MINISTERUL INSTRUCȚIUNII ȘI AL CULTELOR

ADMINISTRAȚIA CASSEI ȘCOALELOR

CASA ȘCOALELOR
BIBLIOTECA PEDAGOG
Nº 16002

ISTORIA LITERATURII ROMÂNE

PENTRU

ȘCOALELE NORMALE DE ÎNVĂȚĂTORI ȘI ÎNVĂȚĂTOARE

CONFORM PROGRAMULUI DIN 1910

DE

GHEORGHE ADAMESCU

PROFESOR LA LICEUL «SF. SAVA» ȘI LA ȘCOALA NORMALĂ A «SOCIETĂȚII PENTRU ÎNVĂȚĂTURA POPORULUI ROMÂN»

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ BUCUREȘTI

EDIȚIA III-A

BUCUREȘTI

INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE „FLACĂRA“
STRADA CÂMPINEANU No 40
1915

262490

MINISTERUL INSTRUCȚIUNII ȘI AL CULTELOR

ADMINISTRAȚIA CASSEI ȘCOALELOR

CASA ȘCOALELOR
BIBLIOTECA PEDAGOGICĂ
№ 16002

64912

ISTORIA LITERATURII ROMÂNE

PENTRU

ȘCOALELE NORMALE DE INVĂȚĂTORI ȘI INVĂȚĂTOARE

CONFORM PROGRAMULUI DIN 1910

DE

GHEORGHE ADAMESCU

PROFESOR LA LICEUL „SF. SAVA" ȘI LA ȘCOALA NORMALA A „SOCIETĂȚII PENTRU INVĂȚĂTURA POPORULUI ROMAN"

141653

EDIȚIA III-a

BUCUREȘTI

INSTITUTUL DE ARTE GRAFICE «FLACĂRA»
STRADA CÂMPINEANU No. 40
1915

195

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
CÒTA 64 912

RC123/03

B.C.U. Bucuresti
C141653

INTRODUCERE

ORIGINEA LIMBII ROMÂNE

Formarea limbii române. Fondul latin şi elementele împrumutate în limba română.

I

In ţinuturile cari formează azi regatul românesc, în Basarabia, Bucovina, Transilvania, Banat, Crişana, Maramureş, locuià, pe la începutul erei creştine, un popor numit al Dacilor şi Geţilor, cari erau de acelaş neam cu Tracii din dreapta Dunării. Poporul acesta nu formà un stat unitar, având un singur cârmuitor şi legi comune, ci erà împărţit în diferite triburi independente şi adesea în luptă unul cu altul.

Statul roman, a cărui întindere creşteà pe toată ziua, ajunse cu posesiunile sale până la Dunăre, devenind stăpân pe provincia numită Moesia.

Astfel cele două popoare, Romanii şi Dacii, se găsiră faţă în faţă.

Când triburile dace şi gete se uniau între ele sub o căpetenie, atacau ţinuturile stăpânite de Romani, cum a fost pe vremea regelui Burvista sau Boerebista (sec. I. d. Hr.). Aceste atacuri erau adesea înfrângeri grele pentru oştirile romane. Trebuià o expediţiune cu mijloace mari ca să înlăture această primejdie ce sta în tot minutul ameninţătoare. O plănuise Cezar (ucis 44 în. de Hr.), dar n'o îndeplinì. Urmaşul său Octavian (mort la 14 d. Hr.) trimise o armată, care silì la pace pe Daci şi Geţi, mai ales că în vremea aceea reîncepură diviziunile între triburi. Când Decebal, pela 86 d. Hr., izbutì să strângă iar sub ascultarea sa aceste triburi, împăratul Domiţian

(între 81—96 d. Hr.) porni cu oştire, războiul fu plin plin de greutăţi şi ţinù vre-o 4 ani. La sfârşit, Romanii fură siliţi să-i recunoască lui Decebal titlul de „amic“ şi să-i dea meşteri pentru zidire de cetăţi.

Traian (împ. dela 98 la 117 d. Hr.) se hotărî să înlăture această stare de lucruri ruşinoasă şi întreprinse două expediţiuni (101—102 şi 105—106), cari avură de rezultat distrugerea statului dac şi prefacerea ţării în provincie romană.

Traian, după obiceiul Romanilor, aduse în Dacia colonişti din diferite părţi ale imperiului roman, romanizate de mai nainte. Stăpânirea romană se mărginì întâiu în teritoriul care ar corespunde cu Oltenia, Banatul şi Transilvania.

Coloniştii aduşi acì romanizară cu încetul ţinutul. Romanii procedau pe cale paşnică. Introduceau în provincie organizaţia lor administrativă şi militară, dar nu împiedecau pe indigeni să participe la această organizaţiune. Le îngăduiau să intre în legiuni — a căror conducere se da însă Romanilor, — le înlesneau să ocupe funcţiuni. In acest chip, romanizarea se începeà în clasele superioare, cari, pentru a dobândì onoruri, primiau starea creată de Romani, şi de acì încolo pătrundeà în stratele cele mai de jos ale poporaţiunii. Astfel, după un timp relativ scurt, provincia îşi schimbà cu totul înfăţişarea. Aşà s'a întâmplat şi în Dacia.

Evenimentele din evul mediu au produs mari schimbări în provincia romanizată a Daciei. Diferitele popoare barbare, ce veniră din răsărit, făcură ca domnia oficială a Romanilor să nu ţie mult. In secolul III Goţii încep să ameninţe provinciile romane. Impăratul Aurelian (270—275), neputând să mentină stăpânirea romană asupra Daciei, făcù pace cu ei şi retrase legiunile (271) din această provincie. Odată cu trupele se retraseră şi parte din locuitori, pe care Aurelian îi aşezară peste Dunăre în ţinuturile ce primiră numele de „Dacia Aureliană“.

Năvălirile urmează până în sec. XII şi se sfârşesc cu a Tătarilor. Din aceste timpuri întunecoase avem cunoştinţe puţine despre viaţa Romanilor din aceste părţi. Acum

se plămădeşte naţionalitatea română, care are la bază aceste două elemente: cel roman şi cel dac.

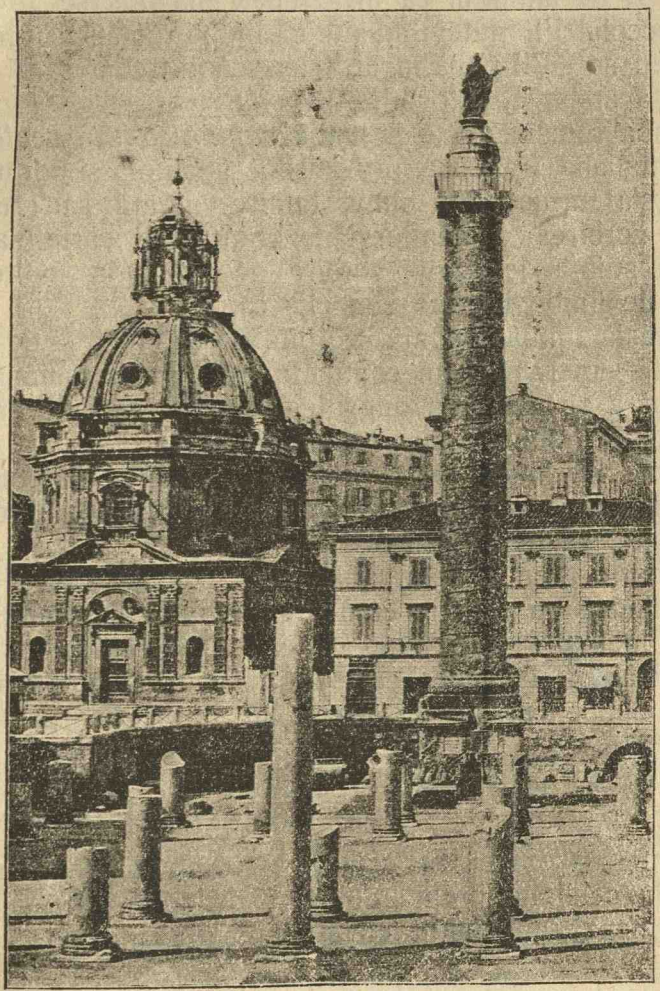

Columna lui Traian din Roma

II

Nu cunoaştem nici epoca nici teritoriul în care s'a format naţionalitatea şi limba română. Din sec. X ni se vorbeşte foarte des de poporul român — cunoscut pe

atunci sub numele de *Vlah*. Acest popor locuià şi la nord şi la sud de Dunăre şi, dacă ţinem socoteala de marele număr de influenţe slavone, cari se găsesc în limba română şi ne amintim ca invaziunea Slavilor se produce prin secolul VI, putem admite că limba română s'a format de prin sec. VII până în al X-lea, când trebue să fi ajuns la desăvârşita ei întocmire.

Limba română este o limbă *romanică* sau *neolatină*, ca şi italiana, franceza, provensala, spaniola şi portugeza.

Ea s'a format din limba latină vulgară sau rustică, adică vorbirea oamenilor fără ştiinţă de carte sau cu puţină ştiinţă de carte, vorbire deosebită în multe privinţe de limba literară sau clasică.

Această limbă vulgară, vorbită de colonişti şi de Dacii supuşi, — pierzându-se contractul cu lumea romană, — a început a se desvoltà după legi proprii şi a devenit, cu încetul, o limbă de sine stătătoare.

Elementul fundamental al limbii române a trebuit să fie cel latin, la care s'a adaos întâiu elementul dac şi apoi alte elemente străine.

E foarte greu a determinà în ce constă acest element dac, fiindcă nu se ştie cum erà limba Dacilor nici a vechilor locuitori din Tracia cu cari se înrudiau ei.

Unii autori consideră ca resturi dacice câteva schimbări fonetice cari nu se găsesc în alte limbi romanice:

rotacismul lui *n* şi *l* între vocale; *fereastră, cărunt — soare, fir(u),*
grupul *ps* şi *pt*: *coapsă, fripse, opt, lăptucă,*
diftongii *ea* şi *oa*: *seară, leage,* (dialectal şi vechiu pentru *lege*), *toată, moarte,*

precum şi aşezarea articolului în urma substantivului pe când în celelalte limbi romanice articolul stă înainte şi nu formează un singur cuvânt cu substantivul:

socrul(u), *şearpele, casa, omului.*

III

Elementele celelalte se pot cercetà în genere mai uşor.

Această cercetare se face asupra sunetelor *(fonetica)*, asupra formelor (*morfologia)* şi asupra cuvintelor *(vocabularul)*.

I. **Fonetica.** Limba română a păstrat mai toate sunetele limbii latine şi a dat naştere altora noi.

1. Vocalele latineşti erau: *a, e, i, o, u.* Limba noastră a produs două vocale: *ă* şi *â*, cari au rezultat din transformările celorlalte vocale în anumite împrejurări.

2. Diftongii s'au păstrat mai toţi, dar numărul lor a crescut în limba românească nouă, prin înmulţirea vocalelor semisone *(aĭ, aŭ, eĭ,* **ş. a.***).*

Cei mai vechi diftongi produşi în limba sunt *ea* şi *oa*, despre cari am spus că se consideră că ar fi influenţă dacică.

3. Consonantele latineşti s'au păstrat de asemenea toate, dar s'au născut şi altele noi: **c** (e, i), **g** (e, i), **ş. ţ.** In anumite împrejurări unele consonante latine s'au modificat şi chiar au dispărut: **l** > **ly** > **ĭ** cale—căly—căi;
n > **ñ** > **ĭ**: ponio > puñu > puiu;
ori s'au înlocuit cu altele tot din cele ce existau şi în latineşte.

4. In genere, cuvintele româneşti păstrează mai bine decât mai toate limbile romanice înfăţişarea generală a cuvintelor latineşti:

caput>cap(u); *mortem*>moarte; *locus*>loc(u); *partem*>parte; *solem*>soare; *filum*>fir(u); *albus*>alb(u); *bonus*>bun(u); *reus*>rău; *largus*>larg(u); *fac*>fă; *mergo*>merg(u); *ardeo*>ard(u; *rideo*>râd(u); *gemo*>gem(u).

II. **Mofologia.** Formele gramaticale româneşti sunt toate latineşti, iar excepţiile cari de origine străină sunt extrem de rare.

1. *Declinarea.* Substantivele româneşti, după terminare, se împart în trei categorii cari toate corespund declinărilor latineşti:

1) Cele în *ă (casă)* sau *ea (stea)* sunt substantivele latineşti de declinarea I-a în *a (casa, stella).* La acestea s'au adaos cuvinte împrumutate din limbi streine *(sacà, parà).*

2) Cele în *u întreg (socru), u semison (ou)* şi *consonantă (pas, loc)* au fost în vechea limbă românească terminate în *u* întreg şi numai mai târziu s'au deosebit; ele reprezintă cuvintele latineşti de declinarea 2-a în *us* şi *um.*

3) Cele terminate în *e (vulpe, iepure)* înfăţişează cuvintele latineşti de declinarea 3-a *(vulpem, leporem).*

Mai avem câteva cuvinte sfârşite în *i* *(zi, luni, marţi, miercuri, joi, vineri)* cari se explică tot prin forme de caz latineşti.

Formele declinării româneşti sunt puţine. Numai substantivele feminine au o formă deosebită pentru genitiv şi dativ singular: o *casă*, unei *case* (şi plural) *case*; încolo toate substantivele au o singură formă pentru singular şi una pentru plural: *sac, saci; loc locuri; lemn, lemne.*

Atât terminarea specială de caz a celor feminine cât şi terminările celelalte corespund toate unor terminări latineşti.

In toată declinarea nearticulată este un singur element, care se poate socoti străin: terminarea **o** a vocativului femenin: *Soro! Mario!*

In schimb am păstrat singura terminare specială de vocativ pe care o aveà limba latină: *doamne (domine), lupe (lupe).*

2) Limba latină n'avea articol. El s'a născut în limbile romanice, cari toate au *articol* şi toate, deci şi limba română, au dat funcţiunea de articol aceluiaş pronume *demonstrativ* latinesc. Deosebirea între română şi celelalte limbi surori este, precum am spus, numai aşezarea acestui articol, căci noi îl avem la urmă şi contopit cu substantivul. Avem totuş şi unele exemple din vechea limbă românească în cari articolul este necontopit, ba chiar rare cazuri unde este aşezat înainte.

Tot prin pronumele demonstrativ se explică şi articolul posesiv *al.*

Un compus al demonstrativului latin este *cel.*

Articolul nehotărît *unu, una* este numeralul latin.

3. *Adiectivul român* corespunde celui latin.

Deosebim două grupe: 1) cu două terminări *(bun, bună)*, cari corespund celor latineşti cu trei terminări; 2) cu o terminare *(dulce)*, cari corespund celor latineşti cu două şi o terminare.

Formarea gradelor de comparaţie este o desvoltare a comparaţiei latineşti perifrastice şi se face după aceleaşi norme ca şi în celelalte limbi romanice:

Bun, mai bun, cel mai bun reprezintă un tip de comparativ şi superlativ perifrastic, care se găseşte şi în latineşte. Superlativul cu *foarte* este şi el latin.

4. *Pronumele* sunt toate moştenite din latineşte.

La cel personal, observăm că sunt unele forme cari corespund direct cu cele latine, altele sunt formate mai târziu în limba română.

Latineşti sunt şi toate formele pronumelui posesiv:

meu, tău, său, nostru, vostru, lor.

Celelalte forme s'au desvoltat mai târziu în limba română.

Tot asemenea pronumele demonstrative şi relative:

cine, cui, ce, care, cât.

Pronumele nehotărîte sunt sau transmise de-adreptul din latineşte (ca: *tot)* sau formate în limba noastră din elementele latine (ca: *nescine).*

5. La *numerale* avem câteva influenţe streine.

Toate cardinalele sunt latineşti, afară de *sută*, care se consideră că are origine slavonă. Cele ordinale au o formaţie proprie românească, însă cu elemente latineşti. Cuvântul *câte* dela distributive nu e latin; se presupune a fi grecesc.

6. La *verbe* avem patru conjugări cu aceleaşi caracteristice ca şi limba latină: a jurà, a tăceà, a zice, a fugì.

Grupa verbelor în *î* este formată prin transformări fonetice produse în limba română.

Cele mai multe din formele timpurilor sunt direct transmise din latineşte. Astfel sunt:

a) prezentul indicativului: *jur, tac. zic, fug;*

b) imperfectul indicativului: *juram* (în limba veche *jurà*);

c) perfectul simplu, fie în *i* fie în *sei*, este latinesc:

jurai, zisei (în limba veche *zişu);*

d) plusquamperfectul indicativului este plusquamperfectul conjunctivului latin: *jurasem;*

e) imperativul este latin: *jură! ţine!*

f) gerundiul este latin, numai că presupune că conj. I, II şi III au avut o formă la fel în latin vulgară:

luând, tăcând, zicând, fugind;

g) participiul este de asemenea latin: *jurat, tăcut, fapt* (mai târziu *făcut).*

Alte forme verbale sunt produse ale limbii românești cu elemente latine și cea mai mare parte urmând aceleași norme ca alte limbi romanice:

a) Perfectul compus: *am jurat.*

b) Conjunctivul prezent este indicativul prezent cu o schimbare numai la pers. 3-a și cu conjuncția *să* înainte. Acest *să* este derivat din latinește.

c) Conjunctivul perfect are conjuncțiunea *să,* auxiliarul *fi* și participiul verbului.

d) Viitorul este format din *voiu* și infinitivul verbului.

e) Viitorul al doilea are auxiliarul *fi.*

f) Optativul prezent se formează cu infinitul verbului și cu auxiliarul *aș,* care e socotit de unii ca o transformare a verbului latin *a aveà,* de alții ca o desvoltare a unor forme ale verbului latin *a voì.*

g) Indicativele cu amplificațiune pentru conj. I-a sunt formate în limba românească sub influența unor verbe grecești *(botez);* cele de conjugarea a IV-a sunt transformate dintr'o categorie de verbe latinești (numite *incoative: înfloresc).*

Așà dar și toată construcțiunea gramaticală a limbii românești este latinească.

III. **Vocabularul. 1.** Cuvintele de origine *latină* formează o bună parte a vocabularului nostru.

Astfel, părțile corpului (om și animal) sunt numite cu vorbe latinești, pe când vorbele streine sunt mult mai puțin numeroase în comparație cu ele:

barbă, bărbie, băşică, braț, bucă, călcâiu, cap, căpățână, carne, cearcăn, cerbice, coadă, coamă, coapsă, coastă, creier, deget, dinte, falcă, față, ficat, fiere, frunte, geană, genuche, gheb, ghiară, gură, guşă, inimă, junghetură, lacrimă, limbă, măduvă, mădular, măruntaie, măsea, mațe, mătrice, mână, muşchiu, mustață, nare, nas, neg, ochiu, om, os, osânză, palmă, păr, picior, piele, piept, pântece, pleoapă, plumână, pumn, rărunchiu, rinichiu, sân, sânge, spinare, splină, sprânceană, subsuoară, țeastă, tâmplă, țâță, uger, umăr, unghie, ureche, vână, vintre.

Slavone sunt puține:

trup, glesnă, gât, crac, cârcă, obraz.

Tot asemenea cele cari arată trebuințe fizice și morale ori suferințe diverse sunt latinești:

cuget, cuvânt, dorm, fior, foame, gust, guturaiu, limbric, lindină, lăngoare, mut, orb, pecingine, puroiu, puşché, răsuflu, râie, rouă, sănătate, şchiop, sete, somn, strănut, sudoare, suferință, sughiț, surd, suspin, tuse, urdoare.

Un mare număr de animale domestice şi sălbatice şi produse de ale lor au numiri de origine latină:

albină, ariciu, armăsar, berbece, bou, bour, broască, cal, capră, căprior, cărăbuş, cariu, căţel, cerb, câne, corb, cuc, fiară, fluture, furnică, gaie, găină, graur, greer, iapă, ied, iepure, junc, junică, lăcustă, lapte, leu, lup, mascur, miel, miere, mierlă, mânz, mioară, muscă, noatin, oaie, ou, păduche, pană, pasăre, păun, porc, porumb, potârniche, puiu, purcel, purice, şarpe, scroafă, şoarece, sturz, tăun, taur, turmă, turtureà, urs, vacă, vătuiu, viespe, vier, vierme, vită, viţel, vulpe, vultur.

Cele mai obişnuite plante şi fructe poartă acelaş fel de numiri:

alună, arbore, arţar, aşchie, carpen, ceapă, cer, cereaşă, cicoare, cânepă, cucută, dafin, fag, fagure, fân, floare, foaie, fragă, frasin, frunză, ghindă, grăunţ, grâu, iarbă, iască, iederă, jneapăn, jugastru, lăptucă, laur, legumă, lemn, linte, măr, mărăcine, mătrăgună, meiu, mintă, mură, nalbă, nap, neghină, nucet, nucă, nuia, nutreţ, orz, pădure, paiu, papură, pară, păr, pătlagină, pepene, piersec, pin, plop, poamă, pom, prun, rădăcină, rădiche, răşină, răsură, săcară, salce, sămânţă, scoarţă, scorboră, smiceà, soc, spic, spin, surceà, teiu, trifoiu, trunchiu, ulm, urzică, varză, vie, viţă.

In legătură cu animalele şi plantele sunt în orice limbă importante cuvintele cari arată însuşiri diferite. Vom observa că cele mai multe şi cele mai des întrebuinţate adiective sunt latineşti:

acru, adânc, ager, alb, albastru, amar, aprig, aspru, blând, bun, cald, crud, curat, crunt, des, drept, dulce, duios, frumos, galben, greu, gros, înalt, îngust, larg, lat, limpede, lin, lung, macru, mărunt, mic, moale, mult, negru, neted, nou, plăpând, plin, putred, rar, rătund, rău, rece, repede, rânced, roib, roş, sălbatic, sarbăd, sătul, sec, singur, sterp, strâmb, strâmt, subţire, tare, tânăr, trist, ud, umed, uşor, vărgat, vechiu, verde, veşted, vânăt.

In afară de plante şi de animale, diferitele aspecte ale naturii şi cuvintele relative la timp intră tot în această categorie de latinisme:

an, arşiţă, brumă, brumar, căldură, cărindar, ceaţă, curcubeu, dimineaţă, făurar, frig, fulger, furtună, ger, ghiaţă, iarnă, ieri, îndreà, întuneric, joi, luceafăr, lumină, lună, luni, maiu, marţi, măsălar, prânz, rouă, săptămână, seară, secetă, senin, soare, stea, toamnă, umbră, vară, vineri, vânt, volbură, zi.

Pentru viaţa casnică şi pentru noţiunile civilizaţiei primitive sau mai înaintate, putem cită următoarele elemente latineşti:

Casa şi părţile ei, curtea, mobilele: casă, celar, cheie, cuptor, curte, fân-

tână, fereastră, masă, părete, piuă, poartă, punte, puţ, scaun, staul, treaptă ; *lucruri de mâncare şi pregătirea lor:* aluat, apă, bulz, cărbune, cârnaţi, cenuşe, cină, făină, foc, frigare, funingine, moare, mulg, pisez, plăcintă, tăciune, unt, untură ; *îmbrăcăminte, arme, unelte şi materialele din cari se fac:* aţă, căciulă, cămaşe, cercel, faşă, iie, inel, mânecă, nasture, reţea, sarică, vestmânt, ac, albie, amnar, aramă, armă, aur, ciur, ciutură, cuiu, cute, cuţit, fier, foarfeci, furcă, găleată, luntre, lut, maiu, oală, piatră, secere, secure, sulă, urcior ; *diferite profesiuni, îndeletniciri şi obiecte relative:* arătură, arie, câmp, căpistere, car, fir, macin, pâne, treer; bute, coardă, cadă, doagă, must, spumă, vin, viţă ; bumbac, caier, fuior, funie, ghem, iţe, nod, pânză, sac ; negoţ, olar, păstor, pescar, pielar, porcar ; *idei privitoare la relaţiile sociale, la organizarea politică, etc.:* carte, cetate, doamnă, domn, împărat, jude, jur, lege, oaste, popor, pradă, şchiau, străin, vecin ; *diferite idei abstracte:* cuget, cunosc, înţelepciune, învăţat, joc, minte, număr, nume, scriu, viers.

Cuvintele fundamentale ale credinţei sunt latineşti:

altar, biserică, blestem, botez, câştegi, Crăciun, credinţă, creştin, cruce, cuminec, cunună, cuvios, drac, închin, închinăciune, înger, moarte, mormânt, păcat, pace, păgân, pământ, păresimi, Paşti, preot, răposat, rugăciune, sânt (în compuse: Sân Pietru, Sânta Maria), zău, Dumnezeu, zână.

Cuvintele cari exprimă relaţiile de familie sunt asemenea latineşti:

cumnat, cunun, cuscru, fată, făt, fecior, fecioară, femeie, fin, fiu, frate, geamăn, însor, june, mamă, mărit, mătuşe, mezin, muiere, nepot, noră, nun, nuntă, pereche, părinte, peţesc, socru, soacră, soră, soţ, soaţă, tată, unchiu, văduv, văr.

Faţă de acestea stau slavoneştile:

cumătru, maştehă, nevastă.

Limba latină a dat, în mod firesc, şi *sufixe* şi *prefixe* într'un mare număr:

Sufixele acestea sunt **diminutive** şi **augmentative:** *el:* şoricel, nepoţel, purcel ; *ior:* frăţior, grăuncior ; *oiu:* năsoiu, omoiu, bărbătoiu ; **colective:** *et:* brădet ; prunet, făget ; *ime:* preoţime, tinerime, mulţime ; pentru **nume de persoane:** *ar:* văcar, fierar, portar ; pentru **nume de obiecte:** *ar:* grânar, pieptar ; pentru **substantive verbale:** *iune:* rugăciune, urâciune, slăbiciune; *ură:* arsură, învârtitură; *oare:* vânătoare, scăldătoare; *inţă:* ştiinţă, credinţă; *et:* sunet, urlet, zâmbet; pentru **substantive abstracte** derivate dela diferite părţi de cuvânt: *ime:* mărime, pătrime, asprime ; *tate:* bunătate, dreptate ; *eaţă:* dulceaţă, verdeaţă ; *eţe:* frumuseţe, blândeţe; pentru **adiective:** *os:* osos, bucuros ; *iu:* canuşiu, trandafiriu ; *atic:* tomatic, lunatic.

Prefixele latine sunt : *în:* încep, împuşc; *des:* desfac, desleg; *răs:* răsbat, răstorn; *între:* întrerup ; *pre:* prelungesc, prefac ; *stră:* străbat, strănepot.

2. După elementele latine, cele mai importante sunt cele *slavone,* atât prin număr cât şi prin trăinicie.

Slavii, veniţi în Europa prin secolul VI, au trăit în legături foarte strânse cu Românii. Sub influenţa lor au format Românii primele organizări de stat. Limba slavonă veche devenì limba oficială a bisericii şi statului. De aceea au rămas un mare număr de cuvinte, de sufixe şi de prefixe.

Influenţa slavonă asupra limbii române s'a produs în mai multe epoce.

Cea dintâiu s'a produs prin secolele VII—X adică în vremea când dialectul latin vorbit de coloniştii din peninsula balcanică şi din Dacia se transformà încet-încet, prin izolarea de Italia, într'o limbă nouă care avea să fie *limba română*. Mai târziu, când s'au format ramurile mai tinere ale neamului slav: *Bulgarii, Sârbii, Polonii,* ş. a. avem a doua serie de împrumuturi slavone în limba noastră. In fine în secolul XIX avem a treia serie, reprezintată prin influenţa *rusească*.

Cea dintâiu influenţă este mai importantă şi răspândită peste tot teritoriul limbii româneşti; celelalte sunt mai slabe şi mărginite numai la unele ţinuturi. Astfel, influenţa polonă se observă mai ales în Moldova, influenţa bulgărească şi sârbească în tot teritoriul românesc dela nordul Dunării, dar nu la macedoneni; influenţa rusească numai în principate şi nu în Ardeal.

Ne vom ocupà deci în primul rând de această influenţă a vechii limbi slavone *(paleoslovenica)*. Vocabularul nostru a primit un mare număr de cuvinte şi de sufixe din această limbă.

Vom înşirà slavonismele după aceleaşi norme ca şi latinismele.

Părţile corpului sunt prea puţine şi le-am notat mai sus.

Nume de animale:

bivol, cocoş, cristeiu, cârtiţă, dihor, gâscă, guşter, lăstun, lebădă, molie, năvăstuică, ogar, paing, rac, sobol, streche, stârc, trântor, veveriţă, vrabie, zimbru.

Nume de plante:

bob, hămeiu, hrean, lobodă, mac, măslin, molotru, ovăz, pelin, răchită, rapiţă, rogoz, smochin, sfeclă, troscot.

Adiective:

blajin, buiac, bogat, cârn, destoinic, domol, drag, dârz, gângav, gârbov, grozav,

iscusit, lacom, mândru, milostiv, năprasnic, nătâng, năuc, oblu, prost, pestriț, plăviț, pleș, răstit, rumen, sărac, scârnav, sgârcit, slab, smead, smerit, smintit, sdravăn, sirep, știrb, strașnic, sfânt, sglobiu, sucit, tainic, tainic, tâmp, treaz, țeapăn, vesel, vinovat, vrednic, zavistnic.

Aspecte ale naturii și timpul:

beznă, bolovan, bârlog, bură, dumbravă, deal, izvor, iaz, luncă, livadă, movilă, nisip, ostrov, pajiște, poiană, potop, pojar, prund, prăpastie, sloată, tină, vifor, vârtop, văzduh, zare, zori, — ceas, veac, vreme, vârstă; — sâmbătă.

Viața casnică și civilizația:

Casa, curtea, mobile: gard, grădină, grajd, grindă, iesle, laviță, coteț, perină, pivniță, pod, poliță, prag, pridvor, rogojină, sfeșnic, zăbrea; *mâncare:* drojdie, colac, oțet, uleiu, pogace, scovardă, smântână; *îmbrăcăminte:* cojoc, cușmă, obială; *arme, unelte și materiale din cari se fac:* biciu, blând, bărnă, bâtă, țeavă, daltă, greblă, cumpănă, clește, clopot, corabie, coasă, cosor, coș, coșniță, joardă, lanț, leasă, lopată, mreje, nicovală, năvod, pungă, perie, pinten, pilă, ploscă, plug, praștie, sabie, sabie, sanie, sită, strună, suliță, sfoară, șiștar, teacă, tocilă, toiag, topor, trâmbă, trâmbiță, undiță; cositor, cremene, oțel, smoală, var; *diferite profesiuni și îndeletniciri:* grădinar, precupeț, vraciu, zidar, zlătar; *relații sociale și organizare politică:* mirean, rob, slugă, stăpân, vornic, jupân, graniță, dajde, datină, obște, ocină; *idei abstracte:* ciudă, căință, clevetire, dojană, fală, glumă, grabă, greșeală, goană, hulă, ispravă, izbăvire, izgonire, iubire, jind, jale, necaz, născocire, obijduire, oblăduire, odihnă, ocară, ocol, ocrotire, osteneală, pagubă, pază, pândă, poftă, poclon, pomană, poruncă, pâră. pribeag, prăpăd, propoveduire, risipă, silă, scârbă, slavă, spoveduire, risipă, silă, scârbă, slavă, spovedire, sfadă, sfârșit, tânguire, trudă, uimire, vină, voie, vrajă, vrajbă, zor, zare.

Termeni religioși:

blagoslovire, colindă, iad, icoană, idol, liturghie, maslu, moliftă, oltar, popă praznic, raiu, troiță, utrenie, vecernie, vlădică.

Sufixele de origine slavonă sunt destul de numeroase, dar numai câteva din ele sunt mai importante prin numărul mare de cuvinte pe cari le-au format; celelalte sunt reprezintate prin puține vorbe.

In prima categorie vom pune:

că: puică, italiancă, orășancă, țigancă; *eală:* ameteală, osteneală, târgueală; *an:* bețivan, juncan, lungan; *ean:* bucureștean, cetățean, sătean; *nic:* ispravnic, postelnic, sfetnic, praznic; *iță:* cojiță, grădiniță, codiță, gropiță, linguriță; — florăriță, păstoriță, porumbiță, morăriță.

In a doua categorie sunt:

ac: zodiac, gânsac, porumbac; *aciu:* trăgaciu, stângaciu; *eciu:* scăuneciu;

iciu: lipiciu ; *ociu:* puşcociu ; *og:* slăbanog: *anie:* jelanie, păţanie, petrecanie ; *niţă:* botniţă, clopotniţă, varniţă; *işte:* porumbişte, inişte, cânepişte: *eţ:* călăreţ, drumeţ; — podeţ, coşuleţ ; *av:* scarnav ; *iv:* milostiv, uscăţiv.

Cel mai însemnat din **prefixe** este negativul *ne:*

nedrept, nebun, neom, nevolnic, nedestoinic, nepotrivit.

Celelalte două *răs* şi *prea* au întâlnit două prefixe de origine latină având aproape aceleaşi sunete, şi de aceea e uneori greu a decide la care anume prefix originar trebue să ne raportăm când explicăm un cuvânt. Astfel, unii autori socotesc că sufixul *răs* e *slavon* în vorbe ca : răsfir, răsfoesc, răsfrâng, răstorn, răspopit, răspăr ; că este *latin* în : răsbunare, răscumpărare, răsgândire, răsfăţ.

3. Celelalte elemente slavone sunt mai puţin însemnate. Ele ne vin dela *Sârbi* (ca: batoc), dela *Bulgari* (ca : baboiu, biban); dela *Poloni* (ca: baştă, căuş, brişcă, doniţă); dela *Ruşi* (ca: ahotnic, antal, balercă, bantă, benchet).

4. Dela *Albanezi* au împrumutat Românii un oarecare număr de cuvinte cari au rămas în limbă până azi:

bucurie, buză, căpuşe, ceafă, cioc, copac, copil, curpen, fluer, flutur, gălbează, ghimpe, ghiuj, gâdil, gresie, groapă, grumaz, guşă, măgar, măgură, moş, mugur, merg, năpârcă, rânză, sâmbure, sgură, spuză, straiţă, ţap, ţarc, vatră.

5. Din cauza raporturilor ce am avut cu *Turcii* de prin sec. XV şi până pe la 1848, din cauză că dela dânşii am adoptat multe obiceiuri, cari au fost multă vreme păstrate în clasele înalte ale societăţii, am împrumutat şi multe cuvinte.

Unele sunt foarte întrebuinţate şi astăzi; altele tind să dispară încet-încet; multe din ele, cari erau legate de anumite obiceiuri, instituţii şi obiecte, s'au uitat şi au devenit arhaisme. Este însă o dificultate în determinarea cuvintelor de origine turcească, fiindcă adesea se găsesc la Bulgari sau la Sârbi, în forme aproape identice cu ale noastre, şi nu putem totdeauna determină dacă în româneşte acele cuvinte au venit *direct* din turceşte ori *prin intermediul* limbilor slavone. In lista ce urmează am ales mai cu seamă pe acele cari nu se găsesc nici în bulgăreşte nici în sârbeşte :

Arme : hanger (pumnal), bairac (steag), bumbară (obuz), baltag (o armă) ;

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ

lucruri de mâncare: capamà, miambal, ciulamà, ghiuden, musacà, papară, pelteà, pilaf, salep, sarailie, tahân, telemeà, tuzlamà, acadeà, baclavà, cafeà, chifteà; *haine, stofe:* buzdugea (pungă), cabaniță (o mantie), caftan, cealmà, ceacșiri (pantaloni), maloteà, giantă, halat, paftà, șalvar, tichie, antiriu, catifeà, taclit (o stofă); *plante și animale:* bahmet (cal), bidiviu, caragace (coțofană), mischet, nufăr, ristic (vopsea), șalău, cais, calcan, ciortan; *profesiuni, ranguri:* agă, baș (cap), başbuzuc, beilic, beiu, beizadeà, beșliu, beșleagă (bătrân), bimbașa, cabaz (scamator), ciauș, ienicer, mazil, nazir (inspector), pașă, zapciu, cavaf, casap ; *administrație, legi, monete, etc:* avaet, beșlic (monetă), buluc, firman, haraciu (tribut), hareciu (adjudecat), mansup (funcțiune), irmilic (o monetă), nart (tarif), dară, liră, peșcheș (dar), peșin, sangiac (steag turc.), surghiun, tact (reședință), turà, zapt (autoritate), câștiu, tacrir (raport); *instrumente, obiecte uzuale, casa, curtea,* etc.: besacteà (lădiță), cecmegeà (lădiță), ciochină (curelușă), dirmeà (broboadă), imameà (o parte din ciubuc), olum (vad pentruvite), gavanos, meremet (reparațiune) saià (staul de vite), tacâm, burghiu, buriu, caià, cheresteà, ceșmeà; *însușiri:* boștur (gol), budalac (naiv), mofluz, coșcogeà, farfarà, mahmur, mucalit, pirpiriu, pișicher, sanchiu, șașiu, șiret, tiriachiu, ursuz, bocciu, cilibiu, ciacâr; *alte cuvinte caracteristice:* cabul (respect), caifet (înfățișare), ghidi, ghiordum (un joc), giurgina (un danț), maneà (un cântec), dever, ghelir, giaba, hatâr, moft, tabiet, tain, toiu, zeflemeà, caraghioz, chiul, chiulhan.

Ca sufixe sunt două mai obișnuite:

giu: iaurgiu, laptagiu :
lâc: pașalâc, ciorbalâc.

6. Elementele *grecești* sunt destul de numeroase. Introduse în diferite epoce, unele au rămas statornice în limbă până astăzi, altele au dispărut îndată ce au dispărut împrejurările de cari erau legate.

Cele mai vechi sunt acelea pe cari le adoptase chiar Romanii și prin urmare le-au avut coloniștii în limba lor :

argeà, broască, bute, casc, doagă, drum, mângâiu, mărgeà, martur, mic, urmă' fermec, spân, zeamă.

A doua categorie de grecisme o formează cele introduse înainte de epoca fanarioților, fie împrumutate direct dela greci, fie introduse prin vechea limbă slavonă. La unele este greu a determină calea pe care au venit.

A treia sunt introduse în secolul XVIII și XIX.

Iată câteva cari vin desigur direct din greceşte :

termeni religioși: aer, aghios, afierosesc (sfințesc), azimă, chiriarh, colimvitră (parte din costume postav), catismă (grupă de psalmi), eclisiarh, egumen (forma mai veche prin slavi : igumen), episcop,exarh, evlavie, felon (parte

din costume preoţesc), mineiu (carte bisericească), paraclis, tropar (cântare bisericească) ; *nume de diferite obiecte :* alifie, buzunar, calapod, calţavetă, conopidă. cozonac, filă, glastră, harac, stafidă, talion, uranisc ; *idei diferite :* analoghie, anapoda, anost, apelpisesc, catadiresc, catagrafie, catahrisis (abuz), categorie, chichion, chindinsesc (brodez), colachie (linguşire), dicanicesc (judiciar), dihonie, dichisesc.

E de observat că unele grecisme au dispăut cu încetul şi în locul lor s'au introdus aceleaşi cuvinte cu alte forme importate din limbile romanice sau din latineşte pe cale literară :

chedru-cedru ; clìros-cler ; comìt-comèt, cometă ; epistolìe-epìstolă ; scàndal şi scàndelă-scandàl ; schiptru-sceptru ; scopòs-scop ; vàrvar-barbar.

7. Şi dela *Unguri* am împrumutat cuvinte. Aceste sunt de două categorii : unele întrebuinţate în toate provinciile româneşti din stânga Dunării, altele cunoscute numai la Românii de sub stăpânirea Ungurilor.

Cuvinte comune :

alcătuesc, aldămaş, alean, altoesc, aprod, arpăcaş, bănat, bântues, bănuesc, belşug, beteag, bir, biruesc, borcan, bumb, cheltuesc, chezaş, chibzuesc, chip, ciatlău, cinpercă, coroiu, tobă, făgăduesc, ferăstrău, feştelesc, gingaş, gazdă, haiduc, hălăduesc, hang, heleşteu, hârdău, hoit, hotar, imaş, îngăduesc, iobagiu, lacăt, mertic, meşter, mistuesc, neam, oraş, pârcălab, pildă, raită, sălaş, şoim, şoltuz, tăgăduesc, tâlhar, tămăduesc, uliu, vamă, viclean, vileag, zăbală.

Cuvinte provinciale :

acar (măcar), acăstău (spânzurătoare), acău (găleată), adău (tribut), alaş (podeală), alău (arvună), alcam (cursă), alduesc (binecuvintez), alegăduesc (îndestulez), arăduesc (plec), arşeu (târnăcop), băgău (scrum), baiu (necaz), batâr (chiar), belceu (leagăn), biciulesc (preţuesc), biriş (argat), birău (primar), bitang (copil din flori), bolând (prost), buibeleu (un fel de haină), bumbuşcă (ac cu gămălie), căpăluesc (prăjesc), căpeneag (mantă), căput (poartă), cătană (soldat), celuesc (înşel), cialău (amăgitor), chindeu (prosop), chischineu (maramă), ciacău (chipiu), cinaş (frumuşel), ciont (os), clop (pălărie), copărşeu (cosciug), dărab (bucată), duhan (tutun), făgădău (birt), fărtaiu (sfert), fier (o monetă), goz (gunoiu), haznă (folos), hoher (călău), husar (călăreţ), lepedeu (cearceaf), mintenaş (îndată), palincă (rachiu), picioacă (cartof), rât (livadă), săbău (croitor), suciu (cojocar), şogor (cumnat), topancă (ghiată), uiagă (sticlă).

Avem şi un sufix dela Unguri : *şug :* meşteşug, vicleşug.

8. Limba literară a introdus în secolul XIX un foarte mare număr de cuvinte necesare întregii desvoltări culturale şi politice din acest timp. Cea mai mare parte

sunt luate direct din limba *franceză;* mai putine din limba *italiană* şi din cea *germană.*

Franţuzisme :

abajur, abatoriu, abdicare, abdomen, aberaţiune, abilitate, abonament, abstinent, abstracţiune, academie, accelerat, achitare, acţiune, actor, administrare, afirmare, alarmă, alterat, ambiţiune, anchetă, anemie, anunţ, aplaud, arbitraj, asiduitate, asigurare, asimilare, atac, atenţiune, avar, avid, bagaj, baionetă, bal, banal, bancă, baricadă, bazar, etc.

Italienisme :

agenţie (agenzia), aldine (litere; aldine), alteţă (altezza), apartament (appartamento), congediu (congedo),

Germanisme :

abnormitate, accept (termen comercial), acurateţă, adresant (term. com.), agentură, arest, arnică, bancnotă, bancuţă, bandraburcă (cartof), bărbunc (recrutare), bere, etc.

9. Toate elementele streine, fiecă au rămas în limbă, fiecă au dispărut după un timp oarecare, n'au putut să altereze fizionomia limbii, fiindcă n'au atins întru nimic organismul ei. S'au potrivit ele după limba românească, nu limba noastră după ele.

Totuş e foarte adevărat că avem un însemnat număr de elemente străine. De aceea unii scriitori văzând aceasta, văzând şi alfabetul vechiu zis cirilic, cu care s'a scris atâţia secoli limba română, au socotit că limba noastră e slavonă, amestecată cu elemente turceşti, greceşti, etc. Astăzi însă nimeni nu mai susţine asemenea idei şi toţi cercetătorii străini pun alături limba noastră cu celealte limbi romanice.

Să fie însă adevărat că limba română are un număr prea mare de cuvinte străine? După numărătoarea lui Cihac (în „Dicţionarul" său etimologic, 2 vol. 1870 şi 1879) ar fi în româneşte: $^1/_5$ elemente latine, $^1/_5$ turceşti, $^2/_5$ slavone şi $^1/_5$ diverse.

Admiţând că această numărătoare ar fi exactă, calculul nu se poate face avându-se în vedere unitatea brută, ci valoarea de circulaţiune a cuvintelor. Vorbele de origine latină fără cari nu poţi vorbì (ca *bine, nu, sunt, şi)* sau cari vin în fiecare zi în conversaţie şi au dat naştere

unui mare număr de derivate şi de înţelesuri derivate, nu se pot socoti egale cu vorbe (ca *duhovnic, prestol, tamazlâc, cherhaneà)* cari vin fireşte rar în vorbire şi pe cari nu le cunosc toţi Românii, ci numai cei din anume părţi şi ocupaţi cu anume îndeletniciri.

Dacă vom socoti cuvintele după importanţa lor, vom vedeà că şi din acest punct de vedere limba noastră este cu adevărat *neolatină* sau *romanică.*

LECTURI AUXILIARE

IN CE CONSISTĂ FIZIONOMIA UNEI LIMBI?

de

B. P. HASDEU[1]

In economia politică, circulaţiunea are două sensuri: dintâiu, sensul vulgar de trecerea unui lucru din posesiune în posesiune, sau mai bine din loc în loc; al doilea, sensul adevărat ştiinţific de mişcare productivă a valorilor.

Circulaţiunea în linguistică se apropie până la un punct de ambele aceste sensuri.

Prin multă circulaţiune materială, o monetă sau o marfă iute se învecheşte, se şterge, pierde lustrul. Şi nu e necesar ca astfel de circulaţiune să se petreacă prin mai multe mâini: copilul el singur, sucind şi răsucind mereu jucăria, o strică mai degrabă şi mai lesne, decum s'ar strică ea călătorind dela New-York până la Bucureşti.

In acest înţeles, circulaţiunea în economia politică nu e altceva decât o neastâmpărată locomoţiune, fie prin concurs colectiv, fie prin mijloace individuale.

In linguistică, un cuvânt, o formă gramaticală, o semnificaţiune, orice alt element al limbii se deterioară tot aşà printr'o deasă întrebuinţare. Aceasta s'a observat de mulţi şi s'a spus de mai multe ori. Ceeace a scăpat însă din vedere linguiştilor, este că întrebuinţarea cea deasă nu trebue să fie neapărat colectivă, adică nu trebue neapărat sa se exercite în totalitatea graiului unui popor. Pentru ca Ioan să devină la Români Ion, Iancu, Ioniţă, Ionaşcu, Niţă, Ionel, etc.; pentru toate acestea ajunge

[1] *Haşdeu,* Etymologicum magnum Romaniae. Vol...

acţiunea cea desmiedătoare a câtorva familii, în care se află câte un Ioan, chiar dacă în sanul naţiunii ar fi puţine asemeni familii.

Mult mai important, fie în economia politică fie în linguistică, este celălalt fel de circulaţiune: mişcarea productivă a valorilor, în puterea căreia două lucruri, identice sub orice raport, reprezintă totuş nişte valori foarte disproporţionate, astfel că din doi *m* unul face 12 pe când altul numai unul sau chiar zero.

Precum în economia politică moneta este mijlocul universal al circulaţiunii tuturor bunurilor, tot aşa în linguistică graiul este mijlocul universal al circulaţiunii ideilor şi impresiunilor. Şi fără monetă bunurile ar circulà, dar cu mult mai greoiu; cu mult mai greoiu ar circulà de asemenea, deşi tot ar circulà, ideile şi impresiunile fără graiu.

Acest paralelism odată stabilit, să lăsăm acum textualmente să vorbească economistul cel mai competinte în materia circulaţiunii.

„Să presupunem — zice Skarbek—că un locuitor din capitală „dă, în dimineaţa primei zile, o monetă de 1 franc unei lăptă- „rese, care i-a adus lapte; lăptăreasa dă numaidecât moneta, „ca să-şi cumpere pânză; negustorul de pânză cumpără dela „măcelar carne cu aceeaş monetă; măcelarul o dă unui cârciu- „mar; cârciumarul cumpără cu ea sticle, negustorul de sticle „cumpără pâine, brutarul cumpără lemne, iar negustorul de lemne „o pune deoparte şi n'o mai întrebuinţează in cursul zilei urmă- „toare. Fără îndoeală că este deosebire mare între folosul adus „de aceeaş monetă în ziua întâiu şi în a doua; dacă am voi să „exprimăm această deosebire prin cifre, atunci serviciile ce a „făcut în ziua întâia ar fi faţă de cele din ziua a doua, ca 7 faţă „de 1. In prima zi moneta de 1 franc a făcut treaba a 7 franci, „fiindcă cu ea s'au cumpărat 7 lucruri deosebite unul după altul; „iar în ziua a doua ea a fost ca o singură unitate în mâna ne- „gustorului de lemne. Dacă el în ziua a doua n'o mai întrebuin- „ţează de loc, se poate zice că atunci funcţiunea monetei în „ziua întâiu faţă de a doua este ca 7 faţă de o. In prima zi va- „loarea ei este egală cu 7 franci, căci dacă am voi să cumpărăm „deodată toate obiectele ce s'au cumpărat succesiv cu o singură „monetă, ar trebui să dăm 7 monete".

Rezumând şi completând această particularitate în două cu- vinte, un alt economist observă: „Cu cât mai des o monetă „trece din mână în mână, cu atât mai multe bunuri şi servicii

„se pot cumpără cu ea, şi cu atât mai puţin numerar se va cere „pentru întreaga circulaţiune dintr'o ţară". Cu această ocaziune, el citează un fapt foarte instructiv. Pe la jumătatea secolului XVIII, comandantul unei cetăţi asediate nu aveà la dispoziţiune de cât 7000 fiorini, care i-ar fi ajuns abià pe o săptămână pentru plata garnizoanei. El a susţinut totuş asediul în curs de şeapte săptămâni, plătind regulat soldaţilor săi, cari cheltuiau apoi regulat banii pe la cârciumari, iar cârciumarii împrumutau mereu aceiaşi bani comandantului. In acest chip 7000 fiorini au reprezentat valoarea de 49.000! In tocmai în acelaş mod, din *două lucruri linguistice* de o valoare intrinsecă identică, unul poate să aibă o valoare utilă înzecită şi chiar însutită decât celalt, dacă în graiul comun al poporului circulează de zece sau de o sută de ori mai mult în acelaş interval de timp.

Autorul unei scrieri despre fuziunea limbei franco-normande cu limba anglo-saxonă şi-a dat osteneala de a distribui după proveniența respectivă cele 40.000 de cuvinte din dicţionarul englez, de unde a rezultat că limba engleză posedă 13.330 cuvinte germanice şi 29.854 cuvinte romanice.

Muncă colosală, fără rezultat serios! Important este de a cunoaşte mişcarea cea productivă a valorilor, iar nu de a socoti cu d'amănuntul întregul numerar dintr'o ţară, clasificându-l după diferitele efigii ale suveranilor, dar uitând de a distinge mai presus de toate moneta care circulă în realitate, de către moneta cea îngropată fără folos în pământ sau ascunsă în lăzile câtorva sgârciţi.

Dacă Thommerel [1], în loc de a despuià un dicţionar, în care cuvintele întrebuinţate odată pe an figurează alături cu cele întrebuinţate în toate zilele, ar fi luat mai bine un text englez poporan, un basm sau un cântec, el s'ar fi încredinţat că aproape toate vorbele de origine germanică se bucură acolo de o circulaţiune dublă, triplă, decuplă, decât vorbele de origine romanică. Prin urmare, cele 13.000 de germanisme din dicţionar reprezintă o valoare de utilitate naţională de mai multe ori mai mare decât cele 30.000 de romanisme. Prin necontenită întrebuinţare, germanismele din limba engleză nu numai s'au ros, s'au tocit, s'au redus generalmente la monosilabe (pe când romanismele sunt mai toate lungi), dar încă pe deoparte s'au ramificat în nu-

[1] Autorul scrierii pomenite mai înainte

meroase familii etimologice, iar pe de alta s'a diferențiat fiecare într'o mulțime de semnificațiuni.

Un dicționar — zice Steinthal — este o „statistică a limbii". Ar fi trebuit să adăugă că este anume o statistică foarte vițioasă, un fel de recensământ unde poporațiunea se împarte după după origine sau după religiune, dar nu se arată de loc rolul fiecărui individ din societate, așà că cetățeanul cel mai folositor, cel mai căutat de către toți pentru necontenitele sale servicii, e pus pe aceeași linie cu un vagabond desprețuit. Dicționarele, așà cum s'au făcut până astăzi, nu ne dau *circulațiunea* limbii; și tocmai aceasta este punctul cel esențial.

Aceeaș eroare ca Thommerel, dar pe o scară mai întinsă, a comis-o Cihac[1] în privința limbii române, asigurându-ne că:

„Elementul latin în limba română reprezintă azi numai a *5-a parte* din vocabular, pe când elementul slav e *îndoit*, sau cam $^2/_5$..."

Și mai departe:

„Elementele turcești reprezintă aproape „*o cincime* din vocabularul român".

Cu alte cuvinte, limba română se compune, după Cihac, din o $^1/_5$ latină, o $^1/_5$ turcă și $^2/_5$ slavice, afară de o $^1/_5$ eterogenă.

E mai presus de orice îndoeală că nicăiri ca în Dobrogea Românii n'au fost expuși la o mai mare influență slavică și turcă totodată, locuind acolo în curs de câțiva secoli, într'un strâns contact cu Bulgarii și Otomanii. Ei bine, nici chiar în Dobrogea aritmetica lui Cihac nu se potrivește.

Iată o scurtă doină română dobrogeană, culeasă de neobositul Teodor Buradà:

Vara vine, iarna trece,
N'am eu cine mai petrece
Și cu cine am avut,
Vai de mine l-am perdut!
L-a mâncat negrul pământ,
La biserică 'n mormânt!

Luăm primul tom din dicționarul etimologic al lui Cihac, cuprinzător de elemente latine, și găsim acolo că toate cuvintele din aceste versuri sunt latine.

Câte cuvinte, atâtea latinisme, fără nici un amestec străin, absolutamente *nici unul!*

[1] Cihac a publicat un dicționar etimologic al limbii române, grupând cuvintele de pe origină: latine, slavone, turce, etc.

Ar fi putut oare Cihac să ne găsească tot așà un cântec românesc pe jumătate mai scurt, sau măcar să compună el însuș o frază românească de cinci șiruri, în care toate cuvintele să fie numai slavice, sau numai turce, sau numai slavice și turce? de vreme ce — după el — elementul turc în limba română este egal la număr cu cel latin, iar elementul slav este îndoit ca număr.

Negreșit, slavismele la Români și chiar turcismele, nu sunt puține; în circulațiune însă, adică în activitatea cea vitală a graiului românesc, în mișcarea cea organică, ele se pierd aproape cu desăvârșire față cu latinismele. Chiar dacă toate derivațiunile turce și slavice ale lui Cihac ar fi corecte, tot încă nu s'ar puteà zice că ingredientul slavic și cel turc, luate la un loc, sunt egale la Români cu ingredientul latin, necum a reduce pe acesta din urmă la o biată pătrime în alăturare cu celelalte două. Un calcul serios în linguistică ca și în economia politică are în vedere nu unitatea brută, ci *valoarea de circulațiune.*

Să luăm tot din Dobrogea, pentru motivul arătat mai sus al unei influențe turco-slavice mai pronunțate, următorul bocet sau cântec de jale, în care sunt destule cuvinte nelatine:

Drăguțul meu bărbățel,
Drăguțul meu suflețel,
Când ți-o veni dorul
Să iei *drumușorul*,
Să-mi stingi focușorul?
Astă primăvară
Când ieșiai afară
In revărsatul *zorilor*,
In cântatul păsărilor,
In șuerul vânturilor,
Plugușorul înjugai,
Neagră *brazdă* răsturnai
Și din gură tu ziceai:
Ța plevan
Și *hais* joian,
Hai cu tata nu vă dați
Și la greu nu mă lasați.
Brazda toat'o răsturnați!
Eu când te auziam,
Cu gură nu *grăiam*,
Mă sculam
Și'n *grădină*, mă duceam.
Floricele semănam,
Să le poarte fetele,
Fetele, *nevestele*.
Florile au înflorit,
Bărbatul mi-a putrezit;
Timpul coasei c'a *sosit*
Și la câmp când am ieșit
Pe *răzoare* m'am uitat,
Sufletelul mi-am *strigat:*
Spune-mi, *dragă*, un cuvânt
Să pot *trăi* pe pământ!
Am rămas fără de *sprijin*
Singurică făr' de *razim!*
Valuri mari mă *'nvăluesc*
N'am cum să mă *sprijinesc*,
Bătută-s de *gânduri*
Ca vântul de *dealuri*,
Ca apa de *maluri!*

Pin litere cursive noi am însemnat cuvintele nelatine, intrate în limba română prin amestec secundar, și anume: 1 vorbă grecească, 3 vorbe maghiare și 18 slavice.

Prin litere rărite noi am indicat 8 cuvinte, despre originea cărora nu e acì locul să discutăm, cari însă în orice caz nu sunt nici slavice, nici turce.

Peste tot în cântecul întreg sunt 155 de cuvinte dintre cari, prin urmare numai 30 nu sunt latine; adică elementul latin întrece *mai mult decât de cinci ori* pe toate celelalte împreună.

Apoi nici un singur turcism la 155 de cuvinte, deşì scena se petrece tocmai în Dobrogea !...

Circulaţiunea relativă a elementelor linguistice se recunoaşte prin întrebuinţarea lor mai deasă sau mai rară într'uo text în care orice elemente de câte ori se repetă, se cznsideră ca atâtea elemente deosebite. Astfel în cântecul de mai sus slavicul *drag*, de exemplu, întâmpinându-ne de 3 ori, a trebuit să-i dăm valoarea de 3, faţă cu vprbele cele puse numai câte odată 1. După Cihac, un asemenea *drag* nu este decât — 1 către *predmet, rătan, sădelcă, tripol* şi cine mai ştie câte altele, pe care noi—Românii—le auzim poate, la zece ani odată. Cele mai circulătoare însă, adică cele mai utile din elementele slavice în limba română, ca să nu mai vorbim despre cele turce, posedă totuş o valoare mult mai mică decât cele latine. Un *şi*, un *să*, un *că*. un *cu*, etc., fără cari nu e chip a construì o frază română, sunt ca 100 ca 1000 către 1, chiar în privinţa unui *drag*.

Principiul circulaţiunii în limbă, în sensul *mişcării productive a valorilor*, n'a fost până acum niciodată formulat în linguistică.

DIALECTELE LIMBII ROMÂNE

Limba românească se vorbeşte, ca limbă predominitoare, pe un întins teritoriu care se poate împărţi în două regiuni: în stânga şi în dreapta Dunării.

Regiunea din stânga Dunării cuprinde regatul român şi provinciile supuse Austriei, Rusiei şi Ungariei, adică teritoriul dintre Tisa, Nistru, Dunăre şi Carpaţi.

Regiunea din dreapta Dunării cupriinde pe Românii din Serbia şi Bulgaria, din Istria şi din fostele provincii ale Turciei (Macedonia, Tesalia, Epir şi Albania).

Dacă o seminţie mică ocupă un loc puţin întins şi dacă între locuitori există un contact continuu, atunci se poate menţineà la ea unitatea de limbă. La o naţiune mare însă, deosebirea între felul pământului ocupat de deosebitele părţi ale ei, împrejurările istorice diferite prin cari trec ele, fac să se diferenţieze graiul şi să se formeze dialecte. Când mai târziu se stabileşte o deplină unitate pentru acea naţiune, se stabileşte şi unitatea de limbă; în acel moment unul din dialecte se ridică la rangul de limbă cultă, ajutat de diferite împrejurări; iar celelalte, fără să dispară, se dau oarecum în lături pentru folosul celui mai fericit dintre ele. Astfel, în Italia, dintre numeroasele dialecte, s'a ridicat cel din Toscana; în Franţa, deşi dialectul dela sud (Provence) aveà o literatură proprie, totuş cel din nord a devenit limbă literară şi oficială.

In limba română de asemenea avem dialecte.

După teritoriul ocupat, deosebim:

a) dialectul din stânga Dunării sau *daco-român;*

b) dialectul din Istria sau *isiriano-român;*

c) dialectul din Turcia sau *macedo-român* cu subdialectul *megleno-român.*

Chipul cum s'au format aceste dialecte este încă o problemă pentru istoria limbii românești.

Asemănările mari dintre ele și faptul că se găsesc în unele provincii ale teritoriului daco-român particularități caracteristice ale Istrienilor ori Maceoonenilor, ne silesc a admite că limba română s'a format pe un teritoriu.

Chipuri de Români Megleniți *(„Veigand,* Vlacho-Meglen" 1892)

comun și câtăva vreme comună, adică una, a fost limba Românilor. A trebuit mai târziu să intervină împrejurări cari să silească la despărțire ramurile poporului român.

Care a fost acest teritoriu și cari au fost aceste împrejurări? iată întrebările cari despart în mai multe grupe pe învățații cari s'au ocupat de problemele istoriei limbii noastre.

Cea mai probabilă dintre diferitele teorii pare a fi aceea care admite că limba românească în forma ei comună

(adică aceeace numim *limba română primitivă)* a ocupat un teritoriu foarte întins: la nord aveà hotarele Daciei, la sud ajungeà până la Grecia, la apus aveà marea Adriatică. Intre secolul VII şi IX, adică între aşezarea Bulgarilor în Moesia şi venirea Ungurilor, au urmat continue mişcări de triburi ale acestei poporaţiuni romanice, unele spre nord altele spre sud, şi pe măsură ce popoarele barbare se aşezau prin acele locuri, poporaţiunea romanică se despărţià în grupuri mai mici sau mai mari. Aceste grupuri pierdeau contactul între ele, deveniau ca nişte insule în marea de poporaţiune străină, şi acolo unde insulele erau mai mici ele dispăreau înnecate de valurile năvălitorilor; acolo unde erau mai mari îşi păstrau individualitatea, însă începeau a trăì într'o deplină izolare de restul neamului.

Migraţiunile acestea şi aşezările barbarilor determinară dela secolul X înainte despărţirea poporului român în mai multe ramuri şi formarea dialectelor.

Limba românească se vorbeşte azi la nordul Dunării de vreo 10.500.000 de Români, din cari 7.250.000 în Regatul României, aproape 3.000.000 în Ungaria, 250.000 în Bucovina, 1.000.000 în Basarabia.

La sudul Dunării sunt vreo 180.000 în Serbia şi vreo 90.000 în Bulgaria.

Toţi aceştia vorbesc dialectul *daco-român*, cu oarecari deosebiri după provincie.

Tot la sudul Dunării avem pe Istrieni, cari se socotesc la 6.000 de oameni şi vorbesc dialectul *istriano-român*.

In provinciile cari au aparţinut Turciei şi în 1913 au trecut la Bulgaria, Serbia, Grecia şi Albania locuesc mulţi români, dar numărul lor nu se cunoaşte exact. După unii ar fi numai 200.000, după alţii până la 700.000. In unele părţi formează grupe compacte, în altele sunt răspândiţi printre popoarele de limbi străine. Dialectul lor se numeşte *macedo-român*. Ei îşi zic *Armâni* (a-R[o]mâni), iar străinii îi numesc *Cuţovlahi*. Intre aceştia, *Fârşeroţii* trăesc într'o viaţă aproape nomadă, căci toată vara satele lor sunt pustii şi ei sunt în munţi cu vitele. O grupă dintre ei în ţinutul *Meglen* au o vorbire ce se deosi-

beşte puţin de a Macedonenilor şi se apropie de a noastră; subdialectul *megleno-român*. Intre ei, în satul Nănte, se găsesc Români de religiune mahomedană.

Sunt deci peste 11.000.000 de Români, pe cari soarta vitregă nu i-a adunat la un loc, ci i-a silit să trăească izolaţi unii de alţi, supuşi la încercări grele în cursul veacurilor. Cu toate pierderile ce naţiunea română a avut să încerce, cu toate stăpânirile străine, politice şi culturale, ea s'a păstrat şi a izbutit să iasă iarăşi la lumină, pentru ca să poată zice cu poetul:

Eu să pier! eu? Niciodată!
Vie o lume încruntată,
Vie valuri mari de foc,
Nici că m'or clintì din loc...
Căci Român sunt în putere
Şi Românu 'n veci nu piere.

II

Din dialectul daco-român s'a născut *limba literară*, formată prin cărţile bisericeşti din secolul XVI şi XVII, având mai ales particularităţile fonetice ale vorbirii din Muntenia. Vorbirea populară cuprinde însă multe deosebiri faţă de limba literară şi unele din acestea se potrivesc cn însuşirile particulare ale dialectelor celorlalte. Se poate zice că toate caracterele deosebitoare de natură *fonetică* şi *morfologică* ale dialectelor dela dreapta Dunării se găsesc în câte un ţinut mai întins sau mai restrâns din teritoriul dela nordul Dunării sau în cărţile din secolele XVI şi XVII.

1. In privinţa vocalismului, observăm că cele două vocale închise (ă, â) nu au între ele deosebire aşa de bine determinată ca în limba literară, în unele părţi sunt distincte, în altele se confundă în acelaş sunet, iar la meglenezi *ă* şi *â* neîntonate se pronunţă la un fel, iar întonate se pronunţă altfel. De aceea filologii notează aceste sunete cu semne deosebite.

Istrian: *ăn* (in), *cân* (când), *frikę* (frică);
Macedonean: *plândzem* (plângem), *caftă* (caută), *scăpat* (scăpat), *bârbat* (bărbat), *bâgă* (băgă), *câmeaşă* (cămaşă);
Meglenez: *táto* (tată), *dúcǫ* (ducă), *cǫ́n* (când), *junglĭǫ́* (junghiă)

Şi în unele judeţe din Regat se găsesc la puţine cu vinte asemenea schimbări :

Sârbători (sărbători). *pănă* (până), *mănăstire* (mânăstire).

In vorbirea populară din Regat însă, aceste două sunete **(ă, î)** sunt mult mai dese decât în cea literară. Astfel, **e** precedat de *s, ş, z* se pronunţă în unele judeţe ca *ă:*

Sărvitor (servitor), *prinsăse* (prinsese), *şasă* şease), *zăce* (zece), *dă vale* (de vale), *pă casă* (pe casă), *să zice* (se zice) ;

i precedat de *ţ, ş, z* se pronunţă ca *î:*

Soţîie (soţie), *ţîn* (ţin), *şî* (şi), *ieşît* (ieşit), *zîs* (zis), *clăcaşîi* (clăcaşii).

Unele particularităţi din acestea se găsesc şi în dialecte. Astfel, la Macedoneni :

dzîc (zic), *dinţîl'* (dinţii), *ţîn* (ţin), *dzăţi* (zece).

2. Diftongul *ea* este înlocuit în dialectul istrian şi în subdialectul meglenez printr'un *e* foarte deschis; dar acest sunet se găseşte şi în locul lui *e* simplu din limba literară. In această privinţă se aseamănă cu vorbirea populară din Oltenia. Dialectul macedonean are pe *ea* ca diftong bine deosebit, dar are acelaş diftong şi în cazurile în cari în limba literată diftongul s'a redus la *e* sau la *a:*

Istrian : *męre* (merge), *vęde* (vede) ;
Meglenez : *bęu* (beau), *lęgă* (leagă), *vęde* (vede) ;
Macedonean : *veadi* (vede), *căpisteari* (căpistere), *feată* (fată), *căleaşti* (căleşte), *videa* (vedea), *şcurteadză* (scurtează).
Mehedinţi, Gorj, Vâlcea : *cetéşte* (citeşte), *mérge* (merge), *vérde* (verde), *rumânéşte* (româneşte).

3. Diftongul *oa* se găseşte în aceleaşi condiţiuni ca în limba literară, afară de dialectul istrian, în care s'a redus la *o :*

Istrian: *pote* (poate), *omini* (oameni), *coza* (coada).

4. La consonante sunt deosebiri mai importante.

Labialele sunt schimbate în dialectul macedonean şi în subdialectul meglenez, iar în cel istrian se păstrează nemodificate. In unele părţi se găsesc şi fazele intermediare ale transformării. Modificările acestea se întâlnesc şi la stânga Dunării şi anume, pornind dela Mehedinţi,

unde labialele nu sunt alterate, spre centrul Regatului, schimbările devin din ce în ce mai evidente. Astfel avem:

p—pch—ch—č: *picior* (literar, meglenez, istrian), *pchistol* (Prahova), *chiatră* (macedonean), *čicior* (maced.);
b—bgh—gh: *bine* (literar, meglen., istrian), *săbghioară* (Prahova), *corghĭ* (macedonean, parte din Muntenia, Moldova);
f—h—š—ř: *fiu* (literar, istrian), *hie* (maced., Muntenia, Moldova), *šilioara* p. filioara (Neamț), *řer* p. fier (meglenez);
v—gh—γ—y—j: *vin* (literar, meglenez), *ghĭarmi* p. vierme (meglenez), *γin* (maced.), *blagosloγit* (Putna), *jin* p. vin (Neamț).

5. In dialectele dela dreapta Dunării se găsesc păstrate două consonante cari au dispărut cu totul în vorbirea dela stânga Dunării și au fost înlocuite cu *ĭ*; sunt *l* înmuiat și *n* înmuiat: *găl'ină* (maced.), *fil'* p. fiiu (istrian), *câlcân'u* p. câlcâiu (macedonean). In limba literară nu se află aceste sunete în nicio condițiune; dar în vorbirea populară se găsește în unele cazuri *n'* fie în locul unui *n* curat din limba literară, fie în locul unui *m* din limba literară: *bin'e* p. bine (istr., maced. Ardeal), *n'ari* p. miere (maced. meglen.), *n'el* p. miel (Moldova).

6. Altă schimbare de consonante este lui **n** între vocale în *r* (rotacism). Aceasta se găsește în dialectul istian: *mire* (mine), *bure* (bun); iar în stânga Dunării se află în satele Moților din Munții Apuseni ai Transilvaniei, în unele părți din Maramureș și în o serie de cărți vechi din secolul XVI. La Macedoneni nu se află acest rotacism.

7. In dialectul acestora sunt alte două particularități speciale: schimbarea consonantelor *c* și *g* în *tz (țer* p. cer) și dz *(dziner* p. ginere); — punerea înaintea unor cuvinte (mai ales cele ce încep cu *r* sau *l)* a sunetului *a* (cum este chiar în numele lor *Armâni): arău* p. rău, *arâs* p. râs, *alavdu* p. laud, *aumbră* p. umbră.

8. Mai sunt și alte deosebiri mai puțin importante în fonetică și unele în morfologie. Dar ceeace separă mult un dialect de altel este vocabularul. Influențele cu totul particulare ce au suferit Românii din anume regiuni le-au dat o sumă mare de cuvinte deosebite de ale celor din stânga Dunării. Astfel, Românii cari vorbesc dialectul macedonean și subdialectul meglenoromân au foarte multe vorbe turcești și grecești; Istrienii au foarte multe cuvinte sârbești și unele italienești cari lipsesc cu totul dela noi.

A.

LITERATURA VECHE

LITERATURA RELIGIOASĂ

Literatura română cultă este de naştere foarte recentă. Toate documentele ce se cunosc până acum anterioare sec. XVI, sunt scrise în slavoneşte, limba slavonă fiind oficială a statului şi a bisericii. Tot în slavoneşte sunt scrise diferitele cărţi bisericeşti, unele manuscrise, altele tipărite, deci nu putem socoti ca primă epocă a literaturii noastre decât sec. XVI de când avem manuscrise şi tipărituri româneşti.

BUCĂŢI DE LECTURĂ

CODICELE VORONEŢEAN

Prin *codice (codex)* se înţelege un text vechiu care conţine nu numai o singură lucrare, ci scrieri de cuprins variat. Pentru lucrările de scrieri slavoneşti se întrebuinţează termenul de *sbornic*.

Codicele voroneţean este un manuscris incomplet, fără început şi fără sfârşit şi fără câteva file dela mijloc. El a fost descoperit la mânăstirea Voroneţ din Bucovina de către d. G. Creţu în anul 1871 şi publicat de către d. I. G. Sbiera, fost profesor la universitatea din Cernăuţi, în anul 1885. Ediţia aceasta are la fine un vocabular şi un studiu asupra textului.

Manuscrisul se găseşte acum la Academia Română. Scrisoarea este continuă, adică lipsită de intrepunctiune şi cuvintele sunt nedespărţite ; apoi sunt o mulţime de abreviaţiuni, ligaturi şi aruncări de litere.

El cuprinde fragmente din faptele apostolilor, din epistola lui Iacob, din prima şi a doua epistolă a lui Petru.

Sunt diverse păreri în privinţa vechimii acestui codice ; dar cele mai multe îl aşează pe la începutul secolului XVI. Este însă probabil că codicele nu este chiar traducerea primă, ci o copie după o traducere mai veche din slavoneşte, pentrucă sunt însemnate deosebiri între limba din acest text şi limba din celelalte texte despre cari ştim pozitiv că datează din sec. XVI.

Pentru a se vedeà limba din textul ce se consideră a fi cel mai vechiu din câte cunosc până acum, dăm aci două pagine în facsimile cu transcriere şi cu note.

PAGINĂ DIN CODICELE VORONEȚEAN

(După ediţiunea lui *I. G. Sbiera*, 1885)

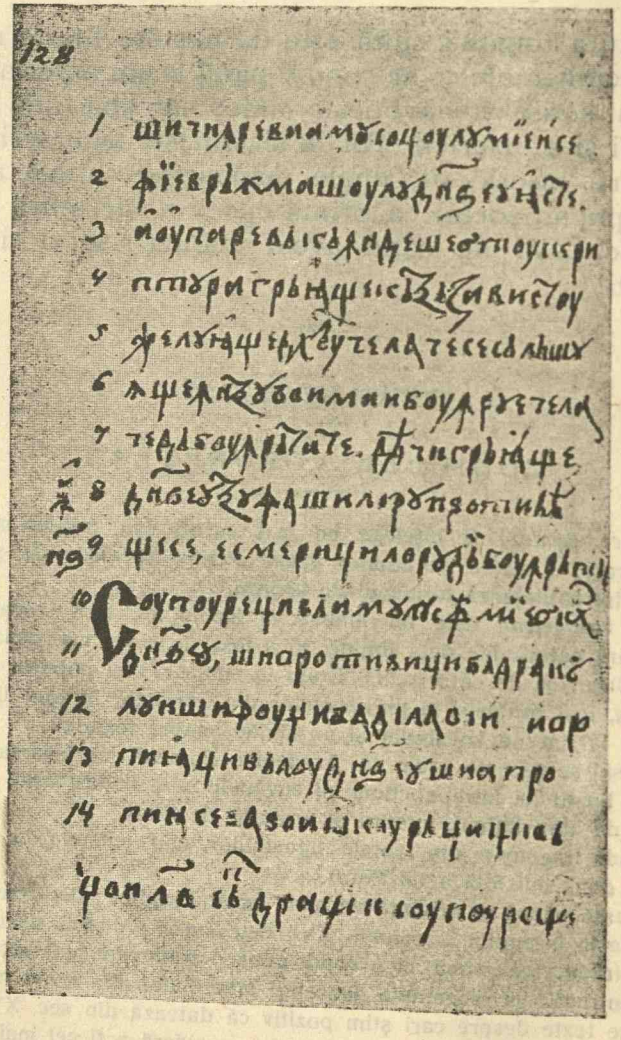

(Transcripţiune)

1. Şi cinre[1] va amu[2] soţu lumiei[3] se
2. fie, vrăjmaşu lu Dnzeu[4] *ia*ste.[5]
3. Au pare vă[6] că în deşertu scri-
4. ptura grăi*a*şte: cătră zavistu
5. jelui*a*şte dhulu cela ce se sălăşlu-
6. *ia*şte întru voi? Mai bunru[7] e cela
7. ce dă bunrătate. Deaci grăi*a*şte:
In 8. D-nzeu trufaşiloru protivea-
56 9. şte-se,[8] e[9] smeriţiloru dă bunrătate.
10. Supureţi-vă[10] amu lu *[sî(răsitul miercur(ei)]*
11. Dnzeu şi protiviţi-vă dracu-
12. lui şi fugi-va de la voi. Apro-
13. pi*i*aţi-vă lu Dnzeu şi apro-
14. pi*i*a-se-va voao. Curăţiţi-vă

Jgioi 32 săptămână). Dragii supureţi-(vă)]

---

[1] *Cinre = cine*, rotacism, grupul *nr* înlocueşte pe *n* între 2 vocale.
[2] *Amù = acum.*
[3] *Lumiei = lumii.* Articolul pus la sfârşitul cuvântului, dar încă necontopit, însă numai la substantive feminine.
[4] *Dnzeu = Dumnezeu* (prescurtat).
[5] *iaste = este.*
[6] *Pare vă = vă pare.*
[7] *Bunru = bunu. U* de la sfârşitul cuvintelor se scrie întreg. E şi rotacism.
[8] *Protiveaşte-se = se împotriveşte.*
[9] *E: iar.*
[10] *Supureţi-vă = supuneţi-vă.*

PAGINĂ DIN CODICELE VORONEȚEAN

(mărime reală)

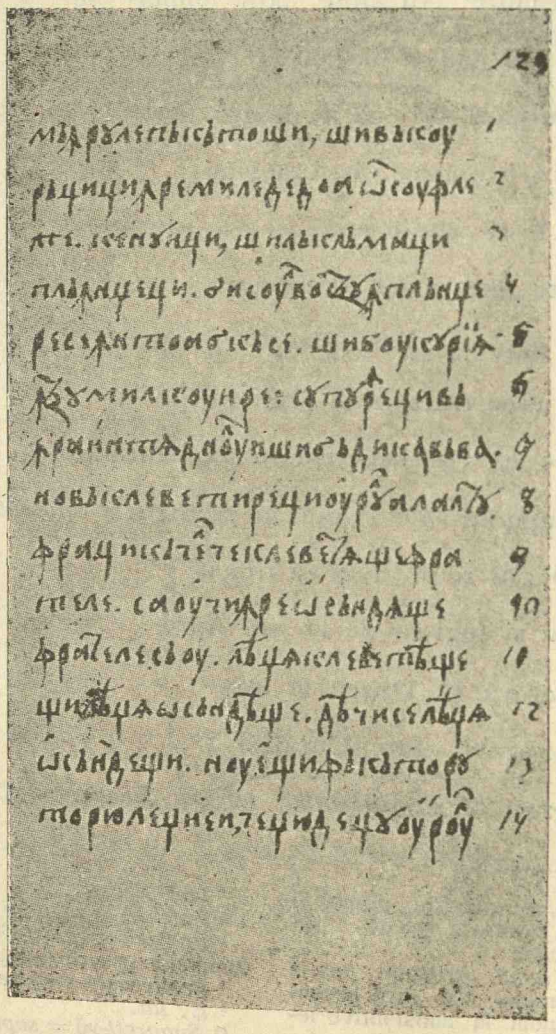

(Transcripţiune)

mănrule[1], păcătoşĭ, şi vă cu- 1

răţiţĭ înremile[2] de doao sufle- 2

te. Chenuiţĭ şi lăclămaţĭ![3] 3

plângeţĭ! risulu vostru în plânge- 4

re se întoarcă-se şi bucuri*ĭa* 5

întru milcuire.[4] Supunreţi-vă 6

înraint*ĭa*[5] Dnului[6] şi rădica-vă-va. 7.

No[7] vă clevetireţĭ[8] urulu[9] alaltu, 8

fraţĭ! că cela ce clevet*ĭa*şte[10] fra- 9

tele sau cinre[11] osănd*ĭa*şte 10

fratele-său, leag*ĭa* clevetească 11

şi leag*ĭa* osăndească. Deacĭ se[12] leag*ĭa* 12

osăndeştĭ, nu eştĭ făcătoru[13] 13

toriu legieĭ, ce g*ĭu*deţu. Urulu 14

---

[1] *Mănrule = mănule = mănile.* Cuvântul *mână* aveà forma *mânu* (cu terminare de masculin) fiind însă de genul feminin; mai târziu din pricina genului i s'a dat şi terminare de feminin. A rămas însă în unele texte forma cea veche, cum este: *mănule*, iar din cauza rotacismului avem: *mănrule.*

[2] *Înremile = inimile.*

[3] *Lăclămaţi = lăcrămaţi.* Desigur greşeală de copist.

[4] *Milcuire: amărăciune.*

[5] *Inrainte = înainte.*

[6] *Dnlui = Domnului.*

[7] *No = nu.*

[8] *Nu vă clevetireţi = nu vă clevetiţi.* O formă de imperativ negativ care a dispărut din uzul limbii literare.

[9] *Urulu = unulu.*

[10] Lipseşte prepoziţia *pe* la obiectul direct.

[11] *Cinre = cine.*

[12] *Se: dacă.* In limba sec. XVI conjuncţiunea proprie a condiţionalului erà: *se.* Vorba *dacă* a apărut mai târziu.

[13] Copistul a scris de două ori ultimele silabe ale cuvântului.

TIPĂRITURILE LUI CORESI

Coresi eră un diacon cu cunoştinţe tipografice şi cu ştiinţă de carte, un „meşter învăţat", cum e numit de către Luca Hrăjilă' judele Braşovului, care a editat Cazania dela 1581.

Se cunosc dela Coresi 15 lucrări, dintre cari 6 româneşti, una cu text slavon şi cu text român, iar restul slavone pe de-a întregul.

Cea mai veche tipăritură este din 1560, colecţiunea celor 4 evanghelii, *Tetraevanghelul*, tradus în colaboraţiune cu Tudor Diacul. Exemplarul cel mai complet se găseşte în biblioteca Academiei.

In această lucrare sunt numai textele evanghelice ; Biserica noastră însă a avut totdeauna trebuinţă de explicări ale acestor texte.

Ar fi fost de sigur de un mare interes pentru istoria limbii şi a literaturii noastre ca explicările să se fi scris d'a dreptul în româneşte ; din nenorocire ele sunt numai traduceri şi din această pricină au şi o importanţă mai mică.

Explicările evangheliilor formează ceeace se numeşte *Cazanie*. Cei vechi întrebuinţau şi titlul de *Tâlcul Evangheliilor* sau *Evanghelie cu învăţătură* sau *Evanghelie învăţătoare*.

Dela Coresi avem două scrieri de acest fel, cari sunt cunoscute de specialişti sub numele de *Cazania I-a* şi *Cazania 2-a*, prima tipărită pe la 1564, a doua la 1580—81.

In serviciul bisericesc, scrierea complementară a evangheliei este *Apostolul*, adică faptele ucenicilor lui Christos.

Colecţiunea acestor fapte se numiă la cei vechi *Praxiu*, *Praxapostol* sau şi cu numele simplu de astăzi *Apostol*.

Coresi a tipărit o asemenea lucrare pe la 1563.

Pe lângă aceste cărţi pur creştineşti, Biserica noastră, ca şi cea catolică, a admis pentru serviciu şi din cărţile ebraice antecreştine. Cea mai importantă este de sigur *Psaltirea*, adică colecţiunea acelor minunate imnuri ale lui David, cari n'au fost în nici o literatură ajunse până acum. In literatura noastră veche Psaltirile sunt între cele mai numeroase lucrări.

Dela Coresi avem 3 : una cu text român şi cu text slavon, cunoscută sub numele de *Psaltirea slavo-română*, tipărită la 1577 şi reprodusă în ediţiunea Academiei de Hasdeu ; două numai cu text românesc, una tipărită pe la 1568, alta în 1570.

Locul tipăririi a fost Braşovul pentru textele româneşti, pe când până acî se credeà că unele lucrări ale lui Coresi s'au tipărit la Sas-sebeş.

Diaconul Coresi aveà şi un fiu numit *Şerban*. Acesta a tipărit la 1588 în limba slavonă un *Liturghier*.

EPILOGUL TETRAEVANGHELULUI

(După *Bianu şi Hodoş*, Bibliografia românească veche, 1898)

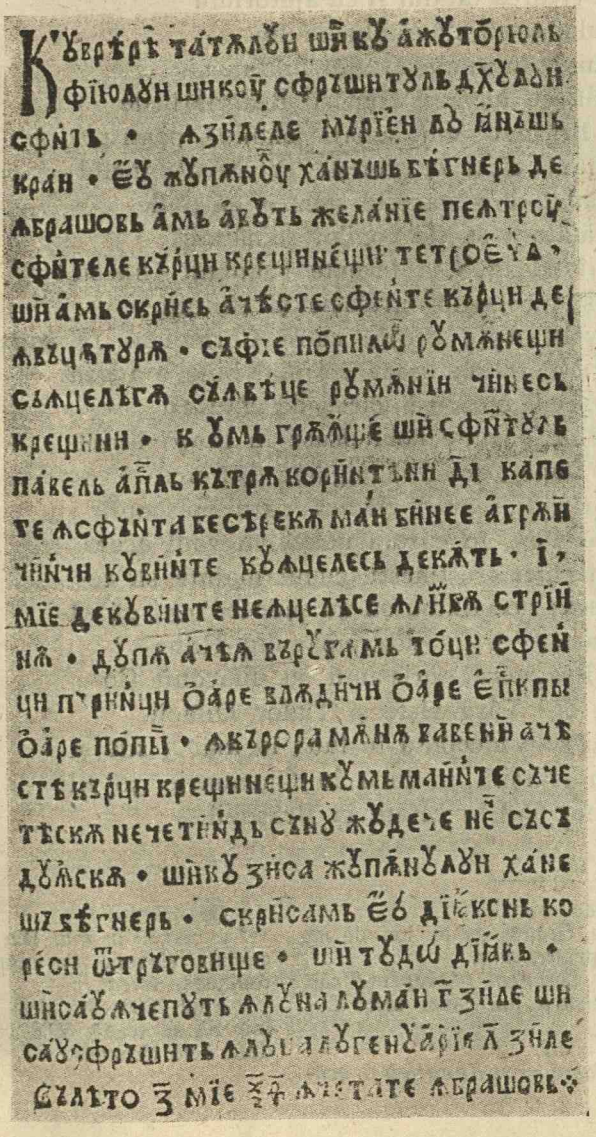

Epilogul Tetraevanghelului din 1560.

Cu vrearea tatăluĭ şi cu ajutorĭulŭ
fiĭului şi cu sfârşitulŭ dhuluĭ
sfântŭ, în zilele Mărieĭ lu Ianăşŭ
Craĭ, eu jupânul Hanăşŭ Beagnărŭ de
în Braşovŭ amŭ avutŭ jelanie[1] pentru
sfintele cărţĭ creştineştĭ Tetroeva(nghelul)
şi amŭ scrisŭ aceste sfente[2] cărţĭ de
învăţătură să fie popilor rumâneştĭ
să înţeleagă, să înveaţe Rumâniĭ cine-sŭ[3]
creştinĭ,—cumŭĭ grăĭaşte şi sfntulŭ
Pavelŭ Ap(o)st(o)lŭ către Corinteanĭ 14 capete[4]; In sfânta besearecă maĭ bine e a grăi
cinci cuvinte cu înţelesŭ de câtŭ 10
mie de cuvinte neînţelease în limbă striină. După aceaĭa vă rugămŭ toţĭ sfenţĭ părinţĭ, oare[5] vlădicĭ, oare episcopĭ,
oare popĭ, în cărora mână va veni aceastea cărţĭ creştineştĭ, cumŭ mainte să cetească; necetindŭ, să nu judece, neci să săduĭască[6] Şi cu zisa jupânuluĭ Haneşŭ Beagnerŭ, scris-amŭ eu diĭaconŭ Coresi ot[7] Târgovişte şi Tudor Diĭacŭ.

Şi s'au începutŭ în luna lu mai 3 zile şi
s'au sfârşitŭ în luna lu Ghenuarie 30 zile[8]
7 mie 69[9] în cetate la Braşovŭ.

---

[1] *Jelanie : cerere.*
[2] *Sfente.* Grupul *en* în loc de *in.*
[3] *Cine* pentru *care.*
[4] *Către Corinteni 14 capete :* cap 14 din Epistola lui Pavel către Corinteni.
[5] *Oare = ori.*
[6] *Săduiască = suduească : ocărască.*
[7] *Ot : din.*
[8] бъ лѣто : *în anul.* Din aceste două cuvinte slavone s'a format cuvântul românesc *veleat.*
[9] Anul 7069 este dela facerea lumii. Să se scadă 5508 ca să se afle data dela Hristos.

EPILOGUL PSALTIREI SLAVO-ROM. 1577

(După *Bianu și Hodoș*, Bibliografia românească veche, 1898)

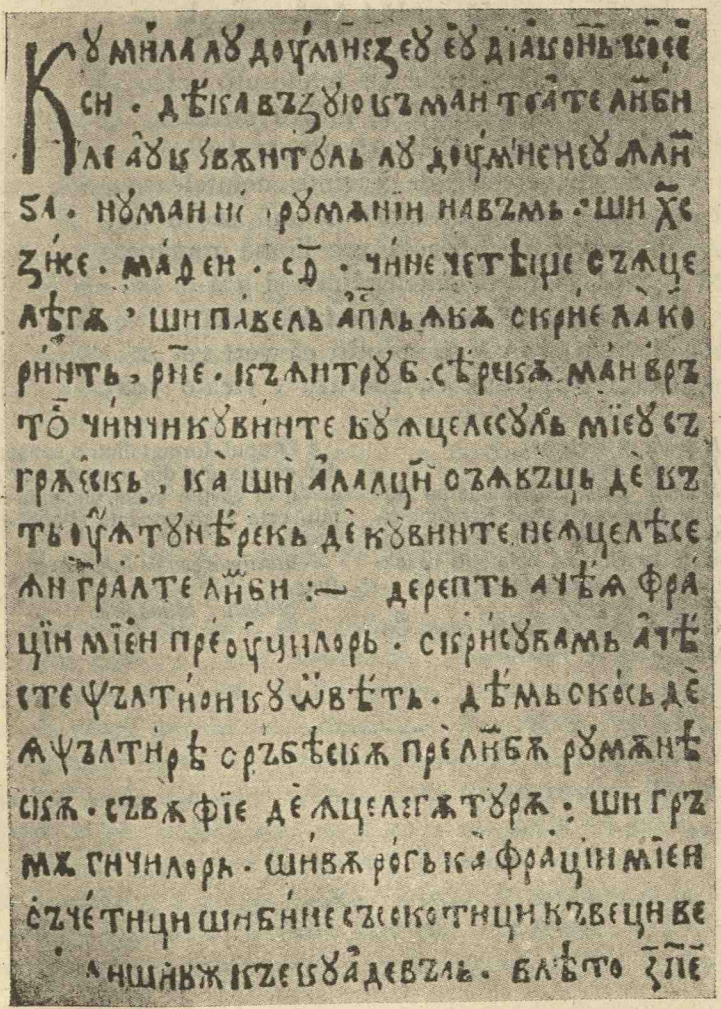

Epilogul psaltirei slavo-române

Cu mila lu Dumnezeu eu diaconŭ Coresi, deaca văzuĭu că mai toate limbile aŭ cuvântulŭ lu dumnezeu în limba. numaĭ noĭ rumâniĭ navămŭ[1] şi hs[2] zise matheiu 109[3] cine ceteaşte să înţeleagă şi pavelŭ apslŭ[4] încă scrie la corintŭ 155[5] că întru băsearecă mai vârto(s)[6] cinci cuvinte cu înţelesulŭ mĭeu să grăescŭ ca şi alalţĭ să învăţŭ de căîntralte limbi . dereptŭ aceaĭa fratŭ untunearecŭ[7] de cuvinte neînţelease ste psaltirĭ cu otveatŭ[8] deamŭ scosŭ de în psaltirea sârbească pre limbă românească să vă fie de înţelegătură şi grămăticilorŭ şi vă rogŭ ca fraţii mieĭ să cetiţĭ şi bine să socotiţĭ că veţĭ vedea înşivă că e cu adevărŭ . vleato 7085.

[1] *N'avăm = n'avem.*

[2] *Hs = Hristos.*

[3] *Matheiu 109:* Evanghelia lui Mateiu, 109. Este o greşeală : trebuie citit 99 (ϥϴ) nu 109 (ρϴ). Aceasta corespunde cu cap. 24 dela stih 13 înainte, unde se găseşte fraza citată.

[4] *Apslu = apostol.*

[5] *Corintu 155:* epistola către Corinteni.

[6] Grupul format dintr'o consonantă, din vocala *â* şi din consonanta *r* şi *l* se scriă, în cărţile vechi, punându-se întâiu cele 2 consonante şi apoi vocala *(vră)*.

[7] *untunearecu = întunearec: mulţime.*

[8] *otveatu : tălmăcire.*

LECTURI AUXILIARE

LIMBA DIN PRIMELE TEXTE ROMÂNEȘTI

de

N. IORGA[1])

In alegerea cuvintelor prin cari se exprimă noțiunile de cultură și de viață socială din Scriptură, se vede cercul sătesc, țărănesc, conservativ și înapoiat în care trăia traducătorul. El știe de *satu*, sau de *fsatu* — mai zice *coafsă* pentru *coapsă*, — de *case*, ale căror stăpâni se zic *căsători* — în veacul al XVIII-lea orânduelile de bir numesc pe gospodar, în Moldova: „căsariu". El are *muiare*—mult mai rar *fomeaie*, iarăși formă ardeleană, luată dela Sași, — *feciori*, sau *feți*, și *feate*, și rude, *semențe*. Casa, al cărei păzitor la ușă se zice *ușariu* cuprinde *stratul*, adecă patul, *scaune*, masa sau *tabla*. Cei mai bogați au în față un *comarnic* — în traducerile din 1648 și 1688 ale Bibliei: „cerdac", „foișor" —, la care se suie, nu pe „scări" sau „trepte", ci pe *spițe*. Irod are la palatul său *tinde*. Vinul se ține în *celariu*. Se iea, de sigur, „prânz" și *cină*: la prilejuri de *botejune* sau nuntă se dau *uspețe*, de *uspetitoriul* bucuros de oaspeți, sau rudele și cunoscuții se adună la prăznuirea tristă a unui *cumăndari*, — cuvântul e întrebuințat și în înțelesul de jertfă adusă idolilor, — la *cumetrii* și *fârtăciuni*. Se cântă din *bucire* — buciume, din *cetere*, dar mai ales din *cimpoaie*. *Agrul* — ogorul — se lucrează cu *plugul de boi; semănăturile* se coc spre *secerăciunea* răsplătitoare. Pământul moștenit se zice *ocină;* acel ce îl are e *moștean*. Uneltele casei sunt: *conobea*, căldarea de *arame*, în care se va fi făcând mămăligă de meiu, *sticlele*, *blidele*, *solnița*. *Veșmântul* e alcătuit din *cămașă* mai mult; *brânele* sunt pline de *arămi;* în picioare se poartă *călțuni*, cari trebue să fie opinci legate cu *oajde*,

[1]) Din „Istoria literaturii religioase a Românilor până la 1688" Buc. 1904

curele; numele de „căciulă" sau „pălărie", n'a găsit loc în traducere. Oamenii bogați se îmbracă în *fire* și în *camhă* — „camocato", — ștofă orientală, — dar aceia nu stau prin *fsate*. Femeile lucrează din pânză și *mâreșterguri*, ștergare de șters pe mâini, la spălatul din toate zilele sau la o *lăutoare*. Moara se chiamă *râșnița satului*. Sătenii au *tocitoare*.

La *băsearecă* i se zice și *sfântutoare*, vre-un neologism eretic —; *preutul*, *popa*, se numește *sfentitor*, ceeace mai înseamnă *fermecător*. *Vlădicii* sunt numai oameni puternici, dar se știe de *piscupi* și *episcupi*, cari sunt catolici — acesta e sensul cuvântului *piscup* în Moldova — și cărora țăranii sunt totuși siliți, înainte și după răscoala dela 1437, a le da dijmă. Dar în afară de *Scriptură* și de *rugi*, *omul* aleargă și la *descântători*, cum sunt și *vracii*, medicii. Adunarea sătenilor se chiamă *zbor*. La ea se fac *giudeațe*, de mai marii satului cari sunt *giudecii* — de fapt, cei mai vechi stăpânitori din Românime, pe cari viața organizată din Principate-i găsește în decădere —; ei ascultă, la *dziua tocmită*, în *giudecătoare* — Biblia dela 1648 are „scaunul giudecății", — ca *giudecători*, pe oamenii ce se *pârăsc*, și-i pun la gloabă sau în *verigi*, *în închisoare*, *în legătură*, „în prinsoare", se va zice mai pe urmă *în temniță*. Aici se mai află și *bătrânii* și *mai marii*. Pârâtul stă între *feațe* ca să i se vadă *vina*. Judecata se zice: *leage*, iar cercetarea *întrebatul legii*. Se poate și *răsgiudeca* cineva, după o *pâră* nouă. Ca *despuietori* — mai mici peste *despusuri*, se văd *pârcălabii de casă și vătahii*. Carte știu numai *cărtularii* cari pot *număra scripturi* — pentru că au urmat *învățături;* odată se găsește și *diaci*, poate un adaus mai târziu.

Scriitorul cunoaște *domni*, cari au pământul, *voevozi*, ca acel Voevod maramureșean, Bogdan, care a trecut prin pasurile munților și a întemeiat, cu vre-o trei sferturi de veac în urmă, Moldova. La *răsboiu* se merge, nu supt *sutași* sau *miiași* (care sunt cuvinte fabricate pentru nevoile tâlcului — precum *ghiemon* e simpla reproducere a unui cuvânt neînțeles de traducător), ci supt acești *voevozi;* tabăra se cheamă *gloată* — celelalte Biblii au, una: „*șireag*", alta „polc" —; sunt *călărași*, *săgetători;* la un loc, toți luptătorii se chiamă *voinici*. Păzește *straja*. Armă e și *spata*.

Din loc în loc stă câte o *cetate*, ai cărei locuitori se chiamă

cetăţeni, câte un târg, unde stau *târgari*, — nu „târgoveţi", cum s'a zis mai târziu —; cuvintele ungureşti „oraş", „orăşan" lipsesc. La târg şi cetate sunt oameni bogaţi, *năroci̦ţi:* ei au avere şi dau bani cu aslam, camătă. Ei au *şerbi* cari îi slujesc. Mai mare decât toţi e *Chesariul*, *Impăratul* — e vremea lui Sigismund; regele-împărat, — la *vistiariul* căruia se dau *banii*, *florinciorii*, *filearii*, *argintul* în deobşte, ca *dajde*, căci el *zeciuieşte* după *obiciuite*. Numai oamenii lui hotărăsc cine e „destoinic morţii", vrednic de moarte.

Din lucrurile mai depărtate, tâlcuitorul ştie marea, *genunea*, unde *nută* cu *veantre curăbiile*, *luntrile*, îndreptate cu *cârmuitoare*, cu *nasul*[1] şi ţinute la înălţimea potrivită cu *cătuşe*. Carele cu *tarul*, povara mărfurilor, merg, pentru *negoţ*, în multe locuri, adecă în multe *laturi*, la multe *limbi străine*, oprindu-se acolo unde *cărmariul*, cârciumarul, dă vin de *auă*, păstrat în *foale*, şi *vipt* pentru *cale*. Banii şi-i duc în *sumi*, „pungile" obişnuite în Răsărit. Săracii merg pe jos numai cu *punga* şi *traistra*, adecă traista.

Lunile se zic în forma populară: *Priere*, *Brumar*. Sărbătorile au vechi nume latine: *Cincizecile* pentru *Rusalii*.

CORESI ŞI LUCRĂRILE LUI

de

N. IORGA[2]

In 1558 Mircea Ciobanul se întoarse în Scaun după moartea acelui ce-l gonise, Petraşcu-cel-Bun. El venì însufleţit de patima răsbunării: din porunca lui pieriră fruntaşii boierimii, Mitropolitul Anania şi unul dintre cei doi episcopi. Cellalt şi alţi boieri fugiră în Ardeal, luându-şi şi oamenii de casă şi ocrotiţii. Cei mai mulţi se opriră, după datină, la Braşov.

Intre ei se găsià diaconul Coresi. Coresi erà aiurea un nume de familie, şi prin Galiţia umblau negustori greci, din Chios, cu acest nume. Dar acest nume grecesc se prefăcù la noi în nume de botez: se numia cinevà Coresi, cum se numià Paisie

[1] *Nasul:* fundul corăbiei.

[2] Din „Istoria literaturii religioase a Românilor până la 1688" Buc. 1904.

sau Anastasie sau Protasie. Un scriitor de hrisoave Coresi — grămătic, diac, piseț sau pisar, logofăt, cum își zice —, se întâmpină între 1527 și 1538 sau 1544, la care dată ființà biserică făcută de el; apoi în 1560 apare alt Coresi diacul, care se poate urmări până la 1581, când moare lăsând un fiu, Bunea. Ei nu vor fi fost rude între ei. Tot deosebit de ei pare a fi Coresi diaconul.

Acest Coresi, despre viața căruia nu se știe nimic alta decât că a fost și a rămas diacon, că se pricepeà la tipar, și că a avut un fiu Șerban, se găsià la Brașov în 1560. Jude erà acolo Hannes Benkner cel tânăr: foarte dese ori în legături cu Țara-Românească, el erà de aproape înrudit și cu anume persoane duhovnicești din biserica nouă. El țineà să răspândească printre Români cărțile sfinte pe limba lor, dar nu erà acesta singurul sentiment care-l făcù să iea asupră-și cheltuelele unei tipăriri a vechei *Evanghelii*.

Erà și nădejdea de câștig, fără îndoeală, căci, abià mântuì Coresi cu Evanghelia românească, și Benkner îl puse să lucreze, în 1562, la o alta în slavonește, arătând, de data aceasta, că a fost îndemnat „de dragostea Sfântului Duh și de iubirea sfintelor și dumnezeeștilor biserici".

Evanghelia lui Coresi erà o carte care nu puteà fi îmbrățișată de-a dreptul și pretutindeni, cu toate că ea nu cuprindeà nimic eretic decât forma ei românească. Și tipărirea ei la Brașov, în centrul propagandei luterane săsești, puteà să dea de gândit multora; de aceea, în epilog „jupânul Haneș", adecă Benker, se roagă de cetitori să nu respingă cartea fără a o ceti: „după aceia vă rugăm toți sfinți părinți, oare vlădici, oare ep[i]sc[o]pi, oare popi, în [a] cărora mână va veni aceste cărți creștinești, cum, mainte să cetească, necetind să nu judece, neci să săduiască".

Chiar popii din Ardeal o respinseră, cei mai mulți dintre dânșii.

Evanghelia românească nu pătrunde nici dincoace de Carpați, cu toate că în Moldova domnià un grec protestant, Ioan-Vodă Heraclidul, Despot de Paros și Samos, care se află la Brașov în 1558 și-și tipărià acolo genealogia fantastică prin care arătà că se coboară din eroii antichității.

Până la moartea Craiului inițiator al reformei printre Ro-

mâni, Coresi, rămas în curând fără ajutorul său, diacul Tudor, mai scoase de supt teascul său o singură carte slavonă. La 1568, Domnul muntean fusese schimbat: la cele dintâiu zile ale lui Iulie, Alexandru-Vodă, fiu din flori al lui Mircea Ciobanul, luă locul lui Petru Șchiopul. La 12 ale acestei luni Iulie 1568, diaconul începeà să aşeze slovele pentru o culegere a slujbei câtorvà sărbători, publicaţie al cărui folos trebue să fi fost foarte simţit. Volumul ieşì în ziua de Sf. Niculae. El nu mai poartă numele lui Benkner, ci al Domnului muntean şi al Mitropolitului Eftimie. Eftimie fusese numit de Mircea-Vodă, după uciderea, în 1558, a lui Anania, şi după răposarea celor dintâi urmaşi ai acestuia, Simion, Efrem, Mitrofan şi Daniil. Poate dela Eftimie sau dela Doamna lui Alexandru, Ecaterina, o Perotă, care ţineà mult la ortodoxie, să fi venit porunca de tipărire către Coresi.

In acest răstimp însă, diaconul dădù la lumină o sumă de cărţi româneşti: el alcătuì un fel de ciclu al acestora. Ciclul tipăriturilor religioase româneşti se deosibeşte însă de cel slavon prin aceea că grijea de căpetenie nu e pentru forma tradiţională a rugăciunilor şi a cântărilor, ci pentru alte cărţi cari cuprind cuvântul lui Dumnezeu. Aceasta se explică, de almintrelea, pe deplin prin norma protestantă de a pune în mâna oricărui credincios cuprinsul Bibliei în limba poporului şi de a lăsà la o parte cu desăvârşire liturghiarele, molitvenicele, sbornicele, octoişele, trioadele şi penticostarele, cari fusese până atunci privite ca mai folositoare decât orice altă tipăritură.

Coresi începuse cu cărţile sfinte, cu Cuvântul lui Dumnezeu, şi gândul său trebuià să fie întâiu acela de a le da în întregime. Se vorbeşte de o Psaltire românească, pe care dânsul ar fi publicat-o încă din anul 1568: nu există nici un exemplar din această carte, şi e foarte puţin de crezut că, dacă Psaltirea românească ar fi ieşit în acest an, ar fi fost de nevoie, să se dea o nouă ediţie pentru scurtul termen de doi ani. *Căci avem astăzi un exemplar din Psaltirea lui Coresi, dată la lumină în 1570, pentru acelaş cuvânt pentru care se tipăriserà şi alte părţi din Scriptură:* pentru că „mai toate limbile au Cuvântul lui Dumnezeu în limba lor, numai noi Românii n'avem".

Până la 1581, teascul lui Coresi nu mai lucrează deci pentru cărți românești. Cele mai folositoare părți ale Scripturii ieșiseră în lume, într'o slovă cam grosolană și șontită, cu multe greșeli de tipar, ce e drept. Dar ele au adus totuș un mare folos: gândul că pot fi cărți românești se răspândise acum pretutindeni, odată cu volumele diaconului din Brașov. Cetitorii lor se deprinseră a deosebì cuvintele unele de altele și căpătară norme ortografice.

Marele merit al acestor cărți e poate acesta că, trecând hotarele, au adunat sufletește, prin viața culturală, pe toți Românii la olaltă. Prin ele mai mult decât prin vechile manuscrise, cari circulau greu și se copiau puțin, nedesăvârșit, s'a întemeiat o viață literară comună a tuturor Românilor. Prin ele, aceste cărțulii urâte, păstrate astăzi în puține exemplare ferfenițoase, prin găurile cărora se plimbă cariul, s'a întemeiat ceva neprețuit pentru orice popor, căci cuprinde în sine ceeace va da forma gândului și simțirii generațiilor cari se vor urmà: *limba literară*.

SECOLUL XVII

BUCĂŢI DE LECTURĂ

SIMION ŞTEFAN

Mitropolitul Simion Ştefan din Transilvania a dat mare îndemn tipăririi ş traducerii de cărţi în timpul cât a păstorit.

Voind să facă un *Nou Testament*, după îndemnul lui George Racotzi, principele Transilvaniei, se adresează Ieromonahului Silvestru, care, în ţara Românească, tipărise şi tradusese mai multe cărţi din slavoneşte.

Murind Silvestru, a cercetat lucrarea şi găsind greşeli le-a îndreptat însuş ori a pus pe alţii să le îndrepteze şi apoi să completeze lucrarea.

PREDOSLOVIA[1] *NOULUI TESTAMENT*[2]

Din prefaţa către cetitori

Cetitorilorŭ într'această sfântă carte, milă, pace şi sănătate dela Tatălŭ, Domnulŭ nostru Isus Hristos.

Incepeniia ceştii sfinte cărţi, trebuĭaşte să ştiţi şi să înţeleageţi despre ceaste lucruri carele sănt scrise pre rândŭ.

---

[1] *Predoslovie: prefaţă, precuvântare.*

[2] „Noul testament sau împăcarea cu leagea noao alui Is. Hs. Domnului nostru izodită cu mare socotinţă den izvodu grecescu şi slovenescu pre limba rumânească cu îndemnaria şi purunca denpreună cu toată cheltuiala a Măriei Sale Gheorghie Racoţi, Craiulu Ardealului iprocia. Tipăritusau întru a mării sale Typografie dentăiu noou în Ardealu în cetatea Belgradului, anii de întruparea domnului şi mântuitorului nostru Is. Hs. 1648 luna lui Ghenariu 20".

1 Acest Testament l-au început a-l izvodi Ermonah Selivestru den porunca şi chelşugulŭ [1] Măriei Sale. Şi el s'au ustenit [2] cât s'au putut şi curând îi s'au tămplat [3] lui moarte; iară noi, socotind şi luând aminte, găsit-amŭ multă lipsă şi greşiale în scriptura lui pentru neînţelesulŭ limbiei [4] şi cărţii [5] greceşti. Pentr'aceĭa noi amŭ începutŭ dintăĭu a-lŭ posledui [6] şi unde n'au fostŭ bine, amŭ isprăvitŭ şi amŭ împlutŭ [7] şi amŭ tocmitŭ [8] din câtu amŭ pututŭ.

Ce numai acĭasta să ştiţi că noi n'amŭ socotit numai pre un izvod, ce toate câte am putut aflà, greceşti şi sărbeşti şi lătineşti carele au fostŭ izvodite de cărturari mari le am cetitŭ şi le-am socotitŭ. Ce mai vărtosŭ [9] ne amŭ ţinut de izvodul grecescu şi amŭ socotitŭ şi pre izvodul lui Eronimŭ [10] carele au izvoditŭ dintăĭŭ din limbă greciască şi e tipăritŭ în ţara Mosculuĭ [11] şi, socotindŭ aceastĭa toate varecarea [12] au îmblatŭ mai aproape de cartea grecĭască despre aceaĭa am socotitŭ, însă de cea grecĭască nu ne amŭ depărtatŭ, ştiind că duhulŭ sfântŭ au îndemnatŭ evangheliştii şi apostolii a scrie în limbă grecĭască Testamentulŭ cel nou şi cartea grecĭască iaste izvorulŭ celorlalte...

3. De acĭasta încă vomŭ să ştiţi, că vedemŭ că unele cuvinte unii le-au izvodit într'un chip, alţii într'alt; iară noi le-am lăsatŭ cum au fost în izvodul grecescŭ, văzândŭ că alte limbi încă le ţinŭ aşĭa, cumu-i synagoga şi poblicanŭ şi gangrena şi pietri scumpe, carele nu să ştiu rumâneaşte ce săntu nume de oameni şi de leamne [13] şi de veşmente şi altele multe... noĭ încă le amŭ lăsatŭ grecĭaşte, pentrucă alte limbi încă le au lăsat aşĭa.

4. Acĭasta încă vă rugămŭ să luaţi aminte, că Rumânii nu

---

[1] *Chelşugul = cheltueala.*
[2] *Ustenit = ostenit.*
[3] *Tâmplat = întâmplat.* Lipsa prefixului *în* este până azi o caracteristică a graiului ardelenesc. Ei zic *a pușeá* pentru *a împușcá.*
[4] *Limbiei = limbii.*
[5] *Cărţii:* articulare ca astăzi. Să se compare cu forma *limbiei.*
[6] *A posledui: a controlà.*
[7] *Implut = umplut: împlinit.*
[8] *Tocmit = întocmit.*
[9] *Vărtos:* Aci nu se mai scrie cu *ă* după ambele consonante, ca în secolul XVI.
[10] *Eronim: Sf. Ieronim* (331—420), autorul ediţiei Evangheliei cunoscute sub numele de Vulgata.
[11] *Moscului:* Sub numele de *Ţara Moscului* se înţelege de vechii scriitori Rusia.
[12] *Varecare = oare-care* din „*voarecare*“ dela *valet. Oare* este *vare* trecut prin forma *uoare.*
[13] *Leamne = lemne: plante.*

grăescu în toate ţările într'un chip, încă neci într'o ţară toţi într'un chip. Pentr'aceaĭa cu nevoe poate să scrie cineva să înţeleagă toţi, grăindŭ un lucru unii într'unŭ chipŭ alţii într'altŭ chipŭ. Au veşmânt, au vase, au altele multe, nu le numescu într'un chipŭ. Bine ştimŭ că cuvintele trebue să fie ca banii: că banii aceaĭa sânt buni carii îmblă în toate ţările, aşa şi cuvintele acealea sântu bune carele le înţelegŭ toţi.

Noi dereptŭ aceaĭa ne amŭ silit de încât am putut să izvodim aşa cum să înţeleagă toţi; iară să nu vorŭ înţeleage[14] toţi, nu-i de vina noastră ce-i de vina celuĭa ce-au răsfirat Rumânii printr'alte ţărŭ de ş-au mestecat cuvintele cu alte limbi de nu grăescu toţi într'un chipu.

MITROPOLITUL VARLAAM

Mitropolitul Varlaam, născut între 1590—1595, este unul din cei mai însemnaţi prelaţi ai Moldovei. Ocupând scaunul între 1632 şi şi 1653, el a lucrat mult pentru introducerea în biserică a limbii româneşti. Când Vasile Lupu a fost răsturnat de Gheorghe Ştefan, Varlaam a părăsit mitropolia şi s'a retras la mânăstirea Secu, unde a stat până la moarte, adică în 1657.

Mergând în ţara Românească, cunoscŭ, prin Udrişte Năsturel, catechismul calvinesc al lui Racotzi şi întorcându-se în ţară convocă un sinod şi publică „Răspunsurile" sale.

Două lucrări ne-au rămas dela dânsul:

1. *Carte românească de învăţătură duminicile preste an*, tradusă din slavoneşte, numită pe scurt *Cazania lui Varlaam;*

2. *Răspunsuri la Catechismul calvinesc*, lucrare tipărită la Suceava (1645), din care se cunoaşte numai un exemplar (în bibl. Academiei). O găsim pomenită şi în a doua ediţiune a catechismului calvinesc.

Iată ce zice Varlaam în prefaţă, între altele:

„Tămplăndu-mi-se estimpŭ a fi în părţile Ţerei Româneşti şi vorbind mai vărtos cu oare-care boiarinu Udrişte Năsturel carele în mijlocul altor cărţi noue ce mi-au arătat, adusu-mi-au şi o cărţălue mică, Catechismul creştinesc, carea o am aflat plină cu otravă de moarte sufletească... pentru care lucru am chemat sobor dintr'amândouă părţile şi din ţeara Românească şi din ţeara Moldovei... Am socotit că am o datorie mare să fac respuns şi să arăt strâmbătura şi tâlcul cel rău al lor ce tâlcuesc rău şi strâmbează scriptura sfântă".

[14] Să nu vor înţealege = **dacă** nu vor înţelege.

Din prima ediţiune a Catechismului calvinesc nu se cunoaşte nici un exemplar. Din a doua (tip. 1567) este la Academie un exemplar. S'a retipărit într'o ediţie modernă cu litere latine.

Acest catechism cuprinde două părţi: 1) replică la răspunsul lui Varlaam şi 2) catechismul propriu zis.

Replica este intitulată: *Scutul Catechismuşului cu răspunsul de scriptură svtă împotriva răspunsului a doauo ţări ţără scriptură svtă*". Se adresează lui Varlaam şi soborului adunat la Iaşi zicând că „nu se cuvine să lăsăm fără răspuns orbiciunea şi neînţelepciunea celora ce au judecat catechismuşul nostru, neînţelegând dulceaţa şi luminarea scripturii sfinte".

La finele catechismului sunt câtevà rugăciuni.

CAZANIA LUI VARLAAM 1643.

Smeritulŭ Archiepiscopŭ Varlaam şi Mitropolitul de Ţara Moldovei. Cuvântu cătră cetitoriu.

De mare jale şi de mare minune lucru ĭaste, o iubite cetitoriu, cândŭ toate faptele[1] ceriului şi a pământului îmblă şi mârgŭ toate careşĭ la sorocul şi la marginĭa sa, la carea înţelepcĭunea cĭa veacĭnică le-au făcut, şi nice puţin nu smentescŭ nice greşescŭ sămnul său.. Numai săngurŭ amărătulŭ omŭ, ce-ii făcut pre obrazul şi pre chipul tvoreţului[2] său, cu mente şi cu graĭu dela dânsul cinstitŭ domn şi biruitoriu pământului şi mărei, păsărilor şi dobitoacelorŭ, peştilorŭ şi tuturor fierilorŭ, cumŭ grăĭaşte şi proroculŭ că cu puţinelu îlu micşură pri însŭ mai micu de câtŭ îngerii, adecă pre omŭ, numai căci-i cu trup, iară cu sufletul ĭaste fără de moarte ca şi îngerii.

Pentr'acea diîntru întăĭu, cĭ-au fost bărbaţi purtători de duhulŭ svăntŭ unii după alţii şi până acmu toţi au ustenitŭ scriindŭ şi, tălcuindŭ sventele scripturi de-au învăţatŭ omului în toate chipurile calĭa carea duce acolo, cumŭ ca să nu greşascâ hieşĭ-te-cine marginea şi săvrăşitulŭ acela, spre carele-i făcutŭ. Cătr-acea ş-altâ usteninţă s-au adaos acelorŭ bărbaţi purtători de duhul svăntŭ căci câ mărgându de susŭ în gios şi împuţinându-se diîn oameni înţelesul sventelorŭ scripturi, le-au câotatŭ a pogorâ şi svănta scripturâ tot mai pre înţelesul

[1] *Faptele = făpturile.*
[2] *Tvoreţ: creator.*

TITLUL CAZANIEI LUI VARLAAM 1643

(După *Bianu şi Hodoş*, Bibliografia românească veche 1898)

Carte românească de învăţătură dumenecele preste an şi la praznice împărăteşti şi la svenţi mari, cu dzisa şi cu toată cheltuiala lui Vasilie Voivodulŭ şi domnulŭ ţărâi Moldovei, di în multe scripturi tălmâcită di în limba sloveniască pre limba românească de Varlaam Mitropolitulŭ de ţara Moldovei în tipar ul domnescŭ în Iaşi, în mânăstirea a trei Stiteli (=Sfetitele) de la Hs. 1643.

oamenilorŭ păn'au începutŭ a scoate aşeaşĭ cineşĭ pre limba sa, pentru ca să înţeleagâ hiecine să sâ înveaţe şi să mărturisească minunate lucrurile lui Dumnedzău.

Cu multŭ mai vârtos limba noastră românească ce n'are carte pre limba sa, cu nevoe ĭaste a înţeleage cartea alţii [1] limbi, şi pentru lipsa dascalilor ş-a învăţăturei; cătŭ a fost învăţăndŭ mai de multă vreame, acmu nice atăta nime nu învaţâ. Pentr'acea de nevoe mi-au fostŭ, ca unŭ datornicŭ ce sintŭ lui dumnedzău cu talantulŭ ce mi-au datŭ să-mi pocĭ plătĭ datoriia macarŭ de cătŭ, [2] până nu mâ duc în casa cea de lutŭ a moşilorŭ miei. Adunat-am din toţi tălcovnicii [3] sventei evanghelii dascali besearicii noastre; şi deac'amŭ scris, arătat-amŭ măriei sale pravoslavnicului Domnŭ Io Vasilie Voivodul cu mila lui Dumnedzău Domnul ţărăi Moldovei.

Mărĭia sa, ca unŭ domnu creştin şi blagocestivŭ [4] şi ĭubitorĭu de besearicâ, grijindŭ ca un stăpânŭ bunu de folosul oilorŭ lui Hs., nu numai pentru ceale trupeşti, ce şi pentru ceale sufleteşti, de unde sângurŭ Dumnedzău cu mâna sa cea puternică au arătatŭ măriei sale spre acesta lucru îndreptătorĭu, preaosvenţitulŭ părinte Petru Moghila [5] feciorŭ de domnu de Moldova, Arhiepiscopŭ şi Mitropolitŭ Kievului, Halicĭuluĭ şi a toată Rosiĭa, carele pre pofta mărirei sale au trimisŭ tiparĭul cu toate meşterşugurile căte trebuescŭ; spre care lucru mărĭia sa domnulŭ ce scrie mai susu Io [6] Vasilie Voevodul cu darulŭ lui Dumnedzăŭ domnulŭ ţărăi Moldovei, cheltuială nesocotită [7] spre totŭ lucrul tipăriei [8] aŭ datŭ. Şi aşea cu darul lui Dumnedzău după începutŭ am vădzutŭ şi svrăşitul [9].

---

[1] *Alţii = altei.*

[2] *Măcar de cât: cât de puţin.* Comp. expresia de azi: *cât de cât.*

[3] *Tălcovnicii: tâlcuitorii, traducătorii.*

[4] *Blagocestiv: evlavios, pios.*

[5] Petru Movilă (1596—1646, Mitropolit al Kievului, autorul celebrei scrieri: Mărturisirea ortodoxă.

[6] *Io = Ion.*

[7] *Nesocotită*: ce *nu se poate socoti.* Să se compare cu sensul de azi.

[8] *Tipărie = tipărire.*

[9] *Svrăşit = sfârşit.*

MITROPOLITUL DOSOFTEIU

Mitropolitul Moldovei Dosofteiu s'a născut cu câți-va ani înainte de 1630, căci cunoaștem anul când îl vedem episcop la Huși (1658). Se crede că se numia Dumitru Bărilă și s'a făcut călugăr la mănăstirea Probota

Dosofteiu Mitropolitul Moldovei, 1670—1686

El ținea de partidul polon și era amic personal al lui Petriceico. La 1671 ajunge mitropolit, dar peste puțin — la căderea lui Petriceico — fuge cu acesta în Polonia. Intorcându-se, primește din nou păstoria și nu se mai ocupă de politică, dar, fiind persecutat de Constantin Cantemir, pleacă cu Sobietzki la Zolkiew, lângă Lemberg. De aci, se duce la Moscova și, prin stăruința patriarhului de acolo, e numit episcop al Azovului. Se crede însă că n'a primit această demnitate și a murit retras la Taganroc în 1711.

Dela Dosofteiu avem un număr mare de opere, din cari citâm :

Parimiile preste anu... (tipărită la 7191 = 1683).
Acatistul, tipărit la Uniev (1673).
Dzeiasca liturghie... tipărită la Iași 1679.
Molitvănic, tip. la Iași pe la 1679—1680.
Psaltirea de înțeles sau *Psaltirea slavo română*. Iași 1680.
Psaltirea în versuri 1673.
Viața Sfinților, 1682—86.

DIN PSALTIREA IN VERSURI

Psalmul XI.

Folosĭaşte-mi Doamne, şi mă sprejinĭaşte
Cu a ta putĭare de mă mântuĭaşte;
Că scăzură cei buni şi se 'mpuţânară
De nu-i dereptate nice într'o ţară.
Deşert către'aproape tot omul grăĭaşte
Şi cu 'nşelăciune va de-l păgubĭaşte.
Cu budze vicliane din inemi adânce
Grăesc răutate şi cuvânt de price.
Des piĭarde-vei Doamne budze 'nşelătoare
A limbâ sâmaţâ[1] de rău grăitoare.
Să fălesc pizmaşii că-ş vor mări limba
In cuvânt de svadă să mulţască scărba.
Că budzele voastre sînt cu noi de faţâ,
Nu băgâm de samâ Dumnedzău ce 'mvaţâ.
Vedzi mişelătate, vedzi suspin cu jĭale,
A lipsiţi şi measeri[3] vedzi de durori[4] grĭale.
Acmu, pentru dânşii scoală, Doamne svinte,
Să-ţ împli cu izbânde svintelĭa cuvinte
Şi să-ţ râdici sămnul cel de biruire,
Să cutedzi cu dânsul fără de 'ndoire.
Că cumu-i argintul lămurit cu focul
Ţ-sînt svinte cuvinte curate cu totul.
Tu, Doamne, ne scoate şi ne socotĭaşte
De ruda aceasta şi 'n vĭaci ne ferĭaşte,
Că 'mpregĭurul nostru sînt gata s'alĭarge
Cu rău necuraţii cei fără de lĭage.
Precum ĭaste cerĭul mare de nălţîme,
Pre pământ adaogi de oameni mulţîme.

---

[1] *Sâmaţa = semeaţă.*

[3] *Measeri: săraci.* Formă păstrată din secolul trecut (lat. *miser*).

[4] *Durori:* plur. dela *duroare* (dolorem), cuvânt dispărut; se întrebuinţează azi rar ca dialectal.

TITLUL CARȚII „VIAȚA SVINȚILOR" DE DOSOFTEIU DIN 1682

(După: *Bianu și Hodoș* Bibliografie rom. veche, 1898)

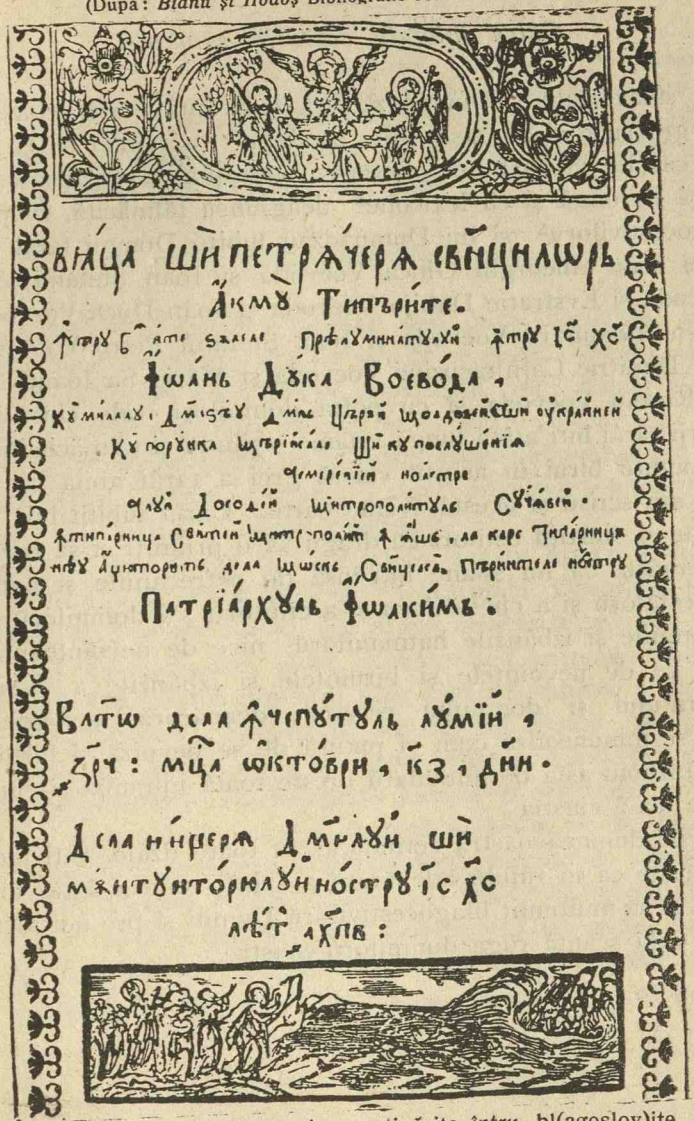

Viiața și petriaceria svinților. Acumu tipărite întru bl(agoslov)ite dzâlele prea luminatului întru Is(us) H(ri)s(tos) Ioanu Duca Voevoda cu mila lui Dumnedzău Domnŭ țărâi Moldovei și Ucrainei și cu porunca Mării Sale și cu poslușeniia a smereniei noastre a lui Dosothei Mitropolitul Sucîavei, în tiparnița Svintei Mitropolii în Iași, la care tiparniță ne-au agiutoritŭ dela Moscŭ Svințiia sa Părintele nostru patrarhulŭ Ioachimŭ. Блѣтѡ dela începutul lumii 7190 мца ѡктомвр 27 днн Dela nașterea Domnului și Mântuitoriului nostru Is(sus) H(ri)s(tos) leat 1682.

DIN „VIAȚA SFINȚILOR“

Către iubitulu cetitoriu sănătate.

A sinaxarĭului[1] Dumnedzăĭască și svântâ carte scoasâ de pre grecĭaște și elinĭaște din 12 minĭae[2] a svintei besĭarici și din cărțâle vistĭarĭului[3] besĭaricii pre limbâ rumâneascâ cu lungâ nevoințâ și cu lexicone[4] deagĭunsŭ tălmăcită, cu pohta blagocestivilorŭ[5] și lui Dumnădzău ĭubițŭ Domnii țărâi Moldovei Ioan Gheorghi Ghica Voevoda și Ioan Ștefanŭ Vasile Voevoda și Evstratie Dabija Voevoda și Ioan Duca Voevoda și Iliĭașŭ Alexandru Voevoda și Ioan Ștefanŭ Petru Voevoda și Ioan Dimitrie Ca[n]tacuzino Voevoda și Măria Sa Ioanŭ Antonie Ruseațŭ Voevoda și cu pofta domnilorŭ sale cinstițilorŭ boĭarii țărâi într'atâta lungă vrĭame scriindŭ și tălmăcindŭ câte am pututŭ birui în aceștŭ vĭaciŭ grei a țărâi abiĭa cu mult greu am scrisŭ și acestâ svântâ carte... Carĭa ĭubiții lui Dumnedzău și cinstițŭ cetitori cu dragŭ să o priimiți și să o cetițŭ fără urâtŭ, că nu spune într'însâ de petrecaniile și puterile împărațâlorŭ și a chesarilorŭ și a crailorŭ ș'a domnilorŭ, nice de vitejiile și izbânzile hatmanilorŭ, nice de nevoințele vitĭajilor, ce de nevoințele și biruințele și izbânzile a vitĭajilor împăratului și domnului cerescŭ, deacărora nevoințe îngerii se minuneadză cum ei putură de se nevoirâ și biruirâ a bate războiu așĭa de minunatŭ preste toatâ minunĭa și cinstitŭ preste toatâ cinstĭa.

Carile dumneavoastră cetindu-le, în toate dzâle, veți îndulci sufletĭaște ca în raĭulŭ adevăratŭ a svinții sale și întâi să pomeniț și să mulțumiț blagocestivilorŭ Domni și pre noi încâ nu uitați dela svântâ ruga dumnilorŭ-voastre.

---

[1] *Sinaxariu*, cuvânt grec: *calendar*; prin extensiune: viețile sfinților așezate după calendar.

[2] *Minae* = *minee*, cuvânt grec: colecții de bucăți de citit la slujbă în cursul lunilor. Sunt deci 12 minee.

[3] *Vistiar* = *comoară*.

[4] *Lexicon*: neologism interesant.

[5] *Blagocestiv* = *evlavios, pios*.

BIBLIA LUI ŞERBAN 1688.

La finele secolului XVII se face în Muntenia o lucrare de mare însemnătate. Şerban Cantacuzin, domn cu visuri şi ambiţiuni mari, erà în acelaş timp şi mare susţinător al literaturii naţionale. Sub domnia lui se traduse aşà numita *„Biblie a lui Şerban"* importantă şi din punct de vedere literar şi din cel ortografic, şi care se tipări în timpul lui Brâncoveanu.

Din prefaţa domnitorului

Şi auzându eu smeritul Domnŭ den gura Domnului mieu adease a zice: privegheaţi că nu ştiţi în ce cĭasŭ Domnul nostru vine, cunoscutu-mi-am datorie nepărăsită, mai nainte de a sosi sfârşitul nemerniciei meale, după darul ce mi s'au dat den mila lui Dumnezău să neguţitorescŭ duhovnicească neguţitorie şi să dau celor ce sântŭ suptŭ ascultarea noastră talandulŭ care m'au încrezut Domnulŭ.

Şi acĭasta am făcut la tălmăcirea aceştii sfinte scripturi, făcându multă nevoinţă şi destulă cheltuĭală. Despre o parte puindŭ dascali ştiuţi foarte den limba elinească pe prea înţeleptul cel dentru dascali alesŭ şi arhiereu Ghermano Nisisŭ[1] şi după petreacere lui pre alţii care s'au întâmplatŭ şi despre altă parte ai noştri oameni ai locului nu numai pedepsiţi[2] întru a noastră limbă, ce şi de limba elinească avându ştiinţă ca să o tălmăcească. Carii luându lumină şi dentr'alte izvoade vechi şi alăturându-le cu cel elinescŭ al celor 70 de dascali[3] cu vrearea lui Dumnezău o au săvărşit precum se veade. Şi măcarŭ că la unele cuvinte să fie fost foarte cu nevoe tălmăcitorilor pentru strimtarea limbii româneşti, ĭară încăş avându pildă pre tălmăcitorii latinilor şi sloveanilorŭ, precumŭ aceaĭa aşa şi ai noştri le au lăsatŭ precum să citescŭ la cea elinească.

---

[1] Arhiereul Ghermano de Nisa (Niş).

[2] *Pedepsiţi: învăţaţi.* Cuvântul a rămas în limbă, dar şi-a schimbat înţelesul.

[3] *Isvodul cel elinesc a celor 70 de dascăli:* ediţia biblică numită Septuaginta.

TITLUL BIBLIEI LUI ȘERBAN

(După un exemplar din colecția Academiei)

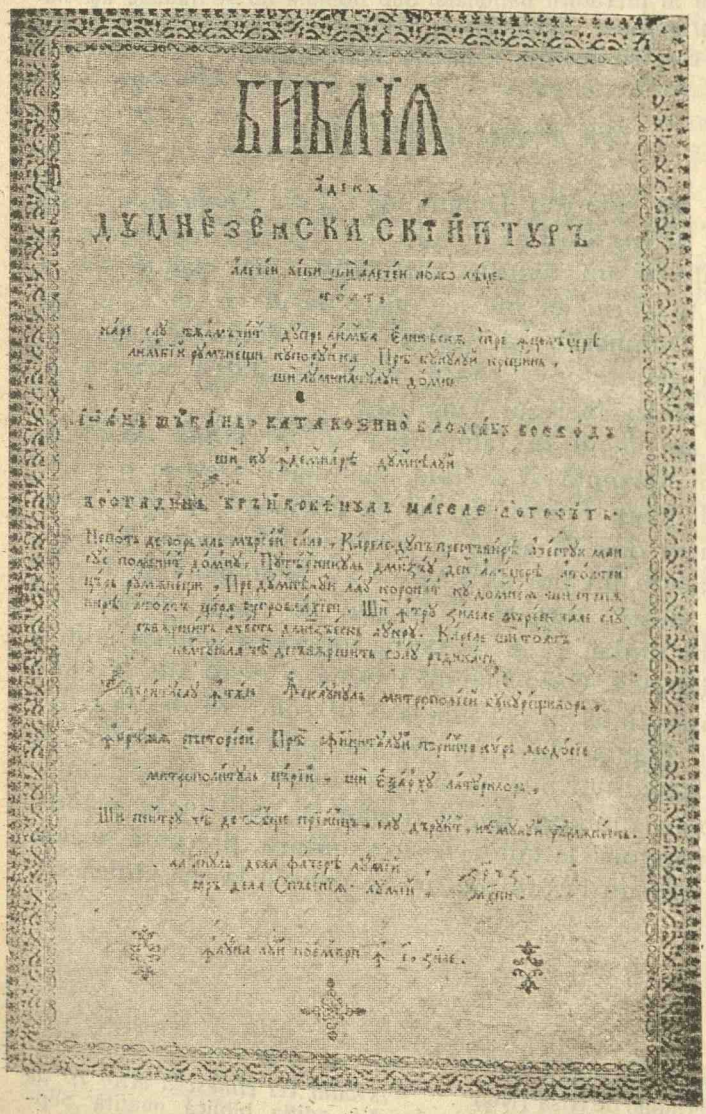

БИБЛІЯ

Titlul: „Biblia adecă dumnezeiasca scriptură ale cei vechi și ale cei noao leage, toate care sau tâlmăcit dupre limba elinească spre înțelegerea limbii rumânești cu porunca prea bunului creștinŭ și luminatului domnŭ Ioanŭ Șărbanŭ Ca(n)tacuzino Basarabŭ Voevodŭ și cu îndemnarea dumnealuĭ Costa(n)dinŭ Brăncoveanulŭ marele logofâtu de soru alu mărieĭ sale, carele după prestăvirea acestui mai sus pomenit domnu, puterniculu Dumnezău den aleagerea a toatei țări rumânești, pre dumnealui lau coronat cu domnia și stăpânirea a toată țara U(n)grovlahiei și întru zilele măriei sale s'au săvârșitu acestu dumnzăescu lucru. Carele și toată cheltuiala cea desăvârșitu oau rădicatu. Tipăritusau întâi în scaunulu mitropoliei Bucureștiloru în vremia păstoriei prea sfințitului părinte chyru Theodosie mitropolitulu țării și exarhu laturiloru și pentru cea de obște priință sau dăruitu neamului rumânescu la anulu dela facerea lumii 8197, iară dela spaniia lumii 1688 în luna lui noemvrie în 10 zile.

LECTURI AUXILIARE

SCRIERILE LUI DOSOFTEIU

de

N. IORGA[1])

Inaintea lui Dosofteiu a stat dela început ca un model. Mitropolitul Varlaam, răspânditorul de carte românească. Luându-se după acesta, Dosofteiu traduse Viețile Sfinților. Dar el nu alese ca Varlaam, dând într'o singură carte cu slovele destul de mari ceeace socotià mai frumos în povestirile despre minunile acelora cari, crezând mai mult decât ceilalți oameni, au câștigat și puteri mai mari decât ale lor. El voià să dea Românilor întreagă povestea Sfinților, și, dacă n'a luat în adevăr tot din originalele grecești și „sârbești" pe care le adunase nu fără oarecare osteneală, el a strâns de sigur partea cea mai însemnată din cele douăsprezece Mineie, sau citiri despre sfinți din zilele sau „praznicele" fiecărei luni. Pe rând, dela Gheorghe Ghica (1657) încoace, toți Domnii îl îndemnară să lucreze cu stăruință la această mare și grea operă. Căutând harnic prin „lexicoane de agĭunsu", alegând cu mult simț de limbă cuvintele potrivite, el mântuì abià după întoarcerea sa din Polonia ceeace începuse cu multă vreme în urmă; în „acești veaci grei ai țării", de care se plânge, el găsise totuș destul timp și destulă odihnă de minte pentru a da neamului său o astfel de lucrare, cum n'o aveau nici vecinii pre limba lor. Dar „Viața și petrĭaceria Svinților" așteptă câțiva ani până ce ajunse la tipar.

Dosofteiu credeà că limba poporului poate fi primită în Biserică și odată, răspunzând cărturarilor munteni, cari erau de altă părere în ceeace privește slujba, el pomenește cuvintele lui Marcu de Alexandria în favoarea limbii înțelese. Altădată, ei recomandase citirea Psaltirei românești, aducând înainte acea autoritate a Sfântului Pavel care se află așa de dese ori citată în prefața publicațiilor luterane și calvine din Ardeal, în veacul al XVI-lea.

Dar din Sfânta Scriptură însăș el nu făcù o traducere com-

[1] Din „Istoria literaturii religioase". Buc. 1904.

pletă, precum se făcuse în Ardeal cu un veac înainte şi cum se făcù din nou, poate de Varlaam, la începutul veacului al XVII-lea. Gândul lui Dosofteiu nu erà întru atâta îndreptat la mirenii cari ar puteà citì, cât la preoţi, cari vor trebuì să folosească lucrările sale. Astfel, în loc să dea un Testament Vechiu şi un Testament Nou, sau acesta din urmă întreg şi celalt în bucăţi răzleţe, el adună numai în „Parimiile de preste an", acele bucăţi de Scriptură care se citesc în Biserică, mai ales în zilele postului celui mare. Traducerea lui e cu totul nouă şi de o frumuseţe deosebită.

Dar el îşi îndreaptă luarea aminte cu deosebire asupra acelei părţi din Scriptura Veche care e Psaltirea.

Alegerea lui venià întâiu din obiceiul, destul de răspândit la toate popoarele, de când cu Reforma, de a se da Psalmii pe înţelesul tuturor: în Polonia, poetul Kochanowski prelucrase această parte a Bibliei în nişte versuri vestite, care se tipăriră adeseori şi vor fi fost citite multă vreme cu plăcere, nu numai de Dosofteiu, ci de toată boierimea cu ştiinţă de carte care învăţase peste Nistru. Pe urmă din tot cuprinsul aşà de felurit al Vechiului Testament, nu e nicio carte care să se poată mai mult potrivì pentru nevoile, pentru durerile şi nădejdile fiecăruia ca Psalmii; nici una nu poate slujì mai bine, cu toată împărătească-i strălucire, ca veşmânt pentru orice simţire umilă care nu e în stare să-şi găsească însăşi vorbele. In cele o sută cincizeci de mărturisiri, de rugăciuni, de imnuri, de tânguiri se află tot sufletul omenesc în întoarcerea lui asupra sa însuşi şi în avântul plin de sfială şi de temere către puteri mai mari decât dânsul.

Deci Dosofteiu traduse Psaltirea. „Cu lungă osteneală, în mulţi ani", el căută ajutându-se de multe tâlcuri, să-i înţeleagà bine cuprinsul, învăluit adesea de aluzii al căror înţeles, aşà de vechiu, s'a pierdut de mult. Astfel, el ajunse a da acei text în proză care fu împărtăşit apoi cetitorilor în Psaltirea slavo-română din 1680. Apoi el începù altă muncă, aceasta cu mult mai grea. El voì să dea Psaltirei forma nouă a versului, a „verşului" ziceà el româneşte.

In această nouă osteneală, el întâlnì o mulţime de piedici, pe care le învinse numai după o sârguinţă de cinci ani (1666--71). Scurţimea stilului Psaltirei face cu neputinţă o prefa-

cere a ei în poezie fără adausuri şi schimbări: o Psaltire versificată *exactă* ar fi adese ori neînţeleasă; ea n'ar vorbì inimii mai niciodată. Trebuià prin urmare o prelucrare.

Dosofteiu avù îndrăsneala să caute poezia aiurea, acolo unde floarea ei se înalţă de veacuri, bucurând un şir de oameni după altul, îmbălsămând viaţa grea a bietului om dela ţară. El nu se coborî în grădina îngustă a cărturarilor, ci, călugăr cu mintea deschisă pentru frumuseţea ce nu stă în cărţi, el luă drumul deschis prin mijlocul ogoarelor. Ce spuneau lăutarii şi flăcăii la horă şi la şezătoare, nu erà întru toate pe înţelesul lui, dar el prinse cevà din această frumuseţă nesilită, care nu suferă nici o piedică, ci se desfăşură limpede şi cutezător. Astfel, Psaltirea lui în versuri se desface în două părţi: una, în care scriitorul nu vrea să se coboare, ci-şi înşiră solemn silabele după datina celor învăţaţi, şi alta, partea cea mai întinsă, în care el uită mândria volumelor răsfoite şi se lasă furat de ritmul uşor, săltăreţ, vioiu al cântecului popular. De multe ori, el a nemerit tonul aşà de bine, încât de aici înainte, băieţii ce străbat stradele încremenite de ger purtând steaua soliei vesele a naşterii lui Hristos au făcut să sboare în recele aer de noapte cântări de psalmi pe care nu le ştiau, săracii, din ce sfântă gură de om învăţat şi de cucernic Mitropolit au izvorit într'un ceas fericit!

SECOLUL XVIII

BUCĂŢI DE LECTURA

ANTIM IVIREANUL

Dintre deosebiţii episcopi şi mitropoliţi care s'au ocupat cu tipăriri de cărţi bisericeşti, cel mai însemnat este Antim Ivireanul.

Antim s'a născut în provincia Caucasiei numită Iviria. In tinereţe căzuse sclav la Turci, dar prin inteligenţa şi talentele sale, devenì liber şi ajunse la oarecare poziţiune în Constantinopol prin arta tipografiei.

Pela 1690, Const. Brâncoveanu voind să perfecţioneze tipografia Mitropoliei, aduse în Bucureşti pe Antim, numit atunci Andreiu. Acesta se călugărì acì şi organizà tipografia scoţând ucenici români. In acest timp s'a ocupat şi cu studiul limbii patriei sale adoptive, pe care ajunse în cele din urmă s'o cunoască întocmai ca un Român.

După-ce fu egumen al Snagovului, unde stabilì o nouă tipografie, ajunse la 1706 episcop al Râmnicului şi peste câţiva ani, murind mitropolitul Teodosie, fu chemat la Scaunul Mitropoliei.

El urà domnia turcească şi făcea parte din partidul care simpatizà cu Rusia. Din această pricină aveà mulţi duşmani în Ţară şi la Constantinopol. Aceştia îl acuzară către Brâncoveanu că face risipă cu banii statului şi urmăreşte detronarea Domnului. Antim ştiù atât de bine să se apere, în două scrisori adresate lui Brâncoveanu, încât toate acuzările furà dovedite false şi el rămase în cinste până la finele domniei acestuia.

După Ştefan Cantacuzino, venind la tron Nicolae Mavrocordat, poziţiunea lui Antim devenì foarte critică. Domnul căutà numai un prilej ca să scape de dânsul. Răspândindu-se vorba că Austriacii au intrat în Ţară, Mavrocordat fugì la Giurgiu, iar Antim rămase în Capitală. Indată ce se întoarse,

Domnul — care aflase că ştirea erà exagerată şi aveà şi 200 de Tătari — acuză pe Antim de conspirator, obţinù dela Patriarh degradarea lui şi-l exilă. Pe drum, păzitorii, din porunca domnului, îl omorîră (1716).

Antim Ivireanu

Pictură murală dela biserica Antim.
(După: Gibescu, Istoricul Mitrop. Ungro-Vlahiei, 1907).

Antim a fost un orator bisericesc foarte însemnat. Dela el ne-au rămas afară de cărţile tipărite, o sumă de predici ţinute la diferite ocaziuni, cari s'au publicat mai întâi de către răposatut episcop al Romanului Melschisedec sub titlul „*Didahii*".

CE ESTE DREPTATEA

(Din Predica la dumineca a doua a lui Luca).

„Precum vă este voea să vă facă
vouă oamenii, faceţi şi voi
lor aşijderea".

Cea dintâi şi firească voe a prea bunului şi întru tot milostivului Dumnezeu, au fost şi este ca să se facă omul cât este cu putinţă asemenea lui Dumnezeu la toate faptele cele bune. Şi de cât toate faptele cele bune mai mult dreptatea are putere a face pre om Dumnezeu, după dar, precum iarăşi nedreptatea este cea mai mare răutate, care desparte pre om dela Dumnezeu, şi-l face tovarăş cu Satana.

Dreptatea este o măsură aleasă, pusă şi aşezată din dreptatea lui Dumnezeu, ca să ţie toată lumea în starea ei; este o cale dreaptă pe care cine va umbla şi va alerga nu se teme să se poticnească nici într'o parte şi îl duce tocmai în raiu; este o cumpănă potrivită, în care nu priimeaşte nici mult nici puţin de cât se cade; precum este proţapul la car, aşa este şi dreptatea la om, iar mai mult la creştin, căci creştinul ce nu va umblà, nici va face dreptate, acela nu se chiamă creştin.

Socotiţi acuma dară câtă putere are dreptatea, că pierde toate păcatele, şi îndreptează viaţa omului la bine; iar vedeţi acum câtă putere rea are şi nedreptatea, că şterge celelalte bunătăţi ce le are omul şi îl duce pre om la pierzare. Pentru unii ca aceştia scrie Isaia marele glăsuitoriu prin duhul sfânt şi zice: „înfricoşată este urgia lui Dumnezeu pentru ceia ce nu fac dreptate; toată jertfa şi tămâia şi laudele voastre le-am urât, şi când veţi ridica mânile voastre cătră mine, eu mă voiu întoarce de cătră voi".

Şi ce este pricina de nu priimeaşte Dumnezeu jertfele norodului? Este că nu păzim cuvântul care ne învaţă: „dreptate vă învăţaţi pre pământ". Nevoiţi-vă, zice, a face dreptate pre pământ, izbăvind pre cel năpăstuit, ajutând cu lucrul şi cu cuvântul aceluia ce are dreptate şi n'are ajutoriu, celui sărac şi nemernic, care este străin şi caută să-l înşăle şi să-i ia munca lui, tu, putând, fă-i dreptate şi nu-l lăsa.

Acesta este cuvântul care zice sfânta Evanghelie: „Precum îţi este voia să-ţi facă oamenii, aşà fă şi tu lor". Nici priimeşti, nici pohteşti să-ţi facă cinevà nedreptate, nu face nici tu altuia; aceasta este dreptatea lui Dumnezeu, cu care voeşte Dumnezeu să ne asemănăm lui.

CARACTERIZARE GENERALĂ

Influența slavonă și greacă. Limba română în Biserică. Caracterul și importanța literaturii religioase.

Am văzut că foarte târziu după întemeierea statelor române încep a se produce scrieri în limba română. Acest fapt era o consecuență a organizării politice și bisericești a Românilor. Creațiunea statelor române s'a întâmplat după o lungă împreună-viețuire a Românilor cu Slavii. Limba slavonă a fost cea dintâiu limbă întrebuințată în biserică și în întocmirea statului, iar limba strămoșească rămăsese numai pentru uzul zilnic în relațiile dintre particulari. Situația aceasta a fost identică cu aceea a popoarelor romanice din apusul Europei, la cari acest rol îl avea limba latină.

Această stăpânire a limbii slavone începe a slăbi prin secolul XVI, mai ales din două pricini:

a) pentrucă slavonismul, fiind o formă străină de închinare trebuia susținut și alimentat și această susținere scade pe măsură ce se împuținează mânăstirile slavone și începează imigrarea călugărilor sârbi în principate.

b) pentrucă relațiile culturale cu Grecii încep cu mult înainte de domnia lor politică și ele dau prilej Grecilor să lupte pentru dărâmarea influenței slavone, iar din această luptă limba română se alese cu o puternică ajutorare și numai mai târziu, după înfrângerea slavonismului, ei își impuseră influența lor.

După căderea Constantinopolului, se întâmplă și în țările române imigrațiune de Greci, ca și în Occident. Influența lor se exercită în primul rând în politică, înconjurând pe domni, apoi în Biserică. Acì însă avură să lupte

cu puternicul curent slavon şi, din lupta ca să-l dărâme, rezultă un ajutor pentru limba română.

Această slăbire a curentului slavon făceà negreşit, din ce în ce mai grea întrebuinţarea limbii slavone între Români, iar numărul Românilor ştiutori de slavoneşte se împuţină din ce în ce. A trebuit deci să se nască în lumea preoţească, în care erà pe atunci închisă toată învăţătura vremii, ideia unor traduceri, iar realizarea ideii o vedem în cele mai vechi manuscrise româneşti, cari s'au scris întâiu pe la finele secolului XV şi au ajuns la noi în copii cevà mai târzii. Această mişcare s'a produs în nordul Moldovei; în mânăstirile de acolo s'au găsit: „Codicele voroneţean", care cuprinde parte din faptele Apostolilor şi din epistolele lor; Psaltirea numită „Scheiană". Din nenorocire, ea n'a avut nicio urmare şi rămâne numai prima licărire a desvoltării limbii româneşti ca limbă scrisă.

Al doilea moment este pe la mijlocul secolului XVI, când apar şi primele tipărituri româneşti. In această vreme (între anii 1508—1588) se vede că s'au produs stăruinţe mari din partea Slavonilor pentru a-şi mai întări influenţa lor în ţările române şi de aceea vedem că se tipăresc numai cărţi slavoneşti în prima jumătate a secolului XVI. Dar în această vreme reforma religioasă pătrunde în Ardeal, pe deoparte prin Saşii luterani, pe de alta prin Ungurii calvini. Şi unii şi alţii se silesc să facă prozeliţi printre Români. In acest scop se tipăreşte la Sibiu în anul 1544 un Catechism, cunoscut sub numele de „Catechismul românesc". Incercarea se vede că nu face să se prevadă nici o izbândă, căci altă carte nu se mai tipăreşte la Sibiu. Tocmai peste 20 de ani o nouă ieşire în luptă se produsese la Braşov, acì însă cu o mare forţă şi stăruinţă.

Judele săsesc din Braşov Hans Benkner stabileşte tipografie, ajută pe tipograful Diaconul Coresi, venit dela Târgovişte, şi tipăreşte cărţi. Prin stăruinţele lui apare la Braşov cea mai veche carte tipărită româneşte pe care o cunoaştem până acum: este *Evanghelia* dela 1560. La 1563 se tipăreşte *Apostolul;* la 1568 se tipăreşte *Psaltirea;* la 1570, a doua *Pslatire.*

In acest timp Calvinii încearcă să revină la atac, şi, tot prin Coresi, Forro Micloş tipăreşte un *Tâlc al Evangheliilor* la 1564.

Aceste lovituri date limbii slavone nu produseră însă un efect prea mare; suntem departe încă de introducerea limbii române în Biserică, pentrucă chiar aceia cari loviau slavonismul nu îndrăsniau să fie prea radicali şi tot ei tipăriră în aceeaşi vreme şi cărţi slavone.

Astfel între anii 1508—1588 se tipăriră în ţările române 38 de cărţi (atâtea se cunosc), dintre cari 28 slavone, 2 slavo-române şi numai 8 româneşti pe dea'ntregul. Oricât de mic să fi fost însă succesul luptei contra slavonismului, mişcarea aceasta are o importanţă foarte mare: că mare parte din traduceri şi tipărituri s'au făcut de către Coresi, care venià din Muntenia să trăească în Transilvania, care făceà cărţi destinate a se citì şi în Transilvania şi în celelalte ţări române; prin aceasta se întemeiază dela început unitatea de limbă.

A treia epocă de activitate literară se începe tocmai pe la 1633. Este momentul unui nou atac al Calviniştilor; dar acuma ei găsesc în faţă opoziţia ortodoxilor şi o reîmputernicire a slavonismului. Este epoca lui Mateiu Basarab (1632—1654) şi a lui Vasile Lupu (1634—1653). Nici acum nu se poate vorbì despre introducerea limbii române în Biserică. Mateiu Basarab face apel la lumea slavonă şi, prin Petru Movilă, care erà Mitropolit la Kiev, aduce tipografi, întemeiază tipografii la Câmpulung, la Govora, la Mânăstirea Dealului şi la Târgovişte; este imitat în activitatea sa de către Vasile Lupul. Şi unul şi altul tipăresc cărţi slavoneşti, luptă în contra propagandei din Ardeal şi sub auspiciile lor se ţine sinodul ortodox dela Iaşi (1641).

In epoca dela 1633 până la 1656 se tipăresc 31 de cărţi, din cari 8 slavone, 3 slavo-române, 19 româneşti şi una grecească. Iată cum grecismul începe să-şi facă şi el drum.

După vreo 20 de ani de amorţire urmează epoca lui

Dosofteiu (1671—1686), mitropolitul Moldovei, a cărui acţiune însă s'a mărginit mai ales în Moldova şi a fost cam risipită din pricina evenimentelor politice, cari l-au influenţat direct şi pe el.

Când această activitate erà aproape să se stingă, se începe în principatul vecin o mişcare şi mai puternică. Acum ajungem la momentul culminant al luptei limbii româneşti pentru a deveni stăpână în ţara românească. Este epoca lui Şerban Cantacuzino (1678—1688) şi a lui Brâncoveanu (1688—1714); este epoca Mitropoliţilor Teodosie şi Antim. Aceştia au avut gloria ca în timpul lor să se desăvârşească introducerea limbii româneşti ca limbă oficială a bisericii. In timpul lui Şerban se introduce citirea în româneşte a Evangheliei şi a Apostolului, iar la 1713, pentru prima dată se citeşte, în bisericile Munteniei, Liturghia şi Molitfenicul în limba ţării. In vremea aceasta se întemeiază tipografii la Snagov, la Buzău, la Râmnic, la Bucureşti.

In epoca dela 1673—1716 se tipăresc 117 cărţi, din cari 46 româneşti, 20 slavo-române şi numai 3 slavoneşti; însă şi 2 greco-române, iar 41 greceşti pe de-a'ntregul.

Acestea sunt fazele prin cari a trecut chestiunea introducerii limbii române în biserică.

„De acì se vede lămurit—zice d. I. Bianu, care a sta„bilit acest nou punct de vedere—că scoaterea limbii slave „din Biserica Românilor şi ridicarea limbii naţionale ca „limbă liturgică în locu-i, s'a îndeplinit numai în întâiele „3 decenii ale secolului XVIII. Această schimbare atât „de însemnată în istoria noastră culturală, nu s'a făcut de„odată, nici prin porunci domneşti, nici prin hotărâri „de sinoade şi de prelaţi, ci cu încetul, prin trebuinţele din „ce în ce mai mult simţite de toţi şi după ce încetară „şi cauzele cari făcuse să se creadă că păstrarea limbii „slave în biserică erà o necesitate pentru păstrarea orto„doxiei".

Care este valoarea cărţilor religioase ce ne-au rămas din acele vremuri? Constituesc ele literatură românească?

Negreşit că prima condiţiune a unei literaturi este originalitatea: nu poate există o literatură numai din traduceri. Şi literatura religioasă a secolilor XVI—XVIII e reprezentată numai prin traduceri şi prin prea puţine prelucrări. Originale avem numai prefeţele şi epilogurile. In acestea autorii, ne mai fiind legaţi de fraza din originalul străin, vorbesc mai liber, cugetarea este a lor şi expresia este tot a lor.

Dar pe de altă parte pentru existenţa unei literaturi se cere să existe o limbă literară.

Acì stă însemnătatea literaturii religioase. Ea a stabilit unitatea limbii. Acelaş om traduce şi pentru Românii din Transilvania şi pentru cei din principate. Adese ori acelaş manuscris servă spre a se tipări o ediţie în Ţara Românească şi alta în Transilvania. Ieromonahul Silvestru a tradus şi Biblia publicată de Mitropolitul Simion Ştefan din Transilvania şi Cazania tipărită la Govora de Mateiu Basarab.

Pentru ca asemenea comunicări de texte să fie cu putinţă, se cereà ca limba în care se traduceau aceste texte să fie înţeleasă de Românii din diferitè provincii. Spre acest scop au lucrat scriitorii bisericeşti în mod conştient chiar, căci Simion Ştefan zice că a avut în vedere să facă un text pe care să-l înţeleagă Românii ori unde ar fi risipiţi.

LITERATURA ISTORICĂ

BUCĂȚI DE LECTURĂ

GRIGORE URECHE

Grigore Ureche s'a născut pe la 1590 dintr'o veche familie boierească. El ocupă diferite funcțiuni însemnate în țară, ajungând până la demnitatea de mare vornic al țării de jos. Dela 1646 nu se mai pomenește nimic despre dânsul.

Grigore Ureche e autorul unei importante lucrări, socotită drept cea mai veche cronică scrisă românește în Moldova și intitulată: *„Domnii țării Moldovei și viața lor"*.

Ea e făcută după scrieri străine, cu deosebire polone, după cronici interne scrise în slavonește și, într'o mică măsură, după tradițiune.

Stilul este plastic și colorat, limba destul de curată și cu prea puține slavonisme.

Lucrarea lui Ureche n'o cunoaștem în original, ci în copii ulterioare. Cei mai însemnați dintre acești copiști, cari făcură și adnotări — unele foarte interesante — sunt: *Evstratie Logofătul*, *Simeon Dascălul* și *Misail Călugărul*.

„DOMNII ȚĂRII MOLDOVEI"

Predoslovie

Mulți scriitori s'au nevoit de au scris rândul și povestea țărâlor și au lăsat izvod pre urmă și bune și răle să rămâie ficiorilor și nepoților, și să le hie[1] cele bune de învățătură,

[1] *Hie = fie.* Să se observe că în secolul XVII începe să fie frecventă schimbarea labialelor în textele moldovene.

iară cele răle ca să se poată ferì şi să se socotească şi celor bune să urmeze. Şi alţii pizmuind, şi însemnând, şi scriind, cum şi eu Grigorie Ureache, care din mila lui Dumnezeu şi a Domnului meu am fost Vornic mare, cu multă nevoinţă am cetit cărţile şi izvoadele, şi ale noastre şi celor străine, şi am aflat cap şi începătură moşilor de unde au izvorât în ţară şi s'au înmulţit, şi s'au lăţit, ca să nu se înece anii cei trecuţi a toate ţărâle; şi apoi să nu să poată şti ce au lucrat, să să asemine hierelor şi dobitoacelor cealor mute şi fără minte. Aceea urmând, şi măcar că se află şi de alţii însemnate lucrurile ţărâi Moldovei, apucatu-m'am şi eu a scriere începătura şi adaosul, mai apoi şi scăderea, care să vede că au venit în zilele noastre, după cum au fost întâiul ţărâi şi pământului nostru a Moldovii. Că cum se tâmplă de sârg[2] şi adaoge pohoiul apei, şi iarăşi de sârg scade şi se împuţinează, aşà s'au adaos şi Moldova, care mai apoi dela alte ţări s'au descălecat şi s'au lăţit de sârg şi fără de zăbavă. Aceale cercând, le-am îndreptat cu nevoinţă, că nu numai leatopiseţul nostru, ce şi cărţi străine am cercat ca să putem aflà adevărul, ca să nu mă aflu scriitor de cuvinte deşearte, ce de dreapte; că leatopiseţul nostru cel moldovinesc aşà scrie de prea scurt, că nice de viaţa Domnilor cari au fost toată cârma nu aleage, necum lucrurile denlăuntru să aleagă, şi pre scurt scriind şi însemnând dela început până la Domnia lui Pătru-Vodă Rareş, şi s'au stâns; că de aici încoace n'au mai scris nimeni. Nice este a se mirare, că scriitorii noştrii n'au avut de unde strânge cărţi; că dela lăcuitorii dentâi n'au aflat scrisori, că n'au lăsat, ca neşte oameni neaşezaţi şi mai mult proşti şi necărturari, ce şi ei au scris mai mult den basne[3] şi den poveşti, ce au auzit unul dela altul. Iară scrisorile străinilor scriu prea larg[4] şi de agiuns, cari au fost râvnitori şi hierbinţi nu numai ale sale să scrie, ce şi ceale străine. Şi de acolo luând multe şi lipindu-le cu ale noastre vreami şi potrivind, şi am scris acest leatopiseţ, carele de şi nu se va potrivì pre la multe locuri, cel ce va hi cu minte, gândesc că nu-mi va vinuì; că de multe ori omul însuş ceale ce veade cu ochii săi nu poate să

[2] *De sârg: repede.*
[3] *Basne = basme: tradiţiuni.*
[4] *Prea larg = pre larg.*

le puc pre rând şi multe sminteaşte şi au spune mai multe au mai puţine; dar ceale de demult şi răsuflate de atâta vreame de ani! Ce eu, cum am aflat aşà am arătat.

Invăţătură şi mustrare celor mai mari

In Moldova, au cei mai mici despre cei mai mari acest obiceiu, de pier fără gîudeţ, fără vină şi fără samă. Singuri cei mai mari gîudecători; singuri pârîşi şi singuri plinitori legii! Şi de acest obiceiu Moldova nu scapă, că mai mulţi dintre capete sunt iubitori a vărsare sânge nevinovat. Apoi dau vina lăcuitorilor că sunt vicleni. Dar cine ar iubì să moară? Cine nu doreaşte să vieţuiască? Cu drag este celor mai mari să aibă viaţă; cei mai mici încă nu o-ar lepădà. Crez, mai bine ar fi den dragoste decât den frică să-i slujească. Şi de s'ar învăţà cei mai mari de pre nişte muşte fără minte, cum se ţine domnia! că toată albina îşi apără căscioara şi hrana lor cu acele şi cu veninul său; iară Domnul, adecă matca, pre nime nu vatămă, ce toate de învăţătura ei ascultă. Cum dară ar fi mai bine pentru blândeţe să asculte pre cel mai mare, şi să-l iubească şi cu dragoste să-i slujească, decât de groază şi de frică să i se plece. Pentrucă ceala ce pohteşte să se teamă de el atâta norod de om, trebuiaşte şi aceala să se teamă de toţi. Că tot vărsătorul de sânge de frică face, ca să-i ia spaima şi să se teamă toţi de el, ce ar puteà face cu blândeţe.

De moartea lui Ştefan-Vodă

In anul 7012, nu multă vreame dacă s'au întors Ştefan-Vodă dela Pocuţia, la scaunul său, la Suceava, fiind bolnav şi slab de ani, ca un om ce erà într'atâţia ani, în patru-zeci şi şeapte, tot în răsboaie şi ostenele şi neodihnă, în toate părţile, de se băteà cu toţi, şi după multe răsboaie cu noroc ce au făcut, cu mare jăle au răposat Marţi, Iulie în 2.

Erà acest Ştefan-Vodă om nu mare la stat, mânios şi de grabă vărsà sânge nevinovat; de multe ori la ospeţe omorà fără gîudeţ; erà întreg la minte, nelenevos, şi lucrul său ştià să-l acopere; şi unde nu cugetai, acolo îl aflai. La lucruri de

răsboaie meşter; unde erà nevoie, însuşi se vârà, ca văzându-l ai săi să nu îndărăpteze. Şi pentru aceea, rar răsboiu de nu biruià.

Aşişderea şi unde-l biruià alţii, nu pierdeà nădejdea; că ştiindu-se căzut jos se rădicà deasupra biruitorilor.

Eară după moartea lui şi fiul său Bogdan-Vodă urma lui luase de lucrurile vitejeşti, cum se tâmplă din pomul bun şi roadă bună se face. Ingropat-au pre Ştefan Vodă în mănăstirea Putna, cu multe jăle şi plângere tuturor lăcuitorilor ţărei, cât plângeau toţi ca după un părinte al lor; că cunoşteau toţi că s'au scăpat de mult bine şi apărare. Ce după moartea lui îi ziceau sfântul Ştefan Vodă, nu pentru suflet, că este în mâna lui Dumnedzeu, că el încă au fost om cu păcate, ci pentru lucrurile sale ceale vitejeşti, care nimeni din Domni, nice mai nainte, nice după aceaïa nu l-au agiuns.

Fost-au mai 'nainte de moartea lui Ştefan-Vodă, într'acelaş an, iarnă grea şi geroasă, cât n'au mai fost iarnă ca aceea nice odată. Eară preste vară au fost ploi greale şi povoae de ape, cât s'a făcut multă înecare.

Domnit-au Ştefan-Vodă 47 de ani, 2 luni şi 3 săptămâni; şi au zidit 44 mănăstiri şi bisearici; şi erà însuşi ţiitor preste toată ţara.

Eară înaintea săvârşirei sale chemat-au Vlădicii şi sfetnicii săi, boieri mari şi alţi toţi câţi s'au prilejit, arătându-le cum nu vor puteà ţine ţara precum o au ţinut el; ci, socotind de cât toţi mai putearnic pre Turc şi mai înţălept, au dat învăţătură să se închine Turcului.

MIRON COSTIN

Născut la 1633, Miron Costin a ocupat sub mulţi Domni diferite fun.ţiuni însemnate şi a exercitat o înrâurire directă în conducerea afacerilor publice.

In timpul lui Petriceico, Costin fu trimes în interes diplomatic în tabăra Turcilor dela Nistru şi cu acest prilej rostì către vizir acele faimoase cuvinte: „Suntem noi Moldovenii bucuroşi să se lăţească împărăţia în toate părţile cât de mult, iar peste ţara noastră nu ne pare bine să se lăţească".

Tot sub Petriceico, Turcii intră în luptă cu Polonii şi Domnul voeşte să treacă în partea acestora din urmă. Costin însă convinge pe ceilalţi boeri şi cu toţii se opun Domnului, pentrucă vedeau că erà mai bună unirea cu Turcii, iar nu cu Polonii, cari au şi fost învinşi.

Se înţelege că Dumitraşcu Cantacuzino, care vine la tron îndată după acest eveniment, — în urma căderii lui Petriceico, — caută să ia lângă sine pe Costin. Acesta devenià din ce în ce mai influent, erà agent de frunte în tratativele diplomatice între Turci şi Poloni şi izbutì să răstoarne pe Dumitraşcu, socotindu-l un uzurpător. Anton Roset, care urmează în domnie, încarcă pe Costin cu cele mai mari onoruri, dar din motive pe cari nu le putem şti — vedem că e răsturnat tocmai de Costin şi înlocuit cu Constantin Duca. Acest Duca, după spusa tuturor cronicarilor, erà un domn foarte rău, şi Miron Costin a avut să plătească scump greşeala, de care se căià acum. După ce Duca se întorsese dela împresurarea Vienei (1683), fu atacat de Poloni şi luat prizonier împreună cu Miron Costin şi cu alţi boieri.

Costineştii stau de acì înainte retraşi în Polonia şi numai pe la începutul domniei lui Constantin Cantemir se întorc în ţară, şi vedem că atât Miron cât şi fratele său Velicico Vornicul ocupă funcţiuni.

Intrigile dela curte, neînţelegerile dintre Costineşti şi Roseteşti, cari aveau mare influenţă pe lângă Domn, făcură pe cei dintâi să devie adversari ai lui Cantemir. Povestesc cronicarii că Miron îi ziceà: „Mai des cu paharele şi mai rar cu orânduelile, că-i vrea să-ţi dai Măria-Ta seama odată şi n'ei puteà". In curând Costineştii fură scoşi din funcţiuni şi Velicico, luând parte la un complot, care aveà de scop răsturnarea Domnului, fu prins, adus la Iaşi, bătut şi omorît. Crezând atunci că şi Miron va fi amestec, Cantemir trimise la moşia acestuia să-l prindă — când se dusese ca să-şi înmormânteze soţia — şi astfel în Decembrie 1691 acest mare bărbat al ţării fu omorît.

Miron Costin a scris şi proză şi versuri.

Cele mai însemnate lucrări în proză sunt: Cartea primului descălecat şi Letopiseţul Moldovei.

„*Cartea pentru descălecatul de 'ntâiu a țărei Moldovii și neamului moldovenesc de Miron Costin, carele au fost logofăt mare în Moldova*“ este o operă de polemică. Adnotatorii lui Ureche explicau colonizarea Daciei într'un chip foarte ciudat. Pe baza ziselor unui cronicar ungur, spuneau că țările române au fost colonizate cu tâlhari din temnițele Italiei.

Miron Costin
(După: *V. A. Urechia*, Operele lui Miron Costin)

In contra acestei păreri insultătoare se ridică Miron Costin în lucrarea de care ne ocupăm și o respinge, spunând că „între Traian și între Laslău Craiul opt sute de ani sunt“ și declarând că asemenea idei sunt „basne și scornituri“.

„*Letopisețul țării Moldovei dela Aaron Vodă, de unde e părăsit de Ureachi Vornicul de țara de gios, izvodit de Miron Costin biv-vel Vornic țării de*

gios..." este cea mai însemnată scriere a lui Miron Costin şi cuprinde evenimentele dela 1594 până la 1662. Se ocupă în primul loc cu istoria patriei sale, atingând din timp în timp şi faptele din Muntenia şi Transilvania. Miron Costin voia să scrie o istorie completă a Moldovei, dar imprejurările nu l-au lăsat să-şi realizeze planul.

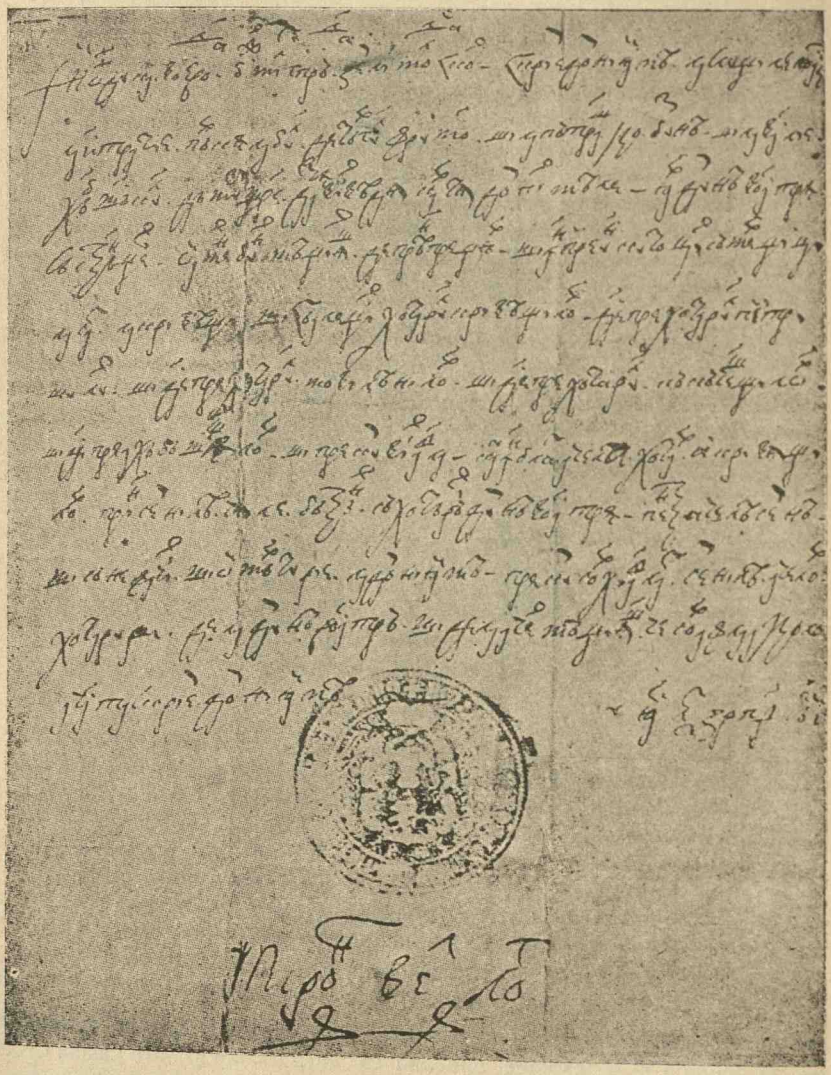

Document din sec. XVII cu semnătura lui Miron Costin
(Din colecţiunea Academiei Române)

(Transcripțiune)

1. Noi Duca Voevod. . . .[1] scriem Domnia mea la slugile
noastre.
2. la Istratie Pârcălabul de Târgul Frumos și la Pătrașco
Buznea și la Vasile
3. Hăbășăscul dămu-vă știre dacă veți vedea cartea domniei
meale iar Dumneavoastră
4. să strângeți oameni buni meagieași de prempregĭur și
împreună cu toți să mergeți
5. la sat la Criveşti şi să alegeți hotarul Criveștilor despre
hotarul Petri-
6. șului și despre hotarul Movileanilor și despre hotarul
Căcăceștilor
7. și despre a Hăbășeștilor și precum viți afla c'au înblat
acela hotar a Criveşti-
8. lor prin semnele ceale bătrâne să hotărîți dumneavoastră
pentru acele semne
9. și să ne faceți și o mărturie la Domniia mea precum s'or
hi aflat semnelea acelor
10. hotari dela dumneavoastră și dela acei megieşi ce s'or
afla acolo
11. aceasta scriem domnia mea în Iași leat 7189
Săptemvrie[2]

Pecetea domnească

Miron Vel Logofăt.[3]

---

[1] Aci este titulara slavonă a Domnilor, care înseinnează: *Cu mila lui Dumnezeu, Domnitor al Moldovei.*

[2] Dela Hristos anul 1681 pe când domnià Gheorghe Duca a treia oară 1677—1683.

[3] Semnătura lui *Miron* Costin *Mare Logofăt.* Domnitorul nu este semnat, se află pe act numai pecetea.

In limba polonă a scris un poem în care vorbeşte despre colonizarea Daciei şi despre fundarea principatelor şi o carte în proză cu acelaş subiect. Costin a mai scris şi *„Viaţa lumii“* o lucrare poetică, în care desvoltă vorbele Eclesiastului: Deşărtăciunea deşărtăciunilor, toate sunt deşărtăciuni. Miron Costin erà un om foarte învăţat, ştià limba polonă, latină şi ungară. Judecata lui Dimitrie Cantemir, care făceà pe Miron Costin cel mai mare istoric al Moldovei, o aflăm şi azi întemeiată, căci în adevăr el e cronicarul cel mai însemnat, cu care numai Neculcea se poate alătură, dar acestuia îi lipseşte cultura pe care a avut-o Costin.

„CARTEA DESCĂLECATULUI“

Predoslovie

Inceputul ţărâlor acestora şi neamul moldovenesc şi muntenesc şi câţi sunt în ţările ungureşti cu acest nume rumâni şi până astăzi: de unde sunt şi din ce seminţie, de când şi cum au descălecat întru aceste părţi de pământ, a scrie multă vreame la cumpănă au stătut sufletul nostru. Să înceapă osteneala aceasta după atâtea veaci, dela descălecatul ţărâlor celor dintâiu, dela Traian împăratul Râmului, cu câteva sute de ani peste mie trecute, se sperie gândul. A lăsà iarăşi nescris, cu mare ocară înfundat neamul acesta de o seamă de scriitori, este inimei durere. Biruit-au gândul să mă apuc de această osteneală: să scot lumii la vedeare feliul neamului, din ce izvor şi seminţie sunt lăcuitorii ţării noastre Moldovei şi ţării Munteneşti, şi Rumânilor din ţările ungureşti cum s'au pomenit mai sus, — că tot un neam şi odată descălicaţi sunt. De unde sunt veniţi strămoşii lor pre aceste locuri? subt ce nume au fost întâiu la descălicatul lor, şi de când s'au osebit şi au luat numele cest de acum Moldoveni şi Munteni? In ce parte de lume este Moldova? hotarele ei până unde au fost întâiu? ce limbă ţin şi până acum? cine au lăcuit mai înnainte de noi pe acest pământ şi subt ce nume? scot la ştirea tuturor cari vor vrea să ştie neamul ţărâlor acestora.

Zice-và nescine: prea târziu este! După sutele de ani, cum se vor puteà şti poveştile adevărate de atâtea veacuri? Răspunz: lăsat-au putearnicul Dumnezeu iscusită oglindă minţei omeneşti: scrisoarea, dintru care dacă va nevoì omul, ceale

trecute cu multe vremi le va puteà şti şi oblicì, şi nu numai lucrurile lumii, staturile şi începuturile ţărilor lumii, ce şi singură lumea, cerul şi pământul, că sunt zidite după cuvântul lui Dumnezeu celui putearnic.

Crez din scripturi, ştim, şi din scripturi avem şi sfânta credinţa noastră creştinească şi mântuirea noastră, cu coborîrea Fiului lui Dumnezeu şi împeliţarea[1] cuvântului cel mai înainte de veaci, în firea omenească (den afară den păcat). Scriptura ne deschide mintea de ajungem cu credinţa pre Dumnezeu, Duhul cel nevăzut şi necoprins şi neajuns de firea noastră. Scriptura depărtate lucruri de ochii noştri ne face de le putem vedeà cu cugetul nostru. Să nu pomenim de marele Moise carele după 2090 ani au scris Leatopiseţul dela zidirea lumii, că acesta au avut pre singur Dumnezeu dascal, rost[2] către rost. Omir în 250 de ani, au scris după risipa Troadei, răsboaiele lui Achilevs[3]. Plutarchu în patru sute de ani au scris viaţa şi faptele vestitului împărat în lume a lui Alexandru Machedon[4]. Titus Livius cursul a toată împărăţia Râmului, în 700 şi mai bine, au scris după urzitul Râmului. Şi alţi mulţi istorici cercând deamăruntul scrisorile, cursul a multe veacuri cu osârdie şi cu multă osteneală au scos lumii la vedeare istorii.

Indemnatu-m'au mai mult lipsa de ştiinţa începutului acestei ţări, den descălecatul ei cel dentâiu, toate alte ţări ştiind începăturile sale. Laud usârdia lui Ureache Vornicul carele au făcut de dragostea ţării Leatopiseţul său; însă aceala dela Dragoş Vodă, de descălecatul cel al doilea[5] al ţării aceştia din Maramureş scrie; iară de descălecatul cel dentâiu de Romani, adecă cu Râmleani, nemica nu pomeneaşte, numai ameliţă[6] la un loc, cum că au mai fost ţara odată descălecată şi s'au pustiit de Tătari[7]; ori că n'au avut

---

[1] *Impeliţarea: Intruparea.* In sec. XVI *peliţă* însemnà trup. Cf. expresla familiară de azi: *drac împeliţat.*

[2] *Rost = gură.*

[3] *Răsboaele lui Ahilevs:* Iliada.

[4] *Plutarh:* scriitor grec (50—120) a scris biografii ale bărbaţilor celebri din vechime sub titlu de *Vieţi paralele.*

[5] *Ureache Vornicul de descălecatul cel al doilea scrie.* Cronica lui Ureche începe cu fundarea principatului Moldovei.

[6] *Ameliţă: pomeneşte: aminteşte.*

[7] *S'au pustiit de Tatari.* Prea puţine cuvinte aflăm la Ureche despre starea ţării înainte de descălecatul al doilea. Aci Costin face aluzie la pasagiul următor: „Află-se această ţară să fie locuit şi alţii întrînsa înainte de noi... ce, fiind în calea răutăţilor şi călcând-o ostele... n'au mai putut suferì şi s'au pustiit".

cărți, ori că i-au fost destul a scrie de mai scurte veacuri. Destul și atâta, cât poate să zică fiește-cine că numai lui de această țară i-au fost milă, să nu rămâie întru întunericul neștiinței. Că celelalte ce mai sunt adaoseturi scrise de un Simion Dascălul și al doilea de un Misail Călugărul, nu leatopisețe, ce ocări sunt, care și acealea nu puțină îndemnare mi-au fost. Cât mi se pare, — bine nu știu, că n'am văzut leatopisețul lui Istratie Logofătul, — dar cum am înțeles din câți-vă boieri și mai ales din Niculae Buhuș, Istratie Logofătul l-au fătat cu basnele lui, și Misail Călugărul dela Simion au născut, cela fiu, cestalaltu nepot. Și mult mă mir de unde au luat aceste basne? Că și Ureachie Vornicul scrie și el: patruzeci și cinci de ani, la domniile cele dentâiu nici o scrisoare nu se află de lucrurile lor ce s'ar fi lucrat, și nici străinii n'au știut nemică de dânșii până la Alexandru-Vodă cel Mare și Bun [8]. Deacii au început istoricii leșești a scrie, mai ales Bielskie [9] și Martin Paşkovskie, [10] pre cari i-au urmat răposatul Ureachie Vornicul. Deacă n'au fost deară dentâiu scrisoare în țară, și nici străinii n'au știut și nemică n'au scris, de unde sunt aceste basne, cum că să fie fost moșii țărei aceștia din temnițele Râmului, dați întru ajutorul lui Laslău craiul unguresc; și Românii acum erà în Maramureș, în zilele acelui craiu, cești dincoace, unde este acum Moldova, iar cei de colea unde este acum țara Muntenească, iar în munți pre Olt, unde și acum se pomenește țara Oltului, și Românii cei descălecați de Traian în Ardeal, acum erà în Ardeal.

Eu, iubite cetitoriule, nicăiri n'am aflat, neci la un istoric, neci Latin, neci Leah, neci Ungur, — și viața mea, Dumnezeu știe cu ce dragoste pururea la istorii este și până la această vârstă acum și slăbită; — de aceste basne să dea

---

[8] *Că și Ureachile scrie: patru zeci și cinci de ani...* etc. Costin se raportă la următorul pasagiu din Cronica lui Ureche: „După Roman-Vodă au stătut la domnie Ștefan-Vodă, care au avut doi feciori și au domnit șapte ani. Iară ce se va fi lucrat în zilele acestor Domni (adică dela Dragoș până aci) nu se află scris nemică cât au domnit ei 46 de ani; cunoaște-se că poate au fost neașezați și de curând și n'au avut cine scrie; nici vecinii, cari nemic n'au lăsat neînsemnat, n'au știut nemic despre dânși să fie scris".

[9] *Bielskie.* E vorba de Ioachim Bielski (1530—1599) care a prelucrat o scriere a tatălui său.

[10] *Martin Paşkovski*, cronicar polon (pela 1550).

seama ei şi de această ocară. Neci este şagă a scrie ocară veşnică unui neam; că scrisoarea este un lucru veşnic; când ocărăsc într'o zi pe cinevà este greu a răbdà, dar în veci? eu voiu da seama de ale mele câte scriu!

Făcutu-ţi-am izvod[11] dintâiaşi dată de mari şi vestiţi istorici, martorii a cărora trăesc şi acum scrisorile în lume, şi vor trăì în veaci. Şi aşà am nevoit să nu-mi fie grijă, de ar cădeà această carte ori pre a cui mână, şi din străini cari de amănuntul caută smintelele istoricilor; pre dânşii am urmat cari-i vezi în izvod; ei pavăza, ei sunt poveaţa mea; ei răspund şi pizmaşilor neamului acestor ţări şi zavistnicilor. Şi întâiu unui Enea Silvie[12] şi cu următorii lui. Insă acest istoric nu aşà greu neprieaten este, cât numai acest nume Vlah de pe Flac hatmanul Râmului că este scrie; unde s'au lunecat şi săracul Ureachie Vornicul[13]. Credem neputinţei omeneşti! Iară este altul, de neamul său Leah, Ion Zamoskie,[14] carele orb năvăleşte zicând că nu sunt Moldovenii nici Muntenii din Râmleni; ci trecând pre aici, pre aceste locuri, Traian împăratul, şi lăsând slujitori de pază, au apucat o seamă de Dachi limba râmlenească. Vedeà-vei apoi cuvintelor lui răspuns şi ocară, nu dela mine, ci dela istoricii poveaţele mele, la rândul său.

Putearnicul Dumnezeu, cinstite şi iubite cetitoriule, să-ţi dăruească, după aceste cumplite vremi a anilor noştri, când-và şi mai slobode veacuri, întru care, pre lângă alte trebi, să aibi vreame şi cu cetitul cărţilor a face iscusită zăbavă; că nu este alta şi mai frumoasă şi mai de folos în toată viaţa omului zăbavă, decât cetitul cărţilor. Cu cetitul cărţilor, cunoaştem pe Ziditoriul nostru Dumnezeu; cu ceti-

---

[11] *Izvod: listă.* E vorba de lista de autori consultaţi, pe care o pune Costin după prefaţă.

[12] *Enea Silvie.* Exact: Eneas Sylvius Bartholomeus Piccolomini, numele Papei Pius II (între 1458—1464).

[13] *S'au lunecat şi Ureche.* Pasagiul la care se raportă M. Costin este următorul: „Chematu-o-au unia şi Flachia, de pe Flach, hatmanul Râmlenesc... dece schimbând şi schimbându-se numele, din Flachia i-au zis Vlachia".

[14] *Ion Zamoschie.* Sub acest nume (Zamoischy) aflăm pe marele Cancelar al Poloniei (1541—1605), dar nu ştiu în ce anume scriere a spus cuvintele pe cari le raportă Costin. V. A. Urechie crede că ar fi vorba de Stefan Zamoisky, care a publicat în 1593 o carte despre *Antichităţile din Dacia.*

tul laudă îi facem, pentru toate a lui cătră noi bunătăţi; cu cetitul pentru greşelile noastre milostiv îl aflăm; din scriptură înţelegem minunate şi veaşnice faptele puterei lui, ne facem fericită viaţa, şi nemuritoriu agonisim nume. Singur Mântuitoriul nostru Domnul şi Dumnezeu Hristos ne învaţă zicând: „Cercaţi scriptura". Scriptura [15] depărtate lucruri de ochii noştri ne învaţă, cu acele trecute vreami să pricepem ceale viitoare.

Ceteşte cu bună sănătate şi priimeaşte a noastră cu dragoste osteneală.

De toate fericiri şi daruri dela Dumnezeu voitor [16].

Miron Costin
Care a fost mare logofăt în Moldova.

CRONICA MOLDOVEI

Voroavă către cetitoriu

Fost-au în gândul meu, iubite cetitoriule, să fac. Leatopiseţul ţărei noastre Moldovei den descălecatul ei cel dentâiu, carele au fost de Traian Impăratul, şi urzisem şi începătura Leatopiseţului. Ce sosiră asupra noastră cumplite aceste vremi de acmu, de nu stăm de scrisoare, ce de grije şi suspinuri. Şi la acest fel de scrisoare gând slobod fără valuri trebueaşte; iară noi prăvim cumplite vremi şi cumpănă mare pământului nostru şi noauă. Deci priimeaşte

[15] *Scriptura* înseamnă *istorie*.

[16] Pasagiul din Eustratie Logofătul, la care face aluziune Costin în prefaţa cărţii sale, este o adnotaţiune la cronica lui Ureche. Reproducem aci o parte dintr'nsul.

„Scrie letopisiţul cel unguresc că oarecând pre aceste locuri a fost lăcuind Tătari şi înmulţindu-se aceşti Tătari s'au tins de au trecut şi peste munţi la Ardeal... Laslău, craiul unguresc, s'au sculat de s'au dus la împăratul Râmului de-au cerşut oaste într'agiutor. Dece împăratul Râmului i-au zis: „Eu sunt jurat când am stătut la împărăţie, om de giudeţul mieu să nu plaie. Pentru aceea mulţi oameni răi s'au făcut şi câte temniţe toate sunt pline de dânşii. Ţi-i voiu da ţie să faci izbândă cu dânşii. Iară tu în ţeara mea să nu-i mai aduci, că ţi-oi dăruesc ţie". Şi de sârg învăţă de-i strânseră pe toţi de-i au ars împregiurul capului, care semn trăeşte şi până astăzi în ţara Moldovei şi la Maramoruş de se cehluesc pregiur cap. Dece Laslau dacă au luat agiutor tâlhăresc au sălit la ţeara ungurească, s'au apucat de Tătari a-i batere şi a-i gonire. Şi aşà gonindu-i pren munţi, scos-au şi pre aceşti Tătari cari au fost lăcuitori în Moldova de i-au gonit până i-au trecut apa Siretului".

această dată atâta den truda noastră, ca să nu se uite lucrurile şi cursul ţărei, de unde au părăsit a scriere răposatul Ureachie Vornicul[1]. Aflà-vei dela Dragoş-Vodă den descălecatul ţărei al doilea, la Leatopiseţul lui, pre rândul său scrise domniile ţărei, până la Aron-Vodă a doua domnie. Iară dela Aron-Vodă încoace, începe acest Leatopiseţ, care ţi l-am scris noi, nu cum s'ar cădè, de-amănuntul toate, că Leatopiseţele cele străine lucrurile numai cele însemnate, cum sunt războaiele şi schimbările, scriu, a ţărilor megiaşe; iar de ce se lucrează în casa altuia, deamănuntul lucruri de casă n'au scris, şi de a lui Leatopiseţ de Moldovan scrise nu se află. Iară tot vei aflà pre rând scrise toate. Şi priimeaşte această dată această trudă a noastră care am făcut să nu se treacă cumvà cu uitarea, de unde este părăsit; cu această făgăduinţă, că şi Leatopiseţul întreg să aştepţi dela noi, de vom aveà zile, şi nu va hi pus prea veaşnicul sfat al putearnicului Dumnezeu ţărei aceştia ţeanchiu[2] şi soroc de săvârşire.

Miron Costin
Biv-vel Vornic Ţărei de jos

Rădicatu-s'au boiarii ţărei asupra Tomşei-Vod

Domnia lui Ştefan-Vodă Tomşa[3] precum s'au început, în vărsări de sânge, tot aşa au ţinut. Aveà un ţigan calău, ce se zice perzător de oameni, gros şi mare de trup; acela strigà de multe ori înaintea lui, arătând pre boieri: „S'au îngrăşet, Doamne, berbecii, buni sunt de gĭunghiet!" Ştefan Vodă râdea la aceste cuvinte şi dăruià bani ţiganului.

Ce cum a tuturor tiranilor adecă vărsătorilor de sânge la toate ţările din lume, urâtă este stăpânia, aşà şi a Tomşei-Vodă. Il urâsă şi boiarii, măcar că erà mai toţi de casa lui anume: Beldiman Logofătul, Bărboiu Vornicul, Sturza Hatmanul, Boul Vistiernicul; că nice ei fără groaza morţii nu erà, ce îmblau în tot ceasul, cum se zice, cu zilele a mână; şi hie când, unde este frică nu încape dragoste. Pentru aceea întrebând un Impărat pre un dascal, cum ar hi Impărat

[1] De unde au părăsit Ureache:dela 1594.
[2] *Ţeanchiu: termen.* Acelaş sens ca *soroc.*
[3] Prima domnia a lui Ştefan Tomşa între 1611—1615.

să hie drag tuturor, au răspuns: „De nu vei hi Impărat groaznic nimerui". Fericiți sunt aceia domni cărora țările lor le slujesc den dragoste, nu de frică, că frica face urâciune; și urâciunea, cât de târziu, tot izbucnește.

Așà s'au prilejit și la Tomșa-Vodă: în toate zilele petrecând boiarii tot cu prepusuri, tot subt grijă, s'au vorovit[2] cu toții și au tras slujitorii toți în partea sa, și pre Mârzeaștii cei dela Mihaiu-Vodă; și într'o noapte au eșit cu toții la sat la Cucuteni, și de acolo au poruncit lui Ștefan-Vodă să easă cu binc din scaun, că nu poate nime suferì domnia lui cu atâtea vărsări de sânge.

Se spăriese Ștefan-Vodă de o tulburare ca aceia, ce îmbărbătându-l cine erà pre lângă dânsul, au strâns dărăbanii[3] cari tot pre cuvânt erà cu ceilalți slujitori. Ce, deacă au văzut bani vărsându-le Ștefan-Vodă, au stătut ei cu domnia, și au strigat și târgul în leafă[4] și s'au strâns din târgoveți și slugile negutitorilor și oameni nemernici câtăva gloată și la Ștefan-Vodă; și s'au prilejit atunce de venise și den ținuturile den gios niște steaguri[5] de călărași la căutare, și erà descălecați la Tomești. Au răpezit Ștefan-Vodă și la aceia, cu leafă, și i-au tras în partea sa.

Slujitorii ce erà cu boiarii, auzind că strigà Ștefan-Vodă în leafă, măcar că gîurasă boiarilor, ce pre obiceiul neamului nostru, au început mulți a se rumpe dela boiari și a venire la Ștefan-Vodă, și în loc au început a slăbire partea boiarilor.

Deacă au auzit boiarii că nu va să iasă Ștefan Vodă de bunăvoie den scaun; au venit cu răsboiu; cărora au eșit înainte Ștefan-Vodă cu gloatele sale, de laturea târgului, de asupra fântânei lui Păcuraru și scoase și tot târgul Ștefan-Vodă cu arme, cine cu ce aveà; și despre vii au orânduit de au lovit călărimea ce aveà pre gloata boiarilor den dos.

Fără zăbavă au început a să risipire gloata boiarilor; deci, și boiarii cari în cotro au putut au plecat fuga, din cari în loc au prins pre Bărboiu Vornicul, și apoi și pre feciorul

[2] *S'au vorovit: s'au consultat.*

[3] *Darabani:* soldații din garda Domnitorului.

[4] *A strigà târgul în leafă:* a chema oameni cari să fie încrișì cu leafă în oaste.

[5] *Steag:* grup de soldați. Să compare înțelesul modern și versul lui Eminescu din Satira III: „și gonind biruitoare tot veniau a țării *steaguri*„.

lui. Dece, pre Bărboiu cel Bătrân îndată l-au înţăpat, de laturea târgului; iară pre feciorul lui au trămis de l-au spânzurat în poarta casei tătâne-său. Iară Beldiman şi Sturdza şi Boul năzuiră în ţara Muntenească, ce şi acì tot n'au hălăduit, precum vei vedeà povestea la rândul său.

Pre câţi şi aduceà prinşi pre toţi îi omorià cu mustrarea ce aveà el obiceiu: „Să nu te ierte Dumnezeu cu acel cap mare al tău!" Tuturor această mustrare făceà.

ION NECULCE

Ion Neculce a fost boier mare şi a ocupat diferite funcţiuni însemnate. S'a născut la 1672. Sub Antioch Cantemir, a înaintat până la rangul de spătar şi, după ce a stat retras câtăva vreme, a fost făcut mare hatman de către Dimitrie Cantemir, la trecerea acestuia în partea lui Petru cel mare, şi a luat parte la războiul Ruşilor cu Turcii. Pierzând Ruşii războiul, Neculce a trecut cu Cantemir în Rusia şi a stat acolo câţiva ani, până la 1719; întorcându-se apoi în patrie, a trăit la moşia sa, ocupând numai odată, sub Constantin Mavrocordat, funcţiunea de vornic. A murit *după* 1744.

Neculce a fost un militar distins şi Petru cel mare l-a preţuit mult şi i-a arătat o deosebită simpatie. Tot aşà erà privit şi de familia lui Cantemir şi de ceilalţi boieri; de aceea, când a voit să se întoarcă în ţară, cu multă greutate a scăpat de stăruinţele lor. El însă a ţinut cu orice preţ să-şi vază patria şi nu s'a temut că i se va întâmplà vreo nenorocire, vreo persecuţiune, ci—precum însuş zice—şi-a pus nădejdea în Dumnezeu, care din toate l-a scăpat.

Lucrarea de căpetenie a lui Neculce—în afară de compilarea cronicilor anterioare—este *„Letopiseţul ţării Moldovei dela Dabija Voevod până la domnia lui Ion Mavrocordat Voevod"*. Cuprinde evenimentele dela 1662 până la 1743, la cari a fost mai totdeauna părtaş sau pe cari le-a cunoscut de aproape.

Letopiseţul este precedat de câte-va file ce poartă titlul *„O seamă de cuvinte ce sunt auzite din om în om, de oameni vechi şi bătrâni şi în letopiseţe nu sunt scrise..."* Acì se cuprind o sumă de tradiţiuni relative la diferiţi domni şi cari au format subiectele poeziilor istorice ale lui Bolintineanu şi ale altor poeţi. Acì se află, de exemplu, întâmplarea cu Daniil Sihastru, cu Aprodul Purice, ş. a.

Neculce nu era prea învăţat, dar erà om cu mult bun simţ, cu pricepere de a judecà lucrurile, câştigată prin amestecul direct în afacerile statului, — şi cu un deosebit talent de a povestì.

DIN „LETOPISEŢUL ŢĂRII MOLDOVEI"

Precuvântare

Acest pământ al Moldovei n'au fost aşezat de demult de oameni, să fie fost trăit întrânsul cu pace; ce în câteva rân-

duri au fost şi pustiu. Deci pentru aceea nu se află letopiseţe scrise de pământeni vechi.

Ce dela o vreme dela descălecatul lui Dragoş-Vodă, târziu s'au apucat Urechi Vornicul de au scris din istoriile a doi istorici leşeşti şi l-au scris până la domnia lui Aron-Vodă.

Apoi au mai făcut după Urechi Vornicul şi un Simion Dascal şi un Misail Călugărul şi un Evstrati Logofătul şi iar l-au scris cât l-au scris Urechi Vornicul până la Aron-Vodă. Numai aceştia poate fi, au fost oameni neînvăţaţi de n'au cetit bine la istorii, că au defăimat pre Moldoveni, scriind că sânt din tălhari; pentru aceasta dar nimenea din scrisorile lor, nici cele ce ar fi fost adevărate, auzite sau văzute a lor nu le pot oamenii a credere. Iară pre urma acestora s'au apucat Dumnealui Miron Costin vel Logofăt de au făcut un letopiseţ şi cât n'au putut istovì Miron Logofătul l-au istovit fiiu-său Nicolai Costin biv vel Logofăt. Şi l-au scris din începutul lumii, arătând cine au trăit pre acest pământ cu mărturii a istorici străini şi l-au scris până la Dragoş-Vodă şi dela Dragoş-Vodă l-au scris depe izvodul lui Urechi Vornicul până la Aron-Vodă; însă mult l-au mai împodobit mai frumos şi Miron Logofătul şi fiiu-său Nicolai Costin. Iară mai înainte până la Dabija-Vodă s'au mai scris de Miron Logofătul. Iar mai departe nu se găseşte scris: poate fi, de or fi şi scrise mai nainte de Nicolai Logofătul, dar or fi poate tăinuite şi până acum la ivală n'au eşit.

Iară dela Dabija-Vodă înainte îndemnatu-m'am şi eu Ioan Neculce, biv vel Vornic de ţara de sus, a scriere întru pomenirea domnilor; însă până la Duca-Vodă cel bătrân l-am scris de pre nişte izvoade ce am aflat la unii şi la alţii şi din auzitele celor bătrâni boieri; iară dela Duca-Vodă cel bătrân înainte până unde s'a vedè la domnia lui Ion Vodă Mavrocordat, nici de pre un izvod al nimărui, ce am scris singur dintru a mea ştiinţă cât s'au tâmplat de au fost în viaţa mea. Nu mi-au mai trebuit istoric străin să cetesc şi să scriu, că au fost scrise în inima mea.

Deci vă poftesc, cetitorilor, pre unde ar fi greşit condeiul meu să priimiţi, să nu gândiţi că doară pre voia cuiva sau în pisma cuiva, ce precum s'au tâmplat cu adevăr s'au scris; doar niscai veleaturi a anilor de s'or fi greşit, iară celelalte întru adevăr s'au scris.

Mai socotit-am şi din letopiseţul lui Evstrati Logofătul şi a lui Simion Dascalului şi a lui Misail Călugărului nişte cuvinte câteva, de nu le-am lăsat să nu le scriu; ce le-am scris, măcar că dumnealui Miron Logofătul şi cu Nicolai fiiu-său nu le-au scris, şi-i ocăreşte, şi se cade să-i ocărească, unde face că sunt Moldovenii din tălhari; bine face că-i ocăreşte şi zice că sunt basne.

Iar pentru Dumbrava roşie cumcă au arat-o Bogdan-Vodă cu Leşii, Miron Logofătul au lăsat de n'au scris, dar aceea zic să nu fie basnă. Pentru neamul Movileştilor şi cum li s'au numit acest nume dintru Ştefan-Vodă cel Bun Moghila iar nu-i basnă; şi altele multe n'or fi ştiut istoricii ca să le pomenească toate.

Deci o samă de istorii mai ales şi noi nu le-am lăsat să nu le scriem; însă nu le-am scris la rândul lor, ce s'au pus deoparte, înaintea domniei Dabijei-Vodă s'au scris; ce cine va vrea să le creadă, bine va fi, iară cine nu le va crede iarăşi bine va fi: cine cum îi va fi voia aşà va face. Că mulţi istorici străini de alte ţări nu le ştiu toate câte se fac într'alt pământ; tot mai bine ştiu cei de loc decât cei străini...

Deci, fraţilor cetitorilor, cu cât vă veţi îndemnà a cetire pre acest letopiseţ mai mult, cu atâta veţi şti a vă ferire de primejdii şi veţi fi mai învăţaţi a dare răspunsuri la sfaturi ori de taină ori de oştire ori de voroave la Domni şi la noroade de cinste.

Caracteristica lui Dosofteiu

(La Domnia lui Constantin Cantemir 1685)

Acest Dosofteiu Mitropolitul nu erà om prost de felul lui; erà neam de mazil, prea învăţat; multe limbi ştià, elineşte, lătineşte, slovineşte, şi alte. Adânc din cărţi ştià, şi deplin călugăr şi blând ca un miel; în ţara noastră pre aceste vremi nu se aflà om ca acela. După ce au mers la Jolcfa îl puneà Craiul Sobieţki de se îmbrăcà cu veşmintele cele scumpe şi odoarele Mitropoliei ţării noastre şi slujià liturghie la zile mari şi Iordan la Bobotează cu ţeremonie după obiceiul ţării noastre şi se mirà Craiul şi toţi domnii leşeşti şi lăudà frumoasa ţeremonie ce erà în biserica ţării noastre.

Uciderea lui Miron Costin

(La Domnia lui Const. Cantemir 1685)

Deci Cantemir-Vodă, cum au înțeles acel sfat a boierilor, din Ilie Frige-Vacă[1], au și răpezit într'o noapte boierinași de ai lui și cu slujitori să-i prindă pre toți aceia. Deci unii au scăpat în țara Muntenească; iară pre carii i-au prins i-au dus la Iași și pre Velicico Vornicul după ce l-au dus la Iași, erà zavistia mai mare despre Cupărești, înponcindu-se cu vorba mai dinainte vreme. Atunce în grabă Cantemir-Vodă în mânie l-au bătut cu buzduganul și l-au închis în beciu... și l-au scos noaptea de i-au tăiat capul...

Aflară atunce neprietenii vreme de ziseră lui Cantemir-Vodă: Acum de vreme ce ai omorît pre Velicico, trimite de prinde și pe frate-său Miron Logofătul de-l omoară; ori vinovat ori nevinovat, să nu scape, că apoi încă a hi mai rău și de tine și de noi.

Deci Cantemir-Vodă nu și-au socotit viața lui că erà trecut cu bătrânețile, om de șaptezeci de ani, de numai cât nu-i sosise ceasul morții și lui, ce s'au potrivit neprietenilor și nu și-au cruțat sufletul său, ce ca un tiran au trimis pre Macri, vătavul de păhărnicei, cu slujitori din Roman de l-au luat de acolo dela casa lui dela Bărboși de l-au dus până la Roman și i-au tăiat capul.

Și când l-au găsit Macri acolo la Bărboși, atunce îi murise și giupăneasa și nimic nu știà de sfatul fratine-său sau de a celorlalți boieri, că nu erà amestecat cu ceilalți boieri la sfat...

Zisu-i-au slujitorii când l-au găsit la Bărboși, să fugă, că nu-i departe în Neamț, iară el n-au priimit, știindu-se drept: gândià că l-or duce la Iași și se va îndreptà. Iară după ce au venit Macri și viind zapciu după zapciu[2] să piară, nu i-au mai îngăduit și au pus de l-au tăiat la Roman. Și mult s'au rugat lui Macri să-l ducă până la Iași; iară Macri ca un om rău și de nemică, nu i-au fost milă de sufletul stăpână-său și s'au grăbit de l-au omorât, că de l-ar fi dus în Iași, poate s'ar fi îndreptat și n'ar fi pierit.

---

[1] Ilie Frige Vacă a denunțat un complot în contra lui Cantemir.
[2] *Zapciu:* agent de execuțiune, trimis special.

Cantemir-Vodă după aceea mult s'au căit de ce au făcut şi de multe ori plângeà între toată boierimea şi blestemà pre cine l-au îndemnat de au grăbit de i-au tăiat, că, după aceea n'au trăit un an nici Cantemir Vodă şi au murit.

Tradiţiuni

Iară Ştefan Vodă mergând dela cetatea Neamţului în sus spre Moldova, au mers pre la Voroneţ, unde trăià un părinte sehastru, pre anume Daniil, şi bătând Ştefan-Vodă în uşa sehastrului să-i descuie, au răspuns sehastrul să aştepte Ştefan-Vodă afară până şi-a isprăvì ruga; şi după ce şi-au isprăvit sehastrul ruga, l-au chemat în chilie pre Ştefan-Vodă şi s'au spovedit Ştefan-Vodă la dânsul; şi au întrebat Ştefan-Vodă pre sehastru: ce va mai face, că nu poate să se mai bată cu Turcii. Inchina-va ţara la Turci 'au ba? Iară sehastrul au zis să nu o închine, că răsboiul este a lui, numai după ce va izbândì, să facă o mânăstire acolo, în numele sfântului Gheorghe să fie hramul bisericii. Deci au şi purces Ştefan-Vodă în sus, pre la Cernăuţi şi pre la Hotin, şi au strâns oaste fel de fel de oameni şi au purces în gios. Iară Turcii, înţelegând că va să vie Ştefan-Vodă cu oaste în gios, au lăsat şi ei cetatea Neamţului de a o mai batere, şi au început a fugire spre Dunăre; iară Ştefan-Vodă au început a-i gonire în urmă şi a-i batere până i-au trecut de Dunăre. Şi întorcându-se înapoi s'au apucat de au făcut mănăstirea Voroneţul şi au pus hramul bisericii sfântul Gheorghe [1].

Ştefan-Vodă cel bun când s'au bătut cu Hroit Ungurul precum zic unii la Caşin, iară letopiseţul scrie că s'au bătut la Şkee, pre Siret, au fost căzut calul cu Ştefan-Vodă în răsboiu; iară un Purice aprodul i-au dat calul lui; şi nu puteà în grabă încălecà Ştefan-Vodă, fiind om mic. Şi au zis Purice aprodul: „Doamne, eu mă voiu face o moviliţă, şi vino de te suie pre mine şi încalecă!“ Şi s'au suit pre dânsul Ştefan-Vodă şi au încălecat pre cal; şi au zis atuncea Ştefan-Vodă: „Sărace Purice, de oiu scăpà eu şi tu, atuncea ţi-ei schimbà numele din Purice Movilă“. Şi-au dat Dumnezeu şi au scăpat

[1]) Acì este izvorul lui Bolintineanu pentru poezia „Daniil Sihastru“.

amândoi, şi l-au şi făcut boier, armaş mare, pre Purice, şi dintr'acel Purice aprodul s'au tras neamul Movileştilor, de au fost şi Domni dintr'acel neam. Dară şi aprozii atuncia nu erau din oameni proşti, cum sunt acum, ce erau tot feciori de boieri. Aşà trebue şi acum să se afle slugi să slujească stăpânului, şi stăpânul să miluiască pre slugă aşà[2].

Ştefan-Vodă cel bun, vrând să meargă la biserică într'o Duminică dimineaţa la Liturghie, în târg la Vasluiu, şi eşind în pălimari la curţile domneşti ce erau făcute de dânsul, au auzit un glas mare de om strigând să aducă boii la plug. Şi mirându-se ce om este acela că ară Dumineca, îndată au trămis în toate părţile ca să-l găsească pre acel om să-l aducă la dânsul; şi l-au aflat pre om în sus pre apa Vasluiului cale de patru ceasuri, arând o movilă ce se chiamă acum movila lui Purcel; că pre acel om îl chiemà Purcel. Şi ducându-l pre acel om la Ştefan-Vodă, l-au întrebat Ştefan-Vodă: el au strigat aşa tare, şi pentru ce ară dumineca? El au zis că au strigat el să aducă boii la plug, şi ară dumineca, că este om sărac şi într'alte zile n'au vrut frate-său să-i deie plugul, şi acum dumineca i-au dat. Deci Ştefan-Vodă au luat plugul fratelui celui bogat şi l-au dat fratelui celui sărac să fie al lui[3].

DIMITRIE CANTEMIR

Dimitrie Cantemir, născut la 1673. a fost fiul lui Constantin Cantemir, care a domnit în Moldova între 1685 şi 1693. După ce învăţă în ţară cu un dascăl, renumit pe timpul acela, Ieremia Cacavelas, fu trimes la Constantinopol ca ostatic în locul fratelui său mai mare Antioh. Acì ascultă o sumă de învăţaţi veniţi din occident, învăţă limba turcească, introduse notele de muzică la Turci şi compuse chiar cântări religioase foarte preţuite de Turci. Cu acest chip îşi câştigă multă simpatie printre oamenii sus-puşi dela Poartă.

La moartea tatălui său fu ales domn de boieri, dar nu fu confirmat de Poartă şi continuă a şedeà la Constantinopol. Când, la 1710, Petru cel mare declară răsboiu Turciei, Cantemir primì domnia Moldovei, socotit ca destoinic în conducerea armatei cât şi ca om de încredere al guvernului otoman.

[2]) Isvorul naraţiunei lui Negruzzi: Aprodul Purice.

[3]) Subiectul se găseşte în poezia poporană „Movila lui Burcel" din colecţia lui Alecsandri.

Contrar tuturor obiceiurilor, în loc să-i ceară bani, Turcii i-au dat un ajutor bănesc spre a se stabili în domnie.

El n'a fost însă mult timp devotat Turcilor, ci se unì pe ascuns cu Ruşii. Pe când lucrà la podul ce i se ordonase să facă peste Dunăre, el îndeamnă pe Petru cel Mare să treacă cu armata în Moldova; se vede însă că acesta nu l-a ascultat şi a trecut mai târziu. Câtăva vreme Cantemir s'a părut prie-

Dimitrie Cantemir

(După o stampă din colecţia Academiei)

ten ambelor părţi, dar în curând a trebuit să ia pe faţă partea Rusiei, după ce făcuse un tractat prin care îşi asigurà pentru familia sa domnia ereditară în Moldova.

Soarta armelor dete victorie Turcilor şi Cantemir, cu o sumă de boieri partizani, fugi în Rusia, unde împăratul îl primì cu toată cinstea, îl dăruì cu câteva moşii, îl învestì cu funcţiuni şi titluri înalte. Acolo rămase el până la 1723, când murì.

Cantemir a fost un om foarte învăţat; cunoştea multe limbi europene şi orientale şi prin lucrările sale se făcuse cunoscut în toată Europa, astfel că Academia din Berlin îl alese membru la 1714.

Cantemir a lăsat un mare număr de opere, dintre cari cele mai însemnate sunt următoarele:

1) *Divanul lumii cu înţeleptul sau gâlceava sufletului cu trupul*, lucrare scrisă în româneşte şi greceşte, când era tânăr, 1698;

2) *Hronicul vechimii Romano-Moldo-Vlahilor;*

3) *Istoria creşterii şi scăderii imperiului otoman*, scrisă latineşte, dar publicată mai întâiu în traducere engleză după moartea lui. A fost cunoscută şi renumită în toată Europa şi nu şi-a perdut însemnătatea de cât după ce Hammer, istoric german, a publicat monumentala sa operă (Istoria Turcilor), 1743, 1745, 1756;

4) *Istoria ieroglifică* este şi o lucrare istorică şi o satiră politică, scrisă româneşte;

5) *Viaţa lui Constantin Cantemir* (scrisă latineşte) povesteşte originea familiei sale şi dă însemnate detalii asupra celor petrecute în timpul domniei tatălui său;

6) *Istoria Cantacuzinilor şi a Brâncoveanului* scrisă întâia oară ruseşte, povesteşte în paragrafe scurte intrigele şi luptele dintre aceste două familii;

7) *Descrierea Moldovei* (scrisă latineşte) operă scrisă pe la 1716, după îndemnul colegilor săi din Academia dela Berlin. Este alcătuită din trei părţi. Prima cuprinde noţiuni despre geografia fizică şi economică a Moldovei. Cea d'a doua se ocupă de forma de guvern, datinele, legile, finanţele ţării. A treia tratează despre religiunea Moldovenilor şi despre literele de cari se serviau în scris. E o lucrare care până azi îşi păstrează valoarea pentru multe puncte dintr'însa.

Afară de acestea, Cantemir ne-a lăsat multe scrieri asupra muzicii şi religiunii turceşti şi două scrieri filozofice după filozoful olandez Van Helmont.

DIN „ISTORIA IEROGLIFICĂ"

Sub formă de alegorie ni se descriu intrigile politice dintre familiile boiereşti din Moldova şi din Muntenia dela finele secolului XVII şi începutul secolului XVIII. Muntenia este numită împărăţia vulturului, iar Moldova a leului; între acestea se începe o luptă, pe care autorul o povesteşte în 12 părţi, înşirând un mare număr de fabule, a căror deplină înţelegere este foarte grea, de şi pune la urmă o listă, în care diferitele nume alegorice sunt explicate. La început figurează o listă de termenii noi introduşi de el în limbă, cu explicarea lor. Limba este greoaie, mai ales din pricina sintaxei, care se prezentă cu multe inversiuni.

Academia Română a publicat Istoria Ieroglifică după manuscrisul aflat la Moscova de Gr. Tocilescu.

Armăsarul și Lupul

Odânăoară era un boïar carile avea câtăva herghelie de ïape și un hergheligiu, carile precum era de bun păzitoriu pre atâta era la vin tare băutoriu. In ïape[1] era și un armăsariu prea frumos, carile cu cât era la chip de iscusit, încă mai mult era cu vitejești duhuri împodobit. Căci atâta de tare nu numai al său ca și acelorlalți armăsari cârduri păziïa cât hergheligiul din toate vredniciile numai cu beţiïa îl întrecea. [Că mai vreadnic se poate numi un dobitoc, carile slujbele firii sale păzește de cât un om carile ceale pre mână-i crezute[2] cum să cade nu le otcârmuïaște]... Armăsariul... pre lup cum îl videa îndată fără nici o frică asupră-i să răpeziïa și de multe ori mai până la moarte cu picioarele îl stropșiïa... Hergheligiul... fără nice o grijă mai de multe ori de drojdiile vinului ameţit de pre cal să răsturna...

Deci armăsariul și hergheligiul într'acesta chip să avea. Acum să vedem și lupul ce face.

Intâiaș dată, cunoștea când hergheligiul de bat răsturnat și când triaz de somn culcat era...

Deci odată aşaşi de tot în mormântul drojdiilor îngropat... fiind, lupul îndată la herghelie și la armăsariului monomahie[3] sosi.

Lupul dară de departe prin ïarbă șipurindu-să[4] și pre pântece târâindu-să, ca doară armăsariul nu l-ar simți, spre herghelie să trăgea. Ce în deșert; căci armăsariul precum ochiul pazei totdeauna deșchis avea, cât de cii[5] și apropiïarea lupului simți și fără nici o zăbavă asupră-i se răpezi. Că acum aşea cu lupul se deprinsease cât nici cum în samă îl băga. [Că deprinderea din toate zilele nu numai pre oameni la minte îi coace, ce și pre dobitoace mai omenite și mai cunoscătoare le întoarce.] Lupul în războiu pre cât puteà de copitele armăsariului tare se păziïa, dară și cu meșterșug ca

[1] *In iape: între iepe.*
[2] *Crezute: încredințate.*
[3] *Monamahie: luptă între ei singuri*
[4] *Șipurindu-se = șupurându-se: strecurându-se.*
[5] *Cât de cii = cât de ce: îndată.*

doară de bot l-ar putea apucà, în toate chipurile se siliïa. Carea până mai pre urmă o şi făcu. [Că nemică în lume aşea de cu greu între muritori nu să află, căruïa nepărăsita nevoinţă mijlocul şi modul lesnirii vreodată să nu-i nemerească]. Că armăsarïul oarecum mai mult decât pravilele vitejiii poftesc, asupra lupului cu picioarele de nainte ca să-l stropşească şi cu copitele osul capul în crieri să-i prăbuşască. Lupul cu ïute fereală lovitura în deşert îi scoasă şi vrăşmaş colţii prin nări pătrunzând, dinte cu dinte îşi împreună, falcă cu falcă îşi încleştă... Iară armăsarïul... aşa de cu mare siïală capul în sus ş-au ridicat cât pre lup mai sus de cât sine l-au aruncat, apoi aşea de sus, atâta de tare în pământ l-au buşit cât ca o căldare crăpată, de foame deşert coşul lupului cu sunet au zvânănăit... [6] şi aşea lupul de botul armăsarïului lăsându-să, puţinteluş într'o parte să deade... în sinul întristării capul slobozindu-şi, spre chipurile meşterşugurilor chiteala [7] îşi aruncă şi singur cu sine vorovindu-să, într'acesta chip să socoti, zicând:

Eu de acum de atâtea zile flămând şi deatâtea nopţi de privigheare obosit fiind, oarecum vârtutea [8] mi-au scăzut.

Şi aşea lupul socotindu-să la un mal să dusă şi cu toată pofta ţărna, ca cum carne de cârlănaş ar fi, înghiţiïa şi cu atâta lut să îndupă cât ca cum ar fi un sac peste tot tare şi de greu să îndesă...

Aşeà dară lupul, dacă cu atâta de multă ţărnă tot coşul îşi împlu, de cât armăsarïul mai greu să făcu şi deaciï deabiïa clătindu-să iarăşi cătră herghelie asupra armăsarïului purcească...

Armăsarïul, după deprinsul obiceïu, îndată înainte-i eşi. Lupul acmu de ţărnă îngreuïat... pre coaste într'o parte să culcă, picioarele ţapene înainte îşi lăsă, ca cum ar fi mort.

Armăsarïul... întâi de departe pre nări forăia, apoi mai cu îndrăzneală de lup să apropïa; deciïa din coace şi din colea a-l adulmeca începu. Lupul, cu moartea mincïunoasă, hirişă [9] şi adevârată prostului armăsarïu moarte acmu, acmu gătiïa...

---

[6] *Zvânănăit: răsunat.*
[7] *Chiteală: chibzuinţă.*
[8] *Vârtute,* sensul vechiu: *putere.*
[9] *Hirişă: firească.*

Atuncea lupul... de năprasnă[1] pre săracul armăsariu de nări apucă. Carile şi de spaimă şi de dureare, macar că peste putearea sa să sii şi cu picioarele în toate părţile azvârli, dară cu aceasta puţin lucru spori... Cătava vreame lupul altăceva nu făcea fără numai ca o piatră în gios tot la pământ să trăgea, Armăsariul acmu... din toate mădularele să slăbiia... Lupul în pripă de nări lăsându-l... îndată bârdăhanul spărgându-i maţele la pământ îi vărsă.

După ce lupul cu acesta meşterşug pre armăsariu îl întoarse în ţinţariu, îndată ţărna... a vărsa începu. Intr'a cârlia loc cu mare veselie carnea armăsariului pusă.

Ms Academie No. 321 : fila 61—64

Din „Hronicul vechimii Romano-Moldo-Valahilor"

Arată-să ciudat chipul basnii scornite pentru Laslăul cel scornit, şi minciunos.

O! omenite cetitoriule! Cât de cu greu este adeverinţa minciunii a afla; şi încă după ce o afli, mai cu greu cade ştiinţa ei, că aflând nu afli şi ştiind nu ştii; că precum viind întunerecul, altă nu putem aflà, fără numai că lipseaşte lumina, aşa aflând minciuna, altă nu ştim, făr cât că este lipsa adevărului, care nici fiinţă, nici supstare poate avea. Râde-va, poate, cetitoriul, de surdă osârdia noastră, căci chipul, a căruia fiinţă, în lucrurile firii nu se află, a zugrăvi ne apucăm, şi corăbii în aer, stânci pe apă plutind: Lei şi Zmei, plugurile pre arături trăgând; şi altele ca aceste fosturi de chiteală (lucruri, pe cari le zămisleşte părerea) a arăta ne nevoim. Ce precum noi slobozenie la râs îi dăm, aşa şi el icoana, ce-i vom şeruì, trebue, nu de tot să o leapede, care măcar că de altă trebnică n'ar fi; însă râsul poate să clătească; şi oare care chip de trecerea vremii, să-i dea. Pocitania aceasta a lui Laslău (ce-i zice Simion Măzacul Craiu Unguresc, şi în Predoslovia Hronicului lui Ureache o au adaos), în capetele trecute atâta am înfruntat-o,

[1] *De năprasnă: deodată.*

şi la gol am scos-o; cât mai mult, mai mult a o scutura, n'ar fi trebuit; ce căci prin multă vreame prin auzul ctitorilor, ştim că s'au tăvălit; şi oare ce chip de istorie adevărată au luat pentru aceia şi mai tare a o scutura, şi din toate încheeturile a o deznoda şi a o destrăma, foarte de treabă şi în adeverinţa istoriei de folos, a fi am socotit. Că precum cât este întunearecul mai des, atâta lumina să luminează mai tare, şi mai departe îşi sloboade razăle; aşa pe cât se dovedeaşte minciuna mai tare pe atâta ştiinţa adevărului se curăţeaşte şi se luminează. Pocitanie acesta, zice dară, Simion să o fi luat din istoricul cel Unguresc; iară din care istorie, anume, nu arată, zice că în hronicul lui Ureache, nu este scris, iar el socotind-o pre semne că va fi adevărată, n'a vrut să nu o scrie, (o ce frumos giudecătoriu asemenea aceluia, căruia zicându-i unul să găcească ce ţine strâns în pumni, el au răspuns că de-i va spune numai forma lucrului aceluia, atuncea va putea să giudece, şi anume să găcească ce ţine în pumn. Celălalt spuindu-i că ţine în pumn un lucru rătund, şi în mijloc găurit, găcitorul, după multă chiteală, i-au răspuns zicând că altă nu poate fi fără numai o piatră de moară, căci aceaia iaste rătundă şi în mijloc găurită. Tocmai aşa iaste şi socoteala giudecătoriului Simion socotind numai că este rătundă şi găurită, iară nu ce poate pumnul cuprinde). Aşişderea zice că acel Laslău să fi fost Vâlhovnic, care de pe limba slovenească, se înţeleage vrăjitor, căutător în steale; zice c'au fost în leagea Papistăşească, şi dela dânsul întâi, au început Ungurii a lăsa săc Marţea, şi altele, câte buiguiaşte, tuturor sunt ştiute. Ce acestea cât de crude minciuni să fie, din Istoria trecută s'au dovedit; iară el de unde au luat-o, iată aci vom arătà începătura şi părintele baznii aceştia după multă trudă şi osteninţă, aflat-am să fi fost un Sava, ce-i zic mitropolit Bolgăresc, şi frate unui Ştefan, care întâi s'au numit Crai la Bolgari; însă basna aceasta în izvorul ei, precum acel Laslău să fie luat agiutor dela împăratul Râmului nu scrie, nici ceva pentru acei Români pomeneaşte; ce numai cum şi în ce fel i-au fost răsboiul cu Batie şi cum singur, cu mâna lui să-l fi omorât, pe larg şi amestecat, povesteaşte, precum noi în cele trecute, pe larg am şeruit-o,

şi cu negreaţa ei, nu puţină hârtie am muruit, însă acolo câte-va neatinse de dovadă trecând şi nepomenite unele lăsând, aicea şi cele pomenite, pe scurt poftorim şi cele nepomenite vom adaoge; iară cetitorĭul pentru adese pomenirea acestei basne iertare ne dea, căci noi socotim că cine ĭaste numai odată mincinos trebue în veci, precum mincinos să fie să se arate.

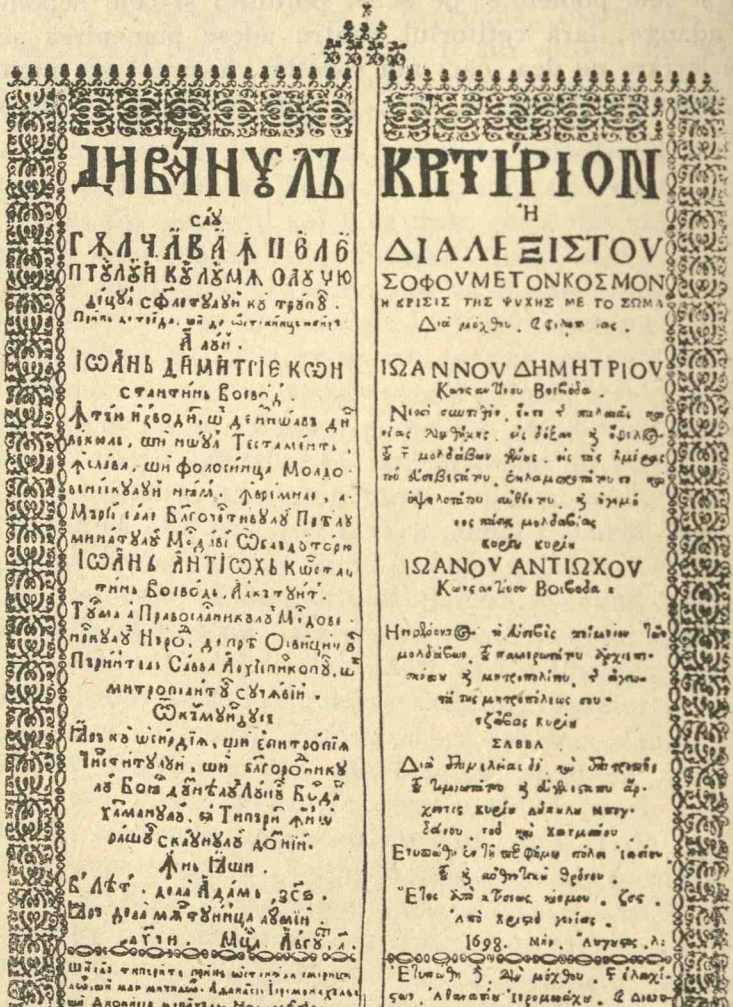

ДИВАНЪ
сѣ
ГАЛЧАВА ПАВЛ
ПТЛЪВН КЪЛЪМА ОЛЪЧЮ
Дѣцѣ сфлтѣлѣи кѣ трѣбѣ.
Пѣнѣ дѣтѣдѣ, шѣ дѣ ѡбтѣнѣцѣнѣѣ
Аѣвѣ.
ІѠАНЪ ДѢМѢТРІЄ КѮѠН
стѣнтѣнѣ Воєвѡдѣ.
Дѣтѣи нѣводѣ, шѣ дѣнпѡлѣвѣ дѣ
лѣкмѣ, шѣ пѡѣ Тестѣмѣнтѣ,
Слѣвѣ, шѣ фолоѣнѣцѣ Молдо
вѣнѣѣлѣвѣ нѣмѣ. Дѣрѣмнѣ, и
Мѣрѣ сѣѣ Блгочѣтнѣвѣ Пѣтлѣ
мнѣтѣвѣ Мѣдѣвѣ Ѡсѣвѣдѣтѣрѣ
ІѠАНЪ АНТІѠХЪ КѮѣстѣл
тнѣ Воєвѡдѣ, Дѣкѣтѣнѣ.
Тѣма і Прѣвоѣлѣвнѣкѣвѣ Мѣдове
пѣкѣвѣ Нѣрѡ, дѣпрѣ Ѡѣѣнцѣнѣ
Пѣрнѣтѣѣ Сѣвва Дѣхѣѣпѣкопѣ, ш
мѣтрополѣтѣ сѣтѣвѣѣ.
Ѡкѣмѣнѣдѣѣ
Пѣвѣ кѣ вѣнѣдѣѣ, шѣ ѣмнтѣопѣѣ
Іѣѣсѣнтѣѣѣ, шѣ блгорѡднѣ
лѣ Бѡѣ дѣнтѣлѣвѣ Кѣдѣ
Тѣмѣнѣвѣ. сѣ Тнпѣрѣ дѣѣ
вѣѣ Скѣѣнѣвѣ дѡнѣ.
Дѣѣ Ѣѣш.
Б'лѣѣ. дѣѣ Ѣдѣмѣ, ѕсѣ.
Ѣѣѣ дѣѣ мѣѣѣнѣцѣ лѣмѣѣ.
Аѣѣ. Мѣ Лѣѣ, л.
Шѣѣѣ ѣѣпѣрѣѣ пѣѣѣ ѣѣѣѣѣѣ ѣѣѣѣѣ
лѣѣѣѣ мѣр мѣѣѣѣѣ. Ѣдѣѣѣѣ Іѣѣѣѣѣѣѣѣ
ѣѣ Ѣѣѣѣѣѣ мѣѣѣѣѣ Молѣѣѣѣѣ.

ΚΡΙΤΗΡΙΟΝ
Ἢ
ΔΙΑΛΕΞΙΣΤΟΥ
ΣΟΦΟΥΜΕΤΟΝΚΟΣΜΟΝ
Η ΚΡΙΣΙΣ ΤΗΣ ΨΥΧΗΣ ΜΕ ΤΟ ΣΩΜΑ
Διά μεχθη. Φιλων ος.
ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
Κωνσταντίνου Βοεβοδα.
Νέοι σωτῆρες, ἔστι ἡ παλαιὰ πρα
ξίας λυμῆκες. οἳ δίξεως ἧς ἔφιλο-
ξ ἡ μολδαίβων ψῦχε. οἷς τὰς ἐμέρας
τοῦ δεσπότου. ἐκλαμοκράτου τῆ
ὠμαλοτάτου αὐθέντου. ἧς ἐκμὲ
τὸς πόρκ μολδαβίας
κυρίε κυρίε
ΙΩΑΝΟΥ ΑΝΤΙΩΧΟΥ
Κωνσταντίνου Βοεβοδα.
Ηπρόνοια· ἡ λίπους πάμπων τῶν
μολδάβων. ἧ παμφιλοτάτου ἀρχιπο-
πόιμην ἧς μητροπόλιτου. ἡ ἀγιω-
τάτης μητρόπολεως του·
τζάβας κυρίε
ΣΑΒΒΑ
Διὰ χαμιλίας δ' τῶ ἀπεστάλη
ἧ ὑμνοπόιτου ἧς δίξεως ἀρ-
χιπις κυρίε λάπυλε μητρ-
ξάτου. τοῦ τῶ χατμάτου.
Ετυπώθη ἐν τῆ θεΦάμω πόλη ἰασίου
ἧ ἧς αὐθηντικῆ θρόνου.
Ἔτος ἀπὸ χ̃υ̃ου̃ γόμου. ζος.
Ἀπὸ κτίσεῶ κόσμου.
1698. μὴν. Ἀυγουστ. λ:
Ἐτυπώθη ὑ. ἀν' μεχθου. Ϝ ἐλληνι-
κῶν. Ἀθανασίου Ἱερομοάχου. Φ διωσ-
σίου μοναχῆ. Τόπ ϝ μολδαβίας.

Titlul cărții „Divanul" de Dim. Cantemir din 1698
(După *„Bianu și Hodoș,* Bibliografia românească veche 1898")

(Transcripţiune)

Divanul
sau
Gâlcĭava înţele-
ptului cu lumĭa sau gĭu-
deţul s(u)fletului cu trupul
prinŭ de truda şi de osteninţă iubirea
a lui
Ioanŭ Dimitrie Con-
stantinŭ Voevod
întăiu izvodit şi de iznoavă din
vechĭul şi noul Testamentŭ
în slava şi folosinţa Moldo-
venescului nĭam, în vremile a
Măriei sale blagocestivului Prea lu-
minatului Moldavii Oblăduitorĭu
Ioanŭ Antiohŭ Constan
tinŭ Voevodŭ, alcătuit.
Turma a pravoslavnicului moldove-
nescului nărod de Prea Osvinţitul
părintele Savva Arhiepiscopul şi
Mitropolitul Sucĭavii
Otcărmuindu-să.
Iară cu osirdiĭa şi epitropiĭa
Cinstitului şi blagodorodnicu-
lui Boĭar Dumnealui Lupul Borda
Hatmanul s'au tipărit în o-
raşul scaunului Domnii
înŭ Iaşi
Vleat dela Adamŭ 7106
iară dela mântuinţa lumii
1698 M ţa (mseaţia: luna) August 30
Şi s'au tipăritŭ prin osteniala smeriţi-
lor şi mai micilor Athanasie Ieromonahulŭ
şi Dionisie monahulŭ Moldoveanii.

LECTURI AUXILIARE

LOGOFĂTUL MIRON COSTIN

de

N. BALCESCU[1]

Numele lui Miron Costin este vestit atât prin Istoria Moldovei, ce ne-a lăsat, cât şi prin tragica lui moarte. Căci, şi el asemenea a cinstit ştiinţa, şi a dat frumos exemplu în acele triste timpuri, pierzându-şi viaţa pentru binele omenirii. Cronicele Moldaviei pomenesc de dânsul mai întâi la anul 1675 în Domnia lui Dumitraşcu Cantacuzino, când el, fiind Vornic mare de ţara de jos, fu trimis în două rânduri în Polonia pentru tratatii de pace. Un an după aceea Moldovenii se mântuiră de Dumitraşcu Cantacuzino, mazilindu-l Poarta, şi Antonie Russet se urcă pe tron. Acesta erà un om bun şi milostiv. Miron Costin însă în domnia lui se aruncă în opoziţie, şi la 1678, după întoarcerea Domnului din expediţia din Ţehrin din ţara căzăcească, unde însoţise pe Vizirul cu oştirea turcească, el împreună cu Buhuş Hatmanul îl pârîrà la Vizir şi izbutiră a-l mazâlì. Un cronicar povestind această faptă necuvenită, de vreme ce ţara erà mulţumită de Antonie VV, pomeneşte numai de Buhuş Hatmanul, iar pe Miron îl trece subt tăcere zicând: „şi altul pe care treacă-l condeiul meu, căci l-am văzut osândit, perind nevinovat de alţi Domni". Miron dimpreună cu alţi boieri însoţì pe Antonie VV. în mazâlia lui la Constantinopol şi intrigă mult să se numească Domn Duca-Vodă, prietenul său. In 6 Decembrie 1678 Duca VV, se urcă pentru a treia oară pe tronul Moldaviei. In această domnie el îşi desvălì şi mai mult caracterul său. Rău, pizmătăreţ, îndelungareţ la mânie şi lacom la avuţie, având însă şi pizmă veche pe Moldoveni, căci îl

[1] Publicată întâiu în „Magazin Istoric" Tom. I. 1845.

goniseră din țară în a doua lui Domnie, el începù îndată feluri de asupriri, scoțând dări peste măsură și prigonind pe mai mulți boieri. „El erà, zice cronica, și Domn și Vistiernic mare, și neguțător, și vameș, că toată hrana tutulor o luà el de o precupețià". Pe atunci în Moldavia tirania nu se suferià în tăcere. Așà nu trecù mult; și o seamă de boieri între cari Vasile Gheuca Vistiernicul cel mare, Gheorghiță Bogdan vel Jignicer și Slugerul Lupul, făcură complot ca să omoare pe Domn și pe Logofătul Miron Costin și Hatmanul Buhuș, care aveà nenorocirea a-i fi miniștri. Trădați de timpuriu, ei plătiră cu capul îndrăsneala lor.

La 1683 Aprilie 20, Duca VV, din porunca Sultanului plecă cu două mii oameni pedestrime, să însoțească armata turcească ce mergeà să ia Viena. Logofătul Miron îl însoți împreună cu alți boieri. Domnul cu oștirea sa trecură prin Țara Românească la Rușava și de acolo prin Sebeș, Lugoș, Temesvar, Sarvas, Solnoc peste apa Tisa și apoi au trecut Dunărea pe la Buda, unde au ajuns pe Șerban VV Cantacuzino, Domnul Țării Românești, și împreună se duseră în tabăra Vizirului la Ston-Beligrad; și apoi porniră cu toții spre Viena.

Pe când Duca VV cu armata turcească se trăgeà îndărăt din naintea mântuitorului Vienei, Regele Sobieski, Moldova se făcù din nou pradă turburărilor. Niște boieri moldoveni ce erà emigrați în Polonia, dimpreună cu fostul Domn Petriceico, aflând de învingerea Turcilor la Viena, luară vre-o câteva regimente de Polonezi cu Polcovnicii Dimidinski și Kunețki, și se pogorîră în Moldova. Doamna și Caimacanii lăsați de Duca VV, fugiră în Țara Românească și locuitorii țării emigrară din calea oștirei poloneze. Dintr'altă parte Cazacii prădà asemenea țara.

Duca VV ajungând în Transilvania, la curtea Prințului Apafi, și aflând cu deamănuntul starea Moldaviei, plecă să intre în țară pre muntele Trotuș, după povața lui Miron, iar nu prin Țara Românească, cum îl povățuià alții, și merse în sat la Domnești cu puțintei oameni. Acolo zăbovind v'o două săptămâni, în ziua de Crăciun într'o Marți, aflându-se la masă cu Miron Costin și cu Constantin Postelnicul se văzù izbit de Polonezii trimiși de Petriceico VV,

având capete pe Dimidinski și Bainski. După o împotrivire de vr'o două zile, și cu toate silințele hatmanului Buhuș, Polonezii intrară în curte, prinseră pe Duca VV și îl porniră în Polonia. In acea turburare Miron erà p'acì să-și piarză viața, de nu se întâmplà să-l cunoască un Polonez ce îi erà prieten, care îl scăpă din mâna ostașilor. El se duse atunci de voia lui în Polonia după Duca Vodă, unde șezù mai bine de un an, după care se mazâlì Dumitrașcu Cantacuzino, succesorul Ducăi VV, și se alese Domn Cantemir cel bătrân. Atunci el se întoarse în patria sa.

Jalnică erà starea Moldovei în acea vreme. Dintr'o parte Polonezii, dintr'alta Cazacii și Tătarii coprinseseră toată țara, încât Domnul nu stăpânià decât Iașii și o parte din țara de jos. Neorânduelile ce izvorîră dintr'aceasta, nevoile de tot felul ce năpădise peste țară, între cari și o grozavă foamete, făcuse pe cei mai mulți feciori de boieri, curteni și alții să se facă tâlhari și să prade țara. După stârpirea acestora Domnul luă strașnice măsuri, și orândui pentru aceasta pe Miron Costin Staroste la Putna, și pe frate-său Velicico Costin Hatman.

Cantemir VV erà un om bun, milostiv și înzestrat cu mari talente ostășești, dar iute la mânie. El avù nenorocirea de-și dete toată credința unui fanariot gonit, pentru intrigile lui, din Țara Românească, anume Postelnicul Iordache Ruset, pe care îl făcù Vistier mare. Acesta intrigă de scoase pe Velicico din Hătmănie, făcându-l Vornic mare, iar în locu-i puse pe Bogdan, ginerele Domnului. Toată cârmuirea țării căzù atunci numai în mâna lui Iordache Ruset și a Hatmanului. Asupririle făcute de dânșii, dăjdiile sau cum se ziceà atunci „orânduielile" ce lăcomia Vistierului scoteà adesea pe țară, mâhnì tare pe pământeni și începură a strigà. Miron Costin strigà mai tare decât ceilalți asupra nedreptăților ce se urmau. De multe ori intrând în Vistiere, spune cronica, el ziceà cam cu glumă: „Vistiernice, mai încet cu orânduielile". Aceeace nu plăceà de loc Vistierului. Asemenea și Velicico fiind cam semeț, adesea înfruntà pe Bogdan ce-i urmase în Hătmănie.

Aceste împrejurări făcură pe ambii miniștri să caute ocazie ca să piarză pe frații Costini. Ocazia nu întârziè. Vr'o câțivà

boieri, între cari feciorul lui Gavrilă Costache Vornicul, Ivaşco, Constantin şi Antiohie Jora, fugiră în Ţara Românească la Constantin VV Brâncoveanu; prin mijlocirea căruia merseră la Poartă să pârască pe Cantemir VV şi pe miniştrii săi. Aceştia nu perdură această ocazie să pârască pe fraţii Costini la Domn, vinuindu-i că după povăţuirea lor ar fi fugit boierii de mai sus. Cantemir VV, în furia lui, trimise îndată noaptea de ridică dela casa sa din Iaşi pe Vornicul Velicico şi aducându-l înainte-i, după ce îl bătù cu buzduganul, îl închise în beciul de supt casa cea mică din curtea Domnească. De acolo scoţându-l în noaptea următoare, pe la trei ceasuri, îl duseră la fântână şi acolo îi tăiă capul, fiind faţă şi Bezdadea Dumitrache Cantemir Istoricul.

Miron Costin se află la moşia lui la Bărboşi în ţinutul Neamţului. El, neştiindu-se vinovat, nu bănuià nimic, cu atât mai mult că-şi logodise pe fiul său, Pătraşcu Cămăraşu, cu fiica Domnului. Erà însă tare întristat, căci îşi pierduse soţia; şi se ocupà de trista datorie d'a o înmormântà, când sosì fără veste Armaşul al doilea, Racoviţă, cu poruncă ca să-l ia şi să-l ducă la Iaşi. In vreme ce Miron se rugà să-l aştepte până şi-o înmormântà soţia şi apoi să plece, iată că sosì şi Dumitraşco Macri Vătaful de Păhărnicei cu a doua poruncă dela Domn către Lefegii din Roman, ca ori unde îl vor găsi acolo să-l şi taie. Indată îl smulseră din braţele familiei sale, şi ducându-l în târg în Roman, îl îngenunchiară şi îi tăiară capul.

Intr'acest chip periră nevinovaţi Logofătul Miron Costin şi frate-său Velicico Vornicul. „Şi nu i-au scos la Divan Cantemir Vodă, zice o cronică, să le arate vina sau vicleşugul, să vază lumea. Ce aşà cu tirănie i-au omorît; nici cărţi viclene arătând; ce numa aşà ori pre vina lor, ori cu năpaste i-au omorît. Aşà au deprins dinceputul lumii pizma şi zavistia, şi nu părăseşte a muşcà pre toţi şi nimeni de dinţii ei a se ferì nu poate".

Lui Miron Costin i-au rămas 3 feciori: Ioan Sărdarul, Nicolae Logofătul al treilea, care a continuat cronica tată-său, şi Pătraşcu Cămăraşul.

ISTORIOGRAFIA ROMÂNĂ

de

I. BOGDAN[1]

Istoriografia română se poate împărți în trei perioade ce se întrețes una în alta: perioada *analiștilor*, a *cronicarilor* și a *istoricilor;;* cea dintâiu cuprinde sec. XV—XVI, a doua cuprinde sec. XVII—XVIII, iar a treia începe cu acest din urmă secol și ajunge la o înflorire însemnată în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Ca la toate popoarele vechi și nouă, dela Herodot și până în sec. XVIII, istoriografia narativă a început și la noi cu *analistica*. Meritul de a fi pus bazele ei îl au niște modești călugări din mânăstirile Moldovei, nu mult după înființarea acestui stat, care în sec. XV și XVI, în urma domniilor lui Alexandru cel Bun și Ștefan cel Mare, se distingeà între celelalte țări locuite de Români printr'o înaltă cultură literară. Erà o cultură de origine străină, ce ne venise de peste Dunăre, dela două popoare slave cu care împrejurările istoriei răsăritene ne siliseră să împărtășim aceeaș soarte, fiindcă aveam aceeaș credință, pe atunci unicul factor ce puteà cimentà legături intime între popoarele învecinate. Dacă însă analele mânăstirilor dela Bistrița, Putna, Pobrata, Slatina și altele sunt scrise în limba pe care o întrebuințase înaintea noastră Bulgarii și după chipul cum se redactase și se redactau încă în sec. XV și XVI analele sârbești, ale noastre au o superioritate incontestabilă asupra modelelor lor. Admirabila simplitate a stilului, amplitudinea și desăvârșita obiectivitate a narațiunii pun analele noastre la acelaș nivel cu cele mai bune produse similare din apusul Europei. Deși în mânăstiri se însemnau de obiceiu faptele ctitorilor, înfrângerile și biruințele acestora sunt povestite cu aceeaș dragoste de adevăr, atribuindu-se cele dintâiu greșelilor și păcatelor, cele din urmă gândurilor bune și pioase ale făptuitorilor. Elementul personal lipsește cu totul în aceste însemnări de fapte contimporane, ceea ce le face să rămână pentru totdeauna cele mai prețioase izvoare pentru istoria politică a principatelor.

[1] Din : „Istoriografia română și problemele ei actuale" Buc. 1905.

Din nefericire, aceste anale nu ni s'au păstrat în versiunea lor originală decât pentru Moldova; avem însă indicii sigure că ele au existat şi în *Ţara-Românească*, ce e drept, subt o formă mai săracă decât în Moldova şi din timpuri mai nouă. Cu toate că mânăstirile Ţării-Româneşti sunt mai vechi decât ale Moldovei, în nici una din ele nu ni s'au transmis faptele lui Mircea cel Bătrân, ale lui Vlad Dracul sau Vlad-Ţepeş. Târziu numai, cariera războinică a lui Mihaiu-Viteazul a deşteptat într'un călugăr dorul de a o veşnici prin câteva notiţe analistice destul de precise, anexate la nişte anale sârbeşti ce ni s'au păstrat în traducerea latină a lui Pejachevich şi care conţin ştiri din istoria principatelor până la 1618. *Cronica lui Moxa* dela 1620—o prescurtare în româneşte după traducerea bulgărească a cronicei lui Manasses, cu un adaos de anale sârbeşti — se mulţămeşte a reproduce din istoria ţărilor române numai ştirile ce se aflau în aceste din urmă anale, completându-le cu data înfiinţării Moldovei, ce nu se află în ele. Curiozitatea istorică a acestui călugăr învăţat nu treceà peste strâmtul orizont al intereselor pur religioase de care erà însufleţit hronograful bizantin; după compilaţia lui, ne putem închipuì ce fel de analistică a putut să existe în Ţara Românească înainte de Mihaiu Viteazul, a cărui strălucită domnie a provocat prima cronică în limba română, acea a lui *Teodosie Rudeanul*.

Cu o jumătate de secol mai veche decât aceasta este întâia *cronică moldovenească* în limba bulgară, a episcopului de Roman, *Macarie*. Scrisă *la 1542* din porunca unui domn neastâmpărat, doritor de fapte mari şi de glorie, a lui Petru Rareş, cronica lui Macarie, ca şi a continuatorului său *Eftimie*, egumenul dela Neamţ, care scrià pela *1554—55* din porunca lui Alexandru Lăpuşneanu, cad încă în epoca de predomnire exclusivă a limbii bulgare şi a literaturii bizantino-slave. Aceste două producţiuni ale istoriografiei moldoveneşti din sec. XVI sunt cele mai caracteristice expresiuni ale bizantinismului în literatura noastră profană. Tonul lor encomiastic, stilul lor obscur şi peste măsură de înflorit, imitat în totul după al Bizantinului Manasses din sec. XII, contrastează în mod neplăcut cu simplitatea analiştilor de dinaintea lor şi cu naturaleţa şi claritatea cronicarilor ce au

scris în românește după dânșii. Constatarea acestui fapt ne arată ea singură ce influență binefăcătoare au trebuit să aibă asupra culturii moldovenești relațiile cu Polonii, popor cu civilizație apuseană și cu o literatură istorică bogată, pătrunsă de spiritul renașterii și al humanismului.

Primele semne ale acestui nou curent se văd în cronica lui *Grigorie Ureche*, care pela 1646—47, după ce fusese mare vornic și se apropia de sfârșitul vieții, se puse să scrie, din propriul său îndemn, „ca să nu se înece anii cei trecuți", istoria țării sale dela întemeierea ei și până la sfârșitul sec. XVI; el ne-a păstrat, într'o limbă românească plină de miez, întreaga analistică dinainte de dânsul. E întâiul cronicar moldovean, care are conștiință de originea comună a celor două țări surori.

Această conștiință, cam vagă la Ureche, ajunge la deplină claritate și se afirmă cu mândrie la continuatorul său *Miron Costin*, atât în cronica sa românească (c. 1665), cât și în cele două opere polone, una în versuri dedicată regelui Sobieski, alta în proză și adresată prietenului său Lubomirski (1684). Miron logofătul jucase un rol politic însemnat; el avusese ocazie să cunoască, în diferite misiuni și expediții, toate țările locuite de Români, el știa că Muntenii, Ardelenii, Maramurășenii și Cuțovlahii sunt de acelaș neam cu Moldovenii și spuneà cu durere că toți au avut „aceeaș soartă și aceleași suferințe". Deși partizan al politicei polone, ca unul ce-și făcuse educația la Bar, el caută să fie nepărtinitor în povestirea sa, pe care o duce până la 1661 și care e totdeauna vie și interesantă.

Fiul său *Nicolae*, și el cu educație polonă, n'a avut nici talentul, nici originalitatea tatălui; însărcinat de Nicolae Mavrocordat să alcătuească o mare compilație din cronicele anterioare, el s'a achitat fără dibăcie de această sarcină, povestind faptele stăpânului cum i-a plăcut acestuia, iar cele anterioare într'un ton sarbăd și pedant.

Seria marilor cronicari moldoveni o încheie *Neculce*, om cu multă experiență în afacerile țării și părtaș la fapte însemnate din istoria ei, cum a fost războiul lui Petru cel Mare cu Turcii, al cărui tragic sfârșit l-a silit să pribegească câțiva ani afară din țara pe care o iubià cu tot focul inimei sale

patriotice. Retras la bătrâneţe la moşia sa, el a scris istoria Moldovei până la 1741, după izvoarele anterioare, după tradiţia orală şi din amintirile sale personale, care-s cele mai preţioase, — fără erudiţie, dar cu mult bun simţ şi într'un stil plin de vioiciune şi de duioşie. Am zis că Neculce e cel din urmă mare cronicar al Moldovei, de oarece contemporanul său Dimitrie Cantemir, deşi prin descrierea vieţii tatălui său Constantin aparţine cronicarilor, trebue numărat totuş între istorici, iar cronicarii din a doua jumătate a sec. XVIII, până pe la 1774, ne interesează mai mult ca izvoare istorice pentru timpul lor, decât ca scriitori de valoare literară.

In *Ţara Românească* hronografia n'a avut o desvoltare aşà de întinsă ca în Moldova. După logofătul *Teodosie*, care a povestit faptele lui Mihai-Viteazul în limba română, a cărui cronică însă nu ni s'a păstrat în original, mai însemnaţi sunt *Stoica Ludescu*, care scrie pe la 1688 istoria ţării, spre a ilustrà faptele Cantacuzineştilor, de a căror casă se ţineà; *Constantin Căpitanul Filipescul*, care expune aceeaş istorie cu tendinţa de a apărà pe Băleni; *Radu Greceanu*, care scrie istoria lui Brâncoveanu până la 1713 şi *Radu Popescu*, fostul logofăt de latineşte al lui Brâncoveanu şi cronicarul oficial al lui Nicolae Mavrocordat până la 1729. Pentru vremea lor, Constantin Căpitanul şi Radu Popescu erau oameni foarte culţi; ei ştiau slavoneşte, greceşte şi latineşte şi întrebuinţau în original izvoare bizantine, neogreceşti şi apusene. Povestirea lor e uşoară, mişcătoare şi câte odată, ca la Radu Popescu, în stilul liber al unor memorii, dar îmbibată, ca şi la ceilalţi, de spiritul de partid, deci nedreaptă şi tendenţioasă. Cel mai cult dintre cronicarii munteni, dela care nu ne-a rămas însă decât un fragment de cronică şi o mică scriere statistică asupra Ţării Româneşti, e *Constantin Stolnicul Cantacuzino*, care făcuse studii în Italia, ştià bine limbile clasice, cunoşteà cronicele moldoveneşti şi aprecià importanţa documentelor şi a inscripţiunilor. Planul ce-şi propuse de a scrie o istorie completă a ţării sale, nu l-a putut însă realizà. In fragmentul ce ni s'a păstrat, el afirmă, ca şi Miron Costin, unitatea neamului românesc de pretutindeni şi, ceea ce este mai interesant, conti-

nuitatea lui în vechea Dacie. El ocupă un loc intermediar între cronicari şi istorici, a căror perioadă o deschide scriitorul domnesc *Dimitrie Cantemir*.

Acesta e, de sigur, primul *istoric* al Românilor, istoric în sensul sec. XVIII, întru cât el nu se mulţămeşte a povesti numai faptele domnilor şi ale familiilor boiereşti, ci se preocupă şi de soarta poporului. Cantemir nu este numai un mare învăţat al timpului, ci şi un spirit eminamente ştiinţific. Istoria imperiului otoman, scrisă după izvoare turceşti, şi Descrierea Moldovei, amândouă redactate curând după 1714, când a fost ales membru al Academiei Prusiene, i-au creat o reputaţie europeană bine meritată. Valoarea celei dintâiu este astăzi cu totul redusă; Descrierea Moldovei însă, cu toate greşelile ei şi cu toate contrazicerile faţă de celelalte scrieri ale sale, va rămâneà în totdeauna cel mai preţios izvor pentru cunoaşterea ţării Moldovei şi a organizaţiei ei în sec. XVII şi în cele precedente. Pentru noi, Descrierea Moldovei este ceea ce e Germania lui Tacit pentru începuturile istoriei germane. Dar această operă, ca şi Hronicul Romano-Moldo-Vlahilor, plănuit să cuprindă istoria tuturor Românilor dela cucerirea Daciei până în timpurile autorului, dar isprăvit numai până la sec. XIII, a rămas necunoscută contimporanilor. Viaţa tatălui său Constantin este un capitol de continuare a Hronicului. Abiá istoricii ardeleni au putut să profite de aceste scrieri. Inainte de dânşii, Cantemir proclamase principiul fundamental al şcoalei lor: puritatea latină a limbii române şi puritatea sângelui nostru roman.

CARACTERIZARE GENERALA

Literatura istorică românească ia o desvoltare însemnată în secolul XVII.

Desigur că începuturile ei trebuesc căutate în pomelnicile ce se găsesc prin biserici şi în însemnările foarte scurte cari arată trecutul mânăstirilor. Acestea se desvoltă din ce în ce şi ajungem la cronicile primitive.

Primele cronici ce se cunosc până acum sunt scrise în slavoneşte.

Una este cunoscută sub numele de *Cronica dela Bistriţa* şi povesteşte istoria Moldovei dela întemeierea statului în anul 1359 (6867) până la anul 1506. Pentru primii Domni până la Alexandru cel Bun aflăm numai numele lor şi anii. De acì încolo se dau mai multe amănunte, iar partea cea mai desvoltată o formează domnia lui Ştefan cel Mare.

Alta este *Cronica dela Putna,* compusă şi ea din două părţi: una, scurtă genealogie; alta mai pe larg. Povestirea merge tot dela Dragoş până la 1525. Se atribue unui călugăr numit *Azarie.*

Celelalte două cronici slavoneşti sunt scrise cu mari desvoltări şi într'un stil adesea plin de declamaţii. Autorii sunt: Episcopul *Macarie,* care scrie dela 1504 până la 1541 (instalarea lui Rareş într'a doua domnie); Egumenul *Eftimie,* care continuă pe celălalt şi merge până la 1553, povestind pe larg şi cu laude faptele lui Alexandru Lăpuşneanu.

Poate să mai fi fost şi alte opere de acest fel scrise slavoneşte, dar nu au ieşit la iveală.

După acestea a apărut cronica lui *Grigore Ureche,* socotită drept cea mai veche cronică scrisă româneşte.

Nu se cunoaşte textul original al lui Ureche. Lucrarea lui a ajuns la noi prin multe copii. Mihail Kogălniceanu, în colecţia sa (din 1852) a dat numele a trei dintre aceşti copişti: *Evstratie Logofătul, Misail Călugărul* şi *Simion Dascălul*. Acesta din urmă a făcut adaose atât de numeroase încât unii critici consideră că el este cu adevărat autorul cronicei ce s'a atribuit din vechime lui Ureche. Cronica aceasta merge dela 1359 până la 1594.

Miron Costin urmează de aici până la 1661.

Fiul acestuia *Niculae Costin* îi continuă cronica până la 1711. Nicolae a avut om de casă pe un *Axentie Uricar*, dela care a rămas o cronică a lui Nicolae Mavrocordat (a doua domnie).

Un alt autor mare în acest timp este *Nicolae Milescu*, dar el scrie mai toate operele sale în limbi străine.

Cronica lui Miron Costin a fost continuată şi de *Ion Neculce*. După acesta, începe decadenţa istoriografiei moldoveneşti cu *Ion Canta, Ienache Cogălniceanu, Gheorgachi al doilea logofăt*.

Tot în vremea acestora trăeşte şi principele *Dimitrie Cantemir*, un scriitor foarte învăţat, care a petrecut mare parte din viaţa sa în Rusia şi a redactat cele mai multe din operile sale în limbi străine, astfel că acestea nu au putut aveà înrâurire asupra contemporanilor săi români.

In Muntenia, cea mai veche lucrare istorică se consideră a fi cronica lui *Mihail Moxa* sau *Moxalie* (1620). Mai târziu *Constantin Căpitanul* a lăsat o istorie a principatului Ţării-Româneşti până la 1688 şi *Radu Logofătul Greceanu* a scris viaţa lui Brâncoveanu. După aceştia *Radu Popescu* a povestit evenimentele dela 1700 până la 1728. *Dionisie Eclisiarhul* a făcut cu mult talent povestirea întâmplărilor din Muntenia dela 1674 până la 1815 şi *Biv-Vel Stolnicul Dumitrache* a scris o istorie a evenimentelor dintre 1769 şi 1774.

S'au încercat şi cronici rimate, dintre cari cele mai însemnate sunt: „Povestea mavrogheneascâ", a doua domnie a lui Nicolae Mavrogheni scrisă de *Pitarul Hristache*

şi „Jalnica tragodie a Moldovei" de *Alecu Beldiman*, povestea evenimentelor din vremea Zaverei.

Şi poetul *Ienache Văcărescu* a lăsat o cronică, însă nu povesteşte întâmplări din Ţările române, ci face o istorie a împăraţilor otomani.

La începutul secolului XIX un cronicar, al cărui nume adevărat nu se cunoaşte până acum, dar care semnează *Zilot Românul* (Românul zelos), a scris multe lucrări istorice, unele în proză, altele în versuri, altele parte în versuri parte în proză. El povesteşte şi întâmplări mai vechi dar mai ales fapte contemporane.

Caracteristica generală a scrierilor istorice este împrejurarea că toate au ajuns la noi în manuscris. Pe când literatura religioasă, chiar din cele mai depărtate timpuri, se înfăţişează într'o mare parte în tipărituri şi numai excepţional în manuscrise, istoriografia cronicarilor este întreagă manuscrisă. Excepţiune face Cantemir, dar el se prezentă ca excepţie din multe puncte de vedere.

Pricina acestei împrejurări este că scrierile religioase interesau pe un mai mare număr de persoane; ele trebuiă să fie întrebuinţate şi de Vlădici ca şi de preoţii cei mai din urmă şi toate exemplarele trebuiă să aibă oarecum aprobarea oficială, să pornească de sus, dela conducătorii bisericii şi dela domnitorii ţărilor pentru ca să nu se introducă credinţe sau interpretări eretice. Compunerile de natură istorică au început, ce e drept, tot în mânăstiri ca simple anale ale localităţii şi, în trăsuri mari, chiar ale ţării, dar nu se vedeà motivul de a se răspândì. Tiparul costà mult pe acele vremi şi tipărirea se făceà cu greutate; adesea se aduceau anume meşteri din ţări străine. Câţi ar fi fost aceia cari să cumpere cărţi de istorie? Cine aveà nevoie de aşà ceva, scrià însuşi, copià, şi adesea, copiind, adăugà dela sine, ce mai ştià ori făceà observaţiuni. Copiatul erà o îndeletnicire foarte plăcută şi numai boierii cei mari îşi permiteau să pună pe oamenii de casă ai lor să le scrie producţiunile altora sau să dicteze pe ale lor proprii.

Din toate acestea urmează că istoriografia română ve-

che, interesantă ca valoare literară, a contribuit puțin la înaintarea culturii generale. Acest rol a fost rezervat, cum am văzut, literaturii religioase.

Privită în totalitatea ei, istoriografia noastră se arată în Moldova mult mai strălucită ca în Muntenia. Acolo scriitorii sunt oameni învățați cari scriu, cei mai mulți, pentru dorința de a servì pe contimporani și pe urmași și au în genere independență de cugetare în aprecieri. Cu începerea decadenței, lucrurile se schimbă; acum cronicarii scriu pentru a glorificà pe unii Domni și laudele lor se coboară câte odată până la linguşire.

In Muntenia cronicarii sunt în genere mai puțin învățați și unii, prin poziția lor de funcționari, sunt siliți să laude pe domnitori.

Nici ca stil nu se ridică ei la valoarea celor moldoveni; însă, contrariu celor întâmplate în Moldova, ací acei cari scriu mai interesant, mai colorat și mai independent sunt cei cari vin la sfârșitul perioadei cronicarilor, adică cei dela finele secolului XVIII și la începutul celui de al XIX, cum e Pitarul Hristache, Dionisie Eclisiarhul și Zilot Românul.

B.

ȘCOALA ARDELEANĂ

ŞCOALA ARDELEANĂ

Imprejurările nenorocite în cari au trăit Românii de peste munţi i-au exclus dela viaţa de Stat, căci în urma actului de unire a celor trei naţiuni (1437) — Transilvania se împarte în trei regiuni: Ţara Ungurilor, Ţara Secuilor şi Ţara Saşilor; iar Românii n'au existenţă legală, ci sunt socotiţi numai ca *toleraţi*, cât vor găsì cu cale stăpânitorii ţării.

Odată cu naţiunile ce au privilegiuri, se ridicară bisericile privilegiate: catolică, luterană, calvină. Şi din acest punct de vedere Românii se găsiau în afară de stările recunoscute şi erau astfel prigoniţi de toată lumea.

Fiecare din cele trei confesiuni au căutat în diferite timpuri să atragă pe Români. Cu deosebire făcù aceasta catolicismul care după 1688, când Transilvania se anexă Austriei, aveà puţini credincioşi în această provincie şi se silià, prin sprijinul lui Leopold I, să-i înmulţească. Când Românii se plângeau de persecuţiuni, li se ziceà totdeauna să se unească cu una din Bisericile recunoscute, şi situaţiunea lor se va schimbà. Catolicii le oferiau şcoli şi răspândiau cărţi de propagandă, iar iezuiţii căutau să convingă pe conducătorii Bisericii române să se alipească la catolicism. Unul din aceştia, Barany, ajutat şi de guvernatorul Ardealului, izbutì să hotărască pe Mitropolitul Teofil să convoace în 1697 un sinod în Alba Iulia, spre a discutà unirea cu biserica papală.

Acì se subscrise actul de *unire*, prin care o parte din conducătorii Bisericii române ortodoxe se leagă să primească de acì înainte în dogmele lor următoarele patru puncte:

a) Papa este capul întregei Biserici creştine;

b) In afară de Infern şi Paradis există şi Purgatoriul;

c) Azima este suficientă pentru cuminicătură;

d) Spiritul Sfânt purcede nu numai dela Tatăl, cum se admite în Biserica ortodoxă, ci şi dela Fiul.

In schimbul acestei profesiuni de credinţă, clerul român cereà dela Impărat foloase reale: preoţii uniţi să aibă aceleaşi privilegii ca preoţii celorlalte religiuni; fiecare sat cu biserică să aibă şi casă pentru preot; toată ocârmuirea preoţilor să fie în mâna episcopilor; etc.

In acelaş an, în care se votă unirea, muri Teofil şi veni în locu-i Atanasie. Acesta, după ce se întoarse din Bucureşti, unde fusese sfinţit de către Mitropolitul de acolo, cum erà obiceiul[1], convoacă un nou sinod în Iulie 1698. Acest sinod, la care nu a luat parte un număr prea mare de preoţi, aprobă unirea şi apoi Mitropolitul Atanasie se duse la Viena, unde fu confirmat, şi se întoarse cu un decret de privilegii pentru clerul român: sunt scutiţi de robote şi de lucru şi de dări iobăgeşti, li se garantează proprietatea, li se făgăduesţe ajutor din partea autorităţilor.

Un nou sinod în 1700 întăreşte unirea, şi de atunci Românii de peste munţi se împărţiră în „uniţi" (cu Biserica Papei) sau „greco-catolici" şi „neuniţi" sau „greco-orientali".

Fără îndoeală, a fost un rău această despărţire între Români; dar Uniţii sperau că au să capete multe ajutoare dela Impărăţie, că poporul nu va mai fi prigonit şi că i se va înlesni învăţătura. Numai o parte din aceste speranţe s'au împlinit şi anume acelea numai prin cari catolicii sperau, la rândul lor, că vor subjugà sufleteşte cu desăvârşire pe Români: i-au primit în şcolile lor şi au trimis tineri în străinătate ca să studieze teologia.

Un însemnat luptător pentru drepturile Românilor uniţi este Inocenţiu Klein[2], o fire entuziastă şi un aprig luptător pentru Mitropolia unită. El dobândeşte domeniul Blajului, unde s'a construit un palat şi o mânăstire, şi unde a rămas până azi centrul Bisericii greco-catolice. Tot printr'însul s'au adus la unire un mare număr de preoţi

[1] Acest obiceiu erà întemeiat pe faptul că din vechime Primatul nostru aveà putere religioasă şi asupra părţilor ardelene, după cum se vede din titlul — dar numai titlul — păstrat până astăzi de: Mitropolit al *Ungro*-Vlahiei.

[2] A păstorit între anii 1730—1744 A murit în exil la Roma în 1768.

neuniți. Ca mulțumire pentru acțiunea sa, Impăratul l-a făcut baron și i-a dat drept a asistà la ședințele dietei transilvane. Acì însă a avut să lupte cu reprezentanții celorlalte națiuni, cari nu puteau vedeà cu ochi buni prezența unui Român într'o adunare unde se obișnuise a nu vedeà decât dintre ai lor.

In calitate de membru al dietei, se făcù ecoul plângerilor Românilor și merse la Viena, să convingă pe Impărat că dreptatea cere ca și ei să participe la guvernarea Ardealului.

Impăratul[3] menține privilegiile care se recunoscuse mai înainte pentru clerul unit, dar trimite dietei să judece celelalte cereri ale Românilor. Dieta le respinge, firește, cu indignare; și tot așà de puțin isbutì Klein și când se suì pe scaunul împărătesc Maria Tereza. Invins în lupta pentru națiunea sa, el avù în curând să lupte pentru sine, într'un proces pus la cale de vrăjmașii lui și ai neamului nostru. Neputând biruì pe acuzatorii săi merse să-și caute dreptatea la Roma, dar nici acì nu-și putù recâștigà scaunul. Astfel, demisionă și rămase în exil până la moarte.

Catolicii sperau că toți tinerii cari învățau în seminariile catolice au să devină buni catolici și propagatori ai credinței în puterea Papei. De aceea ei primiră cu bucurie, după stăruința episcopului Grigore Maior[4] să se înființeze la Viena seminarul Santa Barbara, unde se primiau și se țineau gratuit clerici de legea ortodoxă. Dar gândul catolicismului nu s'a împlinit întocmai. Cei mai însemnați Români cari au învățat în seminariile din țară, cât și cei care mergeau la Roma în institutul iezuit *„pentru răspândirea credinței“*, nu au devenit fervenți catolici, ci apostoli ai unei credințe nouă, ai credinței în neamul românesc, pentru a cărui deșteptare și ridicare ei luptă din răsputeri o luptă plină de nevoi și necazuri, dar sfântă și roditoare pentru poporul nostru.

Centrul activității uniților a fost Blajul, de unde s'au răspândit binefacerile culturii la toată românimea de peste

[3] Acum erà Impărat Carol VI care a domnit între 1711 și 1740.

[4] A păstorit între 1773—1782.

munți și unde s'a fondat cea mai veche școală românească, în 1754. Din școlile de acì au ieșit, rânduri, rânduri, bărbați învățați și preoți, cari s'au risipit prin toate ținuturile românești și au contribuit să deștepte, fiecare în măsura puterilor lui, **conștiința națională.**

Reprezentanții de frunte ai mișcării provocate de școala din Blaj sunt: *Samuil Micu, George Șincai* și *Petru Maior*. Ei dau o direcțiune nouă culturii și literaturii române, direcțiune ce se cunoaște sub numele de *școala ardeleană*.

BUCĂŢI DE LECTURA

GEORGE ŞINCAI

(1755—1816)

George Şincai s'a născut la 1755 la Şamşud. Primele învăţături, el le dobândì în satul său. După ce studiă în mai multe oraşe, între cari şi la Blaj, se călugărì la 1774, luând numeie de Gabriel, devenì profesor la şcoala din mânăstirea Blajului. Fu trimis apoi de către Mitropolitul Grigore Maior, împreună cu Petru Maior, la colegiul pentru răspândirea credinţei catolice la Roma, unde după cinci ani luă doctoratul în filozofie şi teologie.

Acì, la Roma, culese de prin biblioteci documente relative la istoria Românilor.

Intorcându-se, stete la Viena în mânăstirea Sf. Barbara, unde Micu era director de studii. Acì cercetă bibliotecile şi colaboră cu Micu la gramatica română (Viena 1780).

După ce ocupă funcţiunea de catichet şi director al şcoalelor greco-catolice din Transilvania, Şincai cutreieră diferite oraşe, căutând documente ; fu corector la tipografia Universităţii din Buda. El murì în anul 1816 la Comitele Vass, pe ai cărui copii îi educase.

Opera lui de căpetenie este:

„Cronica Românilor şi a altor neamuri încât au fost ele aşà de ameste-
„cate cu Românii cât lucrurile, întâmplările şi faptele unora fără de ale
„altora nu se pot scrie de înţeles, din mai multe mii de autori în cursul de
„34 de ani culeasă şi după anii dela naşterea Domnului nostru Is. Hs. al-
„cătuită“. Această operă cuprinde evenimentele dela 86 până la 1739. Ea este o înşirare a faptelor an cu an, alcătuită mai ales din citaţiuni dintr'un foarte mare număr de autori streini şi din cronici româneşti însoţite din când în când de reflexiuni de natură mai particulară sau mai generală, în cari se pot vedeà ideile şi credinţele sale.

Din cauza formei adoptate, legătura dintre fapte e slabă.

In judecăţile sale se arată foarte independent şi lipsit de prejudiţii. Deşi călugăr greco-catolic, el nu se dă la o parte de a arătà în adevărata lor lumină pe Iezuiţi; deşi unit, el cercetează faptul acesta al Unirii Românilor şi îi arată nu numai rezultatele cele bune, dar şi pe cele rele.

Viitorul neamului îl preocupă foarte mult. Voeşte ca Românii din Transil-

vania să fie îndreptăţiţi egal cu Ungurii, iar cei din Principate să scape de sub domnia străinilor şi să se poată guvernà singuri.

Cât a trăit, Şincai n'a putut publicà întreagă această lucrare, pentrucă cenzura maghiară a găsit-o periculoasă şi-a pus această rezoluţie: *„Opera e vrednică de foc, iar autorul de furci"*.

Grigorie Ghica, Domnitorul Moldovei, a cumpărat manuscrisul şi l-a tipărit în 1853. A doua ediţie completă: Bucureşti, 1886 (3 volume).

ELEMENTA
LINGUÆ
DACO-ROMANÆ,
SIVE
VALACHICÆ.
COMPOSITA
AB
SAMUELE KLEIN DE SZAD,
ORD. S. BASILII M. IN COLLEGIO GR. ECI
RITUS CATHOLICORUM VINDOBONENSI
AD S. BARBARAM EPHEMERIO:
LOCUPLETATA VERO, ET IN HUNC
ORDINEM REDACTA
A
GEORGIO GABRIELE SINKAI,
EJUSDEM ORDINIS, AA. LL. PHIL.
ET SS. TH. D.
VINDOBONÆ,
TYP. JOSEPHI NOB. DE KURZBÖCK.
M. DCC. LXXX.

Titlul Gramaticei de Micu şi Sincai din 1780
(După un exemplar din biblioteca Academie Române)

DIN „CRONICA ROMÂNILOR ŞI A ALTOR NEAMURI"

Anul 1504. Ştefan V., Domnul Moldovei, corona vitejilor, în anul trecut luase Pocuţia dela Poloni; ci[1], bătrân şi bolnav fiind şi apropiindu-se de moarte, iarăş o au dat îndărăpt în anul de acum; căci scrie Kromer[2]: „In vremea aceea Moldova s'au prigonit şi năcăjit de Polonii noştri, aşà cât Ştefan au trebuit să-şi scoată oastea din tărimile Pocuţiei, mai vârtos că el aveà prea mare durere de picioare; din carea mai pre urmă, nu mult după aceea, au şi murit. Fost-au bărbat ca acela care pentru inima cea mare, înţelepciunea militărească, ştiinţa lucrurilor de răsboiu şi faptele cele norocoase asupra Turcilor, Ungurilor, Polonilor şi a Tătarilor în veci trebue să se pomenească. Căruia[3] i-au urmat în domnie fiul său Bogdan (al treilea) Luscul[4] (adică ponihosul, nu orbul de un ochiu); la ai noştri destul le-au fost că au câştigat înapoi Pocuţia".

Ioachim Cureu[5] scrie: ‚In anul 1504 au murit şi Ştefan Românul, ostaşul cel vrednic de vecinică pomenire, care cu mărimea şi cu tărimea sufletului şi cu norocul cel bun, au sprijinit toate năvălirile Turcilor, aie Tătarilor, ale Ungurilor şi ale Poloniolr, pre carii toţi i-au învins cu mari bătăi".

Aşişderea scrie Istvanfie[6] şi Brietie[7]. . . . . .

. . . . . .

Anul 1505. Alexandru, craiul Poloniei, zăceà bolnav în târgul Radom, unde l'au cercat solii lui Bogdan III, Domnului Moldovei despre care aşà scrie Kromer: „Alexandru din Radom, după giumătatea lui Iunie s'au purtat în Cracovia, unde l-au urmat solii lui Bogdan, Palatinului Moldovenilor, carii venise atunci la el în Radom. Iară Bogdan pofteà şie[8] muiere pe Elisaveta sora Craiului, şi, ca mai lesne să-şi poată

---

[1] *Ci* în loc de *dar*, o particularitate a scriitorilor ardeleni până în anii din urmă.

[2] Kromer Martin, istoric polon (1512—1589).

[3] *Căruia = acestuia:* latinism; relativul în locul demonstrativului, întrebuinţat în limba de azi.

[4] *Luscul*, latinism: *luscus;* noi zicem azi: *şaşiu* sau *încrucişat.*

[5] Cureus (I.), medic şi istoric german (1532—1573).

[6] Isthvanfi (Nicolae) om de stat şi istoric ungur (1535—1615).

[7] Brietie: Filip Briet, învăţat jezuit (1601—1668).

[8] *Şie = pentru sine.*

dobândì pofta, făgăduià Craiului că-i va da îndărăpt Tismenichia şi Cesibiezul. Ci el au fost cuprins ţinuturile acelea dela Poloni după moartea tătâne-său, sau le ţinuse ca de tată-său luate, sau care nu le aveà încă în mână, dară le puteà aveà ca pre ale sale, acelea le dăruià, nu se ştie. Ci dăruià ţinuturile care el nu le puteà ţineà, ca cu o facere de bine ca aceea, carea lui nu în mult îi sta, cu atâta mai tare să tragă inimile Leşilor şi a Craiului spre sine. Se ferià fata şi mumă-sa (iarăşi Elisaveta) de căsătoria cu omul ponihos, totuşi n'au socotit să lepede cererea omului, ca nu cumvà să-l mânie şi din prietin să-l facă duşman. Drept aceea pentru dar i s'au mulţumit lui Bogdan, dar răspunsul ce i s'au dat au fost îndoit". Aşişderea scrie Miron Logofătul.

. . . . . .

Anul 1514 Acesta este anul cel mai nefericit pentru Românii carii sunt supt sfânta corona Ungariei, pentrucă în anul acesta au căzut sub giugul sub carele şi astăzi gem mişeii.

Pricina nenorocirii au fost, precum scrie Calvisie[9]: „In anul 1514 solul papei Leon X au vestit în Ungaria indulgenţii sau iertare de păcate acelora cari se vor oştì împotriva Turcilor. Prin vestirea aceasta, mulţi s'au adunat la olaltă, carii neavând cele de lipsă spre hrana vieţii, şi-au ales şie povăţuitor pre Gheorghe Secuiul sau Secheli şi au jefuit toată Ungaria împotrivindu-se tutulor. In patru luni au omorât la şeptezeci de mii de oameni, între carii au pierit patru sute de nobili. Ioan Zapolia, voevodul Ardealului, pre aceştia mai pre toţi i-au prins şi i-au flămânzit trei zile, apoi i-au slobozit asupra povăţuitorului lor să-l sfârtice cu dinţii şi, după ce l-au sfârticat, i-au tăiat capul".

Analii bisericii din Braşov zic: „In anul 1514, răsmiriţa Curuţilor[10] din Ungaria, ce s'au fost stârnit prin povăţuirea lui Gheorghe Doşa Săcuiul, s'au stins prin Ioan Zapolia, voevodul Ardealului. Gheorghe Doşa s'au prins lângă Timişoara

[9] Sethus Calvisius, astronom, muzicant şi poet german (1566—1615).

[10] Şincai explică această numire, după istoricul Haner, zicând că toţi partizanii lui Doşa aveau cruci roşii pe haine şi dela aceste cruci s'au numit Curuţi.

şi după ce s'au încununat cu coronă de fer arsă, s'au sfărticat de ai săi".

. . . . . .

Ci oricum au fost cruzimea aceasta, Românii şi Ungurii cei proşti de sub sântă corona Ungariei o pot plânge pururea; pentrucă aceştia mai nainte erà oameni slobozi, adecă se puteà mutà de pre un loc pre altul, când vrea, dacă plătià domnilor pre ale cărora locuri şedeà, ce li se cuvenià, şi-şi plătià datoriile. Dar în toamna din anul acesta 1514, (când s'au priimit şi Tripartitul[11] sau fundamentul legilor ungureşti şi ardeleneşti, cel de Ştefan Verbeuţi alcătuit, din carele scriu acestea) s'au făcut iobagi deplin, adică aşà s'au legat locurilor pe cari şedeà, cât dintr'însele nu s'au putut după aceea mişcà sau, de s'au mişcat neştine, s'au dus înapoi cu sila.

Totuşi slujba care erà datoriu să o facă domnilor pământeşti, dintru început n'au fost fără de măsură grea, căci erà datoriu să lucre numai o zi în săptămână, să dea în toată luna fieştecarele câte o găină, pre an două gâşte, una la Rusalii, alta la ziua sfântului Martin, apoi iarăşi pre an zece gazde dimpreună, un porc gras, pre seama domnilor săi celor pământeşti.

Iar după ce s'au milostivit atotputernicul Dumnezeu a certà mândria sântei bisericei Romei, prin mădulările ei, adică prin protestanţi sau luterani şi calvini, carii singuri au deschis mintea apusenilor (aceasta zic nu că doară, că însumi m'aş abate dela acelea ce le-au descoperit Dumnezeu, le-au învăţat Domnul nostru Isus Hristos, le-au propoveduit SS. Apostoli şi ucenici şi sântă biserica lui mi le dă să le cred,căci acestea toate le mărturisesc şi cu agiutoriul lui Dumnezeu sunt gata a le apărà şi cu punerea vieţii mele,—ci pentru că ştiu năravurile popeşti, ca unul care am fost între dânşii şi în cinul lor cel mai de gios în sfinţire, dar al doilea în deregătorie ca un canonic în zece ani, dela anul 1774 când plinisem al vârstei mele 19 ani, până la 1784), neamul nostru cel românesc întreg, adecă nu numai proştii, ci şi nobilii din Ardeal şi părţile ţării Ungureşti, pentrucă n'am priimit rătă-

[11] Tripartitul: *Opus Tripartitum juris consuetudinarii Inclyti Regni Hungariae*, codice publicat de Ştefan Werböczy în 1514 după ordinul regelui Vladislav II. A servit ca fundament al legilor din Ungaria până târziu.

cirile protestanților, precum nu priimisem obiceiurile bisericei Romei mai înainte, la atâta au agiuns, cât numai suferiți s'au ținut în Ardeal și părțile țării Ungurești, precum arată Aprobatele Ardealului; ba proștii la atâta agiunsese pre vremea mea, de se vindeà ca dobitoacele fără de loc, nu cu locul pre carele locuià împreună—afară de slujbele care le făceà domnilor pământești, începând de Luni până Sâmbătă seara, în toată săptămâna, preste tot anul. Dumineca, fiindcă alta nu se puteà lucrà, domnii cei pământești pre iobagii săi îi trimeteà cu cărți pe la alți domni.

Preoții românești trebuià să dea dajde domnilor pre an și să le crească și hrănească câni; pre feciorii lor îi răpià din învățături, și făcându-i curteni, îi sileà să-și mute legea și altele mai multe făceà domnii pământești cu bieții Români, mai vârtos Domnii aceia carii se lepădase de neamul, legea și credința Românilor din carii erà prăsiți, numai ca să-și poată tăgădui neamul și să se arate a fi de neamul unguresc.

Mulți Domni de aceștia ți-aș putea numărà acì, ci îi las pentru țensura prin carea va merge hronica aceasta mai nainte de a se tipărì, de se va tipărì supt sânta corona Ungariei, precum mi-ar fi voia.

(După prima ediție din 1853).

LECTURI AUXILIARE

IDEILE POLITICE ȘI ISTORICE ALE LUI ȘINCAI

de

A. PAPIU ILARIANU[1]

Șincai erà nobil, vechiu nobil. El ținea la aceasta și o spuneà adesea... Românii numai ca nobili puteau aspirà la drepturi. Erà pre atunci de interes național ca nobilii români să nu-și renege originea, să-și pretindă drepturile ca Români.

De acì Șincai dă pe față, biciuindu-i pre toți desromâniții și renegații. Mult îi supără acești renegați cari «lepădându-se de neamul, legea și credința din cari erau prăsiți», ei se aleseră

[1] Din : *A. Papiu Ilarianu*, Viața, operele și ideile lui Georgiu Șincai, 1869, Buc.

apoi cei mai mari asupritori ai Românilor «numai ca să-şi poată tăgădui neamul şi să se arate a fi de neamul unguresc».

De şi nobil, el scrie cu inima sângerândă de câte ori vine la soarta ţăranilor români, fiindcă e omul epocei lui Iosif II, el văzuse cu ochii răscola lui Horia, urmărise tot cursul revoluţiunii cei mari, conlucrase la petiţiunea cea naţională dela 1791, şi mai pre sus de toate, Şincai erà Român crescut în ideile româneşti ale Blajului: în ideile lui Inocentiu Micul care, pre la 1743, în mijlocul dietei boierilor ungureşti, suspină şi plânse pentru dreptate, zicând că, de câte ori e vorba de Români, nimeni nu-şi ridică vocea pentru uşurarea ci toţi pentru apăsarea lor, de erà pre acì să-l arunce pre fereastră magnaţii turbaţi, şi care, în fine, se puse în pericol pentru cauza ţăranilor; în ideile lui Gregoriu Maior episcopul, care, văzând pre credincioşi fără loc de beserică, ridică mânele la ceriuri şi esclamă: «Doamne Dumnezeule, aşà-ţi trebue ţie, dacă ai dat tot locul domnilor, de n'ai acum nici atât ca să-ţi ridice oamenii casă».

Şincai, în Cronica sa, e departe de a fi numai Ardelean, el e Român din toate părţile ambelor Dacii. Cronica sa e pentru toţi Românii. La Miron Costin, cu retragerea legiunilor şi invaziunea barbarilor; la Cantemir, cu a doua descălecare, din Făgăraş şi din Maramureş, de odată cu fatala despărţire, se întrerupe firul ideii unităţii române. Şincai, mai fericit, începând de la Traian nu scapă din mâini acest fir al legăturii comune, până în zilele sale.

Ideia fondamentală ce domină în toată opera, ce scapără pre fie-care pagină a Cronicei, e că suntem Latini, Romani, fii ai lui Traian, şi că Dacia e a Românilor.

In tot cursul cronicei imperiului bizantin, face atent pre lectorul român că rău şi fără cale Grecii îşi deteră numele de Romani...

Cu deosebită predilecţiune culege monumentele istoriei românobulgare, deşteptându-ne neîncetat simţul naţionalităţii române asupra cotropitorului grecism şi demonstrând că adevărat legitimii erezi (moştenitori) ai Constantinopolei şi ai imperiului oriental sunt Românii, iar nu Grecii.

Probează şi constată la tot pasul continuitatea şi majestatea domniilor române. Combate, cu învederată mâhniciune, absurdele

şi neputincioasele pretensiuni ale Ungurilor şi ale Polonilor asupra ţărilor române.

La 1774 intră Şincai în cetatea eternă. Văzù columna lui Traian şi se inspiră de Geniul Daciei şi al Romei. El fusese trimis în Roma Papilor, şi se întoarse răpit de Roma lui Romul şi a lui Traian.

Incă de atunci, june abià de 20 ani, Şincai îşi propuse a face un drum imens care până la dânsul nici un Român nu-l făcuse, nici de atunci până astăzi nu s'a mai încumetat cinevà a-l face.

El îşi propuse a plecà de la un punt fix şi cert, de la colonizarea Daciei prin Traian şi a urmărì apoi colonia romană, pas în pas, din an în an, prin toată întunerecimea timpurilor, prin tot labirintul barbarilor, prin toate adversităţile seclelor, până în zilele sale.

Nimeni nu călcase acest drum, nimeni nu răsbătuse în acest labirint.

Cine erà să-i fie conducătorii? unde erà să găsească firul Ariadnei?

Mai vercine şi oriunde, afară de Români, cari de mult îl scăpaseră din mâni.

Din Tisa până în Marea-Neagră, din Carpaţi până în Balcani şi în Pind, risipiţi, deslipiţi, sfărâmaţi, subjugaţi, Românii îşi uitaseră de mult, şi de unde erau veniţi, şi ce fuseseră odinioară, şi chiar ce erau acum, şi cum de ajunseseră în starea în care se aflau. Furtunele timpurilor risipiseră toate monumentele originei şi vieţei lor, pre toată faţa pământului, de la Roma până la Moscovia, de la Constantinopole până în Asia de o parte, până la Varsovia şi până dincolo de nordul estrem al Alemaniei de alta; Unguri şi Poloni, Nemţi şi Ruşi, Bizantini şi Turci, toţi şi pre întrecute rupseseră câte o bucată din corpul istoriei române, ascunzând-o, acoperind-o, descolorând-o, adesea destrugând-o chiar.

Şi cu toate acestea, la asemeni marturi, la asemeni conducători, erà nevoit a recurge.

Inconjurat de asemeni conducători, el urmăreşte vicisitudinile coloniei lui Traian din ambe Daciile, în tot cursul secolilor, din an în an. Intreabă neîncetat pre martori; îi lasă a vorbì pre toţi în toată libertatea, pre Poloni, Unguri, Turci, Ruşi şi alţii, îndeplineşte pre unul prin altul, şi-i face şi fără voia lor, a înapoià

adevărul ascuns și risipit al istoriei române. De multe ori marturii, conducătorii, se contrazic, adesea vorbesc orbiți de pasiune de interes sau neștiință; atunci călătorul nostru cercetător confundă sau împacă contradicțiunile, pasiunea face să amuțească și neștiința să ceadă, prin câte o observațiune scurtă, clară, judicioasă, gravă.

Conducătorii în tot lungul drum, nu încetează de a fi dușmani nedrepți, insultători chiar. Șincai îi observă mereu, când glumind și luându-i în râs, când îndreptând și chemând la ordine. Aceasta o face adese cu Bizantinii, mai adese cu Polonii și mai ales cu Ungurii și Nemții. Iar când neadevărul și nedreptatea trec toată măsura, Șincai se indignează și el și pierzând câte odată răbdarea, de și singur în mijlocul atâtor inimici, nu se îndoește a adresă acestor martori incorigibili câte o apostrofă homeriană: «Rușinea vă mânce obrazul».

Șincai își propuse a fi un simplu cronicar, dar el e un adevărat istoric, pragmatic și critic.

«Pre neamul românesc — zice Șincai — mai mult l-au stricat întâiu neînțelegerea dintre dânșii și pisma din lăuntru, apoi pisma și fala creștinilor din vecini, mai vârtos a Leșilor, decât neamurile cele păgâne, Turcii și Tătarii; căci de aceștia lesne și prea ușor s'ar fi apărat Românii, mai ales de nu s'ar fi despărțit Moldovenii și Muntenii în două domnii, ci ar fi fost toți sub un cap ținând laolaltă...».

Iată justificațiunea testamentului lui Ștefan cel Mare!

Să vedem acum învățăturile lui Șincai pentru Transilvania.

Șincai, în Cronica sa, arată la toată ocaziunea că Românii Transilvaniei sunt Romani, cei mai vechi locuitori ai țării și că ei trebue să se lupte pentru recunoașterea naționalității lor. Prin drepturi naționale el înțelege cu deosebire autonomia administrativă, politică și bisericească, pe picior egal cu Ungurii și Sașii; adică Românii să se administreze prin Români precum și Ungurii și Sașii se administrează prin Unguri și Sași.

In cât pentru Românii din Banat și din Ungaria, Șincai cel dintâiu și mai bine de cât toți puse în vederea drepturilor lor autonomie națională și bisericească și anume independența Banatului de Unguri în cele politice și independența de Serbi în cele bisericești.

PETRU MAIOR

1760—1821

Născut pela 1760, Petru Maior studiă la Cluj şi la Blaj, unde se călugări; apoi merse la Roma împreună cu Şincai, unde învăţă teologia şi filozofia. Intorcându-se în Viena, rămase câtvà timp ca să se ocupe cu dreptul canonic. Petru Maior a fost, după terminarea studiilor, profesor la Blaj. După câţiva ani, părăsì rasa, se făcù preot de mir şi devenì paroh şi apoi protopop.

Petru Maior
(După Calendarul Minervei pe 1905)

Murind Micu, direcţiunea tipografiei Universităţii din Buda, unde acesta fusese censor şi corector, cere episcopului Vulcan să recomande alt bărbat pentru acest post. Vulcan propune pe Maior, arătând că are merite mari: cunoaşte bine limba latină, greacă şi italiană, e cunoscător adânc al limbii româneşti. In urma acestei propuneri, Maior fuse numit la 1809 corector şi censor la Buda, unde stete până la moarte (1821), dând studiilor de istorie şi limbă românească tot timpul pe care funcţiunea i-l lăsà liber.

Principalele lui scrieri sunt:

„*Istoria pentru începutul Românilor în Dachia*“ [1]) pornită din dorinţa sa de a combate pe cei ce nu recunoşteau originea latină a poporului său şi obişnuiau „a vomì—zice el în prefaţă—cu „condeiul asupra Românilor, strănepoţii „Romanilor celor vechi; ba dela o bu„cată de vreme unii dela alţii împrumutând defăimările fără de nici-o cer„care a adevărului de isnov le dau la stampă şi cu cât Românii mai adânc „tac, cu atâta ei mai vârtos se înpulpă pre Români a-i micşorà şi a-i bat-

[1]) (Buda, 1812. Ed. 2-a Buda, 1834. Ed. 3-a Budapesta Gherla, 1883).

jocori". Se hotărăşte deci să scrie ca să dovedească continuitatea noastră în Dacia Traiană, „ca, văzând Românii din ce viţă strălucită sunt prăsiţi, toţi „să se îndemne strămoşilor lor întru omenie şi bună voinţă a le urmà".

De sigur că astăzi, după trecere de atâţia ani, după scoaterea la lumină a unui mare număr de argumente istorice şi mai ales filologice, lucrarea lui Petru Maior ne apare defectuoasă în chestiunea roesleriană; dar el are meritul de a fi cel dintâiu istoric român care a căutat să răspundă în mod sistematic acelora cari ne tăgăduiau originea romană.

„Istoria Bisericii Românilor atât a celor dincoace cât şi a celor dincolo de Dunăre" (Buda, 1821) a fost scrisă în ultimii ani ai vieţii sale, dar tipărirea s'a întrerupt din cauza morţii autorului. Dorinţa ce mărturiseşte că a avut de a cunoaşte tot trecutul Bisericii române ce explică prin faptul educaţiunii clericale ce primise, dar de sigur că şi interesul istoric l-a preocupat. Mai mult decât pentru alte popoare, pentru Români, şi mai cu seamă pentru cei de peste munţi, fazele prin cari au trecut Biserica, viaţa şi activitatea prelaţilor, au o importanţă mare prin faptul legăturii strânse ce a fost între Biserică şi cultura naţională în curs de mai bine de trei secole.

„Ortografia română sau latino-valachică (1819) scrisă latineşte. La finele acestei broşuri tipăreşte *„Dialogul între nepot şi unchiu"*.

Aci el susţine originea latină a limbii române. ca şi Micu şi Şincai în Gramatica lor, dar se deosibeşte de dânşii, pentrucă aceştia socotiau că limba noastră e formată din latina clasică, iar Maior spune că româna s'a format din latina vulgară. El crede că toţi Dacii au fost exterminaţi şi coloniştii au venit din Italia, au adus cu dânşii vorbirea lor vulgară şi au păstrat-o aşà cum a fost, astfel că, dacă nu s'ar fi adaus împrumuturi dela străini, ar fi şi azi tocmai ca la venirea lor în Dacia. Dacă dar s'ar învoi Românii să lase la o parte toate aceste împrumuturi, s'ar căpătà limba latină vorbită de popor în timpul republicei. Limba aceasta, fiind anterioară evoluţiei literare din epoca de aur, urmează că limba română e anterioară limbii latine clasice.

Ca să aplice principiile ce expune în acest dialog, Maior face tractatul de ortografie care crede el că va fi o cheie cu care să se afle originea vorbelor. Sistema ortografică a lui este dar etimologică, pentrucă numai în acest sistem latinitatea limbii poate să se arate bine.

DIALOG PENTRU INCEPUTUL LINBEI ROMÂNĂ

Intre nepot şi unchiu.

Nepotul. Pre Români şi numele şi făptura împreună cu toate plecările îi vedeşte a fi viţă de Romanii cei vechi, carii oarecând peste toată lumea domnià. . . . de aceasta nu am îndoeală. Ma[1], de unde se trage începutul ţeseturii limbii care

[1] *Ma : dar.*

astăzi atăt în gura Românilor se aude precum în scripturile lor se vede, nu escu[2] fără îndoeală. Mă bucur, unchiule, că te aflai având puţin răgaz de către lucrurile cele multe ale diregătoriei tale. . . că săm[3] încredinţat cum toată îndoeala mea o vi[4] desface şi o vi resipì.

Unchiul. Deoarăce asupra unui lucru aşà frumos şi mie pre plăcut este aieptată[5] voia ta, cu atănt[6] mai bucuros mă învoesc şi mă aplec a face destul dorirei tale, că mai nice unul nu aflu care deajuns să fi descurcat lucrul acesta.

Nepotul. Cu mulţi am prins vorbă despre aceasta; ma nice cu unul nu m'am întărnit[7], de care să mă fi despărţit mulţămit.

Unchiul. Două sunt părerile învăţaţilor carii fără de pismă voesc a cuvăntare în lucrul acesta. Unii zic că linba română e linba latină stricată şi scăzută dela floarea limbei latină. Alţii zic că la Romanii cei de demult două linbi au fost, una care o grăià poporul, alta care o învăţau la şcoală cu ajutorul gramaticei.

Nepotul. De care dintră aceste două păreri se cade să ne ţinem?

Unchiul. Părerea celor de ăntea de acolo este pornită că, văzând ei multe cuvinte latineşti în limba română, iară ţesitura ei cea din lontru destinpă[8] de ţesitura linbei care o cetesc în cărţile latine, se alunecară a crede că aceasta cu scăderea dela floarea linbei latină şi cu stricarea ei s'au întămplat. Ma, de vi înteţì pre aceşti a răspundere: căud, unde pentru ce, cu ce mijlociri s'au întămplat scăderea aceasta şi stricarea? au vor amuţì, au. de nou, vorbe goale fără de nici o dovadă vor adauge.

Nepotul. Se poate zice să stricarea aceasta s'a făcut în Dacia prin amestecarea şi lunga petrecere a Românilor cu multe ghinte seau popoară varvare.

---

[2] *Escu = sunt.* Formă luată din dialectul macedonean.
[3] *Săm = sunt.*
[4] *Vi = vei.*
[5] *Aieptată: îndreptată.*
[6] *Atânt = atât.*
[7] *Intărnit = întâlnit.*
[8] *Destimptă: osebită.*

Unchiul. Şi aceasta e vorbă deşeartă. Linba română nu numai în multe cuvinte care seau nicecum nu sunt în linba latină seau cu altă faţă se află; ci şi în ţesitura ei cea din lontru se loveşte cu limba spaniolă, cu a **Frăncilor** şi mai vârtos cu linba italiană. Deci, dacă linbile acum zise împreună cu cea română, precum între sine în multe se lovesc, aşà întru aceleaş se desclintesc de cea latină, pretinsa scădere seau stricare nu în Dacia s'au întâmplat, ci pricina neasemănărei linbilor acestora cu cea latină acolo trebue să se cerce de unde au pornit aceste linbi, adecă la Roma, în Italia...

Linba latină cea gramaticească chiar [9] se vede că este linba nu firească, ci meşteşugită şi care nu se poate învăţà fără numai cu ajutoriu gramaticei... Chiar se culege aceasta din cuvintele acele ale lui Quintilian că alta e a vorbì latineşte, alta gramaticeşte.

Nepotul. Nu poate fi îndoeală că două linbi au avut Romanii de demult. Ma rogu-te, unde e azi linba cea poporană a Romanilor? au doară au pierit?

Unchiul. Linba poporului Romanilor celor de demult vecueşte până astăzi în gura Românilor noştri. Că cu această linbă au venit strămoşii Românilor dela Roma în zilele împăratului Traian, carele..., despoind Dacia de lăcuitorii cei vechi, nemărginită mulţime de Romani din toată Italia au adus în Dacia.

Nepotul. Dacă linba românească e linba poporului Romanilor celor de demultu, pentru ce Românii puţin se pot înţelege cu Frăncii, cu Spaniolii, ba şi cu Italienii?..

Unchiul. Când s'au dus Romanii a lăcuire în Spania şi în Galia, ţările acele erà pline de lăcuitorii cei vechi ai ţărilor acelora; pentru aceea linba romană, nu după lung timp, s'au amestecat cu limba lăcuitorilor celor vechi. Iară după ce au intrat ghinte nemţeşti în Spania şi în Galia, cu mult mai tare s'au strămutat linba romană. Linba Italiană s'au amestecat cu cuvinte de a Longobarzilor... Romanii, strămoşii Românilor când au venit în Dachia, au aflat această ţară cu totu deşeartă de lăcuitori; aşà mai cu lesnire au putut să se ţină întrăgimea linbei romană. Drept că, prin Dachia, după ce au descălecat

---

[9] *Chiar = clar.* E o formă care se află încă ici colo în scrierile Ardelenilor

Romanii acolo multe ghinte varvare au trecut, ba au şi lăcuit acolo..., ci numărul cel cumplit al Romanilor precum şi inima cea boierească a lor nu se mestecà în căsătorie cu muieri de soiu străin, au împiedecat ca să nu se schimonosească linba romană prin linbi varvare.

Nepotul. Calcocondila, unul dintră scriptorii bizantini, zice că linba română este asămene linbei italiană, ma aşà e de stricată, căt cu greu pot Italianii să o înţeleagă. De unde urmă că nu linba italiană, ma cea română s'au abătut dela linba poporului roman.

Unchiul. Drept are Calcocondila că Italianii nu lesne se pot înţelege în vorbă cu Românii. Iar neştiind Grecul că schimbarea linbei s'au întâmplat de partea Italianilor şi nu de partea Românilor, neînţelegerea Italianilor în vorbă cu Românii o impută stricăciunii linbei română; întru care greşì Grecul, că, precum am arătat nu linba română, ma cea italiană prin Longobarzi şi prin ai săi învăţaţi s'au abătut dela linba poporului roman cea veche.

Nepotul. In linbele italiană, galică şi cea spaniolă pare că mai multe cuvinte se află latine decât în linba română. Aşà dară linba română e stricată şi pentru acea stricăciune cu nevoie se pot înţelege Italianii cu Românii în vorbă.

Unchiul. Italianii, Spaniolii şi Frăncii, de când au îmbrăţoşat credinţa creştină, în besericile lor s'a ţinut linba latină cea gramaticească. Mai sus de o mie de ani întră popoarele aceste nu se scrià cărţi fără numai în linba latină cea gramaticească... Iară Românii din veacurile cele din ăntea nici o împărtăşire n'au avut cu Romanii, nice au învăţat linba latină cea gramaticească.

Linba Română toată e linba romană, care fu alcătuită din Latina poporană şi din toate alte distinpte linbi ale popoarelor Italiei, care fură învinse de Romani, şi se feceră[10] un naţion,[11] cu Romanii. De acì se pricepe pricina, pentru ce în Italia totdeauna linba romană au fost împărţită în multe dialete[12] că, mestecându-se noii Romani, adecă popoarele cele

---

[10] *Se feceră = se făcură*, particularitate pe care o iea el din limba veche.
[11] *Naţion = naţiune.*
[12] *Dialete = dialecte ;* formă italiană.

învinse... n'au putut să nu țină unele cuvinte și chipuri de graiu ale linbilor sale celor vechi.

Din cele de mai sus zise, limpede se vede că nu linba română, ma cea italiană și celelalte au pătimit schimbarea și pentru aceea acum Italienii, Spaniolii și Frâncii puțin se pot înțelege cu Românii în vorbă. Precum și aceea nu mai puțin chiar este, că cel ce va vre să judece drept despre linba cea de demult a poporului Roman, trebue să ceară ajutor dela linba română.

Nepotul. Puține cuvinte latine, mi se pare, a fi în linba română; cele mai multe dară vor să fie din linbile popoarelor Italiei, care fură învinse de puternicii Romani, și apoi împreunate într'un nație cu Romanii?

Unchiul. Sunt și de a ziselor popoare ale Italiei multe cuvinte în linba română, ma cele mai multe sunt din linba latină. Multe cuvinte ale linbei latină poporană, care sunt în linba română, linba latină cea gramaticească le-a dat altă formă. Pentru aceea cu vederea din ăntăia se par a nu fi latine.

Ma de vi cercà cu chiaia[13] cea de mine o ortografie întrebuințată, începutul sau rădăcina lor, care în însele este încuibată, vi aflà că sunt latine ca și cele ce se cetesc în cărțile cele în linba latină gramaticească. Până vor scrie Românii cu slove chirilicești niciodată nu vor fi vederoase cuvintele latine în linba română. Cu atânta funingine au acoperit boierească lor față ca și într'o neagră capsă[14] fără speranță de scăpare amar le țin închise!..

Nepotul. Sunt unele cuvinte în linba românească, care azi nu se află nici în linba latină cea gramaticească nici în cea italiană, nici în cea spaniolă, nici în cea francică, nici întru alte linbi nouă cunoscute; acele mi se pare apriat[15] lucru a fi, că strămoșii Românilor le-au împrumutat dela ghinte varvare[16], care mai de mult îmblau prin Dacia, și acum sunt stinse.

Unchiul. Găcituri desvănate, și care nu ajung o ceapă degerată sunt acele, a cercà cuvintele române în linbi de acelor

---

[13] *Chiaia = cheia.* E vorba de scrierea sa despre ortografia limbii române.

[14] *Capsă: cutie.*

[15] *Apriat: sigur.*

[16] *Varvare = barbare.*

ghinte stinse, care nu se ști[17] ce linbă au avut în gura lor. Am zis mai sus că în Italia, multe dialete au fost, și până astăzi sunt. Deci se cade a zice că cuvintele de tine pomenite, din unele ținuturi ale Italiei fură de strămoșii Românilor în Dacia aduse; acele, cum se întâmplă, în Italia s'au dat uitărei, la Români până azi vecuesc. Au nu și Românilor aici s'au întâmplat aceea.

Unele cuvinte latine întră Românii cei din Dachia lui Aurelian până astăzi sunt în gura lor; la Românii cei din Dachia lui Traian, nice cum nu se aud, și în contră unele rămân în Dachia lui Traian care în Dachia lui Aurelian în deșert le vi căută.

Nepotul. Nu mă îndoesc că linba latină cea din cărți va fi mai veche decât linba latină cea din gura poporului latin.

Unchiul. Ba nu. Că linba latină cea din cărți este meșteșugită nu firească, precum au fost limba poporană. Și cunoscut lucru este că mai vechiă este firea decât măestria. Limba latină cea din cărți e născută din linba latină poporană, adică din linba poporului fu prefăcută, precum orice linbă cultivată din linba poporului au luat începutul său; după aceea fu pre încet mult avuțită, frumusețată, și cu nouă și nouă străluciri direasă până în zilele acelui mare orator al Romanilor Cicero.

(După *Lexiconul românesc-latinesc-unguresc-nemțesc*... Buda 1825. Dialogul acesta e publicat acolo pe două coloane: cu litere latine, cu litere cirilice).

DIN „ISTORIA PENTRU INCEPUTUL ROMÂNILOR IN DACHIA"

Dachia cu prilejul răsboiului Romanilor se deșertă cu totul de lăcuitori.

Cine, fiind cunoscătoriu și simțitoriu de lucrurile omenești, va socoti mănia cea înflăcărată a Romanilor asupra Dachilor pentru cele dese ale lor neodihne în curse și prăzi, care cu sălbătăcie le făceà în țările împărăției Romanilor... despre altă parte va luà aminte la urgia cea înveninată carea coceà

[17] *Se ști = se știe.*

Dachii în ficatul lor asupra Romanilor, la carea pre urmă se adaose frica cea mare ce aveà ei de Romani... cine zisei, fără prejudecare va socotì, lipseşte să creadă cum că Dachii cu muieri şi cu prunci cu tot au fugit, precum se şi văd în columna lui Traian?

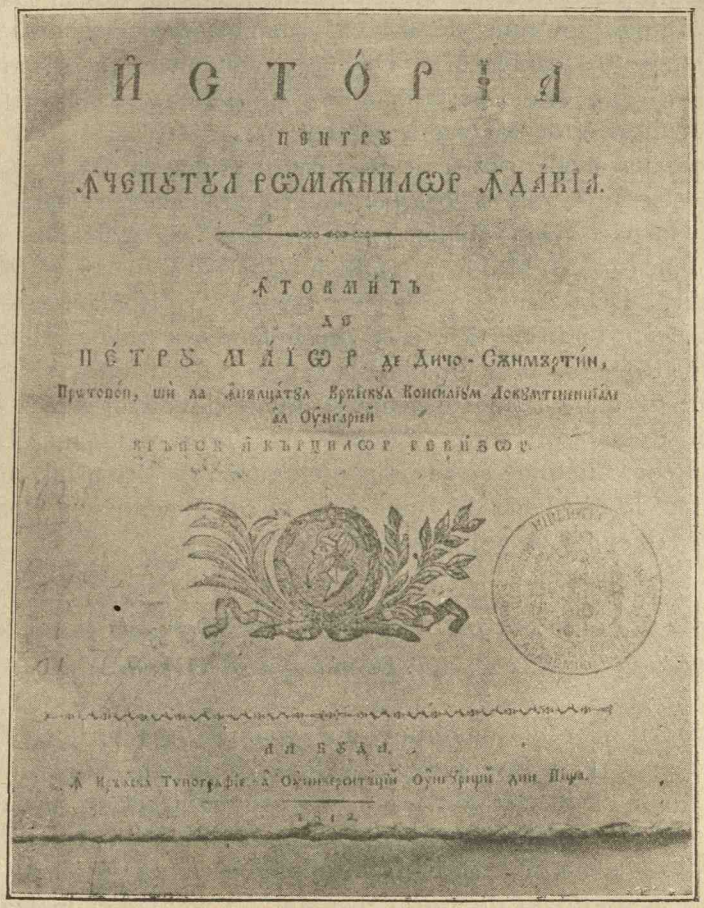

ИСТОРІА
ПЕНТРУ
ЧЕПУТУЛ РОМЖНИЛОР ДАКІА.

АТОКМИТЪ
ДЕ
ПЕТРУ МАЇОР де Дичо-Сжнмъртин,
Протопоп, ши ла Анълцатул Кръєскул Консиліум Локумтенеціале
ал Оунгаріей
КРЪЕСК И КЪРЦИЛОР РЕВИЗОР.

ЛА БУДА.
Ж Кръєска Тупографіе а Оунинкерситъцій Оунгъреще дин Піща.
1812.

Titlul primei ediţiuni a „Istoriei p. încep. Rom.“ a lui Petru Maior din 1812.

(După un exemplar din bibl. Acad. Rom.)

Care scăpare a Dachilor cu muierile şi cu pruncii şi deşertarea a toată Dachia de toată viţa Dachilor cu atâta mai cu îndemână se putù împlinì că Romanii, cu cât mai tare fierbeà sângele în ei ca cu totul să prăpădească viţa pururea neodih-

niţilor Dachi, cu atât mai pre încet şi mai pre îndelete purtară răsboiul acest. De unde tocma avură timp cei rămaşi ai Dachilor cu muierile şi cu pruncii a fugì din Dachia şi a lăsà Dachia de sine deşeartă.

Şi mărturii prea vechi încă putem să aducem spre aceasta, Că Eutropius[1] zice: că Traian pentru aceea au dus în Dachia nemărginită mulţime de oameni Romani spre a lăcuì oraşele şi satele, pentru că lucrurile Dachiei cu îndelungatul răsboiu a lui Dechebal erà deşertate, adecă în zilele acelea Dachia şi de lăcuitori şi de toate erà deşartă.

Romanii aceia trimişi de împăratul Traian în Dachia ca să stăpânească satele şi oraşele, cuprinseră Dachia toată dela Tisa încoace prin Bănat până în Dunăre, Ardealul, Ţara Muntenească şi Moldova până în Nistru şi până la Marea Neagră. Dela aceşti a Dachiei stăpânitori Romani este cel mult neam în zisele ţări, carii pre linba sa se chiamă Români, adecă Romani, iară linbile slavoneşti le zic *Vlasi* şi grecii *Vlahi*, de unde latineşte acum se numesc Valahi. Adecă strămoşii Romanilor, după stingerea Dachilor, dela anul Domnului 105, au ţinut şi au stăpânit Dachia; şi Românii nu numai cei de dincoace de Dunăre, ci şi cei dincolo sunt Romani adevăraţi din Romani adevăraţi.

Tocma fără crezământ lucru este toţi Romanii în zilele lui Aurelian să fi eşit din Dachia preste Dunăre în Misia.

Voitorii de rău Românilor, din cuvintele scriitorilor cele de mai sus (§ 1) cetite, vreau a culege că în zilele lui Aurelian toţi Romanii au eşit din Dachia, şi Românii cei ce sunt acum dincoace de Dunăre, nu din Romani în zilele lui Aurelian rămaşi în Dachia sunt prăsiţi, ci din cei ce după Aurelian întru alte veacuri târziu de preste Dunăre au venit aici în Dachia.

Care a lor din pismă născută părere a fi răsuflată întru acest chip adeverim.

Deci, dacă în zilele lui Adrian, nu multă vreme după ce descălecase Romanii în Dachia, cu neputinţă fu a-i mişcà

[1] *Eutropius Flavius*, un scriitor latin din sec. IV după Hr. care a lăsat o prescurtare a istoriei romane şi biografii ale împăraţilor romani.

pre Romani, măcar că barbarii le sta în spate, din lăcaşurile întru care erà întemeiaţi în Dachia, a-i scoate de acolo şi a-i aşezà airea; cu cât mai cu neputinţă erà pre Romanii căsaşi a-i scoate din Dachia şi a-i aşezà airea în zilele lui Aurelian? Intru atâta amar de vreme câtă cursă dela anul Domnului 105, carele e anul descălecării Romanilor în Dachia, până către anul 274, în carele zic că se întâmplă trecerea Romanilor din Dachia preste Dunăre şi aşezarea lor în Misia, cât s'au fost înmulţit Romanii ţărani dintru acea nemărginită mulţime, carea fu trămisă de Traian în Dachia! Ba încă şi cu alte colonii nouă s'au fost mai adaos cele vechi, cum însemnarăm mai sus (cap. II § 7). Singură această dovadă fără de cele ce mai jos voiu aduce destul de limpede arată, că nu toţi Romanii au trecut din Dachia preste Dunăre, ca să se aşeze în mijlocul Misiei.

(După ediţiunea din 1812 a scrierii lui Maior)

BUDAI-DELEANU

Avem puţine cunoştinţe biografice despre Ion Budai Deleanu. Fiu al unui preot din Huniedoara, a învăţat în Viena teologia, dar n'a fost preot, ci magistrat în Liov.

A fost contemporan cu Şincai şi cu Maior.

A lăsat multe opere istorice şi de limbă. Pe lângă acestea, a scris şi o poemă eroi-comică întitulată :

„Ţiganiada sau tabăra Ţiganilor, poemation iroi-comico-satiric, alcătuit în 12 cântece de maestrul cântăreţ Leonachi. Dianeu îmbogăţită cu multe însemnări şi băgări de seamă critice filozofice, istorice, filologice şi teologice de către Miton Perea".

Lucrarea lui Deleanu s'a publicat prima dată la 1877 în revista „Buciumul român" ; apoi într'o broşură în 1900 la Braşov, cu modificări „pe înţeles întocmită".

Autorul şi-a ascuns numele sub un pseudonim, *Leon Dianeu*, care prin anagramă ne dă *Ion Deleanu*

Subiectul acestei poeme, care are 12 cânturi, este expediţia unei armate de Ţigani în contra Turcilor, după porunca lui Vlad-Ţepeş.

DIN „ȚIGANIADA“

Pe timpul lui Vlad Țepeș, venind știre că Turcii au pornit cu oaste contra Țării-Românești, Domnitorul se gândi că Țiganii din țară ar puteà să le slujească de spioni și se hotărî să-i adune la un loc pentru a-i puteà supraveghià. Se organizează astfel o „armată“ țigănească, pe care o vedem defilând pe dinaintea Domnitorului.

Pe când se petreceau acestea în Muntenia, trăià în Ardeal un Ungur viteaz Becikerek Iștoc, nobil „dintr'o viță țigănească“. Aflând că Anghelina, pe care o iubià el, fusese furată de smei, pornește s'o caute.

Se pornesc de ací *trei* acțiuni: *a)* luptele lui Tepeș contra Turcilor, din cari Domnitorul iese învingător, cu ajutorul sfinților, pe când dușmanii săi sunt ajutați de draci; *b)* expedițiа Țiganilor, cari nu sufer nimic dela Turci. Văzându-se organizați, se decid a-și face un stat al lor, dar când vor să-și aleagă căpetenia, se ceartă, se bat și totul se sfârșește; *c)* rătăcirile lui Becikerek, care dă peste tabăra Țiganilor și mai târziu, aflând că Anghelina a murit, se întoarce acasă.

(Din cântul I)

Acuma a lui Constantin cetate [2]
Sub mânule căzuse agarene [3]
Pentru că Grecii uitase a se bate
Și le erà mai drag a zăceà în pene
Și a face săboare pe întrecute
Decât săbii a purtà și scute.

. . . . . .

Iar Turcul, îngâmfat de atâte
Biruințe mari și luminoase,
La toate țările creștinite
Surpăciune și moarte jurase.
Cu șireaguri crude întărâtate
Jăcuia împrejur țările toate...

. . . . . .

Așà sta lucrurile europene,
Când se tâmplă ceastă minunată
Istorie, într'a țării muntene
Ținut, precum se vede semnată
La cronica Cioarei în pergamină [4],
De unde are și credință deplină.

---

[2] *A lui Constantin cetate: Constantinopol.*

[3] *In mânule agarene:* In mâinile Turcilor. Să se observe forma *mânule.* Le zice Turcilor *Agareni* de pe numele Agar, mama lui Ismail fiul lui Abraham. Din acest Ismail descind Ismailiții, poporațiune din Arabia, de unde mai târziu va porni Mohamedanismul răspândit în lume de Turci.

[4] *Pergamină = pergament.* Cioara e numele schimbat al unei mânăstiri din Ardeal, de ai cărei călugări vrea să râză autorul.

Vlad întâiu (zis cumplit), pe acea vreme
Erà Domn în ţara muntenească,
Vrednic un irou ca să se cheme.
Nu fu el din cei ce numai cască
La venituri şi pungi, iar de Ţară
Nu le pasă tocmai[5] să şi piară...
. . . . . .
Pentru aceste dar, cu bună pază
Formându-şi el oaste neînvinsă,
Gloate păgâne cu mână vitează
De multe ori în fuga'ĭi prinsă.
Iar pe cei prinşi cu moarte sureapă[6]
Făceà să-i tragă de vii în ţeapă.

Acum la treizeci de mii aproape
De tâlhari Agareni împănasă,
Nici lăsà pe nimeni să-i îngroape,
Ci vulturilor mâncare aleasă
Şi corbilor de jaf ca să fie,
Porunceà neîngropaţi să rămâie.

Până fu el în ţara Muntenească,
Nu îndrăznià Turcii să puie mână
Ca înainte s'o jefuiască,
Căci foarte le erà fără îndemână
A fi traşi ca purceii în frigare;
Şi socotià bine, cum îmi pare.

Mahomet al doile cu nume[7]
Stăpânià la Poarta d-Otomană[8]
Care până acì gândià că-s glume
Ce făceà Vlad cu oastea munteană;
Iar mai pe urmă, spre a sa mâhnire
El se încredinţă cu bună ştire.

---

[5] *Tocmai: chiar* dacă ar pieri.
[6] *Sureapă: grozavă.*
[7] Mahomed, cuceritorul Constantinopolei.
[8] Acì un *d* eufonic, ca în poezia poporană: *Cu florì de d-argint.*

Miră-se de ocarnica îndrăsnire
Şi luând lucrul la socoteală
— Cum aveà în sine cumplită fire —
Arse cu mânie ca şi o bală[9],
Hotărând a face izbândă amară
Pentru atâta suferită ocară.

. . . . . .

Iacă, sburând vestea în trâmbă[10] sună
Că vin Turcii cât frunză şi iarbă
Ca robiei Ţara să supună.
Toţi boierii se scarpină în barbă,
Cocoanele-şi frâng albe mânuţe,
Lacrime din ochi le merg unduţe.

Numai Vlad cu d-inimă nefrântă
Şi înarmat pe păgân îl aşteaptă.
Nimic dela scopos nu-l desmântă:[11]
Toate orânduește, toate îndreaptă
Spre îmbrâncirea păgânelor gloate,
Măcar să fie nenumărate.

Toate întâiu la munţi trage bucate,
Femei, copii şi fără putere
Moşnegi; părăsind pustie sate;
Şi toate ce sârguinţa cere
Spre apărarea sa şi a Ţării face;
Insă numai una lui nu-i place;

Adecă, că în Ţara Muntenească
S'află multă netrebnică laie
De viţa murgie ţigănească,
Care nici în arme la bătaie,
Nici în alt chip slujià pentru Ţară,
Ci erà mai vârtos de povară...

. . . . . .

[9] *Bală,* înseamnă *scuipat,* scuipat *de fiară sălbatică,* de acì prin metonimie chiar *fiară sălbatecă.*

[10] *Trâmbă = trâmbiţă.* Acì formă fără sufix deminutiv.

[11] *Nu-l desmântă : nu-l schimbă.*

Deci poruncă dete în toată parte
Ca Ţiganii la un loc să s'adune,
De Cetatea Neagră nu departe,
Intre Alba şi Flămânda, cum spune
Hronica, iar mai pe larg hârţoaga
Din mânăstirea dela Zănoaga.

Destul, că, peste puţine zile,
Acolo ţigănia se strânse
Cu şetre, copii şi copile.
Incingând apoi arma neînvinsă
Jurară lui Vlad Vodă credinţă
Cu toată a lor prea murgă săminţă....

Intâiu dară de toţi purceasă
Ceata lui Guliman vestită,
Toţi ciurari şi feciori de casă;
Vai de acela care-i întărâtă!
Trei sute erà ei pe îndelete,
Afară de prunci, muieri şi fete.

Dar armele lor cele îngrozite
Erà nişte mari furce de şatră
Pe la vârfuri cu fier agerite,
Cu care îndată trântià pe vatră
Pe vrăjmaş de aproape sau departe:
Acolo să vezi capete sparte!..

. . . . . .

După aceşti veniră înainte
Armaţi şi în rânduri tocmite bine
Zlătarii de inele şi ţinte
Făcători, două sute; iar cine
Ii duce şi le este povaţă?
Tânăr Parpanghel şi mândru în faţă.

Acesta rudeà în direapta spiţă
Cu craiu Zândadelu, a cărui mare
Şi peste toţi înălţată viţă
Tocmai de unde soarele răsare
Cu soarele împreună ieşisă,
Precum el până trăi se scrisă.

Drept este că dintr'acea nălţată
Rudă,—până ce au stat împărăţia
Ţiganilor—pogorà din tată
Pe fiii, sceptru şi toată domnia.
Aşà dintru început ei domnirà
Până când ţara sa prăpădirà.

. . . . . .

Cel mai bun cântăreţ el din gură
Şi din lăută erà, minte isteaţă
Având şi tot felul de învăţătură
Ce place la boieri în pălaţe[12].
Acest fel erà voivodul mare
Al Zlătarilor, mergând călare.

Iar după dânsul, tot alese
Şiraguri din fumegata lui ceată
Se duceà într'un rând, tot câte şese,
Căror urmà cealaltă gloată
In pielcuţă goală, golişoară
Şi scripcând[13] de neagră ca şi-o cioară.

Cei într'armaţi aveà buzdugane
De aramă şi bine ţintuite,
Toţi oameni tari şi groşi în ciolane,
Cu păru 'mburzit, barbe sbârlite,
Haine aveà lungi, scurte şi învrâstate,
Unii fără mâneci, alţii rupte în spate.

. . . . . .

A treia cu pasuri măsurate,
Căldărarii înalţi de stat se iviră,
Toţi căciulaţi, cu barbe afumate.
De tăria lor lumea se miră:
Taie arama ca nişte şindrile,
Şi rabdă foamea câte trei zile.

A patra venind se văzură
Fierarii cu a sale baroase

[12] *Pălaţe = palate.* Acì după forma italiană *palazzo.*
[13] *Scripcând = sclipind.*

Arzători de cărbuni şi sgură
Intr'armaţi erau şi ei cu coase
Pe nişte druguri lungi îndreptate
Şi în forma lăncilor ferecate

Ducul[14] lor erà cel Drăghici cu minte,
Carele multe veacuri văzuse
Şi totuşi din gură nici un dinte
Incă până acolea nu-i căzuse.

Trei sute de armaţi numărà ceata,
Pedestrime aleasă. Fieşcare
Mergeà voios şi de răsboiu gata;
Purtà ei cu sine de vânzare
Seceri, cuţite, foarfece, zale.
Şi nu le lipsià... numai parale.

Sosiră apoi în şireaguri groase
Lingurari cu securi în spate,
Toţi bine îmbrăcaţi, cu barbe rase
Şi la brâu având nişte bărzi late
Ce toate soiuri de lemne taie,
Armă prea bună şi de bătaie.

Povaţa lor şi vrednicul jude
Erà Neagul, iubeţ de dreptate,
Insă-acum numai de stânga aude
Şi e cel mai bun meşter de covate...

Vlad Ţepeş, după ce-i vede pe toţi trecând, le ţine următoarea cuvântare:

„Ascultaţi voi cioare blestemate!
Iată că v'am dat arme voinice
Precum şi tot feliul de bucate.
Insă, ca în zadar să nu vă pice
Para în gură zăcând voi pe spate,
Olaturi vă voiu da, ţarine şi sate.

[14] *Duc* în loc de *duce*.

„Iar de acù înainte ca ţăranii
Ceilalţi din mândra Muntenie
Veţi fi socotiţi şi voi Ţiganii
Daeă veţi arătà hărnicie;
Numai cât trebue, lângă acele,
Să pliniţi şi alte porunci a mele.

„Intre Bărbăteşti şi între Inimoasa
Este un loc care Spăteni se chiamă;
Acolo ţigănia sdrenţoasă
Tăbărând va fi, şi luând seamă
De a face toate câte domneascâ
Măria Mea va să-i poruncească.

„Să ştiţi că Turcii acum în ţară
Au intrat, că toate ard şi prădează,
Pentru aceea fuga v'ar fi zadară,
Ci mai vârtos cu d-armă vitează
A s'apără e silit fieşicare
Şi nici vă rămâne altă scăpare.

„Pentru aceasta, eu, ca şi un părinte
Al ţării şi stăpân, v'am dat arme
Ca să vă apăraţi—dacă aveţi minte—
Când ar căutà Turcii să vă sfarme,
Căci, aflând ei ţigănia nearmată,
Ar puteà-o prăpădì deodată...

. . . . . .

Datu-v'am tot feliul de bucate:
Multe legumi, oară[15] şi poame,
Două mii de slănini afumate,
Să nu răbdaţi în tabără foame,
Zer destul, lapte acru şi răchie
Ca mai dragi armele să vă fie.

Lângă acestea, coşuri de făină
Pentru mămăligă, multe sute:

[15] *Oară*: păsări de curte : găini, raţe, etc.

Să vă fie la prânz şi la cină;
Atâtea şi de urdă putini umplute.
Dar voi, încărcând toate aceste,
Mergeţi fără a face mare veste.

„Imbrăcându-vă în arme viteze,
Ce v'am dat, purcedeţi înainte,
Iară nimene să nu cuteze
Rămâneà înapoi—de are minte—
Că amintere va trebuì să moară,
Fiind împuşcat ca şi o cioară".

Atunci într'o gură gloata zisă:
— Mulţumim foarte Măriei Tale
De toate, iar mai vârtos de clisă.
Ian vie acum de hăi cu cealmale
Şi înceapă cu a noastră ţigănie
I-om săturà noi de bătălie!"

Apucând apoi Drăghici voroava:
— „Luminate Doamne, în Ţara toată,
Zise, ştim că ţi-a răsbătut slava
Şi nu este cineva să poată
Călcà porunca Măriei Tale,
Ba nici pe departe să te înşale.

„Dar să ierţi Măria Ta! Se zice
Că ar fi de tâlhari căile pline
Noi n'am vrea să avem cu dânşii price,
Ci am trăì cu toată lumea bine,
Să ne temem să nu ne sluţească
Ori ucidă laia tâlhărească.

Rugăm dară pe Măria Ta foarte,
Ca să ne dee pe drum vreo pază:
Ori oşteni ce n'au frică de moarte
Sau haiduci cu groaznice obraze.
Şi dacă ar fi domnească îndurare,
Două sute ar ajunge, ne pare".

Principului nu părù străină
Această cerere ţigănească,
Căci—drept vorbind—eră de sfat plină.
Pentru aceasta, din garda domnească
Porunci călăreţi să-i petreacă
O sută până la Valea Seacă.

(După *Buciumul Român.* Iaşi 1877, An. II pag. 19—39).

LECTURI AUXILIARE

INSEMNĂTATEA ŞCOLII ARDELENE

de

I. BIANU [1]

Cultura naţională întreagă şi în special cea literară este produsă din dispoziţiunile, din temperamentul, din tradiţiunile din gusturile fiecărui popor. De aceea cultura şi literatura naţională este absolut necesar să se desvolte de însăşi naţiunea, în pământul pe care îl locueşte, în mijlocul poporului, în propriile lui instituţiuni de cultură şi de învăţământ. Din culturile altor popoare se poate luà direct sau indirect îndemn, se pot luà nouă idei, modele literare şi artistice de bun gust,—pe cari toate însă trebue să le sădească de la sine, să le cultive şi desvolte, acomodându-le după felul său propriu de a fi. Acì stă caracterul naţional al unei culturi.

In şcoale străine pot învăţà numai foarte puţini, numai acei cari dispun de mijloace mari; grosul naţiunii, mulţimea, nu poate urmà acest drum, ea nu se poate instruì şi cultivà de cât în ţara sa, în şcolile patriei. Dar înălţarea culturală a naţiunii, desvoltarea literaturii naţionale se poate face nu de câţivà, ci de cei mulţi, de cât mai mulţi.

Toate naţiunile culte au primit influenţe culturale şi literare dela altele, mai vechi în cultură; Romanii dela Greci, popoarele moderne ale Europei dela Romani şi Greci, şi toate unele dela altele: Francezii dela Germani, Celţi şi Italieni; Germanii, Italienii şi Englezii dela Francezi.

Să vedem deci care a fost propria noastră lucrare culturală

[1] După : „*I. Bianu*, Momente culturale."

şi literară, care s'a făcut în ţară şi cu care s'au combinat influenţele străine; să vedem cum sta şi cum lucrà şcoala românească, căci din ea a trebuit să iasă miezul culturii noastre.

In Principate, pe când înfloriau şcolile cele mari greceşti şi pe când prin casele boiereşti învăţau şi profesori francezi, şcoala românească erà redusă la pridvoarele bisericii, unde nişte bieţi dăscălaşi învăţau pe copii a cetì *Bucoavna* şi *Psaltirea*, cu care se sfârşià toată învăţătura. In unele case boiereşti se ţineau asemenea dascăli românești pentru a da copiilor învăţătură, care nu mergeà mai departe decât cetirea cărţilor bisericeşti şi a *Letopiseţelor*.

Pe la mijlocul secolului trecut se ridică în Transilvania o mare şcoală naţională. O parte din Românii de acolo intrà în atingere directă cu cultura occidentală prin unirea lor religioasă cu biserica catolică. Un număr însemnat de tineri români sunt trimeşi să studieze la Roma. La vederea grandioasei *Cetăţi Eterne*, la vederea Columnei lui Traian şi a monumentelor celui mai glorios trecut din istoria lumii, ei se renasc; tradiţiunea despre originea romană a Românilor devine în ei fundamental conştiinţei naţionale şi această conştiinţă devine un mare izvor bogat de idei, de înălţare morală, de puteri de luptă pentru a ridicà iarăşi neamul românesc din gloria lui cea veche, la cultura pe care o au celelalte popoare, ieşite din acelaş trunchiu.

Ideia naţională, astfel formată, a devenit punctul de plecare, programul unei mari activităţi culturale şi literare, care s'a încorporat în multe şi mari lucrări asupra istoriei Românilor, şi asupra limbii române. Lupta de rasă a devenit tot mai puternică în contra străinilor, cari asupriau şi huliau cu dispreţ pe Români.

Această şcoală a căzut mai târziu în greşala exagerării latiniste, dar ea a produs scrieri monumentale asupra istoriei Românilor, cum sunt *Cronica* lui Şincai, *Istoria* lui Petru Maior; ea a hotărît naţiunea română întreagă să părăsească scrierea cirilică slavă şi să adopte scrierea străbună latină, întrebuinţată de toate popoarele culte ale Europei; ea a pus limba românească pe calea de a se desvoltà în spirit şi direcţiune romanică. Lucrarea acestei şcoli este o aurorà luminoasă şi înveselitoare în desvoltarea culturală a Românilor.

CARACTERIZARE GENERALA

Şcoala ardeleană îşi desvoltă activitatea sa pe două căi: în şcoale şi în scrieri.

I. Incă dela primele lor legături cu catolicii, uniţii fură încurajaţi să deschidă diferite şcoale inferioare şi superioare. Asemenea instituţii înfloriră întâiu în centrele Românilor uniţi, cu deosebire în Blaj. Mai târziu şi Românii neuniţi căutară să urmeze pe fraţii lor şi-şi îmbunătăţiră şi înmulţiră şi ei şcoalele din Sibiu, Braşov, ş. a.

Din Transilvania trecură mai târziu în principate numeroşi profesori ardeleni, fie uniţi fie neuniţi, cari organizară şcoalele din Bucureşti, Iaşi, Craiova ş. a.

Prin aceste şcoale, adică prin generaţiile de elevi cari treceau prin ele, se răspândiau ideile şi teoriile *şcoalei ardelene*.

Dar ele se răspândiau şi prin multe scrieri.

II. Activitatea scriitorilor Ardeleni fu îndreptată mai ales în două direcţiuni: spre *studiul istoriei* şi spre *studiul limbii*. Prin scrierile lor istorice şi filologice, ei năzuiau să dovedească originea latină a naţiunii şi limbii noastre, lucru pe care scriitorii străini, pe acele timpuri, îl contestau. Spre o mai deplină atingere a scopului lor, ei caută să purifice limba de elementele nelatine şi să depărteze scrierea cu litere slavone.

1. In istorie, Şcoala ardeleană inaugură un nou metod de cercetare, aproape neîntrebuinţat de scriitorii noştri de istorie de până atunci: cercetarea bibliotecilor şi arhivelor, controlarea faptelor printr'un număr de izvoare cât mai mare. Erà începutul unei cercetări serioase şi

ştiinţifice, care trebuià să influenţeze asupra desvoltării de mai târziu a istoriografiei române.

E adevărat că cronicarii întrebuinţase şi ei diferiţi autori pentru evenimentele la cari nu participase; dar vedem puţină grijă în exactitatea citaţiunilor. Scriitorii din şcoala ardeleană ne spun exact izvoarele indicând titlurile operelor, pagina sau paragraful. Pe lângă aceasta, ei nu se mărginesc a consultà scrieri istorice propriu zise, ci recurg la acte şi documente felurite.

Ceeace mai deosebeşte pe scriitorii din şcoala ardeleană de cronicari, e faptul că ei în genere studiază istoria poporului român *întreg*, nu numai a unei provincii româneşti. Acest fapt dovedeşte în mod netăgăduit un progres în cercetarea istorică, fiindcă el cere consultarea unui mare număr de izvoare şi o deosebită pricepere în compunere, având a povestì evenimente mai complexe şi fiind de multe ori nevoie de a se stabilì legătura între evenimentele contemporane din mai multe provincii.

Dar ceeace mai ales caracterizează pe scritorii ardeleni în deosebire de scriitorii de până acum e că ei, cu deplină conştiinţă, nu fac ştiinţă pură, ci subordonează luptei naţionale şi iubirei de neam, toată ştiinţa pe care o au; ea este pentru dânşii un simplu mijloc de luptă pentru a susţine o mare ideie naţională: drepturile trecute ale neamului românesc.

Această dorinţă pornià dintr'o nevoie: Românul trebuià să apere ceeace vedeà că este atacat. O sumă de scriitori străini susţineau că Poporul Român nu e de origină latină, ci este străin în propriile sale ţinuturi. In contra acestora, Ardelenii pornesc lupta şi prin toate chipurile caută argumente ca să stabilească latinitatea neamului.

De aceea ei studiară cu predilecţiune originile; ei cei dintâiu luară în desbatere o serie de probleme de o importanţă capitală pentru ştiinţa istorică: cari au fost elementele primitive ale constituirii naţionalităţii române? în ce timp şi în ce mod, din aceste elemente s'a închegat noul Popor român? etc.

Ca să răspundă la asemenea întrebări, ei întemeiară

o întreagă teorie, care tindeà să rezolve problemele începuturilor istoriei române.

Venind Romanii cu puterea asupra Dacilor, i-au zdrobit cu desăvârşire; unii au emigrat, alţii s'au sinucis, cei mai mulţi au fost exterminaţi de armatele lui Traian. In ţara rămasă pustie, se stabilesc coloniile cari vin din Italia şi aduc acì limba latină, modul de traiu, cu un cuvânt întreaga viaţă romană. Când împrejurările silesc pe împăraţi să nu mai poată apărà provincia ce se numià *Dacia felix*, atunci se retrag legiunile, se retrag negustorii cari aveau legături cu armata; dar poporul continuă a sta pe pământul Daciei, se adăposteşte în munţi, împărţindu-se în grupe cu şefi ai lor, cari, după ce trece epoca năvălirilor barbare, se coboară la vale şi constituesc Statele române. Cei trecuţi peste Dunăre întemeiază acolo grupul macedonean. Astfel fiind, istoria Românilor este o continuare a istoriei romane.

Iată teoria şcoalei ardelene în istorie.

2. Această tendenţă se găseşte şi în *studiile lor asupra limbii*. Şi acì nevoia de luptă este temeiul. Se pare chiar că această problemă este mai greu de rezolvit decât cea istorică. Vestmântul în care se înfăţişà limba românească pe atunci—alfabetul slavon — cum şi marele număr de cuvinte slavone ce se găsiau în limbă făceau ca dreptatea să pară a fi de partea adversarilor noştri.

Cei cari negau latinitatea limbii noastre se întemeiau pe aceste două fapte; ele trebuiau să fie centrul preocupării ştiinţifice ale învăţaţilor noştri.

a) Astfel, mai întâiu, şcoala ardeleană duce luptă pentru introducerea alfabetului latin în locul celui slavon. Incercări de a se scrie româneşte cu litere latine se făcuse şi mai înainte, dar numai de către scriitorii acestei şcoli s'au făcut primele încercări cu adevărat sistematice de a se înlocuì literele cirilice cu cele latine.

b) Pentru al doilea fapt ei stabiliră o teorie, pe care o susţinură şi o desvoltară, ca şi pe cea istorică, până în cele mai mici amănunte.

Coloniştii fiind romani curaţi, limba vorbită de ei a fost limba latină — după unii (Micu şi Şincai), limba la-

tină clasică, aşà cum o cunoaştem din autori; după alţii (Petru Maior) limba latină vulgară. Cu timpul s'a corupt această limbă primitivă a poporului român: pe deoparte, alterându-se sunetele; pe dealta, introducându-se cuvinte streine.

Faţă cu această situaţie, datoria gramaticului, după ei, erà să fie *purificarea* limbii şi de sunetele şi de cuvintele nelatine. De aceea s'a şi numit teoria şcolii ardelene, în privinţa limbii, *purism,* iar scriitorii *purişti.*

III. Greşită de sigur după ideile noastre, — deoarece azi ştiinţa limbii studiază şi explică vorbirea aşà *cum e,* iar nu modifică, — teoria şcolii ardelene a avut de rezultat încercări de a stabilì principiile gramaticii române şi a studià limba română în comparaţie cu cea latină.

Tot şcolii ardelene datorim răspândirea cunoştinţelor despre limba română printre străini. Tot ei datorim primele dicţionare, între cari este marele *Lexicon de Buda* (1825).

Şcoala ardeleană are însemnătate pentru literatura română şi din alte puncte de vedere. Cu ea se nasc genuri nouă. Se fac cărţi de logică, de pedagogie; se fac calendare; se traduc opere literare din limbi străine; se încearcă poeme cu fond istoric;—într'un cuvânt se naşte o mişcare literară mult mai intensă, mai vie şi mai variată decât fusese până acum.

C.

LITERATURA NOUĂ

I.

PRIMA PERIOADA 1821 — 1867

Literatura română ia, în secolul XIX, o desvoltare foarte însemnată, mergând alături cu progresele Românilor în alte ramuri de activitate economică, politică şi culturală.

In principate, pe lângă curentul grec se introduce încet, încet, chiar în ultimii ani ai veacului trecut, un alt curent: cel francez. El merge progresând cu cât înaintăm spre mijlocul secolului.

Cu începutul secolului XIX se adaogă curentul cel nou venit de peste munţi: curentul latinist al şcoalei ardelene.

In fine, unii din scriitori cunosc ceva din producerile poporului şi se folosesc de ele.

Sub aceste influenţe se desvoltă literatura română în prima jumătate a secolului XIX.

In cele dintâiu două decenii se resimte mai ales influenţa grecească şi apoi cea franceză. Mai târziu încep a se simţi efectele curentului latinist. Iar pe la sfârşitul acestei perioade literatura poporană începe a fi răspândită şi totodată se observă tendinţe critice în contra unora din principiile şcoalei latiniste.

GEORGE LAZAR

1779 — 1823

Născut în satul Avrig, lângă Olt în Transilvania, din părinţi ţărani, Lazăr atrase, ca copil, băgarea de seamă a baronului Brukental, care îl trimise la Cluj şi apoi la Viena, unde urmă ştiinţele fizico-matematice şi teologia. Obţinând titlul de doctor, se întoarse în ţară şi fu hirotonit arhidiacon şi numit profesor la seminarul candidaţilor de preoţi din Sibiu. Devenind vacant scaunul de episcop în Banat, Lazăr cu titlurile sale se înfăţişă la Mitropolitul din Carlovici — de care depindeau pe atunci episcopiile române neunite din Transilvania şi Ungaria — dar, venind la auzul mitropolitului că Lazăr are idei prea liberale, fu respins pe motivul că este prea învăţat pentru a fi episcop.

George Lazăr
(de pe portretul publ. în Analele Academiei pe 1872).

În urma acestei căderi, veni înapoi la Sibiu, unde îşi continuă cariera de profesor şi predicator. Predicile sale erau foarte ascultate de poporeni şi prin ele îşi stabilì reputaţiunea de orator; dar permiţându-şi într'una să spuie că Românii au aceleaşi drepturi ca şi celelalte naţiuni ale Transilvaniei — Ungurii şi Saşii — drepturi pe cari împăratul nu voeşte să le recunoască, fu aspru certat de episcopul Moga şi atunci, în 1816, se hotărî să părăsească Transilvania şi să vie la Bucureşti.

Şcoli existau pe atunci în Ţara Românească, dar limba română erà lăsată pe al doilea plan. Ele se conduceau de o eforie, compusă din mitropolit şi trei boieri din divanul domnesc, între cari erà şi Constantin Bălăceanu. La

acesta se adresă Lazăr cerându-i să-i dea însărcinarea predării ştiinţelor filozofice şi matematice în limba română. Boierul nu credeà nici că limba română este aptă pentru învăţături înalte, nici că propuitorul are destulă pricepere. Ca să-l încerce, îi zise să-i măsoare un loc pe care i-l mai măsurase un inginer german. Deşi n'aveà toate instrumentele necesare, Lazăr reuşi să mulţumească pe boierul neîncrezător şi curând fu numit dascăl la Sfântu-Sava, unde i se dete o mică încăpere pentru a-şi începe cursul (1818).

Lecţiunile lui nu putură fi un ce sistematic, pentrucă şcolarii veniţi să-l asculte aveau cunoştinţe neegale şi nesuficiente; erau mai mult nişte conferinţe în cari se cuprindeau idei foarte felurite. Trebuiâ să-i înveţe gramatică, geografie, aritmetică, desemn; apoi filozofia şi matematicile aplicate, mai ales topografia.

Lazăr lucră în tihnă cu şcolarii săi, răspândind pe lângă cunoştinţele generale, şi iubirea de patrie, care dete curând roade, căci, îndată ce Tudor Vladimirescu ridică steagul luptei, toţi şcolarii săi se făcură partizani ai acestuia şi propagatori ai ideii de emancipare de sub domnia fanariotă.

Evenimentele nenorocite ce urmară pentru Români după această mişcare, aduseră şi închiderea şcolii lui Lazăr, care — bolnav — fu nevoit să plece la familia sa.

Murind după puţină vreme, fu îngropat în Avrig şi pe piatra mormântală un şcolar al său, Comitele Scarlat Rosetti, care vizită acele locuri, puse să sape următoarele versuri:

Precum Hristos pe Lazăr din morţi a înviat
Aşà tu Românía din somn ai deşteptat.

Dela dânsul ne-au rămas puţine cărţi, pentrucă activitatea sa de profesor nu-i lăsà timp să lucreze scrieri mai întinse. Mai toate manuscrisele ce ştim că au rămas dela el, s'au pierdut. Cunoaştem: un abecedar şi o aritmetică, precum şi două discursuri, unul la ridicarea ca mitropolit a lui Dionisie Lupu şi altul la urcarea pe tron a lui Grigorie Ghica.

STAREA ROMÂNILOR LA VENIREA LUI LAZĂR IN BUCUREŞTI

Petre Poenaru, în discursul său de recepţiune la Academia Română din 1872, reproduce un articol al lui George Lazăr (Analele Academiei IV 1872 pag. 115) pe care-l transcriem în paginele ce urmează:

Când am venit într'acest ales şi de Dumnezeu binecuvântat pământ românesc, ca să seamăn grâul cel curat şi fără neghină, am aflat într'acest pământ o mulţime de mărăcini; totuş nu mi-a trebuit multă osteneală de a-i puteà curăţi, căci toţi patrioţii cei adevăraţi dându-mi ajutor, am putut foarte lesne semănà grăunţele cele adevărate şi nenumărate; mii de flori străluciau pe holdele române. Iată atunci şi mul-

ţime de lăcuste au venit, căutând ca semănăturile încă până a nu aduce doritele fructe să le strice. La aceasta nu puţin m'am fost mâhnit, nu atâta căci ştiam că lăcustele niciodată vin ca să dea rod, ci să mănânce sudoarea şi osteneala pământului, cât mai vârtos, căci tare m'am încredinţat că unii din neamul românesc sunt cu totul predaţi în limba grecească şi mai bucuros zic „doamne miluește-ne" pe greceşte decât pe româneşte.

O! cum de bine au ştiut Grecii a se lingări către Români, cât i-au făcut chiar împrotivitori limbii româneşti. Nu-i destul aceasta, ci încă şi legile Ţării le-au stricat şi legi nouă au făcut, ba şi năravurile Fanarioţilor s'au făcut de obşte ca o datorie a le urmà Românii întru toate. Legile Ţării şi năravurile româneşti încet încet s'au părăsit; şi de nu erà Prea sfinţitul Mitropolit Dionisiu şi cu alţi aleşi patrioţi, şi şcoala aceasta românească cu totul o derăpănà; şi de nu se trimeteà fii de ai Patriei la învăţături în Austria, Germania şi Francia rămâneam totdeauna cu via nelucrată, plină de ştir şi bozii, pentrucă se încuibase atâtea nedreptăţi în ţară, cât de ar fi înviat un Radu-Vodă, un Mateiu-Vodă şi un Ştefan-Vodă al Moldovei, să vadă legile şi năravurile Românilor de acum, încă de s'ar uità şi la portul şi modele de acum, cu plâns şi cu amar s'ar rugà de Dumnezeu a-i trămite în adâncimea pământului a nu mai vedeà nedreptatea aceasta ce se face.

Ah! cu mare durere a inimilor simţesc aceasta unii strănepoţi luminaţi, cari poartă numele şi sângele strămoşilor Romani, al cărora neam oarecând[1] erà cel mai mărit al lumii, erà cel mai iscusit, erà cel mai înţelept înfrumuseţat întru ştiinţe, cel mai mare în suflete patriocești: căci la Romani asemenea erà îndemnul luminării neamului, precum a celor de jos şi săraci aşà şi a celor de sus şi bogaţi! Ba toţi cu un cuget erau lucrând[2] pentru bunul cele de obşte naţional; dar noi, Românii de acum, cari suntem adevăraţi strănepoţi ai Romanilor, avem în ochi o ceaţă, prin care nu putem vedeà lumina soarelui! Au doară nu putem aveà şi noi doctori români ca să ne lumineze ochii din vrerea inimei, iară nu din

[1] Oarecând = odinioară.
[2] Erau lucrând = lucrau.

interes? Au nu putem avea şi noi filosofi ca să ne înveţe filosofia în limba română? Toate putem a le dobândì, că şi noi suntem născuţi ca şi alte neamuri, şi nouă ne-a dat Dumnezeu acele daruri. Cine poate zice că fiii Românilor nu vor puteà învăţà toate învăţăturile în limba patriei? Eu văd acum ce putere şi vrere fiii Românilor au la învăţătură.

VASILE CARLOVA

1809—1831

Vasile Cârlova se socoteşte a fi Târgovişteau. A dobândit învăţătură grecească şi franţuzească, cum se obişnuià pe acel timp. A fost ofiţer şi a murit în vârstă de 22 ani. A început a scrie versuri foarte tânăr. Incurajat de Heliade şi de Voinescu II, ofiţer ca şi dânsul, a publicat câteva din poeziile sale.

Vasile Cârlova

* * *

Cârlova nu a putut să dea adevărata măsură a talentului său: însă poeziile lui, 5—6 la număr, arată că în adevăr se puteà mult nădăjduì dela dânsul. Ele produseră un mare entuziasm printre contimporani când apărură în „Curierul românesc", ziarul lui Heliade.

Cu deosebire au fost admirate: elegia asupra *„Ruinelor Târgovişteiˮ* şi *„Marşul Oştiriiˮ*, scris cu ocazia înfiinţării miliţiei româneşti.

Iată cu ce cuvinte caracterizează Bălcescu opera lui Cârlova, vorbind despre cele ce s'au scris asupra Târgovişteì:

„Dar nimeni n'a simţit aceasta mai puternic şi n'a exprimat în cuvinte mai frumoase simţirea sa, ca tine, Cârlova! floarea poeziei, june cu inimă de foc. Ca o cometă trecătoare, tu strălucişi un minut peste România uimită şi încântată de lucirea ta. O moarte crudă te răpì fără vreme; dar apucaşi a ne lăsà o lacrimă fierbinte pentru gloria trecută şi o scânteie dătătoare de viaţă pentru viitor. Cântarea ta sublimă asupra ruinelor Târgovişteì pune pecetea veşniciei asupră-le şi ni le va păstrà chiar când pustiirile anilor le vor şterge cu totul de pe pământ".

RUINELE TÂRGOVIȘTEI

S'a publicat întâia oară în „Curierul românesc“ în anul 1830.

O ziduri întristate, o monument slăvit!
In ce mărire 'naltă și voi ați strălucit,
Pă[1] când un soare dulce și mult mai fericit
Își revărsà lumina p'acest pământ robit!
Dar în sfârșit Saturnu, cum i s'au dat de sus
În negura uitării îndată v'au supus.
Ce jale vă coprinde! Cum totul v'au pierit!
Sub osândirea soartei de tot ați înegrit!
Din slava strămoșească nimic nu v'au rămas,
Orunde nu se vede nici urma unui pas;
Și 'n vreme ce odată orcare muritor
Privià la voi cu râvnă, cu ochiu ațintitor,
Acum de spaimă multă se trage înapoi
Indată ce privirea îi cade drept pe voi...
Dar însă, ziduri triste, aveți un ce plăcut.
Când ochiul vă privește în liniștit minut
De milă îl pătrundeți, de gânduri îl uimiți!
Voi încă în ființă drept pildă ne slujiți
Cum cele mai slăvite și cu temeiu de fier
A omenirii fapte din fața lumii pier;
Cum toate se răpune[2] ca urma îndărăt
Pe aripele vremii, de nu se mai arăt;
Cum omul, cât să fie în toate săvârșit,
Pe negândite cade sau piere în sfârșit...
Eu unul, în credință, mai mult mă mulțumesc
A voastră dărâmare pe gânduri să privesc,
Decât zidire 'naltă, decât palat frumos
Cu strălucire multă, dar fără un folos;
Și 'ntocmai cum păstorul ce umblă pe câmpii
La adăpost aleargă când vede vijălii,
Așà și eu acuma în viscol de dureri,
La voi spre ușurință cu triste viu păreri.
Nici muzelor cântare, nici milă voiu din cer,

[1] Particularitate dialectală muntenească.
[2] Greșeală particulară unor orașe din Muntenia.

O patrie a plânge cu multă jale cer!
La voi, la voi, nădejde eu am de ajutor,
Voi sunteți de cuvinte și de idei izvor.
Când sgomotul de ziuă înceată peste tot,
Când noaptea atmosfera întunecă de tot,
Când omul de necazuri, de trude ostenit,
In liniștirea nopții se află adormit:
Eu nici atunci de gânduri odihnă neavând,
La voi fără sfială viu singur, lăcrămând
Și de vederea voastră cea tristă insuflat,
A noastră neagră soartă descoper ne'ncetat.
Mă văd lângă mormântul al slavei strămoșești
Și simț o tânguire de lucruri omenești
Și mi se pare încă c'auz un jalnic glas,
Zicând aceste vorbe: „Ce vai! au mai rămas,
„Când cea mai tare slavă ca umbra au trecut,
„Când duhul cel mai slobod cu dânsa au căzut!"
. . . . . .
Acest trist glas, ruinuri![1] pre mine m'au pătruns
Și a hulì viața în stare m'au adus.
. . . . . .
Deci priimiți, ruinuri! pân'voiu vedeà pământ,
Să viu, spre mângâiere, să plâng p'acest mormânt
Unde tiranul încă un pas n'a cutezat,
Căci la vederea voastră se simte spăimântat!

ODA OȘTIRII ROMÂNE

Această poezie a fost făcută cu ocazia inființării miliției românești în anul 1830. Ea s'a publicat în „Curierul românesc" în anul 1830; apoi în „Fooia" lui Barit din Brașov în 1848

Dragii mei! copii răsboinici, ascultare mumei dați!
Iată vremea, mic și mare, armele să 'mbrățișați,
Strigând toți c'o glăsuire:
Spre a mumei fericire
S'alergăm de obște, frați!

Cerul vouă vă deschide un drum foarte lăudat,
Ca să mergeți cu pas mare către slavă ne'ncetat.

[1] Aceasta erà forme pluralului dela vorba *ruină*, formă neregulată, care a și dispărut.

Fie vouă dar în minte,
Că Europa însăşi simte
In ce cale aţi intrat.

Glasul patriei să sune în auzul tuturor,
Strigând vouă. „Lenevirea ruşinată sub picior!"
Toţi acum cu o strigare
Spre a voastră înălţare
Să daţi mână d'ajutor.

Acea armă ruginită şi ascunsă în mormânt
Braţele să înfierbinte; iasă iarăş pe pământ!
Tinerimea s'o 'ncununе
Cu izbânzi şi fapte bune;
Pe ea facă jurământ!

Inaintea fie-cărui îndestul v'aţi umilit;
Indestul şi lenevirea în somn greu v'au stăpânit;
Acea soartă fără milă
Sau de voie sau de silă
In sfârşit v'au slobozit.

Priviţi slava de aproape; voi în urmă-i aţi călcat
Şi pe fruntea fie-cărui raza ei au luminat;
Deci la arme daţi năvală
Şi pe când ieşiţi cu fală,
Corbul[1] iată s'a 'nălţat!

El sub aripă-i vă chiamă şi vesteşte ca să ştiţi
Că d'acuma înainte *Naţie* să vă numiţi;
Deci d'acuma înainte
Alergaţi cât mai fierbinte
Laudă să dobândiţi.

Pe această cale sfântă înfruntaţi orice nevoi;
Biruinţa pretutindeni să se ţie după voi

[1] Se ştie că semnul principatului Munteniei erà un *corb*. Bălcescu, publicând şi el poezia aceasta, a pus în loc: *Vulturul*.

Şi strigaţi c'o glăsuire:
„Slavă, dragoste, unire
„In veci fie lângă noi!“

Inainte-vă vrăşmaşii să aplece fruntea lor,
Să-şi cunoască neputinţa, ca să scape de omor;
Dar atunci a voastră mână
Pe ei fie mai blajină,
Dându-le şi ajutor.

Vitejia şi răbdarea aici încă moştenesc;
Incă curge printre vine acel sânge strămoşesc
Ce la vreme se arată
Şi nu piere niciodată,
Ca un dar dumnezeesc.

Pe câmpia românească, tot tăcere până când?
Până când de arme plină să nu sune când şi când?
Şi pe 'ntinsa ei lăţime
Să nu iasă cu iuţime
Cetele mereu la rând?

Aici şcoala biruinţii într'o vreme au stătut,
Ale căriia ruine se văd încă vechi de mult;
Dar acum fără zăbavă
Acea strămoşească slavă
A să vie în minut.

Glasul nostru strigând „Slavă“! pe strămoşii au deşteptat
Ale cărora ţărâne în morminte s'au mişcat
Ş'a lor umbre 'n veci tăcute
Stau cât colo nevăzute
Privind steagul înălţat.

Ce privire dulce mie! steagul fâlfâe în vânt;
Armele lucesc şi slava iese iarăşi din mormânt;
Tinerimea îndrăsneaţă,
Mândră, falnică, măreaţă,
Uşor calcă pe pământ.

Lacrimă de bucurie! curgi, ah curgi neîncetat!
Veacuri sunt de când ascunsă p'al meu sân tu n'ai picat.
Arma, iată că luceşte!
Slava, iată că zâmbeşte!
Corbul, iată-l s'a 'nălţat!

GEORGE ASACHI

1788—1869

Născut la Herţa, fiu al unui preot învăţat, făcù studii în Lemberg (1797 - 1804), unde învăţă filozofia şi ingineria. Se duse apoi la Viena (1805), unde învăţă astronomia şi pictura, şi la Roma (1809), unde se ocupă cu literatura şi arheologia. Fiind la Roma, scrise versuri în italieneşte, cari se publicară într'o revistă, şi fu admis într'o societate literară de acolo.

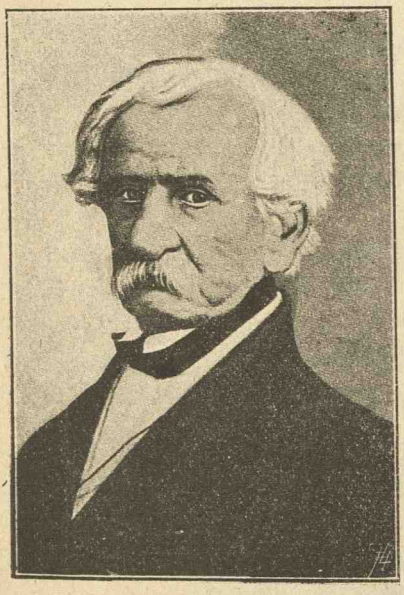

George Asaki

Intorcându-se în ţară (1813), fu numit profesor la Academia dela Mitropolie, unde ţinù, în vreme de cinci ani, un curs pentru ingineri hotarnici şi la sfârşit organiză o expoziţiune cu lucrările elevilor săi.

Sprijinit de Mihail Sturdza şi Veniamin Costache, el putù să ţie piept dascălilor greci şi să păstreze cursurile sale predate în limba românească; ba, în 1820, fu trimis chiar în Ardeal să găsească profesori pentru seminarul dela Socola. Astfel devenì tovarăşul de muncă al Mitropolitului şi curând dobândi un rol de frunte în mişcarea culturală a ţării.

După ce se urcă pe tron Ioniţă Sandu Sturdza (1822), Asachi fu trimis de noul Domnitor ca agent diplomatic la Viena, unde stete cinci ani.

După încheierea păcii dela Adrianopol, el fu secretarul comisiunii pentru redactarea Regulamentului Organic şi, în această calitate, se duse la Bucureşti şi mai târziu la Petersburg, astfel că lasă câtva timp la o parte interesele şcoalei. Îndată însă ce s'a pus în aplicare Regulamentul, a căutat să organizeze cât mai bine instrucţiunea după noua lege.

În 1829 Asachi înfiinţă cea dintâiu gazetă în Moldova: „Albina Româ-

nească". Tot lui se datorește Conservatorul filarmonic din Iași (1839), care a pregătit reprezentații de operă în românește.

În timpul domniei lui Mihail Sturdza, el lucră pentru întemeierea Academiei Mihăilene (1835) și pentru desvoltarea învățământului de toate gradele. În vreme de peste 40 de ani el ocupă funcțiunea de director sau „referendar" al școalelor din Moldova și în acest timp publică mai multe dări de seamă, cari sunt prețioase documente pentru istoria instrucțiunii la noi.

După 1850 Asachi se retrase din postul său și se ocupă cu literatura până la moarte.

* * *

Asachi a lăsat foarte multe scrieri. Iată o listă de cele mai însemnate:

Cărți didactice: Aritmetică, 1836; Algebra, 1837; Geometrie, 1838; Gramatica româno-latino, 1840; Lexiconde conversație, 1842.

Piese de teatru: Lapeirus, dramă după Kotzebue, 1837; Norma, 1838; Fiul pierdut, dramă, 1839; Pedagogul, comedie după Kotzebue 1839; Mirtil și Hloe, 1850; Țiganii, 1856; Petru Rareș, dramă, 1863; Turnul Butului, dramă 1863; Vochița, dramă, 1863; Elena Dragoș, dramă, 1863.

Poezii: Poezii, 1836, 1854, 1863. Ed. nouă Văleni 1908; Fabule alese, 1836, 1844, 1862, 1896, Bibl. p. toți; Pentru prosperitatea Patriei odă 1862; Vasile Lupu, cânt secular, 1868.

Nuvele: Nuvele istorice ale României (în franțuzește) 1850; Idem românește 1867.

Reviste și ziare: Albina românească, 1829—1850; Harpa română, 1832; Icoana lumii, 1840; Spicuitorul, 1841; Arhiva Albinei, 1841; Gazeta de Moldavia, 1850—59; Patria, 1859; Adaos literar la „Monitorul Oficial", 1861.

Calendare: 1840—1867.

Relații despre istoria școalelor în Moldova: 1839, 1841, 1845, 1858.

* * *

Valoarea literară a scrierilor sale este însă foarte mică. El e mai însemnat pentru opera culturală ce a realizat. In acest înțeles vorbește de dânsul V. A. Urechia în discursul ce a rostit la inaugurarea statuei lui Asachi.

„G. Asachi nu este un om; el personifică o întreagă epocă, o întreagă națiune. Istoria lui G. Asachi este însași istoria Moldovei din prima jumătate în secolul al XIX-lea.

„G. Asachi nu urmărià unilateral numai propășirea limbii și a școalei române, el se preocupă de toți factorii multipli ai culturii naționale.

„Urmărind îmbunătățirea școalei și cultivarea limbii, G. Asachi provocă numeroase creațiuni de institute proprii a înlesni cultura națională.

„Da, ilustre bărbat al națiunii române, retras mulți ani în modesta casă dela Copou, Națiunea în febrila agitațiune a renașterei te-a fost uitat.

„Da, uitat ai fost, o! G. Asachi în vălmășagul faptelor noilor generațiuni, dar națiunea și-a reamintit de tine de îndată ce seninul se făcù pe cerul politic. Ea s'a întrebat: cine este acel om genial, care a pregătit în cursul de jumătate de secol regenerarea noastră națională? Și la această întrebare au răspuns munții și văile Moldovei, școalele mari și mici din această țară, temeliile tuturor instituțiunilor culturale existente: e G. Asachi.

„Vreți să salutați pe marele restaurator al școalelor și conducător al culturii naționale în timp de ½ secol, voi generațiuni tinere, care nu l-ați cunoscut? voiți să îngenunchiați înaintea lui, voi contimporanii săi, cari l-ați fost uitat? Iată-l! bătrân, liniștit în durerea lui, cugetând la națiunea pentru care a lucrat ca nimeni altul. In nemișcarea lui granitică el pare că încă zice națiunii ce a iubit: știam bine că ești o națiune plină de vitalitate, căci numai acele națiuni trăesc, cari până în sfârșit nu uită pe cei cari au lucrat pentru dânsele".

CATRĂ NEAMUL MOLDAVIEI

La restatornicirea Domnilor pământeni

Această poezie e scrisă cu ocazia urcării pe tron a lui Ioniță Sandu Sturdza în 1822. E luată de pe ediția de poezii a lui Asachi dela 1863.

Viers înalt de bucurie să răsune împregiur,
Astăzi gemetul Moldovei în armonii se preface,
Astăzi soarta îmblânzită ni urează cu ogur
Și din cline seninoase se întoarnă lină pace,
Se întoarnă sânte drituri ce's odoare unui neam
Spre a cărora domnire de mult rugi noi înălțam.

. . . . . .

O puternică furtună pe Moldov' au fost împins
Se plutească pe o mare de pericoli presurată
Și poporul fără cârmă, de mii tunete atins
Așteptă a sa sfărmare și peire 'nfricoșată.
Obosite elemente mug și sun' azi mai încet,
Vântul stă, s'alină marea, de port ne-am apropiet.

Ni s'arată la vedere un frumos liman vecin,
Favoritul zefir suflă și lucesc senine stele;
Insă cursul cela este de mii stânce încă plin
Și tresvie cere dreaptă cu 'ndoite opintele,
Căci o luntre sdruncinată ce a scăpat din Ocean,
Dacă uită privegherea, va perì chiar în liman.

Pe Moldova când ferice erà 'n pace și 'n răsboiu
Schiți, Panoni, Sarmați și Asia n'au putut nicicum s'o sfarme.
Prin a ei virtute gustă nemurire între noi:
Inteleptul Alexandru, Ștefan fulger între arme!
Dar pe a timpurilor aripi fericiri și măriri fug,
Fii, Moldovo, neînvinsă puind patimile 'n giug.

Patrioţi! veniţi cu toţii lângă Tronul cel dorit
Să 'ncheiem spre a lui Tărie jurământurile sfinte!
Dup'un curs de ani o sută ziua ceea au venit

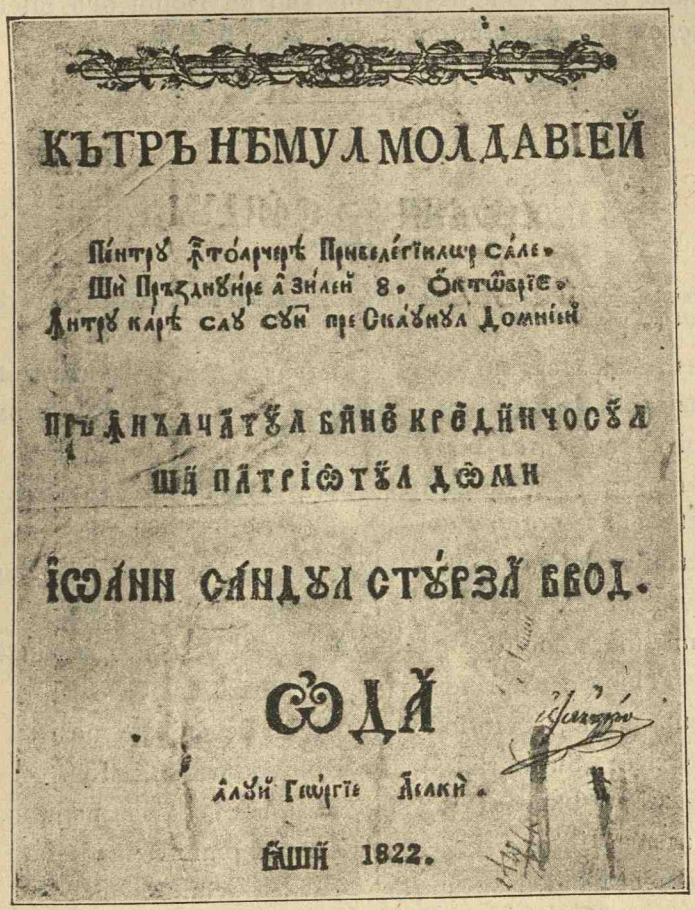

КЪТРЪ НѢМУЛ МОЛДАВІЕЙ

Пе́нтрꙋ ѫ҆то́арчерѣ Прѣвеле́гїилѡр са́ле.
Шѝ Прѣзднꙋи́ре а҆ зи́лей 8. О҆ктѡ́врїе.
Ѫ҆нтрꙋ ка́рѣ слꙋ сꙋ́н пре Ска́ꙋнꙋл Домнїей

Прѣ ѫ҆нѣлцѣ́тꙋл бѝнѣ кре́дїнчосꙋл
Шѝ пѧ́трїѡтꙋл дѡ́мн

І҆ѡа́нн са́ндꙋл стꙋ́рзѧ ввод.

ѠДѦ

а҆лꙋй Геѡ́ргїе А҆саки.

Ѩшй 1822.

Titlul broşurii „Către neamul Moldaviei" de G. Asachi, 1822
(de pe un exemplar din bibl. Academiei Române)

Intru care *fiul Patriei* fi-va Domn ş'al ei părinte.
Patria maică'n a ei floare au fost nouă ajutori,
Fericiţi de fii când astăzi vor fi ei cunoscători.

Auritele palaturi nalţă turnuri către nor
Ş'a strămbunilor mărire din surpări vor să răsară,
Necurmat va să reverse avuţiilor izvor:
Inflorire, fericire şi repaos preste ţeară,
Când ni-a fi temeiu şi cârmă sub un Domn bun înţelept
Legea, Patria, Unirea şi un cuget bun şi drept.

BROASCA ŞI BOUL

Asachi a publicat un mare număr de fabule, cele mai multe traduse de pe La Fontaine. Urmează aci una din acestea.

Broasca mică cât un ou
A văzut păscând un bou
Şi mirându-se prea tare
De-o făptură atât de mare,
Cugetă c'ar fi noroc
Ş'a familiei lauda, dacă
Ar putea să se prefacă
Din mic mare dobitoc!
Deci d'ambiţie s'aprinde.
Mereu s'umflă, se întinde
Ş'apoi zice: „Surioară,
Nu's ca boul buneoară?.."
Dar aceasta i-a zis: ba!
Broasca urmând a se umflà,
Zis-a iar: „Ia vezi, lelică?"
— „Soro-ţi spun că eşti tot [mică!
— „Oare acuma l'am agiuns?."
— „Incă nu" i s'a răspuns.
Broasca atunci s'a mai umflat
Foarte aşà. . . . cât a crăpat.

Vra ca astă broască mică,
Pe mai mari cel mic [s'agiungă,
Tot se umflă, se ridică,
Făr' a-şi cere sfat la pungă.
Se aşează la Paris,
Unde, de nu este 'nchis,
Rolul joacă de baron
Fără bani, dar cu bun ton.
De mii planuri îngâmfat
Casa-şi schimbă în palat
Şi'n princesă pe a sa damă,
Vrând apoi a mai întinde,
Creditorul pe a lui samă
Toate pân' şi pe el vinde.

АЛБИНА РОМЖНЪСКЪ

ТАZЕТЪ ПОЛИТИКО-ЛИТЕРАЛЪ

ПАРТЕ I.

DE ЛА I ІОНІЕ ПЪН ЛА 31 DEKEMBPІE 1829.

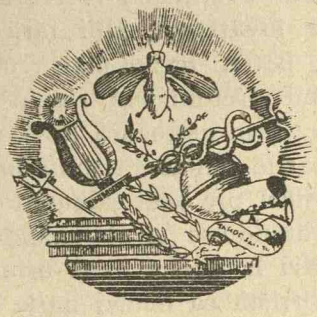

ЄСТЕ АЛБИНЕЙ ДОРЪ ШИ ЛЄЦЕ
ДИН ФЛОРЙ МІЄРЕ А КЄЛЄЦЕ.

ПРОПРІЄТАТЕ ПРИВИЛЕГІАТЬ ШИ ДРЕЦЕРЕ А ЛУИ А. І. АСАКЕ ЦЮДИКЬТОРЙ ЛА ДЕПАРТАМЕНТУА ПРИЧИНИЛОРЙ СТРЪИНЕ РЕФЕРЕНДАРЪ ДВЪЦЪТУ. РИЛОРЙ НАЦІОНАЛЕ А МОЛДОВЕЙ ШИ МЪДУЛАРІО АКАДЕМІЕЙ ДЕ РОМА.

ТИПЪРИТ ШИ ПЪБАИКА Д ЕШЙ.

„Albina românească", primul ziar din Moldova, 1829.
(de pe un exemplar din bibl. Academiei Române).

INAINTE CUVÂNTARE LA „ALBINA ROMÂNEASCĂ"

Primul ziar ce a apărut în Moldova a fost „Albina Românească" a lui Asachi. Cel dintâiu număr a ieşit la 1 Iunie 1829. Urmează aci articolul din fruntea acestei foi.

Epoha, în care trăim, poartă semne însuşite şi vrednice de mirare.

Dorul învăţăturilor nu numai că înfrăţeşte pe lăcuitorii unei ţări întru câştigarea acestei moralice avuţii prin care o naţie se face puternică şi fericită, ci încă şi oamenii neasemănaţi cu religia, cu limba şi cu legile sunt insuflaţi tot de aceeaşi simţire lăudată de a poftì unul altuia gradul deplinirei moralice al învăţăturii şi al măestriei. In zilele de acum oricare îmbunătăţire şi aflare a vreunei naţii se trece în posesia tutulor, spre folosul omenirii. De asemenea cugetări povăţuiţi, se văd în Europa mulţi învăţaţi, cari subt umbrirea guvernului şi cu agiutoriul celor avuţi, unii lucrează în patria lor pentru sporul bunelor învăţături; alţii fără a se teme de osteneli şi primejdii, petrec luciul mării, călătoresc ţări necunoscute, împărtăşind pretutindeni razele moralului, al politicei şi al ştiinţelor. Prin asemenea mijloace în Egipt, în India, în America, carile odinioară erau întunecate de negura varvariei, vedem astăzi pre acei sălbatici lăcuitori domesticiţi politiciându-se, învăţându-se şi supunându-se dreptelor legi. Oare putem noi privì la aceste bune urmate înaintea ochilor noştri, fără a ne întristà că numai naţia noastră în cea mai mare parte este lipsită de aceste îmbunătăţiri şi înapoiată decât toate neamurile Europei, şi decât multe altele ce lăcuesc pre celelalte părţi ale pământului? Cine nu simte în ţara noastră lipsa aşezământurilor prin a căror lucrare, precum suntem politiceşte, să ne putem face şi moraliceşte, mădulari folositoare ale familiei Europene, a căreia rază de învăţătură de atâtea veacuri se răsfrâng pe orizontul nostru?

In asemenea înapoiere, dacă astăzi ne povăţuim de mai multe cugetări, dacă voim a urmà în lucrarea noastră paradigmei aducătoare statului de folosuri şi de nume strălucit, şi care revarsă îndestularea asupra fieştecăruia, se cuvine cu îndoite pasuri şi sârguinţe a ne pornì spre câştigarea în parte a celor întârziete.

Precum măestriile îndeplinesc lipsa vârtuţei omului, ase-

menea şi noi, spre a puteà sporì în scopul nostru, trebue a ne folosì de uneltele, ce spre aceasta s'au cunoscut şi se mărturisesc a fi cele mai nemerite. Dorinţa celor ce de mult poftesc înfiinţarea unui mijloc înlesnitoriu prin carile să poată naţia noastră cunoaşte îmbunătăţirile şi înaintările minţii omeneşti, precum şi cursul întâmplărilor lumii de carile tot omul atârnă astăzi, se plineşte prin publicaţia acestei gazete, ce subt prea puternica pavăză a împărăţiei Rosiei s'au privilegiat şi prin agiutoriul evgheniştilor compatrioţi s'au înfiinţat. Numele binevoitorilor prenumeranţi, păstrate în filele acestea, vor fi cunoscute în Europa şi în toată lumea politicită şi trăitoare în istoria naţiei; iar nepoţii noştri, cari deplin vor gustà rodul acestei bunătăţi, vor binecuvântà lăudatul lor nume.

„Albina Românească" astăzi întâiu vede lumina zilei şi tinerele sale aripi le cearcă în ostenitoarea sa călătorie. Mii şi mii de flori cu feliurite văpsele şi mirezme împodobesc câmpul, pe carile ea va să sboare, însă numai acele flori îi vor fi plăcute care aduc mană şi vindecare; de însăşi a ei blândă fire povăţuită, se va ferì de cele ce subt amăgitoare frumuseţe ascund farmec şi venin în sânul lor.

Asemenea şi redacţia gazetei nu se va abate dela acele ce privesc cătră îmbunătăţirea inimei şi a minţei; dogmele sfintei noastre religii ortodoxe, sevas[1] către ocârmuire şi legile ţărei, o vor povăţuì întru a sa lucrare; înştiinţări adevărate, pre cât vor agiunge la cunoştinţa sa şi învăţături folositoare vor cuprinde filele sale.

Fiind însă că tot lucrul la începutul său nu poate aveà îndeplinătatea care se câştigă numai prin o delungată pracsis, drept aceasta şi binevoitoriul cetitoriu va îngăduì la neagiunsurile ce pot întâmpinà în această gazetă, şi spre a ei întocmire redacţia pururea va priimì cu recunoştinţă înţeleptele îndreptări atât ale acelor din lăuntrul ţărei, cât şi acelor străini, ce, prin chipurile cuviincioase, le vor împărtăşì redacţiei.

---

[1] *Sevas*, grecism : respect.

PENTRU ZIUA ANIVERSALĂ A TEATRULUI

In anul 1817 Asachi a organizat într'o casă particulară în Iaşi o serie de reprezentaţii româneşti date de persoane din societate. S'a jucat atunci o piesă pastorală scrisă de Asachi: *„Mirtil şi Chloe"*. Tinerilor actori, d-na Şubin şi prinţul Gr. Ghica, viitorul Domn, le adresează el poezia ce urmează.

Intr'un timp de ofilire, pe când limba cea română,
Din palaturi întărită[2] se vorbià numai la stână,
Nobili, voi, de neam şi cuget, sfărâmând a sale fiere,
Aţi vorbit întâiu c'aceia ce ni dau pâne şi miere;
Şi'n idilu-acest vădit-aţi c'a lor inimi nu sunt mute
La respect, la cunoştinţă, la amor şi la virtute:
Pârga scenei naţionale cu drept vouă se cuvine,
Amintire să vă fie a juneţelor senine.
Picătura, deşi mică, ce pe-o stâncă picurează,
Face râului o cale care după ea urmează.

Lupta dela Marienburg

[2] *Intărită:* gonită.

LUPTA DELA MARIENBURG

Alexandru cel bun, care domni 32 de ani, dela 1401 până la 1433, a fost unul dintre cei mai însemnați Domnitori ai Moldovei. Intre alte fapte vestite ale acestui principe este și ajutorul pe care îl dete regelui Poloniei Vladislav Iagelon în anul 1423. Acesta avea acum războiu cu Cavalerii teutoni, al căror centru eră cetatea Marienburg. Ostașii moldoveni repurtară o strălucită victorie împotriva acestor vestiți războinici ai acelei epoce.

Povestirea acestei lupte formează subiectul unei nuvele istorice a lui G. Asachi, din care extragem pasagiile următoare. Reproducerea este făcută după „Calendarul pentru Români" Iași 1867.

Pentru a ilustră această povestire Asachi publică și un tablou istoric care înfățișează lupta. Proiectul tabloului este făcut de Asachi, iar desenul de pictorul polon Lesler. Litografia se datorește pictorului Baltazar Panaiteanu, iar execuția s'a efectuat în străinătate. Originalul de care ne-am servit se află în colecția Academiei Române.

Marienburgul se află așezat aproape de marea Baltică, pe malurile râpoase a râului Nogat. Astă cetate eră pe atunci apărată de tării numeroase, zidită în epoha când ordinul strămută acolo rezidența sa. Cavalerii pe atunci, foarte puternici, întrebuințară averi însemnate și aplicară frumusețea artelor întru împodobirea catedralei și a palatului marelui magistru, a cărora ruine încă și astăzi înfățoșează suvenire și rămășițe măreție.

Dorul gloriei și al întreprinderei ostășești, au îndemnat pe comandantul Moldovan a se încercà asupra Marienburgului. Cuprins de acest proiect, au cerut și au căpătat dela rege voia unei asemenea expediții sumețe care o întreprinse cu 400 din ai săi călăreți.

Ajutorat de umbrele nopței și păsind printre mlaștinele ce acoperiau pe deoparte apropierea de Marienburg, acel corp sosește ferit sub zidurile cetății unde ucid un pichet de cavaleri cari, apărați de a lor poziție, crezându-se siguri, petreceau noaptea în somn acufundați.

Insă nu numai poziția cea tare a Marienburgului, zidurile înalte și râpele cele adânci, de care eră cungiurată, sunt piedicile care se opuneau la nemerirea întreprinderei Moldovenilor, dar și puterea cavalerilor, cari năvălise la auzul larmei făcute, încât asaltatorii se văd strâmtorați a se îngriji mai puțin de atac decât de a lor apărare.

Fără a mai aștepta lovitura acelor cavaleri greu înzăuați, Moldovenii începură a se retrage; însă după datina Dacilor luptându-se în a lor fugă făceau harță neîncetat cu dușmanul, lăsându-l a se apropià, dar când Teutonii credeau a-i ajunge, Moldovenii se depărtau răpede ca fulgerul.

In mijlocul acestei lupte extraordinare, care înfruntă toată tactica cavalerilor, şi care costă viaţa comendantului lor, Moldovenii sosiră la o pădure ce erà de mai înainte menită de punct a întrunirei lor. Cavalerii întărtaţi, văzându-se zdruncinaţi de un număr aşà mic de duşmani, cu cari se luptau întâiadată, se ademeniră de setea răsbunării şi fără a mai pregetà îi alungară până în pădure.

Agiungând acì, o ceată de Moldoveni, se pare a se dedà la fugă dealungul pădurii, iar ceilalţi descălecând părăsesc caii şi caută a lor mântuire în desimea copacilor.

Cavalerii ce aveau a răsbunà moartea şefului lor, descălecară de asemenea, şi-i atacă cu spada în mână. La un semn dat Moldovenii se răspândesc prin pădure. Unii încep a răsturnà copacii de mai înainte curmaţi cari abià erà ţinuţi de trunchii lor, şi cari în a lor căderе ciuntesc şi sdrumegă un mare număr de duşmani; alţii, de pe vârful pinilor, ca din înălţimea unui turn, descarcă asupra cavalerilor săgeţi ce îi lovesc în faţă, atunci când ei ţintiau asupra duşmanilor aerieni, iar corpul de frunte al Moldovenilor înarmat de securi şi pumnare, se luptă om cu om cu Cavalerii, pe cari armele grele şi desimele crengilor atârnate împiedecà a întrebuinţa lăncile şi spadele cele lungi.

In mijlocul vuetului sălbatic, urmat din căderea arborilor, şi a urletului fiarelor spăimântate, ambele partide se luptau într'un loc pe cât de neîndemânatec pentru unii pe atâta favoritor pentru alţii.

In cursul acestei lupte, în care din când în când mereu cavalerii mergeau înainte, o ceată de Moldoveni, aşezată la pândă pe marginea pădurii, neaşteptat dau busna asupra rezervei însărcinate cu paza cailor, o taie în bucăţi şi alungă caii care răspândindu-se fug spre Marienburg. După ce au întrerupt astfel retragerea duşmanilor, Moldovenii aleargă spre agiutoriul compatrioţilor. Cavalerii încongiuraţi acum din toate părţile, au priceput prea târziu capcana în care au căzut şiî îndelung luptându-se bărbăteşte ca nişte disperaţi cearcă a vinde scump viaţa lor, dar în urmă, obosiţi de osteneală şi sfărâmaţi de greutatea zalelor de fier, cu care erau învăscuţi, mulţi cad vii în mâna învingătorilor, iar ceilalţi, după o

cumplită măcelărie, rămaseră morţi în pădure, şi numai vederea cailor în neorânduială fără cavaleri înturnaţi la Marienburg, au încunoştiinţat pe marele magistru Rosdorf despre nenorocirea care în ziua aceea cercă ordinul teuton.

CUVÂNT LA ÎNFIINŢAREA ACADEMIEI MIHĂILENE

După punerea în aplicare a Regulamentului Organic, în fiecare principat s'a făcut câte o legiuire specială pentru şcoale. In Muntenia a lucrat Petre Poenaru, în Moldova G. Asachi. Intre ale schimbări ce se fac aci, este şi înfiinţarea unei şcoale superioare, destinată în special ştiinţelor filozofice; aceasta este *Academia* ce se va numi *Mihăileană*, după numele Domnitorului Mihail Sturdza. Serbarea inaugurării s'a făcut în ziua de 18 Iunie a anului 1835. După discursul Suveranului, Asachi rosti cuvântul din care urmează aci principalele pasagii.

In epoha cea mai înapoiată a statului Moldovei, deşi învăluită de grele întâmplări, totuş nu era neîngrijită creşterea tinerimei. Un Domn atât de înţelept şi urzitor a multor folositoare şi lui Dumnezeu plăcute aşezământuri, precum au fost Alexandru-cel-Bun, n'au pregetat a statornici şi şcoale, din al căror sân au ieşit Mitropolitul Damian, care pentru a sale rare ştiinţe au fost chemat la Constantinopol de Patriarhul Ioan, şi după sfătuirea urmată la patriarchie, împuternicit cu epistola sinodală, au mers la Florenţa împreună cu Mitropolitul Mitrofan, unde au figurarisit între teologii cei învăţaţi. Domnul Vasile I, la 1562, au întemeiat o gimnazie la Cotnar, care era pe atunci o politie înpoporată, au aşezat acolo o bibliotecă, au adus învăţaţi, precum era filosoful Peutscher şi matematicul Reticus, încredinţându-le fiii de boieri pentru învăţătură. Vasile II, numit Lupul, au mai îndeplinit acest ram, întemeiând la 1640 în cuprinsul mânăstirei Trei-Ierarchi, o gimnazie cu bibliotecă şi tipografie.

Asemenea şi din aceste şcoli au ieşit învăţaţi, cu care ne putem lăuda, precum: Mitropolitul Dosoftei, Eclesiastic cuvios şi Poeta bisericesc, Vorn. Costin Miron, istoriograful Moldovei, Logof. Evstratie, legist însemnat, şi vrednicul Mitropolit P. Movilă, fratele Domnului ocârmuitor, a căruia ştiinţe temeinice şi sfânt caracter era în stare a înaintà şi a îndeplinì învăţăturile naţionale, dar nevoit de învăluirile politice a-şi părăsì patria, el şi-au aflat în Rusia strălucit adăpost. Chievul, mărturisind cunoştinţa şi meritul, l'au ales

de al său Mitropolit; academiile de Novogorod, de Cernicof şi de Moscova, sunt lui datoare cu a lor urzire, precum şi aceea întâia seminarie în Rusia, care au întemeiat-o la Chiev.

In cât ţara aceasta se ocârmuià de Domni pământeni, şcoalele naţionale urmà cu schimbătoare soartă până la învăţatul Domn Dimitrie Cantemir, a cărui scrieri se pot numărà între cele clasice.

Dar agiungând cârma guvernului în mâni străine, apoi o sistemă vătămătoare întru toate s'au rădăcinat, aşezământuri de învăţătură de pământeni întemeiate s'au desfiinţat; ştiinţele şi meşteşugurile s'au dat uitărei; singura limbă elinească erà menită a deplinì toată educaţia, în cât cu învăţătura naţională au pierit patriotismul, nouă moravuri şi deprinderi s'au introdus cu dialectul străinilor, rămânând limba maicii părăsită între săteni, şi puţin lipsià a fi locuitorii acestei ţări împărţiţi în două deosebite naţiuni.

Când pe rotunzimea pământului înfloreà civilizaţia, ale sale raze cu anevoe răsbăteà asupra acestui orizon; de suflarea unor agere furtune se stârpise ramul Dafinului naţional şi asupra Moldovei înzestrată cu nenumărate odoare a naturii, plutià o negură care învelià de întristare şi de orbire această frumoasă ţară.

In mijlocul unor asemenea împregiurări, pronia aprinzându-vă în inimă sf. scântee a ştiinţelor, au hărăzit nouă P. I. V. de mădular la Epitropia şcoalelor, când cu râvna şi patriotismul P. S. nostru archipăstor şi D. Vornicului C. Mavrocordat aţi cercat reformarea învăţăturilor publice ca un singur mijloc de mântuire morală, şi cu îmbunătăţirea fiinţei politice, ce s'au hărăzit Moldovei de îndatoritorii şi prea puternicii monarhi, au răsărit pentru ei o nouă epohă.

Drept aceea, la 1828, ridicându-se din ale ei surpări gimnazia Vasiliană, I. V. aţi întemeiat în ea sisteme de învăţătură potrivite cu acele care astăzi se numără pe la naţiile megieşite, adică a învăţà ştiinţele în limba patriei, începând dela cele elementare până la încheerea clasurilor umanioare. Lipsa cărţilor de paradosire şi înmiite îngreunări n'au curmat sporul acestui plan; îndemnat şi povăţuit de înţelepciunea I. V., personalul profesoral îl urmà cu statornicie, încât după

un curs de învățătură de 7 ani acei tineri cari s'au crescut cu cheltueala școalei la institutul gimnazial, statornic urmând studiile acum la încheerea trecutului anului școlastic au săvârșit filologia, limba latină, geografia, hronologia, aritmetica, catechism, istoria biblică, retorica, poezia și arheologia și au agiuns în stare de a puteà ascultà filozofia.

Pentru acest scopos se întemeiază astăzi un așezământ de învățături care va revărsà asupra doritorilor dreaptă lumină

In această academie avem încredere că părinții vor fi martori de sporul și îmbunătățirea fiilor, biserica îi va adăpà cu ale sale sfinte învățături și societatea va câștigà folositoare mădulare, ea este singurul scopos a acestui asezământ carele-i dat, pregătit și înființat de I. V. se va împodobì în veci cu numele de *Academia Mihăileană*, întru memoria și slava strălucitului ei urzitor și drept semn al recunoștinței ce vă este datoare patria.

ANTON PANN

1794 — 1854

Român de origine prin tatăl său, Anton Pann s'a născut în Bulgaria. Pe la 1806, izbucnind războiul ruso-turc, familia lui se duse în Basarabia, căutând o soartă mai bună sub stăpânirea Ruşilor ; dar, după ce doi fraţi ai lui, luaţi în armata rusească, pieriră în luptă, fugì cu mamă-sa în România şi ajunseră în Bucureşti.

Anton Pann
(de pe un portret desemnat de d. Barbu Delavrancea şi publicat în „Revista Nouă")

Acì Pann intră paracliser la biserica Olari, apoi cântăreţ la o altă biserică şi în acelaş timp urmă şi la şcoala de cântări şi la tipografia lui Petre Efesiu, vestit profesor de muzică bisericească în Bucureşti. Mai târziu deveni director al acestei tipografii şi se ocupă cu naţionalizarea cântărilor eclesiastice şi cu răspândirea artei muzicale în ţară.

După ce funcţionă ca dascăl domnesc la seminarul din Râmnicu-Vâlcii, se întoarse în Bucureşti, unde fu numit profesor de muzică vocală al şcoalelor naţionale, fiind şi cântăreţ pe la biserici. La 1842 i se dete însărcinarea de profesor de muzică la seminarul din Capitală şi se ocupă foarte mult cu această îndatorire nouă, dând la lumină o interesantă lucrare „Basul teoretic şi practic al muzicei bisericeşti sau gramatica melodică," scrisă în formă catichetică pentru uzul şcoalelor. (Buc. 18.45).

Pentrucă scrià mult şi voia să-şi răspândească mai cu înlesnire lucrările, fundă o tipografie, în care se tipăriră în curs de vre-o zece ani o sumă de opere atât ale lui cât şi ale altora.

Murì de tifos şi fù înmormântat în curtea bisericii Lucaci.

* * *

Scrierile sale, începând cu *Axionul* din 1819 şi cu *Cântările de stea* din 1821, sunt foarte numeroase şi se urmează regulat aproape în tot anul.

Dela 1821 el scoate calendare în unsprezece ani aproape dearândul; traduce din greceşte *„Noul Erotocrit“* (Sibiu 18.37) şi *Christoitie sau şcoala moralului“* (Buc. 1834); tipăreşte opere bisericeşti sau de muzică orientală pentru trebuinţa cântăreţilor de pe la biserici şi a elevilor din seminariu, ca *„Noul doxastar“* (Buc...), *„Irmologhion“*, (Buc. 1846) *„Rândueala Sfintei Leturgii“*, (Buc. 1847) ş. a.

Toate acestea — şi alte lucrări şi prelucrări de mai puţină importanţă — deşi au adus un real serviciu atât cititorilor în genere cât şi în special elevilor, de cari vorbeşte cu mult drag în testamentul său în versuri, nu formează titlul de glorie a lui Anton Pann.

Dacă cercetăm însă scrierile lui culese sau inspirate de la popor, acelea despre cari, ar fi putut zice în genere:

De prin lume adunate
Şi la lume iarăş date,

ne convingem că, în istoria literaturii noastre, el trebue să aibă una din paginile cele mai interesante.

Două sunt punctele de vedere din cari trebue să judecăm activitatea lui Anton Pann: cultural şi folkoristic.

După cum Heliade a răspândit gustul de citire în pătura ridicată a societăţii româneşti şi a produs o mişcare intelectuală îndemnând pe toată lumea să se instruească şi să scrie, tot astfel Anton Pann, luând idei ale poporului sau dând idei analoage, vorbind în limba curat românească, fără a se fi influenţat de pedantismul ce începuse a se introduce în vremea sa, captivează poporaţiunea săracă din capitală şi din provincii şi necesitatea de a citi spre a pricepe cărţile Pann sileşte pe nenumăraţi băieţi de prin prăvălii şi de prin mahalale să petreacă orele libere descifrând buchile — mai târziu literile — din tipăriturile acestui scriitor. Sinceritatea şi naturalul expresiunii sale, uşurinţa versurilor au făcut pe cititorii săi să crează că le dă cevă din al lor, că le scrie un amic sau că scriu ei înşişi. De aceea au avut mult efect satire ca *„Indreptătorul beţivilor“* (Buc. 1832) *„Cântătorul beţiei* (Buc. 1851) *„Triumful beţiei“* (Buc. 1852) ş. a.

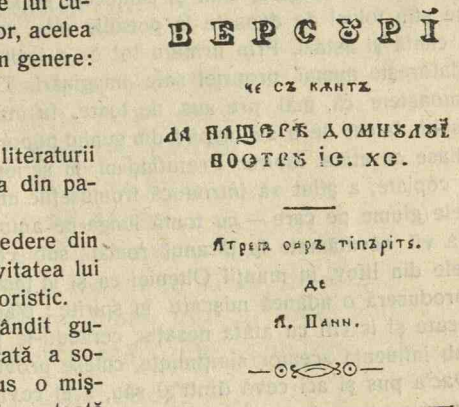
ВЕРСУРІ

чє сѣ кѧнтѫ

дѧ плѫдѣрѣ дѡмнѧлѣї
ноѕтрѫ іс. хс.

Атрєїа оарѣ тїпѫрітѫ.

Де

А. Панн.

Ѥѯкѹрєщі.
Дн тїпографіа са.
1846.

Cântece de stea de A. Pann 1846
(de pe un exemplar din biblioteca Academiei Române)

Generaţiunea boierească de pe la 1849 — 50 primi şi ea cu încetul influenţa lui Pann, şi culegerea de poezii „Spitalul amorului“ (Buc. 1851—52), apoi „Memoriul focului mare dela 1847“ (Buc. 1847) ş. a. deveniră cărţile ei favorite.

Noua şi repedea prefacere în viaţa noastră, în cultura şi modul de a gândi, neapărat a dat la o parte pe Pann, l-a dat uitării. Acum însă trebue să căutăm broşurile lui prăfuite, pentrucă sunt importante din al doilea punct

de vedere. In ele găsim comori ale spiritului poporan, găsim lucrarea enormă a unui folklorist român, care a făcut pentru alte ramuri ale literaturii poporane ceeace a făcut Alecsandri pentru poezie.

Afară de „Cântecele de stea", apărute în nenumărate ediţiuni, lucrările de căpetenie ale lui Pann sunt: „Fabule" — „O şezătoare la ţară" — „Năzdrăvăniile lui Nastratin-Hogea" — „Povestea vorbei".

Iată cum caracterizează Teodorescu G. Dem. însemnătatea operei lui A. Pann:

„Familiar cu limba turcească, luă glumele lui Nasr-Eddin Hogea şi le publică în versuri, sub titlul de Năsdrăvăniile lui Nastratin Hogea. Cunoscând limba sârbă şi bulgară, cum şi cântecele poporane ale acestor naţiuni vecine, el se ştiu folosi de dânsele în poeziile sale, cari s'au cântat atâta timp şi se mai cântă şi astăzi. Prin urmare tot ce a ieşit din pana lui Anton Pann nu se datoreşte numai propriei sale imaginări. Dar, în acelaş timp, trebue să recunoaştem că, mai pre sus de toate, fu înzestrat cu un puternic şi un deosebit talent de a se inspirà din geniul poporului cu care trăise şi pe care-l studiase cu atâta iubire. Pretutindeni în scrierile lui, chiar şi în cele dela alţii copiate, a ştiut să introducă frumuseţile unei proprii creaţiuni, ş'acel foc, ş'acele glume pe care — cu toată lunga-ne amorţire de sub fanarioţi — le întâlnià vii nevătămate la ţăranul romàu, sub coliba din Basarabia ca şi pe vetrele din Ilfov, în munţii Olteniei ca şi în ţara Ardealului. De aceea cărţile lui produseră o adâncă mişcare în spirite; d'aceea publicul le cumpără pe întrecute şi le citì cu atâta nesaţiu, cerându-le mereu. Cu astfel de înclinări şi sub influenţa acestor simţiminte, culese proverbele din „Povestea Vorbei".

„Dac'a pus şi acì cevà dintr'al său, acel ceva n'a fost, de bună seamă, decât priceperea de a le aşezà astfel încât unul să decurgă dintr'altul sau să se întemeieze pe câte o istorioară, ce mai totdeauna le însoţeşte.

„Merit mare pentru un biet dascăl „dascăl de muzichie", care oţelit de aprigul despotism sub care se născuse, încercà să vedească meritul ţăranului şi ale lui moşteniri frumoase; căci până atunci nimeni, absolut nimeni nu se gândise că Românul are o poezie şi o proză, nescrise, dar bine păstrate în a lui memorie; nimeni nu se desfătase de răpitoarele-i basme şi de sgloboiile-i ghicitori, spuse în „şezătorile dela ţară", unde caierul de lână părea că se toarce singur, unde bătrânii ţineau şcoala de bune învăţături şi povesteau faptele trecutului, tradiţiunile neamului. Anton Pann fu cel dintâiu care ne dete o colecţiune de proverbe, cărţi de imnuri religioase, basme şi poveşti versificate, ghicitori, poezii poporane şi descrieri de moravuri. O muncă atât de frumoasă şi de neobosită merità din parte-ne tot respectul şi toată lauda".

POVESTEA VORBEI

„Povestea vorbei“ e o adunare de proverbe și de anecdote versificate. Prima ediţiune a apărut în 1847. Ediţia din 1852—53 cuprinde 3 tomuri. (Alte ediţiuni în Colecţia *Minerva* și *Biblioteca pentru toţi*). Proverbele sunt grupate după ideile generale la cari se raportă; după fiecare grupă urmează o anecdotă sau mai multe în legătură cu ideia generală a grupei. Incepe cu „cusururi sau urâciuni“; găsim apoi: despre vorbire, despre minciuni, despre năravuri rele, ș. a. Urmează acișparte din capitolul relativ la beție, cu anecdota respectivă Se va vedeà că Pann redă toată naivitatea și uneori și trivialitatea povestirilor poporane.

DESPRE BEȚIE

Cine bea în cinste ori în dator se îmbată de două ori.
Vinul îl bei de bun și el te face nebun.
Tu îl bei pe dânsul și el te bea pe tine.
Tu îl bagi în maţe și el iese în faţă.
Cât să-i dai ocol, tot te dă de gol.
Mergi pe cărare lină și dai drept în tină.
Vinul, ţuica cui îi place n'are cu ce să se 'mbrace.
Cine bea pân' la 'mbătare nume bun în lume n'are.
Decât să-ţi iasă nume rău mai bine ochii din cap.

POVESTEA VORBEI

Un grec oarecare din sate plugar
Plecă și se duse cu al său măgar
Până la o rudă ce-i erà cumnat
Și aveà ședérea departe l'alt sat.
Cumnatu-său care prea mult îl iubià
Și-n casă văzându-l odată abià,
Il priimì vesel cum i s'a căzut
Și seara la cină cu el a șezut,
Cu vorbe cu glume tot s'a îndemnat
Și a dat cu paharul pân'ce s'a 'mbătat.
Culcându-se astfel și dormind cevà,
A doua zi capul grozav îi urlà.
Ii părea mai mare de cum erà întâiu
Și-l trăgeà să-l puie iar pe căpătâiu.
Il puneà și geaba oricum nu-i treceà,
Ii atârnà, par'că locul nu-i plăceà.

Necăjit se scoală greaţa a-şi scuipà,
Vrând şi dobitocul a şi-l adăpà
Şi dacă se duse în sat la cişmeà
Fluera din buze silindu-l să bea.
Dobitocul însă, dacă a băut,
Işi ardică capul şi-n loc a stătut.
Deci văzând ţăranul pe al său catâr
Că la fluerarea-i nu duce hatâr
Şi de îmbiere n'are nici habar
Ca o picătură să 'nghiţă măcar,
Zise (clătind capul): „hai, dobitoc, hai!
Tu mai multă minte decât mine ai!
De făceam aseară ca tine şi eu,
Nu erà să-mi fie astăzi aşà greu".

CUIUL LUI NASTRATIN

Sub titul de „Năzdrăvăniile lui Nastratin-Hogea", ni se povestesc în versuri o sumă de snoave cari circulă prin literaturile diferitelor popoare, atribuite acì unui personagiu, acì altuia. El le pune toate seama lui Nasredin (Nastratin) care a fost un învăţat pe vremea lui Tamerlan, dar a căpătat în gura poporului caracterul bufon. Urmează acì una din acele poveşti. Ea este o explicaţie a proverbului „Cuiul lui Nastratin"; e aceeaş anecdotă care formează subiectul piesei lui Alecsandri: „Arvinte şi Pepelea". Prima ediţie a apărut în 1853. Alte ediţiuni în Colecţia *Minerva* şi *Biblioteca pentru toţi*.

Nastratin Hogea adesea, după cele ce făceà,
Acì se 'mbogăţià 'ndată şi acì iar sărăcià.
Astfel dar el odată, sărac după cum erà,
Neavând de cheltueală nici măcar chioară parà,
Se tot socotì în sine cum ar face vr'un mijloc
Prin vreo năzdrăvănie să dea iar peste noroc.
Şi aşà vine îndată la nevasta sa zicând:
—„Dragă! iată îţi dau în ştire ceeace am pus de gând.
„Eu zic ca să vindem casa şi să luăm cevà bani
„Decât să umblăm în vreme flămânzind tot şi golani".
—„Vai de mine! ea îi zise, apoi unde să şedem?
„Vrei să rămânem pe drumuri şi parale să avem?"
—„Ba nu! Hogea îi răspunse, voi oprì din loc cevaş
„Numai pe cât să ne facem un cât de mic bordeiaş".

Nevasta în contra se puse, în fel de chipuri nevrând.
El iar altele îi zise şi s'o vânză tot cerând.
In cele de pe urmă el cu a o mângâià
O înduplecă prea lesne ca să voiască şi ea.

Deci ştiind el acì 'n satu-i pe oarecare bogat,
Fără să mai zăbovească la dânsul a alergat
Şi s'o cumpere-i propuse, un preţ prea uşor cerând.
Bogatul văzând că cere pe dânsa preţ mic atât
Ca s'o ia cu toată voia fu gata numai decât
Şi deşi lui într'atâta ieftină i s'a părut
Dar tot dorì să-i mai lase din preţul ce a cerut.
Hogea îi mai scăzù preţul, capetele nu-l ţineà,
Că dor pe cât să o vânză, lui tot bine îi venià,
Şi către bogatul zise:—„Las p'acest preţ; dar îţi spuiu
„Că în peretele casei voiu să bat şi eu un cuiu,
„Care cuiu pe totdeauna să se numească al meu
„Ş'alt de el să nu s'atingă decât numai singur eu,
„C'un cuvânt, numai pe dânsul că-s stăpân şi eu să zic
„Şi încolo să n'am voie să mă ating de nimic".

Bogatul văzând că casa chilipir o cumpărà,
Nu se gândì mai departe deşì întâiu se apărà,
Dar văzând că Hogea nu vrea să o vânză în alt fel,
Zise 'n sine: — „Ce-o să fie să aibă un cuiu şi el?
Şi lăsându-se în voia-i îndată o cumpărà
Cu contract cu întărire şi banii îi numărà.
Bătù şi Hogea 'n perete un cuiu cum s'a învoit,
Care şi în zapis, cuiul lui Nastratin s'a numit.

Mutându-se dar în casă bogatul cumpărător
Ca să păstreze şi cuiul Hogei rămase dator.

Aşà Hogea într'o noapte când toţi dormiau, s'a sculat
Şi la casa cea vândută îndată a alergat,
Strigând şi bătând în uşe: să-i deschiză mai curând
Şi bogatul din năuntru:—„Cine este? întrebând,
Hogea: „Eu sunt", îi răspunse.—„Dar ce vrei?" l-a întrebat.
— „Voiu să-mi văz cuiul, răspunse, de l-aţi întrebuinţat".

Se sculă 'ngrabă-i deschise, Hogea se uită zicând:
„Te văzui ast'noapte'n visu-mi cevà de cuiu atârnând,
„Dar vă culcaţi; nu-i nimica, cum văd, visul m'a 'nşelat,
„Ci păziţi ca nu vr'odată să iasă adevărat".

Altă dată iarăş Hogea la miez de noapte viind
Începù să bată'n uşă când se aflau toţi dormind.
Cumpărătorul de casă:—„Cine este? a 'ntrebat.
— „Eu sunt! eu! Nastratin!" Hogea către dânsul a strigat.
— „Dar ce vrei? l-a 'ntrebat iară. Răspunse el:—„Voiu
[să-mi puiu
„Chiulaful ce-l port eu ziua acilea într'al meu cuiu,
„Că'n bordeiul meu nu este nici un cuiu unde să bat
„Şi nu voiu să-mi văd chiulaful a sta pe jos aruncat".
Cumpărătorul de casă îi zise:—„Apoi ce fel,
„Tot aşa o să-mi vii noaptea?"—„Vezi bine, răspunse el,
„N'avem condiţia asta să fiu stăpân pe al meu?
„O să viu ziua şi noaptea şi oricând voiu voì eu".
— „Care va să zică dară, cumpărătorul a zis,
„Mi-am dobândit eu beleaua cu tine cu forme'n scris.
— „Nici o beleà, zise Hogea, ce te supără un cuiu?
„Şi că vin câte odată cevà de dânsul să puiu?"

Altădată venì Hogea o frânghie 'n mâni având
Şi 'ncepù de cuiu s'o lege către ai casei zicând:
— „Azi nevasta spală rufe şi viu frânghia s'o 'ntinz
„Din cuiul meu de aicea şi de bordeiu să o prinz".
— „O vai de noi! începură ai casei a se văità,
„Ce păcate ne goniră să cumpărăm casa ta!
„Că ne ameţeşti cu cuiul ce-l socotiam bagatel
„Şi acuma n'avem pace necăjindu-ne cu el".

Intr'o zi iar venì Hogea în mână cu un bojoc
Şi-l atârnă'n cuiu zicând că'n bordeiu-şi n'are loc.

Astfel Hogea totdeauna cu una şi alta viind
Şi pe cel ce-i vândù casa totdeauna necăjind,
Neavând alt ce mai face fiind nevoiţi astfel,
Intr'o zi de supărare zise:—Frate, către el,

„Dă-mi banii pe jumătate din ceea ce-ți numărai,
„Și-ți ia înapoi casa că nu am de tine traiu,
„Voiu fi de căit în viață de ce însumi eu făcui
„Că m'ai omorât cu zile cu pustiul tău de cuiu".
Nastratin știa prea bine încă de când el vindeà
Că bogatul cu pagubă înapoi o să-i dea.
Dar tot făceà cevà nazuri țiindu-se cam semeț.
Zicând: „Eu cheltuii banii (ca să-i mai scază din preț)
Cumpărătorul îi zise: — „Dă-mi dar numai pe un sfert.
„Și'ncolo a treia parte cu tot sufletul ți-o iert".
— „E! așà mai se poate, îi răspunse Nastratin,
„Că voiu găsì mi se pare să-ți număr atât puțin".

Și așà cumpărătorul cerù cu paguba sa
Să scape de supărare și casele a-i lăsà,
Decât să stea să mai umble 'n dandanale judecăți
După reaua sa tocmeală, știind că n'are dreptăți.
Iar Nastratin se alese și cu case și cu bani,
Ne mai umblând să se plângă că sunt săraci și golani.

LUPUL POCĂIT

Subiectele fabulelor lui sunt sau originale sau poporane. Stilul este foarte simplu și foarte plastic. Versurile sunt corecte, deși ritmul uneori greșit, dar în aceasta se apropie de versul poporan.

Prima ediție a fabulelor a apărut în 1839 într'un singur volum. In 1841 a scos două volume mici. Urmează aci o fabulă din această colecțiune.

Un lup dac'a 'mbătrânit,
Intr'o zi, ce i-a venit!
A vrut a se pocăì
Și faptele a-și căì.
Deci cu acest al său gând,
Numele 'n câine schimbând,
S'a smerit ca un bătrân
Și s'a băgat la stăpân,
Să slujască într'un an
La oi, pe lângă cioban.
Intr'acest chip dar slujind
Și oile 'n câmp păzind,
Intr'o zi, fiind lungit,
O oae l-a mirosit.
El îndată a uitat
Că este 'n câine schimbat
Și apucând oaea de trup,
O jertfì 'n grab' ca un lup.
Ciobanul peste el dând
Și această faptă văzând,
— „Ce-ai făcut?" l-a întrebat,
„Câine bătrân și spurcat!"
Iar el smerit se uità
Și într'acest chip se 'ndreptà:
— „Eu", zise, „fiind culcat,
„M'apucasem de visat;

„Oaea, cum păşteà 'mprejur,
„Viind tocmai ca un fur,
„Pe la spate mă muşcă
„Şi coada îmi îmbucă.
„Eu i-am zis odată: bâr!
„Şi-am mai zis şi alt'dată: [mâr!
„Dar ea tot mă supărà
„Şi nu se astâmpărà.

„Atunci şi eu necăjit
„Cum o trântii, a murit
„Şi, de frică să n'o vezi
„Şi să mă 'nvinovăţezi,
„M'apucai de o mâncai
„Şi în burtă o băgai".

Dar ciobanul nu glumì
Dându-i una, l-adormì.

O ŞEZĂTOARE LA ŢARĂ SAU CĂLĂTORIA LUI MOŞ ALBU

„O şezătoare la ţară sau călătoria lui Moş Albu" e o adevărată epopee comică, în care se oglindeşte întreaga viaţă a ţăranului, cu obiceiuri, cu credinţe, cu poveşti, cu cântece, cu ghicitori.

Pann îşi propuneà să facă o lucrare mare; dar n'a tipărit decât două broşuri: prima în 1851, a doua în 1852. Moş Albu îşi povesteşte singur păţăniile. După ce arată cum a ajuns noaptea într'un sat — în partea dela început, care se reproduce aci — ne spune cum a nemerit în casa unui cimpoier şi ce a păţit acolo, cum a scăpat şi a ajuns fără voie sub şopronul unui sătean, cum s'a deşteptat şi a ascultat toate poveştile şi glumele dela o şezătoare. Povestea se întrerupe brusc, făgăduind urmarea care nu s'a mai dat. Alte ediţii: Buc. Minerva 1904; Biblioteca p. toţi.

Din Bucureşti într'o toamnă plecând pentru un drum lung,
Seara pân'la Colintina abià putui să ajung.
Acì fiind hanuri multe aş fi putut să rămâiu
Şi ca un drumaş pedestru în acea noapte să mâiu.
Dar să nu fac ca ţiganul carele când a plecat
Şi-a luat pila, ciocanul, şi în tindă s'a culcat,
Viindu-mi aceste 'n minte mi-iau traista pe ciomag,
Şi după ce ca tot omul un ciocan de rachiu trag,
O iau pe jos la drum iute, văzând că s'a înserat,
Ca să ajung mai de vreme să găzduesc la vre-un sat.
Mergând astfel puţin încă, nişte ceaţă s'a întins
Şi-o 'ntunecime adâncă din patru părţi m'a coprins.
Eu mergeam şi ceaţa, fumul, cât treceà, se lăsà gros,
Incât abià vedeam drumul cu ochii plecaţi în jos,
Satul nu erà departe, dar eu drumul meu pierzând
Luasem spre altă parte, unde mă duc nevăzând,
Când mă pomenii d'odată între nişte arături.
Am stătut în loc îndată privind cu fluerături.
Mă miram spre care parte să merg calea să-mi descurc.

Ziua erà prea departe să stau acì să mă culc.
Privind aşà, mai departe văz o lumină de foc
Şi prin mărăcini, prin gloduri o luai la acel loc.
Intuneric fiind foarte, unde călcam nu vedeam,
Ţiind ochii spre lumină mă 'mpiedicam şi cădeam
Până când în cea din urmă d'odată cum am păşit,
Mă pomenii într'o groapă de unde n'am mai ieşit.
Noroc că nu fuse apă, ci un puţ nisipos, sec,
Săpat, neisprăvit încă,—dar puteam să mă înec.
Nici n'au fost ghizduri sau lemne de care să mă lovesc,
Că adormiam somnul tatei, să nu mă mai pomenesc.
De cât mă alesei numai cu dureri din lovituri,
Cu genunchi, coate belite, şi la ochi cu zgârieturi.
Şi aşà fără de voie am rămas să dorm acì,
Nevrând să fac ca ţiganul în tindă a conăcì.
Ii găsiam atunci dreptate, de şi-l luasem de prost
Şi ziceam că mai cuminte de cât mine el a fost.
De făceam şi eu ca dânsul, nu eram să rătăcesc
Şi să caz în astă groapă, să mor să mă prăpădesc.
Fiind mult până la ziuă am avut timp de prisos
Ca să procetesc în minte mii de spuneri de folos,
Pe care eu mai 'nainte nu le chibzuiam aşà,
Ci-mi intrà pe o ureche şi pe cealaltă-mi ieşià
Şi ziceam clătind cu capul, că d'aia bieţii români
La câte o întâmplare zic vorba celor bătrâni:
Că omul până nu pătimeşte
Nici-odată nu se 'nţelepţeşte.

Dar, ca surdului, baţi toba la ureche cu ăst cuvânt,
Că din gură cu vânt iese şi se duce iar în vânt:

Adică următoare povaţă: Nu plecà fără tovărăşie.
Cine pleacă mai de dimineaţă Negoţul de vrei să-ţi fie sigur
(Ne-aşteptând soare să răsară) Să-l întorci fără tovarăş, singur.
Departe ajunge până seară. Lupului de ce-i e ceafa groasă?
Şi iarăş la orce călătorie Că singur îşi găteşte de masă.

Aşà dar, tovărăşia la negoţ e de prisos;
Iar la o călătorie să o iei e de folos,

Căci poate cazi într'o groapă, în apă sau în vr'un râu,
Şi de n'are vr'o putere, tot îţi întinde un brâu.
Bunioară iacă mie cum mi s'a întâmplat:
Să fi avut un tovarăş, mâine ar vestì în sat.
Dar acuma cine ştie d'acì de voiu mai ieşì,
Poate de sete, de foame în chinuri mă voiu sfârşì!

Gândind astfel, văz că 'ncepe a se luminà de zi
Şi scârţâituri de care pe drum a se auzì.
Atunci cunoscui că puţul e 'n marginea unui drum
Şi pe lângă tot necazul mă bucurai oarecum.
Deci când simţii mai aproape scârţietura de car,
Incepui să strig din groapă cu răcnet ca un văcar.
Dar de alt necaz acuma fierea în mine crăpà
Că sgomotul cel de care de tot glasu-mi astupà.
Mai trecând auzii iarăş nişte glasuri de copii,
Care veniseu cu vite să le pască prin câmpii.
Asemenea şi la dânşii am început a strigà,
Dar ei fără să auză, se jucà şi alergà.
Mai dedei încă o gură tocmai cum strigă la lup,
De eram să-mi rup şi glasul şi de tot să mă astup.
Dar ce folos! că băieţii de şi au auzit glas
Şi-au alergat să se uite în groapă în acel ceas?
Căci cum mă văzură 'ndată în fundul puţului stând,
O croiră toţi la fugă, „aoleo!, dracul!" strigând.
— Nu sunt drac! strigai la dânşii, dar ei nici n'au auzit,
Ci 'n sat la părinţi să spuie, pe fugă s'au repezit.
Şi sătenii auzindu-i au luat funii pe loc
Gândind că din sat d'acilea a căzut vr'un dobitoc.
Dar la puţ dacă veniră şi se uitară în el
In loc de drac şi de vită văd un om cu ei la fel.
Şi 'ncepură cu mirare a zice ş'a se crucì:
— Ucigă-te crucea, drace!... Măi, dar cum căzuşi acì?
Beat ai fost, n'ai fost în firea-ţi, ori cum ţi s'a întâmplat?
Tu ai căzut aici singur, or cineva brânci ţi-a dat?"

Acestea zicând lăsară funia ce au adus
Şi legându-mă cu dânsa de subţiori m'au tras sus,
Apoi puţintel cu dânşii pe verdeaţă am şezut
Şi le-am spus toată 'ntâmplarea şi în puţ cum am căzut.

Deci dând la toţi mulţumire şi slavă lui Dumnezeu,
Imi luai traista 'n spinare şi plecai pe drumul meu,
Hotărînd ca mai de vreme la vr'un sat să găzduesc
Ca nu cumva să se întâmple ceva iar să pătimesc.
Mersei vre-o câteva ceasuri, fără undeva să şez
Temându-mă, siliam calea pe drum să nu înserez
Şi tot priviam înainte când şi când să văz un sat
Cum şi în cele din urmă de el m'am apropiat.
Şi fiind acum de vreme şi soarele încă sus,
Rămânând ca două suliţi să sfinţească la apus
Şi nimeni nu se 'ntorsese din săteni până atunci,
Ci se aflau toţi la muncă 'ncolo 'ncoace prin lunci,
Şezui acì jos pe iarbă, fiindcă vântul băteà;
Fiind şi gardul aproape mă rezemai d'o propteà,
Gândind ca să mai rasuflu şi să odihnesc cevaş
Până să vie sătenii şi să-mi caut vreun sălaş.
Eu ostenit de drum, una, al doilea nedormit,
Stând în puţ noaptea întreagă în cugete chinuit,
Am adormit fără veste lângă gard cum am picat.
Când m'am deşteptat văzui că tot satul s'a fost culcat.
Incepând să fluer iară, mă scol, mă uit împrejur.
Şi Dumnezeu să mă ierte, cât p'acì eram să 'njur,
Când văzui că nicăirea lumina nu se zărià
De cât la o ferăstrue ceva, ceva licărià.
Imi luai traista la umăr şi ciomăgelul în mâini
Şi plecai spre acea casă, lătrându-mă mii de câini.

CÂNTEC DE STEA

Dela Crăciun şi până la Bobotează se umblă cu Steaua şi Vicleimul.

Sub numele de „stea" se înţelege o stea de hârtie luminată cu mici lumânări de ceară aşezate în lăuntru, având desemnată în faţa Naşterea lui Hristos şi venirea celor trei crai dela răsărit.

Elementele principale din cari se compun cântecele de stea sunt trei: 1) Cântece despe persoane şi evenimente biblice, de exemplu: Versul lui Adam, Trei crai de la răsărit; 2) Psalmi versificaţi; 3) Cântece despre moarte, iad, raiu, etc. Acestea din urmă sunt mai mai nouă şi introducerea lor între cântecele de stea se explică prin legătura stabilită de religiune între păcatul originar al lui Adam şi între Hristos, care vine între oameni ca să-i mântuească şi să le asigure un traiu bun după moarte.

Anton Pann a publicat multe colecţiuni de cântece de stea şi s'a ocupat şi de muzica lor, perfecţionând-o. Urmează acì un asemenea cântec.

Steaua răsărită
Strălucește,
Naștere mărită
Ne vestește:
Că s'a născut Domnul
Cel puternic
Pe pământ ca omul
Cel nemernic,
Din fecioara sfântă
Prea curată.
Astăzi lumea cântă
Bucurată.
Magii cum zăriră
Steaua mare,
Se călătoriră
După zare,

Dela stea 'nvățară
De sosiră
In Vitleem-țară,
Și găsiră
Pe Hristos Mesie
De-l văzură
Și de bucurie
Se umplură.
Ca la 'mpărat mare
'Ngenunchiară
Și cu scumpă dare
Se 'nchinară
Și c'o glăsuire
Il slăviră.
Toți într'o unire
Il măriră

I. HELIADE RĂDULESCU

1802 — 1872

I. Heliade Rădulescu s'a născut în Târgoviște ; a venit de copil în București, unde a învățat cu un dascăl grec, apoi cu Lazăr. După plecarea acestuia, a ajuns profesor în locul lui, a fost obligat să predeà singur toate cursurile și să compună cărți: aritmetică, gramatică, istorie. După 1825, el începù să se ocupe de toată mișcarea culturală și apoi deveni om politic. In 1829 fundează cel d'întâiu ziar „Curierul românesc"; în 1836, cea d'întâiu revistă : „Curier de ambe-sexe". In 1834 întemeiază cu Ion Câmpineanu „Societatea Filarmonică", având de scop să ajute răspândirea culturii și în special să înființeze un teatru ; a reușit să dea reprezentații și să organizeze o mică școală de declamațiune și cânt. Heliade a fost unul din conducătorii revoluției din 1848 și membru al guvernului provizoriu. După căderea revoluției, el fu exilat : rătăci mai mulți ani prin Turcia, prin Franța și prin alte țări. In 1860 fu membru al Constituantei. Membru fundator și președinte al Academiei, își dete demisiunea din cauza unor chestiuni ortografice.

I. Heliade în 1848

(de pe o stampă din acel timp publ. în „Anul 1848 în România)"

* * *

Activitatea literară a lui Heliade, privită în întregul ei, este de o mare importanță pentru istoria noastră culturală și fără să o cunoaștem, ar fi peste putință să înțelegem o mare parte a acestei istorii.

Invățând singur și cunoscând singur operele scriitorilor mari ai popoarelor streine, el pricepù cât de trebuincioasă este această cunoștință pentru progresul unei națiuni. De aceea își propuse să traducă pe toți autorii greci, latini, francezi, italieni, etc., pentru ca în scurtă vreme să aibă putința orice Român a citi în limba sa tot ce spiritul omenesc a produs mai strălucit. Pentru o asemenea vrednică de toată lauda dar uriașă încercare, forțele unui om erau de sigur neîndestulătoare; dar știù să găsească destui tovarăși,

adunând în jurul său o mulţime de tineri doritori de cultură şi îndemnându-i la muncă. Alături cu ei, traduse din Voltaire, Molière, Lord Byron, Lamartine, Dante, etc. Scopul lui nu a fost pe deplin ajuns, pe deoparte pentrucă nici el nici tovarăşii săi nu s'au consacrat exclusiv acestei întreprinderi, pe de alta pentrucă nimeni în urma lui nu a luat în mână conducerea lucrării, astfel că până azi n'avem încă traduse toate capo-d'operele străine.

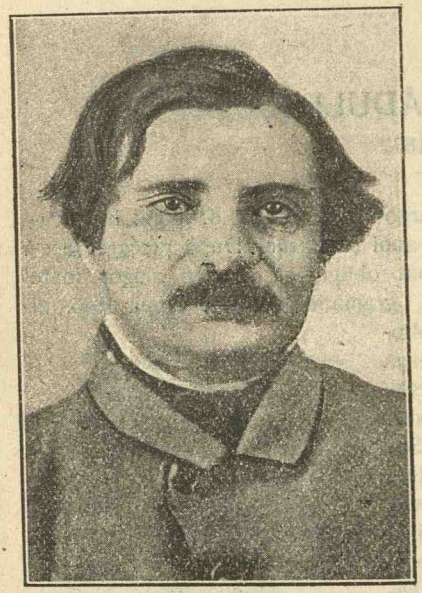

I. Heliade
(după o gravură)

Heliade nu s'a mulţumit însă a fi traducător, ci a publicat şi lucrări originale.

Cele mai multe din poeziile lui lirice sunt traduse sau imitate de pe autori streini (V. Hugo, Lamartine, Schiller). Afară de câteva publicate la începutul carierei sale literare, cari sunt scrise într'o limbă românească frumoasă, majoritatea au defectul de a fi foarte greoaie ca limbă: peste măsură de multe italienisme şi exprimarea obscură. Dintre originale, de sigur, cea mai frumoasă e „Sburătorul" : model de scriere românească, importantă ca studiu asupra superstiţiunilor ţărăneşti şi perfectă în partea descriptivă.

Principala încercare epică este „Mihaida", poemă în versuri albe, în care îşi propuneă să cânte faptele lui Mihaiu Viteazul.

Mai toate poeziile fură reunite de el pe la 1868 în câteva volume intitulate „Curs întreg de poezie generală", precedate de o introducere, în care studiază chestiunea latinităţii limbii române, şi de un tractat de versificaţiune.

Mai multe din satire sunt scrise în proză şi au ori scop literar (Poetul dinastic, Poetul urlător, D. Sarsailă autorul) ori scop politic (Figaro şi Don Pascale, Danciul).

Ca fabulist, Heliade a lăsat un însemnat număr de lucrări în versuri de diferite măsuri, corecte ca rimă, dar uneori greşite ca ritm. In genere acţiunea e condusă bine şi interesant, dar lipseşte simplicitatea fabulei, căci el întrebuinţează forma aceasta numai ca să nu puie numele persoanelor ce vrea să atace. Mai toate sunt politice. Vom cită: „Măceşul şi Florile" îndreptată contra încercării lui Trandafilof de a aduce ruşi lucrători de mine, —„Corbul şi Vulpea cum a fost", tractând tema obişnuită,—„Corbul şi Vulpea cum este", în care corbul a prins minte şi nu se mai înşală de linguşirile vulpii.

Scrierile istorice şi politice sunt numeroase. Afară de ediţiunile elementare de istoria Românilor, trebue să citâm încercarea de istorie universală critică, din care însă a publicat în cursul vieţei sale numai câteva părţi. Cele mai

importante din această categorie sunt: „Memoriu asupra istoriei regenerării române", în care se ocupă de mişcarea din 1848, şi „Aduceri aminte şi impresii ale unui izgonit", în care tratează aceeaşi parte a istoriei noastre, însă din punct de vedere mai personal. Alături de acestea trebue să citäm cartea intitulată „Spiritul şi Materia sau Equilibru între antiteze", o colecţiune de articole politice şi istorice pe care voeşte a le reuni într'un tot, legându-le de o ideie generală: ideia antitezelor. In ordinea politică, spre a merge bine un stat trebue ca antitezele să se echilibreze. Nu trebue să fie nici prea multă libertate, nici prea multă restricţiune, ci moderaţie în tot. Dacă autoritatea sau guvernul va fi prea puternic, se va naşte tirania; dacă din contra poporul va fi mai puternic, se va naşte anarhia. Prin urmare nu numai progres, nu numai conservare, ci progres şi conservare totdeodată. Cine conservă, are, zice dânsul, şi cine are poate progresà mai repede. Deşi scrise cu patimă politică, articolele acestea sunt importante prin amănuntele ce se dau despre revoluţia din 1848, despre societatea filarmonică şi ne arată modul cum s'au privit de o parte din oamenii noştri politici diferite chestiuni, ca unirea, împroprietărirea ţăranilor, ş. a.

Intre scrierile filozofico-religioase, vom pune în primul rând *traducerea Bibliei*, căci el dă acesteia o importanţă filozofică şi politică exagerată.

Ideile lui Heliade cu privire la limba românească s'au schimbat mult în cursul timpului. Se pot deosebi două perioade: *a)* înainte de 1840: sunt ideile pe cari le vedem expuse în prefaţa gramaticei din 1828; *b)* după 1840: sunt ideile lui italieniste. Comparând limba română cu cea italiană, găseşte aşà de multe asemănări între ele, încât le socoteşte că sunt nu două limbi, ci două dialecte. Pentru a-şi ilustrà teoria, compune o gramatică şi un vocabular. Condus de aceste idei, adică de dorinţa de a stabilì cât mai multe asemănări între cele două limbi, introduce în scrierile sale o seamă de cuvinte luate direct din limba italiană, astfel că scrierile sale dintre 1860—70 sunt aşà de mult împestriţate cu vorbe de acest fel încât devin neînţelese. De acì în fine decurse ideia foarte ciudată de a schimbà toate poeziile sale vechi, scrise în adevărata limbă românească, într'o formă italiană-română. Credinţele linguistice ale lui Heliade furà primite de multă lume, din cauza autorităţii de care se bucurà el, furà introduse chiar în şcoli; dar după câţiva ani dispărurà, fiindcă erau greşite şi fiindcă greşeala se putù lesne observà.

Iatà principalele scrierii ale lui Heliade:

Scrieri despre limbă: Gramatica românească, Sibiu 1828; Paralelism între dialectele român şi italian, Buc. 1841; Prescurtare de gramatica limbii româno-italiene, Buc. 1841; Vocabular de vorbe streine în limba română, Buc. 1847; Principii de ortografie română, Buc. 1870.

Ziare şi reviste: Curierul românesc, Buc. 1829—1848; Gazeta teatrului naţional, Buc. 1835; Curier de ambe-sexe, Buc. 1836—1847; Conservatorul, Paris, 1856.

Poezii: Meditaţii poetice dintr'ale lui La Martin, Buc. 1830 (şi originale); Căderea dracilor, Buc. 1840; 29 Decembrie 1843; Tandalida, poemă eroică, Buc. 1854; Cobza lui Marinică, 1855; Cântarea cântărilor la M. L. Carol I şi Elisabeta, 1870; Serafita şi Oda Romaniei, Buc. 1872.

Traduceri: Fanatismul sau Mahomet, Buc. 1831; Bărbatul bun şi femeia

bună de Marmontel, Buc. 1832; Din scrierile lui Lord Byron, Buc. 1834, idem 1837, 1839; Amfitrion dela Molier, Buc. 1835; Cristianismul la începutul său, Buc. 1836; Norma, Buc. 1845; Corricolo de A. Dumas, Buc. 1846; Speronare de A. Dumas, Buc. 1847; Don Juan de Lord Byron, Buc. 1847; Crucea de argint de E. Sue, Buc. 1858.

Scrieri didactice: Regulele sau gramatice poeziei, Buc. 1831; Aritmetica lui Francoeur, Buc. 1832; Prescurtare de istoria Românilor, Buc. 1861. 1870; Abecedar, Buc. 1861;

Istorice şi politice: Protectorat du Czar ou la Roumanie et la Russie, Paris 1850; Souvenirs et impressions d'un proscrit, Paris 1850; Mémoire sur l'histoire de la régénération roumaine. Paris 1851, trad. românească Bucureşti 1863; Epistole si acte ale oamenilor mişcării din 1848, Paris 1851; Descrierea Europei după tractatul dela Paris, 1856; Dossier relatif au Principautés Danubiennes;—Instituţiile României, Buc. 1863; Echilibrul între antitezi sau spiritul şi materia, Buc. 1859—1869; Istoria critică universală, Buc. 1892 (postumă).

Religioase: Biblia sacră: trad. Paris 1858; Biblicele sau notiţe asupra bibliei. Paris. 1858.

Colecţii de scrieri: Curs întreg de poezie generală, vol, I 1868 Bucureşti. (Cuprinde: articole despre versificaţie şi poezie, traducer şi câteva poezii originale); vol. II. Buc. 1870; (Cuprinde: un articol despre epopee şi o poemă Anatolida); vol. III Partea I Buc. 1870 (Cuprinde o poemă tradusă Fingal; vol. III Partea II Buc. 1870 (Cuprinde traduceri din Dante, Infernul); Publicaţia s'a continuat după moartea poetului: Epicele, Buc. 1880 (Mihaida, Orlando furioso, traducere după Ariosto); Dramaticele 1878. (Brutus de Voltaire, trad.); Satirele şi fabulele, Craiova 1884.

Extrase: Scrieri alese. Bibl. pentru toţi. No. 546.

Cum se vede, Heliade desfăşură o activitate prodigioasă. Cu natura lui vie şi entuziastă, cu spiritul pătrunzător, cu stilul plăcut şi presărat cu ironii fine, el câştigă mulţi amici şi partizani determină o adevărată mişcare literară şi de aceea i se dete numele de „părinte al literaturii române".

DISPOZIŢIILE ŞI INCERCĂRILE MELE DE POEZIE

In „Curierul de ambe sexe" Heliade a publicat şi câteva articole originale. Dintre ele, cel mai însemnat (în periodul II) este acesta care se reproduce mai jos. El arată ce talent literar de povestitor aveà Heliade şi ce frumos ştiă să scrie în limba românească curată şi cât trebue să deplângem teoriile lui de mai târziu despre limbă, cari au avut o influenţă păgubitoare asupra stilului său.

Invăţam greceşte, cum se învăţà pe atunci, Octoih şi Psaltire; nu înţelegeam nimic. Intr'o Duminecă, am văzut la poarta bisericei Kreţulescului lume multă adunată; am stat şi eu să văz ce este: un fecior sau vizitiu citià în gura mare Alexandria, şi câţi treceà pe drum se oprià şi ascultà. Când

m'am oprit eu, citirea venise dimpreună cu Alexandru până la Ivantie Impărat.

Nu mă putui deslipì de acolo, ascultând descrierea acelui loc de răcoare, de verdeață și adăpat de fântâni cu apă vie. A trebuit să tacă acel om, minunat pentru mine (vizitiul, zic), ca să fug și eu d'acolo. Am venit acasă vesel și am cerut foarte rebel, plângând, să-mi dea doi lei să cumpăr o carte. Eram rău când plângeam; sculam vecinii în picioare. A trebuit să mi se dea banii și alergai îndată și-mi cumpărai cartea prețuită și plină de minuni. Dar ce să fac cu dânsa? că în mâinile mele erà mută. Vrui să citesc; câteva slove se potrivià cu cele grecești; dar mă împiedicà o grămadă de alte încurcături ce semănà[1] unele turnuri д altele caracatițe sau scorpii ж, altele țesturi și ciuperci ѫ, ѱ Tata nu erà în București să-mi spuie, mama știà carte numai grecească; în via grădinei lucrà câțivà Olteni; vreo doi dintr'înșii erà cu călimările la brâu și știà carte. Mă rugai de unul, care mi se părù mie mai procopsit, și pe care-l recomandà către mine și numele lui (îl chema Alisandru). El îmi spuse pe picior, lângă un dud favorit al meu, ce-l găurisem de mai 'nainte și prin care petrecusem o funie cu mare meșteșug, ca să învăț să sar pe funie ca comedianții ce văzusem că jucà la dulap în Cișmigiu. Acolo, lângă acel dud, începui a slovenì românește: „Impărățià la Răsărit ș. c. l." Intr'o jumătate de ceas, nu mai aveam trebuință de dascăl, începui a citì, și în patru zile isprăvii Alexandria din scoarță până în scoarță. Se înțelege însă, că în acele patru zile dascălul de grecește nu m'a văzut prin școala lui. Plecam dimineața să merg la școală, dar mă întorceam pe altă uliță, intram prin grădină și pe după casă, pândind să nu mă vază nimeni, mă urcam în pod, mă băgam sub un coș și acolo citiam vitejiile lui Alexandru cel mare, cum s'a bătut cu racii, cu furnicile și cu Por împăratul ș. c. l. Tot sub acel coș am învățat să scriu și numerele arabice până la 100, cum și să scriu slovele românești de tipar. Imi făcusem niște foițe, pe cari scriam și prescriam; dar vream ca cu dânsele să-mi

[1] *Semăna*(u): păreau.

rămâie şi numele nemuritor. Aşà, făcui altele cărora le didei formă de carte cu titlul ei după orândueală. Mă luai după titlul Alexandriei şi făcui şi la compoziţia mea un titlu foarte iscusit şi însemnător, după cum urmează:

ACEASTĂ CARTE
făcută de mine
NIŢĂ SAU ION RĂDULESCU[1]
în zilele
POLCOVNICULUI ILIE (Tata)
şi cu blagoslovenia
SFINŢIEI SALE FRUSINA (Mama)
1811

Astfel, în patru zile învăţai a citì româneşte, scriam numere şi mă făcui şi autor al vestitei compuneri: *Această carte.* Mă gândiam eu că, dacă fac la cărţi când sunt de nouă ani, dar când m'oiu face mare! Eram încredinţat în mine că o să mă fac un mare cărturar, dar nu mă credeà nimeni.

Procopseala însă şi autorlâcul mi-a dat prin piele, că o drăcoaică de slujnică s'a suit a patra zi în pod să dărăcească la in, fiind vremea cam ploioasă. Eu a trebuit să ies odată din coş, dar mă primejduiam să mă vază şi să mi se dea pe faţă îndărătnicirea mea de a merge la dascăl; îmi luai inima în dinţi ieşii din cabinetul meu de lectură (din coş) şi făcui să ţipe biata Ilinca cât alergară toţi din casă. Mă deteră binişor din pod, mă puseră în cârca lui moş Mâinea şi mă trimiseră la şcoală. Dascălul mă primì în bătăi şi mă puse iar la psaltirea grecească. Eu uram cartea grecească, dar din ziua aceea o urâi şi mai mult; ş'a trebuit s'o sufer până când dete Dumnezeu ciuma dela Caragea din 1812. Toată lumea erà tristă atunci; numai eu eram vesel c'am scăpat de Alexe şi de psaltirea lui, pentrucă fugiam la moşie, afară. Mai un an am fost slobod, şi nu-mi petreceam vremea decât la o stână de oi, unde păstorii aveau felurimi de cărţi. Aceşti

[1] Până atunci nu intrasem în şcoalele elenice, ca să mă numesc Heliade, zice autorul. Noi vom observà că el şi-a scris numele în trei feluri în cursul vieţei : Eliad, Eliade, Heliade. Această din urmă s'a adoptat în manualul de faţă.

oameni veniau sărbătoarea în sat și căutau la zodii fetelor și flăcăilor cu un călindar ce era tipărit nu știu unde, că semănà slova rusească. Li se duse vestea în sat și fură chemați și la curtea boierească (cum am zice, la noi acasă). De acì mă cunoscui cu dânșii și nu mă mai putù ține în frică nici câinii dela stână ce era să mă rupă odată. Intr'o vară citii cu ei împreună Poarta Pocăinței, Epistolia ce a căzut din cer, Viața sfântului Alexe omul lui Dumnezeu, scrisă de mână, Vieața părintelui Macarie, Avestița, fata Satanei, Pogorîrea Maicei Domnului la Iad și alte vieți ale sfinților[1].

Mai pe urmă venì din Brașov acestor păstori și istoria lui Arghir[2]. Eu până atunci din câte citisem, știam pe din afară numai Epistolia ce căzuse din cer la Palestina; îmi plăceà unde zice că se jură Cristos pe brațul său cel drept, și când declamam pe din afară, ardicam și eu brațul.

Când văzui însă pe Arghir, eram în ceruri de bucurie; învățai mai într'o săptămână cântarea întâiu. Mă încurcà însă că nu știa nimeni să-mi spuie ce este *muză;* într'un cuvânt eram de minune în casă, când mă auzià fetele, spuindu-le pe din afară în stihuri istoria frumosului Arghir și a prea frumoasei Elene. Când ziceam: „Hip! hop! la a mea iubită", aveam și biciul în mână, plesniam cu dânsul și săriam în sus, dar mi-erà necaz de ce n'are și biciul meu puterea aceea de farmec (să mă facă să sbor).

Pe toamnă dete un guturai mare în toată casa, și eu, deprins cu versificația lui Arghir, făcui versuri guturaiului, cari încep astfel:

O guturaiu, guturaiu !
Mulțumește-te încai
Că te odihnești prin nasuri
Și prin gâturi faci taifasuri...

In vremea ciumei învățasem multă carte, că eu țineam citirea în biserica satului. Alde țârcovnicul ajunsese nimic pe lângă mine (o spuneà toți sătenii).

Intorcându-ne la București după încetarea boalei, auzii că se plângeà părinții că trebue să fi uitat eu tot ce învățasem

[1] Diferite cărți de literatură poporană scrisă.
[2] Povestea „Arghir și Elena" de Ion Barac.

mai din nainte, şi cu adevărat uitasem, căci pe psalmul cel dintâi citiam tot atât de încet ca şi pe psalmul cel din urmă.

Bietul Dascăl Alexe murise şi pe atunci se dusese vestea unui Dascăl călugăr la Sf. Nicolae, părintele Naum. Erà cam departe până la Sf. Nicolae, dar hotărîrà părinţii să mă dea acolo.

Incepui la Naum. Acesta ştià elinicà; dar erà român şi zise părinţilor să-mi ia cartea lui Papazoe or Polizoe[1]. Mă puse la istoria Sfântă prin întrebări şi răspunsuri; din greceşte îmi tălmăcià româneşte. Din ziua aceea nu-mi mai fu urîtă cartea. In scurtă vreme mă puse la gramatică, la Esop. Chipul, mergeam bine, că înţelegeam ce învăţam, pentrucă bietul Naum tălmăcià băieţilor săi din elineşte în greceşte şi în româneşte[2].

Trecui de acì la şcoala grecească dela Măgureanul; eram de vre-o 13 ani atunci, şi am învăţat acolo până a venit G. Lazăr, în anul 1818.

La deschiderea şcoalei româneşti, am vrut să fac versuri, cari n'au plăcut conşcolarilor mei; eu însă credeam că de pismă nu le place. Incepeam astfel:

Muzele la Olimp cântă,
Săltând cununi împletesc,
Dup'a lor dar pildă stântă
Veniţi să mă veselesc...

Când n'are cinevà ce să spuie, când capul e sec şi inima rece, atunci poate alergà la duşii de pe lume să vorbească de muze, de Olimp, de Apolon, de Cerber, de Pluton, să grămădească vorbe d'alde astea câte voeşte, că potriveşte şi versul şi seamănă a poet. Bieţii conşcolarii mei râdeà de poeziile mele, dar eu, după cum zisei, credeam că râd de pismă, şi paguba erà a mea, că mă necăjiam să nu se atingă nimeni de lirà.

La moartea mamei am vrut să fac o tragedie, pe care, *zalnic*, pentrucă eram peltic pe lângă celelalte. Pelticia nu

[1] Heliade nu-şi aduce bine aminte de numele acesta. E vorba de gramatica grecească tipărită de un preot grec numai Polizoi Contu.

[2] Probabil că acest dascăl de care vorbeşte acì Heliade este cunoscutul scriitor bisericesc Protosinghelul Naum Râmniceanul.

ştiu de erà firească sau câştigată din limba grecească. Cu intrarea în şcoala românească, slavă Domnului, că m'am dres, pentru că eram prea fricos de râsul dracilor de băieţi. P'atunci să mă fi pus cineva din câţi zic ca să scrie Românul cum pronunţă, p'atunci zic să mă fi pus să fac o ortografie românească, că s'ar fi dus pomina de dânsa, de le-ar fi rămas şi dumnealor numele nemuritor şi mie; n'aş fi rămas un om aşà neînsemnat ca acum.

Făceam, cum zic, versuri pe moarte, zece d'o parà, dar eu nu le-aşi fi dat nici pe zece parale unul, pentrucă le aveam dimpreună cu mine la mare ipolipsis (după cum se vorbià pe atunci). Mi se părea că pe mine m'a orânduit Dumnezeu să luminez neamul; dar când îmi intră în mână Liricele lui Atanasc Christopol[1], mi se tăiè tot cheful de a mai face versuri din capul meu. Le învăţasem pe din afară şi într'o vară mi-aduc aminte că le-am tradus pe toate.

Le-am dat d-lui Carcaleki[2], ca să le tipărească la Buda, când venise acì d-lui, la anul 1820; dar pe semne că au rămas netipărite, căci eu gândiam că cum le-or vedeà la tipografie, făcute mai vârtos de mine, şi apoi cu litere latineşti, numai decât o să le tipărească fără parale, pentru că eu nu dădusem nici o parà d-lui Carcaleki. Din mila lui D-zeu s'au pierdut acele traducţii şi începutul mai totdeauna îl ţine cinevà minte pe dinafară. Iată cum erà poema dintâiu:

Intr'o zi primăvăroasă
Cântând prea de dimineaţă,
Se coboar'o drăgăstoasă
Muză dulce cântăreaţă
Ce Erato o numesc....

Şi celelalte... că am uitat.

---

[1] Atanasie Christopol, poet grec, preceptorul fiilor lui Alex. Moruzi.
[2] Caracaleki erà un autor de calendare şi mai târziu ziarist (mort 1856).

CÂNTAREA DIMINEȚEI

Poezia aceasta este una din cele mai vechi ale lui Heliade. E scrisă în 1822; dar în 1861 o modifică, schimbând cuvintele ce i se păreau că nu sunt destul de latinești. Ambele forme le-a publicat în „Cursul de poezie generală". Noi reproducem pe cea dintâiu, care e mai bine reușită.

Cântarea dimineței
Din buzi nevinovate,
Cui altui se cuvine,
Puternice părinte,
Decât ție a da?
Tu ești stăpân a toate,
Tu ești prea bunul Tată;
A ta putere sfântă
Făptura ție 'ntreagă,
Ne ține și pre noi.
In inimă 'n tot omul
Tu ai sădit Dreptatea,
Unirea și frăția,
Tu conștiința scumpă,
Tu bun ce-avem ne-ai dat.
P'aceste saduri sfinte
Răcoritoare ploaie
De adevăr să pice,
Să crească, să dea rodul,
Să fim prea fericiți.
Indreptătorul lumii,
Tu ai slăvit noroade,
Le-ai dat tu legi prea sfinte
Ce țin aceste saduri;
Slăvește și pe noi.

Ș'aceste legi prea drepte
Orice norod le calcă
Sau care nu le știe,
Cade, ruin' rămâne,
Se face neștiut.
Din slava strămoșească
De am căzut, ne 'nalță;
De am uitat unirea
Ce-i întărià în toate,
Acum ne fă uniți.
Să știm c'avem dreptate,
Să știm ce, cine suntem,
Ș'așà să nu se uite
O nație slăvită
Ce-am fost și ce-am fi noi.
Cu toții dară Ție
Cântăm cântare nouă;
In flacăra unirii
Intindem mâini la tine,
Rugăm să ne 'nsoțești.
Ne luminează mintea,
Să te cunoaștem, Bune,
Să știm că ne ești Tată,
Să te cântăm mai bine,
Ș'așà să ne 'mpăcăm.

PREFAȚA GRAMATICEI DIN 1828

Gramatica lui Heliade însemnează un moment de căpetenie în desvoltarea studiilor lingvistice la noi. Prin ea reformează alfabetul cirilic, înlăturând spiritele, accentele și unele litere de prisos. Prin ea pune principiile reformei ortografice: ortografia cea mai simplă este cea mai bună; ortografia trebue să fie fonetică. Prin ea rezolvă chestiunea termenilor tehnici: să luăm cuvinte din limbile moderne sau din limba latină și să le transformăm după cerințele limbei noastre.

— Ei! dar ce fel de carte e asta?! uite-te minune! acì lipsesc o grămadă de slove; ăștia vor să ne lase săraci! Acì

fălosul şi purtătorul de ortografie ꙇ *(i)* lipseşte; măreţul şi îngânfatul ѡ *(ot)* asemenea; ѹ *(u)* cel bogat în loc nu se mai vede! In loc de ѣ *(ĭet)*, unde şi unde se vede ѣа *(e-a)*, în loc de ю *(ĭu)* їѫ *(i-u)!* Vai de mine, ce grosime şi mojâcie! Ea te uită, că ăştia şi pe delicatul şi plinul de dulceaţă ѳ *(thita)* l-au scos! Nu, zău, ăştia sunt Români groşi, bădărani dela ţară, nu vor să aibă cât de puţină evghenie pe dânşii! Dar ce văz! Ei în loc de ѯ *(csi)* pun кс *(c-s)*; în loc de ѱ *(psi)*, пс *(p-s)*. Sunt vrednici de râs întru adevăr. Vedeţi lucruri copilăreşti! vedeţi eresuri! vedeţi nesocotinţi! Toată lumea se sileşte din ce mai are să mai adauge şi să se mai îmbogăţească; dar ei! Ia uitaţi-vă, că şi din ce mai aveam, vor să mai lepede!.. Ait! s'a stricat, s'aa duuus acum şi limba!! ei au lepădat şi ocsiile! şi psilì! şi dasia[1]!! O drăguţule, ca de ele de nimic nu-mi pare aşà de rău, că par'că erau nişte floricele! Oamenilor fără gust, fără leac de ortografie! Dar cine v'a pus pe voi să vă arătaţi mai iscusiţi decât atâţia înţelepţi bătrâni? Voi v'aţi găsit să stricaţi aceea ce au găsit cu cale atâţia inşi, şi nu ca voi, ci altfel de învăţaţi! şi apoi... Nu ştiţi voi că obiceiul este bătrân şi că trebue să purtaţi cinste şi sfială către dânsul? Păcat de D-zeu, să se ducă atâtea slove!

— Aşà, domnule, s'au dus, şi acuma dumneata să fii sănătos; ele s'au dus şi nu se vor mai întoarce, căci le-a gonit o soţietate întreagă, le-a gonit însuş dreptul cuvânt. Şi dumneata, domnule, mai stâmpără-ţi furia puţin şi gândeşte-te mai bine, ce va să zică o soţietate şi ce au făcut soţietăţile în lume, ca să ştii către cine îţi îndreptezi cuvântul; şi după ce vei începe a cunoaşte ce va să zică unu şi ce va să zică o soţietate, ascultă glasul ei cel serios, liniştit şi fără atâtea strigări şi mirări lungi; învaţă că glasul soţietăţii este glasul norodului şi că ea poartă şi înfăţoşează persoana obştii.

Nevoia a făcut pe oameni să-şi afle cele ce le erà de trebuinţă. Când oamenii au aflat mai întâi slovele, au băgat de seamă câte sunete şi câte glasuri sunt în limba lor, şi aşà au hotărît pentru fieştecare sunet şi pentru fieştecare glas câte un semn adică câte o slovă. Aşà au făcut toate neamurile

[1] Numirile *spiritelor* şi *accentelor* în ortografia greacă.

când au vrut să scape de semnele ieroglifice, şi aşà au făcut pe urmă după dânsele şi Grecii.

Astfel după dânşii au făcut şi Latinii, priimind numai cele ce le-au trebuit; astfel, şi încă şi mai înţelepţeşte Italienii; astfel şi toate naţiunile cele înţelepte şi gânditoare într'această pricină, ce au umblat numai după ce le-a trebuit! astfel a trebuit fireşte să urmăm şi noi. Dar fiindcă, când am început a ne întrebuinţà cu slovele cele slavoneşti, a fost tocmai vre-

---

ГРАММАТІКЪ

РОМѦНЕАСКЪ

ає

D. I. ЕЛІАД'.

Дат ъ ад тупар кꙋ келтꙋіала

D. Коконꙋлꙋї Скарлат' Росет'.

---

1 8 2 8.

Gramatica lui Heliade din 1828

mea când turburările, neodihnile, fugile şi războaiele ce aveam cu vrăjmaşii noştri, nu ne da pas să ne gândim de alte lucruri mai interesătoare, necum de acest bagatel; le aceea până mai deunăzi, câte slove au avut Slavii, noi le grămădiam cu loc fără loc prin cărţile noastre, ni se păreà că tot una poate să fie ortografia slavă cu ortografia noastră şi că printr'însa dăm o strălucire limbii noastre, puindu-i o năpaste în spinare. . . . . .

Meşteşugul scrierii este aflat ca să ne înţelegem şi cu cei ce nu sunt faţă cu noi. De multe ori însă scrierea cea nedesăvârşită a pricinuit confuzie şi neînţelegere, care a stat cea dintâiu pricină de a se pune regule ortografiei; tot ce aduce neînţelegere, trebueşte lămurit. Şi aceasta a făcut să se nască atâtea semne ale prozodiei şi ale puntuaţiei. Dar fieşte limbă îşi are *ortografia sa şi aceea a stătut mai norocită, care s'a supus la mai puţine reguli.* Puntuaţia numai a stătut şi este tot aceea la toate limbile; pentru că oamenii tot într'un fel se gândesc, şi mişcările şi opririle lor în vorbire sunt tot acelea. Cel mai delicat şi cu gândire lucru în ortografie şi care face cinste duhului omenesc este puntuaţia; ea desparte şi face chiare[1] judecăţile noastre, arată şirul şi relaţia lor şi ne face şi să ne înţelegem şi să ne facem înţeleşi în scrierile noastre; şi ea singură împlineşte sfârşitul pentru care s'au aflat regulile ortografiei, mai vârtos în limbile cele vii. Toate celelalte nu sunt decât o pedanterie şi o lipsă în gândul şi duhul omenesc, adică un semn de necunoştinţă a folosului şi sfârşitului ortografiei. Fraţii noştri Italieni foarte înţelepţi şi gânditori au cunoscut ce le este de lipsă şi care sunt roadele pedantismului într'această materie. Pre dânşii şi drumul păşirii întru cunoştinţi al duhului omenesc trebue să urmăm şi noi. Acì îndrăsnesc a vorbì pentru fraţii noştri din Transilvania şi Banat, cari sunt vrednici de toată lauda pentru ostenelile şi silinţa ce pun pentru literatura românească. Pentru ortografia însă care voesc să introducă, scriind cu litere latineşti, bine ar fi fost să urmeze duhului italienesc, adică a scrie după cum vorbesc. Şi să nu se ia după ortografia franceză şi englezească, care păzeşte derivaţia zicerilor, care este

[1] Chiare = clare.

născută în veacurile sholasticismului şi de cari chiar singuri acum ar voì să se scuture. Un meşteşug care voesc să rămâie păstrat numai pentru cei ce vor aveà norocire să ştie latineşte şi fără nici un folos aşà de mare încât să stea în cumpănă cu greutatea şi neînlesnirea. Cel ce cunoaşte limba latinească ştie că zicerea *timp* vine dela *tempus* sau de va fi scrisă *timpu* sau de va fi scrisă *tempu;* asemenea şi *primăvara* este cunoscută de unde vine, sau de va fi scrisă *primavera*, sau de va fi scrisă *primavara* ş. c. l. Pentru cel ce nu cunoaşte limba latinească este în zadar, or cum vor fi scrise zicerile, căci mijlocul scrierii nu poate să-l facă să cunoască izvorul, când el nici odată n'a fost acolo. Aşà dară, *pentru ce să nu scrim după cum pronunţăm când scrim pentru cei cari trăesc, iar nu pentru cei morţi?* Romanii, strămoşii noştri scrià după cum pronunţà. Ciceron, Virgilie şi ceilalţi autori nu au scris faptele lor pentru Romanii ce au trăit pe vremea lui Romul şi Brut, ci pentru contimporanii săi. Asemenea şi noi nu scrim pentru strămoşii noştri, pe care i-a adus Marele Traian acì, ci pentru contimporanii noştri, şi nu trebue să-i căsnim şi să-i muncim atâta până să ne înţeleagă şi să le luăm dreptul de a-şi scri limba, rămâind pe seama numai celor ce ştiu latineşte şi celor ce în toată viaţa lor vor sta cu dicsionerul în mână.

Fieşte ce limbă, când a început să se cultiveze, a avut trebuinţă de numiri nouă, pe care sau şi le-a făcut de la sine, sau s'a împrumutat măcar de unde, şi mai vârtos de colo de unde a văzut că este izvorul ştiinţilor şi al meşteşugurilor. Grecii s'au împrumutat dela Fenicieni, Egipteni, Arabi, Asirieni ş. c. l. de acolo de unde şi învăţà ştiinţele şi meşteşugurile; Romanii dela Greci; cestelate naţii ale Europei dela Romani. Noi asemenea o să urmăm şi mai vârtos când avem de unde. Noi nu împrumutăm, ci luăm cu îndrăsneală dela maica noastră moştenire şi dela surorile noastre partea ce ni se cuvine.

Trebue să ne împrumutăm, dar trebue foarte bine să băgăm de seamă să nu pătimim ca neguţătorii aceea care nu-şi iau bine măsurile şi rămân bancruţi (mofluzi). Trebue să luăm numai acelea ce ne trebue şi de-acolo de unde trebue şi cum trebue.

Unii nu voesc nicidecum să se împrumute și fac vorbe nouă românești: *Cuvântelnic* (Discsioner), *Cuvintelnică* (Loghică).., *ascuțit-apăsat* (ocsiton), *neîmpărțit* (atom, individ), *asuprăgrăit* (predicat), *amiazăziesc* (meridian) ș. c. l. Alții se împrumută de unde le vine și cum le vine; de iau o vorbă grecească, o pun întreagă grecească, precum: „patriotismos, entusiasmos, cliros" ș. c. l.; de iau dela Francezi, o pun întreagă franțuzească, precum: „nation, ocasion, comision", ș. c. l.; de iau dela latinește, le pun întregi latinești, precum: „privilegium, collegium, centrum, punctum" ș. c. l.; de iau dela Italieni asemenea, precum: „soțieta, liberta, cvalita" c. l. *Vorbele străine trebue să se înfățoșeze în haine românești și cu mască de Român înaintea noastră.* Romanii, strămoșii noștri de au primit vorbe străine, le-au dat tiparul

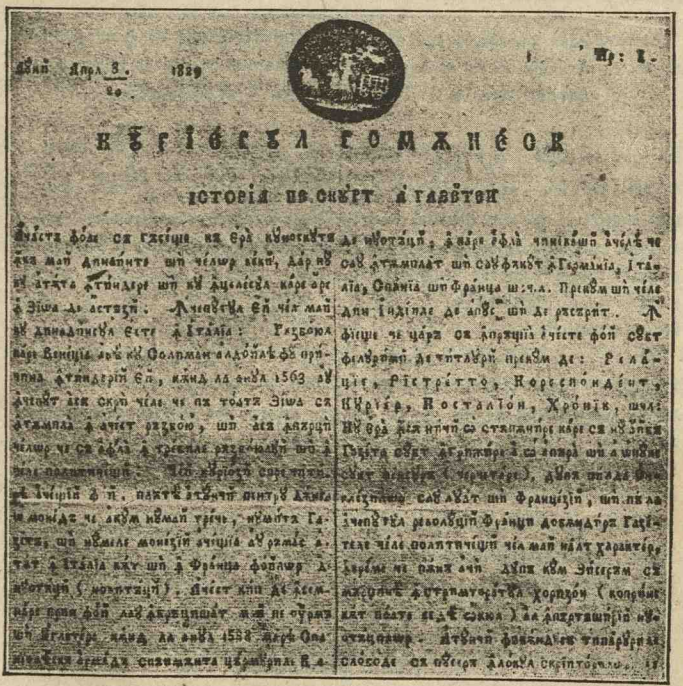

Primul număr din „Curierul românesc", 1829

(după un exemplar din biblioteca Academiei Române).

limbii lor; ei nu zic „patriotismos, entusiasmos, cliros“ ș. c. l., ci „patriotismus, entusiasmus, clerus“. Francezii asemenea nu zic „geografia, energia, kentron“, ci „jeografi, enerji, santr“; precum și Italienii „geografia, energia, centro“. Asemenea și noi de vom voì să rumânim zicerile aceste toate de

CURIER

DE

AMBE ZĂZĂRI

JURNAL LITERAL

Ачѣстъ фоае ese де доъ орі пе лунъ. аПренумъраціе се фаче ла Букуреці ла редакціе, не ла мълдіе ла ЧЧ. Окжрмуірі сай ла DD. Професорії публічі. Прецул не ун ан есте ун галбѣн.

ISTORIA PATRIEI

Ніч о лнвъцътуръ нъ поате фі маі темеінікъ ші маі фолосітоаре пентрѣ орі каре націе, де кът повестірѣ пепъртінітоаре ші крітікъ а фантелор стръмошещі, адекъ історіа націонадъ.

Ну се поате тъгъдзі къ історіа универсадъ копрінде мълте мънтуітоаре лнвъцътурі ла тот фелъл де матерії, ші умпле де ентусіастъ іубіміле челе еімцітоаре. Dar, ка ліпе фанте съвършіте де стреіні (кът тоате кът ероісмъл ші віртутѣ сънт космополіте) нъ рънеск сufletul чітіторулуі ка іспръвіле фъкуте де компатріоці. Ачестѣ нъ се мърціпеск нумаі а лісufла сentimenturі де мърініміе, де жертфіре ші патріотісм, чі стаў апърърѣ лнаінтѣ окілор четіцѣторулуі ка ун модел пентрѣ ші оаре кът домеснік каре доведеще къ ун врѣмі кътнаіте ку пуціне міжлоаче с'а фъкът мулт, поате ші маі пре сус де орче пъдежде пентрѣ къ унірѣ, драгостѣ ші' націоналісмул аў предомніт; ші къ ун алте епоче маі порочіте ші кў міжлоаче маі марі с'а дзкрат сай німіч, сай фоарте пуцін, дін прічіна молічіунеі а незніреі, а зависті ші а тот фелъл де дезгінърі.

О асеменѣ карте атът де інтересантъ, атът де неапърат, каре с поате сокоті чел де дадоілѣ катіхісмѣ ал четъцѣнулуі, лінсѣ нумъ акум ун лімба поастрѣ. Din тоате пърціле се черѣ ку несаціѣ. Фіеші каре рудзн дорѣ се афле ш

sus, trebue să zicem „patriotism, entusiasm, cler, naţie, ocazie, comisie, geografie, energie, centru, punt, soţietate, libertate, cualitate, privileghiu, coleghiu sau mai bine privilegiu, colegiu", după geniul şi natura limbii.

Dar ca să se desăvârşească limba şi mai bine şi ca să se hotărască odată cum să rămâie termenii cei noui, aceasta nu se va puteà, până când nu se va întocmì o Academie de câţiva bărbaţi, a căror treabă să fie numai literatura românească, cari cu vreme vor pune în regulă şi vor desăvârşi limba prin facerea unui dicsioner.

O SCRISOARE CĂTRE C. NEGRUZZI

In vremea când Heliade redactà „Curierul românesc" şi „Curierul de ambe sexe", a avut raporturi foarte strânse cu Costache Negruzzi. Din aceste raporturi a urmat un schimb de scrisori între ei. In aceste scrisori s'au tratat mnlte chestii relative la literatură, la cultură, la limbă. Heliade a publicat şi multe scrieri de ale lui Negruzzi în Curier, iar în tipografia sa a tipărit cărţi de ale scriitorului ieşan.

Urmează aci una din aceste scrisori — după: Şăineanu, „Autorii români".

Domnul meu!

Până a nu intrà a-mi da şi eu părerea la câte cu dreptate mă întrebi, voiu să vă arăt că o limbă, cu cât se lucrează, cu atât se cultivă, se regulează şi se desăvârşeşte, legiuindu-se fiecare termen şi fiecare frasă, cum să se zică şi cum să se scrie. Prin urmare limba noastră, când am început să o scriu, mai întâiu mi-am croit, sistemă potrivită, după a mea părere, pe natura şi însuşirile ei. Mai întâiu am scris foarte urât ca fiecare începător fără model, fără ajutor, fără tovarăş carele să-mi sprijine a mea părere în părerea lumii. Singur a trebuit să mă lupt cu prejudecăţile şi obiceiurile, cari de multe ori trebue să le respecte cine-va, pentrucă şi de sunt mai totdeauna nedrepte, dar sunt bătrâne, sunt înrădăcinate, sunt puternice! Pretutindene la început, poate să mă vază cineva un scriitor care începe, care nu are încă experienţă şi prin a căruia pană abià a trecut încă câte-va vorbe şi câteva frase ale lumii întregi. M'am silit însă totdeauna a nu ieşì din sistema mea. De multe ori iară un scriitor încercat poate să mă vază că, scriind, am vrut să fiu înţeles şi prin urmare am respectat vorbele şi frasele cele vechi şi obişnuite

Domnule meu!

Am primit dos[illegible] [illegible] ale D. T. Dele
18 Iun 12 [illegible]: la care am vinit a răspunde:

[illegible] Maria Tudor, [illegible] [illegible]
[illegible] de [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
Iu va eşi din tipar [illegible] [illegible] [illegible]
tipografice va eşi [illegible]: [illegible] [illegible], [illegible]
[illegible], domnule [illegible] [illegible] la [illegible] [illegible],
şi la Tipograf, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]
[illegible] [illegible]

O scrisoare a lui Heliade către C. Negruzzi, 1836
(după manuscrisul No. 2539 din colecţia Academiei Române)

sub forma în care se află, care deşi vicioase, da însă să înţeleagă cititorului ceea ce s'a gândit scriitorul.

Sistema mea a fost ca să poată cineva aduce limba în stare pe cât se poate a exprimà tot ce se gândeşte fie în materie fizică, fie morală, fie politică, fie religioasă. Pe drumul acesta am vrut să am de povaţă, de se va puteà, *dreptul cuvânt*, *armonia* şi *energia*, şi sau pe câte trele să le întrebuinţez deodată, sau, după întâmplări, să aleg pe cea mai preferabilă şi mai potrivită cu împrejurarea. *Dreptul cuvânt* mă povăţuià ca toate zicerile cele nouă să mă silesc a le rumânì, după cum le-au grecit, latinit, italienit... Grecii, Romanii, Italienii... *Armonia* (pe cât a putut să fie priimitoare urechea mea de armonie, sau după ce a mea crezare, m'a făcut să mă deprind mai mult sau mai puţin cu sonuri mai blânzi şi mai aspre), armonia, zic, cereà ca în această pravilă de a rumânì zicerile, să nu uit şi drepturile ei, ce în toate veacurile şi în toate locurile le-au avut, de a i se face adică totdeauna scutire din pravilă, când a ei ureche delicată este rănită de asprimea întâlnişului celui urât. *Energia* iară, având de cea dintâi împuternicire dreptul cuvânt, îşi pierde toată puterea, când e silită a se târî zăbovindu-se de lungimea zicerilor, ca să ajungă la a sa ţintă. Atunci e măreaţă, atunci e sublimă, când purtând adevărul pe braţele sale cele nervoase, să răpede ca fulgerul din gura oratorului şi merge de tună în urechile ascultătorilor. O limbă polisilabă mă socotiam că nu poate să aibă acea destoinicie şi putere ca una ale căreia ziceri sunt scurte, lesne de pronunţat şi cu îmbelşugare în fiecare rând. Limba noastră, după cea grecească, este cea mai polisilabă din câte cunosc şi totdeauna m'am silit întru aceea ce s'au putut a o scăpà de acea întindere leneşă şi de acele terminaţii, care ni le-au dat străinii, ce învăţau rău şi urît limba noastră. Şi la zicerile cele nouă, ce le-am întrebuinţat am fost stăpân a le da orice formă voiu voì (stăpân zic pe mine, iar nu în opinia lumii). Cu această sistemă, croită după a mea părere, fără să silesc pe nimeni ca să o primească, am urmat drumul meu.

Mai întâiu am vrut să-mi fac termenii ce-mi trebuià, şi nu am întreprins un dicţionar, căci scopul meu nu erà ca să vin nechemat de nimeni şi să mă fac legiuitor, după al meu

capris, al unei limbi pe care nu o cunoşteam decât în general dela părinţii mei, cari o învăţase şi m'au învăţat şi pe mine mecaniceşte.

Am vrut mai întâiu să-mi fac şi să-mi hotărăsc mie o limbă prin care să-mi exprim şi să-mi înţeleg ceeace gândiam; am vrut să-mi fac vocabularul termenilor technici şi ca să pot să dau peste dânşii m'am apucat a traduce din ştiinţe; am început întâiu dela gramatică, şi nu iară ca să mă fac legiuitorul limbii, ci ca să am prilej a trece prin tipii limbii, şi ca să-mi puiu pe vocabularul meu termenii cei noi gramaticali şi să-mi formez limba gramaticei. Pe urmă am făcut sau am cules o geografie politică şi matematică, am tradus cursul de matematică a lui Francoeur, Logica lui Condillac, câteva lecţii de literatură sau de poetică şi retorică şi celelalte. Prin urmare eu am trebuit vrând, nevrând, a trece prin toţi termenii trebuincioşi în acele ştiinţi sau arte, a-i boteză într'un fel bine sau rău şi a-mi îmbogăţi vocabularul.

Ca să nu-mi rămâie lucrarea neroditoare, ca să mă pot folosì dintr'însa cugetând mai de multe ori asupra unui obiect cele ce am cugetat odată, m'am făcut apostat din casa părintească, care îmi propuneà protecţie, slujbe, chiverniseli şi m'am pus, în mijlocul zidurilor celor sfărâmate din Sf. Sava, un biet dăscălaş cu 50 lei pe lună, înconjurat de câţiva şcolari săraci, hotărîţi şi fanatici în hotărîrea lor şi în prieteşugul meu, am împărţit leafa mea între dânşii şi am început lecţiile mele dela gramatică, până când am sfârşit cu dânşii un curs de matematică şi de filosofie în limba naţională în vreme de şase ani, fără să mă întrebe cineva ce fac, fără să vie cineva să încurajeze pe şcolari. Venià iarna; lemne de nicăieri; fiecare şcolar aduceà câte un lemn după unde găsià, care abià erà în stare să încălzească preajma unei sobe sparte, ce umpleà casa de fum, şi să topească fulgii de zăpadă ce vijelia îi repezià pe ferestrele cele sparte. Tremurând cu mâna pe compas şi pe cretă, ne făceam lecţia şi Dumnezeu a binecuvântat ostenelile noastre, ce erau nişte minuni ale *dragostii* şi ale *hotărîrii*. Şcolarii aceia s'au împrăştiat profesori prin judeţe; în locul acelor dărâmături s'a întemeiat muzeul naţional; alăturea s'a înălţat colegiul Sf. Sava; limba ce s'a legiuit în acele dărâmături s'a îmbrăţişat de toată tinerimea

şi felul scrierii şi ortografia s'a introdus în toate cancelariile. Rodul aceleiaşi strădanii este teatrul naţional.

După ce dar mi-am format limba ştiinţelor sau a duhului, am vrut pe urmă să păşesc şi la limba inimei sau a simţimântului. Fără să ies din sistema ce mi-am propus, din tipii ce-mi orânduiam în gramatică, fără să mă abat din drumul literaturii cei sfinte sau bisericeşti, în care se exprimă aşà de frumos şi aşà de înţeles prin cele mai multe tonuri simţimintele cele mai înalte şi mai tinere, entuziasmul cel mai viu şi patimile cele mai dureroase ale cântărilor lui Moise, ale psalmilor, ale elegiilor lui Irimia şi ale proorocilor tuturor, şi în care poate cineva aflà limba epopeii, a odei şi a elegiei; fără să mă abat din toate acestea, fără să stric limba cea legiuită odată de moşii noştri, ci numai după drumul şi metodul lor să îndeplinim lipsele ce n'au avut vreme a îndeplinì, adică întru aceea ce atingeà de limba ştiinţelor, a literaturii celei nouă şi a ideilor ce lumea a dobândit de atunci încoace, mi-am pus înainte a traduce ceva din autorii cei mai vestiţi, mi-am ales după a mea aplicare pe Lamartine şi Byron; am avut să văz pe cât se mlădià limba şi cât este destoinică, căci ea mi-a fost învăţătorul şi ea singură m'a povăţuit cum trebue s'o mâiu, şi cine o va ascultà, cine nu va ieşì din regulele prescrise ale naturei ei, va ajunge în scurtă vreme departe, căci, fără a se rătăcì, merge de-a dreptul, fără să se abată nici odată. Destoinicia ei am văzut-o mai destoinică decât pe cea franţuzească, că este croită dela începutul ei să fie limba, dacă nu a cugetării şi a simţimântului, încai a cuvântului şi a înţelegerii. Vorbele îi lipsesc şi frazele; urzirea sau scheletul ei este mare, e elegant, e nobil. Energia nu-i lipseşte, armonia se simte pretutindeni şi când va să fii zugrav, vezi însăşi natura.

. . . . . .

Primiţi, Domnul meu, încredinţarea de cea mai înaltă a mea cinstire, cu care mă însemnez al d-tale plecată slugă

I. E.

LIMBA ROMÂNĂ ESTE LATINĂ

In cartea sa „Paralelism între dialectele român şi italian", Heliade susţine că limba română şi cea italiană sunt în realitate două dialecte ale aceleiaşi limbi. Ideia este greşită dar sunt multe pagini interesante în scrierea sa. Reproducem aci pasagiile în cari arată atinitatea limbii româneşti

Scrierea cu literele cuviincioase a vorbelor româneşti, şi pronunţarea lor cea adevărată atât este de familiară, firească cunoscută Românului, încât lui literele cuviincioase ni i se par o învăţare nouă, ci curat o aducere aminte. Par'că ar vedeà cine-va Sufletul sau Geniul cel vechiu al Romei strămutat din generaţie în generaţie, şi ca un înger tutelar, nepărăsind pe Român nici în cele mai de pe urmă zile ale întunecimii lui, nici atunci când el, orb de tot, par'că ar voì de sine să părăsească tot ce a fost strămoşesc şi să se arunce în abisul uitării, spre a se stinge cu totul din registrul naţiilor! E destul, Române, deschide ochii, caută împrejurul tău, întreabă-ţi inima, cercetează costumele tale, auzi limba ta; întreabă te ce eşti, şi Geniul pe care până acum n'ai vrut să-l mai cunoşti şi l-ai împins, Geniul acesta ce a fost nedeslipit de tine, acesta care, întrupat şi personificat în limba ta, te învaţă a zice: *naştere* şi *murire*, a numì aceste două margini ale vieţii în limba părinţilor tăi; care stând pe aceste două însemnătoare hotare te învaţă a articulà cea dintâiu vorbă şi cel de pe urmă suspin; care hrana ta cea dintâiu te învaţă a o numì *lapte*, şi masa cea călduroasă *sân*, *piept*, şi mâncarea *sugere;* care, legănându-te, îţi cântă cea dintâiu melodie a dragostii cereşti coborâte în sânul mamei tale, *adormindu-te cu pace;* care îţi deschide ochii la *lumină*, la *cer*, la *natură*, la *Dumnezeu;* care îţi spune numele *părinţilor* tăi, trebuinţelor tale, a fiinţei tale, care pune pe buzele tale numele cele mai drage, care pe tovarăşul vieţii tale ţi-l numeşte *muiere*, pe tine şi pe ea *om* şi pe rodul dragostei voastre *fiu*. Acest Geniu îţi va spune că *sufletul*, *inima*, *sângele* tău sunt *romane;* îţi va arătà că eşti *nepot* şi al Bruţilor, al Catonilor şi al Marcilor Aurelii, al lui *Pavel* Apostolul şi al Traianilor, şi te va învăţà a jertfì tot pentru interesul şi binele public, a fi virtuos, blând şi filozof, a cunoaşte pe Dumnezeu şi a împinge din hotarele patriei tale pe tot vrăşmaşul ce va cugetà a-ţi luà cele strămoşeşti, şi a te face străin la căminul tău;

într'un cuvânt a fi cetățean și creștin, dând Cesarului ce este al Cesarului și lui Dumnezeu ce este a lui Dumnezeu, adică Universul întreg, Patria și inima ta, pe care de veacuri le-ai lăsat în prada vrăşmaşului omenirii. Acest Geniu îți va spune în sfârşit că cu elementele limbii tale s'au slujit cei mai mari Apostoli și Mucenici; cu aceste litere scrià Apostolul *Pavel* epistolele sale când pe aripele christianismului se răpià până la al treilea cer; limba lui atunci nu erà incultă și părăsită ca a ta; el aveà naţie, și îşi adoptase de patrie Roma, și se fălià între ele când ziceà: „sunt cetățean roman". Și tu acum strigi, poate, când îți arată cinevà literele și limba moşilor tăi, că nu sunt ale tale, și te făleşti în groasa neştiință, ce veacurile blestemului a grămădit pe mintea și cugetarea ta.

Prin limbă dăm și luăm cunoştinţele, și prin limbă lămurită dăm și luăm cunoştinţe lămurite. Eu îți dau această gramatică, și tu, în curăția inimei întreabă-ți sufletul tău, și el îți va spune și ce să primeşti și ce să lepezi; și cât am veghiat și am ostenit și am suferit pentru tine.

FOILE ȘI CĂRBUNELE

Dintre fabulele lui Heliade, una din cele mai interesante este „Foile și Cărbunele". E o imitație după fabulistul francez *Viennet*.

Lâng'o lemnărie unde sta grămadă
Una peste alta rău amestecate
Surcele și aşchii a securii pradă,
Țăndări și găteje, doage răsturnate,
Multe ciopliture
Și sfărâmături
D'ori ce fel de lemne, mobile stricate,
Un groscior cărbune cât nuca de mare,
Dar viu arzând bine căzù di'ntâmplare
Din hârbul cu spuză sau chiar din luleà
Unui sătean care se duceà acasă
Sau să-și facă focul, să-și cate de masă
Sau cine mai ştie ce treabă aveà.
Acì prea aproape, dupe drum, nevoi,
Erà niște foi
Al căror stăpân

Era un jupân
Meşter spoitor,
Care spre repaos capu'-şi rezemase
Chiar pe lemnărie şi somnu'-l furase.
— „Ce soartă te aşteaptă, sărmane cărbune!
„Curând te vei stinge, şi negru tăciune
„In zece minute bun n'o să mai fii
„Decât pe perete să scrie cu tine
„Şi să mânjerească care cum îi vine,
„Să facă la posne dracii de copii;
„Dar ce mai renume când m'ai ascultà!
„Eu să suflu 'n tine şi tu 'n lemnărie
„Să te opreşti ţintă şi să 'ncepi a da
„Colea un foc ţeapăn! — Ce mai bărbăţie!
„Ce nume ţi-ai face chiar în istorie!
„Gazetele toate tare-ar bucinà!“ [1]
Foile ca Naiba astfel îi vorbià,
Şi bietul cărbune, ce nu se gândià,
Licurià acuma mereu de trufie
Şi de bucurie.
N'apucă să zică fatalul său *da*
Şi începù să sară sub iutea suflare
Ce în şuerare
Drept între surcele flacăra-l mânà.
S'aprinseră acestea, ş'apoi lemnăria
Luă foc întreagă, vâlvoarea se 'ncinge,
In aer se 'nalţă, vâlvoarea se 'ntinde,
Satul e 'n pericol şi megieşia
Toată se deşteaptă,
Soarta 'ntreagă a Troiei în spaimă aşteaptă.
Hei! acum vei zice
Că-al nostru cărbune a cătat să fie
Foarte mulţumit?
Săracul Pârlice!
Plesnit în scânteie l'acea grozăvie
De tot împărţit,
Cine-l mai cunoaşte în focul cel mare

[1] Ar bucinà = ar buciumà.

Care şi mai tare
Il făcù cenuşă în vreo 'nghesuire?
Pierì fără nume, fără pomenire!
Şi foile iară cuprinse de foc
Lăsate în loc
D'al lor jupân meşter, care spăimântat
A fost şi tulit-o din somn deşteptat,
Arseră şi ele
Cu lemne şi piele,
Devenind cenuşă fără de suflare.

Iată-vă exemplu şi daţi ascultare,
Voi cari suflaţi certele civili.
Foi să nu mai fiţi.
Şi voi june inimi, organe docili,
Care drept cărbune la suflări serviţi,
După scelaraţi
Nu vă mai luaţi.

CÂNTECUL URSULUI

In 1848 Rusia trimise consul în principate pe Duhamel, care din prima zi s'a purtat foârte arogant cu boierii. Heliade a scris (la 20 Maiu 1848) satira ce urmează aci şi a trimis un ursar cu ursul s'o cânte în curtea consulului. In acelaş timp a avut grija să-i trimită şi o traducere în franţuzeşte. Refrenul *„Diuha-măi"* aveà oarecare asemănare cu numele consulului.

Ni, ni, ni, şi na, na, na,
Puiu de popă satarà,
Ursule neţăsălat,
Puiu de codru 'nverşunat,
Diuha! diuha-măi!

Vine ursul mormăind,
Babele s'ascund bocind;
Câinii ni s'au deşteptat,
Vânătorii s'au armat.
Sună cornul şi răsună
Potecaşii se adună.
Diha! diuha-măi!

Puneţi, bătăiaşi, pe goană,
Pe dihania râtană;
Măi dihanie, rea feară?
Dracul te aduse 'n ţară?
Că voinicii dau de tot
Şi mi-ţi pun lanţuri de bot,
Ursăreasa te aşteaptă,
Cu ciomagul te deşteaptă.
Diuha! diuha-măi!

. . . . . .

Cotoii ţi-au miorlăit,
Nevăstuicile ploscaşe,

Veninoase şi zăcaşe
Ţi-au trântit uleiul jos.
Ce-ţi bagi botul noroios!
Diuha! diuha-măi!

Vino, Ursule, la joc
Şi pământul bate 'n loc
Şi mi-ţi joacă muschiceşte,
Ad' piciorul căzăceşte,
Joacă bine, măi Martine,
Să-ţi dau pâine cu mlăstine,
Să-ţi mai dau şi altcevà
Să fie pe seama ta.
Diuha! diuha-măi!

Să te văz, fecior de lele,
Fă o tumbă d'ale grele,
Să ne-areţi vr'un marafet,
Alivanta! berechet!
Diuha! diuha-măi!

LA SCHILLER

La 28 Octombrie (10 N. s. n.) 1851 colonia germană din Bucureşti a serbat împlinirea a 100 de ani dela naşterea lui Schiller. S'a jucat actul I din Vilhelm Tell; s'au declamat poeziile: Ibycus, Calea la făurărie, Impărţirea pământului. Cu ocazia aceasta Heliade a scris poezia „La Schiller". Noi o reproducem aci după „Echilibru între antiteze". (Buc. 1859–1869) pag. 127.

Autorul pune înainte o notiţă din care extragem rândurile următoare:

„Milioane s'au cheltuit în ziua aceasta în Europa şi America, celebrând naşterea lui Schiller: milioane după moarte, iar cât trăi omul n'avù nici o parte pe pământ decât privaţia şi neaverea, amarurile ce-i aduseră lenta sau oftica şi care foarte prematur îl luară dintre cei vii sau mai bine dintre cei... „morţi".

Este o viaţă moartă, precum ş'o moarte vie;
Ci este şi viaţă ce nu mai are moarte.
Unii prefer pe una şi alţii ş'aleg alta.
E trist-a omenirii fatală, crudă soarte!

Prin chinuri şi privaţii, şi lupte şi amaruri,
Şi deziluzii crude, paţienţ' adamantină,[1]
Prin forţă-asalt eroic să ia cetatea Sântă,
Al cerului Imperiu, cea veră[2] Libertate.

Mult suferişi, o Schiller, şi luptă avuşi mare,
Căci lungă e durerea şi fericirea scurtă!
Şi strimtă, şi spinoasă e a Cerului cărare!
Şi greu, inert e corpul! greu dreptul de viaţă!
Du sarcina, o suflet, du corpul după tine

[1] Paţienţă adamantină: Răbdare tare ca diamantul.
[2] Veră = adevărată.

In sus pe calea strimtă cu filii[1] cu consoarte;
Te luptă cu ananga,[2] cu aspra neavere,
Cu limbile de şarpe, cu ochi de vasilisci
(Calumnia, Minciuna, Invidia, Trădarea),
Cu forţa împilării, cu reaua tiranie;
In sus! pe calea strimtă, nici apă, nici merinde,
Nici unde să-ţi pleci capul la frigurile Lentei.[3]

Avuşi de adversariu pe om ş'atât ajunge.
Te iartă să-i faci răul, iar binele nici mort:
Iţi iartă pe Baraba, pe Christ îl crucifică;
Insultă-l, te onoară; striveşte-l, te adoară;
Dă-i glorie, onoare, te-'mpilă de ultragiu;
Dă-i patrie, dă-i nume, exilul te aşteaptă;
Dă-i adevăr, dreptate, calumnia ţi-e parte.
E orb şi-i dai lumină; el vede câte n'ai.
E mut şi-l faci cu limbă; te muşcă ca vipera.
Dă-i viitor, viaţă, că-ţi ia el şi trecutul.
Realţă-l pân'la ceruri; de viu te-afundă 'n iad.
Acesta e păcatul sau omul cel căzut!

Mai mult decât eroic ţi-a fost, Schiller, asaltul,
O luptă de Arhanghel, triumful de Martir.
A! rece este peatra încinsă de coroană!
Ci mâine de virgini îi dau astăzi viaţă
Şi-o încălzesc atâta cât flăcărează inimi
Şi lacrimile curg...

Cântaţi, virgini, Dreptatea,
Ş'a Terei[4] împărţire;
Daţi partea la poet!
Cântaţi azi libertatea,
Ş'a omului unire.
Onoare la profet!

[1] El zice *filii* (singular filiu).
[2] Ananga : Nevoia, sila.
[3] Frigurile ofticei.
[4] El zice *Teră* în loc de *Pământ*. Aluzie la poezia lui Schiller „Impărţirea pământului".

Şi repetaţi în coruri, prin mii de miriade,
Germania întreagă, America, Anglia;
Răsune tot pământul, ori unde e om liber.
Cântaţi patria, onoarea, virtutea, libertatea,
Tot ce adoră Schiller, cântaţi pe Dumnezeu
Ce scapă inocenţa şi focului dă crima.
Suspinele lui Schiller în coruri repetaţi.

NICOLAE BALCESCU

1819 — 1852

Născut în Bucureşti la 1819, Bălcescu, îndemnat de familie a-şi alege o carieră, intră în armată cu rangul de cadet în cavalerie. Din interesul ce purtă instrucţiunii publice, înfiinţă la regimentul în care servià o şcoală pentru gradele inferioare. Această şcoală fu desfiinţată după puţină vreme prin stăruinţele consulului rus şi, nu târziu după aceea, şi Bălcescu ieşì din armată.

Nicolae Bălcescu
portret de pictorul Negulici, pe la 1845
(în revista: „Literatură şi artă")

Pe la 1838 se formase în ţară o partidă naţională, care voià să schimbe situaţia principatului, introducând reforme democratice şi de s'ar fi putut, să uneaseă ţările sub un Principe strein. Intre fruntaşii acestei partide erà şi Bălcescu. După ce Câmpineanu se întoarse din călătoria ce făcuse pe la cabinetele Europei şi fu arestat, Bălcescu socotì că a venit momentul să facă o revoluţiune, dar proiectul fu descoperit şi capii acestei mişcări, Bălcescu şi Mitică Filipescu, fură închişi la mânăstiri. Filipescu murì în închisoare, iar Bălcescu fu liberat la venirea pe tron a lui Bibescu.

Peste câţiva ani îşi începù cariera de scriitor, publicând într'o revistă din Iaşi studiul intitulat „Puterea armată a Românilor."

La 1845 începù să redacteze, împreună cu A. T. Laurian, revista intitulată „Magazin istoric pentru Dacia", care făcù epocă în desvoltarea istoriografiei la noi, alături cu Cronica lui Şincai şi cu Cronicile moldoveneşti publicate de Kogălniceanu.

Fu unul dintre fruntaşii revoluţiunii din 1848 şi, când se constituì guvernul provizoriu, i se dete însărcinarea de secretar al statului, alături de Rosetti şi I. C. Brătianu.

După căderea revoluţiunii, în Septemvrie, exilat, se duse în Transilvania, unde tocmai se începuse lupta Românilor, aliaţi cu Austria contra Ungurilor.

După aceste evenimente, atins de oftică din cauza vieţii zdruncinate ce dusese, trăì când în Franţa când în Italia şi murì în Palermo într'o extremă sărăcie în 1852. Singur şi departe de ţară, el s'a stins, cu numele ei pe buze.

* * *

El începe seria lucrărilor sale cu „Puterea armată", (Iaşi, 1844) cu care întreprinde studiul nu numai pe baza *autorilor* români şi streini, dar şi pe baza *hrisoavelor.*

In „Magazinul istoric" publică el: *„Despre starea socială a muncitorilor plugari* în principatele române în diferite timpuri", în care studiază pentru prima oară această chestiune, bazat pe documente.

Preocupat de aceleaşi idei, tipăreşte la Paris (1850) în franţuzeşte o lucrare intitulată *„Chestiunea economică a principatelor dunărene"* în care zugrăveşte reaua stare a ţăranilor.

Opera de căpetenie a lui Bălcescu, pe care n'a putut însă s'o termine, este: *„Istoria Românilor sub Mihai-Viteazul"*, — publicată de Academia Română, sud îngrijirea lui A. Odobescu (1878).

Iată cum apreţiază Gr. Tocilescu activitatea lui Bălcescu.

„Născut într'un veac când naţiunea sa sta turtită sub despotism şi nici există pe lume ca stat politic şi neatârnat, el se luptă pentru regenerarea ei. Erà nevoie de revoluţiune; dar nimeni n'a atins chestiunile sociale, reformele de introdus, cu atâta curagiu cu atâta pătrundere, cu atâta vioiciune! Nimeni ca el n'a semănat idei, şi idei sănătoase, regenerătoare pentru viaţa noastră politică şi socială! El a căutat să deştepte conştiinţa naţională şi să aprinză flacăra patriotismului în sufletele amărâte şi amorţite! Ca militar, ca politic, ca bărbat de ştiinţă, ca revoluţionar, în ţară şi în străinătate, nu a lucrat decât pentru mântuirea patriei pe care o iubià până la nebunie!

„El a concentrat în sine toate aspiraţiunile neamului român! Unitatea naţională, neatârnarea naţională, iacă ideile mântuitoare — ziceà el — ce trebuesc să stea săpate în inimile generaţiunilor viitoare.

„Cu o vocaţiune extraordinară pentru istorie, fără studii însă de ajuns, fără cunoştinţă de limbi, numai prin o răbdare, prin o voinţă de fer, el consultă mai toate scrierile străine privitoare la istoria naţională; şi pe când un Bolintineanu creà palate de cristaluri în versurile sale, genialul Bălcescu răscolià archivele Statului, bătià la uşa mânăstirilor, străbăteà văile pentru a culege inscripţiuni şi tradiţiuni, colindà Europa occidentală întrebând cu un entuziasm febril arhivele şi bibliotecele străine despre tot ce puteà să-i spună de trecutul neamului său!...

„Pe când ceilalţi istoriçi contimporani ai săi îşi concentrau atenţiunea asupra răsboaielor şi datelor cronologice, iar alţii dedeau sbor liber imaginaţiunii, scriind istorie cu condeiul romancierilor în loc de a face cercetări

serioase, Bălcescu se afundă în amurgitul timpilor şi lărgind orizontul istoriei, studiă condiţiune a ţăranilor, a poporului, fazele sociale, în documente autentice, singurele surse pentru certitudinea istorică, căci el ştiă că spiritul şi imaginaţiunea, în ce priveşte istoria, nu pot creà nimica durabil."

IZVOARELE ISTORIEI ROMÂNILOR

Primul volum al „Magazinului istoric" (1845) se începe cu un articol al lui Bălcescu despre izvoarele istoriei Românilor. El este o caracterizare minunată a diferitelor categorii de izvoare istorice şi o arătare exactă a situaţiunii ştiinţei istoriografice, din acest punct de vedere în epoca în care scriă el. Aci urmează pasagiile în cari autorul arată însemnătatea acestor izvoare.

Românii au trebuinţă astăzi să se întemeieze în patriotism şi în curaj şi să câştige statornicie în caracter. Aceste rezultate credem că s'ar dobândì când ei ar aveà o bună istorie naţională şi când aceasta ar fi îndestul răspândită. Privind la acel şir de veacuri în care părinţii noştri au trăit şi la chipul cu care ei s'au purtat în viaţa lor soţială, noi am căutà să dobândim virtuţile lor şi să ne ferim de greşelile în care au picat. Am părăsì prin urmare acel duh de partidă şi de ambiţie mârşavă, Am scăpà de acele temeri de nimic şi de acele nădejdi deşarte. Am dobândì adevărate prinţipe care trebue să ne povăţuească în viaţa noastră soţială, ca să ne putem mântuì. Istoria încă ne ar arătà că părinţii noştri se aflară în vremi cu mult mai grele decât acele în care ne aflăm noi acum. Călcaţi dela începutul lor de atâtea popoare barbare, Goţi, Uni, Ghepizi, Avari, Bulgari, Pacinaţi, Cumani, Tătari, înconjuraţi apoi de naţii puternice, cum Ungurii, Polonii, şi Turcii, care toate ţintià a-i robì, ei îşi păstrară naţionalitatea lor. O mână providenţială priveghià asupră-le şi-i strecură minunat din toate primejdiile. Aceasta ne va aduce să credem că o naţie, care, în mijlocul atâtor nevoi, şi-a păstrat naţionalitatea ei în curgere de 18 veacuri, nu mai poate pierì. Această convicţie apoi ne va face să avem mai multă încredere în viitor şi să lucrăm cu mai multă inimă la o reformă politică şi soţială, care să ne facă vrednici a ne luà rangul ce ni se cuvine în marea familie a naţiilor europene.

Dar, ca o istorie să poată aduce aceste foloase, nu trebue să fie numai ca un şir de oarecare întâmplări politice sau militare uscate, fără nici o culoare, fără nici un adevăr local, nu trebue să se ocupe numai de oarecare persoane privile-

giate; dar să ne arate poporul român cu instituțiile, ideile, simtimentele și obiceiurile lui în deosebite veacuri.

Noi credem că o asemenea istorie este cu putință. Pentru aceasta socotim că cei ce se ocupă de istoria noastră nu trebue a ne ţineà numai de ceeace au lucrat și au zis istoricii noștri cei moderni; dar, tot într'o vreme folosindu-se de adevărurile descoperite de dânșii, să meargă mai departe, să alerge la

---

MAGAZINU ISTORIKU

ПЕНТРȢ

DACIA

Sȣбт Редакціа

лȣї

А. ТРЕБ. ЛАȢРІАНȢ

Проф. de Філософіе еп Колеціȣл Націонал,

шї

НІКОЛ. БЪЛЧЕSКȢ.

Томȣ I.

БȢКȢРЕЩІ.

Кȣ тіпарȣл Колеціȣлȣї Націонал

1845.

Titlul primului volum al „Magazinului“

izvoarele originale, să caute şi să adune toate daturile putincioase şi atunci vor puteà ţese o bună istorie.

Dar care sunt aceste izvoare şi unde le putem aflà?

Istoria noastră, ca a tutulor naţiilor, se cuprinde în cinci feluri de documente: 1. Poeziile şi Tradiţiile populare, 2. Legile şi actele oficiale, 3. Cronicile care coprind faptele generale, 4. Inscripţiile şi monumentele, 5. Scrierile care zugrăvesc obiceiurile private.

. . . . . .

Acestea sunt în scurt documentele ce avem pentru istoria noastră. Noi ştim cu bună seamă că o mulţime altele se află pe la mânăstiri şi particulari în ţările noastre şi prin bibliotecile şi arhivele publice şi private, ale Transilvaniei, Ungariei, Poloniei, Vienei, Moscovei, Petersburgului şi Stocholmului. Noi ne vom sili să adunăm câte vom puteà, însă mijloacele noastre nu ne iartă a întreprinde călătorii prea depărtate ca să adunăm toate câte se pot găsì. Spre aceasta, părerea noastră şi a mai multor Români ce se interesează la istoria naţiei este de a se întocmì o soţietate istorică care să aibă fondurile trebuincioase ca să poată trimite oameni în deosebite părţi după asemene descoperiri. Noi nădăjduim că şi guvernele române vor îmbrăţişà cu inimă această lucrare folositoare şi vor înlesnì mijloacele pentru culegerea documentelor.

DESPRE STAREA SOCIALĂ A MUNCITORILOR PLUGARI

Publicat în vol. II-lea al „Magazinului istoric", acest studiu este din cele mai însemnate ale lui Bălcescu şi pune în discuţie probleme din cele mai serioase şi mai interesante ale vieţii poporului nostru.

Deosebirea ce se vede în starea muncitorilor plugari între mai multe popoare îşi are pricina în instituţiile ce cârmuesc proprietatea. Unele popoare au primit împărţirea pământului în proprietăţi private, în vreme ce altele au păstrat principiul că tot pământul este al Statului. Este cunoscut că Romanii ca şi Grecii, Fenicienii şi Cartaginezii adoptaseră pe cel dintâiu şi-l întrebuinţară în toate coloniile lor. El este astăzi comun la toate popoarele europene. Cel d'al doilea s'a adoptat mai de obşte în Asia. Imprejurările care deosebesc aceste două moduri de organizaţie socială sunt că coloniştii ce se

expatriază ca să dobândească pacea, libertatea sau buna stare materială ce le lipseşte în locul lor de naştere, sunt agricultori şi alcătuesc o adunare de familii sau asociaţii egale, care fireşte că împart pământul cuprins în părţi, şi la toată familia, poate şi la tot insul se dă o parte. Popoarele concherante însă, supuse fiind neapărat unui cap răsboinic, îndrăsneţ şi învestit cu o putere nemărginită, sunt mai adesea străine agriculturei. Despotismul dar este sufletul concuistei după cum egalitatea este sufletul colonizaţiei. După aceste consideraţii generale, nu ne mai îndoim că Romanii colonizând Dacia au împărţit după obiceiul lor pământul între colonişti. Năvălirile barbarilor în această provinţă nu putură vătămà acest obiceiu, căci barbarii, după cât ştim, au fost mai mult trecători prin acest loc. Pe lângă aceasta, şi eră cu totul străini agriculturei, Coloniştii dar rămâind singuri a se îndeletnicì cu agricultura putură a-şi păstrà obiceiurile străbune, căci, deşi înconjuraţi şi coprinşi de barbari, ei nu avură nici un amestec cu dânşii. Mulţi încă dintr'aceşti colonişti n'avură a suferì nimic de barbari, căci retrăgându-se în Carpaţi îşi păstrară libertatea lor. De unde, când barbarii mai slăbiră, ei se pogorâră ca nişte alţi Pelasgi, se întinseră cu încetul în câmpie şi-şi redobândiră locurile strămoşeşti. Astfel în veacul al XIII-lea familia Negru, suverană în Făgăraş, îşi mută capitala în Câmpulung şi, după o jumătate de veac în urmă, familia Dragoş, suverană în Maramureş, se coborî în Moldavia.

Unii din istoriografii noştri, necăutând printr'o critică sănătoasă a se orientà prin întunericul ce din mulţimea fabulelor acoperă începutul istoriei noastre precum a tutulor popoarelor vechi şi nouă, s'au plecat a crede că Radu Negru în Ţara Românească ca şi Bogdan Dragoş în Moldavia au fost nişte concheranţi ce au cuprins aceste ţări şi le-au împopulat găsindu-le pustii. De acì s'au întemeiat a zice că tot pământul au fost proprietate a statului şi că împărţirea lui în proprietăţi private au urmat prin voinţa şi dăruirea stăpânitorului. Nouă această părere ni se pare rătăcită. Mai întâiu, că, încă înainte de 1290, când cronicele şi hrisoavele pun venirea lui Radu Negru VV, se aflà prinţi români, între cari la 1247 unul numit Limoiu şi altul Seneslav, a căror stăpânire Bela al IV-lea, regele Ungariei, o întăreşte în diploma

prin care dă Banatul Severinului cavalerilor Ierusalimului. Al doilea, că, de ar fi fost Țara-Românească pustie în acea epocă, cum se puteà ea împopulà în vre-o câți-va ani atât de mult în cât chiar dela 1330 Românii să poată sprijinì lupte așà de crâncene mai întâi cu Ungurii și apoi cu Turcii? Asemenea și Moldavia cum ar fi putut fi pustie când știm că în veacul XII și XIII în acea țară înflorià mai multe republici vestite, precum Bârladul, Cetatea Albă, Galați, Chilia, Hotinul și Tighina? Noi dar găsim adevărată părerea obștești adunări a Moldaviei dela 1817, care, chemată fiind a deslegà această întrebare, a dovedit, prin citații de istorici si acte ale Domniilor, că Moldavia erà lăcuită la venirea lui Dragoș, că pământul erà împărțit în proprietăți private și că locurile domnești erà numai locurile de pustiu, adică cele ce nu se stăpânià de nimeni din nepomenit veac, braniștile domnești și locurile târgurilor. Dacă Radu Negru și Bogdan Dragoș au găsit țările populate, ei n'au putut fi concheranți, căci niște stăpânitori de staturi așà mici ca Făgărașul și Maramureșul nu puteà aveà destulă putere spre a coprinde asemenea provinte. De n'au venit ca concheranți, ei n'au putut robì, n'au putut desposedà un popor întreg, ci din potrivă au trebuit a respectà obiceiurile lui, după cum istoria lămurit ne spune că au respectat pe ale Banatului Craiovei. Feudalitatea dar nu se putù introduce în țări cu acești Domni. Munții erà mai populați și tot lăcuitorul au trebuit să-și aibă moșia sa. Acum încă cei mai mulți moșneni se află la munți. Câmpia care, din apăsarea năvălirei barbarilor, pe alocurea rămăsese pustie, trebue să fi rămas pe seama statului, formând aceea ce la Romani se numià *ager publicus*. Din aceste locuri, Domnii făceà dănii. Ele însă au trebuit să fie puține la număr, căci curând după aceea vedem pe Domni a fi siliți a cumpărà moșii dela moșneni spre a face danie vreunui boier sau a înzestrà vre-o mânăstire. Câmpia trebuì în urmă să se împopuleze și mai cu seamă în 1320 sub Mihaiu I Basarab, când năvălirile Turcilor în Tracia silì pe mai mulți din Românii Misiilor să treacă în Țara Românească. Asemenea și în Moldavia proprietarii câmpiei sau a țărei de jos și-au adus acolo colonii de lăcuitori de țara de sus cum și din alte țări vecine de le-au așezat pe moșiile lor. Atunci stăpânul pă-

mântului făcù trei părți din domeniul său, din care două le împărți în părți mici pe la coloniștii săi și cealaltă fu cultivată de aceștia în folosul lui prin mijlocul clăcei, adică a unui număr de zile de lucru. Dar în starea de atârnare și supunere desăvârșită în care se află cultivatorii săraci și dezarmați înaintea stăpânului lor războinic, care aveà puterea în mână și care erà proprietar absolut nu numai peste pământ, dar și peste tot ce slujià a-l exploată, înaintea stăpânului dela care care ei aveà hrana de toate zilele, ei erà foarte slabi și peste puțin se văzură siliți a subscrie la legile cele mai aspre. Mai curând sau mai târziu le luă libertatea și-i făcù robi ai pământului. Astfel a urmat în toată Europa, astfel a trebuit să urmeze și la noi, căci robia este o consecuență neapărată a sistemii de clacă; ea totdeauna a însoțit-o sau a venit îndată după dânsa. La început însă erà puțini la număr acești nenorociți: cea mai mare parte a populației fiind moșneni sau răzași. Curând însă desposedarea acestora începù a se face, numărul lor a se împuținà din zi în zi și moșioarele lor a se concentrà în proprietăți mari. Interesul, nevoia și sila conlucrarà la aceasta.

Interesul, căci proprietarii cei mari dobândind dela stăpânitori dreptul de scutire de dăjdii pentru satele lor și toată greutatea statului rămâind pe moșneni, mulți dintr'aceștia, spre a scăpà de tirania guvernului și spre a se bucurà de folosurile ce le da scutirea dăjdiilor și protecția unui stăpân puternic, preferară a se vinde ei cu moșiile lor pe un preț prea ușure.

Nevoia, căci îndată libertatea țărilor fiind amenințată de națiile vecine, moșnenii trebuiră să alerge să o apere.

Ei au apărat-o vitejește și au mântuit-o. Dar, în vreme ce patria își păstrà libertatea sa, ei și-o pierdeà pe a lor. . . . . Studiul hrisoavelor ne-au făcut să cunoaștem că această observație e dreaptă. Intr'adevăr din zilele principilor răsboinici sau curând după dânșii se găsesc cele mai multe acte prin care moșnenii își vând moșiile sau le sunt răpite de către stăpânitori și boieri. . . . .

Cum că *sila* asemenea a contribuit mult spre deposedarea moșnenilor și robirea lor, hrisoavele și cronicele, care împreună o mărturisesc, nu ne mai lasă să ne îndoim.

Acestea fură, după socotința noastră, pricinile care stinseră egalitatea străbună de drepturi și de stare în țările noastre și formară acea monstruozitate soțială ca o țară întreagă să robească la vre-o câțiva particulari. O aristocrație de bani sau de stare, singurul fel de aristocrație ce a fost în totdeauna în țara noastră, se întocmì atunci. Puternică prin avuțiile sale, ea se organiză mai bine din zi în zi și se întemeiè pe robia gloatelor.

Această robie nu putù să fie completă decât prea târziu din pricina turburărilor țării care favorizà oarecât pe țărani, dându-le prilej a rătăcì dintr'o parte a țării într'alta și ope rând astfel o deasă strămutare în stări. Mihaiu Viteazul fu cel dintâiu domn care legiuì printr'un așezământ al său că fiecare țăran pe a cui moșie se va află atunci acolo să rămâie rumân veșnic. Acest act barbar făcut de un prinț ce a lucrat atâta pentru libertate, anevoie s'ar puteà pricepe, de n'am ști că aristocrația, puternică atunci a trebuit să-l silească la aceasta. De atunci se desăvârșì regimul feudal în țara noastră. De atunci clăcașii, transformați în robi, nu numai că urmară a se vinde împreună cu pământul, dar numele lor începù a se trece în actul vânzării, deși nu se puteà vinde deosebit de pământ ca robii țigani; de atunci proprietarul, murindu-i robul fără moștenitori, puteà să-l moștenească; de atunci el puteà să-i îndatoreze a muncì cât va voì. Singurul drept ce se da țăranului rob erà ca stăpânul lui să nu-i poată răpì după voință banii, vitele și instrumentele de arătură și de a nu-l puteà pedepsì decât corecțional, iar nu a-l omorî, căci făcând-o se osândià ca un ucigaș, iar nevasta și copiii ucisului rămâneau slobozi.

Fără a ști când s'au desăvârșit sistemul feudal în Moldavia știm că pe acea vreme aceleași obiceiuri erà și acolo. Legiuirile lui Vasile VV din Moldavia și a lui Basarab VV din Țara Românească mai întărì în urmă acest obiceiu.

Așà robia fu răsplata claselor de sus ale soțietății către clasele de jos, care le-au hrănit, le-au respectat totdeauna, le-au păstrat în poziția lor și au jertfit și muncă și bani și viață pentru patrie și libertate. De atunci, dela Mihaiu Viteazul, țara se împărți în două tabere vrășmașe având interesuri împotrivite. De atunci poporul se făcù nesimțitor la glasul

Domnului și al boierilor, nu mai vrù a se jertfì pentru o patrie unde nu i s'a lăsat drepturi și pentru o libertate de care el nu se poate bucurà, și țara, în loc de a se realța, merse cu grăbire spre scădere. Timpuri nenorocite o copleșiră în urmă. Acea lege a naturii, că toată fapta trage după sine răsplata sa, acea lege se manifestă în sfârșit cumplit asupra capetelor boierilor. Ei, cari făcuseră din frații lor robi, fuseră atunci siliți să-și plece trufașul lor cap și să geamă sub jugul robilor din Fanar.

În acele minute, când toate duhurile erau preocupate de trista vedere a ruinei acestei țări, când obiceiurile, instituțiile, drepturile lor, se corupeà și se sfâșià de ghiara de fier a fanarioților, când țăranii, desperați de îndoita tiranie ce-i apàsà, își părăseà în gloate patria sau își căutà ușurarea chinurilor ce-i muncià în tâlhărie, umblând să dobândească prin silă aceea ce li se răpise prin silă, în acele triste minute Dumnezeu vorbì în inimile celor puternici ai țărei. Ei recunoscură vina lor și osânda cerească și își aduseră aminte că sunt creștini și că Hristos s'au jertfit pe pământ ca să piară robia. In seanța dela 5 August 1746 obștească adunare a Țării-Românești. . . . hotărì libertatea tuturor țăranilor. Această declarație răsună cu putere în inimile tuturor și obștească adunare a Moldaviei nu întârziè a luà asemenea hotărâre.

In urma acestor acte se hotărì un număr de scutelnici și poslușnici spre îndemnizația proprietarilor pentru jertfa făcută și se legiuì și urbariul. Dar măsura ce se luă atunci, sau din neexperiență sau că interesele egoiste biruiră, fu greșită și anulă tot folosul ce ar fi adus acele acte. Astfel, în loc de a asigurà starea materială și viitorul țăranilor, făcându-i proprietari pe părțile de pământ trebuincioase hranei lor cu o răscumpărare în bani din parte-le potrivită și omenoasă sau cel puțin a le da un drept ereditariu pe acele părți de pământ pentru care să li se ia o plată ușure de embatic pe fiecare an, ei hotărâră ca țăranii să lucreze 24 zile de clacă, să dea dijmă din semănături, fân și deosebite dări pentru unele vite și să nu poată iesì din satul lor fără voia stăpânirei.

Până în acea epocă, țăranii se deosebià în *moșneni* sau *cnezi*, cari aveau moșiile lor, în *vecini*, *rumâni* sau *robi* și în *oameni slobozi* sau *domnești*, cari locuiau pe moșii boierești sau

mânăstireşti fără a fi robi ai pământului. Aceşti din urmă în mic număr, erà din cei ce, viind mai târziu din ţările vecine, nu apucaseră a se robì cum şi din ostaşii care ieşiau din slujbă după ce slujiau în oarecare cete deosebite, cum erà în Moldavia a călăraşilor, a curtenilor şi a aprozilor. Inainte ei lucrau proprietarului moşiei unde se aflau tot nehotărâţi ca şi robii. . . . . Dela emancipaţia vecinilor, aceste două clase, vecinii şi cei slobozi, se împreunară într'una şi ţăranii nu se mai deosebiră decât în *moşneni* şi *clăcaşi*.

Soarta ţăranilor nu se îmbunătăţì prin emancipaţia lor... Această independenţă rămase numai recunoscută în lege, iar în faptă relaţiile lui cu proprietarul rămaseră tot aceleaşi, cu singura deosebire că proprietarul găsì în această înnoire prilej de a scăpà de îndatorirea ce aveà de a da ţăranului instrumentele de cultură şi de a-l hrănì la vreme de boală sau de foamete.

Deosebit de cele ce ziserăm, ţăranii avură a suferì atunci şi toată povara birurilor de care mai înainte, ca robi, erau scutiţi. Aşà, numai prin păstrarea clăcii, libertatea ţăranilor se făcù iluzoară, robia se păstră şi starea lor merse din rău în mai rău.

In Ţara Românească starea ţăranilor merse din zi în zi mai rău până la 1821, când desperarea lor izbucnì. Dar această mişcare întreprinsă numai în favorul lor, nu le folosì întru nimic, din pricina unor împrejurări fatale. Ţara sau ca să zicem mai bine clasele înalte care singure se folosesc de drepturile ţărei, câştigară mult, dar poziţia ţăranilor nu luă nici o prefacere. In sfârşit după nouăle zdruncinări a războiului din urmă în care ţăranii şi-au plătit tributul lor şi de muncă şi de sânge şi au cooperat puternic la izbânda oştirilor creştine, spre recunoştinţa acestora tractatele încheiate asigurară drepturile ţării călcate de vreme îndelungată. O reformă completă şi radicală în toate instituţiile noastre erà atunci trebuincioasă şi se lucrà. Poporul şi cu toţi acei oameni luminaţi şi filantropi cari iau parte la suferinţele lui erà plini de nădejde în acea reformă. Dar...

Insă acì credem de cuviinţă a ne oprì. Documentele nu ne

lipsesc. Dar socotirăm că vremea nu le-a venit spre a le publică.

Până atunci, noi ne-am socotì fericiţi dacă acest articol, cu toată imperfecţia lui, dacă actele ce reproducem, dovedi-toare de o prigonire înverşunată de mai multe veacuri a claselor de jos de către clasele de sus, ar deşteptà în inima acestora simtimente de omenire şi de dreptate, dacă ele s'ar pătrunde de trebuinţa de a înfrăţì deosebitele clase ale soţietăţii, de a le interesà pe toate deopotrivă la apărarea şi fericirea patriei comune, şi aceasta luminând şi ridicând poziţia soţială a claselor de jos, dându-le drepturi deopotrivă şi îmbunătăţind mult starea lor materială. Căci vai de acele naţii unde un mic număr de cetăţeni îşi întemeiază puterea şi fericirea lor pe robirea gloatelor. Ele pier! Astfel noi văzurăm în zilele noastre o naţie puternică şi vitează cu care odinioară ne luptam împreună pe câmpul slavei pentru libertate şi creştinătate, o văzurăm căzând cu sgomot, sdrobită în bucăţi, o văzurăm chiar în anul acesta frămăntându-se în mormăntul său, fără a se mai puteà ridicà, nu din nevoia puternicilor săi vrăşmaşi, dar din pricină că şi acolo o aristocraţie egoistă călcase în picioare drepturile omenirii.

DIN „ISTORIA LUI MIHAIU VITEAZUL"

„Istoria Românilor sub Mihaiu Viteazul" este lucrarea de căpetenie a lui Bălcescu.

La început e o introducere, în care îşi propune a face un tablou sumar al istoriei Românilor şi o privire filozofică asupra principiilor ce trebue să călăuzească naţiunea noastră în drumul spre reorganizare, dar n'a putut s'o termine şi unele puncte sunt atinse foarte pe scurt sau numai indicate. Lucrarea e împărţită în şease cărţi, a şeasea neîncepută şi a cincea neterminată: I. Libertatea naţională: venirea la tron a lui Mihaiu şi primele lupte. II. Călugărenii. III. Robirea ţăranului: diferite războaie şi aşezământul. IV. Unitatea naţională: luptele din Transilvania şi Moldova, unirea temporară a ţărilor. V. Mirislău: nenorocita luptă de acolo unde Mihaiu a fost învins.

Bălcescu a consultat peste 500 de opere şi a voit să facă nu numai o lucrare ştiinţifică, dar şi o lucrare naţională. Iubirea de patrie şi de libertate încălzeşte această operă, scrisă într'un stil plin de frumuseţi şi de energie. Povesteşte evenimentele aşà ca să le facă interesante, dar nu se mulţumeşte cu aceasta, ci le şi judecă, cercând a păstrà oare care nepărtinire: precum laudă calităţile şi faptele mari, aşa critică defectele şi greşelile.

Părţi din această scriere s'au publicat în „Revista Română" (1861—1863). Intreaga lucrare a publicat-o Academia sub îngrijirea lui Odobescu în 1878. Au urmat apoi alte ediţiuni: Ed. 2-a a Academiei, 1887; Minerva, 1901; Ed. Casei Şcoalelor (Al. Lapedatu), 1908; Ediţie Şcoiară Socec.

INCEPUTUL

Deschid sfânta carte unde se află înscrisă gloria României, ca să pun dinaintea ochilor fiilor ei câteva pagine din viața eroică a părinților lor. Voiu arătà acele lupte uriașe pentru libertatea și unitatea națională cu care Românii, sub povața celui mai vestit și mai mare din Voevozii lor, încheiară veacul XVI.

Povestirea mea va cuprinde numai opt ani, 1593—1601, dar anii din istoria Românilor cei mai avuți în fapte vitejești, în exemple minunate de jertfire către Patrie. Timpuri de aducere aminte glorioasă! timpuri de credință și de jertfire! când

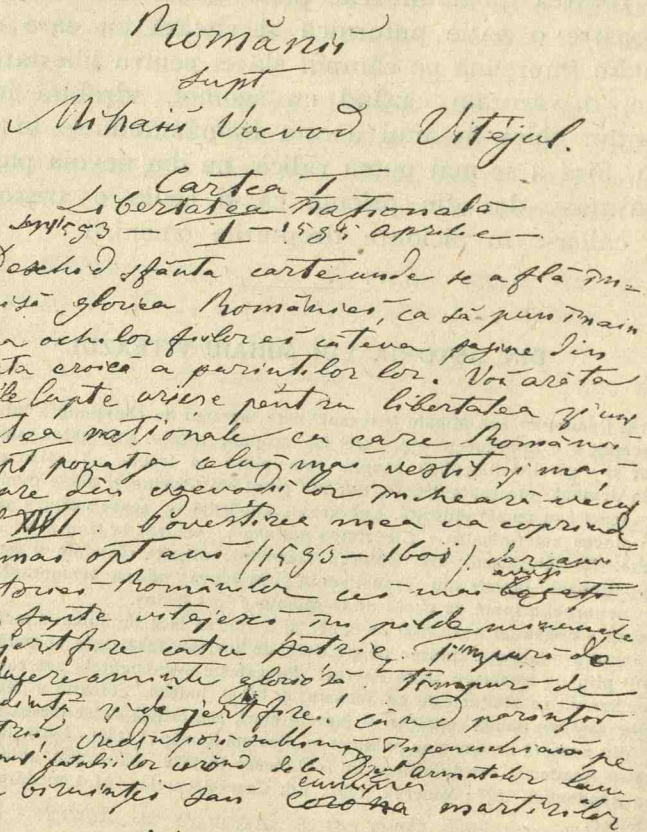

Autograf al lui Bălcescu
(manscrisul No. 77 din colecția Academiei)

părinții noștri, credincioși sublimi, îngenunchiau pe câmpul bătăliilor, cerând dela Dumnezeul armatelor laurii biruinței sau cununa martirilor, și astfel îmbărbătați, ei năvăleau unul împotriva a zece în mijlocul vrășmașilor, și Dumnezeu le da biruința, căci el a lăsat libertatea pentru popoare și cei ce se luptă pentru libertate, se luptă pentru Dumnezeu!

Moștenitori ai drepturilor, pentru păstrarea cărora părinții noștri s'au luptat atâta în veacurile trecute, fie ca aducerea aminte a acelor timpuri eroice să deștepte în noi simțimântul datoriței ce avem d'a mări pentru viitorime această prețioasă moștenire.

BATĂLIA DELA CĂLUGĂRENI

Drumul care merge dela Giurgiu spre București trece printr'o câmpie șeasă și deschisă, afară numai dintr'un loc, două poștii departe de această capitală, unde se află strâns și închis între niște dealuri păduroase. Intre aceste dealuri este o vale largă numai de un pătrat de milă, acoperită de crâng, pe care gârla Neajlovului o înecă și pâraele ce se scurg din dealuri o prefac într'o baltă plină de nomol și mocirlă. Drumul acolo trece în lungul acelei văi, parte pe o șoseà de pământ, parte pe un pod de lemn, cari amândouă sunt așà de strâmte, încât d'abià poate coprinde un car lărgimea lor. Această strâmtoare, pe care locuitorii o numesc *Vadul Călugărenilor*, fu aleasă de Mihaiu Vodă spre a slujì de Termopile Românilor. Astăzi acea vale se află întocmai cum o descriu analiștii acelor timpuri. Nici un monument nu ne arată că acolo fu lupta cea crâncenă pentru libertate. Atât suntem de nesimțitori la gloria națională. Românul trece acum prin aceste locuri sfinte fără ca nimic să-i aducă aminte că pământul ce calcă e frământat cu sângele părinților săi și acoperă oasele vitejilor...

Mihaiu-Vodă voì a se folosì de poziția și de strâmtoarea Vadului Călugărenilor, în care nu se puteà destinde în front mai mult de doisprezece oameni, ca să facă mulțimea Turcilor nefolositoare, și ca să se poată astfel luptà cu puteri deopotrivă. Pentru aceea el tăbărî acolo cu oștile sale, puind

strajă în deosebite părți, ca să vadă de nu vor umblà Turcii a trece printr'alt loc. Dar Sinan, voind a înaintà spre București erà nevoit a trece pe la Călugăreni, fiind acesta drumul cel mai scurt, temându-se, ca dând prin altă parte, să nu

Portretul lui Mihaiu
(după o litografie găsită la Lipsca, publ. în „Revista Română")

lase în urma sa un vrăşmaş aşà de întreprinzător şi îndrăsneț ca Mihaiu. Ingâmfarea sa şi mulțimea oştilor sale îl făceà a crede că va biruì lesne. Intr'adevăr armata lui erà cum ştim, 180 mii ostaşi, mai mult decât zece ori mai mare ca a lui Mihaiu-Vodă, care, cu toate ajutoarele ce primì din

Moldavia şi Ardeal, d'abià se urcà la 16 mii oameni şi 12 tunuri. Sinan poate nu bănuià că numărul creştinilor erà aşà de mic, dar ştià că armata lui e mult mai mare decât a lor.

Deşì puţini, ostaşii creştini erau însă plini de foc şi de dorinţa de a se măsurà cu duşmanul. Exaltaţia şi înfuriarea soldaţilor crescù atât încât, înţelegând că unii din căpitanii lor, cătând la mulţimea, puterea şi rândueala păgânilor, erau de părere a se trage înapoi, spre a nu primejduì în norocul unei zile gloria şi reputaţia cu greu dobândite, începură a face multă larmă în tabără, strigând că în orice chip ei vor să încerce o bătaie, ca să scape odată, cum ziceau ei, prin prăpădirea oştirii duşmane, ce se aflà acum adunată toată la un loc, de acest răsboiu, şi să sdrobească de tot jugul nesuferitei tiranii turceşti. Vrând nevrând, trebuiră şi capii oştilor cu toţii a se învoì de a aşteptà acolo sosirea duşmanului.

După ce trecù Dunărea, marele vizir dete comanda avant-guardiei armatei lui Satârgi-Mehemet Paşa şi la arier-guardie orânduì pe Hasan-Paşa, beiler-beiul Rumeliei, iar pe beii Salonicului şi Nicopolei îi însărcină cu paza şi apărarea podului. Cele zece galere ce se urcaseră pe Dunăre până la Rusciuk fură descărcate de tot felul de arme şi muniţiuni şi primiră poruncă d'a rămâneà pe loc spre a păzì podul. Apoi în 11(21) August, Sinan pornì cu toată armata sa spre Bucureşti.

A doua zi 12(22) August, sosiră în capul Vadului Călugărenilor, trecând râul Salcea pe trei poduri.

In sfârşit soarele venì să lumineze această zi de Miercuri 13(23) August, menită a fi brilantul cel mai strălucit al coroanei gloriei româneşti. Inaintea zorilor încă, Mihaiu-Vodă trimise o seamă de pedestrime cu puşti, de se aşeză la intrarea pădurii şi îşi puse tunurile într'o bună poziţie pe o înălţime. In vremea aceea Turcii îşi luau poziţie în preajma podului de ceea parte. Sfârşindu-şi pregătirile, Mihaiu, îşi înălţă împreună cu ostaşii săi rugăciunile către Dumnezeu. Apoi, îndreptându-se către dânşii, le zise: „să-şi aducă aminte de „vechia lor vitejie, căci ocazia de acum e frumoasă şi de o vor „pierde, anevoie o vor mai căpătà... Turcii, le zicea el, sunt „uimiţi de atâtea pierderi; cetăţile lor din toate părţile sunt „coprinse; din câte capete au avut armatele lor, numai unul a „rămas care mai îndrăsneşte a ţineà frunte creştinilor, că cu

„dânsul au a se luptà şi gloria d'a-l biruì va fi foarte mare. Mulţi-
„mea vrăşmaşilor nu trebue să-i sperie, de vreme ce Sinan a
„lăsat cele mai bune oşti ale sale în garnizoane prin cetăţi şi
„a adus cu dânsul numai oameni cari vor face mai mult sgo-
„mot decât vătămare. Pe lângă aceasta, locul de bătaie nu
„puteà fi mai bine ales, de oarece mulţimea lor aci
„le este nefolositoare. El le zise încă să-şi aducă aminte
„de cruzimea vrăşmaşului care nu iartă niciodată pe cei biruiţi,
„cu atât mai mult pe cei ce s'au revoltat; că nu este destul că
„a scuturat jugul robiei, că a înoit vechile legături cu împă-
„ratul şi că s'a pus sub o putere ardeleană, dacă, printr'o faptă
„strălucită ei nu vor căutà a întemeià această vrednică hotă-
„râre; că a venit vremea a se luptà puternic pentru libertate,
„iară mai cu seamă pentru cinstea legii, ca să dovedească Tur-
„cilor că de le-au călcat ei mai nainte patria a fost numai din
„pricina neunirii lor; dar că acum, când toate puterile vecine
„stau în bună înţelegere împreună, trebue a dobândì prin unire
„ceeace au pierdut prin zavistie şi împerecheri, şi a gonì pe
„aceşti cruzi tirani dincolo de strâmtoarea lor, de Dardanele;
„că toţi vecinii şi-au făcut datoria lor, când bătându-i, când
„gonindu-i din cele mai bune cetăţi ale lor, astfel în cât ei
„prăpădiră cea mai bună parte din acea armie ce Sinan du-
sese în Ungaria". In sfârşit, încheiă zicându-le „că acum pot
„şi Românii dobândì o asemenea glorie, căci toate dovedesc
„că vor aveà aceeaşi norocire".

Apoi Domnul se îndreptă către oastea ungurească aducân-
du-i aminte că ea e depozitară a vechei vitejii ungureşti.

Astfel vorbì Mihaiu, neînspăimântatul voevod, şi ostaşii ini-
maţi foarte împotriva Turcilor, învăpăiaţi şi de aceste cuvinte,
dar geloşi încă mai mult d'a eclipsà printr'o biruinţă stră-
lucită toate glorioasele biruinţe ale vecinilor, răspund învâr-
tind în mână paloşele şi lăncile, şi, prin strigări mari le-o răz-
boinică veselie, cer dela Domnul lor ca să-i ducă îndată către
duşmani.

Atunci Mihaiu, plin de încredere în energia armatei sale,
trece podul în capul a 8000 ostaşi şi se lasă cu furie asupra
Osmanlâilor, în vreme ce focul iute şi bine ţinut al puşcaşilor
din pădure şi al tunurilor puştieşte armata turcească, dobo-
rând la pământ lume multă. Câteva cete de Turci se încearcă

a stânjini năvălirea Românilor; dar în zadar, căci aceştia inimându-se, îmbiindu-se unii pe alţii, îi izbesc cu atâta furie, încât, cu toată minunata poziţie a Turcilor, prăvălindu-i, ei ajunseră până la cele dintâiu corturi ale taberei lor. Vrăşmaşii, ajutaţi de poziţie, de numărul lor şi de machinele lor de răsboiu, îşi vin curând în sine şi încep a se luptă cu tărie. Patru paşi, Satârgi-Mahomet, Haider, Husein şi Mustafa, cu o armată însemnată compusă din oştile Siriei şi de Ianiceri, aleargă în ajutorul celor ce se luptau, sprijină cu putere năvălirea Românilor, trec podul, şi lupta cea mai înverşunată începe atunci din toate punctele.

Astfel, întinsă peste toată fruntea armatelor, ţinù bătaia mai multe ceasuri, până când Sinan disperat de puţinul spor ce a dobândit până atunci, îşi înglotì oştile pe lângă sine, strânge pe toţi paşii şi căpeteniile, îi inimează, şi în capul unei coloane îngrozitoare ei fac o năvală mare şi izbutesc a împinge pe ai noştri cu un pătrar de milă înapoi şi chiar până în tabăra lor, luându-le artileria.

Mihaiu, fără a pierde inima din această neizbândă, îşi culese puterile şi din nou dete năvală asupra Turcilor, tăind şi omorînd dintr'înşii. Indărătnicul voinic Albert Kiraly izbuteşte a luà înapoi două tunuri. Dar vrăşmaşul se bate cu inimă, îşi împrospătează des oştile sale, ceeace nu pot face ai noştri, şi îi respinge; de trei ori Românii împinseră şi prăvăliră pe Turci şi de trei ori fură respinşi înapoi.

Astfel urmă lupta cu noroc schimbăcios dela răsăritul soarelui până către două ceasuri înaintea apusului, biruitorii rămânând adesea biruiţi şi biruiţii biruitori. „Turcii, spun analiştii contimporani, se luptau ajutoraţi de mulţime şi de număr, Românii de tărie şi îndrăsneală". In sfârşit, furia îmbărbătând de o potrivă pe unii şi pe alţii, biruinţa sta să rămână numărului, şi mica oaste românească împovărată de mulţimea vrăşmaşilor, trăsnită de numeroasa lor artilerie, este nevoită a da îndărăt. Retragerea lor însă e frumoasă şi strategică. Spre a nu se lăsà ocolită de Turci, spartă şi risipită, ea se întocmeşte în figura unui colţ şi, aruncând astfel de toate laturile focuri asupra vrăşmaşului, se retrage înapoi cu încetul, luptându-se neîncetat; această retragere e o minune de vitejie, de sânge rece şi de eroism. Stolurile nenumărate ale călăreţilor

turci în zadar se aruncă asupra laturilor acestui triunghiu, căutând a-l sparge: silințele lor, fără a-l vătămà întru nimic, se zdrobesc de dânsul ca de o stâncă de piatră. Strâmtoarea locului de bătaie, pădurile și dealurile favorizau înapoierea Românilor și zăticniau mișcările și silințele lor de a-i înconjurà de toate părțile. Dar erà de temut ca vrăşmaşii să nu izbutească a scoate pe ai noştri din strâmtoare şi să-i împingă în câmpie, unde i-ar fi zdrobit cu numărul lor.

Soarele acum cătà spre sfințit; Românii se luptase cu eroism, dar, osteniți de o luptă lungă și nepotrivită, ei se plecară numărului celui mai covârşitor al duşmanului; bătălia se puteà privì acum ca pierdută de dânşii, dacă vre-o împrejurare nu-i va ajutà şi o soartă mai blândă nu le va strălucì. Mihaiu însă, ca totdeauna liniştit şi trufaş în primejdie, mai aveà încă o sperare; el trimesese de dimineață să cheme lângă dânsul o ceată de pedestrime ce se aflà departe de tabără... Sosi-va ca oare la vreme?.. Dela dânsa spânzurà soarta bătăliei.

Sta să apună soarele după orizon, când vestea că ajutorul aşteptat a sosit vărsă sperarea izbândei şi un curaj nou în inima acelei mâini de voinici Români, care ca nişte smei se luptau, trăgându-se din faţa nenumăratelor gloate ale unui duşman învingător. Acest ajutor însă, ce ai noştri şi-l închipuiau tare, nu erà de cât o ceată de 300 pedestraşi din Ardeal cu puşti. Mihaiu, fără a pierde vreme, căutà a se folosì de acest neînsemnat ajutor şi de reîmbărbătarea oştilor sale, ca să smulgă biruința dela vrăşmaşi. El îşi preumblă privirea pe câmpul bătăliei, vede mişcările Turcilor şi după dânsele îşi pregăteşte pe ale sale. Sinan-Paşa, văzând retragerea Românilor, luase inimă şi vrea a-i desface şi a-i reschirà de tot. Spre acest sfârşit în capul rezervei sale el umblà să treacă podul spre a-i izbì pe ai noştri în frunte, în vreme ce Hasan-Paşa cu Mihnea-Vodă, din porunca lui, alergau prin pădure să-i lovească pe la spate. Mihaiu atunci se aşează cu ceata de curând sosită la capul podului spre a-l întâmpina pe Sinan, trimite pe căpitanul Cocea cu 200 Unguri şi alți atâția Cazaci pedeştri, ca să ia pe vrăşmaşi pe la spate, şi Albert Kiraly aşează cele două tunuri ce le redobândise dela Turci, într'o bună poziție şi stă gata a trăsnì pe vrăşmaşi, de vor îndrăsnì a trece podul.

Sfârşind aceste pregătiri, Mihaiu cugetă cu inima sa că împrejurarea cere neapărat vre-o faptă eroică spre a descurajà pe Turci şi îmbărbătà pe ai săi. El hotărăşte atunci a se jertfì ca altă dată şi a cumpărà biruinţa cu primejdia vieţei sale. Ridicând ochii către cer, mărinimosul Domn chiamă în ajutoru-i protecţia mântuitoare a zeului armatelor, smulge o secure ostăşească dela un soldat, se aruncă în coloana vrăşmaşă ce-l

Mihaiu în lupta dela Călugăreni
(după o stampă din colecţiunea Aeademiei)

ameninţă mai de aproape, doboară pe toţi ce se încearcă a-i sta împotrivă, ajunge pe Caraiman-Paşa, îi sboară capul, izbeşte şi pe alte capete din vrăşmaşi şi, făcând minuni de vitejie, se întoarce la ai său plin de trofee şi fără de a fi rănit. Această faptă eroică înfioară pe Turci de spaimă, iar pe creştini îi însufleţeşte şi-i aprinde de acel eroic entuziasm, izvor bogat de fapte minunate. Şi cum n'ar fi crezut ei că pot face

minuni cu un astfel de general și cu asemenea exemple ce le da!

Sinan văzând aceasta, spre a da curaj la ai săi, ia ofensiva și trece podul. Dar deodată se vede oprit în față de Mihaiu ca de un zid de piatră tare, în dos izbit cu o furie înfocată de căpitanul Cocea și în coastă trăsnit de tunurile așezate pe deal de Albert Kiraly, care, bătând în mulțimea îndesată a Turcilor, le găurește rândurile și pustiește toată aripa dreaptă. Indărătnicul vizir, fără de a-și pierde cumpătul, izbutește a-și întocmi oștile în rânduială; dar o izbire nouă a lui Mihaiu în fruntea armiei, pustiirile furioase ale lui Cocea de dinapoi, ferbintele și ucigătorul foc al tunurilor lui Kiraly zdrobesc iar această rânduială; și Turcii, minunați de îndrăsneala cu care Românii, ce-i priviau ca biruiți, îi izbesc acum, încep a fugi răzlețiți. Satârgi-Mahomet-Pașa, trăgându-se înapoi fu rănit și îndată schimbând retragerea în fugă, dete cel dintâi semnalul neorânduelii, și toată armia musulmană se întoarse în răsipă spre baltă, lăsându-și coastele și spetele expuse loviturilor noastre. In zadar ianicerii se țin semeți împotriva alor noștri și caută a le răspunde cu focurile lor, căci celelalte cete, înspăimântate de aceste izbiri împreunate la care nu se așteptau, răschirându-se îi întorc și pe dânșii înapoi. In zadar Sinan mustră pe ostașii ce fugiau, acum cu cuvine ocărîtoare, acum bătându-i cu măciuca sa înfierată, silind în tot chipul a-i pune în rânduială și a-i întoarce la bătae. Glasul și autoritatea lui sunt nesocotite, și nici o putere omenească nu mai poate oprì în loc valurile sgomotoase ale fugarilor, care se prăvăliau cu furie și repede spre pod, cătându-și mântuirea în trecerea lui.

La capul acestui pod stau îmbulzite în neorândueală artileria, cavaleria, pedestrimea, împingându-se de a trece care de care mai înainte; dar, văzând că toți nu pot încăpeà pe dânsul, mulți din Turci fură siliți a se aruncà în baltă, unde își aflară moartea. Intre aceștia erà și pașii Haider, beilerbeiul de Sivas (Capadocia), Husein, beiul Nicopolei, și Mustafa feciorul lui Aias-Pașa. Ei se cufundară în mocirlă unde fură uciși și primiră, cum zice un analist turc, cununa martirilor dela ghiauri. Bătrânul Sinan însuși, târât de ai săi și în graba fugii sale, fu călcat în picioarele cailor și apoi, împuns de su-

liţa unui ostaş român, căzù călare de pe pod în baltă, cu atâta repeziciune încât izbindu-se de pod, îşi pierdù chiulaful şi feregeaoa şi doi dinţi, ce singuri mai aveà în gura lui. El erà p'acì să piară sau să cază în mâinile Românilor, dacă din norocirea lui, un voinic soldat din oştile Rumeliei anume Hasan, nu s'ar fi aruncat după dânsul ca să-l scape, şi, lăsându-i calul înomolit în lut, pe umeri îl scoase de acolo şi-l duse în tabără. De atunci acest soldat se numì *Deli-Hasan-Batakgi* şi ajunse căpitan al deliilor lui Cogia-Murat-Paşa.

Vestea morţii vizirului se împrăştiă între Turci şi cei ce se împotriviau deteră şi ei dosul. Românii, cu furia lor obişnuită şi electrizaţi încă prin izbândă, îi goniră dinaintea lor ca pe nişte turme de vite până îi vârî în tabăra lor. Hasan-Paşa şi Mihnea-Vodă, ce veniau să înconjure pe ai noştri, aflând că Sinan a pierit şi oastea lui e biruită, se trag îndărăt spre tabără.

Intr'acel minut Mihaiu, precum odinioară semizeii cântaţi de nemuritorul Omer, alergà într'o parte şi într'alta prin tabăra turcească, căutând pe Sinan, când văzând de departe pe Hasan-Paşa, se luă după dânsul strigându-i să stea, de e viteaz să se lupte cu dânsul piept la piept şi când de când erà să-l ajungă cu paloşul; dar Hasan fugià înspăimântat şi nu se puteà ţineà pe picioare de groază. El merse de-şi ascunse ruşinea într'un crâng spinos, de unde abià a doua zi cuteză a ieşì la ai săi.

Noaptea oprì măcelărirea armatei musulmane şi o păzì d'a fi cu totul zdrobită şi risipită.

Românii se întoarseră triumfători în tabăra lor, încărcaţi cu prăzi bogate. Pe lângă tunurile lor, ce şi le redobândise, alte tunuri mari d'ale duşmanilor, cai mulţi şi multe steaguri, între care şi steagul cel verde şi sfânt al prooroculuì, fură trofeele acestei strălucite zile. Trei mii Turci zăceau în câmpul bătăliei. Pierderea Românilor încă erà simţitoare, căci Turcii se apărase cu curaj. Apele Neajlovului se roşiseră de sângele vărsat în acea zi.

Astfel fu acea vrednică de o neaştearsă aducere aminte zi de bătaie dela Călugăreni, în care Românii scriseră cu sabie şi cu sânge pagina cea mai strălucită din analele lor. De zece ori mai puţin numeroşi decât duşmanii, ei câştigară asupră-le

o biruință strălucită și avură gloria de a învinge un general până atunci încă neînvins. Munteni, Moldoveni și Ardeleni, soldați și căpitani se luptară toți ca niște eroi. Dar cinstea cea mare a biruinței se cuvine cu tot dreptul viteazului Domn. Prin întocmirile sale cele ingenioase, prin sângele rece și ne înspăimântarea sa, și prin primejdia în care își puse viața, el asigură biruința. Intr'această bătălie, ca în multe altele, nu știm de ce a ne minunà mai mult în acest mare bărbat: de geniul său de general ori de vitejia lui de soldat. Intr'adevăr, toate operațiile acestei bătălii dovedesc din partea lui Mihaiu și a Românilor o artă militară înaintată, care cu tot dreptul poate minunà pe toți câți cunosc starea de pruncie în care se află în acel timp această artă în toată Europa.

INTRAREA LUI MIHAIU ÎN ALBA-IULIA

Intr'aceea Mihaiu-Vodă, ridicându-și tabăra dela Sibiu, înnaintă cu încetul spre Alba-Iulia. Prin toate orașele pe unde trecù prin cale, locuitorii alergau înainte-i cu daruri, trăgând puști în semn de veselie și priimindu-l cu mare dragoste și entuziasm. Apropiindu-se de Alba, locuitorii orașului și ai județului îl întâmpinară cale de o leghe înainte cu multă cinste și daruri. In capul lor erà episcopul catolic Dimitrie Naprazdi, înconjurat de clerul său. El felicită în numele poporului pe Domn de sosirea sa, urându-i tot felul de fericiri, o domnie veșnică asupra țării Ardealului ce el dobândise cu sabia, o viață îndelungată și izbânzi multe care să se adaoge unele peste altele. In aceeași zi, Luni 1 Noembrie (s. n.), Mihaiu-Vodă intră cu mare pompă în capitala Ardealului. Dorința ce adesea aveà d'a face întipărire asupra popoarelor prin tr'o strălucită priveliște adăogindu-se la vesela îmbătare a unei izbânzi de atâta vreme dorită, făcù pe Mihaiu de puse în această intrare triumfală o podoabă neauzită în părțile noastre. Intrarea s'a făcut prin poarta sfântului George. Dela această poartă până la palatul domnesc sta înșiraţi ostașii de ambe părțile căii, în mai multe rânduri, în dosul cărora se grămădise mii de mii de popor. Inainte venià episcopul și clerul său, corporațiile orașului, apoi o bandă de muzică, care

se compunea din opt trâmbiţe ce cu multă armonie modulau sunetele lor, de atâtea tobe de oţel de pe obiceiul turcesc, de un bun număr de flaute şi fluere. In urma acestei orchestre venia Mihaiu călare pe un măreţ cal alb. Opt copii de casă, învestiţi cu mare eleganţă, înconjurau calul domnului.

Mihaiu purta pe cap un calpac unguresc împodobit cu o fulie neagră de pene de cocor, legată cu o copcă de aur, o mantie lungă albă de mătase ţesută cu fir, având pe laturi

Intrarea lui Mihaiu în Alba-Iulia (1 Noembrie 1599)
(Tablou al pictorului Lecca, din colecţiunea Casei Şcoalelor)

ţesuţi vulturi de aur; o tunică albă de aceeaşi materie; lungi ciorapi de mătase albi, cusuţi cu pietre scumpe şi cisme de saftian galben; de brâu atârnă o pală de Taban împodobită cu aur şi rubine.

O ceată de zece lăutari urmă îndată după Domn, cântând cântece naţionale. Opt seizi duceau de frâu opt cai acoperiţi cu şei preţioase, lucrate în aur şi în argint şi împodobiţi la cap

cu pene mari. Apoi venià o mulțime de boieri și ofițeri strălucițí, toți călări și o numeroasă trupă de soldați. Lângă Domn se purtau steagurile lui Andreiu Batori, luate în bătălia dela Sibiu. Ele erà desfăcute și plecate spre pământ în semn că Ardealul este supus.

Astfel în mijlocul concertului trâmbițelor, tobelor și altor instrumente, în sunetul clopotelor și în vuetul tunurilor, cu care se unià strigările de bucurie ale poporului, intră Mihaiu în capitala Ardealului și trase la palatul domnesc. In cale, pân' a nu ajunge la acest palat, Mihaiu spun că se îndreptă către un nobil ungur, Ștefan Bodoni, ce căzuse prins în bătălia dela Sibiu și-l întrebă unde ar fi bine să tragă. „Fără îndoeală, zise Bodoni, în palatul prințului Andreiu". La care vorbe Mihaiu răspunse: „Ce, nu sunt eu încă biruitor?" mirându-se că încă se da numele lui Andreiu unui palat, care acum erà cu drept cuvânt al său. Toată ostășimea se împărți în liniște și cu orânduelă prin ospătării și case publice, fără a se face nicio pagubă sau vătămare locuitorilor. Nimeni n'ar fi îndrăsnit a face vre-un rău, știind pe strașnicul Domn acolea.

Exemplul Albanilor fu urmat de locuitorii tutulor orașelor țării cari se grăbiră a trimite deputații la Mihaiu spre a-i aduce închinăciunile și credința lor și a cere mila și ocrotirea lui. Cetatea Clujului, la cea dintâiu somație ce i se făcù, se închină în 4 Noembrie și priimì în garnizoană 1000 soldați sub comanda banului Mihalcea. Mihaiu pornì 3000 soldați spre a-i aduce la supunere toată țara de jos și într'aceeași vreme scoase un decret deosebit, prin care făgăduià mila și iertarea sa la toți de o potrivă, de orice treaptă ar fi, cari vor depune armele și vor ascultà de dânsul și de slujbașii săi. El obștì acest decret în toate părțile prin obișnuiții curieri. Astfel toată țara Ardealului până la Solnocul din acest ținut, erà acum supusă lui Mihaiu, deosebit numai de cetățile Husta și Uiuara. Mihaiu începù a purtà titlul următor: „Mihaiu voevodul Țării „Românești, al sânțitei maiestăți cesarocrăiești consilier și loc- „țiitor asupra Ardealului și oastei sale dincoace de Ardeal „și de părțile lui supuse căpitan".

Știrea biruinței lui asupra cardinalului fiind îndată dusă prin scrisori la împăratul Rudolf, acesta se bucură foarte mult

şi o vestì întregei împărăţii, dând lui Mihaiu cele mai mărețe laude. Toată lumea erà acum plină de numele lui Mihaiu Vodă şi minunată de repezile lui izbânzi. Prin vitejia lui, pustiirile Turcilor şi Tătarilor fusese stăvilite şi creştinii trăiau liniştiţi sub apărarea sabiei sale pururea învingătoare. Acum tot el, pedepsind pe rebeli şi împăcând turburările popoarelor, dă în mâinile cesarului *cheile Daciilor*. Nimic nu mai lipsià gloriei lui, şi, după spusa istoricului Bisseliu, lui i se aplicà, în mintea naţiilor creştine, vechea cântare de biruinţă a bisericii, în care se proslăveşte ca biruitor al tutulor celor răi, sântul patron al vitejilor şi mai cu osebire al lui Mihaiu, cerescul voevod şi Archanghel Mihail.

DUPĂ LUPTA DELA MIRĂSLĂU

Mihaiu, obosit, plin de grijă şi de întristare, cu puţinii oameni ce-l însoţiau, lăsând de laturi Sibiiul, merse la Făgăraş, unde aveà în cetate femeia şi multe lucruri preţioase ale lui. Acì se apucă să-şi adune rămăşiţele spăimântate ale oştirii sale, care alergau căutând scăpare în acest loc sigur. Printre acești ostaşi se arătă şi Baba-Novac, rănit, cu părul şi barba arse, cu faţa smolită de pulberea sângeroasă a bătăliei, căci îşi făcuse cum se cade datoria lui în ziua luptei, îndeplinind totdeodată şi slujba unui căpitan prevăzător şi a unui voinic soldat. Înfăţişându-se el dinaintea Domnului său, îi zise suspinând şi întristat: „Suntem biruiţi şi înfrânţi, Doamne, mai „mult de împotrivnicul nostru noroc, decât de armele duşmane; „şi, pentru ca el să nu rămână cu totul mângâiat prin moar„tea ta, încalecă-ţi calul şi mântueşte-te trecând în Ţara Ro„mânească. Acest loc nu este atât de sigur cât să nu poată fi „luat de biruitorul Basta, care mereu goneşte răspânditele ră„măşiţe ale ticăitei noastre oştiri. Şi într'adevăr, să mă crezi, „că aş fi voit mai bine să rămân mort printre atâţi viteji sol„daţi, ucişi în bătălie, decât fugind să mai trăesc după o pier„dere atât de nenorocită şi vrednică de lacrimi, de n'aş fi „dorit a îngrijì încă de siguranţa ta şi a te slujì până la cel „din urmă suspin. Fugi dar, cu ce ai mai scump, căci duşma„nii peste puţin vor sosì aici, vor împresurà această cetăţue, şi

„atunci va fi peste putință să scapi. Eu însă voiu rămâneà „acì, spre a adunà pe nenorociții risipiți, și voiu sta până la „moarte împotriva dușmanilor noștri".

Mihaiu iubià și stimà foarte pe bătrânul său general Baba-Novac, și hotărî a urmà povața lui. Deși însă Baba-Novac stăruià ca să rămână cu câțiva soldați spre apărarea acelei cetăți și a țineà în loc pe dușman, până să apuce Mihaiu să scape, voind astfel a-și jertfì viața pentru mântuirea stăpânului său, dar Mihaiu nici într'un chip nu voì să plece fără dânsul. Deci, împreună intrară în țara Bârsei la 23 Septembrie și tăbărârâ la Codlea. Acì Mihaiu întâmpină trupele ce, după porunca lui, aduceà fiul său Pătrașcu din Țara Românească și cele ce-i venise în ajutor din Moldova.

DEPARTE DE PATRIE

Aceste rânduri în cari vibrează cel mai cald patriotism și cea mai puternică iubire de libertate, au fost găsite printre foile lui Bălcescu și publicate de Odobescu în prefața ediției a doua: 1887.

Minutele în care scriu sunt pline de amar și întristare. Pe când Europa întreagă se pregătià a salutà triumful libertății, eroica Franță dela care ca totdeauna se așteptà semnalul, Franța, prin fatalitate și prin neunirea fiilor săi, cade gemând în neputință sub un jug umilitor. Fiii fărădelegii triumfează în toate părțile și întemeiază spurcata lor tiranie. Sufletele generoase sdrobite și rănite de moarte, văd apuind din vederea lor ziua mântuirii. Insumi eu, cu inima sfâșiată de durere, mă lupt cu o boală crudă și neîmblânzită, caut a câștigà timp asupră-i și a o întrece în iuțeală ca să pot lăsà fraților mei aceste pagini din viața părinților noștri și cad sleit de putere, mistuit prin silințele ce fac.

Cu toate aceste temeiuri de descurajare, sufletu-mi te slăvește încă, înzeită libertate; și, deși oamenii sângiuirilor au învelit cu maramă neagră dulce fața ta, crede că va venì ziua fericită, ziua izbândirii, când omenirea întreagă se va sculà spre a sfâșià acest văl și dușmanii tăi se vor împetrì la vederea soarelui tău de lumină; atunci nu va mai fi nici om rob, nici nație roabă, nici om stăpân pe altul, nici popor stăpân pe altul, ci domnirea *Dreptății* și *Frăției*.

Aceste cuvinte, ce odată am dat de deviză naţiei mele, vor domnì lumea; atunci aşteptarea, visarea vieţii mele se va împlinì, atunci toţi Românii vor fi una, liberi şi fraţi! Vai! nu voiu aveà noroc a vedeà această zi, deşì eu asemenea am muncit şi am pătimit pentru dreptate şi cel din urmă al meu cuvânt va fi încă un imn ţie, ţara mea mult dragă!

COSTACHE NEGRUZZI

1808—1868

Născut în Iaşi, Negruzzi îşi începù învăţătura greceşte cu unul din dascălii greci mai cu renume pe atunci în Iaşi, iar româneşte învăţă singur pe o carte a lui Petru Maior, precum însuşi mărturiseşte într'un articol intitulat „Cum am învăţat româneşte", foarte interesant pentru detaliile ce dă asupra metodelor întrebuinţate de profesorii din acea vreme.

Costache Negruzzi

Izbucnind revoluţiunea în 1821, fugì în Basarabia cu tatăl său. La Kişinău făcù cunoştinţă cu poetul rus Puşkin, care-i deşteptă gustul pentru literatură, şi cu un emigrat francez, de la care luă lecţiuni de limba şi literatura franceză.

Murind tatăl său, intră copist la visterie, începând astfel viaţa politică, cum făceau toţi fiii de boier pe atunci.

In acest timp publică câteva traduceri de poezii, câteva nuvele, cari făcură mult efect. Indemnat de scrierile patrioţilor de peste munţi, studiă istoria şi dete la lumină „Aprodul Purice", ca un fel de protestare indirectă la adresa Domnului şi boierilor din timpul său.

Ca deputat în obştească obişnuita adunare, instituită de Regulamentul Organic, ca funcţionar superior şi ca director al Teatrului, se arată pătruns de idei liberale şi doritor de progres şi-şi dete toate silinţele pentru ca aceste idei să fie puse în practică.

Negruzzi nu luă parte la mişcarea din 1848 şi mult timp rămase retras din afacerile statului, reintrând numai mai târziu ca judecător şi apoi, sub domnia lui Cuza, ca director al departamentului finanţelor, ca deputat şi ca epitrop la Sf. Spiridon.

* * *

Negruzzi debută cu traducerea „Şalul Negru", poezie după Puşchin. Apoi întreprinse traducerea baladelor lui Victor Hugo (1845), lucrare meritorie pentrucă a căutat să întrebuinţeze un vers analog cu al poetului francez, vers ades greu de făcut în româneşte mai ales în timpul când scrià Negruzzi [ex: Pasul de arme al Regelui Ioan], şi pentrucă multe din ele exprimă foarte bine ideia autorului într'o românească vrednică de model. Dintre cele mai reuşite, citäm „Uriaşul". O altă traducere importantă este a satirelor lui Antioch Cantemir. Le traduse din ruseşte, împreună cu Al. Donici.

El traduse şi pentru teatru: „Angelo, tiranul Padovei" (1837) şi „Maria Tudor" (1837), după Victor Hugo.

Negruzzi scrise şi poezii originale. Cele mai multe păcătuesc prin slăbiciunea şi nesiguranţa versului. Ca mai bună putem cità „Potopul", în care ne arată starea sufletească a doi tineri în momentul în care apa se ridică spre ei.

Cea mai însemnată lucrare în versuri e „Aprodul Purice" (1837). Inceputul e pastoral; tonul epic e păstrat câtva, dar interesul şi calităţile poetice scad de la un moment şi de acì încolo lucrarea seamănă mai mult a cronică rimată.

In 1857 şi-a adunat scrierile într'un volum intitulat „Păcatele tinereţelor" aşezându-le în patru grupe.

In prima intră „amintirile din juneţe", câteva povestiri, din cari unele cu caracter personal. Vom cità „Zoe" şi „O alergare de cai" frumoase nuvele, în cari intriga e bine condusă şi plină de interes, iar limba e românească şi cu expresiuni nemerite Tot în această grupă intră şi povestirea „Toderică, jucătorul de cărţi", imitată — de şi el n'o spune — dar imitată cu destulă libertate, după *Prosper Mérimée*. E vorba acì de un jucător de cărţi care pierduse toată averea şi, găzduind odată pe Isus Hristos şi pe Sf. Petru, a obţinut ca răsplată trei lucruri: cărţile pe care le aveà în mână au fost dăruite cu putere ca totdeauna să aducă câştig lui Toderică ; pomul dela uşa lui să fie aşa ca oricine se va suì să nu poată coborî fără voia lui; în fine un scaun de asemenea fu blagoslovit ca oricine va sta pe el să nu se ridice fără voia lui Toderică. Cu mijloacele acestea el făcù avere mare scăpă în câteva rânduri dela moarte şi în fine când murì, izbutì să intre în raiu prin şiretenia lui. Această glumă nevinovată, despre care însuş Negruzzi ne spune că s'a tipărit mai mult ca să umple coloanele revistei, decât cu vreo pretenţiune literară, supără grozav clerul şi administraţia din acel timp (1840) în cât fu trimis în exil la o mănăstire, iar revista „Dacia literară" fu suspendată.

Dintre fragmentele cari alcătuesc grupa a doua, cea mai însemnată lucrare e „Alexandru Lăpuşneanu", una din cele mai frumoase scrieri ale literaturii române. Acì ne arată cum boierii din trecut se îndeletniciau numai cu intrigi, cum se schimbau odată cu schimbarea domnilor, cum Lăpuşneanul i-a înşelat, i-a chemat la masă şi i-a ucis. Atunci, pe când crudul Domn alături cu consilierul său Moţoc privià lacul de sânge în care zăceau leşurile ucişilor, mulţimea intră în curte cu mare sgomot şi cerù capul lui Moţoc Iar când acesta spuneà că nu se cade ca el, boier de prima treaptă, să fie jertfit pentru nişte *proşti*, Domnul răspunse: „Proşti, dar mulţi!" şi porunci ca vornicul Moţoc să fie aruncat în mijlocul gloatei, care-l făcù fărâme. Răs-

punsul Domnului cuprindeà în trei cuvinte, lupă cum a observat Alecsandri, o întreagă revoluţiune socială. Prin ele Negruzzi voià să spună aristocraţiei şi Domnului că poporul e mai puternic de cât clasa stăpânitoare şi atrăgeà băgarea de seamă a cârmuitorilor asupra faptului că, dacă povara nedreptăţii este prea apăsătoare, poporul, din bun şi supus, devine neînduplecat. şi crud.

Grupa a treia intitulată „Neghină şi pălămidă" cuprinde poeziile sale originale lirice şi cele două piese : „Cârlanii", vodevii într'un act şi „Muza dela Burdujeni". In aceste din urmă îşi propune a ridiculiză pe neologişti, cari „shingiuesc şi sfâşie frumoasa noastră limbă".

In a patra grupă intră o serie de peste treizeci de scrisori către un prieten. Observaţiuni asupra obiceiurilor societăţii, descripţiuni, notiţe despre diferiţi scriitori, schiţe arheologice, amintiri personale, observări critice asupra limbii şi ortografiei române: iată ce găsim în această adunare de felurite schiţări scrise în frumoasa limbă a lui Negruzzi şi cu simplitatea genului epistolar.

Alte ediţiuni ale operelor lui Negruzzi : Socec, 3 vol. 1872; Minerva, 3 volume ; Bibl. pentru toţi No. 336, 337, 341 ; Bibl. jubilară Socec No. 5.

Iată cum caracterizează Alecsandri activitatea lui Negruzzi :

„Crescut în ţară sub privegherea părintelui său, el îşi desvoltă spiritul, îşi înmulţi cunoştinţele prin cetirea autorilor clasici, atât elini cât şi francezi, şi dela sine se înfrăţi cu şcoala romantică, al căreia şef erà Victor Hugo.

„Pe când tradiţiile istorice căzuseră în uitare şi faptele glorioase ale strămoşilor noştri se pierdeau în întunericul ignoranţei, C. Negruzzi avù nobila dorinţă de a deşteptà simţul naţional prin poemul istoric : *Aprodul Purice*.

„Pe când palatul domnesc erà considerat ca un soiu de templu, iar Domnul ca un soiu de Buda nefailibil, C. Negruzzi avù curajul a scoate la lumină imaginea lui *Alexandru Lăpuşneanu* şi a spune boierilor un mare adevăr : *„Poporul e mai puternic de cât boierimea !"*

„Orice întâmplare zilnică, orice istorioară cât de neînsemnată Negruzzi ştià să o prezinte sub forme interesante, şi atât convorbirea lui variată, cât şi tactul purtării, modestia şi blândeţea caracterului său, l-au făcut a fi mult simpatic contemporanilor săi.

„Ca om de litere, a fost, este încă şi va fi mult timp în fruntea prozatorilor români."

APRODUL PURICE

In 1837 a publicat Negruzzi acest poem, pe care l-a numit cu modestie numai „anecdot istoric". De sigur că-i lipsesc multe din calităţile cerute unui poem istoric, dar, dacă ţinem seamă de vremea în care s'a scris, trebue să recunoaştem meritul lui Negruzzi în această privinţă.

Ciocârlia cea voioasă în văzduh se legănà,
Şi 'nturnarea primăverii prin dulci ciripiri serbà;
Plugarul cu hărnicie s'apucase de arat
Pământul ce erà încă de-al său sânge rourat;

Uitase-acum Moldoveanul trecutele lui nevoi
Şi cu fluerul la gură păstorul pe lângă oi
Cântă dragostele sale. Vai! el nu puteà gâcì
Că vrăşmaşu 'ntr'a lui ţară se găteşte-a năvălì.
Generalul cel mai falnic al dârjilor Ungureni,
Hroiot, ros de 'nverşunarea ce aveà pe Moldoveni —
Care'n multe sângeroase lupte i-au fost arătat
Că nume de viteaz mare pe nedrept şi-au câştigat —
Luând veste cum că Ştefan, Domnul lor, atunci s'aflà
In ţinuturi depărtate, având cu el oastea sa,
Socotì că favorabil prilej altul n'ar găsì
De Moldoveni şi de Ştefan de odată a-şi răsplătì
Ca să poată cu-o lovire acea ruşine spălà
Ce româneştile arme au săpat pe fruntea sa;
Aşa dar adunând noaptea pe toţi ofiţerii săi,
Le expuse-a sale planuri, şi le zise: „Fraţii mei!
Ştiţi c'aceşti Români sălbatici, vrăşmaşi aprigi ne'mpăcaţi
Au ucis mulţime mare dintr'ai noştri bravi soldaţi,
Ştiţi că însetaţi de sânge în Ungaria-au intrat
Şi că foc şi pustiire pe-a lor urmă au lăsat;
Iar noi care bărbăteşte n'am lipsit a ne luptà
De abià numai prin fugă, viaţa ne-am putut scăpà
Şi cununile de lauri ce'n răsboaie-am adunat
Moldoveanul cel obraznic în picioare le-a călcat;
Oare această înfruntare şi batjocură şi rău
N'or să aibă răsplătire dela dreptul Dumnezeu?
N'a să mai sosească vremea să ne răsbunăm şi noi,
S'arătăm că'n Unguri curge viteaz sânge de eroi!
Vremea este îndemână, prilejul favoritor,
Oastea lor este departe, şi cu ea-i şi Domnul lor;
Mergeţi dar, şi'n astă noapte toţi ostaşii vă gătiţi
Şi când va mijì de ziuă, nesmintit călări să fiţi,
Ca prin marş iute şi grabnic, fără veste să-i călcăm,
Cine sunt Ungurii noştri şi Hroiot să le-arătăm".
Se fălià deşertul Ungur cu-acel vis amăgitor,
Că o ţară neapărată va pustiì prea uşor
Şi'n a sa zădărnicie i se părea că vedeà
Lacrimile cum se varsă, sângele cum şiroià!
Dar dreptatea Provedinţii n'a putut îngăduì

Gândul său cel sângeratic să se poată săvârşì
Şi Dumnezeu milostivul pe-al său popor credincios
Nu-l va lăsà în călcarea Ungurului fioros.
Deci sfântul Duh, cu'ndurare pe un Român insuflând
Ce de mult se află încă printre Unguri petrecând
Şi carele auzise tot planul acel cumplit,
Ce asupra ţării sale Ungurii au slimuit,
Deşì se găsià nemernic, pribegit de ţara sa,
Patriotică simţire în inimă-i tot se-aflà!
Aşà dar în vălmăşagul ce gătirea prilejì,
S'aruncă pe-un cal cu grabă şi spre Moldova pornì.
După ce ieşì din lagăr alergă necontenit
Toată noaptea, pân'ajunse când soarele-a răsărit
În oraş la Roman unde pe pârcălabul aflând
Şi primejdia ce vine, abià a-i spune apucând,
De osteneală şi trudă a căzut jos leşinat
Iar calul său lângă dânsul răsuflarea şi-a şi dat.

. . . . . .

Pârcălabul iese îndată întru întâmpinarea duşmanului cu mica sa oaste şi cu oamenii ce a putut strânge.

Precum norul de lăcuste soarele întunecând
Vine pe sus cu iuţeală ţarinile-ameninţând,
Incât tremurând aşteaptă speriatul muncitor
Neştiind unde-o să cadă acel nor îngrozitor;
S'amăgeşte cu nădejdea că ogoru-i va scăpà
Şi-a sudoarei sale roduri va puteà înc'adunà;
Insă de-odată lăcusta cade toată pe câmpii
Şi 'ntr'un clip în praf preface, ţarini, holde,-ogoare, vii,
Sau după cum primăvara omătul cel adunat
Printre râpi şi de-a lui Febus[1] calde raze săgetat
Se topeşte şi s'asvârle, şiroiu iute furios,
In pârâul care curge printre flori în vale jos,
Il tulbură, îl măreşte, îl umflă cu al său val
Şi nu-l lasă pân' nu-l face de se varsă peste mal:
Câmpiile se îneacă iar păstorii spăimântaţi
S'aciuează[2] cu-a lor turme în munţii învecinaţi;
Acest fel sumeţii Unguri în Moldova năbuşesc,

[1] Febus : Soarele.
[2] S'aciuează : s'adăpostesc.

Orice 'ntâmpină înainte, robesc, taie, pârjolesc.
Cu omor şi pustiire drumul lor se însemnà,
'Naintea lor mergeà groaza şi'n urmă foc fumegà.

Armata maghiară năvăleşte toată asupra Românilor. Ei rezistă cât pot, dar forţele lor erau cu mult prea mici faţă de ale Ungurilor. Disperaţi, sunt pe punctul de a fi zdrobiţi. Atunci pârcălabul şi cu câţiva tovarăşi se hotărîră să se arunce în mijlocul oastei duşmane ca să piară cu cinste, dacă nu pot învinge.

Când deci astă hotărâre a împlinì se gătià,
Iat'-un călăreţ zăreşte ce'n fugă spre el venià.
De pulbere ce ridică calul său cel înspumat
Nu puteà ca să-l cunoască, dar inima i-a săltat:
Ea par'că spune c'acela aduce vr'un ajutor
Pentru bravii ce de Unguri fără milă se omor[1].
Nu trecù mult şi atuncea ochilor nu a crezut,
Când pe Purice aprodul lângă dânsul a văzut,
Purice, care'n răsboaie a fost pururea vestit,
Român vrednic întru toate, al lui Ştefan favorit.
— „Pârcălabe, sănătate! (zise) Ştefan a plecat
Cum luă înştiinţarea ce prin cartea ta i-ai dat;
Şi m'a şi pornit la tine ca să-ţi spun să te grăbeşti
Să aduni oameni de oaste câţi vei puteà să găseşti
Şi 'naintea lui îndată cu toţii să alergaţi...

La auzul acestei ştiri, Românii se retrag şi aşteaptă sosirea Voevodului.

Precum când o stâncă mare dintr'un munte s'a surpat
Sdrobeşte, omoară, sfarmă orice'n drumu-i a aflat,
Casele de pe costişă, grădini, saduri, livezi, vii
Prăvale, rostogoleşte cirezi, turme, herghelii
Până ce se întâlneşte cu nişte învechiţi stejări [2]
Uitaţi de timp şi de veacuri pe a muntelui dărmări,
Uriaşa stânc'atuncea toată puterea perzând
Nu mai face stricăciune neclintită rămâind,
Iar norodul de pe vale care sta înspăimântat
Dă lui Dumnezeu mărire văzându-se c'au scăpat.
Sau după cum hoţul noaptea prin codru călătorind
Şi la prada ce-o să facă cu mulţumire gândind,
Se bucură când priveşte cerul învelit cu nor

[1] *Ce se omor:* Care sunt omoriţi de Unguri.
[2] Provincialism, în loc de : *stejari.*

Căci are bună nădejde c'a puteà prădà uşor
Şi-acum calul său prin pinteni îl sileşte-a alergà,
Dar fulgeră şi trăsneşte tocmai dinaintea sa,
Calul sare, sforăeşte şi tâlharu'ncremenit,
Scapă dârlogii din mână socotindu-se pierit.
Astfel şi Hroiot rămase când pe Ştefan au văzut,
Ce din luptele trecute îi erà prea cunoscut;
Insă trebuì să stee faţă, n'are 'ncotro cotigì,
E pierdut şi el şi oastea dacă nu vor izbândì.
Viteazul braţ al lui Ştefan prin vrăşmaşi cărări făceà,
De a sângelui vărsare pământul se înroşià:
Când de-un plumb dintr'o săneaţă calul său rănit fiind,
Sforăeşte şi-apoi cade înc'odată nechezând.
Cade şi eroul Ştefan, zicând: „Copii, nu vă daţi!
Şi pe Domnul vostru pradă duşmanilor nu lăsaţi".
Hroiot strigă în glas mare: „Fraţilor, am biruit!
Fiorosul nostru duşman a căzut şi a pierit;
Pe trupul lui puneţi mâna, hrană corbilor să-l dăm,
Ca şi ei să se'ndulcească, când şi noi ne răsbunăm".
Sumeţindu-se vrăşmaşii năvălesc mai furioşi;
Insă nu pot să răsbată prin Aprozii credincioşi.
Toţi împrejuru-i s'aşează, se luptă ca nişte lei,
In zadar Ungurii umblă să-şi facă loc printre ei;
De sabia românească se înjunghie, se omor[1],
Se fac jertfă cutezării şi obrăzniciei lor.

In vremea aceasta Ştefan să se scoale izbutind
Şi din căderea aceea nimica nepătimind,
Cere alt cal; deci îndată Purice descălică
Şi ţiind frâul şi scara la Domnul său îl trăsă
Zicând: „Doamne! Iată calul, arată-le mai curând
Că de tine Ungureanul n'au scăpat într'acest rând".
Dar de stat fiind mic Ştefan, nu puteà încălecà.
Purice-atunci iar îi zice: „De voeşti Măria ta,
Eu un moşinoiu m'oiu face pe carele să te sui".
Şi'ndată pe brânci se pune jos la picioarele lui.
Deci cu mijlocul acesta, Eroul încălecând,

[1] *Se omor:* se omoară.

Aprdoul Purice
(Tabloul lui T. Aman)

Către dânsul se întoarce şi îi zice-aşà zâmbind:
„De va vrea Dumnezeu astăzi să putem ca să scăpăm
De primejdia aceasta întru care ne aflăm,
Să ştii, Purice băiete, că nu-i mai fi moşinoiu,
Ci spre vrednică răsplată, movilă-a te face vroiu".

In această luptă căzuse şi viteazul Pârcălab. Că să răsplătească familia lui şi ca să răsplătească şi pe Purice, Voevodul îl înobilă, îi dete moşii şi sate şi-l căsători cu fiica Pârcălabului.

A doua zi îngroparea Pârcălabului făcând
Şi pe Movilă Armaşul cu fata lui cununând,
Viteazul Ştefan cel Mare cu oastea sa s'a pornit
Şi la cetatea Sucevei în bună pace-a sosit.

Neamul lui Movilă-Armaşul multă vreme au fost vestit
Şi pe tronul României mulţi Domni din el au stătut,
Dar din multele prefaceri ce pe ţară au venit
De abià acum mai este între nobili cunoscut.

ALEXANDRU LĂPUŞNEANU

Nuvela lui C. Negruzzi este alcătuită din 4 capitole, având fiecare câte un epigraf, care rezumă ideia fundamentală.

Ne aflăm în anul 1564, când Lăpuşneanul, care fusese răsturnat din tron de Despot, se întorceà acum să-şi ia scaunul pe care-l ocupà nu vechiul său rival, ci Ştefan Tomşa. Lăpuşneanul venià cu oştire turcească şi, pe când se oprise la un popas, vine o solie de boieri cari îi dau sfatul să se întoarcă înapoi sau să dea drumul armatei. El respinge sfatul şi-i încredinţează că va luà tronul cu forţa, căci: *„dacă voi nu mă vreţi,* eu *vă vreau"*.

Intre boierii din solie erà şi vornicul Moţoc, care rămase lângă Lăpuşneanu şi curând intră în bunele lui graţii, astfel că îndată ce acesta luă din nou tronul, deveni sfetnicul său cel mai de aproape.

Domnia a doua a lui Lăpuşneanu a fost însemnată prin cruzimi nenumărate, îndreptate mai ales împotriva boierilor, de ale căror uneltiri se temeà. La cea mai mică greşeală capul cădeà şi se spânzură în poarta curţii. Femeile şi copiii celor ucişi astfel întâmpinară în mai multe rânduri pe doamna Ruxandra, soţia lui Lăpuşneanu, şi-i cerură să intervie pe lângă Domn ca să înceteze cu aceste fapte, ba o şi ameninţară: *„Ai să dai seama, Doamnă!"* Rugăciunile ei fură zadarnice; ele chiar supărară pe crudul Lăpuşneanu, care-i făgădui... „un leac de frică". Acest leac se vede în cap. III ce urmează. Domnia lui Lăpuşneanu, se sfârşeşte prin moartea acestuia. După patru ani Alexandru Vodă, bolnav, se retrăsese în cetatea Hotinului unde îşi petrecù ultimele zile. Acestea sunt povestite în cap. din urmă al nuvelei.

Capul lui Moţoc vrem...

De cu seară se făcuse de ştire tuturor boierilor să se adune a doua zi, fiind sărbătoare, la Mitropolie unde erà să fie şi

Domnul, ca să asculte Liturghia şi apoi să vie să prânzească la curte.

Când sosì Alexandru Vodă, sfânta slujbă începuse şi boierii erau toţi adunaţi.

Impotriva obiceiului său, Lăpuşneanul în ziua aceea erà îmbrăcat cu toată pompa domnească. Purtà coroana Paleologilor, şi peste dulama poloneză de catifeà stacojie, aveà cabaniţa turcească.[1] Nici o armă nu aveà alta decât un mic junghiu cu plăselele de aur; iar printre bumbii dulămii se zărià o zea de sârmă.

După ce a ascultat sfânta slujbă, s'a coborît din strană, s'a închinat pe la icoane, şi apropiindu-se de racla sf. Ioan cel nou, s'a plecat cu mare smerenie şi a sărutat moaştele sfântului Spun că în minutul acela erà foarte galben la faţă, şi că racla sfântului ar fi tresărit.

După aceasta, suindu-se iarăş în strană, se înturnă către boieri şi zise:

„Boieri dumneavoastră! Dela venirea mea cu a doua domnie şi până astăzi, am arătat asprime către mulţi; m'am arătat cumplit, rău, vărsând sângele multora. Unul Dumnezeu ştie de nu mi-a părut rău şi de nu mă căesc de aceasta; dar dumneavoastră ştiţi că m'au silit numai dorinţa de a vedeà contenind gâlcevirile şi vânzările unora şi altora cari ţintiau şi la răsipa ţării şi la peirea mea. Astăzi sunt altfel trebile. Boierii şi-au venit în cunoştinţă; au văzut că turma nu poate fi fără păstor, pentru că zice Mântuitorul: *Bate-voiu păstorul şi se vor împrăştià oile.*

„Boieri dumneavoastră! Să trăim de-acum în pace, iubindu-ne ca nişte fraţi, pentrucă aceasta este una din cele zece porunci: *să iubeşti pe aproapele tău ca însuţi pe tine*, şi să ne iertăm unii pe alţii, pentrucă suntem muritori, rugându-ne Domnului nostru Iisus Hristos—îşi face cruce—să ne ierte nouă greşalele, precum iertăm şi noi greşiţilor noştri".

Sfârşind această deşănţată cuvântare, merse în mijlocul bisericii şi după ce se închină iarăş, se înturnă spre norod în faţă, în dreapta şi în stânga, zicând: Iertaţi-mă, oameni buni şi boieri dumneavoastră!

---

[1] *Cabaniţa* erà o mantie cu ceaprazuri de fir.

— Dumnezeu să te ierte, Măria ta! răspunseră toți, afară de doi juni boieri ce sta gânditori, rezămați de un mormânt lângă ușă, însă nimeni nu le-a luat seama.

Lăpușneanul ieși din biserică, poftind pe boieri să vie să ospăteze împreună; și încălecând se înturnă la palat. Toți se împrăștiară.

— Cum îți pare? zise unul din boierii care i-am văzut că nu iertase pe Alexandru Vodă.

— Te sfătuesc să nu te duci astăzi la dânsul la masă, răspunse celălalt; și se amestecară prin norod. Aceștia erau Spancioc și Stroici.

La curte se făcuse mare gătire pentru ospățul acesta. Vestea se împrăștiase că Domnul se împăcase cu boierii și boierii se bucurau de o schimbare ce le da nădejde că vor puteà ocupà iarăș posturi, ca să adune nouă avuții din sudoarea țăranului. Cât pentru norod, el erà indiferent; el din împăcarea aceasta nu așteptà vre-un bine, nici prepuneà vre-un rău. Norodul se învoià cu oblăduirea lui Alexandru Vodă, cârtià numai asupra ministrului Moțoc, care întrebuințà creditul ce aveà la Domn, spre împilarea gloatei. Căci, deși erà necontenite jalobele obștiei pentru jefuirile lui Moțoc, Lăpușneanul sau nu le răspundeà, sau nu le ascultà.

Ceasul prânzului apropiindu-se, boierii începură a venì călări, întovărășiți fiește-care de câte două trei slugi. Luau seama însă că curtea erà plină de Lefecii înarmați și că patru tunuri sta îndreptate spre poartă; dar socotiau că sunt puse pentru a serbà după obiceiu ceremonia prin salve. Unii poate că și prepuneau vre-o cursă, dar odată intrând nu se mai puteà înturnà, căci porțile erau străjuite și păzitorii porunciți a nu lăsà să iasă nime.

Adunându-se boierii, 47 la număr, Lăpușneanul se puse în capul mesei, având în dreapta pe logofătul Trotușan, și în stânga pe Vornicul Moțoc.— Incepură a zice[1] din surle, și bucatele se aduseră pe masă.

In Moldavia pe vremea aceea nu se introdusese încă moda mâncărilor alese. Cel mai mare ospăț se cuprindeà în câteva feluri de bucate. După borșul polonez, veniau mâncări gre-

[1] A cânta. — Cuvânt vechiu.

cești fierte cu verdețuri, cari plutià în unt; apoi pilaful turcesc și în sfârșit fripturile cosmopolite. Pânza mesei și șervetele erà de filaliu[2] țesute în casă. Tipsiile pe care aduceà bucatele talgerele și paharele erà de argint. Pe lângă părete sta așezate în rând mai multe ulcioare pântecoase pline de vin de Odobești și de Cotnari, și la spatele fieștecăruia boier *dvorià* câte o slugă care *dregeà*[3]. Toate aceste slugi erà înarmate.

In curte pe lângă doi junci și patru berbeci fripți erà trei poloboace desfundate pline de vin; slujitorii mâncà și beà; boierii mâncà și beà. Acum capetele începură a se înfierbântà: vinul îșì făceà lucrarea. Boierii închinà și urà pe Domn cu vivate sgomotoase, la care răspundeà Lefeciii prin chiote și tunurile prin bubuit.

Acum erà aproape a se sculà dela masă, când Veveriță ridică paharul și, închinând, zise: Să trăești întru mulți ani, Măria ta! Să stăpânești țara în pace, și Milostivul Dumnezeu să te întărească în gândul ce ai pus de a nu strică pe boieri și a bântuì norodul...

N'apucă să sfârșească, căci buzduganul Armașului lovindu-l drept în frunte îl oborî la pământ.

— A! voi ocărâți pe Domnul vostru! strigă acesta. La ei flăcăi!—In minut toți slujitorii de pe la spatele boierilor scoțând junghiurile îi loviră; și alți ostași aduși de căpitanul de Lefecii intrară și năpustiră cu săbiile în ei. Cât pentru Lăpușneanul, el luase pe Moțoc de mână și se trăsese lângă o fereastră deschisă, de unde privià măcelăria ce începuse. El rădeà; iar Moțoc silindu-se a râde ca să placă stăpânului simțià părul sbârlindu-i-se pe cap și dinții săi clănțăind. Și cu adevărat erà groază a privì această scenă sângeroasă. Inchipuească-și cinevà într'o sală de cinci stânjini lungă și de patru lată, o sută și mai mulți oameni ucigași și hotărâți spre ucidere, călăi și osândiți, luptându-se unii cu furia desnădejdei și alții cu aprinderea beției. Boierii neavând nici o grijă, surprinși mișelește pe din dos, fără arme, cădeau fără a se mai împotrivì. Cei mai bătrâni muriau făcându-și cruce; mulți însă din cei mai juni se apărau cu turbare; scaunele, talgerele, tacâmurile

[2] O țesătură foarte subțire.
[3] Turnà vin.

mesei se făceà arme în mâna lor; unii, deşi răniţi se încleştau cu furie de gâtul ucigaşilor şi, nesocotind ranele ce primiau îi strângeau până îi înăduşià. Dacă vre-unul apucà vre-o sabie, îşi vindeà scump viaţa. Mulţi Lefecii pieriră, dar în sfârşit nu mai rămase nici un boier viu. Patru-zeci şi şeapte de trupuri zăceà pe parchet. În lupta şi trânta aceasta, masa se răsturnase, ulcioarele se spărseseră şi vinul amestecat cu sânge făcuse o baltă pe lespezile salei.

Odată cu omorul de sus, începuse uciderea şi în curte. Slugile boierilor văzându-se lovite fără veste plecară de fugă. Puţini cari scăpară cu viaţă, apucând a sări peste ziduri, dase alarmă pe la casele boierilor; şi învitând pe alte slugi şi oameni boiereşti, burzuluiseră norodul şi tot oraşul alergase la poarta curţii pe care începuse a o tăià cu securile. Ostaşii ameţiţi de beţie făceà numai o slabă împotrivire. Gloata se întărtà din mult în mai mult.

Lăpuşneanul, pe care îl înştiinţase de pornirea norodului, trimise pe Armaş să-i întrebe ce vor şi ce cer. Armaşul ieşì.

— Ei, vornice Moţoace, zise apoi întorcându-se spre acesta, spune, n'am făcut bine că m'am mântuit de răii aceştia, şi am scăpat ţara de o aşa râie?

— Măria Ta ai urmat cu mare înţelepciune, răspunse mârşavul curtezan; eu de mult aveam de gând să sfătuesc pe Măria Ta la aceasta; dar văd că înţelepciunea Măriei Tale a apucat mai 'nainte şi ai făcut bine că i-ai tăiat; pentrucă... fiindcă... erà... să...

— Văd că armaşul întârzie, zise Lăpuşneanul curmând pe Moţoc, care se învălmăşià în vorbă. Imi vine să poruncesc să dea cu tunurile în prostimea aceea. Ha, cum socoţi şi D-ta?

— Aşà, aşà, să-i împroaşte cu tunurile: nu-i vr'o pagubă c'or murì câtevà sute de mojici, de vreme ce au pierit atâţia boieri. Da, să-i omoare de istov.

— Mă aşteptam s'aud asemenea răspuns, zise cu oţerire Lăpuşneanul, dar să vedem întâiu ce vor.

In vremea aceasta Armaşul se suise pe poarta curţii şi făcând semn, strigă: Oameni buni! Măria Sa Vodă întreabă ce vreţi şi ce cereţi? şi pentru ce aţi venit aşà cu *zurbà?*

Prostimea rămase cu gura căscată. Ea nu se aşteptà la asemenea întrebare. Venise fără să ştie pentru ce a venit şi ce

vrea. Începù a se strânge în cete, cete şi a se întrebà unii pe alţii ce să ceară. In sfârşit începură a strigà:

— Să micşoreze dăjdiile! Să nu ne zapciească!

— Să nu ne mai împlinească! Să nu ne mai jefuească!

— Am rămas săraci! — N'avem bani! — Ni i-a luat toţi Moţoc! — Moţoc! Moţoc! — El ne beleşte şi ne pradă! — El sfătueşte pe Vodă! — Să moară!

— Moţoc să moară! — Capul lui Moţoc vrem!

Acest din urmă cuvânt, găsind un echo în toate inimile, fu ca o scântee electrică. Toate glasurile se făcură un glas şi acest glas strigà: Capul lui Moţoc vrem!

— Ce cer? întrebă Lăpuşneanul văzând pe Armaş intrând.

— Capul Vornicului Moţoc, răspunse.

— Cum? ce? strigă acesta, sărind ca un om ce calcă pe un şarpe: n'ai auzit bine, fărtate! vrei să şugueşti, dar nu-i vreme de şagă. Ce vorbe sunt acestea? Ce să facă cu capul meu? îţi spun că eşti surd; n'ai auzit bine!

— Ba foarte bine, zise Alexandru Vodă, ascultă singur. Strigările lor se aud de aici.

In adevăr ostaşii ne mai împotrivindu-se, norodul începuse a se cătărà pe ziduri, de unde strigà în gura mare: Să ne dea pe Moţoc! Capul lui Moţoc vrem!

— Oh! păcătosul de mine! strigă ticălosul. Maică prea-curată Fecioară, nu mă lăsà să mă prăpădesc! Dar ce le-am făcut eu oamenilor acestora? Născătoare de Dumnezeu, scapă-mă de primejdia aceasta şi mă jur să fac o biserică, să postesc cât voiu mai aveà zile, să ferec cu argint icoana ta cea făcătoare de minuni dela Mânăstirea Neamţului!.. Dar, milostive Doamne, nu-i ascultà pe nişte mojici. Pune să dea cu tunurile într'înşii... Să moară toţi! Eu sunt boier mare; ei sunt nişte proşti!

— Proşti, dar mulţi! răspunse Lăpuşneanul cu sânge rece. Să omor o mulţime de oameni pentru un om, nu ar fi păcat? Judecă d-ta singur. Du-te de mori pentru binele moşiei dumitale, cum ziceai însuţi când îmi spuneai că nu mă vrea nici mă iubeşte ţara. Sunt bucuros că-ţi răsplăteşte norodul pentru slujba ce mi-ai făcut, vânzându-mi oastea lui Anton Sechele, şi mai pe urmă lăsându-mă şi trecând în partea Tomşii.

— Oh! nenorocitul de mine! strigă Moţoc smulgându-şi

barba, căci de pe vorbele tiranului înţelegeà că nu mai este scăpare pentru el. Incai lăsaţi-mă să mă duc să-mi pun casa la cale! fie-vă milă de jupâneasa şi copilaşii mei! lăsaţi-mă să mă spoveduesc!.. Şi plângeà, şi ţipà, şi suspinà.

— Destul! strigă Lăpuşneanul, nu te mai bocì ca o muiere! Fii român verde! Ce să te mai spoveduești? Ce să-i spui duhovnicului? Că eşti un tâlhar şi un vânzător? Asta o ştie toată Moldova. Haide! luaţi-l de-l daţi norodului şi spuneţi că acest fel plăteşte Alexandru Vodă celor ce pradă ţara.

Indată Armaşul şi căpitanul de Lefecii începură a-l târî. Ticăitul boier răcnià cât puteà, vrând să se împotrivească; dar ce puteà bătrânele lui mâni împotriva acelor patru braţe sdravene care-l trăgeà! Vrea să se sprijinească în picioare, dar se împedicà de trupurile confraţilor săi şi lunecà pe sângele ce se închegase pe lespezi. In sfârşit puterile îi slăbiră şi sateliţii tiranului ducându-l pe poarta curţii, mai mult mort decât viu, îl îmbrânciră în mulţime.

Ticălosul boier căzù în braţele idrei cu multe capete, care într'o clipală îl făcù bucăţi.

— Iată cum plăteşte Alexandru Vodă la cei ce pradă ţara! ziseră trimişii tiranului.

— Să trăească Măria Sa Vodă! răspunse gloata. Şi mulţumindu-se de astă jertfă, se împrăştiă.

In vreme ce nenorocitul Moţoc pierià astfel, Lăpuşneanul porunci să ridice masa, şi să strângă tacâmurile; apoi puse să reteze capetele ucişilor, şi trupurile le aruncă pe fereastră. După aceea, luând capetele le aşeză în mijlocul mesei pe încet şi cu rânduealà, puind pe ale celor mai mici boieri dedesubt şi pe a celor mai mai deasupra, după neam şi după ranguri, până ce făcù o piramidă de patruzeci şi şapte căpăţâne, vârful căreia se încheià prin capul unui Logofăt mare. Apoi spălându-se pe mâni, merse la o uşă lăturalnică, trase zăvorul şi drugul de lemn care o închideà şi intră în apartamentul Doamnei.

Dela începutul tragediei aceşteia, Doamna Rucsanda, neştiind nimic de cele ce se petreceà, erà îngrijită. Ea nu puteà aflà pricina sgomotului ce auzise, căci, după obiceiul vremii de atunci, femeile nu ieşiau din apartamentul lor, şi slujnicele nu puteà a se riscà în mijlocul unei oştimi ce nu

cunoşteà ce este disciplina. Una din ele mai îndrăsneaţă, ieşind, auzise vorbă că este zurbà asupra lui Vodă şi adusese această veste stăpânei sale.

Buna Doamnă, temându-se de furia norodului, erà speriată, şi când a intrat Alexandru, a găsit-o rugându-se dinaintea icoanei, având copiii pe lângă dânsa.

— A! strigă ea, slavă Maicei Domnului că te văd! Mi-a fost tare frică.

— Pentru aceea, precum ţi-am făgăduit, ţi-am gătit un leac de frică. Vină cu mine, Doamnă.

— Dar ce ţipete, ce strigări se auzià?

— Nimic. Slujitorii s'au fost luat la sfadă, dar s'au liniştit.

Zicând aceste, luă pe Ruxanda de mână şi o aduse în sală.

Intru vederea grozavei privelişti, ea slobozì un ţipăt straşnic, şi leşină.

— Femeia tot femeie, zise Lăpuşneanu zâmbind; în loc să se bucure, ea se sperie. Şi luând-o în braţe o duse în apartamentele ei. Apoi înturnându-se iarăşi în sală, găsì pe căpitanul de Lefecii şi pe Armaşul aşteptându-l.

— Tu pune să arunce peste zid hoiturile cânilor acestora, iar titvele lor să le înşire pe zid, zise Lefeciului. Iar tu, adresându-se către Armaş, să-mi pui mâna pe Spancioc şi pe Stroici.

Insă Stroici şi Spancioc erà acum aproape de Nistru. Gonacii îi ajunseră tocmai când treceau hotarul:

— Spuneţi celui ce v'au trimis, strigă către ei Spancioc, că ne vom vedeà până a nu muri!

URIAŞUL

Intre traducerile lui C. Negruzzi am pomenit *Baladele* lui V. Hugo. Urmează acì una din ele: poate, cea mai reuşită.

Ostaşi! Eu priimii viaţa în Galia mănoasă
Colò unde odată ai mei moşi locuià;
Ei nu mai sunt acuma, ci numai a lor oase
Şi 'naltele morminte se văd încă în ea.
Colò eu raza zilei văzui întâia dată.
Abià născut fusesem, când tata m'a luat
In braţele-i vânoase — şi 'n Marea îngheţată
M'a dus de m'a scăldat.

Căci tatăl meu pe-atunce erà voinic şi tare;
Slăbì însă acuma de când a 'mbătrânit
Şi desrădăcinează cu greutate mare
Stejarul ca să-l facă toiag de sprijinit!
Eu astăzi îi ţin locul! Eu port armele sale,
Baltagul lui cel straşnic şi arcul ostăşesc,
Eu, care, stând pe munte, picioarele pe vale
Imi pun, de m'odihnesc.

Când eram copilandru, mergeam des là plimbare,
Prin Alpii neguratici drumul îmi deschideam,
Capul meu ca un munte prin nori făceà cărare,
Suflam şi'n atmosferă fulgerele stingeam.
Atunci îmi plăceà foarte să merg la vânătoare.
Ursu'n braţele mele înăduşit murià;
Să prind din fugă cerbii, ciute şi căprioare,
Erà plăcerea mea.

Apoi, când venià seara, mergeam la scăldătoare.
In valurile line a mării mă băgam;
Călare pe balene cu-a mele lungi picioare
Spumoasele eĭ unde până'n fund turburam.
Dar azi aceste jocuri nu îmi mai sunt iubite;
Acum mi-e drag răsboiul, foc, sânge şi omor,
Ostaşi vitezi şi taberi, ucideri, morţi cumplite,
Chinul celor ce mor.

Când văd că'ncepe lupta, eu stau şi de departe
Privesc cum între dânşii se taie, se înjung;
Atunce, dacă-mi pare că are drept o parte,
Alerg spre ajutoru-i şi, cum la ei ajung,
Precum secerătorul în spicele-aurite
Ca trăsnetul de iute în duşmani năpustesc;
A lor scuturi şi arme, a lor zale oţelite
Cu pumnul le turtesc.

Gol umblu totdeauna, pentru c'a mea vârtute
Râde de ostaşii voştri cu fier înveşmântaţi;
Port numai două suliţi din doi fraseni făcute
Şi ăst coif ce-l trag lesne opt tauri înjugaţi.

Nu-mi poate oprì calea tărie sau cetate;
Iau turnurile'n braţe şi'n şanţuri le dobor.'
Şi astfel — cu ruine după ce-s astupate —
Intru foarte uşor.

Dar timpul fuge, sboară, se trece-a mea junie.
Cum pe stejari usucă criveţii viforoşi,
S'apropie sfârşitul şi moartea a să vie
Ca să mă ducă acolo unde-s ai mei strămoşi!
Atunci voi cu onoare trupu-mi în groapă puneţi
Şi de a'ntrebà drumeţul pe călăuzul său:
Ce munte e acela? gândind la mine, spuneţi
Că e mormântul meu!

SCRISORILE LUI NEGRUZZI

Scrisorile lui C. Negruzzi sunt dintre cele mai reuşite lucrări ale sale. Intrebuinţând tonul uşor şi liber al genului epistolar, el tratează cele mai felurite subiecte: aci satirizează obiceiuri ale societăţii, aci discută chestiuni istorice şi de limbă, în altele povesteşte amintiri personale. Se reproduc mai jos două din ele:

SCRISOAREA II
(Reţetă)

Aprilie 1838

Una din cele mai mari supărări a traiului din provinţie este curiozitatea care un Iaşan deşteaptă când din nenorocire vr'o nevoie îl sileşte a ieşì în ţinut. Abià apucă a se coborî din trăsură şi gloata curioşilor înconjoară pe postilion.

— Cu cine ai venit?

— C'un boier. (Pentru postilion tot ce nu e ţăran, este boier).

— Cum îl chiamă?

— Nu ştiu.

— De unde vine?

— Dela poşta din urmă.

Şi râzând că l-a păcălit, postilionul lasă pe curios să caute pe alţii, ca să-i dea mai lămurit răspuns.

In vremea aceasta, locuitorul capitalei se culcă şi doarme, fără să ştie ce revoluţie a făcut venirea lui. Dar târgul fierbe

până seara, când toți provincialii se adună și se așează la preferanț. Nu e vorbă decât de noul venit; șoșotesc, vorbesc, născocesc, alcătuesc.

Oare însurat e? — Tânăr e? — Bătrân e? — Ce caută? — Ce vrea? — Ce familie? — A să șadă acì? — Știe contradanțul cel nou? — și... și... Ii vine cuiva auzindu-i să crape de necaz.

Mai deunăzi vorbiam c'un june prieten de astă supărăcioasă boală de ținut, ce asuprește pe bieții Iășeni.

„Eu am aflat o rețetă, îmi răspunse, cu care am scăpat. Am avut trebuință, sunt acum vre-o trei luni, să mă duc la târgul... Cum am ajuns, a doua zi, am dat un prânz mare la care am invitat pe toți magnații târgului, mari, mijlocii și mici; bărbați, femei, babe, fete ș. a.

„S'au cam mirat de astă poftă, dar au venit cu toții. Am mâncat, am băut, și când am văzut că erau gata a se duce, i-am rugat să mai îngădue puțin, și suindu-mă în picioare pe un scaun, le-am făcut acest cuvânt:

„Boieri, cucoane și cuconițe!

„Eu sunt dela Iași.

„Șed în casă cu chirie în mahalaua Păcurarii.

„Trăesc din venitul unei moșioare ce am.

„Mă numesc B. B.

„Am venit aici ca să scap de tina și de pulberea Iașilor, și o să șez vre-o lună.

„Sunt trei ani de când a murit tatăl meu și șeapte de când a murit maică-mea.

„Am o soră măritată în Bucovina, care trăește foarte bine cu bărbatu-său, ce ține moșii cu anul, și are velniță cu mașină, și un unchiu la București care șeade pe podul Mogoșoaei No. 751.

„Sunt holteiu și n'am gând să mă însor.

„După slujbă nu umblu.

„Nu-mi bat capul de politică și n'am nici o opinie.

„Nu sunt nici bun nici rău. La biserică merg rar. Nici fac, nici primesc vizite. Vorbesc puțin. Nu știu nici mazurcă, nici vals. Nu joc nici stos, nici vist, nici preferanț.

„Obișnuesc a mă culcà dela șeapte și a mă sculà la unsprezece ceasuri.

„Mă bărbieresc de trei ori pe săptămână.

„Iarna port pieptar de flanelă şi galoşi blăniţi.

„Am două frace, trei surtuce şi patru perechi de pantaloni.

„Boieri, cucoane şi cuconiţe!

„Vă rog să nu bănuiţi că vi le spun aceste, fiind chiar în interesul domniilor voastre ca să nu vă osteniţi a le aflà. Mă închin cu plecăciune!"

Ideia acestui june, părându-mi originală şi nimerită, o împărtăşesc d-tale, ca una ce poate să-ţi slujească şi pe acolo.

Adio!

SCRISOAREA XII

(Păcală şi Tândală)

Această bucată pe care *Negruzzi* o mai intitulează şi „Morala Moldovenească" a fost publicată pentru întâiaşi dată în „Albina românească" a lui *Gh. Asachi* (1842).

Impreună cu articolul „Cântece populare a Moldovei" publicat în „Dacia literară" (1840), arată preţul pe care *Negruzzi* îl puneà pe literatura poporană.

. . . . . .

— Dar d-ta, moşule, n'o să ne spui ceva? am zis către bătrânul pădurar ce ne primise în gazdă.

— Ce vreţi să spun, feţii mei? răspunse el. Ce să vă spun vouă, oameni de ieri, eu omul veacului care port două sute de ierne în spate? Voi vă ziceţi Români, ş'apoi vorbiţi o limbă pe care eu n'o înţeleg. Purtaţi nişte haine sucite pe nişte trupuri stricate în care mă îndoesc că este inimă. Sunteţi aşa de ţigăriţi[1] şi gingaşi încât, de v'ar vedeà străbunii voştri, ar plânge de jale.

— Toate sunt aşà, zise unul din noi râzând, dar încă tot nu suntem lipsiţi de simţul auzului, şi prin urmare ne place a ascultà poveşti frumoase din vremile trecute, şi aş pune rămăşag că istoria vieţii d-tale o să ne facă să adormim. Ia deci în braţe cea ploscă burduhoasă şi-ţi răcoreşte gâtlejul.

Propunerea aceasta zâmbì bătrânului, care, urmând sfatului dat, deşertă plosca, îşi drese glasul, şi începù:

„Trebue să ştiţi, feţii mei, că eu sunt feciorul vestitului Strâmbă-Lemne care luà stejarul cât de gros, îl îndoià cu mânile şi-l făceà obadă de roată. El erà un om foarte învăţat

[1] Slabi.

[2] Nobili unguri.

şi cunoscut pe vremea lui. Copilărise cu Ciubăr Vodă cu care învăţase carte la dascălul Pascal din Podul Iloaei, ce ştia toată Alexăndria pe de rost. Petrecuse juneţea sa la curtea lui Lăcustă, a lui Papură-Vodă. Ce mai vremi acele! Când venià primăvara şi ieşiau oamenii la arat, dacă nu le ajungeau boii la plug, se duceau la Unguri sau la Leşi şi, luând de acolo oameni, fie nemeşi[2] sau proşti, şleahnici[3] ori mojici — nu mai alegeau — îi înjugau şi arau lanuri cât vezi cu ochii, unde semănau ghindă, de creşteau dumbrăvi pentru ca să aibă strănepoţii lemne de ars. De aceea luat-aţi seama, când e ger iarna şi vântul vâjâe, că, dacă vă puneţi la vatră dinaintea focului, auziţi unele lemne ţipând şi vedeţi strecurându-se din ele o apă fierbinte? Acele, feţii mei, sunt sufletele Leşilor cari ţipă, şi lacrimile Ungurilor cari picură, căci sufletele lor — pentru păcate, pe semne — le-a osândit Domnul Dumnezeu să intre în copacii pădurilor, pe care le-au arat cu sudoarea lor. Ce să mai zic de oamenii vremilor acelora? Ei erau înalţi ca brazii şi voinici ca smeii. Tatăl meu erà nepot viteazului Sfarmă-Piatră, care aveà obiceiu, când se puneà la masă, să înghită mai întâiu şapte opt bolovani ca să-i facă poftă de mâncare.

„La vârsta de două sute optzeci de ani, tatăl meu, văzându-se flăcău tomnatic, se însură cu jupâneasa Mărica, minunată femeie, groasă şi frumoasă, dar cam prostană, zicând adesea nişte vorbe chisnovate[1] şi la care tată-meu răspundea: Tronc, Mărico!.. Soră-mea n'a trăit, precum nici alţi două sute de fraţi şi surori ce am avut. In sfârşit m'a născut pe mine şi, văzându-mă aşà mic şi ovilit, mi-au pus numele Tândală. Naşterea mea costă vieaţa mamei, iar tatăl meu, simţându-se c'a îmbătrânit, chemă pe naşu-meu Păcală, mă încredinţă lui şi apoi murì după ce mâncă trei oi fripte şi băù o balercă de pelin, zicând că nu trebue să se ducă pe pe ceea lume flămând şi însetat. El erà atunci de patru sute optzeci şi trei de ani.

„Naşu-meu Păcală erà un om foarte de duh; aveà răspuns la orice vorbă. El mă puse întâiu la buchi, dar văzând că

---

[3] Nobili poloni.

[1] Posnaşe.

într'o zi eră să mă înăduş cu un *tverdu*[2] ce mi se prinsese în gât, hotărî a-mi spune singur tabla pe care trebuià să o deprind pe dinafară. Asta mi-a fost învăţătura.

Iacă ce-mi ziceà el:

„Fine! De vrei să trăeşti bine şi să aibi ticnă, să te sileşti „a fi totdeauna la mijloc de masă şi la colţ de ţară, pentrucă „e mai bine să fii fruntea cozii de cât coada frunţii. Şezi „strâmb şi grăeşte drept.

„Bate fierul până e cald, şi fă tot lucrul la vremea lui. „Nu fii bun de gură.

„Nu fii zgârcit, căci banii strângătorului intră în mâna „cheltuitorului, şi scumpul mai mult păgubeşte, leneşul mai „mult aleargă; dar nici scump la tărâţe şi ieftin la făină.

„Nu te apucà de multe trebi odată. Cine goneşte doi iepuri, „nu prinde niciunul.

„Fereşte-te de proşti şi de nebuni. Nebunul n'asudă nici „la deal, nici la vale, şi prostului nici să-i faci, nici să-ţi „facă. El învaţă bărbieria la capul tău. Şeade pe măgar şi „caută măgarul. Nu-l primesc în sat, şi el întreabă de casa „vornicului. Prostia din născare, leac nu mai are. Cine se „mestecă în tărâţe îl mănâncă porcii; şi apoi spune-mi cu „cine te aduni, să-ţi spun ce fel de om eşti.

„Nu te hrăni cu nădejdea şi cu făgăduinţele. Înţeleptul „făgăduieşte, nebunul trage nădejde. Să trăeşti, murgule, să „paşti iarbă verde. Ce-i în mână nu-i minciună, şi e mai bine „acum un ou, decât la anul un bou.

„Nu da împrumut, ca să nu-ţi faci duşmani. Dă-ţi, popo, „pintenii, şi bate iapa cu călcâiele; ş'apoi, prinde orbul, „scoate-i ochii.

„Nu te amestecà în intrigi. Nici pe dracul să vezi, nici „cruce să-ţi faci. Nici lupul pe balaie, nici balaia pe lup.

„Nu fii falnic, nici face din ţânţar, armăsar. In urma răs- „boiului mulţi voinici se arată.

„Nu te necăjì pe soartă. Norocul cine-l ştie? Fă-mă proo- „roc, să te fac bogat. Beţivului şi dracul îi iese cu oca[1] „înainte; însă vremea le îndreaptă toate. Vremea vinde lem- „nele şi nevoia le cumpără.

---

[2] Numele literei *t* din vechiul alfabet ce se întrebuinţà în scrierea română.

[1] Oca (moldov.) în loc de ocaua.

„De te vor poftì la masă, tu nu te trage sub masă; dar nu „fii supărător, că or zice că: Mart din post nu mai lipseşte. „In sfârşit mângâie-te la necazuri gândind că sacul şi-a „găsit petecul, şi roagă-te zi şi noapte să-ţi dee Dumnezeu „mintea Moldoveanului — cea de pe urmă".

Aveà încă multe de spus moş Tândală, când a luat seama că nu-l ascultà nime, căci noi cu toţii adormisem şi horăiam. Aşa dar făcù şi el ca noi.

SCRISOAREA XIII

(Lumânărică)

In Iaşi a trăit un cerşetor original supranumit „Lumânărică". El a murit în anul 1842 şi s'a îngropat în biserica Tălpălari. Scrisoarea ce urmează este publicată în „Almanah de învăţătură şi petrecere" pe 1844. E scrisă în 1843.

Vă aduceţi aminte de un sărac pre care îl întâlniaţi, sunt acum doi ani, pe uliţi, prin pieţe, pre la biserici, cerşetorind mila creştinilor şi împărţind *bogdaprostele* în dreapta şi în stânga?

Lumânărică nu mai este! — Dar cine erà el, şi care fu solia lui aice jos? singur nu o ştià. De îl întrebai de unde este? „Nu ştiu, răspundeà; ştiu numai că mama când m'a lăut mi-a zis: Niţă, dragul meu! să cumperi *lumânărele* şi să le împarţi pe la *bisericèle*. Atâta ştiu, atâta fac".

Desculţ, cu capul gol, încins cu o funie şi cu traista în şold, Lumânărică până în ziuă colindà toate bisericile, împărţind lumânări şi cerşitorind, nu pentru dânsul — lui nu-i trebuià nimică — ci pentru alţii.

La un schit sărac lipseşte clopotul; îndată Lumânărică îl ia din târg, se pune cu dânsul în mijlocul unei pieţe, îl trage, şi clopotul nu tace până ce nu-şi câştigă plata. Curând arama sfântă va răsunà în aer, chemând pre credincioşi la rugăciune, şi va spune în graiul său cel misterios lăudata faptă a săracului cerşetor.

O biserică n'are vestminte: Lumânărică îi aduce stofe bogate, el care n'are decât o haină stremţoasă ce abià îi acopere goliciunea trupului; căci în zadar voeşti să-l îmbraci. Dă-i o haină, o cămaşă; peste un ceas nu o mai are: a dat-o altuia, pe care îl socoate mai nevoiaş decât dânsul.

Vedeţi această văduvă cu lipsa în faţă şi cu desnădejdea

în inimă? Inconjurată de şapte copii ce plâng de foame, îmbrâncită dela uşa bogatului, unde nu i se dete voie a împărţi nici fărămiturile cu cânii lui, ticăloşia o apasă sub greul ei genunchiu. Lumânăricâ o vede, o mângâie, şi a doua zi îi aduce o vacă, care săturând cu laptele ei pe flămânzii copii, introduce iar bucuria în bietul bordeiu.

Dar unde suntem noi în stare a înşira toate bunele fapte ale acestui sfânt om! Ajunge a şti că săracul acesta cerşetor, îndemnat de plecarea sa şi de o stăruinţă puternică, a zidit până şi biserici. Să judecăm din acesta, oare câţi săraci am puteà face fericiţi cu abonamentul unei loje de teatru, unde învăţăm a fi demoralizaţi, cu cheltueala unui ospăţ ce ne îmbuibă pântecele şi ne strică sănătatea, cu o găteală de bal ce roade câte un colţ din moştenirea copiilor noştri?

Dacă Lumânăricâ ar fi strâns toţi banii câţi a împărţit mile şi a cheltuit cumpărând lumânări, clopote, vaci, vestminte ş. a., negreşit ar fi fost bogat după starea sa; dar trăind sărac, a murit sărac.

Intr'o zi, trecând pe lângă o biserică, am văzut norod strâns, şi am auzit cântând rugăciunile morţilor. In mijlocul bisericii sta mortul învelit cu giulgiul. Biserica erà luminată şi împodobită ca pentru un mort bogat, şi un arhiereu înconjurat de un numeros cler slujià prohodul. Nu se vedeà nici o rudă, nici un prieten vărsând lacrămi mincinoase; numai o văduvă în haine negre sta la picioarele sicriului; iar pe faţa tuturor săracilor, ce alcătuiau cortegiul repauzatului, se vedeà întipărită o întristare mută, o jale dureroasă.

In momentul acesta, arhiereul apropiindu-se, desvălì pe mort, şi însemnând pe faţa lui semnul crucii, zise cuvintele aceste: „Doamne! odihneşte sufletul robului tău *Ioan* în loc de pace, în loc cu verdeaţă, unde nu este întristare nici suspin, ci viaţă fără de sfârşit".

Pătrunşi de marea puternicie a Morţei, am plecat capul, şi privind icoana Mântuitorului, ce sta pe pieptul mortului, am zis:

„Doamne! Doamne! Odihneşte după moarte şi sufletul nostru în locul unde ai odihnit sufletul lui Lumânăricâ".

Poate voiţi a şti cine făcuse o aşà pompoasă înmormântare cerşetorului?

Într'o dimineață o damă văduvă — al căreia nume îl vom tăceà, respectând frumoasa ei faptă — găsì la poarta casei sale trupul lui Lumânărică și —

Văduva îngropă pe sărac!

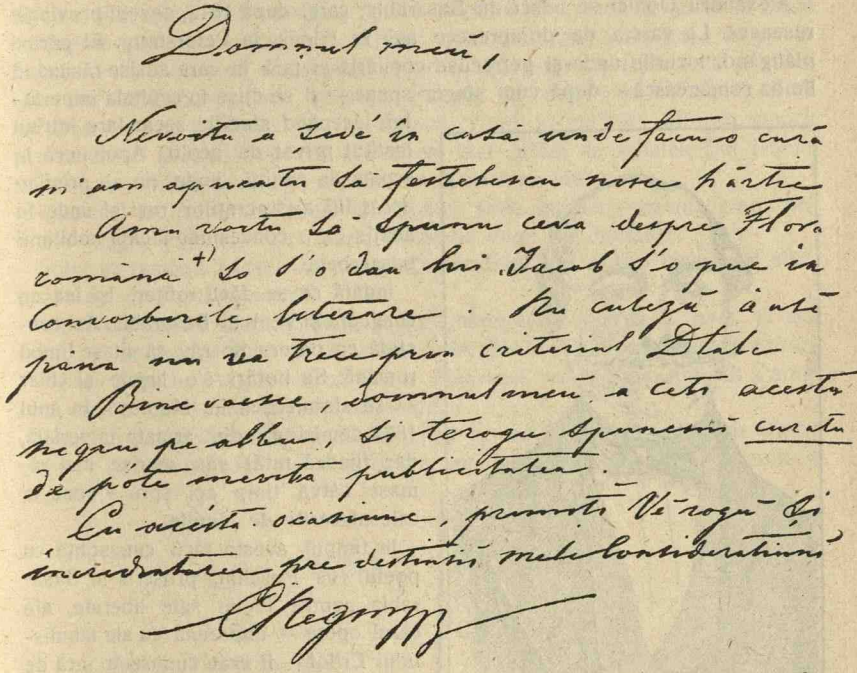

Scrisoarea dela 16 Mai 1867 a lui C. Negruzzi către T. Maiorescu
(Manuscris No. 3351 din colecția Academiei Române)

ALEXANDRU DONICI

1806 – 1866

Alexandru Donici se născù în Basarabia, care, după 1812, devenì provincie rusească. La vârsta de doìsprezece ani fu trimis la Petersburg. El părăsì plângând, locurile unde-şi petrecuse copilăria şi ţara în care auzise răsunând limba românească — după cum singur spune — şi se duse în capitala imperiului, începând studiile secundare într'un institut privat de acolo. Apoi intră în şcoala de cadeţi, unde nu se primiau decât fiii aristocraţilor ruşi şi unde fu admis ca o concesiune făcută nobilimii basarabene.

Al. Donici
după „Autorii Români" de C. S. Stoicescu

Indată ce se făcù ofiţer, îşi luă un congediu şi venì în Basarabia. Acì constată cu părere de rău că uitase limba română. Se hotărì s'o înveţe şi chiar să se stabilească în Moldova. In anul 1834 demisionă din armata imperială, dar fiindcă tatăl său murise, mai rămase câtva timp acì spre a pune la cale afacerile de familie.

In timpul acesta făcù cunoştinţă cu poetul rus Puşchin, proscris în Basarabia pentru ideile sale liberale, ale cărui opere — împreună cu ale fabulistului Crilof — îi erau cunoscute încă de când se află în şcoala militară. Puşchin, observând vieaţa şi obiceiurile Românilor, compuse o poezie „Căruţa poştei". Donici o traduse în româneşte şi cu aceasta îşi făcù debutul în cariera literară, ajungând curând cunoscut nu numai în Moldova, dar şi în Muntenia.

Părăsind Basarabia, se stabilì în Moldova, unde după câţiva ani intră în magistratură. Timpul liber pe care i-l lăsau ocupaţiunile sale, îl consacră literaturii.

Ei trăì această vieaţă liniştită şi modestă până la 1866, când fu lovit de o crudă boală, care-l duse la mormânt.

* * *

Dela dânsul ne-a rămas o colecţiune de fabule (Iaşi, 1840; Iaşi, 1842; Iaşi, 1862) şi traduceri din ruseşte. (Ţiganii, Bucureşti, 1837.—Satire ale lui Antioch Cantemir, Iaşi 1844; ed. 2-a 1858).

Donici începe prin a ne explică pentru ce fabula reuşeşte în unele timpuri mai bine decât alte genuri literare : pentrucă adevărul spus deadreptul supără, dar ascuns oarecum cu dibăcie în vestminte plăcute poate să pătrunză în urechile multora. Văzând corupţiunea patronată în posturile publice, el făcù fabula „Vulpea şi Bursucul", care rămase celebră, încât nu poţi vorbì de un funcţionar abuziv fără a te slujì de expresia lui : „are pufuşor pe botişor..."

In fabulele lui, Donici ne înfăţişează *obşteşti* adunări în cari tocmai obştia nu e chemată (Lupul Nadir) ; ne arată efectele rele al libertăţii la oameni cari nu ştiu ce să facă cu dânsa (Calul şi călăreţul) ; râde de cei ce se laudă cu faptele strămoşilor când ei nu sunt buni de nimic (Gâştele) ; ne povăţueşte că nu e bine să dispreţuim sfaturile bătrânilor cu experienţă şi să ne luăm numai după avântul tinereţei (Carele cu oale) ; ne îndeamnă să nu ascultăm laudele ce mulţi îşi fac singuri, când în realitate alţii au muncit pentru dânşii (Musca) ; şi alte asemenea idei aflăm în fabulele lui Donici relative la politică, la vieaţa socială, la patriotism, etc.

Cele mai multe din fabulele lui Donici sunt imitate — uneori chiar traduse — după scriitorul rus Crilof ; iar altele după La Fontaine.

Stilul se resimte adesea de influenţa modelului şi aflăm inversiuni silite provocate de fraza rusească.

Versificaţiunea e foarte liberă, uneori neregulată. Neregula pare şi mai mare din pricina erorilor de tipar sau îndreptărilor făcute de diferiţi editori.

Donici a tradus, împreună cu Const. Negruzzi, satirele lui Antioch Cantemir, care a fost numit Boileau al Nordului.

Deşì nu pe deplin original, Donici e un povestitor meşter, un bun observator — şi prin aceasta merită a ocupà uu loc între fabuliştii de frunte ai noştri.

VULPEA ŞI BURSUCUL

— „Da din cotro şi unde,
Alergi tu aşà iute?"
Bursucul întâlnind pe vulpe au întrebat.
— „Oh, dragă cumetre, am dat peste păcat,
Sunt iată surghiunită!
Tu ştii că eu am fost în slujbă rânduită
La o găinărie.
Cu trebile ce-aveam, odihna mi-am lăsat
Şi sănătatea mi-am stricat ;
Dar tot eu am căzut în groaznică urgie,
Pe niste pâri nedovedite,
Precum că luam mite.

Tu singur martur eşti, în adevăr să spui
De m'ai văzut cumva măcar cu vreun puiu?"
— „Nu, dragă cumătră; dar când te întâlniam
Eu cam ades vedeam
Că tu pe botişor
Aveai şi pufuşor."—

Se 'ntâmplă şi la noi de vezi
Cum altul având loc, aşà se tângueşte,
Incât îţi vine mai să-l crezi
Că abià din leafă se hrăneşte;
Dar astăzi bută, mâne cai,
De unde oare-i vin? şi când ar vre să stai
Să-i faci curată socoteală
Pentru venit şi cheltueală,
N'ai zice ca bursucul: „că are pufuşor
Pe botişor?"

CHELTUITORUL ŞI RÂNDUNICA

Un tânăr foarte bun, dar prea cheltuitor,
Luând în stăpânire
O bună moştenire,
In vreme de un an, rămase pe uşor
Şi tot ce mai aveà acum erà o blană,
Păstrată prin prilej că timpul sta de iarnă;
Iar cine nu-i de mic cu frigul învăţat
In blană foarte crede.
Dar într'o zi mergând după împrumutat,
Din întâmplare el o rândunică vede,
Găseşte-ndată neguţitori,
Şi ia pe blană bănişori;
Căci rândunelile, cum zic din însemnare,
A primăverei dulci sunt bine vestitoare.
El însă au uitat proverbul bătrânesc
Că-o floare nici de cum nu face primăvară—
Şi iată, se stârnesc
Furtune, viscole cu ger cumplit afară;
Pe uliţi scârţâe omătul făinos;

De pe'n ogeaguri fum ca iarna gâlgâeşte
Şi cel mai sărăman la foc se încălzeşte.
Iar tânărul meu trist, flămând şi friguros,
Porneşte în surtuc de-acasă
Să capete vr'o masă.
Dar cum la uliţ-au ieşit,
Pe rândunică el o vede înghețată,
Şi tremurând de frig, îi zice: „Blestemată!
Pe faptă-ţi ai pierit,
Aşà ţi se cuvine;
Căci fără blană eu sunt astăzi pentru tine".

Nu vreau să ating pe nime,
Dar mult mă mier în sine:
De ce, tot omul când greşeşte
Asupra altuia se desvinovăţeşte?

ŢIGANII

E o parte din traducerea lui Donici după poemul lui Puşchin „Ţiganii".

Cu şătrile din loc în loc
Ţiganii, pân bugeag[1] se poartă
Neprihănind al lor noroc
Sau nestatornica sa soartă.
Ei astăzi iată au rămas
La mal de apă pentru mas.
Cu ţoluri rupte afumate
Căruţele le învălesc
Pe d'asupra pân la roate;
Apoi femeile gătesc
Mâncare proastă,—şi se pun
Buluci[2] pe lângă ceaun
In depărtare să privească
Cum caii pasc la iarbă verde,
Iar după şatră deslegaţi
Şăd urşii bine învăţaţi.
Gâlcevi şi vorbe şi strigare,
Amestecate cu cântare
Şi sunetul de ferării
Asurdă locul în câmpii.
De drum ei iarăşi fac gătire.
Dar s'au trecut în vetre focul,
Toţi s'au culcat; în liniştire
Răsună de departe locul
Numai cu glas de câni lătrând
Şi uneori cai nechezând.
Pe ceru' albastru şi curat,
Cu stele multe 'mpresurat,
O lună de lumină plină
Trece cu o mişcare lină.
Sub şatră unul din ţigani
Cu părul înălbit de ani,
Pe lângă foc încă şădè,
Şi demâncatul pregătè.

[1] Câmpiile Bugeagului; câmpii în genere.
[2] Plural neobişnuit dela *buluc*.

GRIGORE ALEXANDRESCU

1812—1885

Născut în Târgoviște, Alexandrescu veni în București la o rudă, unde învață singur câtăva vreme; apoi ascultă lecțiunile francezului Vaillant. Fiind luat în casă de Heliade, Alexandrescu se împrietenì cu o sumă de ofițeri amestecați în mișcările secrete ale partidei naționale și intră în armată. Ajungând sub-locotenent, fu trimis la Focșani la graniță.

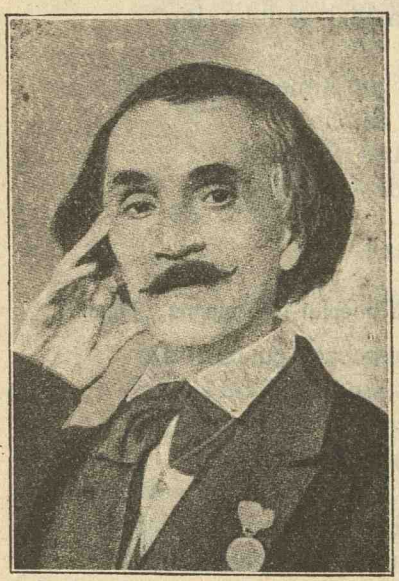

Grigore Alexandrescu
după un portret publicat în „Revista Nouă"

După puțină vreme demisionă și, întors în București, publică mai multe poezii, pentru cari fu dat în judecată; după ce însă poliția făcù cercetare printre manuscrisele lui și nu găsì nimic compromițător, fu liberat.

In 1842 făcù, împreună cu Ion Ghica, o călătorie pe la mânăstirile de peste Olt.

Numit în acelaș an funcționar la postelnicie, atrase atențiunea lui Bibescu, care îl favorizà foarte mult, dar nu-l transformă în lingușitor. Mai târziu fu director la departamentul Credinței. Ajunse apoi, la venirea lui Cuza, ministru interimar fără a primì însă numirea ca titular. La 1860 fu trimis la Focșani ca membru în comisiunea centrală; acolo fu lovit de o crudă boală, de care suferì până la moarte, fără a mai puteà lucrà ceva.

* * *

Opera poetică a lui Grigore Alexandrescu se împarte în trei: meditații și elegii, — satire și epigrame, — fabule. (Ed. 1-a Buc. 1832; Ed. 2-a 1838; Ed. 3-a Iași 1842; Ed. 4-a Buc. 1847; Ed. 5-a Buc. 1863; După moartea lui: Socec 1893; Șaraga; Minerva 1902; Biblioecat p. toți Ed. Gârleanu 1907).

In prima grupă se cuprind poezii erotice, ode filozofice și eroice.

Poeziile de amor deși au — ici, colo — versuri frumoase, sunt în genere slabe și adesea fondul e cu totul prozaic. Vom cità ca mai bune: „Eliza", „Așteptarea", „Nu a ta moarte..."

In celelalte își arată el toate calitățile: cugetare adâncă, energie și plas-

ticitate în expresiune. Uneori înfăţişează istoria întreagă sau soarta omenirei, lăsându-se personal cu totul la o parte, râzând de durerea sa, ca în „Anul 1840“ ; alte ori persoana sa, durerile, nefericirile proprii îl preocupă chiar când admiră ruinele Târgoviştei sau când îşi reînviază trecutul ţării.

El simte „duhul care fierbeà“ în toată societatea Europei pe la 1840, când scrie minunata sa poezie adresată acestui an, şi aşteaptă o schimbare.

Dar cine va face schimbarea dorită de poet ? Câţiva oameni mari ? Iată ce se întreabă el în poezia „Meditaţie“ şi găseşte că „duhurile mărinimoase“, cari fac binele pentru a face bine, se nasc foarte rar, pe când de ordinar ambiţiunea personală e mobilul atâtor fapte celebrate de istorie şi adesea afli chiar „virtutea pornită de patimi“.

Iată de ce e aşà de trist poetul, iată de ce îşi exagerează durerea până a ne spune în „Miezul Nopţii“, că-şi socoteşte viaţa după ierne :

Căci zilele-mi ca iarna de friguroase fură,
Copaci din miezul iernei, ce vânturi îi clătesc.

In asemenea stare sufletească se explică acel sentiment de pietate şi de adâncă admiraţiune ce i se deşteaptă când stă culcat pe *ruinele Târgoviştei*, sub cari se află „adâncită gloria strămbună“ sau când cercetează mânăstirile de peste Olt, dovezi ale credinţei şi vitejiei strămbunilor. La Cozia îi apare *umbra lui Mircea. La Tismana* el vede pe un rege ungur năvălind în ţară în fruntea oştilor, dar Românii îl învinge şi-l silesc să uite planurile de cucerire.

Şi comparând trecutul cu prezentul, faptele acelea i se par aproape peste putinţă şi citeşte luptele vitejeşti ale strămbunilor cum ar privì armura veche „ce un uriaş odată în răsboaie a purtat“.

Acestea sunt cele mai însemnate idei desvoltate în meditaţiile şi elegiile sale.

Trebue să amintim încă două poezii, cari au căpătat — cu drept cuvânt — un succes strălucit şi au ajuns populare : „Ucigaşul fără voie“ şi „Câinele soldatului“.

Epigramele sale calcă regula esenţială a acestui gen de poezie căci sunt foarte lungi.

Satirele merită toată atenţiunea.

In unele ia tonul glumei şi râde fie de o instituţie, fie de un individ, fie de o patimă sau viţiu. In versurile ce adresează „Cometei“ cere un termen de 10 mii ani ca Ţara Românească să îndrepteze legile ; în „Profesiunea de credinţă“ râde de aceia cari caută să profite de schimbările guvernelor şi sunt adoratori ai unirii :

Căci mărindu-se pământul, lefile poate vor creşte.

In „Satira duhului meu“ ia în râs educaţiunea societăţii.

In altele tonul devine aspru ; vorbeşte aproape cu ură. Astfel e „Confesiunea unui renegat“, cumplită executare a renegaţiior, şi „Adio“, blestem înfiorător la adresa unui consul rus, care stătuse câtva în principatul Ţării Româneşti.

Epistolele către Văcărescu, Voinescu, Câmpineanu, Donici satirizează în mod fin pe cei neînvăţaţi cari nu preţuesc pe poeţi, râde de cei ce nu înţeleg valoarea fabulelor şi se plânge de persecuţiile censurii.

Neapărat că prin fabulele sale şi-a dobândit Alexandrescu cea mai mare popularitate. Unele subiecte sunt originale, nu le aflăm nici în La Fontaine, nici în Phaedru, nici în alţi autori. Stilul e simplu şi limba curat românească, versurile foarte variate.

Vom vedeà într'însele pe stăpânitorul puternic dar gros de cap care pune pe lup ministru la oi („Elefantul"); pe necioplíţi cari îşi permit a face glume nesărate („Măgarul răsfăţat"); pe cei ce se laudă cu faptele strămoşilor, uitând că ele nu ajută la nimic nepoţilor („Pisica sălbatică şi Tigrul"); vom vedeà cum omul puternic e lăudat şi când declină e ocărît („Câinele izgonit"); vom vedeà pe cei ajutaţi de noroc ajunşi sus şi despreţuind chiar pe rudele lor („Boul şi viţelul") şi pe falşii democraţi ce doresc egalitatea numai cu cei mari („Câinele şi căţelul"), pe falşii liberali strigând în numele principiilor şi înecându-se până la urmă cu oase („Vulpea liberală") şi alte tipuri, alte scăderi, pe cari le întâlnim atât de adesea în societatea de azi, ca şi pe când scrià Alexandrescu.

Un caracter general al poeziilor acestuia este incorectitudinea formei: gramatica e foarte des călcată, regulele de versificare uitate. Preocupat numai de idei şi nepunând nici un preţ pe formă, ne dă versuri cărora le lipsesc silabe, versuri cu accentul ritmic nepotrivit cu cel tonic, cu inversiuni silite, adesea cu umpluturi. De tranziţiuni nu se preocupă niciodată: cum a terminat o ideie, pune un rând de puncte şi începe alta.

Cu toate aceste scăderi, Grigore Alexandrescu, prin sentimentele ce exprimă, prin energia şi frumuseţea expresiunii, va rămâne unul din cei mai mari poeţi ai noştri.

Iată cum apreciază Ion Ghica valoarea literară a lui Alexandrescu.

„Poeziile lui se deosibesc prin mari calităţi de stil, de cugetare şi de simţire, care-l pun între fruntaşii poeziei române.

„*Meditaţiile* au un sbor înalt, care le ridică alături cu acele ale lui Lamartine.

„*Satirele* lui sunt înarmate cu împunsături de felul lui Boileau.

„*Fabulele*, cari formează o parte însemnată şi originală din scrierile lui Alexandrescu, multe, precum *Lebăda şi puii Corbului*, *Pădurea şi Toporul*, *Vulpea liberală* şi altele, le-ar fi subsemnat chiar însuşi La Fontaine.

„A zice de dânsul că a fost poet de un talent superior, nu este destul. El a fost un suflet mare şi nobil, o inimă curată şi generoasă, vesel şi glumeţ; îi plăceà societatea aleasă, şi, dacă câteodată căutà singurătatea, erà mai mult ca o alinare de amărăciunile vieţii; de aceea şi scrierile lui dintr'acele momente respiră o stare de întristare melancolică a sufletului său.

„Erà de şcoala aceea care considerà darul poeziei ca un depozit sacru pe care omul înzestrat de sus este dator să-l păstreze curat, neatins de patimile şi slăbiciunile omeneşti, aşà că el privià sus, în linişte senină, splendoarea adevărului şi frumosului care luminează binele şi loveşte viciul şi nemernicia; în mândra şi majestoasa sa indignaţiune, condeiul său stigmatizà înjosirea, cinismul şi lipsa de probitate, precum o vedem în unele din poeziile sale. Viaţa lui a fost o viaţă de luptă şi de martir: a luptat pe faţă, cu curaj, la lumina mare pentru libertate în contra despotismului, pentru dreptate în contra abuzului şi năpăstuirii, păstrând totdeauna căldura şi devota-

mentul tinereţii. A luptat fără altă ambiţiune decât aceea de a fi folositor ţării sale. Condeiul său, original şi plin de spirit şi de graţie, nu s'a inspirat decât de pulsaţiunile mari şi patriotice ale sufletului său.

„Generaţia vechie a admirat cu iubire scrierile lui Alexandrescu, le-a avut ca un catehism de virtute şi de patriotism ; şi mulţi poate că au păşit pe calea cea dreaptă, de teamă să nu-şi recunoască abaterile în vre-o satiră sau în vre-o fabulă d'ale lui Alexandrescu. Tinerilor români ai generaţiunii care se ridică le zic : „Fiţi patrioţi şi modeşti ca Alexandrescu, şi, când voiţi să

ЕЛІЕZЕР

ІІІ

NЕФТАЛІ

.ПОЕМЪ ТРАДУСЪ

ДІН

FLORIAN

ДЕ

Гр. АЛЕКСАНДРЕСКУ

БУКУРЕЩІ

1832

Ін Типографіа луї Еліад

Prima ediţie a poeziilor lui Alexandrescu
(Exemplar din bibl. Academiei)

„ştiţi cum se glorifică faptele cele mari, citiţi odele şi elegiile lui; când voiţi „să ştiţi cum se râde de ambiţioşii de rând şi cum se biciueşte viţiul, citiţi „satirele şi fabulele lui Alexandrescu.

„Dotat cu un talent mare, el şi-a iubit ţara, s'a respectat pe sine şi a lăsat în memoria noastră operele spiritului şi ale inimii sale".

EPISTOLĂ CĂTRE VĂCĂRESCU

Poezia ce urmează a fost publicată pentru prima dată în ediţia din 1838. Ion Ghica ne spune împrejurările în cari ar fi făcut-o. După ce cunoscuse în casa părintelui lui Ion Ghica pe Iancu Văcărescu, care era pe acel timp un poet foarte preţuit, după ce acesta îl încurajase cu vorbe prietenești, într'o zi, în ajunul Sf. Ion, Alexandrescu a venit la Ghica şi l-a rugat să pună sub căpătâiul patului unde dormiă Văcărescu—găzduit în Bucureşti în casa lui Ghica—un plic, în care se află epistola aceasta.

Tu care-ai fost din pruncie al Muzelor favorit,
Şi ca strămoşească-avere geniul l-ai moştenit[1]
Cântător al primăverii,[2] ce ai darul a plăceà,
A fi înalt cu deslușire, simplu fără a cădeà,
Care lucruri mici de sine ştii să le măreşti frumos
Şi să nu zici niciodată cuvânt ce-ar fi de prisos, —
Dacă mai gândeşti şi astăzi cum atuncea socotiai,
Când hotărât de natură să fiu poet mă credeai,
Făr' a-ţi vorbì de folosul bunelor tale poveţi,
La a mea nedeslușire alerg încă să mă 'nveţi.
Când ne'nţeleasa natură, din sânu-i cel roditor,
Cu talentul Poeziei naşte pe un muritor,
(Fără să mergem departe, atât aş dorì să-mi spui)
Hotărăşte deodată şi felul scrierii lui?
Mulţi îmi zic cum că aceasta nu e de tăgăduit
Şi că tot omul s'apleacă la ce este mai pornit;
Că acela ce'n tragedii face patimi a vorbì,
Nu poate şi'n elegie chinurile a descrì[1];
Dacă iar în cea din urmă ştii frumos să zugrăveşti
Plăcerea, melancolia, amor, chinuri sufleteşti,
Al odei cei înfocate ton înalt nu poţi să-l ţii,
Nici să alergi p'ale slavei pline de sânge câmpii[2].
Felurile-s osebite, şi voesc osebit dar:
Cine în multe se cearcă, osteneala-i e 'n zadar.

[1]) Aluzie la testamentul lui Ienache Văcărescu.
[2]) Aluzie la poezia lui I. Văcărescu „Primăvara amorului".
[1]) Formă scurtată necorectă în loc de *descrie*.
[2]) E vorba de poezia epică.

Eu dar, ce din cruda-mi vârstă de când ochii am deschis
Când a 'nceput pentru mine al vieții amar vis,
Am iubit de o potrivă tot ce mi-a părut frumos,
Tot ce sufletul înalță și e minții de folos.
Poet cum pociu a mă crede, când al lirei Dumnezeu[3]
Incă nu vrea să-mi arate care este felul meu?
Tot ce-mi place mă aprinde și'n minutul ce cetesc
A puteà lucrà întocmai d'ocamdată socotesc,
Apoi vine cugetarea. Pe-al meu spirit întreb: Știi

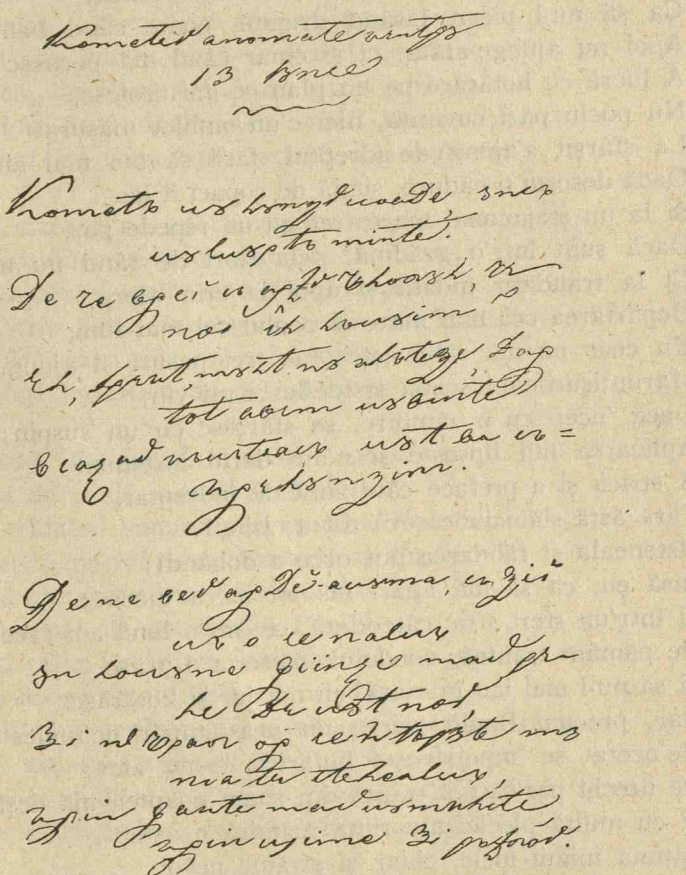

Autograf al lui Gr. Alexandrescu
(Manuscris No. 801 din colecția Academiei Române)

[3]) Apolon.

Dacă tu în felu-acesta eşti născut sau nu să scrii?
Câte planuri astă aspră ideie mi-a stânjinit?
Şi din ce cărări plăcute cu putere m'a oprit!
Eu aseamăn a mea stare cu a unui călător.
Care, neştiindu-şi calea, fără povăţuitor,
Se opreşte pe-o câmpie şi cu totul întristat
Drumuri vede, dar nu ştie care e adevărat.
Pleacă, se întoarce 'ndată, se porneşte iar pe loc,
Pierde vremea preţioasă şi aleargă 'ntr'un noroc.
Astfel sunt şi eu; ca dânsul totdeauna rătăcit,
Ca să nu-l pierz, lăsând drumul, poate când l-am nimerit.
Apoi nu ajunge-atâta, ci şi chiar când mă pornesc
A lucrà cu hotărâre pe un plan ce îmi croiesc,
Nu pociu păzì cuviinţa, nici c'un umblet măsurat
La sfârşit s'ajung de-adreptul, fără să mă mai abat.
Dacă descriu o pădure, sumă de copaci îi las
Şi la un ştejar mai mare trec cu un repede pas.
Dacă sunt într'o grădină, pela flori de rând nu merg,
Ci la trandafir îndată şi apoi la crin alerg,
Depărtarea cea mai mare şi ocolul cel mai lung
Un ceas nu mă zăboveşte: fac trei pasuri şi ajung.
Mărunţişurile-mi scapă şi ideile ce-mi vin,
Dacă 'ncep cu o zâmbire, se sfârşesc cu un suspin;
Aplicarea îmi lipseşte şi n'am darul însemnat
A stricà şi a preface câte sunt de îndreptat,
Fără astă slăbiciune cevà tot aş izbutì;
Osteneala şi răbdarea pot orce a dobândì;
Insă eu, ca să mă apăr, las un lucru început
Şi într'un sfert stric câteodată, ce 'ntr'o lună am făcut,
De pământ trântesc condeiul, meseria o urăsc
Şi să nu-l mai iau în viaţă, eu mă jur şi hotărăsc.
Dar, precum Boalò[1] zice: un neastâmpăr ne'nţeles
Ne'ncetat se 'mpotriveşte hotărîrii ce-am ales;
De urechi par'că mă trage, din somn noaptea mă deştept
Şi cu multă plecăciune rima mândră o aştept.
Patima inimii mele, chiar şi străine nevoi
A le pune pe hârtie, sunt silit, fără să voiu,
Apoi când în elegie destul nu pociu să vorbesc

[1]) E vorba de scriitorul francez Boileau, autorul *Artei poetice.*

Şi s'arăt fără sfială toate câte socotesc,
Vre un dobitoc îndată vine înaintea mea
Şi-mi ridică cu'nlesnire sarcina orcât de grea:
Lupii, urşii îmi fac slujbă, leii chiar mi se supun.
Adevăruri d'un preţ mare, când le poruncesc, ei spun.
Socotesc că putem zice, fără să ne îndoim,
Că e prea bun pentru fabuli veacul în care trăim,
Măcar că se află oameni care nu pricep de loc
Cum a putut să vorbească un sălbatic dobitoc
Şi care vin să te 'ntrebe dacă e adevărat
Că în vremea veche câinii au vorbit aşà curat?
Insă, cum ştii foarte bine, adevărul desvălit,
Fără mască, între oameni, lesne nu e priimit
Şi sub feluri de podoabe dacă nu îl tăinueşti,
Ne'nţeleapta lui ivire poate scump să o plăteşti.

Tu dar, care-ai zis odată cum că naţiile 'ncep
Prin poezie, fiinţa şi-a lor stare de-şi pricep,[1]
Slăbiciunea Muzei mele, vino a o îndreptà;
Căci, de scriu astăzi în versuri, asta este vina ta.
Tu amorul Poeziei mie mi l-ai insuflat
Şi exempluri îndestule de ce e frumos ai dat.

Aşà, când viitorimea, al nostru judecător,
Care, fără de sfială, aspru, nepărtinitor,
L'al său tribunal supune pe războinicii vestiţi,
Pe Despoţi şi pe Miniştri, scriitorii străluciţi,
Va voì să cerceteze pe acei care întâiu
Stătură începătorii româneştei Poezii,
In rândul celor de frunte, numele tău va găsì
Şi a întemeierii cinste dela ea vei dobândì.
Sunt mult mai vrednici de slavă acei care au făcut
In ştiinţi sau meşteşuguri fericitul început,
Decât cei ce după dânşii şi de dânşii îndreptaţi
Au ajuns desăvârşirea de exempluri ajutaţi.

---

[1]) Aluzie la o poezie a lui Văcărescu: „Cununa lui Cârlova", în care se află această ideie.

CÂINELE SOLDATULUI

Această poezie a apărut în ediția din 1838. Este imitată după o lucrare a unui poet francez Casimir Delavigne; dar e mai bine izbutită de cât modelul: în original câinele e considerat că luptă împreună cu stăpânul său pentru ideile revoluționare, pe când în poezia românească el este numai amicul soldatului; în original câinele păzește mormântul și cere dela trecători flori pentru mort și pâine pentru sine, pecând în românește câinele moare de întristare pe mormântul stăpânului său.

Rănit în războaie, soldatul căzuse
Și'n puține zile chinuit murì
Departe d'o mumă care îl crescuse
Și care-l iubì!

Sărman, fără rude, pe țărmuri străine,
N'aveà nici prieteni, nici un ajutor;
Nu erà ființă care să suspine
Pentr'un trecător!

Singurul tovarăș de nenorocire,
Singura-i avere, un câine iubit
Ședeà lângă dânsul și 'n mare mâhnire
Păreà adâncit.

Acum tot e gata pentru îngropare,
Acum ridic trupul pe mâini de soldați,
Onori hotărâte acelora care
Mor pentru 'mpărați.

In fruntea paradei câinele pornește,
Din ochii lui pică lacrimi pe pământ
Ca un iubit frate el îl însoțește
Până la mormânt.

Acì se oprește, acì se așează,
Nimic nu îl face a se depărtà:
Așteaptă să-l strige, crede c'o să-l vază
Când s'o deșteptà!

Câteodată cearcă piatra s'o ridice,
Câteodată latră după un călător;
Coprins de durere: „Vino", par'c'ar zice,
„Să-mi dai ajutor!"

Apoi când străinul, de milă, voește
A-l trage de-o parte și hrană a-i da,
El își pleacă capul, în pământ privește
Și nimic nu va!

De două ori noaptea cu umbrele sale
Emisferul nostru l-a învăluit
Și sărmanul câine din locul de jale
A fost nelipsit;

Dar în dimineața acea viitoare,
Pe când se deșteaptă omul muncitor,
Zăceà lângă groapă, mort de întristare,
Câinele Azor!

ANUL 1840

Pentru anul 1840 mulți prevestitori anunțase că va fi o catastrofă și că pământul va fi distrus. Poate acesta a fost motivul care a făcut pe poet să se adreseze „Anului 1840", care amenință să distrugă lumea, înțelegând prin aceasta o prefacere radicală și distrugerea relelor cari bântuiau omenirea. După ce constată nedreptățile ce se găsesc în lume din cauza vechilor instituții, arată că dorește să vadă o schimbare nu numai a formelor, ci și a spiritului conducător și dacă schimbarea nu i-ar aduce lui nici un folos, ar fi totuși fericit n durerea lui, dacă omenirea ar fi mai fericită.

„Să stăpânim durerea care pe om supune,
Să așteptăm în pace al soartei ajutor;
Căci cine știe oare și cine îmi va spune
Ce o să aducă ziua și anul viitor?

„Mâine, poimâine, poate soarele fericirii
Se va arătà vesel pe orizon senin:
Binele ades vine pe urmele mâhnirii
Și o zâmbire dulce dup'un amar suspin".

Așà zice tot omul ce'n viitor trăește,
Așà ziceà odată copilăria mea;
Și un an vine, trece ș'alt an îl moștenește,
Și ce nădejdi dă unul, acelălalt le ia.

Puţine aş vrea, iubite, din zilele-mi pierdute
Zile ce 'n vecinicie şi-iau repedele sbor;
Puţine suvenire din ele am plăcute:
A fost numa 'n durere varietatea lor!

Dar pe tine, an tânăr, te văz cu mulţămire!
Pe tine te doreşte tot neamul omenesc!
Şi eu sunt mică parte din trista omenire
Şi eu a ta sosire cu lumea o slăvesc!

Când se născù copilul ce s'aşteptà să vie
Ca să ridice iarăş pe omul cel căzut
Un bătrân îl luă în braţe, strigând cu bucurie:
„Sloboade-mă, stăpâne, fiindcă l-am văzut".

„Astfel drepţii ar 'zice de ar vedeà 'mplinite
Câte într'al tău nume ne sunt făgăduite,
O an prezis atâta, măreţ reformator!
Incepi, prefă, răstoarnă şi îmbunătăţează,
Arată semn acelor ce nu voesc să creazǎ;
Adu fără zăbavă o turmă şi-un păstor.

A lumii temelie se mişcă, se clăteşte,
Vechile-i instituţii se şterg, s'au ruginit;
Un duh fierbe în lume şi omul ce gândeşte
Aleargă către tine, căci vremea a sosit!

Ici, umbre de noroade le vezi ocârmuite
De umbra unor pravili, călcate, siluite
De alte mai mici umbre, neînsemnaţi pitici;
Oricare sentimente înalte, generoase,
Ne par ca nişte basme de povestit frumoase
Şi tot entuziasmul izvor de idei mici.

Politica adâncă stă în fanfaronadă
Şi ştiinţa vieţii în egoism cumplit;
D'a omului mărire nimic nu dă dovadă
Şi numai despotismul e bine întărit.

An nou! Aştept minunea-ţi ca o cerească lege.
Dacă însă păstorul ce tu ni l-ei alege
Va fi tot ca păstorii de care-avem destui,
Atunci... lasă în starea-i bătrâna tiranie!
La darurile tale eu nu simţ bucurie:
De 'mbunătăţiri rele cât vrei, suntem sătui.

Ce bine va aduce o astfel de schimbare?
Şi ce mai rău ar face o stea, un comet mare
Care să arză globul ş'ai lui locuitori?
Ce pasă bietei turme în veci nenorocită
Să ştie de ce mână va fi măcelărită
Şi dacă are unul sau mulţi apăsători?

Eu nu îţi ceiu în parte nimica pentru mine;
Soarta-mi cu a mulţimii aş vrea să o unesc:
Dacă numai asupră-mi nu poţi s'aduci vr'un bine
Eu râz d'a mea durere şi o despreţuesc.

După suferiri multe inima se 'mpietreşte,
Lanţul, ce 'n veci ne apasă, uităm câţ e de greu;
Răul se face fire, simţirea amorţeşte
Şi trăesc în durere ca 'n elementul meu.

Dar aş vrea să văz ziua pământului vestită,
Şi să respir un aer mai liber, mai curat,
Să pierz ideia tristă de veacuri întărită
Că lumea moştenire despoţilor s'a dat!

Atunci dac' a mea frunte palidă, obosită,
Dacă a mea privire s'o 'ntoarce spre mormânt,
Dacă a vieţi-mi tristă făclie osândită
S'o 'ntunecă, s'o stinge d'al patimilor vânt,

Pe aripele morţii celei mântuitoare
Voiu părăsì locaşul unde-am nădăjduit;
Voiu lăsà fericirea aceluia ce-o are
Şi a mea suvenire acelor ce-am iubit.

UMBRA LUI MIRCEA

Cu ocazia călătoriei din 1842 la mânăstirile de peste Olt, Alexandrescu a scris o povestire intitulată *„Memorial de călătorie"*, pe care a publicat-o în ediția din 1863. Afară de aceasta, el s'a întors din excursiunea dela mânăstirile oltene și cu o sumă de impresii cari i-au dat subiectele câtorva poezii, dintre cele mai reușite ale lui: *Umbra lui Mircea la Cozia, Răsăritul Lunei la Tismana*, etc. Urmează aici prima din ele, publicată întâiu în ediția din 1847.

Ale turnurilor umbre peste unde stau culcate,
Către țărmul din potriva se întind, se prelungesc
Și'ale valurilor mândre generații spumegate
Zidul vechiu al mânăstirii în cadență îl izbesc.

Dintr'o peșteră, din râpă, noaptea iese, mă 'mpresoară:
De pe muche, de pe stâncă, chipuri negre se cobor;
Mușchiul zidului se mișcă... printre iarbă se strecoară
O suflare, care trece ca prin vine un fior.

Este ceasul nălucirii: un mormânt se desvălește.
O fantomă 'ncoronată din el iese... o zăresc...
Iese, vine către țărmuri... stă... în preajma ei privește...
Râul înapoi se trage... munții vârful își clătesc.

Ascultați!... marea fantomă face semn... dă o poruncă...
Oștiri, taberi fără număr împrejuru-i înviez...
Glasul ei se 'ntinde, crește, repetat din stâncă'n stâncă,
Transilvania l-aude, Ungurii se înarmez.

Oltule, care-ai fost martur vitejiilor trecute
Și puternici legioane p'a ta margine-ai privit,
Virtuți mari, fapte cumplite, îți sunt ție cunoscute,
Cine oar' poate să fie omul care te-a 'ngrozit?

Este el cum îl arată sabia lui și armura[1]
Cavaler de ai credinței, sau al Tibrului stăpân
Traian, gloria Romei, ce se luptă cu natura?
Uriaș e al Daciei, sau e Mircea cel bătrân?

[1] Aluzie la costumul de cruciat cu care este înfățișat Mircea în portretul dela Cozia.

Portretul lui Mircea dela mânăstirea Cozia

(Stampă din colectia Academiei Române)

„Mircea îmi răspunde dealul. „Mircea!“ Oltul repetează:
Acest sunet, acest nume valurile-l priimesc,
Unul altuia îl spune, Dunărea se 'nştiinţează
Ş'ale ei spumate unde către mare îl pornesc.

Sărutare, umbră veche! priimeşte 'nchinăciune
Dela fiii României care tu o ai cinstit.
Noi venim mirarea noastră la mormântu-ţi a depune:
Veacurile, ce 'nghit neamuri, al tău nume l-au hrănit.

Râvna-ţi fu neobosită, îndelung'a ta silinţă;
Până l-adânci bătrâneţe pe Români îmbărbătaşi;
Insă, vai! n'a iertat soarta să 'ncununi a ta dorinţă
Şi-al tău nume moştenire libertăţii să îl laşi.

Dar cu slabele-ţi mijloace faptele-ţi sunt de mirare;
Pricina, nu rezultatul, laude ţi-a câştigat:
Intreprinderea-ţi fu dreaptă, a fost nobilă şi mare,
De aceea al tău nume va fi scump şi nepătat.

In acel locaş de piatră, drum ce duce la vecie,
Unde tu te gândeşti poate la norodul ce-ai iubit,
Câtă ai simţit plăcere, când a lui Mihaiu soţie
A venit să-ţi povestească fapte ce l-au strălucit![2]

Noi citim luptele voastre, cum privim vechea armură
Ce un uriaş odată în răsboaie a purtat;
Greutatea ei ne-apasă, trece slaba-ne măsură,
Ne 'ndoim dac'aşà oameni întru adevăr au stat.

Au trecut timpii aceia, timpi de fapte strălucite,
Insă triste şi amare, legi, năravuri se 'ndulcesc:
Prin ştiinţe şi prin arte naţiile înfrăţite
In gândire şi în pace drumul gloriei găsesc.

Căci răsboiul e biciu groaznic, care moartea îl iubeşte
Şi ai lui sângeraţi dafini naţiile îl plătesc;
E a cerului urgie, este foc care topeşte
Crângurile înflorite, păduri care îl hrănesc.

[2] In realitate e înmormântată acolo mama lui Mihaiu.

Dar a nopții neagră mantă peste dealuri se lățește,
La apus se adun norii, se întind ca un veștmânt;
Peste unde și 'n tărie întunericul domnește:
Tot e groază și tăcere.... umbra intră în mormânt.

Lumea e în așteptare... turnurile cele 'nalte
Ca fantome de mari veacuri pe eroii lor jelesc;
Ș'ale valurilor mândre generații spumegate
Zidul vechiu al mânăstirii în cadență îl izbesc.

UCIGAȘUL FĂRA VOIE

Autorul ne spune că poezia aceasta—publicată întâiu în ediția din 1847—are de subiect o întâmplare adevărată. Un om își ucide sotia și înaintea judecătorilor mărturisește crima, spunând că a visat o luptă cu niște ființe grozave și în acea luptă și-a lovit de moarte soția. Tribunalul n'a admis scuza, dar poetul s'a gândit că ar putea să fie aci un mare adevăr și a compus lucrarea aceasta, care prin puterea descripțiunii e un adevărat capo d'operă.

O temniță adâncă îmi e locuința:
Prin dese, prin negre zăbrele de fier
O rază pierdută îmi spune ființa
Cerescului soare, seninului cer.

Și frigul mă 'nghiață, e umed pământul;
De ziduri, de lanțuri eu sunt ocolit:
Aici suferința așteaptă mormântul,
Căci legile lumii așà au voit.

Adus ca o crudă, sălbatică hiară,
L'a temniței poartă nădejdea-am lăsat
Și simț chinuire atât mai amară,
Cu cât a mea soartă eu n'am meritat.

O noapte fatală! o noapte cumplită!
Pe patul de trudă dormiam obosit;
Erà despre ziuă: soția-mi iubită
Ședeà lângă mine.... un vis, vis cumplit!

Văzui: în bătrâne păduri depărtate
Părea că mă aflu; eram călător,
Dar calea pierdusem; pe rămuri uscate
Cântà cucuveaua cu glas cobitor.

Copacii în preajmă-mi părea că 'nviază!
Din toată tulpina un gemăt ieşià;
Flămândă, cumplită, vedeam că-mi urmează
O ceată turbată de lupi, ce urlà.

Şi eu fugiam iute, fugiam cu grăbire,
Dar locul sub mine de sânge 'nchegat
Silinţei-mi[1] zadarnici puneà 'mpotrivire;
D'o rece sudoare eram inundat.

Suflà un vânt iute şi luna 'ngrozită
In spaţiuri veşnici treceà alergând,
Cu stinsele-i raze, cu faţa pălită
Intinse pustiuri abià luminând.

Apoi deodată în nori se ascunse
Şi lipsa ei dete cumplitul semnal;
In spaima nespusă ce-atunci mă pătrunse,
Văzui trecând moartea pe palidu-i cal.

Schelet d'altă lume, cu forme cumplite,
Rânjind către mine privià neclintit;
In mâna-i uscată, în unghi ascuţite
Ţineà o femee... din capu-i sdrobit

Muşcà câteodată, muşcà cu turbare
Şi creeri şi oase din gura-i cădeà;
Uimit rămăsesem; la orice mişcare
Părea că ea rupe din inima mea.

Dar ceata de hiare o văd... mă soseşte...
Fierbintea-i suflare acum o simţii...
Mă plec, cat şi mâna-mi grea piatra 'ntâlneşte
Curaj desnădejdea îmi dă, şi... izbii.

[1] Prescurtare greşită pentru: *silinţei mele zadarnice*.

Un țipăt s'aude... eu saiu în picioare
Din somnu-mi de groază atunci deșteptat.
Soția-mi lipsită d'a vieții suflare
Zăceà... capu-i tânăr erà sfărâmat!

D'atunci zile multe și nopți osândite
Pe frunte-mi trecură; eu nici am simțit
A lor osebire: vedenii cumplite
Și țipătu-acela în veci m'a 'nsoțit.

Răsună el seara, l-auz dimineața
Precum în minutul prin crimă 'nsemnat;
Și eu trăesc încă; trăesc, căci viața,
Amară pedeapsă, în dar mi s'a dat.

Aici aștept vremea și ziua dorită
Să văz, dacă dreptul, ceresc Impărat
Privește la fapta-mi ce este cumplită
Sau numai la cuget ce este curat.

SATIRA DUHULUI MEU

Această poezie e publicată întâia oară în ediția din 1842. Este o satiră socială. Poetu vorbește de spiritul său, îl critică fiindcă nu știe să fie ca lumea cealaltă și din această procedare ironică rezultă biciuirea multor obiceiuri ale societății din acea vreme.

— Trageți toți câte-o carte! Domnule, ești cu mine;
Șezi mă rog împotrivă și vezi de joacă bine.
— Dar ți-am spus, cuconiță, că eu din întâmplare
Nici bine nici nebine nu pociu să fac cercare.
Am cuvintele mele; aste jocuri plăcute,
Cu voia dumitale, îmi sunt necunoscute.

— Nebun cine te-o crede, vrei să te rugăm poate;
Astăzi chiar și copiii știu jocurile toate,
Veacul înaintează. Carò! vezi că ți-e rândul;
Dar ce făcuși acolo? unde îți este gândul?
Când eu am dat pe Riga, bați cu alta mai mare?
Astfel de neștiință e lucru de mirare!

Aşa-mi ziceà deunăzi, cu totul supărată,
O damă ce la jocuri e foarte învăţată.
Apoi şoptind pe taină cu câteva vecine:
Vedeţi, zise, ce soartă, şi ce păcat pe mine?
Două greşeli ca asta, zău, sufletul mi-l scot,
A ce nenorocire! ce mare idiot!

Vino acum de faţă şi stăi la judecată,
Tu care le faci astea, fiinţă prea ciudată.
Spirit, ce joci o rolă în lumea trecătoare
De ce treabă-mi eşti bună, putere gânditoare,
Când nu pociu la nimica să mă ajut cu tine,
Când nu te-ai deprins încă nici vistul să-l joci bine?

Nu mai eşti tu acela care 'n copilărie
Ştiai pe din afară vestit' Alexandrie
Şi viaţa ciudată a unui Craiu cu minte,
Care lăsă pe Dracu fără încălţăminte?[1]

Tu care, mai în urmă, râzând d'aceste toate,
De rost puteai a spune tragedii însemnate,
Meropa, Atalia şi altele mai multe,
Declamându-le toate cui vrea să te asculte?

Negreşit, îmi vei zice, ţiu minte ce îmi place,
Dar cărţile cu mine nu pot să se împace.
Mai lesne pociu a spune hoţiile urmate
La zece tribunale sub nume de dreptate;
Mai lesne pociu să număr pe degetele mele
Câţi sfinţi avem pe lună şi câte versuri rele,
Decât să bag de seamă ce carte nu e dată,
A cui este mai mică şi cine o să bată.
Când sunt în adunare, n'am altă mulţumire
Decât să se deschidă sujeturi de vorbire:
Atunci sunt gata, liber, ascult, şi cu plăcere
Tuşesc, zâmbesc, mă leagăn şi-mi dau a mea părere.

[1] Arghir, eroul poemei ce poartă numele lui, a furat dela Dracu o perech de papuci, cari slujiau drept aripi acelui ce se încălţă cu dânşii. (Nota autorului).

— Frumos răspuns! Ascultă: pe cât mie îmi pare,
De lume, de năravuri ai slabă încercare;
Trebue să ştii jocul şi danţul ce-ţi lipseşte
Şi nişte mici petreceri ce se zic româneşte
„Jocuri nevinovate". Nevinovate fie,
Măcar că vini destule din ele pot să vie...
Trebue să faci pasuri şi complimente bune;
La vorbe serioase când alţii se vor pune
Să n'asculţi, să spui glume, să scoţi la jucării
Şi pân' a râde alţii să râzi tu mai întâiu.
Vezi domnişorul cela care toate le ştie
Căruia vorbă, spirit îi stă în pălărie,
In chipul de-a o scoate cu graţii prefăcute?
Hainele dupe dânsul sunt la Paris cusute;
Singur ne 'ncredinţează. Lorneta atârnată
Este şi mai străină, de-o formă minunată.
Vrea s'o cumpere Prinţul, dar ca un om cuminte
Dumnealui o tocmise cevà mai înainte.
Când le-a spus astea toate, o ia la ochi, priveşte
Chiar pe dama aceea, cu care atunci vorbeşte;
I-o dă în nas, se pleacă, şi în sfârşit o lasă,
Zicându-i: „Ce lornetă! te arată mai frumoasă!"

Fieşcine cunoaşte ce cap tânărul are;
Dar pentru că dă bine din mâini şi din picioare
Şi trânteşte la vorbe fără să se gândească,
Am văzut multă lume cu duh să-l socotească.
Iată de ce talente avem noi trebuinţă!
Dar tu care uiţi lesne, spirit făr' de ştiinţă,
Socoteşti că poţi oare prin altfel de mijloace
Arătându-te 'n lume vreo figură a face?
Pretenţia aceasta mi s'ar păreà ciudată.

Când pe la nunte, baluri ne ducem vreodată
(Căci din nenorocire puternica natură
Ne-a unit împreună cu o strânsă legătură),
Râz văzându-te singur şi într'un colţ d'oparte
Par'c'ai fi mers 'acolo ca să compui o carte,
Iar nu ca să te bucuri cu lumea dimpreună.

Dacă vr'o cuconiță frumoasă, dulce, bună,
Crezând că ne prefacem, ne 'ndeamnă, ne poftește,
Ne ia la joc, greșala-i îndată și-o plătește.
Rar să se afle damă de mijloc așà tare
Ca să n'o fac să cază la cea dintâiu mișcare.
Asta îți e talentul și darurile toate!

Cât pentru darul vorbei, ce crezi că îl ai poate,
E numai o părere: îți ceiu și iertăciune,
Că nici pentru prieteni minciuni nu voiu a spune.
Adevărat, se 'ntâmplă să zici pe la soroace
Câte o vorbă două, care la unii place.
In câte rânduri însă distracțiile tale
Te fac să scoți cuvinte ce nu ar fi cu cale,
Să superi din greșală persoane însemnate,
Ba încă câte-odată și dame delicate...
Râzând d'acele două, statornică pereche,
Care își petrec seara șoptindu-și la ureche;
De celelalte patru contese ideale,
Umflate de pretenții și vrednice de jale,
Pe care dacă prințul le ia la bal de mână,
Nu mai vorbesc cu nimeni câte o săptămână.
Astăzi râzi de-o pedantă, mâine de-o prețioasă,
Zici de una ajunsă în vârstă cuvioasă
Că atestatul vremii nu va să-l priimească
Și de alta ce iubește de cinste să vorbească,
Ce laudă virtutea și'n veci ți-o pomenește,
Zici că e virtuoasă cât știm noi evreește.

Greșelile acestea îți fac un urât nume.
Tu știi ce se întâmplă când se aude 'n lume
Că cinevași s'apucă defectele s'arate:
Mulți scot sub a lui nume minciuni nenumărate.
S'a vorbit într'o casă de un fanfaron mare,
Declamând sentimente ce sigur nu le are,
Care la lot ar pune suflarea omenească,
Când cineva cu dânsul ar vrea să o tocmească;
S'a zis cevà de Iancu, de Stan, de Lăurescu;
Cine le-a scos acestea?—Le-a scos Alexandrescu.

Făr'a zice nimica, singura ta zâmbire,
De t'ei aflà de faţă, e o 'nvinovăţire.
In zadar te porţi bine şi lauzi câte-odată,
Chiar lauda în gură-ţi de satiră-i luată.

Aşà, în loc să critici greşalele străine,
In loc să râzi de alţii, mai bine râzi de tine.
Invaţă danţul, vistul şi multe d'alde alea,
Iar, de vrei să faci versuri, ia pildă dela Pralea[1]

BOUL ŞI VIŢELUL

De şi este una din cele mai vechi ale lui Alexandrescu—prima dată o vedem în ediţia din 1838—este însă una din cele mai izbutite. Pe lângă faptul că subiectul nu este imitat, trebue să notăm vioiciunea dialogului şi naturalul situaţiunilor. Lipsită de «morală» fabula aceasta este o batjocorire puternică a felului de oameni la care se raportă: aceia cari, ridicaţi dintr'o treaptă socială inferioară, uită pe semenii şi chiar familia lor.

Un bou ca toţi boii, puţin la simţire,
In zilele noastre de soartă ajutat
Şi decât toţi fraţii mai cu osebire
Dobândì 'n cireadă un post însemnat.

Un bou în post mare? Drept, cam ciudat vine,
Dar asta se 'ntâmplă în or care loc:
Decât multă minte, ştiu că e mai bine
Să ai totd'auna un dram de noroc.

Aşà de-a vieţei veselă schimbare
Cum şi de mândrie boul stăpânit,
Se credeà că este decât toţi mai mare,
Că cu dânsul nimeni nu e potrivit.

Viţelul atuncea, plin de bucurie,
Auzind că unchiul s'a făcut boier,
Că are clăi sumă şi livezi o mie:
„Mă duc", zise 'ndată, „niţel fân să-i cer".

[1] Pralea, traducătorul Psaltirei în versuri. (Nota autorului).

Făr' a pierde vreme, viţelul porneşte,
Ajunge la unchiul, cearcă a intrà;
Dar pe loc o slugă vine şi-l opreşte:
— „Acum doarme", zice, „nu-l pot supărà".

— „Acum doarme? ce fel! pentru 'ntâia dată
„După prânz să doarmă! obiceiul lui
„Erà să nu şează ziua niciodată;
„Ăst somn nu prea-mi place, şi o să i-o spuiu"

— „ Ba să-ţi cauţi treaba, că mănânci trânteală,
„S'a schimbat boierul, nu e cum îl ştii;
„Trebue 'nainte-i să mergi cu sfială,
„Priimit în casă dacă vrei să fii".

La o mojicie atâta de mare,
Viţelul răspunde ca va aşteptà;
Dar unchiul se scoală, pleacă la plimbare,
Pe lângă el trece, făr' a se uità.

Cu mâhnire toate băiatul le vede,
Insă socoteşte că unchiu-a orbit;
Căci fără 'ndoeală nu puteà a crede
Ca buna sa rudă să-l fi ocolit.

A doua zi iarăş prea de dimineaţă,
Să-i găsească vreme, la dânsul venì;
O slugă, ce-afară îl vede că 'nghiaţă,
Ca să-i facă bine de el pomenì.

„Boierule", zice, „aşteaptă afară
„Ruda dumitale, al doamnei vaci fiu".
— „Cine? a mea rudă? mergi de-l dă pe scară;
„N'am astfel de rude, şi nici voiu să-l ştiu".

TOPORUL ŞI PĂDUREA

Subiectul acestei fabule — tipărită pentru întâia dată în ediţia din 1842 — este imitat după fabulistul francez La Fontaine, însă este mult schimbat şi ca învăţătură şi ca desvoltare a compoziţiei; astfel că e ca şi o lucrare originală.

Minuni în vremea noastră nu văz a se mai face,
Dar că vorbiă odată lemne şi dobitoace,
Nu rămâne 'ndoeală; pentrucă de n'ar fi,
Nici nu s'ar povestì.
Şi caii lui Ahil care proorocià,
Negreşit că au fost, de vreme ce-l trăgeà.

Intâmplarea ce ştiu şi voiu s'o povestesc
Mi-a spus-o un bătrân pe care îl cinstesc
Şi care îmi ziceà
Că şi el o ştià
Dela strămoşii lui,
Care strămoşi ai lui ziceà şi ei c'o ştiu
Dela un alt strămoş ce nu mai este viu
Şi p'ai cărui strămoşi, zău, nu pociu să vi-i spuiu.

Intr'o pădure veche, în ce loc nu ne pasă,
Un ţăran se dusese să-şi ia lemne de casă,
Trebue să ştiţi însă şi pociu să dau dovadă
Că pe vremea aceea toporul n'avea coadă.
Astfel se încep toate: vremea desăvârşaşte
Orce inventă omul, orce spiritul naşte.
Aşà ţăranul nostru numai cu fieru 'n mână
Incepù să slutească pădurea cea bătrână.

Tufani, paltini, ghindari se îngroziră foarte:
«Tristă veste, prieteni, să ne gătim de moarte»,
Incepură să zică, «toporul e aproape!
«In fundul unei sobe ţăranu-o să ne 'ngroape!»
— «E vreunul d'ai noştri cu el ca să-i ajute?
Zise un stejar mare ce aveà ani trei sute
Şi care erà singur cevà mai la o parte;
— «Nu». — «Aşà, fiţi în pace; ast' dată avem parte;
«Toporul şi ţăranul alt n'o să izbutească

«Decât să ostenească».
Stejaru-avù dreptate:
După multă silință, cercări îndelungate,
Dând în dreapta și'n stânga cu puțină sporire,
Țăranul se întoarse fără de izbutire,
Dar când avù toporul o coadă de lemn tare,
Puteți judecà singuri ce tristă întâmplare.

Istoria aceasta, de-o fi adevărată,
Imi pare că arată
Că în fiește țară
Cele mai multe rele nu vin de pe afară,
Nu le aduc străinii; ci ni le face toate
Un pământean d'ai noștri, o rudă sau un frate.

DUMITRU BOLINTINEANU

1819—1872

Bolintineanu s'a născut în Bolintinul din vale, sat aproape de Bucureşti. Tatăl său numit Cosmad, Român Macedonean, il aduse în Capitală pe la 1829 şi-l dete în casa unui boier, care-l puse, împreună cu copiii săi, să ia primele cunoştinţe de citire şi scriere. După aceea intră într'o şcoală particulară de la Colţea şi apoi la Sf. Sava, unde urmă câţivà ani şi fu numit funcţionar la postelnicie, la oficiul «pricinilor sudiţeşti». In momentele libere se ocupà cu literatura şi scrià versuri, debutând la 1842 cu «O fată tânără pe patul morţii». Această poezie produse mult efect. Autorul primì felicitări din toate părţile locuite de Români şi chiar Domnul Bibescu şi-a arătat admiraţiunea, «văzând speranţele mari ce dă acest june», cum se exprimă în rezoluţia pusă pe o petiţiune prin care poetul cereà congediu.

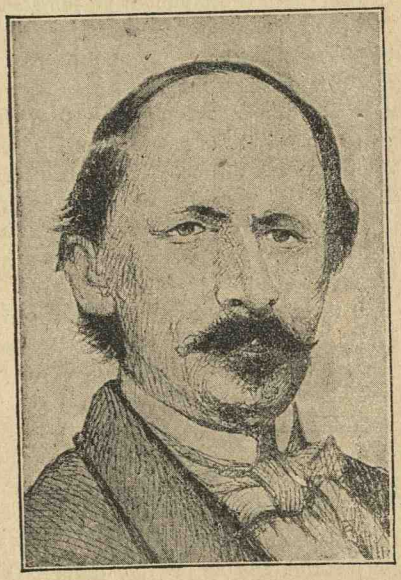

Dumitru Bolintineanu
(portret de C. Stăncescu, publicat în revista «Literatură şi artă»).

«Asociaţia literară», formată în Bucureşti, îl trimise pe la finele anului 1845 la Paris.

Izbucnind revoluţiunea din 1848, venì în ţară şi redactă împreună cu Bălcescu, Boliac ş. a. «Poporul suveran», dar — căzând revoluţia — fu exilat şi se duse în Transilvania, apoi la Constantinopol şi în fine la Paris ca să-şi continue studiile întrerupte.

Apoi a făcut călătorii prin Palestina, Egipt, Siria, Macedonia, descriindu-le toate în publicaţiuni diverse, cari cuprind adesea pagine pline de interes şi scrise cu multă căldură.

Intorcându-se în țară la 1859, intră în politică și devenì ministru de externe, culte și instrucțiune publică.

Dela 1866 se retrase din vieața politică ocupându-se cu literatura, publicând drame în proză și în versuri, poezii epice, satirice, dar ducând o existență foarte nenorocită. Așezat în spitalul Pantelimon, murì după o scurtă vreme și fu îngropat în satul natal.

* * *

Bolintineanu a scris foarte mult atât în proză cât și în versuri.

Opera poetică ce formează principala lui producțiune este poezia lirică și narativă, cu care s'a ocupat în prima parte a vieții sale până pe la 1865. Ea cuprinde : Legende istorice, Florile Bosforului, Macedonele și Reveriile.

«Legendele» sunt poezii narative, dar cu un însemnat element liric. Diferite subiecte istorice, aflate în cronicari (mai ales în Neculce) sau imaginate, sunt desvoltate în versuri de o perfectă corectitudine, în cari se vede multă simțire și o mare iubire de țară. Acestea l-au făcut popular și multe din cugetările exprimate într'un stil sentențios au devenit niște maxime foarte des întrebuințate.

«Andreiu sau luarea Nicopolei de Români» și «Sorin sau tăierea boierilor la Târgoviște» sunt două narațiuni în cari nu subiectul istoric formează partea principală, ci un subiect imaginat.

«Sorin» este o compunere pe jumătate epică, pe jumătate dramatică. Ea se începe printr'un prolog, în care Herman, medicul curții, desvoltă ideia neputinții omenești de a pătrunde tainele firii, ideie inspirată din Faust a lui Goethe. Partea dela început are prea multe descrieri inutile, iar partea dela urmă trece prea repede asupra intâmplărilor. Și Sorin moare ducându-se la închisoare ca să scape pe altul ; iar o fată, care-l iubià, se aruncă în apă.

«Florile Bosforului» cuprind poezii parte lirice, parte narative, cu subiecte orientale. Ni se descriu frumusețile naturii la Constantinopol, frumusețile femeilor, intrigile din Seraiu, nenorocita viață a cadânelor, târgurile de sclave, etc. Amorul și gelozia formează fondul mai tuturor acestor poezii, scrise într'o limbă foarte armonioasă.

Sub titlul de «Basme» se coprind o serie de poezii narative cu subiecte felurite, în cari miraculosul joacă un rol însemnat, chiar dacă sunt amestecate și personagii istorice. Cele mai cunoscute din acestea sunt : «O noapte la morminte» — «Ielele» — «Mihnea și Baba».

«Macedonele» ne descriu frumusețile din țările locuite de Macedoneni și ne povestesc întâmplări din vieața lor. In genere persoanele sunt păstori și păstorițe. Cele mai însemnate : «Românele din Cavaia» — «San-Marina».

Sub numele de «Reverii» a adunat poeziile sale pur lirice și anume elegiile sale cari prin frumusețea versurilor și prin sentimentele triste ce inspiră au fost foarte prețuite. Din acestea fac parte : «O fată tânără pe patul morții»,—«Plângerile poetului român», — «Scopul omului», — «Un tânăr român mort în streinătate», ș. a.

Aceste diferite grupări sunt cele mai bune lucrări ale lui Bolintineanu. Dacă azi ele nu mai produc aceeași impresiune ca mai înainte și dacă nu mai sunt citite cu entuziasmul și plăcerea de altădată, aceasta provine din cauza lipsurilor pe cari cei de azi le află în poeziile lui. Tablourile lui nu au destul relief pe când maximele se găsesc într'o abundanță prea mare, lucru care face să

întâlnim des idei generale, deci abstracte, contrare firii poeziei. Folosința unui număr mai mare de cuvinte decât ar trebui, adoptarea unor forme gramaticale neobișnuite și de formațiune savantă, abuzul de diminutive și de perifraze și întrebuințarea unor expresiuni nepoetice, toate fac ca poeziile lui să fie în mare parte monotone și să ne lase reci. In schimb statornicia limbii față de scriitorii anteriori, regularitatea și varietatea versurilor, evitarea sunetelor aspre și delicateța sentimentului sunt calități cari explică succesul poeziilor lui.

Dar Bolintineanu nu s'a mărginit acì. Luptele politice, dorința de a avea cât mai multe opere, la urmă nevoia materială l-au silit să scrie mult și în multe genuri.

Se încearcă în epopee și ne dă «*Traianida*», poemă în șapte cânturi, în care voește să celebreze colonizarea Daciei, dar condițiunile epopeei lipsesc. Cu atât mai mult se vede lipsa lor în poema «*Conrad*», unde eroul principal e chiar poetul și unde la tot pasul sunt intercalate poezii lirice.

Se încearcă în dramă și ne dă o serie de drame istorice, parte în proză, parte în versuri, în cari acțiunea e rău condusă și interesul slab. Astfel : «*Mihaiu condamnat la moarte*», — «*Ștefan George Vodă*», — «*Lăpușneanu*» după nuvela lui C. Negruzzi. — «*Mărirea și uciderea lui Mihaiu*», etc.

Se încearcă și în roman și ne dă «*Manoil*», în scrisori, și «*Elena*», inspirat din romane franceze și plin de declamațiuni și cu caractere nenaturale.

Se încearcă în satiră și fabulă, dar nu izbutește. Lucrările acestea seamănă mai mult a articole de ziar decât a poezii. Mai toate au ton personal, iar cele generale sunt abstracte, declamatorii și uneori indecente. Colecțiile se numesc : «*Eumenidele*», «*Nemesis*», un fel de ziare sau reviste.

In toate aceste producțiuni îl vedem slab și se simte marele lui defect: puțina cultură ce a avut. De aceea se repetă des și întâlnim în operele din urmă idei și versuri din cele anterioare. Lipsa de cultură adâncă este și mai aparentă în scrierile istorice, ca *Viața lui Ștefan*, *Viața lui Traian*, etc., cari cer cunoștințe întinse și cercetări îndelungate și de aceea cu dreptate sunt azi date uitării. Singură *Viața lui Cuza* prezintă oarecare interes, fiind scrisă de un contemporan care a cunoscut de aproape toate evenimentele.

Principalele lui publicațiuni sunt:

1. *Colecții de poezii :* Colecție de poeziile lui Bolintineanu, București, 1847.— Cântece și plângeri, editor Sion, 1852. — Poezii vechi și noi, București, 1855.— Legende, București 1858. — Melodii române, București, 1858. — Bătăliile Românilor, București, 1859. — Legende noi, București, 1862. — Poezii, București, 1865.— Eumenidele, București, 1866. — Poezii din tinerețe, București, 1869. — Ielele, epigrame, București, 1869. — Menadele, satire politice, București, 1870. — Plângerile României, București, 1870. — Poezii, ediția Socec, 1877; Idem 1899; ediția Minerva, 1905; ediția Școlară, 1894; Biblioteca pentru toți; Ed. Șaraga, Iași.

2. *Ziare:* Poporul suveran, București, 1848 — Junimea română, Paris, 1851.— Dâmbovița, București, 1858.

3. *Romane :* Manoil, Iași, 1855; Idem, Biblioteca pentru toți. — Elena, București, 1862; Idem, Biblioteca pentru toți.

4. *Politice :* L'Autriche, la Turquie et les Moldovalaques, Paris, 1856. — Nepăsarea de religie, de patrie și de dreptate, București, 1869. — România roabă la Austro-Maghiari, București, 1869.

5. *Călătorii:* In Palestina și Egipt, Iași, 1856. — In Moldova, București, 1858.— Călătorii pe Dunăre și în Bulgaria, București, 1858; Idem Biblioteca pentru toți. — La Românii din Macedonia, București, 1863. — In Asia Mică, Buc. 1866.

6. *Istorice:* Viața lui Mihai Viteazul, București, 1863; Ediția Socec, 1870.— Viața lui Ștefan cel Mare, București, 1873; Ediția Socec, 1870. — Viața lui Vlad-Țepeș și a lui Mircea cel Bătrân, București, 1863; Ediția 2-a 1870.— Domnii regulamentari, București, 1869. — Viața lui Cuza, București, 1869; Idem 1870, 1873. — Viața lui Traian August, București, 1869. — Ștefan cel Tânăr, București, 1871.

7. *Poeme:* Conrad, București, 1867. — Traianida, București, 1869, 1870.

8. *Teatru*: Mihaiu, condamnat la moarte, București, 1867. — Ștefan Vodă cel berbant, București, 1867. — Alexandru Lăpușneanu, București, 1868. — Ștefan George Vodă, București, 1868. — Șease drame istorice (Mărirea și uciderea lui Mihaiu, Despot-Vodă, Mihnea Vodă, Postelnicul Cantacuzino, Brâncovenii și Cantacuzinii, Sorin), București, 1868.

Iată cum se apreciază în «Istoria literaturii române» de N. Iorga opera acestui poet:

«Cu încredere, cu o bogăție de cuvinte abstracte și o ușurință de vers fără pereche, fără idei însă, fără sinceritate de simțire, fără putință de concentrare de mărginire de alegere, de autocritică, naiv, ecou sonor, se înfățișează Tache Bolintineanu.

«Intâiu.... în poezii elegiace, cari seamănă perfect una cu alta și nu lasă în minte nici o urmă. După lunecarea zadarnică a valurilor retorice de silabe armonioase, el vorbește de «seri suspinoase», «de trubadurul după cale» care «udă coada harpei sale», de «îngeri blânzi» și «imnuri de filomele»...

«Bolintineanu a vrut să imite în baladă pe Alexandrescu, spirit mai greoiu poate, dar dela început așa de matur, în evocarea lui Mircea lui Cozia. Bine înțeles, Bolintineanu nu știe, nu simte și nu poate creà din nou acele vremuri sub înfățișarea lor deosebită sau măcar în proiectarea unei lumini fantastice care transfigurează chipurile asupra cărora cade. A citit paginile palide ale lui Florian Aaron, mai curând cartea franceză a lui Kogălniceanu și va fi urmărit literatura istorică nouă. Dar a prins numai anecdote și nume cu mirezmă din vechime, ceeace i se pare de ajuns pentru a încercà, din aceste puține elemente și cu un așa de sărac fond personal, să întemeieze balada românească.

«Și dacă măcar povestea ar fi bine înfățișată! Dar Bolintineanu nu știe, de obiceiu, să istorisească. In loc să dea mișcări, în loc să facă a scânteià sufletul în dialoguri, el prezintă numai, sub alt titlu, aceleași două trei scene stereotipe în care crede că poate izbutì mai ușor...

«Firește că această pătrundere în poezie, și într'o poezie care se poate înțelege așa de ușor și de oameni fără nicio cultură literară, a chipurilor istoriei naționale, oricât de slab și monoton ar fi fost ele zugrăvite, are însemnătatea sa. Aceste versuri, întovărășite mai târziu și de muzică, răspândiau între acei cari nu învățau în școală nimic despre trecutul țării și neamului cunoștința oamenilor mari și a împrejurărilor însemnate de pe vremuri. Fiecare bucată aproape cuprindeà în sine o morală.... Rezemată pe trecutul ei neatârnat și vitejesc, țara trebuià să tindă spre libertate și pentru aceasta să aibă înainte de toate grija de a desgropà vechea armă, de a o curățì de rugină și de a-i ascuțì tăișul...»

O FATĂ TÂNĂRĂ PE PATUL MORȚII

Această poezie, prin care Bolintineanu s'a făcut cunoscut, a apărut întâiu în revista «Curier de ambe sexe» Periodul IV 1842—1844. Heliade, care era pe atunci criticul cel mai ascultat, o însoțì de următoarea notiță: «Câți cunosc frumusețile poeziei, acea legănată și lină cadențare, acel repaos regulat al semistihului, acele expresii și asemănări răpitoare ce întineresc inima, câți, pe lângă acestea, după dreptate, mai cer și o limbă dela poet, pot judica versurile d-lui Bolintineanu, acest june necunoscut încă ca floricela împresurată în mijlocul unei lese, a-i salută talentul și a așteptà dela dânsul opere demne de un secol mai ferice». Poezia nu e pe deplin originală, este imitată — dar cu foarte multă libertate — după o poezie franțuzească.

Ca robul ce cântă amar în robie
Cu lanțul de brațe un aer duios,
Ca râul ce geme de rea vijelie,
Pe patu-mi de moarte eu cânt dureros.

Un crin se usucă și'n laturi s'abate
Când ziua e rece și cerul în nori.
Când soarele-l arde, când vântul îl bate,
Când grindina cade torente pe flori.

Așà făr' de veste pe zilele mele
O soartă amară amar a bătut
Și astfel ca crinul de viscole rele
Pe patu-mi de moarte d'odat'am căzut.

Abià 'n primăvară cu zilele mele,
Plăpândă ca roua, abià am ajuns,
Atuncea când cântă prin flori filomele
Și-o crudă durere adânc m'a pătruns.

Amară e moartea, când omul e june
Și ziua-i frumoasă și traiul e lin,
Când pasărea cântă, când florile spune[1])
Că viața e dulce și n'are suspin!

Să moară bătrânul ce fruntea înclină,
Ce plânge trecutul de ani obosit,
Să moară și robul ce'n lanțuri suspină,
Să moară tot omul cu suflet sdrobit;

[1]) Greșeală particulară graiului muntenesc, în loc de: *spun*.

Iar eu ca o floare ce naşte când plouă
Creşteam pe cunună să am desmierdări
Şi mie amorul cu buze de rouă,
Cu inimă dulce îmi da sărutări.

Ca frunza ce cade pe toamnă când ninge,
Suflată de vânturi aici pe pământ,
Ah! juna mea viaţă acuma se stinge
Şi anii mei tineri apun în mormânt.

MIHNEA ŞI BABA.

Este una din cele dintâiu poezii ale lui. S'a publicat în ediţia din 1847 cea tipărită de «Asociaţia literară» din Bucureşti pe când poetul erà la Paris. Este o povestire care a plăcut în vremea când a apărut, mai ales prin nota romantică şi prin excelenţa versificării; dar astăzi ea cu greu mai poate întâmpinà aceeaş apreţiere. Defectul cel mai mare este lipsa de claritate în concepţie şi în compoziţiune.

I.

Când lampa se stinge la negrul mormânt
Atinsă de aripi, suflată de vânt,
Când buha se plânge prin triste suspine,
Când răii fac planuri cum au a reţine
In barbare lanţuri poporul gemând,
Când demoni şi spaime pe munţi se adună
De urlă la stele, la nori şi la lună,
Intr'una din peşteri în munte râpos
Un om oarecare intră curagios.

II.

In peştera Carpaţilor
O oară şi mai bine,
Vezi templu Pacinaţilor
Ce cade în ruine.

Acì se fac misterele
De babe blestemate
Ce scot la morţi arterele
Şi hârcele uscate.

Acì se fierb şi oasele
In vase aurite,
Acì s'adun' frumoasele
Când nu mai sunt dorite.

O flacără misterică
Da palidă lumină;
Iar stâlpii în biserică
Păreau că se înclină.

Şi liliecii nopţilor
Ce au aicea locul
Ascunşi în hârca morţilor
Umblau să stingă focul.

O babă ce oroarele
Uscaseră în lume
Tot răscolià vâlvoarele,
Şoptind încet un nume.

III.

S'aude un sgomot de paşi pe aproape
Cum calcă strigoiul când va să desgroape
O tânără fată... — Colo... ascultaţi!
Să fie satana cu ochii de focuri?..
«Hei! cine să calce în negrele-mi locuri,
Se'ntreabă bătrâna... aici nechemaţi?...»
Ea zice, şi'n umbră un om se arată,
Cu ochii de sânge, cu fruntea uscată,
Teribil ca locul în care intră.
«Bătrână, el zise, îţi fă datoria!»
Şi vorba-i cum geme în zid vijelia
Din colţuri în colţuri grozav răsună.

BATRÂNA

«Ascultă-mă, Doamne! aveam în oştime
Un fiu oarecare vestit în mulţime
Prin luptele sale; erà fiul meu
Plăeut ca seninul, frumos ca o floare,
Şi pentru aceasta mai stam eu supt soare!
Erà pentru mine al meu Dumnezeu,
Şi pentru acestă m'am dat în pierzare:
Să-l fac între oameni ferice şi mare.
Am dat al meu suflet la negrul tartar.
Tu ştii mai departe. Ce? gemi de turbare?
Vrei sângele mumei, tu vrei răsbunare?
Loveşte! na sânul, tirane barbar!
Căci viaţa îmi este acum blestemată.
Oh! cum nu pot oare să sorb astă dată
Şi zilele tale şi sângele tău!
Dar nu pot, că fiu-meu în ultima-i stare
Oprì orice mână a da răsbunare...

Tirane! Vezi prada-ţi, vezi cugetul său».
Pe urmă c'o mână uscată şi arsă
Intr'una din hârce un sânge ea varsă
Şi dându-l lui Mihnea îi zise: «să bei!
E sângele fiu-meu, na! soarbe-l mai tare;
E cald şi e tânăr, cum vrei tu, barbare!
Na, soarbe, sau eu sorb p'al tău, de nu vrei».

IV.

Toţi morţii di mormânturi
Cu ghiarele 'ncleştate
Ca frunzele uscate
Ce sbor când suflă vânturi,
Spre Mihnea alergau;

Iar vârcolacii serii
Ce chiar din lună pişcă
Când frunzele se mişcă
In timpul primăverii,
Ţipând, acum sburau.

Şoimanele ce urlă
Ca vijelii turbate,
Coloase deşirate
Cu forma ca o turlă,
Din munţi în văi călcau.

V.

Un glas în mulţime teribil gemù
Şi ceata infernă [1]) îndată tăcù.

VI.

BLESTEMUL

«Ori unde vei merge, să calci, o tirane,
Să calci p'un cadavru şi 'n visu-ţi să-l vezi!
Să strângi tu în mână-ţi tot mâini diafane
Şi orice ţi-or spune tu toate să crezi.
Să-ţi arză plămânii d'o sete adâncă
Şi apă, tirane, să nu poţi să bei!
Să simţi totd'auna asupră-ţi o stâncă!

[1]) Formă necorectă în loc de: *infernală*.

Să'nclini a ta frunte la cine nu vrei!
Să nu se cunoască ce bine vei face!
Să plângi, însă lacrămi să nu poţi vărsà!
Şi orice dorinţă şi orice-ţi va place
Să nu poţi, tirane, să nu poţi gustà!
Să crezi că eşti geniu, să ai zile multe
Şi toţi ai tăi moară, iar tu să trăeşti!
Şi vorba ta nimeni să nu o asculte,
Nimic să-ţi mai placă, nimic să doreşti!»

VII.

Aşa vorbì bătrâna
Şi Mihnea tremurà:
Iar Naiba, ce fântâna
O soarbe într'o clipă
Şi tot de sete ţipă,
La dreapta lui sburà.

El are cap de taur
Şi ghiare de strigoiu
Şi coadă de balaur
Şi geme cu turbare
Când baba tristă pare,
Iar coada-i stă vâlvoiu.

Iar nagodele urâte,
Ca un mistreţ la cap,
Cu lungi şi strâmbe râte
Cu care de pe stâncă
Râm [1]) marea cea adâncă
Şi lumea nu le 'ncap

Şi sease legioane
De diavoli blestemaţi
Treceau ca turbiloane [2])
De flăcări infernale
Călări toţi pe cavale [3])
Cu perii vâlvoiaţi.

Şi mii şi mii de spaime
Veniau din iad râzând
Pe Mihnea să defaime,
Căci astfel baba are
Mijloc de răsbunare
Pe mort nesupărând.

VIII.

Mihnea încalecă, calul său tropotă;
Fuge ca vântul;

[1]) Formă gramaticală necorectă; trebuià: **râmă.**
[2]) Neologism nepotrivit: *vârtejuri.*
[3]) Cuvânt format de Bolintineanu, în loc de *cai.*

Sună pădurile, fâşie frunzele,
Geme pământul;
Fug legioanele, sbor cu cavalele,
Luna dispare;
Cerul se 'ntunecă, munţii se cleatenă,
Mihnea tresare.
Fulgerul scânteie, tunetul bubue;
Calul său cade;
Demonii râseră; o ce de hohote!
Mihnea jos sare.
Insă el repede iară încalecă,
Fuge mai tare;
Fuge ca crivăţul: sabia-i sfârâe
In apărare.
Aripi fantastice simte pe umere,
Insă el fuge;
Pare că-l sfâşie guri însetabile,
Hainele-i suge;
Baba p'o cavală [1]) iute ca fulgerul
Trece 'nainte
Slabă şi palidă, pletele-i fâlfâe
Pe osăminte!
Barba îi tremură, dinţii se cleatenă,
Muge ca taur,
Geme ca tunetul, bate cavalele
Ca un balaur.

IX.

O, ce de hohote! râseră demonii!
Iadul tot râse!
Insă pe creştetul munţilor, zorile
Zilei venise.

---

[1]) Deşî e acelaş cuvânt format de el, ca mai sus, ritmul cere să citim: *càvală*.

CUPA LUI ȘTEFAN

Poezia aceasta își găsește subiectul într'una din povestirile lui Neculce din «O seamă de cuvinte»: «Lăsat-au Ștefan-Vodă la mânăstirea Putna arcul și un păhar... La vremea lui Constantin Cantemir Vodă, fiind răscoală, au venit niște Cazaci cu Leși, vrând să jăcuească ce ar găsi în mânăstire. Deci fiind un turn cu bună tărie nu puteau să jăcuească; deci au zis călugărilor să dee turnul... dară călugării nu vroiau să dee turnul. Iară acei Cazaci cu Leși îndată au aprins mânăstirea; iară călugării îndată au dat turnul... Atunci au jăcuit tot din turn ce au fost a boieri și a neguțitori, iară a mânăstirii nu au luat nimică, fără numai arcul lui Ștefan-Vodă. Iară păharul au fost până la a treia domnie a lui Mihail Racoviță și scoțându-l din turn un egumen pre anume Misail Chisăliță și vrând să se fălească au băut la masă cu acel păhar și bând mult s'au îmbătat și fiind beți au stricat un lucru scump, domnesc și de minune ca acela». — Să se observe însă cum a schimbat Bolintineanu datele din cronicar: la acesta este o simplă anecdotă fără nici o poezie, pe când la poetul modern faptele se prefac și li se dă o înfățișare poetică. — O aflăm publicată în «Legende noi» 1862.

Intr'o mânăstire din trecut rămasă,
In domneasca sală se întinde masă.
Misail prezidă ăst banchet voios
Și în timpul mesei zice dureros:

— «Ștefan după moarte lăsă moștenire
Arcul său și cupa l'astă mânăstire.
Cu Cantimireștii, Leșii au venit
Și, prădând locașul, arcul au răpit;

Insă nu răpiră cupa minunată!
Ea trăește încă; de mirare!... iată!
El arată cupa... toți s'au minunat.
Ea erâ săpată dintr'un matostat.

Servii varsă 'ntr'însa dulce tămâioasă.
Fie cine 'nchină pentru o frumoasă.
Câne la cel din urmă rândul a venit,
Misail ia cupa și'astfel a vorbit:

— «Unde este timpul cel de vitejie?
Timpul de mari fapte, vai! n'o să mai vie?
A căzut Moldova, căci orice Români
Se roșesc la gândul de-a mai fi stăpâni.

Ei îmbracă manta de înțelepciune;
Dar ca să-și ascunză trista slăbiciune.
Dar înțelepciunea făr'a cutezà
E ca cutezarea făr'a cugetà.

Când vedem sfioasă patria română,
Ne-aducem aminte vorba cea bătrână:
Cel ce-i mai aproape de mormântul său,
La ideia morții tremură mai rău!

Ștefan nu mai este... însă o să vie
Alți Ștefani cu viață și cu bărbăție.
Dacă timpul d'astăzi ne apasă greu,
Viitorul este al lui Dumnezeu.

Insă, pân' să vie lanțul să ne rupă,
Nu va mai bea nimeni din această cupă.
Când un suflet mare se va arătà,
Hârburile cupei le va adunà».

Zice, aruncă cupa și o sparge 'n trei...
Nimeni n'a strâns încă hârburile ei!...

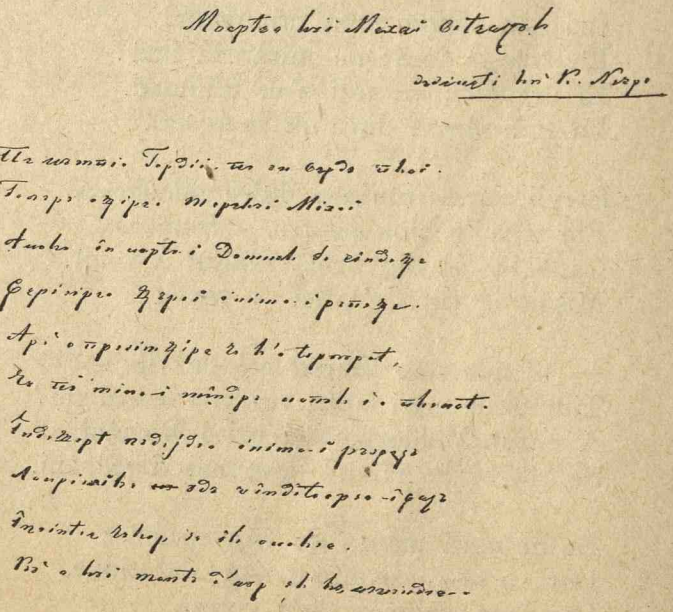

Autograf al lui Bolintineanu
(Manuscris din colecția Academiei Române)

SAN MARINA

Intre călătoriile ce a făcut Bolintineanu a fost şi aceea prin Macedonia. Macedonean de fel şi el, a căutat să se apropie de sufletul fraţilor săi din ţinuturile acelea şi a aflat în viaţa şi obiceiurile lor multe subiecte de inspiraţie. Poeziile sale de acest fel s'au adunat sub titlul de «Maeedonele» şi s'au publicat mai întâiu în ediţia din 1865.

E vorba aci de vieaţa unora din Românii Macedoneni, aşà numiţii Fârşeroţi, cari duc o vieaţă aproape nomadă; iarna merg spre câmpie cu turmele lor, iar vara se urcă pe munţi.

San Marina astăzi are
Sărbătoare de păstori
O serbare
De plecare
La Vardar [1]) ce cură'n mare
Alergând pe pat de flori.

Se întinde masă dalbă
Pe un plaiu, lângă Cătun,
Cu smântână
Dela stână,
Cu faguri de miere albă
Şi cu vin dela Zeitun [2]).

Dintr'o mână 'n altă mână
Cupa pregiurată 'n flori
Trece plină;
Beau, închină
Pentru ţera lor română,
Pentru turme şi păstori.

Cei bătrâni cu albe plete
Cei dintâi la masă 'nchin!
Hora pasă [3])
Lângă masă
De flăcăi şi june fete
Cu păr negru cu alb sân.

Fluerele şi cavale
Sună vesele cântări;
Lângă mese
Cete dese
De copii se joc pe vale,
Ca 'ntr'un vis de desfătări.

Preoţi binecuvintează
Şi atunci toţi s'au mişcat
De plecare
Către mare;
Turmele înaintează,
Toţi cu totul le-au urmat.

Caii poartă în spinare
Corturi, paturi, aşternut,
Toată casa,
Toată masa
Şi veşminte de 'mbrăcare
Tot ce au, tot ce-au avut.

Mumele în glugi pe spate
Poartă prunci cu păr bălaiu
Sau mioare
Lâncezioare..,[4])
Clopotele legănate
Sună depărtat pe plaiu.

---

[1]) Fluviul Vardar se varsă în golful Salonic.

[2]) Localitate vestită prin vinurile sale.

[3]) *Pasă: trece;* formă verbală ce se întâlneşte des la Alecsandri şi la Bolintineanu. Azi e aproape dispărută.

[4]) Slăbite, abia născute.

Turma beagă [1]), câinii latră,
Caii nechiază uşor;
Mai departe,
La o parte,
Sub o măgură de piatră,
Cântă 'n fluer un păstor.

Şi pe cale mic şi mare
Stă, mai cată către sat
Cu plăcere
Şi durere
Şi-i trimete fiecare
Inc'un dulce sărutat.

Seara vine şi păstorii
La pârâu toţi se opresc,
Şi fac focuri
Şi fac jocuri
Pân'ce visele-aurorii
Peste ceana [2]) lor plutesc.

Astfel trece scurta viaţă
De străini neatârnaţi,
Ca cocorii
Şi ca norii
Când pe câmpuri de verdeaţă
Când pe munţii cei înalţi.

---

[1]) Behăeşte.

[2]) Formă particulară a lui Bolintineanu, în loc de: *geană*.

MIHAIL KOGALNICEANU

1817—1891

Născut la 1817, învaţă mai întâiu în casa părintească şi într'un pensionat francez din Iaşi. In 1834 plecă, cu fiii Domnitorului Mihail Stnrdza, la Lunéville (Franţa) şi apoi la Berlin, unde făcù studii serioase. Fiind încă la studii, scrise un articol despre *Limba şi literatura română* într'o revistă germană şi două lucrări istorice în limba franceză: despre *Ţigani* şi *Istoria Valahiei, Moldovei şi a Valahilor de peste Dunăre*. In 1838 se întoarse în ţară, iar în 1840 întemeiă revista *Dacia Literară* şi *Arhiva Românească*. In 1843 fu numit profesor de istorie la Academia Mihăileană şi deschise cursul său prin acea cuvântare care a rămas clasică. In aceeaş vreme scoase împreună cu Ioan Ghica, V. Alecsandri şi Costache Negruzzi revista *Propăşirea*, care, ştergându-i-se de censură titlul, a rămas numai cu numele de *foaie ştiinţifică şi literară*.

Kogălniceanu la 18 ani
(Portret publicat în broşura «Unirea» 1909)

Luă parte la mişcarea din 1848, năbuşită de Mihail Sturdza.

După aceea se ocupă de literatură: în 1852 apar cronicele Moldovei; în 1854, *Album-istorico-literar;* în 1855 colaborează la *România-literară;* dar îndată intră cu putere în mişcarea politică, redactând *Steaua Dunării* (1855-1859).

In propaganda pentru unirea ţărilor, el joacă rol de căpetenie, ca jurnalist şi ca deputat în divanul ad-hoc. Prin stăruinţele lui partida naţională dobândeşte casarea primelor alegeri şi adunarea unui nou divan, trimis de o alegere nouă şi partizan al unirii. Lucră apoi pentru unirea definitivă a ţărilor sub Cuza.

In vremea acestui Domnitor, el ca prim-ministru îşi legă numele de două mari acte: secularizarea averilor mânăstireşti şi împroprietărirea ţăranilor.

Sub domnia principelui Carol, luă parte la toate actele principale ale vieţi cursului de istorie, Iaşi, 1843; reproducere în Biblioteca populară Socec şi în

noastre politice; iar momentul cel mai însemnat din această parte a activității sale este în vremea războiului din 1877—78 și în vremea Congresului din Berlin. Era atunci ministru de externe și fu trimis ca delegat al României împreună cu Ion C. Brătianu. Amândoi se prezentară și susținură drepturile statului nostru în fața congresului.

Membru al Academiei din 1868, Kogălniceanu se ocupă cu studiul istoriei de câte ori trebile țării îi dădeau răgaz și, cu câteva luni înainte de a murì, citì cu ocazia jubileului Academiei o interesantă lucrare despre liberarea Țiganilor, împroprietărirea țăranilor și alte chestii la a căror rezolvare contribuise ca om politic. Murì în 1891.

* * *

Kogălniceanu a dat cea mai mare parte a vieții lui politicei și oratoriei; totuș și în mișcarea literară el a avut — în anumite momente — un rol însemnat.

Kogălniceanu în 1877

Să notăm că, încă de tânăr, a atras atenția lumii științifice streine asupra poporului nostru, asupra limbii românești și asupra puținelor produceri ce ieșise la iveală în literatura română. Intors în țară, toată vremea dintre 1838 și 1856 el și-a dat-o mai mult literaturii. Autor a câtorva nuvele și a câtorva piese de teatru, localizate sau traduse, el a fost mai ales istoric și critic literar. Critica lui urmărià desvoltarea producțiunilor românești în spirit remânesc, prin înlăturarea traducerilor și imitațiunilor după streini. El a fost, cu Alecsandri și cu Const. Negruzzi, un factor de căpetenie în activitatea culturală din epoca 1838—1848. Pentru istoriografia noastră el e și mai însemnat, fiindcă a cerut chiar la deschiderea cursului său o metodă cât mai serioasă, arătând exagerațiunile istoricilor ardeleni. Publicarea Letopisețelor și documentelor din «Arhiva» a însemnat un pas mare în desvoltarea cercetărilor istorice.

Lista principalelor lucrări în legătură cu literatura și istoria ale lui Kogălniceanu:

1. *Istorie literară:* Romänische oder Wallachische Sprache und Litteratur, Berlin, 1827. Traducere română, București, 1895.

2. *Istorie:* Esquisse sur l'histoire, les moeurs et la langue des Çigains, Berlin, 1837; Traducere germană, 1840; Traducere română, Iași, 1900. — Histoire de la Valachie, de la Moldavie et des Valaques Transdanubiens, Berlin, 1837; Idem, Berlin, 1854. — Arhiva românească, Iași, 1841. — Cuvânt pentru deschiderea

Biblioteca pentru toți. — Letopisețele Țării Moldovei, Iași, 3 volume: I, 1852, II, 1845, III, 1846; Ediția 2-a, București 3 volume: I-II 1872, III 1874.

3. *Reviste și ziare:* Alianța românească, Iași, 1840. — Dacia literară, Iași, 1840. — Propășirea, foaie artistică și literară, Iași, 1844. — Album istoric și literar, Iași, 1854. — Steaua Dunării, Iași, 1855—1859.

4. *Teatru:* Două femei împotriva unui bărbat, Iași, 1840. — Orbul fericit, Iași, 1840.

5. *Literare:* Iluzii pierdute, Un întâiu amor, Iași, 1841; Idem Socec; Idem Biblioteca pentru toți.

Iată cum caracterizează d. Xenopol, în discursul său de recepție la Academie, figura acestui mare bărbat:

«In decursul întregei sale vieți, Kogălniceanu a urmărit o singură ideie: înălțarea neamului său. In slujba acestui patriotism neînduplecat, el puse o putere de cugetare, o bogăție de mijloace și o încordare a voinței, cum rar numai se pot întâlni îmbinate în aceeaș ființă. In puterea acestor însușiri s'a putut el înălța așa de sus în sânul unei generațiuni, pentru care iubirea de țară și jertfirea spre binele obștesc erau hrana obișnuită a sufletului. A fost un stâlp al țării, întruparea cea mai minunată și mai caracteristică a minții românești, cristalizată în geniala lui natură. Vesel și glumeț, bun și chiar blajin în relațiunile sale private, la treabă devenià aspru și serios, stăruitor și energic. Știa să facă deosebire între omul ce aparținea lui și omul ce aparținea țării. Inzestrat cu o mare bogăție de idei, totdeauna alimentată prin un studiu neîncetat, el posedă talentul minunat de a se coborâ cu ușurință din sfera cugetării către lumea realității, precum și de a închegà în idei bogata varietate a faptelor. De aceea fu el tot atât de mare legislator pe cât și orator neîntrecut. Desfătarea lui de munca obositoare a carierei politice o găsià în sfera frumosului, în cetirea autorilor mari și în contemplarea creațiunilor artei. In concepțiune, adevărul; în gust, frumosul; în fapte, binele; iată în rezumat viața lui Mihail Kogălniceanu.

«A murit, căci a trebuit să plătească birul neînduplecat al naturii; a lăsat însă după el o mare dungă de lumină, și generațiile viitoare vor întâlnì pretutindenea numele său alipit de tot ce s'a făptuit mare și însemnat, în marea și însemnata epocă a regenerării noastre».

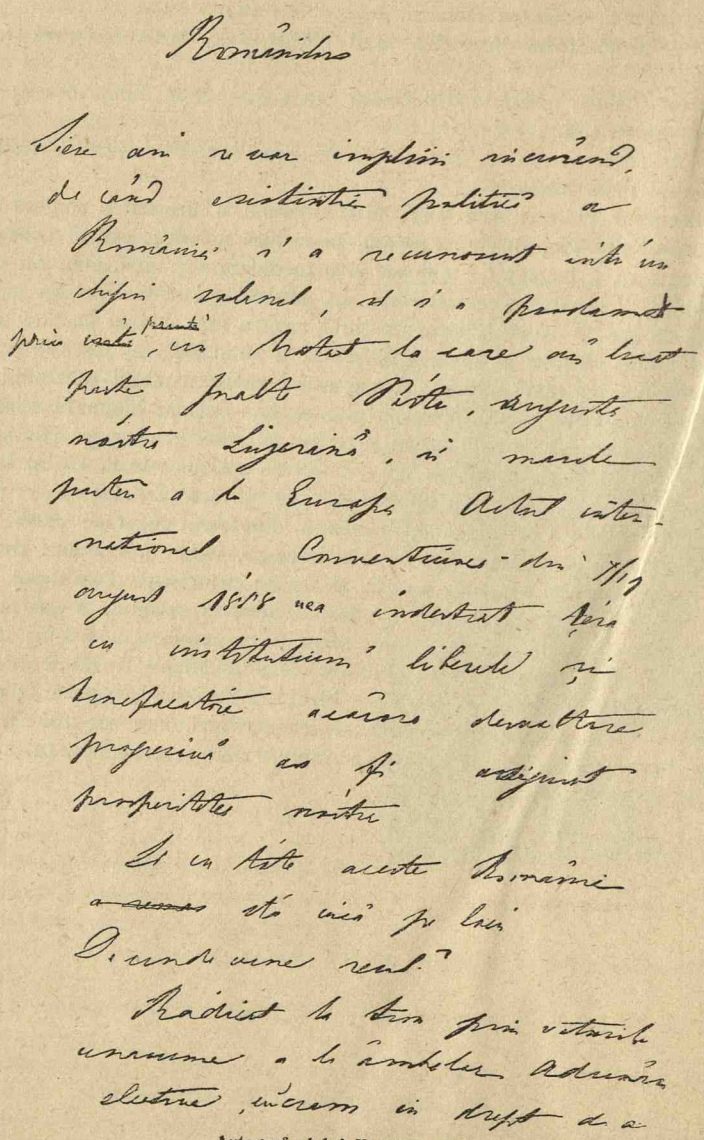

Autograf al lui Kogălniceanu

(Începutul proclamaţiunii Domnitorului din 1864, redactată şi scrisă de Kogălniceanu. Colecţia de documente privitoare la lavitura de stat publicată de V. M. Kogălniceanu).

LITERATURA IN PRINCIPATE INTRE 1830 — 1840

In anul 1845 Kogălniceanu publică într'un volum poeziile lui Hrisoverghi.
In prefaţă ce precede colecţiunea el povesteşte viaţa acestui tânăr poet şi îi apreciază — exagerându-i — activitatea literară. Din această prefaţă se reproduce mai jos partea care caracterizează starea literaturii din principate între 1830—1840.

Literatura în Moldova pe atuncea deabia începuse a renvià; dar slabă, neînsemnată şi alcătuită numai din proaste traducţii sau imitaţii, şi mai rele însă încă, de originaluri străine; poezia erà mai mult în formă, în cuvinte decât în idei. Mitologia părăjinită, afectaţia şi conţetele[1]) italieneşti erà de modă; la fieşcare rând a compunerilor din vremea aceea nu găseşti decât muze şi iar muze, Apolon, Orfeos, Belona, când Mars, când Aris, Aheron, Dafnis, Tirsis, şi toţi zeii din Olimp şi Tartar. Toate acele compuneri erà ode imitate, versuri anacreontice, imne, fabule şi mai ales sonete, felul de poezie favorit a Orfeilor care ne asurziau urechile pe atunci.[2]) În Ţara Românească, poezia avea mai multă nervă[3]) şi începuse a se îndreptà după glasul naţional; multe bucăţi de o adevărată poezie se şi publicaseră de Văcăreşti, Eliad, Cârlova; cele întâiu încercări ale lui Alexandrescu ieşiseră de asemeni de sub tipar şi vestià Românilor un marn poet. Dar, din nenorocire, scrierile lor sau nu pătrunseseră încă în Moldavia, sau erà cunoscute numai de un mic număr de cititori; Milcovul este o stavilă destul de mare, care încă astăzi opreşte sau cel puţin întârzie sloboda trecere a rodurilor duhului din o ţară în alta. Publicul nostru dar nu cunoaşte decât pe autorii moldoneni, cari din pricină mediocrităţii lor, lasă pe cetitor rece, căci nu aveà nimica cu ce să-l intereseze.

---

[1]) *Concetti*, fel de exprimare manierată în care autorul vrea să scoată efecte mai mult din vorbe decât din idei.

[2]) Aluzie la literatura ce făceà cu deosebire Asachi în *Albina românească*

[3]) Nerv.

UNIREA PRINCIPATELOR

Se ştie că divanurile adhoc erau convocate. în urma hotărîrei Congresului din Paris, ca să se pronunţe asupra chestiunii unirii ţărilor şi altor chestiuni constituţionale. Se ştie asemenea că adunările ambelor ţări au votat unirea. In adunarea moldovenească au fost *două* voturi *contra:* a episcopului Nectarie Hermeziu şi al lui Alecu Balş. După ce Balş a citit propunerea sa în ziua de 7 Octomvrie 1857, Adunarea a decis că n'o poate luà în consideraţie, de vreme ce e semnată numai de 2 membri. Cu toate acestea Kogălniceanu a socotit că e nevoie să se spună câteva cuvinte şi rostì discursul ce urmează, care e o pledoare entuziastă pentru unire. După această cuvântare, unirea s'a primit cu 81 voturi fiind contra 2.

Mulţămesc Adunării, sau mai bine zicând să se felicìteze Adunarea, de dovada de nepărtinire ce au dat astăzi, învoind onorabilului deputat de Putna şi Prea sfinţitului locotenent de Roman de a-şi exprimà opiniile liber şi neîmpiedicat, cu toate că pentru propuneri şi amendamente art. 60 din repulament cere ca, spre a fi ele primite la cetire, trebue să fie ele sprijinite cel puţin de cinci membri.

Propunerea onorabilului deputat de Putna însă în toată Adunarea n'au găsit decât un singur sprijinitor, şi adunarea totuş au învoit cetirea acestei propuneri şi înscrierea ei în protocolul zilei.

Mulţămesc, şi felicitez adunarea. Noi astăzi am dat dovadă că suntem demni de libertatea ce Europa ne-au recunoscut, de a ne rostì dorinţele ei trebuinţele.

In toată această adunare, însufleţită de o singură simţire, de o singură dorinţă, asigurarea naţionalităţii noastre, două singure glasuri s'au găsit cari voesc a merge în contra voinţei naţiei, contra voinţei lui Dumnezeu, cerând păstrarea statului quo, şi prin urmare a nămolului de nenorociri şi de abuzuri, care-i formează trista istorie, şi cu toate acestea adunarea, puind deoparte restricţiile regulamentului său, au învoit ca astăzi toată opinia, fie cât de anti-naţională, cât de singuratică, să se exprime liber şi neîmpedicată în faţa ţării, care o va descuviinţâ, în faţa Europei, care o va judecà.

Libertate pentru opinii, respect pentru persoane: aceasta este linia de purtare care ne insuflă astăzi, care trebue să ne insufle totdeauna.

După ce însă am ascultat opinia DD. Locotenentului de Roman şi a deputatului de Putna, să-mi fie iertat acuma de a-i întâmpinà. Şi întâiu încep cu părintele de Roman. Prea sfinţia sa au rostit o curioasă teorie, adică că este învoit a

aveà între patru ochi o opinie și în public o altă opinie. Intre alte cuvinte, alt om sunt, alte lucrez în patru ochi și alt om sunt și alte lucrez în public; că în patru ochi am o iscălitură și în public am o altă iscălitură.

Teorie curioasă, descuviințată de morală în gura unui om, descuviințată de religie mai ales în gura unui preot. Socot că părintele de Roman singur va recunoaete ușurătatea expresiei, sub care au voit a ascunde apostazia sa politică.

Vin acum la D. marele logofăt și cavaler Alecu Balș. D-lui în loc să vie a ne vorbì ca deputat al țării, singurul titlu care ne dă drept de a vorbì aicea, ne-au rostit opinia sa ca proprietar de 80.000 fălci de pământ. Mare avere, frumoasă avere; nimenea din noi nu o are.

Insă este cinevà care o are înzecit mai mare de cât a d-lui deputatul de Putna. Acesta este unu oare cine, care se numește țară, acea țară care o reprezintează această adunare. D. deputat ne zice că are 80.000 fălci. Ei bine, noi Adunarea avem mai mult de cât chiar 800.000 de fălci, căci înfățișăm țara.

D. deputat ne zice că țara de abià a ieșit din agonia relelor trecutului, și apoi ca singură tămăduire cere urmarea lor, adică păstrarea statului quo, numai păstrarea privilegiilor și imunităților și a tuturor consecvențiilor care aduc după sine privilegiul nesprijinit de putere; dumnealui însă știe singur cum se păzesc în țară privilegiile particulare; avem dinaintea noastră soarta privilegiaților.

Un rău pierde jumătate din puterea sa, când îi cunoaștem origina. Răul țării noastre ni-l spune istoria, ni-l spun suferințele poporului. Fiecare pagină din analele noastre să o stoarcem și va curge sânge și lacrămi. Răul țării noastre ni-l spune glasul poporului prin un proverb: «Schimbarea domnilor, bucuria nebunilor!» Onorabilul deputat de Putna, singur în această adunare, singur în țara care saltă de entuziasm, a cărei inimă bate ca a unui om pentru drepturi, pentru naționalitate, pentru unire, care numai ea ne poate asigurà și drepturile și naționalitatea, singur vine și ne zice că nu voește să fim alta decât aceea ce am fost; adică călcați în picioare de toate neamurile, îngenunchiați în slăbiciune, atacați de gangrena corupției, înglodați în gunoiul abuzurilor.

Insă aceasta nu va fi. Timpul au sosit ca vechea proorocie a eroului patriei noastre să se împlinească.

Sunt acum trecuţi 350 ani de când Ştefan-cel-Mare pe patul morţii şi văzând norii ce ameninţă existenţa ţării noastre, chemă pe mitropolitul, pe consilierii săi, şi pe fiul său Bogdan şi-i îndemnă singur el, care de 40 ani ţinuse sabia în mână tare şi neînvinsă, îi îndeamnă ca să încheie o capitulaţie cu Inalta Poartă, capitulaţie onorabilă şi închizăşluitoare fiinţei noastre ca naţie, ca stat.

«Iar dacă duşmanul vostru v'ar prescrie condiţii ruşinătoare, «sfârşî el, atunci mai bine muriţi prin sabia lui, decât să fiţi »privitori impilării şi ticăloşiei ţării voastre. Dumnezeul părin»ţilor voştri însă se va îndurà de lacrămile slugilor sale, şi «va sculà dintre voi pe cineva, carele va aşezà iarăş pe ur«maşii voştri în libertatea şi puterea de mai înainte».

Prorocia acum se împlineşte. Uitaţi-vă acei ce nu voiţi a crede, la spiritul naţional, care astăzi insuflă cinci milioane de Români, şi spuneţi dacă acest mare cineva, dacă ţara întreagă nu este sculată, şi nu este vrednică de a fi iar o naţie. Drepturile noastre erà călcate, naţionalitatea erà ca şi îngropată; când din mijlocul furtunilor, răsboaielor, se ridică curcubeul păcii, când noul Lazăr, poporul românesc, adormit de trei secoli într'un somn tot atât de adânc ca şi moartea, noul mântuitor, Tratatul de Paris, vine şi-i zice «scoală-te şi vin după mine» şi Lazăr, şi poporul românesc se scoală, îşi aruncă giulgiurile după dânsul şi se arată naţie tânără, plină de viaţă şi plină de viitor.

Şi tocmai în acest minut, oameni ai trecutului, veniţi să ne faceţi lauda trecutului, veniţi şi vă încercaţi să puneţi o slabă stavilă căii unei naţii: vă refuzaţi de a crede în predicţia eroului şi sfântului nostru! Protestaţi încontra Unirei. O cred. Unirea este pentru ţară şi D-voastră nu voiţi nici ţară, nici naţie.

Fraţilor, onorabilul meu amic Hurmuzachi v'au desvoltat toate consideraţiile care ne face o lege ca să cerem şi respectarea drepturilor seculare ale Principatelor, şi Unirea şi Prinţul străin şi toate celelalte dorinţi, cuprinse în propunerea mea. Trebue să le repet şi eu acele zise şi rezise? Nu le simte toată inima, nu le judecă toată mintea? Nu ne-o spune îndestul legea fiecărui popor ce voeşte a fi?

Insă nu mă pot oprì de-a vă arătà şi simţirile poporului acel ce nu ştie a cetì, nici a scrie, acel care ca oameni ai naturii, nu ştie a spune decât ceeace simţeşte. Să fim stăpâni în ţara noastră, ziceà un onorabil deputat pontaş, să unim Moldova cu Muntenia, să tragem ca împrejurul unui loc sterp, un gard mare şi sdravăn; locul numai să fie închis, şi în curând, fără a fi chiar arat, fără chiar a fi semănat, vor venì vânturile, vor venì păsările cerului şi vor aduce sămânţă şi de flori şi de copaci; în curând ici, colo va răsărì câte o floare, ici, colo câte un copăcel; copacii vor creşte şi la umbră sub copaci vom mirosì florile, şi vom aveà o livadă mare şi frumoasă; în copaci vor cântà păsările şi la umbră se vor înveselì oamenii, binecuvântând pre Dumnezeu şi pre Impăraţi.—Iată, Domnilor de Roman şi de Putna, cum sătenii, cum noi, cum poporul, cum tot ce simte şi voeşte un viitor pentru copiii săi, pentru naţia sa, înţelege Unirea. Inima poporului nu se înşeală nici odată. Să ascultăm, fraţilor, inima poporului nostru; să ascultăm glasul şi interesul naţiei noastre, care ne strigă neîncetat: Unire şi Unire!

Să gândim că astăzi este ziua cea mai mare din veacul nostru, că astăzi nu numai că scriem, dar facem istoria ţării noastre.

Cât pentru propunerea D. deputat de Putna, să-i împlinim până la sfârşit cererile sale: să se puie la acte.

OPERA GENERAŢIUNII DELA 1848.

Tipărind a doua ediţiune a Letopiseţilor în anul 1872, Kogălniceanu pune în fruntea primului volum o prefaţă, din care s'au extras pasagiile ce urmează. Acì el îşi propune să arate care a fost rolul generaţiei româneşti dela 1848, din care făcea parte şi el. Cu acest prilej, el înfăţişează într'un tablou fazele principale, momentele cele de frunte ale trecutului nostru. Deşi are pe alocurea fraze declamatorii, în total este scris cu multă căldură şi cu mult simţ istoric.

In istoria popoarelor lumii moderne, cu deosebire demnă de toată mirarea este soarta naţiunii române! Din început înconjurată de puternici vecini, în luptă seculară cu ei, supusă apoi şi sfâşiată în mai multe trunchiuri, nu odată ea a fost pe marginea prăpăstiei, nu odată existenţa şi chiar numele său au fost în ajunul de a fi şterse din cartea ome-

nirii; şi, fapt curios, tocmai în acele momente de durere, când fiii ei cei mai energici, cei mai plini de credinţă în vitalitatea gintei române desperau, tocmai atunci Provedinţa luà de mână pe naţiunea noastră, ca pe fiica iubită între fiicele cele mai iubite, o scoteà din toate pericolele şi o realţà mai tânără şi mai sdravănă decât fusese înaintea orei pieirei! N'avem dar drept, noi, Românii, de a susţine că la gurile Dunării de jos, nouă ni s'a dat o misiune de împlinit!

Se apropie 200 de ani de când — în mijlocul resbelelor exterioare şi civile, în mijlocul a tot felul de tiranii din lăuntru, sub cari apoi şi-a pierdut şi viaţa — Miron Costin,

ЛЕТОПІСІЦІЛЕ

ЦЪРІЇ МОЛДОВІЇ

пѹблікате пентрѹ ѧнтъїаші датъ

DE

М. КОГЪЛНІЧЕАНѸ.

ТОМ I.

Нотіцій піографіче а Кронікарілор де М. Когълнічеанѹ.
Кѹвънт інтродѹктів ла Історіса Націоналъ де М. Когълнічеанѹ.
Карте пентрѹ дескълекатѹл дінтъі а Молдовеі де Мірон Костін.
Карте пентрѹ дескълекатѹл дінтъі а Молдовеі де Некѹлаі Костін.
Domnii Молдовіі ші шеаца лор де Ворнікѹл Григорі Ѹреші (1354—1594).
Летопісіцѹл Логофътѹлѹі Мірон Костін (1594—1662).
Ливидінсе

Іашії
ЛА ТОАТЕ ЛІБРЕРІІЛЕ.
1852.

Titlul primei ediţiuni a Letopiseţilor lui Kogălniceanu.

în 1677, scriind Letopiseţul Moldovei, ziceà aceste dureroase cuvinte: «*Ce sosiră asupra noastră aceste cumplite vremi de acum, de nu stăm de scrisoare, ci de griji şi suspinuri; şi la acest fel de scrisoare gând slobod şi fără valuri trebueşte; iar noi privim cumplite vremi şi cumpănă mare pământului nostru şi nouă!*»

Cincizeci de ani mai târziu, situaţiunea devenise mai rea; şi bietul Ion Niculcea, aproape de a-şi închide ochii, după o lungă viaţă plină de furtuni. strigà în marea sa durere: «*Oh! Oh! Oh! Săracă ţară a Moldovei! Ce soartă de viaţă ţi-au căzut! Cum au mai rămas om trăitor în tine, de mare mirare este, cu atâtea spurcăciuni de obiceiuri ce se trag până astăzi în tine, Moldovo!*»

Când asemenea accente dureroase ieşiau din piepturile bătrânilor noştri cronicari, fiecare din ei om de stat însemnat al timpului său—ei nu numai arătau durerile tristului secol în care trăiau, dar prevedeau şi prevestiau viitoarele nenorociri ale ţării: tăiarea sau isgonirea ultimilor Domni români, secolul de fier şi de tină al fanarioţilor, prefacerea oraşelor dunărene în cetăţi turceşti, cedarea pe un timp a banatului Craiovei, pierderea până azi a Bucovinei şi a Basarabiei, în fine mai mult decât iminenta ştergere a ţărilor române de pe harta Europei!

Şi cu toate acestea, după grozavul potop străluceşte curcubeul reînseninării orizontului românesc! Marea revoluţiune franceză zice popoarelor, ca şi Christ lui Lazăr: Sculaţi-vă! Numele lui Napoleon, ca în toată lumea, străbate şi la Dunărea de jos! Simţimântul naţional renaşte, Tudor Vladimirescu revindecă drepturile nu numai ale ţării, dar şi ale claslor desmoştenite. El ia arma nu numai în contra fanarioţilor, dar şi contra boierilor sau a despuietorilor norodului, spre a întrebuinţà propriile sale cuvinte. Revoluţiunea sa naţională şi tot odată socială, este sâmburele nu numai al revoluţiunii din 1848, dar şi al actului de emancipaţiune din 1864. Fanarioţii se izgonesc din domnia Moldovei şi a Ţării Româneşti. Pe urmă naşte resbelul între Rusia şi Turcia din 1828—1829. Pacea dela Adrianopole se încheie. Autonomia Principatelor se consfinţeşte prin acest tractat într'un chip pozitiv. Domniile române viagere şi alese, după data străbună,

se reînființează. Un guvern întemeiat pe anume legi și așezăminte, supus controlului Adunărilor obștești, înlocuește ocârmuirea desfrânată și distructrice a despoților streini; și ginta Română nu piere!

Dar, nouă nenorociri vin să apese vechile colonii ale lui Traian. Protectoratul rusesc degenerează în Proconsulat. Domnii nu sunt decât niște locotenenți ai consulilor Țarului. Tot simțimântul de naționalitate și libertate este interzis și înăbușit.

Revoluțiunea franceză din 1848 își află răsunetul — ca în toată Europa—în Iași și București! Insă mișcarea este curând reprimată. Ocupațiunea turco-rusească vine în ajutorul reacțiunii din năuntru. Autonomia țării redevine un simplu cuvânt; garanțiile naționale și constituționale ale tractatului de Adrianopole se înlocuesc cu hidoasa convențiune dela Balta Liman, care este negațiunea a toată independența, a toată libertatea și legalitatea dinăuntru! Domnii nu se mai aleg de țară; ei se numesc în Constantinopoli, sau, mai bine zicând, în Petersburg.

Când prezentul erà atât de negru, iată și viitorul ce în 1852 ne așteptà. Principatele erau în ajunul de a fi luate de către Rusia ca zălog pentru cheia Sfântului Mormânt! Sub pretextul de a se ocrotì Grecii ortodoxi, Românii ortodoxi aveau a-și vedeà țara ocupată de armiile împăratului ortodox, și dată pradă tuturor relelor resbelului!

. . . . . .

Ei bine, tocmai atunci, când națiunea renunțà chiar la speranță, Franța, Anglia și Italia rădicau mănușa ce Rusia aruncase lumii civilizate. Resbelul Crimeei naște! Drapelele puterilor aliate fâlfâe pe zidurile sfărâmate ale Sebastopolei. In acelaș timp, o mână de Români se fac pelerinii și apostolii naționalității lor. Ei străbat în oficiurile presei și în cabinetele diplomaților; glasul lor ajunge până la tronurile Monarhilor, arbitrii lumii! Energia și elocvența lor devine stăpână opiniei publice și România este copilul de predilecțiune al Europei, precum fusese Elada în 1821—1828!

Pacea dela Paris se încheie în 18/30 Martie 1856. Românii sunt chemați de a se rostì însiși ei în privința viitoarei organizațiuni a patriei lor; și înadinși-trimișii Areopagului European vin în București și în Iași, spre a ascultà glasul și dorințele unei națiuni deșteptată din mormânt!

Vântul libertății împrăștie norii negri de pe orizontul Dunării de jos. Ce mare, ce frumoasă epocă începe atunci! După secoli de despotism și de înjosire națională și socială, toate clasele poporului Român se întrunesc în Adunările-mume din 1857! *Frăția românească renaște!* Pe aceleași bănci și pentru același scop: *formarea statului român,* se întrunesc într'o strângătură de mână Domni, boieri și săteni. *Atunci n'am mai avut a scrie istorie, am făcut istorie!*

. . . . . .

Dela 1859 până la 1864, ce n'am făcut? Alegerea unui singur domn pentru ambele principate, și, în curând ca consecință, Unirea țărilor plină și întreagă, secularizarea averilor mânăstirilor închinate și neînchinate; oborîrea clacei (boerescul), împroprietărirea țăranilor. Marea chestiune socială, care pretutindeni a costat sacrificii materiale colosale, ruina de clase întregi și șiroaie de sânge, în România se desleagă fără o picătură de sânge, fără ruina nimănui. Și apoi, egala îndrituire a tuturor claselor societății române; instrucțiunea publică generală gratuită și obligatoare; înarmarea întregei națiuni, ca principiu, în fapt o armată numeroasă și bine organizată, cum Dunărea de jos nu văzuse o asemenea din timpurile lui Ștefan și Mihaiu! Și câte alte reforme, adevărat liberale! Unificarea codurilor cu maritagiul civil, cu juriul, cu oborîrea pedepsei de moarte; legea județeană; legea comunală; camerele de comerț și de agricultură; concursurile și expozițiunile de agricultură și de industrie națională, sistemul metric zecimal, etc. etc.

Și, mai presus de toate, ruperea convențiunii dela Paris, încât ea mărginià autonomia țării; și, ca preambul la statutul din 1864, Europa recunoscând României dreptul absolut de a-și preface guvernul și legile dinăuntru după trebuințele și interesele sale, fără cel mai mic amestec și intervențiune din afară!

Iată ce a făcut generațiunea dela 1848—1864, generațiune la care, să-mi fie permis, nu fără oarișicare mândrie, de a mă numără și eu.

VASILE ALECSANDRI

1819—1890

Alecsandri se născù la Bacău si-şi făcù primele studii într'o şcoală franceză din Iaşi, unde cunoscù pe viitorii lui prieteni, Kogălniceanu şi Millo; apoi fu trimis la Paris ca să înveţe medicina; dar el se întoarse în ţară pe la 1839 cu simplul titlu de bacalaureat în litere şi cu câtevà încercări poetice în limba franceză.

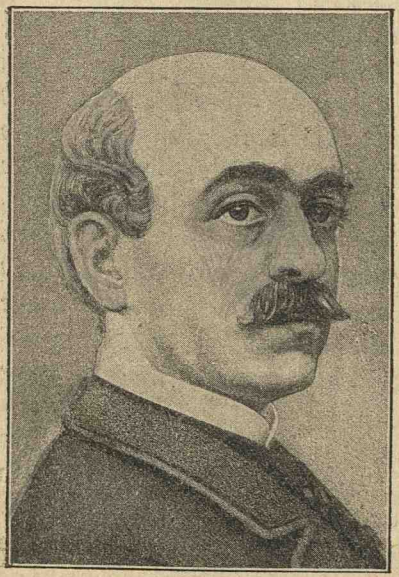

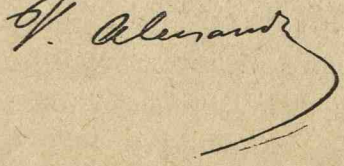

Pe atunci Kogălniceanu scoteà revista «Dacia literară». Acì publică Alecsandri prima lucrare «Buchetiera din Florenţa», amintire dintr'o călătorie în Italia.

Fiind închisă revista şi pierzând pe mama sa, Alexandri trăeşte câtăvà vreme retras, călătoreşte prin ţară, unde adună poezii populare, pe cari aveà să le dea la lumină mai târziu cu atât efect.

Numit la 1840, împreună cu Negruzzi şi Kogălniceanu, director al teatrului, Alecsandri se hotărî să creeze genul dramatic în limba noastră, mai ales că înţelegeà cât de mare importanţă are scena pentru mişcarea politică.

La 1848 el fu dintre tinerii cari voiau schimbare cu orice preţ şi pe cari Mihail Sturdza îi prinse şi-i închise sau îi exilă. Atunci plecă şi el şi cutreeră multe din capitalele Europei ca să-şi facă cunoscută ţara. In articole prin gazete şi reviste, în convorbiri cu persoane politice, apără cauza

principatelor și întreținù interesul din ce în ce crescând pentru națiunea română.

Intorcându-se în țară, scrise poezii și fundă revista «România literară», în care se publicară multe lucrări de valoare.

Membru în divanul ad-hoc, ministru de externe în timpul căimăcămiei din 1858, își dete toate silințele pe la cabinetele streine ca să îndeplinească dorințele Românilor. Venind la tron Cuza, tot el fu însărcinat să cutreere Europa ca să capete recunoașterea nouei stări de lucruri.

După 1866 se retrase din politica militantă, se ocupă numai de literatură și publică multe lucrări în *Convorbiri literare*. In această vreme scrise *Pastelurile* sale.

Când venì răsboiul din 1877, Alecsandri regăsì în sine toată vigoarea tinereții ca să cânte acele fapte, dându-ne pe «Peneș Curcanul», «Balcanul și Carpatul», ș. a.; la concursul din Montpellier luă ca premiu o cupă, cu poezia «Ginta latină», fiind de atunci numit «Bardul latinității». Scrise apoi piese: «Despot-Vodă» și «Fântâna Blanduziei». In fine, la 1887 se duse ca ministru plenipotențiar la Paris, unde, după câțivâ ani, se bolnăvì și venind în țară, murì la Mircești, lângă frumoasa luncă, pe care a cântat-o cu atâta talent.

* * *

Activitatea literară a lui Alecsandri e foarte întinsă și foarte variată.

In traiul său pe la țară, în călătoriile prin Ardeal și Bucovina, adună poezii populare, pe cari le publică mai întâiu separat (1852—1853), apoi într'un volum mare (1866). Le-a publicat cu oarecari modificări și ne spune că le-a «întocmit». Acì stă defectul lui; dar are marele merit că a fost cel d'întâiù care a atras atențiunea atât în țară cât și în străinătate asupra muzei poporului.

Mai înainte de a le publică, el s'a inspirat dintr'însele și a luat idei, simțiri, și, mai presus de toate, limba lor minunată, înțelegând că poeții anteriori luase o cale greșită când căutau inspirațiunea în izvoare străine. Prima lui colecțiune se numește «*Doine și lăcrămioare*», la care putem adăogà ediția de mai târziu «*Mărgăritărele*». Doinele cuprind poezii cu subiect și cu ton popular. Vom citâ «Sora și Hoțul», «Andrii Popa», «Baba Cloanța». Lăcrămioarele sunt poezii lirice de caracter intim, mai toate erotice. Cunoscută este «Steluța» (titlul în volum: «Dedicație»). Mărgăritărelele cuprind poezii de amor și poezii ocazionale. Cele mai frumoase sunt: «Sentinela romană» — «Deșteptarea României».

«*Pastelurile*» sunt cele mai desăvârșite creațiuni ale lui Alecsandri. Ne înfățișează natura cu toate frumusețile ei, natura veselă și plăcută, iarna ca și vara, pe furtună ca și pe senin. In natură el caută viață. nu voește liniște, nemișcare. Descripțiile nu sunt numai descripții de peisage: omul are un însemnat loc în aceste minunate tabele. Scenele sunt reale, dar sunt numai vesele. Așà erà firea lui, așà a văzut și a simțit. Țăranii din pasteluri vor cântà, vor face glume; țărăncile var râde torcând sau venind dela apă cu cofița, zglobii și încântătoare; nici odată nu vom întâlnì gemete, nu vom vedeà pe țăran plângând de asprimea silei, de lipsa hranei sau a lemnelor. Cele mai frumoase sunt: «Sfârșit de toamnă» — «Concertul în luncă».

«*Legendele*» coprind o serie de lucrări cu ton epic, unele desvoltând subiecte istorice naționale, altele subiecte închipuite. «Legenda Rândunicăi» și «Legenda Ciocârliei» povestesc în frumoase versuri cum atât una cât și alta au fost niște

încântătoare «jumătate fete şi jumătate flori», crri s'au prefăcut în păsări. «Dan, căpitan de plaiu», e poate cea mai reuşită. Figura lui Ursan şi a bătrânului Dan ne apar cu nişte trăsături supraomeneşti ; luptele lor sunt din domeniul închipuirii, dar ne plac, ne entuziasmează prin modul cum sunt arătate. «Dumbrava roşie» este înfăţişarea luptei lui Ştefan contra lui Albert, regele Poloniei, învingerea Polonilor şi înjugarea lor la pluguri ca să are un loc ce va devenì Dumbrava roşie, adică pădurea sângelui. Cuprinde multe frumuseţi, dar nu are îndestulă proporţiune. Partea introductivă e prea lungă, iar lupta (fondul real al poemei) prea scurtă şi figura eroului principal, a lui Ştefan, ne apare mai mult în descriere decât în acţiune. «Gruiu Sânger» e o povestire romantică, având ca fond ideia că pentru D-zeu căinţa preţueşte tot atât cât şi nevinovăţia. Un tâlhar crud ucide, fără să vrea, pe tatăl său. Cerul îl pedepseşte a trăì ani îndelungaţi şi a cărà apă în gură din vale ca să ude o buturugă până va înverzì. Tocmai când duceà ultima picătură, întâlneşte o pasăre care aproape murià de sete şi i-o dă. Atunci Dumnezeu îl iartă.

In genere putem zice de compunerile lui istorice că ne arată persoanele cu cu totul idealizate, dar înfăţişând trecutul măreţ, el nu pune în faţă micimea prezentului ca Eminescu, ci găseşte numai un prilej de a cântà ţara sa.

Dorul de brăţi

O' brăţii mei, veniţi în vale,
Veniţi cu mina'n ori ce loc
Şi respandiţi pe a mea cale
Umbriri şe visuri de noroc
Atunci din inima'mi senină
Vor înflori cântiu dragi
Cum înfloreşti din radacină
Pe lângă voi rumenii fragi

Mercurii - Sept 1875

Autograf al lui Alecsandri
(manuscrisul No. 818 din colecţia Academiei)

De aceea tot ce se produce mare în vremea sa îl entuziasmează și găsește accente energice aproape de bătrânețe ca să cânte luptele dela 1877, în poeziile din colecția «*Ostașii noștri*».

Alecsandri a scris foarte mult și pentru teatru. Activitatea lui pe acest teren se poate împărți în două : în prima parte intră lucrările lui dela 1840 până la Despot-Vodă ; în a doua ultimele lui trei piese.

Afară de «Cetatea Neamțului», «Lipitorile satelor», «Sgârcitul risipitor», cari sunt drame, Alescandri ne-a dat numai lucrări din domeniul comediei. *Cântecelele comice* înfățișează diferite tipuri cari începeau că dispară în timpul său și cari astăzi nu se mai găsesc. Așà avem : «Mama Angheluța», știința medicală din acele vremuri; «Herșcu Boccegiu», evreul care face comerciu ambulant; «Surugiul», amintind timpul căruțelor de poștă cu toată poezia și cu toate neplăcerile lui; «Barbu Lăutarul», arătând rolul jucat de lautari în viața boierimii trecute; «Vivandiera», amintindu-ne o funcțiune militară desființată mai în toate armatele. Prin urmare, în cele mai multe aflăm importante documente pentru trecutul societății noastre.

Millo în Moise din „Lipitorile satelor"
(litografie din col. Academiei)

Operetele, *vodevilurile* și *comediile* au de scop toate să biciuească diferite obiceiuri ridicule din societate, să lovească atât pe cei cari voiau să rămâie în deprinderile trecutului cât și pe cei ce umblau după reforme nepotrivite sau greșite, să combată într'un cuvânt exagerația, în orice direcție s'ar manifestà. Intre acestea sunt: «Iorgu dela Sadagura», «Cocoana Chirița», «Piatra din casă», «Millo director». In mai toate, caracterele sunt slab desemnate ; acțiunea e vie, dar constă mai mult din fapte ce impresionează în mod fizic ; iar ca ultim resort pentru a produce râsul, are stricarea limbii, de aceea mai în toate piesele avem un Grec, un Ovreiu, un Neamț, un Țigan. Cea mai reușită din acestea este «Boieri și Ciocoi».

A doua categorie a pieselor sale cuprinde «Despot-Vodă», «Fântâna Blanduziei», «Ovidiu».

In toate a căutat să idealizeze persoanele. Aventurierul Despot ne e înfăți-

şat ca un om superior ; Horaţiu, poetul spiritual dar sensual, ne apare ca un visător şi ca un iubitor al idealului ; iar desfrânatul autor al Artei amatorie, ne apare în unele scene ca un cavaler din evul mediu, care porneşte la luptă pentru stăpâna gândurilor lui. Culoarea locală e bine zugrăvită în Despot ; dar în celelalte două e mai puţin isbutită. In schimb versurile şi cugetările sunt adevărate mărgăritare pentru literatura noastră.

Alecsandri a scris şi lucrări în proză, dintre cari vom cită : «Istoria unui Galben».

Lista principalelor publicaţii ale lui Alecsandri :

1. *Teatru :* Farmazonul din Hârlău, Iaşi, 1840. — Cinovnicul şi modista, Iaşi, 1841. — Cuconul Iorgu dela Sadagura, Iaşi, 1844. — Creditorii, Iaşi, 1845. — Piatra din casă, Iaşi, 1847. — O nuntă ţărănească, Iaşi, 1850. — Teatrul românesc (Colecţie de piese), Iaşi, 1852. — Cetatea Neamţului, Iaşi, 1857. — Clevetici, Iaşi, 1861. — Repertorul dramatic (Colecţie de piese), Iaşi, 1863. — Harţă razeşul, Iaşi, 1871 — Despot Vodă, Bucureşti, 1880 ; Idem, 1886, 1901 ; Idem Biblioteca şcolară Socec ; Idem, Sfetea, 1907 ; Idem, Biblioteca pentru toţi. — Fântâna Blanduziei, Bucureşti, 1884 ; Idem Biblioteca pentru toţi. — Ovidiu, Bucureşti, ... ; Idem, Biblioteca pentru toţi.

2. *Poezii :* Doine şi lăcrămioare, Paris, 1853. — Dumbrava Roşie, Bucureşti, 1872 ; Idem, Biblioteca şcolară Socec. — Ostaşii noştri, Bucureşti, 1880 ; Idem, Ediţia şcolară Socec ; Idem, Biblioteca pentru toţi ; Idem Biblioteca Steaua.

3. *Poezii populare :* Balade, Iaşi, 1852, 1853. — Poezii populare, Bucureşti, 1866 ; Ediţia Socec, 1894, 1908 ; Idem, Minerva, 1908 ; Idem, Biblioteca şcolară Socec.

4. *Colecţiuni :* Opere complete 1875 — 1876, Ediţia Socec : 2 volume poezii, 4 volume teatru, 1 volum proză ; Volumul III de poezii 1880 ; Volumele V şi VI teatru. 1884 şi 1890 ; Idem, Ediţia Socec 1896 (6 volume) ; Idem, Biblioteca pentru toţi ; Idem, Minerva.

5. *Scrisori :* Scrisori către Maiorescu, Negruzi, Papadopol—Calimah şi D-na Alecsandri, Bucureşti, 1904. — Scrisori inedite, Biblioteca pentru toţi (traduse).

Opera lui Alecsandri are de sigur multe scăderi, mai ales dacă o privim după desvoltarea ce a luat literatura română în timpul din urmă. Ea însă trebue socotită altfel. Iată cum o apreţiază d. Maiorescu în articolul său «Poeţi şi critici» :

»Alecsandri are o altă însemnătate. In Alecsandri vibrează toată inima, toată mişcarea compatrioţilor săi, câtă s'a putut întrupă într'o formă poetică în starea relativă a poporului nostru de astăzi. Farmecul limbii române în poezia populară — *el* ni l-a descris ; iubirea omenească şi dorul de patrie în limitele celor mai mulţi dintre noi — *el* le-a întrupat ; frumuseţea proprie a pământului nostru natal şi a aerului nostru — *el* a descris-o ; «chauvinismul» gintei latine şi ura în contra Evreilor — *el* le reprezintă ; când societatea mai cultă a putut avea un teatru în Iaşi şi Bucureşti — *el* a răspuns la această dorinţă scriindu-i comedii şi drame ; când a fost chemat poporul să-şi jertfească viaţa în războiul din urmă — *el* singur a încălzit ostaşii noştri cu raza poeziei.

«A *lui* liră multi-cordă a răsunat la orice adiere ce s'a putut deşteptă din mişcarea poporului nostru în mijlocia lui.

«In ce stă valoarea unică a lui Alecsandri ?

«In această *totalitate* a acţiunii sale literare».

STRUNGA

Alexandri, culegând poezii din gura poporului, nu s'a mărginit să le publice, ci s'a folosit de ele pentru opera sa poetică. Câte-odată a imitat subiecte, alteori forme de vers, alteori comparaţii şi alte figuri poetice; mai totdeauna s'a silit să fie pătruns de spiritul însuşi al poeziei poporane. Poezia ce urmează e scrisă în formă populară şi cu subiectul luat din poveştile şi doinele haiduceşti populare. Ea face parte din colecţiunea «Doine şi lăcrămioare» tipărită întâiu la Paris în anul 1853.

In pădurea dela Strungă
Sunt de cei cu puşca lungă,
Care dau chiorâş la pungă!

Sunt de cei ce 'mpuşcă 'n lună
Care noaptea 'n frunze sună,
Feciori de lele nebună!

Fă-te 'n laturi, măi creştine,
Dacă vrei să mergi cu bine,
Să rămâi cu viaţă 'n tine!

In potica fără soare
Ei te-aşteaptă la strâmtoare
Să te prade, să te-omoare!..

In dumbrava cea vecină
Unde buhna greu suspină,
Vezi cea zare de lumină?

Opt voinici cu spete late
Şi cu mâneci suflecate
Stau cu puştele încărcate.

Trei sărută crucea sfântă,
Trei se luptă greu la trântă,
Unul drege, unul cântă:

—«Oliolio, ciocoiu bogate!
Ici de ai trece din păcate,
Să-ţi arunc doi glonţi în spate!

«Oliolio, mândră fetică!
De-ai venì colea 'n potică,
Să te fac mai frumuşică!

«Că mi-i puşca hultuită
Şi mi-i ghioaga ţintuită
Şi mi-i inima 'ncolţită.

«Oliolio, măi Taie-babă!
Căci nu şueri mai degrabă
Să sărim voinici la treabă!

«Puşculiţa-mi rugineşte,
Ţinta 'n ghioagă se toceşte
Murgul sare, nechezeşte!..

«In pădurea dela Strungă
Ce slujeşte puşca lungă
Fără luptă, fără pungă?»

ADIO MOLDOVEI

Tot în volumul «Doine și lăcrămioare» figurează și o altă grupă de poezii intitulată «Suvenire». Din aceea face parte poezia ce urmează și care se vede a fi scrisă în 1848, când poetul a fost silit să părăsească țara din pricina ideilor sale liberale ce se socotiau primejdioase de către guvernul de atunci.

Scumpă țară și frumoasă,
O Moldovă, țara mea!
Cine pleacă și te lasă
E pătruns de jale grea,
Căci plutind în visuri line
Pe-al tău sân ca într'un raiu,
Dulce-i viața dela tine
Ca o dulce zi de Maiu!

Eu te las, țară iubită,
De-al tău cer mă depărtez.
Dar cu inima cernită
Plând amar, amar oftez.
Trist acum la despărțire
De fiori mă simt cuprins
Ș'ori ce dragă nălucire
Pentru mine acum s'a stins!

Cine știe, cine știe
Dacă 'mpins de-al soartei vânt
M'oiu întoarce 'n veselie
Să sărut al tău pământ!
De-oiu vedeà încă vr'o dată
Munții tăi răsunători
Ce cu-o frunte înălțată
Se pierd falnic printre nori!

Ș'ai tăi codri de verdeață,
Unde curg, șoptesc ușor
Reci izvoare ce dau viață,
Doine care zic de dor!
Ș'al tău cer care zâmbește
Sufletului românesc,
Și oricare mă iubește
Ș'ori pe care eu iubesc!

Iată ceasul de pornire!
Iată ceasul mult amar!
Veselie, fericire,
Eu le las pe-al tău hotar.
Ș'a mea inimă îți zice:
O, Moldovo, ce jelesc,
Adio! rămâi ferice,
Ferice să te găsesc!

DEȘTEPTAREA ROMÂNIEI

Când își tipărește poeziile sale din nou în 1862 în Iași, Alecsandri adaogă o grupare nouă «*Mărgăritărele*». In fruntea acestei grupări se află poezia ce urmează, o poezie lirică războinică sau marș. Ea este inspirată după «Răsunetul» lui Mureșianu și mai mult după «Marșul lui Cârlova».

Voi ce stați în adormire, voi ce stați în nemișcare,
N'auziți prin somnul vostru acel glas triumfător,
Ce se 'nalță pân' la ceruri din a lumii deșteptare
Ca o lungă salutare
Către'un falnic viitor?

Nu simțiți inima voastră că tresare și se bate?
Nu simțiți în pieptul vostru un dor sfânt și românesc
La cel glas de înviere, la cel glas de libertate
Ce pătrunde și răsbate
Orice suflet omenesc?

Iată lumea se deșteaptă din adânca-i letargie!
Ea pășește cu pas mare către'un țel de mult dorit.
Ah! treziți-vă ca dânsa, frații mei de România!
Toți sculați cu bărbăție,
Ziua vieții a sosit!

Libertatea 'n fața lumii a aprins un mândru soare,
Ș'acum neamurile toate către dânsul aținteșc
Ca un cârd de vulturi ageri ce cu-aripi mântuitoare
Se cerc vesel ca să sboare
Către soarele ceresc!

Numai tu, popor Române, să zaci veșnic în orbire?
Numai tu să fii nevrednic de-acest timp reformator?
Numai tu să nu iei parte la obștească înfrățire,
La obștească fericire,
La obștescul viitor?

Până când să creadă lumea, o copii de România!
C'or ce dor de libertate a pierit, s'a stins din voi?
Până când să ne tot plece cruda, oarba tiranie
Și la caru-i de trufie
Să ne'njuge ca pe boi!

Până când în țara noastră tot străinul să domnească?
Nu sunteți sătui de rele, n'ați avut destui stăpâni?
La arme, viteji, la arme! Faceți lumea să privească
Pe câmpia românească
Cete mândre de Români!

Sculați frați de-acelaș nume, iată timpul de frăție;
Peste Molna, peste Milcov, peste Prut, peste Carpați
Aruncați brațele voastre cu-o puternică mândrie
Și de-acum pe veșnicie
Cu toți mânile vă dați!

Hai copii de-acelaș sânge! hai cu toți într'o unire
Libertate-acum sau moarte să cătăm să dobândim.
Pas, Români, lumea ne vede... Pentru-a patriei iubire,
Pentru-a mamei desrobire
Viața noastră să jertfim!

Fericit acel ce calcă tirania sub picioare,
Care vede'n a lui țară libertatea re'nviind!
Fericit, măreț acela care sub un falnic soare
Pentru Patria sa moare,
Nemurire dobândind.

N. BALCESCU MURIND

In aceeaș grupare a «Mărgăritărelelor» așează Alecsandri și poezia următoare, în care înfățișează într'un mod mișcător ultimele momente ale lui Bălcescu. El a scris un articol entuziast despre acest istoric și mare patriot, la finele căruia a pus poezia aceasta, în care — zice el — a voit să traducă în limba poporului său cea din urmă gândire a lui Bălcescu pe pragul veșniciei.

«De pe plaiu 'nstrăinării,
«Unde zac și simt că mor
«De amarul disperării
«Și de-al țării mele dor,
«Văd o pasăre voioasă
«Apucând spre răsărit
«Și o rază luminoasă
«Și un nour aurit.

— «Păsărică sburătoare,
«Unde mergi cu dorul meu:
— «Am solie 'ncântătoare
«Dela sfântul Dumnezeu
«Să duc glas de armonie
«Țărmurilor românești
«Și să scald în veselie
«Inimele ce jelești!»

— «Rază vie călătoare,
«Unde mergi cu dorul meu?»
— «Am solie 'nvietoare
«Dela sfântul Dumnezeu
«Să depun o sărutare
«Pe al ţării tale sin
«Şi s'aduc o alinare
«Jalnicului tău suspin».

— «Nouraş pătruns de soare,
«Unde mergi cu dorul meu?»
— «Am solie roditoare
«Dela sfântul Dumnezeu
«Să mă las în România,
«Ca să crească mii de flori
«Pe frumoasa ei câmpie,
«Ce o plângi adeseori!»

— «Du-te, rază strălucită,
«Du-te, mică păsăreà,
«Şi pe ţara mea iubită
«Mângâiaţi-o 'n lipsa mea!
«Iar tu, nour de rodire,
«Fă să crească în sânul său,
«Cu verzi lauri de mărire,
«Floarea sufletului meu!»

POHOD NA SYBIR[1])

Scrisă în versuri cu un ritm neobişnuit în poeziile sale, bucata de mai jos — pusă de el între «Legende» — este una din cele mai izbutite ale lui Alecsandri.

Sub cer de plumb întunecos,
Pe câmp plin de zăpadă,
Se trăgăneză 'ncet pe jos
O jalnică grămadă
De oameni trişti şi îngheţaţi,
Cu lanţuri ferecaţi.

Sărmani!... de şease luni acum
Ei merg fără 'ncetare
Pe-un larg pustiu, ce n'are drum,
Nici adăpost, nici zare,
Din când în când un ostenit
Mort cade, părăsit!

[1]) Convoiul la Siberia.

E lung cel șir de osândiți!
Pe vânăta lor față
Necontenit sunt pălmuiți
De-un crivăț plin de ghiață
Și pe-al lor trup de sânge ud
Des cade biciul crud.

In urma lor și pe 'mprejur
Cazaci, Baskiri sălbatici,
Cu suliți lungi, cu ochi de ciur,
Alerg pe cai sburdatici
Și 'n zarea sură stă urlând,
Urlând lupul flămând.

Dar unde merge-acest popor
Ce nu mai are 'n lume
Nici o sperare 'n viitor,
Nici patrie, nici nume?...
Se duce, șters dintre cei vii,
Să moară prin pustii.

Palid convoiu, pierdut, uitat,
Coloană funerară,
Ea poartă 'n frunte un stigmat:
Amorul sfânt de țară!
O! sfânt, sublim, ceresc amor,
Câți pentru tine mor!

Ah! câți martiri pentru un cuvânt
Un dor de libertate,
Cu zile mers-au la mormânt
Prin răsbunări turbate!
Câți au formăt grozavul șir
Pohodul la Sybir!

Acum coloana s'a oprit
Sub crivățul de noapte.
Din sânu-i rece, amorțit

Ies dureroase şoapte.
Toţi se înşiră-acum în rând,
Gemând şi tremurând.

Un comandanţ, aprig calău,
I-adună ca pe-o turmă
Şi'nseamnă chiar pe biciul său,
Câţi au căzut în urmă;
Apoi în vânt cu aspru glas
Dă ordin de popas.

Convoiu 'ntreg nedeslipit,
Ingenuchiând, se lasă
Pe câmpul alb şi troienit,
Sub negura geroasă
Şi stă grămadă la un loc
Făr'adăpost, nici foc.

Cu pieptul pe omăt lungiţi,
Sărmanii! adorm îndată,
Visând de câmpii înfloriţi,
De ţara depărtată
Şi pieptul lor plin de amar
Se bate tot mai rar.

Unul prin vis vede plângând
O mamă 'mbătrânită;
Altul se 'ngână desmierdând
Soţia lui iubită
Şi toţi pe sub genele lor
Au lacrime de dor.

Ei dorm adânc! ş'al nopţii vânt
Cu şuer viscoleşte:
Ei dorm adânc şi pe pământ
Mereu troianul creşte
Şi stelele, privind la ei,
Plâng lacrimi de scântei.

Treptat omătul spulberat
Se 'ntinde ca o mare
Şi creşte, şi sub el treptat
Convoiu 'ntreg dispare
Şi 'n zori tot câmpu-i învelit
C'un giulgiu nemărginit.

Au fost! acum ei unde sunt?
Un cârd de vulturi sboară
Pe sus c'un repede avânt
Şi iute se coboară,
Iar dintre brazi vine urlând,
Urlând lupul flămând!...

CHIRIŢA IN PROVINCIE

Intre piesele lui Alecsandri din prima perioadă a activităţii sale, cele cari au avut o mai mare popularitate sunt desigur vodevilurile *Chiriţa în Iaşi* (1852) şi *Chiriţa în provincie* (1852). In amândouă, el înfăţişează tipul provincialei care voeşte să se pună în acelaş nivel cu civilizaţia Capitalei şi să imite obiceiurile şi modul de traiu ale femeilor din lumea înaltă. Scenele ce urmează sunt luate din a doua piesă. Acî vedem pe Chiriţa fericită, căci soţul ei a ajuns ispravnic şi ea poate să privească pe toată lumea dela înălţimea acestei situaţii.

SCENA I

Chiriţa (pe canapea)

Iată-mă-s isprăvnicească,
Dorul meu s'a împlinit.
Ce vis (bis) frumos şi fericit!
M'am făcut cea mai aleasă
Şi tot neamul mi-am mărit.
Ce vis (bis) frumos şi fericit!
Toată lumea mi se 'nchină,
Căci eu aice domnesc
Şi din oricare pricină
Eu întâiu mă folosesc.
Păstrăvi buni şi căprioare,
Căpăţâne de zahar,
Juvaeruri, bani, odoare...
Toate le primesc în dar!
Iată-mă-s isprăvnicească!
Ş. c. l. ş. c. l.

SCENA II

Chiriţa, Ion (în livrea)

Ion. Cucoană... cucoană... jidovii cei cu pricina de ieri o adus zece căpăţâni de zahar.

Chiriţa. Numai?... târtanii dracului... tot şaferi!... de unde făgăduise 12 căpăţâni... Las' că mi-or mai cădeà ei la mână...

Ion Să le primesc?

Chiriţa. Auzi vorbă?... du-le în cămară.

Ion iese şi începe a cără căpăţânele prin fundul scenei câte două, două. El le duce în odaia din fund în stânga şi de câte ori trece, numără tare căpăţânele, zicând: două, patru, şase, opt, zece.

Chiriţa (în parte). Dulce-i viaţa de isprăvnicească!... zăhărită viaţă!... Ai jăndari la poartă, la scară, la uşă... şi când ieşi la plimbare, ai alaiu pe lângă trăsură... Cu toate acestea, de m'aş pornì mai degrabă la Paris!... că m'am săturat de Moldova.., of! de-ar venì azi monsiu Şarlă dela Eş să-mi aducă pasportu, m'aş pornì cu nepusă masă... Pune-ţi în gând efect ce-oiu să fac în Paris ca isprăvnicească!... Oiu să le par franţuzilor cât...

Ion (trecând prin fund). Două!

Chiriţa (întorcându-se). Ce?

SCENA III

Chiriţa, Bârzoiu (iese din odaia din stânga cea de pe planul I-iu. El poartă şapcă de aghiotant şi un palton cu bumbi mari cât nişte farfurioare).

Bârzoiu (intrând). Arză-le focu' straie nemţeşti, că-mi vin de hac!

Chiriţa. Da bine, frate, încă nu te-ai mai dus la canţelarie?

Bârzoiu. Apoi de! de când m'ai scos din minte ca să mă schimoseşti în strae strâmte, pun câte două ceasuri până mă 'mbrac...., şi ian priveşte ce seamăn... cu bumbii işti mari?... Par' că's un negustor de farfurii.

Chiriţa. Ian taci, taci... că de-o mie de ori te prinde mai bine aşà, decât cu antiriu şi cu giubeà... Incalte mai semeni a ispravnic... dar înainte par'că erai un lăutar din tarafu lui Barbu... ştii? cel cu naiu.

Bârzoiu. Ai vorbit de te-ai prichit! Măcar!... ce-mi mai bat eu capul să te-aduc la cunoştiinţă!... De când te-ai făcut isprăvnicească... nu ţi-o rămas fire de minte în cap nici măcar...

Ion. trecând... Patru.

Chiriţa. (mânioasă). Ce face?

Bârzoiu. (văzând căpăţânile). Ce-s aeste, Ioane?

Ion. Peşcheşul jidovilor celor cu pricina... zece căpăţâni.

Bârzoiu. (Chiriţei). Socot că nu te-i mai jăluì că n'ai zahar... Hai, apucă-te de dulceţi!

Chiriţa. Eu? să fac dulceţi?... Ai 'nebunit?

Bârzoiu. D'apăi cine?... eu?

Chiriţa. Facă cumnăţica Safta, soră-ta... da' eu ştiu că nu mi-oiu pârlì faţa la foc.

Bârzoiu. Ce faţă?... ce faţă?... Da pân'acum, mă rog, cum ţi-ai pârlit-o ca toate celelalte gospodine din târg?

Chiriţa. Pân' acù nu eram isprăvnicească... de asta... înţălesu-m'ai?

Bârzoiu. Ard-o focu' isprăvnicie!... că mare belea-i pe capul meu!... De când m'o împins păcatele să fiu în slujbă... tot dojane primesc dela Depertament...

Chiriţa. Dojane?

Bârzoiu. Asta n'ar fi nimică... dar aţi căpchiet cu toţii în casă... ba încă m'aţi căpchiet şi pe mine!

Chiriţa. Ce te o apucat azi?

Bârzoiu. Las' că d-neei cucoana nu se mai catadicseşte să caute de gospodărie... să facă cozonaci, pască, păstrămuri, dulceţi, vutci, vişinapuri... ca la casa omului... sau măcar să-mi fană la masă br'un cheşchet, vr'o plachie, vr'o musacà, vr'o capamà, vr'o paclavà... vr'o ciulamà... bucate creştineşti... sănătoase şi uşoare... unde!., şede toată ziua la tauletă, şi din blanmanjele, din bulionuri, din garnituri nemţeşti nu mă slăbeşte... auzi?... blanmanjele?... bulionuri?... Borş şi alivenci!... că cu astea am crescut în casa părintească...

Chiriţa. Iar o început litopisiţu'!

Bârzoiu. Ş'apoi şi alt păcat... o luat obiceiu să aducă la sfârşitul mesei păhăruţe verzi cu apă caldă... ci-că aşa-i moda la Eş... de-şi spală gura unii dinaintea altora... şi nu-i zi în care să nu mă 'nşel... şi să nu beu apă caldă!

Chiriţa. (publicului, arătând pe Brezoi cu dispreţ). Priviţi, mă rog!

Bârzoiu. Şi când ar fi numai atâta... De-acolè... cheltueli, nu şagă... pe mobili nouă cu lastic... pe trăsuri de cele cu fundu' la pământ... pe strae cu fir la stugi... pe lampe de cele cu apă... pe fleacuri... capele... rcchii cu jăletce... cuşme jidoveşti de ascuns mânile iarna... conţerturi de strâns talia... Cine le mai poate înşirà?... Da-i lipsă de păsări în ogradă... da-i cămara pustie... aş!.. ce-i pasă cucoanei!... când o cauţi... unde-o găseşti!?... la şandra mandra.

Chiriţa. Şandra mandra?

Bârzoiu. Dar... cea care vinde rochii şi capele... Sărmană Chiriţă! ai nebunit la bătrâneţe, fata mea!

Chiriţa. Ian... nu mai bodogăni... că par'că eşti o moară stricată... Mai bine du-te la canţelerie, că te-or fi aşteptând înpricinaţii.

Ion (trecând) Zece!

Bârzoiu. (tresărind) Zece împricinaţi?...

Chiriţă. Ha, ha, ha, ha... S'o spăriet ispravnicu' de treabă multă. Hai, cară-te şi vină mai de vreme acasă, că astăzi avem musafiri.

Bârzoiu. Ce musafiri?

Chiriţa. Ai uitat că dăm masă mare astăzi... de ziuă bună că mă duc la Paris şi că logodim pe Guliţă cu Luluţa?

Bârzoiu. Ba să zici... altă nebunie!

Chiriţă. Nebunie?

Bârzoiu. Guliţă i prea tânăr.

Chiriţă. Cu atât mai bine... însurat de dimineaţă şi mâncat de vreme...

Bârzoiu. Şi Luluţa-i bolnavă... pătimaşă... are toane de nebunie. N'o vezi toată ziuă cum necăjeşte biata mâţă din casă?... Cum o să-mi dau eu băietu'... bunătate de odor în mânele ei?

Chiriţă. Cu adevărat îi cam lipsită acù... dar i-a trece... Când o aveà un bărbat n'a mai bate mâţele.

Bârzoiu. Da de unde ştii că s'o îndreptă?

Chiriţă. Ştiu, că doar şi mie mi-erà dragi mâţile până a nu mă măritâ... şi cum te-am văzut pe d-ta, nu m'am mai uitat la ele... Ş'apoi s'o îndreptă, nu s'o îndreptà..., vrei să pierdem zestrea Luluţei dela mână?

Bârzoiu. Ei, bine... treacă pentru logodnă... dar la Paris ce ai să cauţi?

Chiriţa. Să mă primblu... să mai mă răcoresc, că m'am uscat aici în provincie.

Bârzoiu (pufnind). Ba că chiar... se vede că nu te-ai uitat de mult în oglindă?

Chiriţa. M'am uscat, îţi zic... şi de nu m'oiu pornì degrabă... să ştii că-mi vine ipohondrie... (ţipând) Of! că nu mai pot trăì în ţara asta!

Bârzoiu. Taci, soro... nu răcni așà, că te-aude musafiriul... Du-te și la Beligrad, dacă vrei.

Chiriţa. Musafiriu? oficeriu?... cu adevărat?

Bârzoiu. Detreabă oficeriu, să-ţi spun drept!... De aseară când o tras în gazdă la noi... tot părinte ispravnice mi-o zis.

Chiriţa. Nu ţi-o spus cu ce treabă o venit aici?

Bârzoiu. Nu... dar l-am priceput eu... Pare-mi-se că-i trimis tiptil ca să cerceteze starea isprăvniciilor.

Chiriţa. Dacă-i așà... de ce șezi și nu te duci la cantelerie?... că-s aproape de 12.

Bârzoiu. Iacă mă duc, mă duc... doar că nu dau Tătarii... însă ia ascultă, soro; cată să fie masa gata mai devreme, că eu nu-s deprins nemțește.

Chiriţa. Inainte de 5 ceasuri nu se poate.

Bârzoiu. La 5?... când se pun boierii la cărți?

Chiriţa. Așà-i moda la Eș.

Bârzoiu. Sta-i-ar în gât cine o mai scornit-o!... (iese furios prin fund).

Chiriţa. (singură) Ei!... geaba, geaba!... cât îmi bat eu capul să-l mai cioplesc... să-l mai chilesc... pace! îi stă rugina de-o schioapă la ceafă... Ce deosebire, cu musafiru' nostru! îl cunoști cât de colo că-i civilizat... Iacă de pildă, aseară când am luat ceaiu... oficeriu' și-o pus frumușel zaharu' în cească cu cleștele cel de argint... da d-lui las că bodogănește că n'ar trebuì să dea ceaiu la Iuli, pe călduri... dar ce face?... ie zăharu' cu degitile din zăharniță ș'apoi îl pune în clește... încât îmi vine așà paracsân! îmi erà mai mare rușinea de oficeriu aseară...

INSEMNĂTATEA POEZIEI POPORANE

In anul 1866, Alecsandri publică în volum poeziile poporane adunate de el și publicate mai nainte prin reviste și broșuri. El pune în fruntea volumului prefața ce urmează, care fusese publicată în colecția de balade din 1852.

Românul e născut poet!

Inzestrat de natură cu o închipuire strălucită și cu o inimă simțitoare, el își revarsă tainele sufletului în melodii armonioase și în poezii improvizate.

De-l munceşte dorul, de-l cuprinde veselia, de-l minunează vre-o faptă măreaţă, el îşi cântă durerile şi mulţumirile, îşi cânta eroii, îşi cântă istoria, şi astfel sufletul său e un izvor nesfârşit de frumoasă poezie.

Nimic dar nu poate fi mai interesant decât a studià caracterul acestui popor în cuprinsul cântecelor sale, căci ele cuprind toate pornirile inimii şi toate razele geniului său.

Comori nepreţuite de simţiri duioase, de idei înalte, de notiţe istorice, de crezări superstiţioase de datini strămoşeşti, şi mai cu seamă de frumuseţi poetice pline de originalitate şi fără seamăn în literaturile streine, poeziile noastre poporale compun o avere naţională, demnă de a fi scoasă la lumină, ca un titlu de glorie pentru naţia română.

Aceste poezii se împart în trei clase deosebite:

1. Cântece bătrâneşti sau Balade.
2. Doine.
3. Hore.

Baladele sunt mici poemuri asupra întâmplărilor istorice şi asupra faptelor măreţe.

Doinele cuprind toate cântecele de doruri, de iubire şi de jale.

Horele sunt cântecele de veselie ale poporului.

Pe lângă aceste se mai află unele cântece numite *Colinde* cari au un caracter religios precum: *Naşterea lui Hristos Florile dalbe*, *Plugul*, etc. ce se cântă în ajunurile Crăciunului şi al anului nou.

Toate aceste poezii, fără dată sigură şi fără nume de autori, sunt ascunse de secoli întregi, ca nişte pietre scumpe, în sânul poporului. Ele sunt expuse a se pierde; prin urmare e o sfântă datorie a le căutà şi a le ferì de noianul timpului şi al uitării.

Datoria aceasta am cercat s'o îndeplinesc. Ajutat de câteva persoane, iar mai cu seamă de d-l A. Russo, am adunat, în deosebite călătorii prin munţii şi prin câmpiile înflorite ale tării noastre, o mare parte din poeziile poporale, şi acum, săvârşind coordonarea lor, le închin patriei mele, ca cea mai dreaptă avere a ei.

POEZII POPORANE

DOINE

Doina este o specie de poezie proprie poporului român ; ea este de natură lirică. Alecsandri zice : Doinele sunt cântice de iubire, de jale şi de dor, plângeri duioase a inimii Românului, în toate împrejurările vieţii sale.

Un muzic de mare talent, d-l Henri Erlich, care a locuit câţiva ani în România, şi a publicat un album de arii româneşti, zice în precuvântarea acelui album ;

«Naţionalitatea Românilor se arată curată şi necontestabilă, atât în limba şi datinele lor, cât şi chiar în muzica lor deosebită de ori cari alta. Negreşit ariile româneşti vor păreà foarte ourioase popoarelor Occidentului, pentru melodia lor cu totul originală, şi pentru acompaniamentul lor ce cuprinde uneori acordurile cele mai capricioase, cele mai bizare şi alte ori foarte simple şi monotone. Ele au însă o expresie de melancolie dulce şi dureroasă chiar. Sunt mai cu seamă unele pasage misterioase cari fac să se presimtă dorinţi înfocate şi ascunse în fundul inimii, şi cari se manifestă printr'un soiu de plânset melodic. Aceste sunt ariile doinelor : cât pentru acelea de danţ, horele, ele răsună cu o veselie nebunatică, sgomotoasă, cu acea veselie la care omul nenorocit se dedă în momentele sale de uitare şi de plăcere».

Doină, doină, cântic dulce!
Când te-aud, nu m'aş mai duce,
Doină, doină, viers cu foc!
Când răsuni, eu stau pe loc.
Bate vânt de primăvară,
Eu cânt doina pe afară,
De mă 'ngân cu florile
Şi privighetorile.
Vine iarna viscoloasă,
Eu cânt doina 'nchis în casă
De-mi mai mângâiu zilele,
Zilele şi nopţile.
Frunza 'n codru cât învie
Doina cânt de voinicie,
Cade frunza jos în vale,
Eu cânt doina cea de jale.
Doină zic, doină suspin,
Tot cu doina mă mai ţin.
Doină cânt, doină şoptesc
Tot cu doina vieţuiesc!

CUCUL

Vine cucul de trei zile
Peste văi, peste movile
Şi loc n'are să se puie,
Să cânte, focul să-şi spuie.
Pune-s'ar pe-o rămureà
Aproape de casa mea,
Să-mi tot cânte, cânte 'n faţă.
Şi seară şi dimineaţă.
De-ar fi cucul vonicel
Mi l-aş prinde argăţel
Şi cămăşi subţiri i-aş toarce
Şi l-aş purtà cum îmi place,
De ar fi cucul un viteaz,
El mi-ar trece de necaz.
Dar e cucul păsăreà,
El cântă pe rămureà
Şi sboară pe unde vrea,
Nu-i pasă de jalea mea!

HORA

Hora e numele generic al poeziilor de joc. In Transilvania horele se numesc *strigături*. Alecsandri dă explicaţiunile următoare:

Românii sunt foarte amatori de joc şi au deosebite dansuri caracteristice, precum: *danţul de brâu sau mocăneasca, corăbiasa, ungurească, rusească, olteneasca, ţiitura, sau ca la uşa cortului.* (Acesta mai cu seamă îl joacă Ţiganii) şi în sfârşit *danţul căluşarilor* şi *hora.*

Hora este cea mai veche şi cea mai naţională din toate. Ea-i simbolul Unirii, a dării de mână, într'o singură familie, şi se reproduce în zilele noastre, întocmai ca acele coruri ce se văd săpate pe marmora capiştelor antice.

Hore se numesc şi ariile ce împreunează danţul precum şi versurile ce sunt improvizate în vremea jocului. Caracterul lor e vesel, glumeţ şi mai adesea iubitor. Ele sunt cântate de lăutarii ce stau în mijlocul horei sau chiar de dănţuitori când sunt transportaţi de plăcere. Unele sunt scurte, de patru, şease, sau opt versuri, şi exprimă sau vre-o izbucnire a inimii, sau vre-o cugetare glumeaţă.

Frunză verde de bujor,
Am avut un puişor.
Puiu, puiu, puiu, puiu, puiu, puiu,
Vino'n cuşcă să te puiu.
Puişorul a sburat
Şi cu lacrămi m'a lăsat.
Puiu, puiu, etc.
Cum aş face ca să-l prind,
Inimioara să-i aprind?
Puiu, puiu, puiu, etc.
De aş prinde puişorul,
Pe loc i-aş frânge piciorul.
Puiu, puiu, puiu, etc.
Şi i-aş face cuib în sân.
Să nu-mi mai fie hain.
Puiu, puiu, puiu, puiu, puiu, puiu,
Vin' la sânu-mi să te puiu!

COLIND

Sub numele de *colind* se înţelege o urare care se cântă în noaptea din spre Crăciun, cuprinzînd sau mituri cu credinţe religioase sau povestiri despre întâmplări din veacuri trecute ori despre viaţa de familie.

Sculaţi, sculaţi, boieri mari,
Florile dalbe, [1])
Sculaţi voi, Români plugari,
Că vă vin colindători,
Noaptea pe la cântători,
Şi v'aduc un Dumnezeu

[1]) Versul acesta e un refren, ce se repetă după fiecare vers.

Să vă mântue de rău,
Un Dumnezeu nou născut,
Cu flori de crin învăscut,
Dumnezeu adevărat,
Soare 'n raze luminat.
Sculaţi, sculaţi boieri mari,
Sculaţi voi, Români plugari,
Că pe cer s'a arătat
Un luceafăr de 'mpărat,
Stea comată strălucită,
Pentru fericiri menită.
Iată lumea că 'nfloreşte,
Pământul că 'ntinereşte.
Cânt' prin luncă turturele.
La fereastră rândunele,
Şi'un porumb frumos leit
Despre apus a venit,
Floare dalbă a adus,
Şi la căpătâiu s'au pus.
El vă zice să trăiţi
Intru mulţi ani fericiţi
Şi ca pomii să 'nfloriţi
Şi ca ei să îmbătrâniţi.

PLUGUŞORUL

Pluguşorul este numele unei poezii narative care se recită, ca şi colindul, mergând pe la casele locuitorilor din sat. Tinerii cari fac aceasta au cu ei un plug tras de 2 sau 4 boi, plesnesc din bice şi sună din clopote. E o povestire a vieţii plugarului şi o urare de belşug pentru acela la a cărei casă se colindă.

Aho, aho, copii argaţi,
Staţi puţin şi nu mânaţi.
Lângă boi v'alăturaţi
Şi cuvântul mi-ascultaţi:
S'a sculat mai an
Bădică Troian
Şi-a încălecat
Pe-un cal învăţat,
Cu nume de graur,
Cu şeaua de aur.
Cu frâu de mătasă,
Cât viţa de groasă.
Şi 'n scări el s'a ridicat,
Peste câmpuri s'a uitat
Ca s'aleagă un loc curat
De arat şi semănat
Şi curând s'a apucat
Câmpul neted de arat
In lungiş şi'n curmeziş.
S'a apucat într'o Joi
C'un plug cu doisprece boi
Boi bourei
In coadă cudălbei,
In frunte ţintăţei,
Mânaţi, copii, hii, hii!

Ziua toată a lucrat,
Brazdă neagră a răsturnat
Şi prin brazde a semănat
Grâu mărunt şi grâu de vară,
Dee Domnul să răsară!
Mânaţi, măi, hăi, hăi!

Şi cât lucru a sfârşit
Iată, mări, s'a stârnit
Un vânt mare pre pământ
Şi ploi multe după vânt
Pământul de-a răcorit
Şi sămânţa a 'ncolţit.
Mânaţi copii hii, hii!

La luna, la săptămâna,
Işi umpleà cu apă mâna
Şi se duse ca să vadă
De i-a dat D-zeu roadă
Şi de-i grâul răsărit
Şi de-i spicul aurit.
Erà 'n spic ca vrabia,
Erà 'n paiu ca trestia!
Mânaţi, măi, hăi, hăi!
Troian iute s'a întors
Şi din grajd pe loc a scos
Un alt cal mai năsdrăvan,
Cum îi place lui Troian,
Negru ca corbul,
Iute ca focul,
De nu-l prinde locul,
Cu potcoave de argint
Ce sunt spornici la fugit.
Mânaţi copii. hii, hii!

El voios a 'ncălecat,
La Teghina a apucat
Şi oţel a cumpărat
Ca să facă săceri mari
Pentru secerători tari,
Şi să facă săceri mici,
Pentru copilaşl voinici
Şi altele mai mărunţele
Cu mănunchi de floricele
Pentru fete tinerele
Şi neveste ocheşele,
Mânaţi, măi, hăi, hăi!

Şi-a strâns fine
Şi vecine,
Şi toţi finii şi vecinii,
Şi vreo trei babe bătrâne
Care ştiu rândul la pâne
Şi pe câmp i-a dus
Şi pe toţi i-a pus
La lucru pământului.
La răcoarea vântului.
Mânaţi copii, hii, hii!

Ei cu stânga apucà
Şi cu dreapta secerà
Şi prin lan înaintà,
De păreà că înotà.
Alţii 'n urma lor legà,
Snopuri nalte adunà
Şi clăi mândre ridicà,
Ce la soare se uscà,
Mânaţi, măi, hăi, hăi!

Apoi carele 'ncărcà
Şi pe toate le cărà
Şi cirezi nalte durà
In capul pământului
In steriţa vântului.
Apoi aria-şi făceà
Şi din grajd mai aduceà
Zece iepe
Tot sirepe
Şi de par că le legà
Şi pe toate le mânà
Imprejurul parului,
De-asupra făţarului.
Mânaţi, măi, hăi, hăi!

Iepele mereu fugià,
Funia se tot strângeà,
De par iute ajungeà!
Şi grâul se treerà,
Şi flăcăii-l vânturà,
Dimerlia scuturà,
Harabale încărcà
Şi la moară le plecà.
Mânaţi, copii, hii, hii!

Iar hoaţa cea de moară
Când văzù atâtea cară
Incărcate de povară,
Puse coada pe spinare
Şi plecă în fuga mare
La cea luncă de scăpare.
Lunca mare,
Frunză n'are,
Lunca mică,
Frunza-i mică.
Iar morarul, meşter bun,
Zărià moara prin cătun,
Şi-şi luà cojoc miţos
Şi mi-l îmbrăcà pe dos
Şi-şi luà ciocanu'n brâu,
Şi mai luà şi un frâu.
Apoi iute alergà,
Moara cu frâu o legà
Ş'o apucà de călcâiu
De-o punea pe căpătâiu
Şi-i da cu ciocanu'n şele,
De-o aşezà pe măsele.
Mânaţi, măi, hăi, hăi!

El o luà de lăptoc
Ş'o da iar în vad la loc.
Şi tunà deasupra 'n coş
Grâu mărunţel de cel roş
Grâul s'aşeza pe vatră
Şi din coş căderà sub piatră.
De sub piatră în covată,
Curgeà făina curată
Mânaţi, copii, hii, hii!

Troian mult se bucurà
Zeciueală morii da,
Pe morar îl dăruià;
Apoi călare suià
Şi voios se înturnà
Cu flăcăii ce mânà.
Iar boii se opintià
Şi roţile scârţâià.
Mânaţi. măi, hăi, hăi!

Iată mândra jupânească.
Dochiana cea frumaasă,
C'auzià tocmai din casă
Chiotul flăcăilor,
Scârţâitul carelor
Şi'n cămară că mergeà,
Şi din cuiu îşi alegeà
Sită mare şi cam deasă,
Tot cu pânza de mătasă.
Suflecà ea mâneci albe,
Ş'arăta braţele dalbe,
Şi cerneà, mări, cerneà,
Ninsoarea se aşterneà,
Pe sus tobele băteà,
Negurile jos căderà.
Mânaţi, măi, hăi, hăi!

Apoi mama plămădià
Şi-o lăsà până dospià
Apoi colaci învârtià,
Pe lopată mi-i culcà
Şi'n cuptor îi aruncà!
Apoi iară cu lopata
Rumeni îi scoteà şi gata.
Atunci ea 'mpărţià vr'o cinci
La flăcăiii cei voinici.
Şi 'mpărţià trei colăcei
La copiii mititei.
Iară mândrului bărbat
Ii dedea un sărutat!
Mânaţi, măi, hăi, hăi!

Cum a dat Dumnezeu an
Holde mândre lui Troian,

Astfel să dea şi la voi
Ca să avem parte şi noi.
Să vă fie casa, casă,
Să vă fie masa, masă!
Tot cu mesele întinse
Şi cu feţele aprinse
Şi cu casele grijite,
Cu buni oaspeţi locuite.
Şi la anul să trăiţi,
Să vă găsim înfloriţi
  Ca merii,
  Ca perii
In mijlocul verii.
Mânaţi, măi, hăi, hăi!

De urat am mai urà,
Dar ne-i că vom înserà
Pe la curtea d-voastră,
Departe de casa noastră.
Dumneavoastră aveţi parte
De curţi nalte, luminate,
Văruite, şindrilite
Şi cu fereşti stecluite.
Noi avem bordeie mici,
Bune de plugari voinici,
Văltucite şi lipite
Şi cu stuh acoperite.
Dar câte paie-s la noi,
Atâţi bani fie la voi!
De urat am mai urà,
Dar ne-i că vom înserà
Şi avem a trece 'n cale
O dumbravă rea din vale,
Unde sunt fete nebune
Ce asvârlă cu alune
Şi se leagă de feciori,
Ca albinele de flori,
Şi le 'ncurc cărările
Tot cu desmierdările!

SOARELE ŞI LUNA

Baladele sunt mici poeme narative în cari se povestesc fapte eroice sau suferinţe ale unor persoane ori ale unor familii. Ele se recită aproape cântându-se pe o melodie plângătoare şi dulce. Ele reprezintă genul epic al poeziei poporane.

Subiectele lor sunt variate; însă se pot deosebì în patru grupe: solare şi superstiţioase; domestice; haiduceşti; istorice.

Balada ce urmează este o baladă solară. Este rămăşiţa unui mit din antichitate «în care se înfăţişează soarele ca un zeu frumos care cutreeră cerul pe un car tras de cai».

Umblà, frate, mândrul soare,
Umblà, frate, să se 'nsoare,
  Nouă ai,
  Pe nouă cai,
Care noaptea pasc în raiu,
Umblà cerul şi pământul
Ca săgeata şi ca vântul,
Dar tot caii-şi obosià
Şi potrivă nu-şi găsià
Ca sora sa Ileana
Ileana Cosânzeana,
Ce-i frumoasă ca o floare
Intr'o iarnă fără soare
« — Sorioară Ileano,
Ileano Cosânzeano!
Haideţi să ne logodim,
C'amândoi ne potrivim
Şi la plete şi la feţe
Şi la dalbe frumuseţe;
Eu am plete strălucite,
Tu ai plete aurite;
Eu am faţă arzătoare,

Tu, față mângăietoare.
— Alei! frate luminate,
Trupușor făr' de păcate,
Nu se află-adevărat
Frați să se fi cununat.
Cată-ți tu de cerul tău
Și eu de pământul meu,
C'așà vrut-a Dumnezeu».
Soarele se 'ntunecà,
Sus, la Domnul se urcà,
Domnului se închinà,
Și din gură cuvântà:
«Doamne sfinte
Și părinte!
Mie timpul mi-a sosit,
Timpul de căsătorit
Și potrivă n'am găsit
Ca soră-mea Ileana,
Ileana Cosânzeana».
Domnul sfânt îl ascultà
Și de mână mi-l luà
Și prin iaduri mi-l purtà
Doar că l-ar înspăimântà.
Și prin raiu încă-l purtà
Doar că l-ar încântà.
Apoi Domnul Dumnezeu
Cuvântà cu graiul său,
Iar când Domnul cuvântà,
Lumile se deșteptà
Și cu drag îl ascultà,
Cerurile strălucià,
Norii din senin pierià:
«Soare, soare luminate,
Trupușor făr' de păcate,
Raiul tu l-ai petrecut
Și prin iad încă-ai trecut,
Ce mai zice gândul tău?
— Zice ca sufletul meu:
Aleg iadul chiar de viu
Numai singur să nu fiu,
Ci să fiu cu Ileana
Ileana Cosânzeana!»
Soarele se coborà,
La sora lui se oprià,
Mândră nuntă pregătià,
Pe Ileana și-o gătià
Cu peteală de mireasă,
Cunună de 'mpărătească
Și rochiță nețesută,
Din pietre scumpă bătută.
Apoi mândri, el și ea
La biserică mergeà.
Dară nuntă se făceà
Vai de el, amar de ea!
Candelele se stingeà,
Clopotele se dogià,
Sfinții fața-și ascundeà,
Preoții'n genunchi cădeà.
Iar mireasa, vai de ea!
Frig de moarte o cuprindeà.
Căci o mână se'ntindeà
Și pe sus o ridicà
Și'n mare mi-o aruncà!
Valurile bulbucià,
Iar ea 'n valuri cum [treceà
Mreană de-aur se făceà.
Soarele se 'nălță sus,
Se lăsà tot spre apus
Și'n mare se cufundà
La soră-sa Ileana,
Ileana Cosânzeana.
Iară Dumnezeu cel sfânt
Sfânt în cer și pre pământ,
Mâna 'n valuri că băgà
Mreana'n mână-o apucà
Și'n ceruri o aruncà
Și'n lună plină-o schimbà.

Apoi Domnul D-zeu
Cuvântă cu graiul său;
Iar când Domnul cuvântă,
Lumile se spăimântă,
Mările se tupilă,
Munţii se cutremură,
Cerul se întunecă:
«Tu, Ileană Cosânzană,
Sufleţel fără prihană,
Şi tu, soare luminate,
Trupuşor făr' de păcate!
Cu ochii să vă zăriţi,
Dar să fiţi tot despărţiţi.
Zi şi noapte plini de dor,
Arşi de foc nestingător,
Veşnic să vă alungaţi,
Cerul să cutreeraţi,
Lumile să luminaţi!»

ROMÂN GRUE GROZOVANUL

Alecsandri are în colecţia sa numeroase balade şi cu subiecte variate.

Numele poporan al acestui fel de poezii este: *cântece bătrâneşti*. Afară de cele solare şi superstiţioase, mai avem: *domestice*, în care se arată nevoile vieţii de familie; *haiduceşti*, în cari se celei brează faptele eroice ale haiducilor; *istorice*, în cari se povestesc întâmplări din viaţa unor personagii cari se întâlnesc în istorie sau cari se pun în legatură cu evenimente istorice cunoscute. Din această din urmă categorie face parte balada ce vine aci.

I.

Sus pe câmpul Nistrului,
Sub poalele cerului,
La coada Ialpeului[1])
Unde fat' smeoaicele[2])
Şi s'adun zernoaicele
Şi s'adap leoaicele,
Multe-s, frate şi mai multe
Corturi mari, corturi mărunte!
Iar în chiar mijlocul lor
Nalţă-se un cort de covor,
Un cort mare şi rotat,
Poleit şi nărămzat,
Cu ţăruşi d'argint legat,
Par'că-i cort de împărat!
Dar năuntru cine şede?
Dar în el cine se vede?
Ghirai, Hanul cel bătrân,
Cu hamger bogat la sân.
Mulţi Tătari stau împregiur,
Cu ochi mici ca ochi de ciur
Şi stau toţi îngenunchieţi
Pe covor cu peri creţi.
Iar la uşa cortului
Sub stejarul mortului[3])
Este-un biet Român legat,
Legat strâns şi ferecat

[1]) *La coada Ialpeului:* Ialpeu, râu din Basarabia, ce se varsă în lacul numit Ialpup.

[2]) *Unde fat' Smeoaicele, şi s'adun' Zernoaicele:* Finţii fantastice, care joacă un mare rol în basmele poporului.

[3]) *Sub stejarul mortului:* Tradiţia poporală sbune de un copac locuit de sufletul unui om, ce fusese spânzurat de crăcile lui. Oricine adormiă la umbra acelui arbore, făceă visuri de moarre, care se împlineau peste trei zile. Poate că stejarul mortului din baladă să fie acel din tradiţie.

Ca un mare vinovat:
Român Grue Grozovanul,
Român Grue Moldovanul,
Care-a săracit pe Hanul.
Doi Tătari ţeapa-i gătesc,
Doi amar mi-l chinuesc;
Dar el cântă 'n nepăsare,
Par'că ar fi la masă mare
Şi dă semn de veselie,
Par'că ar fi la cununie!..
Iată Mirzăciţele [1])
Şi cu Tătăriţele
Că la hanul năvălesc
Şi cu toate aşà-i grăesc:
«Alei! Doamne han bătrân
Cu hamger bogat la sân!
Fă cu Grue ce vei face,
Sufletul să ni se 'mpace;
Că de când s'a rădicat
Şi'n Bugeac Grue a intrat,
Mulţi Tătari el ţi-a stricat
Şi Tătarce-a văduvit,
Fete mari a bătrânit,
Bugeacul l-a pustiit,
Bugeacul pe jumătate
Şi Crâmul a treia parte!»
Ghirai, Hanul cel bătrân
Trage pala dela sân
Şi cu glas crunt de păgân
Zice lui Grue Român:
«Alei! Grue, viteaz mare!
Dela mine n'ai iertare;
Spune 'ncalte adevărat
Mulţi Tătari tu mi-ai stricat?
—Alei! Doamne Han bătrân,
Lasă cel hamger la sân,
Că eu sunt puiu de Român
Şi nu-mi pasă de-un păgân!
De-i iertare sau de nu-i,
Tot cu dreptul vreau să-ţi spui
Că de când m'am rădicat
Şi'n Bugeac eu am intrat,
Mulţi Tătari, zău! ţi-am stricat
Şi Tătarce-am văduvit,
Fete mari am bătrânit
Şi Bugeacu-am pustiit,
De bahmeţi l-am săracit [2]),
Bugeacul pe jumătate
Şi Crâmul a treia parte.
Iar Nistrul când l-am trecut,
Pod pe dânsul am făcut,
Ca să duc, să car la noi
Averile dela voi;
Să duc care mocăneşti
Cu copile mirzăceşti
Şi cu roabe tătăreşti.
Alei! Doamne, Han bătrân.
Lasă cel hamger la sân,
Nu-mi da moarte de păgân.
Las' să mă mărturisesc
Şi de suflet să-mi grijesc
La un popă creştinesc,
Care zice din psaltire
In cea sfântă mânăstire,
Că mult eu sunt vinovat,
De păcate încercat,
C'am ucis pe frate-tău,
Viteaz mare cât un leu,
Care-a fost duşmanul meu!»
Ghirai, Hanul cel bătrân,

[1]) *Iată Mirzăciţele şi cu Tătăriţele:* Nevestele Mirzacilor şi a Tătarilor de gloată. Mirzacii erau de sânge hănesc şi formau o castă puternică între Tătari. Numele lor era Myrza.

[2]) *De bahmeţi l-am săracit:* Bahmet sau bahamet, cuvânt de origină tătară, ce denumeşte caii de Bugeac.

Uită hamgerul la sân
Şi cu glasul oţerit
Pe loc au şi poruncit
La Mârzaci de cei mai mari
Şi la cincizeci de Tătari
Pe Grue să-l ducă 'ndată
La cea mânăstire naltă.

II.

Tătărimea purcedeà
Şi pe Grue mi-l duceà
La cel popă creştinesc,
Sfânt cu chipul omenesc,
Care zice din psaltire
In cea sfântă mânastire.
Dacă vedeà şi vedeà,
Grue vreme nu perdeà
Două cruci numai făceà,
Doamne ajută! el ziceà,
Barda 'n mână apucà
Şi 'n Tătari se aruncà
Ca un vânt înviforat
Intr'un lan de grâu uscat.
Aman! ei cu toţi răcnià
Şi din faţa-i toţi pierià!
Dacă vedeà şi vedeà,
El în grabă se duceà
Chiar în grajdul Hanului,
Hanului Tătarului.
Când la grajd el ce zărià?
Un bahmet ce tot sărià,
Un căluţ cam pătrărel,
Eşià 'n vară cincărel.
Grue mi-l apropià,
Mâna 'n coamă că-i puneà
Şi 'n podele-l azvârlià,
Aşà cal nu-i trebuià!
Dar colo, cât colo 'n fund,
Iată-un negru cam rătund,
Care soare n'a văzut
De când mă-sa l-a făcut.
La el Grue se duceà,
Mâna 'n coamă că-i puneà,
Din loc nici că mi-l clintià
Aşà cal îi trebuià.
El afară mi-l scoteà,
Frumuşel mi-l înşeuà,
Inşeuà şi înfrânà
Şi pe ochi îl sărutà
Şi pe dânsul s'aruncà,
Trei dezbinuri că mi-i da,
Scântei verzi din ochi îi da,
Şi deodată s'arătà
Chiar la uşa cortului
Sub stejarul mortului.
Ghirai Han cât îl vedeà,
Oftà greu şi mi-i ziceà:
«Alei! Grue, viteaz mare!
Dela mine ai iertare,
De vrei numai să te prinzi,
Negrul meu să nu mi-l vinzi,
Să nu-l vinzi la Ungurean,
Nici la Turc Ţarigrădean,
Să nu-l vinzi nici la Litean [1])
Că Liteanu-i e om viclean,
Ci să-l vinzi la un Român,
Că-i om drept şi bun stăpân
Şi de mână mai dănos

[1]) *Să nu-l vinzi nici la Litean:* Litean sau Litfean, locuitor din Litfania. Desele răsboaie ce avură Moldovenii cu Leşii, daunele ce făceau aceştia în ţară când năvăliau, şi numeroasele lor călcări peste tratatele de pace, au dat cuvântului Litfă o semnificare foafte urâcioasa. Litfă e sinonim de neam rău şi fără credinţă.

Şi de suflet mai duios.
El pe negru de-l' aveà,
Tot de nunţi mi l-a ţineà:
Eu l-oiu vedeà
Ori la nunţi, ori la războiu,
Când ne-om luptà noi cu voi,
El că mi l-a dăruì
Sau că il-oiu cumpănì
De trei ori cu Venetici,
Venetici de câte cinci.» [1])
Român Grue cam râdeà
Şi din gură răspundeà:
«Alei! mări, Han bătrân!
Ori nu ştii că sunt Român?
De-s Român, sunt frate bun
C'orice cal viteaz nebun!
Iar de ai bahameţi fugari
Şi de ai voinici Tătari,
Bahameţi iuţi să mă gonească,
Tătari crunţi să îndrăsnească.
Dă-le voe, dă-le ştire
După mine să se 'nşire
Şi s'alerge să m'ajungă
Pe câmpia asta lungă.»

III.

Ghirai Hanu' semn dădeà,
Tătărimea purcedeà
Pe cel câmp nemărginit,
Cu negară învelit
Şi cu troscot coperit.
Tătărimea se 'nşirà
Şi fugând se resfirà
Câte unul, unul, unul,
După negruşor nebunul.
Negruşor, fugià, fugià,
Cum se fuge nu fugià,
Ci sărià tot iepureşte
Ş'alergà tot ogăreşte,
Nechezând tot voinicește.
Alei! voi, Tătari păgâni,
Vi s'a stins ziua de mâni!
Iată Grue dă 'napoi
Şi s'aruncă printre voi,
Ca un vânt înviforat
Intr'un lan de grâu uscat;
Şi cu negruşor nebunul
Vă ia iute câte unul
Şi din fugă vă coseşte
Şi vă taie chip snopeşte
Şi de-averi vă curăţeşte
Şi de boală vă scuteşte
Şi vă lasă 'n urma lui
Ca momâi de-a câmpului!
Apoi Grue se porneşte
Şi'n Moldova se iveşte
Ca un soare ce 'ncălzeşte,
Incălzeşte şi rodeşte,
Că mult bine 'n lume face,
Sufletul să şi-l împace:
Creştinează
Şi botează,
Dă de fin
Câte-un tretin,
Şi de fină
O tretină,
Şi cunună fete mari
Fără grijă de Tătari,
Şi ridică mânăstiri
Pentru timp de năvăliri.
Iar pe negrul sprintenel
Il face frate cu el,
Că Românu-i frate bun
Cu orice cal viteaz nebun!

[1]) *Venetici de câte cinci*: Galbeni de Veneţia, ducaţi mari de câte cinci unul, ce se numesc lefţi.

CANTEC DE NUNTA

Cântecele de nuntă poartă numele generic de *oraţii*.

Oraţiile sunt poezii legate de tradiţiunile şi obiceiurile poporului românesc la logodne şi nunii.

Ceremonia căsatorlei, pentru care s'au păstrat tradiţiuni vechi în multe părţi ale teritorului românesc, este însoţită de obiceiuri cari în realizarea lor, cuprind un oarecare element dramatic. Mirele merge cu rudele şi prietenii săi la casa socrilor ca să aducă mireasa. Cortegiul este primlt la oarecare distanţă de câţiva delegeţi (vornicei) ai miresei. Intre voiniceii miresei şi ai mirelui se încep dialoguri dueluri de cuvinte de spirit şi de glume.

Cântecul ce urmează este de natură lirică, dar glumeţ. Ele se adresează miresei când pleacă dela casa părinţilor săi ca să se ducă la casa mirelui.

Frunză verde lăcrămioară,
Lado, lado surioară!
Du-te 'n haine de mireasă
La bărbatul tău acasă.
Lasă mamă, lasă tată,
Că de-acum eşti măritată.
Lasă fraţi, lasă surori,
Lasă grădina cu flori,
Că tu singură-ai să fii
O grădină de copii.

Lado, lado, nu mai plânge,
Mijlocelul nu-ţi mai frânge,
Că acasă te-i întoarce
Când pe strat inul s'a toarce,
Şi la maică-ta -te-i duce,
Chiar atunci şi nici atunce.
Când bondaru-a face miere,
Când a face plopul pere
Şi răchita vişinele,
Să-ţi alini pofta cu ele!

ION GHICA

1816—1897

Ion Ghica a învățat la Sfântu Sava, apoi la Paris, unde urmă la facultatea de științe și școala de mine. Intorcându-se în țară, după câtăva vreme fu silit să se ducă la Iași, unde fu printre profesorii cei noi dela Academia Mihăileană alături cu Mihail Kogălniceanu. Acești profesori provocară o adevărată mișcare în spirite și nu puțin contribuiră la schimbăriie sociale și politice ce se produseră în Moldova.

Ion Ghica în 1848
(după o stampă din 1849)

Fu unul din organizatorii revoluțiunii dela 1848. El se duse înainte de isbucnirea ei în Constantinopol pentru a face cunoscută în lumea diplomatică de acì cauza română.

Intre 1854 și 1858 ocupă funcțiunea de prinț al insulei Samos.

Venind în țară, fu ministru în Moldova și în Muntenia.

In timpul domniei lui Carol I, a fost în mai multe rânduri ministru și prezident de consiliu; apoi a reprezentat țara la Londra în curs de vre-o nouă ani, dar, din cauza boalei și bătrâneței, s'a retras și a murit apoi la moșia sa în 1897.

Ghica a fost și membru al Academiei (din 1874) și în mai multe rânduri prezident al acestei înalte instituțiuni culturale. Intre anii 1877—1881 a ocupat funcțiunea de director general al teatrelor și a redactat legea prin care s'a organizat societatea dramatică.

* * *

Dela Ion Ghica avem câteva publicațiuni politice: Dernière occupation des principautés, 1853, (Ultima ocupație a principatelor, sub pseudonimul *Chainoi*); Reorganizarea României, București 1861; O cugetare politică, 1877 (anonimă).

Ca scriitor, Ion Ghica poate fi privit din două puncte de vedere: ca vulgarizator și ca literat propriu zis.

Operele de vulgarizare îmbrățișează mai ales *economia politică* și *antropologia*. Sub titlul de «Convorbiri economice» Ghica a publicat o serie de studii asupra chestiunilor fondamentale ale economiei politice: Munca (1863), Creditul (1864), Imprumuturile statului, Proprietatea (1865), Finanțele (1871), Trei ani în România sau corespondența onor. Bob Dowley (1876), Bucureștiul industrial și politic (1876), Producțiunea, consumațiunea și schimbul (1884). El nu le-a tractat însă în formă dogmatică, ci a adoptat forma de dialoguri sau de scrisori pentru a le face mai atrăgătoare și pentru a le pune în legătură cu diferitele chestiuni de aceeaș natură ce erau la ordinea zilei în țara noastră. Ediție completă în 2 volume și o broșură, Socec 1879. — Altă ediție: Minerva 1914.

In anul 1884 Ion Ghica începe publicarea unei lucrări de «filozofie a naturii», parte alcătuită din articole inedite, parte din articole ce mai fusese publicate. El o intitulează «Pământul și omul». Acî tractează chestiuni de antropologie, de antropogeografie, de calendaristică, ș. a. Cercetări originale nu sunt, dar, într'o formă simplă și atrăgătoare, el pune la îndemâna tinerimii rezultatele cercetărilor științifice. Ed. 2-a. Buc. 1913.

Ion Ghica
(portret publ. de «Literatură și artă»)

Talentul literar al lui Ion Ghica se vede însă mai bine în *Scrisorile* sale către *Alecsandri*. Portrete de oameni din țară sau din străinătate, amintiri din viață și din călătoriile sale, caracterizări ale stărilor sociale, politice, culturale: iată ce aflăm în acest volum care formează titlul de glorie al lui Ghica.

Principalele bucăți sunt: Clucerul Alecu Georgescu. — Domnia lui Caragea. Școala de acum 50 de ani. — Din timpul Zaverei. — Generalul Coletti. — O călătorie dela București la Iași înainte de 1848. — Dascălii greci și dascălii români. Tunsu și Jianu. — Teodoros. — Egalitatea. Prima ediție, București 1884; Ed. 3-a 1905; Idem Biblioteca pentru toți.

Și când examinăm această activitate de scriitor, trebue să fim cu atât mai pătrunși de admirație față de dânsa dacă ne gândim că în toată viața sa Ghica a fost necontenit prins de trebile publice.

Iată ce zice d. D. Sturdza (în răspunsul la discursul de recepțiune al d-lui C. Istrate):

«Activitatea lui Ion Ghica este caracterizată mai ales printr'o muncă harnică și neobosită în toate direcțiunile desvoltării poporului românesc. In cercetări științifice și teoretice, ca și în viața practică și politică, el se mișcă cu siguranța ce dau cunoștințele profunde și o rară pătrundere a lucrurilor omenești.

«Munca care-l atrăgeà mai cu deosebire erà aceea care îmbrățișà viața socială. Cu ochiu ager, el a observat mișcările, tendințele și nevoile diferitelor clase ale poporului, relele economice și morale cari le bântue. Ion Ghica e fără îndoeală economistul cel mai distins ce l-a avut România și bărbatul care în această direcțiune a tras brazde adânci și binefăcătoare».

MUNCA

Prima chestiune cu care începe seria «Convorbirilor economice» este *munca* (1863). In paginile ce urmează este reprodusă introducerea: dintr'însa se poate vedeà și felul lui de a scrie și modul cum leagă chestiunea teoretică cu observări asupra faptelor din țară și din timpul său.

Să ne gândim puțin împreună ca să vedem, noi Românii, ce suntem și ce am puteà fi?

Noi ne împărțim în două mari categorii: unii care nu știu nici măcar a scrie și a citì, plugari cei mai mulți, așezați la țară, în sate, locuind case de pământ și de nuiele, mulți încă îngropați în bordeie, sau așezați pe marginile orașelor și târgurilor, dulgheri, zidari, precupeți, exersând meseriile cele mai groase și mai puțin bănoase, locuesc căscioare cufundate în umezeală și în necurățenia suburbiilor.

Cealaltă categorie se compune din oameni, care știu să scrie și să citească mai mult sau mai puțin; formează în general clasa biurocraților dela secretar de primărie sau notar, până la prezident de consiliu de miniștri, ciocoi vechi și noi, boieri mari și mici, pensionari, funcționari în activitate, funcționari în disponibilitate, chivernisiți și paraponisiți.

«Am pus băiatul la școală», însemnează în gura celor mai mulți părinți: l-am scos din rândul muncitorilor; când va fi mare va ședeà tolănit pe canapeà, va fumà toată ziua țigară, se va plimbà ziua și noaptea în trăsură, picior peste picior, și va scrie pe petițiunile nenorociților împricinați: «se va face cele de cuviință potrivit legilor în vigoare». Băiatul meu va trăì din casa visteriei, adică din munca oamenilor de categoria dintâiu.

Mai toți părinții cari trimit copiii lor la școală, îi trimit acolo cu gândul de a-i face funcționari; dacă izbutesc a-i ține doi sau trei ani la Paris, cred că le-au asigurat un viitor

de boier mare. Când copiii vin în vârstă, părinții aleargă, cer, se roagă, intrigă până ce le procură o slujbă sau o speranță de slujbă; nu se gândesc nicidecum la neodihna, la bătaia de inimă și la umilințele ce le pregătesc; nu știu ce pâine amară le frământă susținându-i dela condițiunea în care s'au născut și au crescut, dela condițiunea modestă după care mai târziu cei mai mulți au să ofteze greu!

Părinți care vă iubiți copiii, care vă iubiți patria! dați educațiune fiilor voștri, dați-le învățătură multă și sănătoasă, fiți mândri și ambițioși pentru dânșii, împingeți-i în carierele acelea unde este glorie și avere de câștigat; împingeți-i la științe, la litere, la arte, la meșteșuguri, la industrie, la agricultură, la comerciu; nu-i aruncați în prăpastia cancelariilor; căci acolo nu este nici renume, nici avere; nu este nici liniștea sufletului, nici mulțumirea inimei, acolo ispita se află necontenit în luptă cu conștiința, luptă în care cei mai mulți cad, căci nu au dobândit în educațiunea ce li s'a dat, puterea morală trebuincioasă ca să iasă învingători.

Alegerea profesiunii copiilor este mai mult sau mai puțin dictată de părinți; răspundere mare, căci dela dânsa atârnă desvoltarea facultăților, progresul inteligenței. Dela această alegere depinde îmbunătățirea stării materiale a omului, relațiunile în societate, amicii ce-și va face, soția ce va luà; într'un cuvânt fericirea și independența lui. Nu aveți datorie mai sacră, mai grea de împlinit decât alegerea carierei în care voiți să aruncați pe copiii voștri.

Afară de un mic număr, un foarte mic număr de cazuri excepționale pentru tinerii de o dispoziție naturală, o vocațiune tare, care se manifestă singură, fără voia nimănui, care învinge toate împotrivirile și triumfă în contra tuturor pedicilor, afară de cazurile de geniu, cazuri foarte puțin numeroase, voi părinții hotărîți despre soarta copiilor prin alegerea carierei în care îi aruncați. Porniți de iubirea ce aveți pentru dânșii, credeți că țintind la funcțiunile statului, împletiți copiilor voștri zile de fericire, credeți că le asigurați viitorul prin leafă și prin pensie; credeți că acelea sunt poziținile înnalte ale societății. Dintr'un om care ar fi ieșit un cultivator bun, un artist de merit sau un meșter însemnat, care să facă onoare țării și să poată ținea familia sa în îndestulare și da o bună

creştere copiilor săi, faceţi un biet funcţionar care d'abiă se ţine dintr'o zi până într'alta, un cerşetor pe la uşile miniştrilor, a rudelor, a amicilor şi a favoriţilor oamenilor influenţi; măriţi concurenţa la lefi, împingeţi la sporirea impozitelor şi, fără să ştiţi, pregătiţi căderea morală a copiilor voştri şi a ţării.

Părinţi cu iubire de copii şi de ţară, deschideţi ochii şi vedeţi că în secolul în care trăim, şi în secolii în care vor trăi copiii voştri, sunt locuri onorabile în toate profesiunile. Astăzi nu mai există altă bază de distincţiune, decât inteligenţa; nu mai poate fi altă linie de demarcaţiune între oameni de cât cea însemnată de către educaţiunea morală şi intelectuală a fiecăruia; nu mai există şi nu mai poate exista altă distincţiune decât aceea ce-şi trage fiecare prin purtarea şi prin folosul ce aduce în societate.

«Pământul va produce spini şi ciulini, vei mâncà pâinea «ta după sudoarea frunţii tale, până ce te vei întoarce în «pământ» sunt cuvintele prin care creatorul dă omului libertatea; cuvintele cu care omul fizic devine om intelectual, om moral. Munca este dar cea dintâiu condiţiune a averii şi a libertăţii; dar voim fiecare să ne suim sus pe scara socială, este în firea noastră a oamenilor să aspirăm la o stare bună, să avem ambiţiune, să voim fiecare să avem profesiunea cea mai onorată; dar care sunt profesiunile onorabile şi înalte? Aici e cestiunea. Intr'un mod absolut, profesiunile nu sunt mai onorabile, mai înalte unele decât altele; într'un mod relativ însă putem zice că profesiunea cea mai onorabilă este, pentru fiecare, aceea pe care suntem mai în stare a o îndeplinì bine, aceea prin care putem să aducem mai mult folos societăţii, familiei şi amicilor noştri. Erorile şi prejudiţiile, care adesea rătăcesc opiniunea, ne fac să credem că funcţionarii statului sunt mai sus decât bancherii, pe aceştia îi punem mai presus decât pe arendaşi şi pe comercianţi, pe care la rândul lor îi considerăm mai presus decât pe meşteri şi pe muncitorii de pământ. Dar oare trebue ca negreşit să judecăm poziţiunea ce voim să ne facem după ceeace crede lumea? Nu este mai drept şi mai bine să o judecăm după gradul de inteligenţă ce trebue să aducem la exersarea profesiunii ce luăm, şi după întinderea mijloacelor de care dispunem ca să o îndeplinim bine şi cu demnitate? Ne uităm la strălu-

cirea ce înconjoară o profesiune şi nu observăm că omul face profesiunea, iar nu profesiunea pe om. Omul superior poate ridică şi ilustrà meseria cea mai modestă, cea mai umilă. Watt [1]) nu erà decât un fierar.

Să căutăm mai cu deosebire la gravitatea datoriilor ce prescrie profesiunea ce voim să dăm copiilor noştri, la importanţa datoriilor ce le impune şi la mărimea rezultatelor ce vor puteà dobândì pentru dânşii şi pentru ţară; să căutăm să nu-i expunem a nu puteà duce greutatea sarcinei ce le impunem, ci din contră să îngrijim să fie în stare a dominà poziţiunea ce le facem. Mâna lui Dumnezeu conduce şi protege geniul; să nu ne temem că s'ar puteà vre odată înecà talentul: în secolul în care trăim el se ridică singur din ori ce adâncime. Peel era un postăvar. Lincoln un tăietor de lemne şi Iohnson un croitor. Modestele lor condiţiuni, umilele lor profesiuni, opritu-i-au de a se suì la înălţimea [2]) dela care erau să ilustreze numele şi ţara lor?

Este însă trist a vedeà pe cel care fără voia lui Dumnezeu se sue acolo unde nu-l chiamă puterile sale intelectuale şi morale; nenorocitul nu-şi poate îndeplinì misiunea cu demnitate, se expune a fi de râs şi devine ruşinea naţiei şi a familiei sale.

Secolul în care trăim este realizarea progresului social condus de progresul raţionalismului, progres la care au lucrat toţi oamenii de valoare, filozofi şi eroi. Acest progres îşi are sorgintea lui în muncă.

---

[1]) *Watt* (citeşte *Uat*) (1736—1819) Scoţian; acela care a conceput principiul maşinii cu aburi.

[2]) *Robert Peel* (citeşte *Pil*) (1788—1850) a fost un mare om de stat englez; *Abraham Lincoln* (1809—1865) a fost unul dintre cei mai însemnaţi prezidenţi ai republicei Statelor Unite americane; *Andrew Ionhnson* (citeşte *Gions'n*) 1808-1857), alt prezident al aceleaş republici.

CREDITUL

Se dă aci o chestiune din Convorbirile economice : creditul (1864). E un admirabil model de vulgarizare, care arată talentul şi dibăcia cu care ştie să facă atrăgătoare şi lesne de înţeles chestiunile cele mai aride.

Un amic al meu cam cioban, cam plugar, care noaptea întreabă stelele cum se învârtesc şi unde merg, şi dimineaţa cercetează vânturile şi norii ce au de gând să facă peste zi şi peste săptămână; om care nu este în stare să ne spuie ca răposatul Mateiu dela Drôme [1]) zilele de ploaie, de soare, de frig şi de cald ale anilor viitori, dar care poate spune intenţiunile cerului de azi până mâine; om prost, cum se zice, adică neînvăţat în şcoală, care nici nu scrie nici citeşte, dar care în realitate ştie mai multe decât mulţi docţi, fiindcă cugetă şi raţionează; simplu în obiceiurile lui, trăeşte din spinarea oilor şi din grăsimea pământului, poartă opinci, zeghe şi căciulă de oaie; om fără eresuri şi fără prejudeţe care nu crede nici în Iele nici în Rusalii, lucrează marţile şi joile după Paşti; când vine în Bucureşti, trage la mine acasă ca la dânsul, fără să ţie în seamă cele ce i se cântă despre ura şi despre gelozia ce trebue să existe între el şi mine. Suntem amici din copilărie şi nici revoluţiunea dela 1848 nici convenţiunea dela Balta-Liman, nici convenţiunea dela 1858, nici plebiscitul, nici dispoziţiunea rurală dela 1864 nu au putut alterà sentimentele de afecţiune reciprocă dintre noi.

Alatăeri ieşind din casă, pe la amiază l-am găsit la poartă, admirà pasul măreţ cu care funcţionarii se duc pe la ministerele respective. Se luă cu mine până în strada Doamnei. In dreptul caselor lui maior Mişa îl lăsai şi intrai la cantorul d-lui Poumay; peste două minute eram iarăş lângă el.

— Nu l-ai găsit acasă, se vede, îmi zise.

— Ba acasă, Maneo; dar nu am putut cumpărà; îmi cere prea scump.

Şi intrai alături la cantorul d-lor Halfon şi fii. Două vorbe şi eram iarăş lângă amicul meu.

---

1) *Mateiu de la Drôme* (1807—1865), publicist francez, autor al unui vestit calendar, care publică şi prevestiri despre timp şi care erà răspândit în toată Europa.

— Scump și aici; prea scump, îi zisei.

In piața Sf. George, iar îl lăsai și mă urcai la Banca Otomană; peste zece minute mă coboram ținând în mână o hârtie galbenă.

— Am găsit, și-am cumpărat.

— Dar ce-ai cumpărat?

— Am cumpărat un credit, am cumpărat bani, ca să-i trimit la Londra.

— Cum ai cumpărat bani? Banii nu se cumpără; or ai vândut grâu?

— Ba nu, i-am cumpărat tot cu bani!

Ciobanul se uită la mine ca un om care crede că n'a auzit bine. Știind cu cine am aface, mă gândii că nu am să scap cu una cu două de curiozitatea lui Manea, și mă hotărîi a-i desvoltă și a-i explică întreaga teorie a creditului, a-i face un mic curs asupra schimbului, asupra băncilor, polițelor, biletelor la ordine, cecurilor, conosementelor sau warantelor, etc. Deși aceasta a fost o conversație între doi oameni simpli și despre lucruri pe care toți le știm, am crezut însă că poate ar fi bine să o scriu pentru unii din bărbații noștri care scriu și vorbesc despre finanțe și a căror scrise și zise citindu-le și auzindu-le, lasă bănueala că dumnealor ar crede că depe o oaie s'ar puteà tunde mai multă lână decât crește într'un an, că un om poate beà și mâncà mai mult decât îi este venitul și că Statul poate fi bogat și puternic când indivizii care îl compun sunt săraci și slabi.

Iată acea conversațiune peripapetică:

— Prăvăliile în care am intrat, dragă Maneo, sunt prăvălii de bani. Marfa ce se află într'însele sunt banii. Acolo se vinde și se cumpără bani. Magazia se numește *bancă* și negustorul *bancher*. Zicem *zaraf*, întocmai precum zicem bogasier, marchitan, lipscan, etc. Treaba ce mi-am făcut cu acel din piața St. George este că peste zece zile aveam să plătesc la Londra opt sute de galbeni fabricantului dela care am luat mașina de treerat, pe care ai văzut-o lucrând astă vară la moșie. Am cumpărat-o cu credit, pe datorie, adică cu făgăduială că peste un an să-i dau banii; acum peste zece zile se împlinește sorocul și am cumpărat hârtia aceasta ca s'o trimit fabricantului chiar astăzi prin poștă. El îndată

ce va înfățișa-o la un bancher anume către care scrie, va primì opt sute de galbeni.

Dar o să-mi zici poate că de ce nu m'am dus cu banii drept la poștă în loc de a alergà la bancher? Trebue să-ți spui că chiar de aș fi avut bani bătuți tot nu i-aș fi trimis prin poștă; ar fi trebuit să fac grop, gropul să-l pecetluesc cu o mulțime de peceți, să fac declarații și alte multe formalități; și după toate acestea să plătesc și $^1/_2\,^0/_0$, adică patru galbeni ca să mi-l ducă până la Londra; în vreme ce la bancher nu am plătit nimic, și iată cum: El având necontenit daraveri cu bancherii din Londra, are ordine să plătească aici mai mulți bani în socoteala lor, bani ce acei bancheri au primit acolo dela mai mulți negustori cari trimit sau scriu să le cumpere d'aici grâne sau sămânță de gândaci, și cărora le-a dat polițe ca să le numere banii în București, ca cu acei bani să plătească proprietarilor sau plugarilor dela care iau acele producte. Pe de altă parte bancherul de aici trage polița asupra corespondenților săi de acolo pentru banii ce el primește dela negustorii de aici, cari au să plătească la Londra, manufacturile ce aduc de acolo. Aceste hârtii, aceste polițe, se numesc *schimb*. Dacă nu ar fi schimbul între două piețe, între două târguri cum am zice, ar fi trebuit ca bancherii de acolo să trimită banii aici prin poștă, ceeace ar fi pricinuit mari cheltueli de transport, de cel puțin câte o jumătate de galben de fiecare sută. Bancherul la care am fost, având multe plăți de făcut aici în socoteala celor dela Londra, a fost foarte bucuros să-i dau opt sute de galbeni ca să-i plătească la Londra pentru mine, cui voiu voì eu; l-am scutit de plata de patru galbeni la poștă: a cumpăral banii mei cu hârtia ce vezi în mâna mea. Din parte-mi dând banii bancherului în loc de a-i trimite prin poștă am scutit și eu o cheltueală de alți patru galbeni; cu modul acesta treaba se face tot așà de bine și scutim și unul și altul câte patru galbeni. Să nu crezi însă că poți găsì totdeauna asemenea hârtii la bancheri, fără plată; aceasta atârnă dela starea schimbului. Schimbul cu Londra se poate face fără plată, *al pari, pe tocmai,* cum se zice, când se cere acolo tot atâți bani de la București câți se cer și aici dela Londra; însă când acolo se cer d'aici mai mulți bani, bancherul poate să fie silit a-ți

plătî şi un *agio*, un *baş*, pentru bani. Preţul schimbului între două pieţe se regulează în toate zilele întocmai ca preţul oricărei mărfi.

Dar să-ţi spun una: nu aveam în pungă bani bătuţi nici măcar un sfanţ; în loc de bani am dat bancherului două poliţe dela arendaşii cărora le-am bătut grâul cu maşina mea; una de trei sute şi cealaltă de cinci sute de galbeni; am vândut bancherului acele două poliţe platnice la 1 Septemvrie viitor. Mi *le-a scontat*, cum se zice, le-a primit drept bani, scăzându-mi din sumele scrise în *ele* dobânda pe trei luni, de azi până la 1 Septembrie, termen la cari acei arendaşi au să plătească poliţele lor. Ei le vor plătî atunci bancherului, iar nu mie; căci acum el este proprietarul acelor poliţe pe cari le-a cumpărat dela mine cu această hârtie.

DIN TRECUTUL ŞCOALEI ROMÂNE

In anul 1884 Ion Ghica adună într'un volum scrisorile sale adresate către Alecsandri şi publicate prin reviste.

Acestea formează opera cea mai de valoare a autorului. In această colecţie se cuprind bucăţi cu subiecte variate. Unele sunt adevărate pagini de istorie politică culturală sau socială (Domnia lui Caragea, Şcoala acum 50 de ani, Din timpul zaverei, O călătorie dela Bucureşti la Iaşi, Dascălii greci şi dascălii români); altele sunt expuneri ale ideilor sale politice, economice (Libertatea de altă dată şi cea de acum, Insula Prosta); altele sunt memorii, preţioase amintiri personale (Tunsu şi Jianu, Polcovnicul Const. Ceganu, Generalul Coletti, Căpitanul Laurent).

Urmează acî principalele pasagii din scrisorile «Dascălii greci şi dascălii români» şi «Şcoala română acum 50 de ani».

Iubite amice,

Iţi mai aduci aminte, amice, de

...vremea cea frumosa
Chind un dascalos grecos
Inarmat c'o varga grosa
Paradosa faneros
Aritmetichi
Ke gramatichi
Ke istorichi[1])

[1]) Versuri dintr'o piesă a lui Alecsandri «Nunta ţărănească», în care figurează un tip de dascăl grec. *Paradosà* = *învăţà*. *Faneròs* = clar.

Cu domniile fanarioților se introdusese în țară o mulțime de dascaleci (loghiotati), ca institutori prin casele boierești. Ei învățau pe coconaș să vorbească în limba Fanarului cu Vodă și cu marele postelnic, când s'or face mari.

N'am apucat pe dascălii cei iluștri: pe Lambru Fotiadi, pe Vardalach, pe Comita, cari purtau işlic și ciacșiri, dar am cunoscut pe vestitul Kirkireu, de soioasă memorie, care crescuse pe Banul Manolache Băleanu și l-a dădăcit până la moarte; am văzut pe elegantul Mitilineu, cu un ochiu la făină și cu altul la slănină, cu pălăria în forma tingirii, largă în fund de două ori cât diametrul capului și pusă pe o ureche; el, după ce isprăvise pe Niculache și pe Ștefan Golescu, feciorul iui Dinicu Golescu, trecuse la Crețulești și la urma urmei se făcuse negustor de ciorbă, hrănind cu o deopotrivă îngrijire și stomacul și spiritul tinerimii care îi încăpeà în mână. Am cunoscut pe crudul Coriță care bătеà pe verii mei de-i zvântà. Am *parastisit* [1]) pe fiii lui Brutus cu epicul Aristia și am trăit un an întreg la Paris cu blajinul Likeardopolu, care cântà din *Norma* pe psaltichie.

Dela zaveră ei lepădase lebadeaua și tombatera [2]) și se îmbrăcase nemțește; purtau mai toți frac cafeniu deschis cu coadele lungi până la glezne și bumbi de alamă, pantaloni verzi, strimți pe picior, jiletcă vărgată, cravată liliachie și guler scrobit băț, nalt peste urechi.

Metoda și propramul lor de învățătură erà acelaș pentru toți. Incepeau cu Eclogarion [3]). Când ajungeai la scoarța din uamă a cărții, te treceà la *Terpsitèa,* așà se numià gramatica compusă de prea învățatul dascăl Neofit Duca; îți da de citiai din dialogurile morților lui Lucian și te puneà la tecnologie. Dacă declinai bine numele și conjugai verbul, erai scăpat, dacă nu, *tipto!..* [4]) Loghiotatul nu se turburà de înțelegeai sau nu; de știai cine erà Caron, ce erà Stixul și ce putere aveà Joe. După trei sau patru ani ajungeai la Xenofon sau la Plutarh, cu care te deprindeà la sintaxă; potriviai alți trei sau patru ani numele cu adiectivul, cu adverbul și

[1]) Explicat.

[2]) Haina lungă și căciula orientală. [3]) Colecție de bucăți alese. [4]) Cuvânt grec: *bat.*

cu pronumele; de le nimeriai bine, erai scăpat; de nu, *tipto!..* Nici nu vrea să ştie dacă înţelegeai copilăria lui Ciru, de cunoşteai sau nu locurile pe unde au trecut cei zece mii, sau

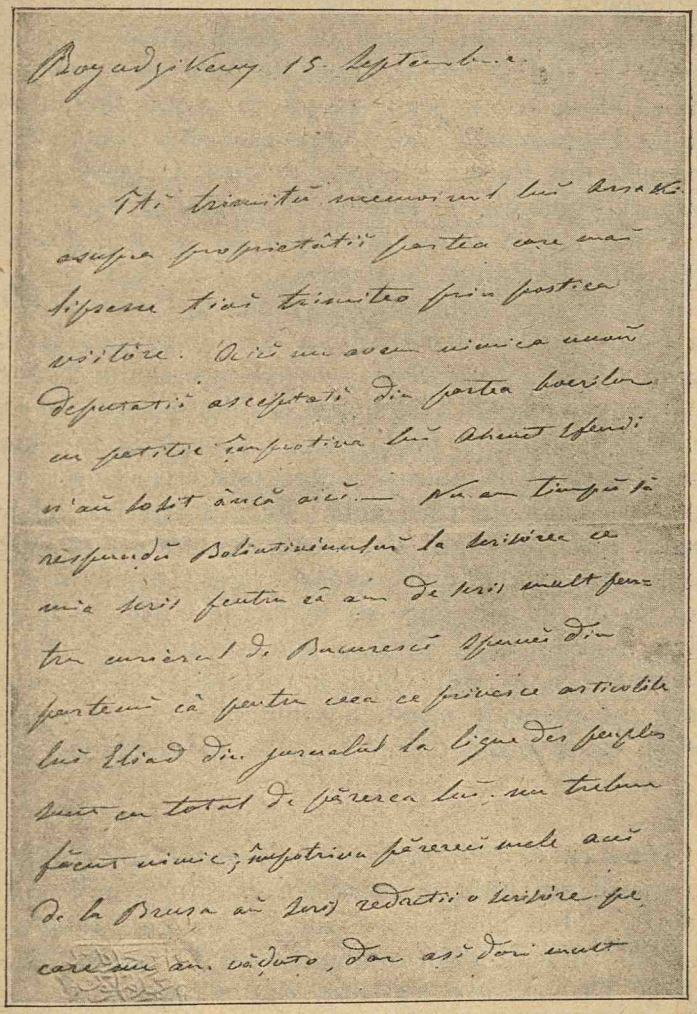

Autograf a lui Ion Ghica. 1850
(manuscrisul No. 802 din colecţia Academiei).

să caute să te intereseze la viaţa lui Timoleon sau a lui Epaminonda; totul erà, tecnologia şi sintaxa să-i fie cu bine, şi

te treceà la poeți și în zece ani te da gata *telios* [1]). Fără noțiuni serioase de istorie, fără filozofie și fără elemente de matematică, te luà de mână și te duceà într'o Duminecă la părinți, zicându-le cu îngâmfare:

— «Băiatul a isprăvit cartea!»

Vestea se duceà din dascăl în dascăl, până la palat: și dacă erai de părinți bogați, Vodă te îmbrăcà cu caftan și te însurà cu fie-sa, cu nepoată-sa, ori cu vre-o fată din casă uitată de Dumnezeu. Când Dumitrache Buzoianu, fecior de boier bogat din Buzău, a isprăvit cartea, Carageà l-a însurat cu vară-sa Sultănica, pe care ăi fi văzut-o și tu. Când Niculache Ghica a ieșit *telios*, Vodă i-a dat pe nepoată-sa Smărăndița, fata Domniței Nastasicăi, și l-a făcut Agă. Când tânărul Manolache Băleanu a fost dus la Curte de Kirhireu, Vodă Șuțu i-a lăsat barbă și i-a dat de nevastă pe fiică-sa Domnița Catinca, înzestrând-o cu moșia orașului Târgoviștea.

Pe când cu dascălii Greci, ziua copiilor începeà cu răsăritul soarelui și se isprăvià pe la două ore după apus. Dimineața dulceață și cafeà, la amează prânz țapăn cu ciorbă și rasol, după aceea somn un cias, două; după somn iar dulceață și iar cafeà, seara mâncare ș'apoi culcare. Ora cea mai așteptată de copiii erà somnul după amiazi, dacă Grecul nu-ți încuià ușa ca să nu te poți duce să te joci în curte sau în grădină. Când te închideà nu-ți rămâneà altă scăpare decât de a prinde câteva muște, a le agățà bumbac netors și a le da drumul să se ducă să mângâie nasul adormitului. Grecul se deșteptà furios și, ca să poată dormì în pace, îți deschideà ușa.

. . . . . .

Pe când cu dascălii greci, feciorii de boier învățau românește numai din întâmplare și pe apucate, și unii nu învățau nici de cum. Imi plăceà să ascult pe logofătul Matache, seara, când citià viețele Sfinților sau faptele lui Alexandru Machedon, călare pe Ducipal, care s'a bătut cu Por împărat și cu pasările cu ciocul de fer; deși nu înțelegeam prea bine povestirile lui Arghir cel frumos, dar l-am citit de mai multe ori. Petrache Nănescu, un secretar al tată-meu, fost elev al lui Lazăr, numai

[1]) Cuvânt grec: *perfect.*

în câte-va seri mă învăţase să scriu româneşte; citiam slova cea mai ciocoească şi scriam cu trei aruncături pe d'asupra.

Transiţiunea dela şcoala grecească la cea franţuzească şi la românească începuse de mult, încă din timpul revoluţiei franceze, cu Laurençon, Ricordon, Colçon, Mondoville, etc.. toţi conţi şi marchizi emigraţi, transformaţi în dascăli. Pe la anul 1806 când au venit Muscalii, mai mulţi tineri şi mai multe fete de boier vorbiau franţuzeşte.

Ca Lazăr, cu domnia lui Grigore Ghica, cu Eufrosin Poteca, cu Costache Moroiu, Simion Marcovici, Petrache Poenaru, şcoala românească şi-a luat avântul. Şcolile străine ale lui Lambru, Vardalach şi Vaillant s'au prefăcut în şcoli naţionale sistematice cu sute de profesori de istorie, de filozofie, de matematici, de limbi străine vii şi moarte.

. . . . . .

Pe când în şcoala dela Măgureanu vestiţii elinişti Lambru, Comita, Vardalah şi Neofit, emulii lui Corai, predau tinerilor greci şi feciorilor noştri de boier Memorabilele lui Socrate, Phedon şi Metafizica lui Aristot [1]); pe când banul Brâncoveanu discută cu puristul Duca în limba lui Tuchidid [2]) Apophtegmele lui Hippocrat [3]) şi Ariometria lui Archimed [4]), şi se munciau să izgonească din limba greacă toate cuvintele câte nu erau curat atice, puecum unii din învăţaţii noştri caută să cureţe limba română de tot ce nu se termină în — *ciune*, la biserică la Udricani, la sfântul Gheorghe şi la Colţea se auzià glasul ascuţit al câtorva copii cari strigau în gălăgie pe

*o*n, *m*islete, *u*cu: *omu*
*p*ocoiu, *o*n, *m*islete, *u*cu: *pomu*.

Băieţii mai înaintaţi la învăţătură, când voiau să-şi zică

[1]) Opere rămase din vechia literatură greacă: prima scrisă de *Xenophon* istoric, filozof şi general (430—352 înainte de Hr.); a doua de *Platon* (427—348 în. de Hr.): a treia de *Aristotele* (384—322 în. de Hr.).

[2]) Vestit istoric grec (460—395 în. de Hr.).

[3]) Maximele lui Hippocrat, medic vestit din vechia Grecie (pe la 400 în. de Hr.).

[4]) Cercetările vestitului matematic şi fizic grec Arhimede (286—212 în. de Hr.).

cevà care să nu fie înțeles de profani, comunicau între dânșii astfel:

az, iotă, lude, az, pocoiu, râță, ucu, naș, est [1])

și celălalt îi răspundeà:

naș, est, buche, az, tferdo, est, pocoiu, on, pocoiu, az [2]).

Cei dela bucoavnă râvniau la dânșii cum vorbiau păsărește. Dascălul Chiosea, bătrân cu antereu de calemcheriu [3]), la cap cu cauc de taclit [4]) vărgat cu cearșaf alb, se plimbà pe dinaintea băieților înarmat c'o vargă lungă, arzând când pe unul când pe altul, după cum i se păreà; se oprià dinaintea fiecăruia, la unii le ascultà lecția, la alții le mai adăogà câte un *ucu scurt* pe ici pe colea, sau câte o aruncătură două pe deasupra, ca să fie slova mai ciocoească. Apoi să fi dus sfântul pe vreunul să nu-și știe lecția, ca dacă nu-l ajungeà cu nuiaua, apoi scoteà imineul din picior și-l asvârlià după dânsul cu «Fir'ai al dracului cu tat'o și cu mă-ta că n'ai învățat *matima* [5])»...

De pe la de-al de Chiosea ieșiau dieci de vistierie, calemgii [6]); la de-al de el au învățat să scrie românește Logofătul Greceanu, Văcărești, Anton Pann, Nanescu, Paris Momuleanu, etc.

La școala noastră din Udricani, școală sub albastrul cerului, pe prispa bisericii, când plouà, copiii se ghemuiau în odaia târcovnicului jos pe cărămizi sau în clopotniță; citiau și scriau pe genunchi și pe brânci.

Prin prejurul bisericii, în mahalà, printre livezile de meri, de peri și de duzi, se zăriau vre-o zece cincisprezece învelișuri cu streașină ieșită ca o umbrelă, sub care locuiau câțiva cavafi, croitori, iștlicari și cojocari; aceștia când plecau la

[1]) Ai la prune.
[2]) Ne bate popa.
[3]) Un soiu de postav.
[4]) Fâșie de stofă cu care se legau la cap.
[5]) Cuvânt grec: *lecție.*
[6]) Scriitori, caligrafi.

prăvălie, își trimiteau copiii la dascălul Chiosea, ca să nu strengărească pe uliță și ca să învețe să ție ison cântăreților din strană, să citească Apostolul, să zică Tatăl nostru și Crezul și să meargă de-a 'ndărătele cu sfeșnicul într'o mână și cu cădelnița în cealaltă dinaintea preotului când ieșià cu sfintele daruri. Le plătiau ce pe apă nu curge; dascălul Stan de exemplu, cel mai bine plătit din toți, aveà câte douăzeci de parale [1]) de copil pe lună, și mai aveà și dela biserică tain de mălaiu, de fasole și de lemne.

Din acele școli își recrutau bisericele preoți și cântăreți; acolo boierii căutau băieți pe cari îi luau în casă pe procopseală, de acolo a ieșit Chiru dela biserica Enii, Dumitrache Bondoliu, tata reposatului Vlădică Calistrat, Unghiurliu dela Sărindar, Costache Știrbu dela Sf. Ioan de lângă puș-cărie și Petre Efesiu, care mai în urmă a ajuns cântăreț în strana din dreapta la Patriarchie. Acolo au fost dați la învățătură Anton Pann, Petrache Năneșcu, Nicolae Alexandrescu, Paris Momuleanu, Marin Serghiescu, etc.

Pe Nicolae Alexandrescu, cum l-a auzit Grigore Ghica, l-a luat în casă, îl plimbà cu dânsul noaptea în butcă dinainte, de-i cântà cântece de lume. Când Grigore Ghica s'a făcut Domn, Nicolae Alexandrescu a ajuns cafegi-başa.

Când a venit în București dascălul Lazăr, băieții dela Udricani, dela Sf. Gheorghe, dela Colțea și dela toate bisericile au golit acele școli și au alergat la Sf. Sava cu Petrache Poenaru, cu Eufrosin Poteca, cu Simeon Marcovici, cu Pandele, cu Costache Moroiu și cu mulți alți tineri din școala grecească; mai în urmă unii au fost trimiși în străinătate la Pisa, la Viena, la Paris și s'au ilustrat ca profesori și ca înalți funcționari, alții s'au făcut cântăreți. Anton Pann a devenit Anton Pann, și cei mai mulți s'au adăpostit prin curțile boierești ca grămătici, vătafi de curte, stolnici, trăind pe bere și pe mâncare fără grijă de ziua de mâine.

[1]) 40 bani, sau 4 lei 80 bani pe an.

CURENTUL LATINIST

Secolul XVIII, în istoria Românilor, este caracterizat de oparte — în principate — prin dominațiunea grecismului, de alta—în Ardeal—prin manifestările *școalei ardelene*. Această școală, care-și găsește începutul în actul religios politic, cunoscut sub numele de «unirea cu biserica papală», se manifestă prin scrieri și prin polemici în cari se susține latinitatea limbii și a neamului românesc. Ideile acestea nu-și mărginiră efectul în Transilvania, ci se propagară peste munți în ambele principate, dând naștere unui *curent* literar, care se numește *curentul latinist*.

Propagarea ideilor acestora s'a realizat prin oameni și prin scrieri.

Prin oameni s'a făcut:

a) prin tineri cari au mers să studieze în școlile de peste munți;

b) prin profesori cari au venit de peste munți în principate;

c) prin raporturi personale între oamenii maturi, stabilite cu ocazia tipăririi în Transilvania a unor cărți scrise în principate.

a) La începutul secolului XIX în principate nu se puteà dobândì în școală o cultură mai serioasă decât dacă se făceà în limba grecească: profesorii greci erau peste tot și mai bine plătiți, aveau și rol mai însemnat și erau și oameni mai învățați; au fost unii cari au făcut lucrări importante pentru știința limbii grecești, ca Lambru Fotiadi, Vardalah, Comita, ș. a. Invățătura românească erà redusă la citire și scriere și la lectura cărților bisericești, iar alte studii nu se

făceau. De aceea cei cari voiau să dea fiilor lor o cultură mai îngrijită şi nu-i puteau trimite prea departe în ţările apusului, îi trimeteau la şcolile din Ardeal, mai ales la Braşov şi la Sibiu. Putem cită ca exemplu pe *Grigore Pleşoianu,* fost profesor la Craiova, traducător vestit în epoca dintre 1830—1840, care şi-a făcut studiile la Sibiu [1]).

b) Se înţelege însă că numărul acestor tineri, trimişi de-

Aaron Florian
(portret dela liceul Sf. Sava)

Gavril Munteanu
(No. jubilar al «Gazetei Transilvaniei» din 1908)

parte de familiile lor erà relativ mic, iar cei mai mulţi părinţi doriau să aibă chiar în ţară şcoli organizate mai bine. De aceea au început unele familii bogate să aducă profesori din Ardeal, iar cârmuirea să cheme şi ea asemenea oameni la şcoalele publice.

[1]) *Grigore Pleşoianu* a fost profesor la Craiova; apoi a practicat ingineria. A tradus pe *Telemac* a lui Fénelon, (1831), *Aneta şi Luben* de Marmontel (1829), ş. a. A făcut şi o mică enciclopedie ştiinţifică: *Cele dintâiu cunoştiinţe* (1833), precum şi *Abecedare* pentru limba *română* şi pentru cea *franceză* (1828, 1833); ş. a.

Astfel, la 1818, epitropii şcoalelor din Valahia aşează la Sf. Sava profesor pe ardeleanul *Gh. Lazăr,* care venise cu doi ani mai 'nainte în ţară. La 1820, când Mitropolitul Veniamin Costache vrea să reorganizeze seminarul dela Socola roagă pe Gh. Asachi să-i găsească profesori noi şi acesta aduce din Transilvania pe *Vasile Pop, Vasile Fabian* (Bob). *Ion Cristea* şi *Ion Manfi.*

După 1821, numărul acestor profesori se face şi mai mare. La 1826 *Florian Aaron* [1]) e chemat de boierul Dinicu Golescu şi întemeiază la Goleşti o şcoală de băieţi; iar după moartea acestuia trece la Bucureşti la Sf. Sava, ocupă postul de revizor şcolar şi după 1848 din nou profesor la Sf. Sava şi membru în consiliul superior al instrucţiunii. La 1830 vine în Muntenia *Moise Nicoară;* iar în Moldova *Samuil Botezat,* care rămâne până la moarte în Iaşi şi e admis între boieri, dobândind titlul de serdar. La 1833 *Damaschin Bojincă* vine ca jurisconsult în Iaşi şi în două rînduri funcţionează ca director la Seminarul dela Socola [2]). La 1834 *Eftimie Murgu,* începe a predà filozofia la Iaşi, iar peste 2 ani trece în Bucureşti, unde are prilejul să fie profesorul lui Nicolae Bălcescu. La 1835 vine în Muntenia *Nicolae Bălă-*

---

[1]) *Florian Aaron* (1805—1887 a studiat la Pesta, a venit la Goleşti în 1826, iar în 1836 a trecut ca profesor la Bucureşti la Sf. Sava. A luat parte la mişcarea Românilor Ardeleni în 1848. Intorcându-se în România, a fost iar profesor la Sf. Sava şi membru în consiliul superior al instrucţiei. A publicat mai multe cărţi didactice precum: *Catehisme,* (diverse ediţiuni din 1834 până la 1877), *Istoria lumii* (1846), *Istoria sacră* (ediţii 1835—1883), *Istoria principatului Ţării Româneşti* (în 3 volume 1835—1839), *Dicţionar francez-român* cu P. Poenaru şi G. Hill (1840).

[2]) *Damaschin Bojinca* (1801—1866) a făcut studii juridice în Pesta; a venit în Moldova în 1830 ca jurisconsult la departamentul dreptăţii; între 1834—39 şi 1840—41 a funcţionat ca director al Seminarului «Veniamin». El a tradus anexele la ediţia din 1834 a istoriei lui Petru Maior; a publicat între altele: *Anticele Românilor,* 2 vol. Buda 1832—33.

șescu, [1]) care ajunge profesor la seminarul din București. La 1836 vin *G. Fontanin* [2]) la Craiova, *Gavriil Munteanu* [3])

I. Maiorescu
portret publicat în «Revista Nouă»)

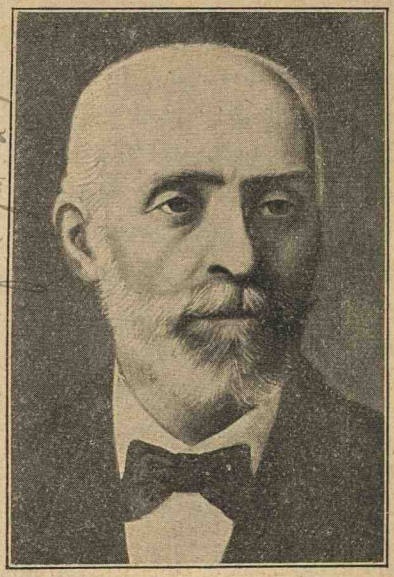

G. Fontaninu
(portret din colecția Academiei)

la seminarul din Râmnic și *Ion Maiorescu* [4]) la școala pri-

[1]) *Nicolae Bălășescu* născut în ținutul Sibiului, a venit în București în 1835 ca profesor la Seminarul Mitropoliei, a fost călugăr la Cernica, a luat parte la mișcarea din Ardeal în 1848, fiind chiar membru în unul din comitetele conducătoare. Principalele sale lucrărări sunt: *Gramatică română* (1848); *Dicționar latino-român* (1846).

[2]) *George Fontaninu* (1825—1866) a studiat la Sibiu, la Pesta și la Viena. A fost profesor de limba latină la Craiova, a publicat o carte de *geografie* (1855). A fost membru al Academiei.

[3]) *Gavriil Munteanu* (1812—1869) după ce a funcționat ca profesor la seminarele din Râmnic și din Buzău, a trecut la 1850 ca profesor la gimnaziul din Brașov. Intre 1853—1859 a fost și director. Principalele scrieri; *Werther* de Goethe, trad. (1842), *Dicționar german-român* (1853), *Carte de lectură* (1857, 1861, 1866), *Gramatică română* (1860, 1863, 1870), *Geografie* (1864), *Odele lui Horațiu*, trad. (1868), *Operile lui Tacit*, trad. (1871).

[4]) *Ion Maiorescu* (1811—1864) a studiat în Blaj, Cluj, Pesta și Viena, a venit în țară ca profesor la școala din Cerneți, apoi a trecut profesor la gimnaziul

mară din Cerneți. Cel dintâiu rămâne peste 30 de ani director al liceului, Munteanu se duce la Brașov și la înființarea societății academice, este numit membru al ei; iar Maiorescu trece la liceul din Craiova, apoi la Iași la seminarul «Veniamin», în fine ajunge directorul Eforiei școalelor. La 1838 avem pe *David Almășeanul*, la seminarul din Râmnic, iar în 1840 vine *A. T. Laurian* în București, unde redactează în unire cu Bălcescu «Magazinul istoric», trece la Iași după 1848, organizează școalele din Moldova și în 1858 revine la București și stă până la finele vieții în fruntea activității școlare, fie ca profesor la universitate, fie ca membru al consiliului permanent de instrucție [1])

Cum văzurăm, acești bărbați continuară opera lor și după 1848, în care vreme veniră și alți profesori și scriitori de peste munții, dintre ,cari cei mai însemnați sunt: *Simion Bărnuț*, [2]) care a fost profesor de drept și filozofie la uni-

din Craiova, iar în curând a fost numit inspector al școalelor din acel oraș. In 1848 a fost trimis de guvernul provizoriu al Țării Românești la Frankfort, unde eră adunată dieta Germaniei. Intorcându-se, mai târziu a fost director al Eforiei. A călătorit la *Românii din Istria* și a publicat un studiu asupra lor (1874; Ed. 2-a 1900). A publicat și 2 rapoarte asupra stării școalelor (1860, 1861).

[1]) *Aug. Treb. Laurian* (1810—1881) a studiat la Sibiu, la Cluj și la Viena; a venit în București pe la 1840 ca profesor la Sf. Sava. La 1848 a luat parte, în comitetul conducător, la mișcarea Românilor în potriva Ungurilor. Mai târziu s'a dus în Moldova ca inspector al școalelor, a tipărit cronica lui Șincai. Venind apoi în București, a fost profesor la facultatea de litere, membru în consiliul permanent al instrucției, membru fondator al Academiei. A publicat foarte multe scrieri, dintre cari citățm: *Incercare critică asupra originei limbii române* (în latinește, Viena 1840), diferite cărți despre *Istoria Romanilor* (1846, 1853, 1863, 1873) și despre *Istoria Românilor*, fie desvoltate, fie pentru școală (1856, 1857, 1861 și alte ediții până la 1875); manuale de *cosmografie* și *geografie* (1854—1857), manuale de *filozofie* (1846, 1847); în fine *Dicționarul și glosarul limbei române* (1871—1876) cu Massim.

[2]) *Simion Bărnuț* (1808—1864) a studiat la Blaj, la Sibiu și mai târziu la Pavia. A fost profesor în Transilvania; a fost unul din cei mai activi conducători ai Românilor în luptele lor contra Ungurilor în anii 1848—1849. In 1854 venì ca profesor la gimnaziul din Iași, apoi trecù la Universitate. Opera lui cea mai cunoscută este *Discursul* ținut la adunarea din Blaj (3 Mai 1848). După moarte s'au publicat mai multe scrieri, dintre cari citățm: *Dreptul Public* al Românilor (Iași 1867).

versitatea din Iași, *Ștefan Mîcle*, care a fost profesor de matematici la aceeaș universitate, *Dionisiu Marțian*, care a înființat serviciul statistic [1]), *Al. Papiu Ilarian* [2]), care a publicat documente și cronici și a fost chiar ministru de justiție în guvernul lui M. Kogălniceanu 1864.

c) La începutul secolului XIX erau puține tipografii în principate și rău înzestrate; de aceea mulți autori își tipăriau lucrările lor peste munți, fapt care a dat naștere la călătorii sau măcar la corespondențe personale cerute de asemenea împrejurări. Astlel *Eufrosin Poteca* [3]) din București, tipărește la Buda traducerea unei cărți de logică și de etică; *Gr. Pleșoianu* din Craiova tipărește la Sibiu traducerea lui Telemac de Fenelon și alte scrieri; *Stanciu Căpățâneanu* [4]) din Craiova, de asemenea tipărește o parte din cărțile sale la Sibiu; *Simion Marcovici* [5]) din București tipărește o lucrare a sa tot la Sibiu; acelaș lucru face călugărul din Iași

[1]) *Dionisie Marțian* (1829—1879) a studiat în Cluj, în Blaj, în Viena. Venind în țară, a intemeiat serviciul statistic și a publicat diferite scrieri relative la aceste chestiuni: *Economia socială* (1858), *Coloniștii germani și România* (1860), *Proprietatea și naționalitotea* (1866).

[2]) *Alexandru Papiu Ilarian* (1823—1879) a studiat în Transilvania și în Italia; a luat parte la mișcarea din Ardeal în 1848. Venind în țară, a fost profesor la facultatea juridică din Iași, magistrat la curtea de Casație din București și în 1864 ministru în cabinetul lui Mihail Kogălniceanu. A publicat scrieri istorice și juridice: *Istoria Românilor din Dacia superioară* (1852), *Independența constituțională a Transilvaniei* (1861), *Tezaur de monumente istorice* (1862—1864), *Viața lui G. Șincai* (1869).

[3]) *Eufrosin Poteca* (1786—1859) a studiat în țară, apoi la Paris și în Italia. Călugărit de tânăr, a fost profesor la Sf. Sava, apoi a trecut egumen la mânăstirea Motru din Dolj. A lăsat câteva scrieri, mai ales traduceri, dintre cari citâm: *Cuvinte pangirice* (1826, *Logica* și *Etica* (1829), *Mânelnic al pravoslavnicului Hristian* (1832), *Catehism* (1839).

[4]) *Stanciu Căpățâneanu*, profesor în Craiova, a fost unul din traducătorii cei mai harnici. A tradus *Mărirea Romanilor* a lui Montesquieu (1830) ș. a.

[5]) *Simion Marcovici* (1790—1877), a studiat în țară și străinătate, a fost profesor la Sf. Sava și efor al școalelor. A lăsat multe și însemnate traduceri: *Belisarie de Marmontel* (1834), *Nopțile lui Yung* (1835), *Gil Blas* de Lesage (1837), *Filip* și *Orest*, tragedii de Alfieri (1847), precum și un *Curs de retorică* (1834).

Ghermano Vida [1]) cu gramatica sa franceză, pe care o tipăreşte la Buda (1833). La Sibiu tipăresc scrieri de ale lor *Gheorghe Ioanid* [2]) din Bucureşti, *Ion Gherasim Gorjan*, traducătorul Halimalei [3]), *Gheorghe Săulescu* [4]) din Iaşi, *Anton Pann*

Gheorghe Ioanid
(portret la liceul Sf. Sava)

din Bucureşti; ba şi un Almanah al statului ţării Româneşti (pe 1836) este tipărit la Buda.

[1]) *Ghermano Vida*, călugăr, a fost profesor la seminarul «Veniamin Costache» din Iaşi între anii 1843—1851.

[2]) *Gheorghe Ioanid*, a fost profesor la Sf. Sava. A lăsat câte-va scrieri: *o gramatică elinească* (1843), un *dicţionar eleno-român* (1864) şi un *tractat de morală* (1859).

[3]) *I. Gherasim Gorjan* a fost institutor în Vălenii-de-Munte şi a murit la 26 Octomvrie 1857. A publicat mai multe *calendare* şi a tradus (din franţuzeşte) *Halimà*, vestita povestire arabică. Prima ediţie s'a tipărit între 1835—1837.

[4]) *Gheorghe Saulesco*, profesor la Iaşi, autor al unei colecţii de *fabule* (1835), al unui *abecedar* (1832 şi urm.) şi al unei *gramatici* (1833).

In legătură cu tipografia a fost comerciul cărţilor, care în primele decenii ale secolului XIX erà în mâna Ardelenilor. Avem date în «istoria şcoalelor» de V. A. Urechiă, de unde se vede că până la 1830, cărţile se vindeau la un loc cu mărfurile de braşovenie.

*

Să examinăm acum propaganda prin scrieri.

E adevărat că urmaşii celor trei reprezentanţi ai şcoalelor ardelene, Micu, Şincai şi Maior, nu produc un număr prea însemnat de opere, dar ei au meritul de a fi popularizat unele din ideile marilor scriitori şi mai ales de a fi pregătit prin şcoli legiuni de tineri cari să răspândească aceste idei

Ideile privitoare la limba română şi în genere studiul limbii au format obiectul de căpetenie al preocupărilor lor. Gramatica lui *Ion Moraru* (1788), a lui *Radu Tempea* (1797), a lui *Paul Iorgovici* (1799), a lui *Constantin Diaconovici-Loga* (1822), a Episcopului *Alexi din Gherla*, (1826) a lui *A. T. Laurian* (1840) formează trecerea la studiile însemnate ale lui *Timoteiu Cipariu*, care se poate socoti ca părintele filologiei române [1]).

Problema pusă de întemeietorii şcoalei latiniste erà următoarea: limba noastră fiind de origine latină, să se găsească chipul de a arătà aceasta atât prin alegerea cuvintelor cât şi prin scrierea lor. După ce întemeietorii discutase dacă limba română se trage din latina clasică sau din cea vulgară, după ce se admisese de cei mai mulţi ca mai temeinică părerea lui Petru Maior că în latina vulgară trebue să căutăm pro-

[1]) *Timoteiu Cipariu* (1805—1887), a studiat în Transilvania, a fost profesor la Blaj, unde erà şi canonic la catedrala greco-catolică. A luat parte la mişcarea din Ardeal din 1848. A fost membru al Academiei Române. A lăsat numeroase scrieri despre limba română: *Elemente de limba română de pe dialecte şi monumente* (1854), *Gramatică* (1855, 1869, 1877), *Principia de limbă şi scriptură* (1866); culegeri de documente şi extrase din autori: *Acte şi fragmente* (1855), *Crestomatie* (1858), *Arhiv pentru filologie şi istorie* (1867).

totipurile cuvintelor românești, se urmărià acum aplicația practică a principiilor. Această aplicațiune privià ortografia și vocabularul. Și pentru una și pentru alta s'au înfățișat multe și felurite teorii. Toate au avut ca bază ideia că filologul *poate* și *trebue* să *potrivească limba vorbită și scrisă* cu niște *norme fixate* de el. Prin urmare din vocabularul românesc se vor înlătură cuvintele cari nu sunt de origine latină, pentrucă acestea strică fizionomia limbii, iar ortografia va căutà să înfățișeze etimologia latină a cuvintelor.

Această ideie care a fost mult răspândită în secolul XVIII, când se credeà că limba este o creațiune artificială a omului, s'a dovedit mai târziu a fi greșită, și oamenii de știință ai secolului XIX au stabilit că limba este o creațiune naturală și că viața ei este supusă unor legi cari scapă voinței omenești. Astăzi rolul filologului se mărginește la studiarea limbii așà cum se prezintă și la aflarea legilor după cari se îndeplinesc diferitele fenomene linguistice.

Curentul latinist a rămas însă în ideile secolului XVIII și diferitele sisteme ortografice și linguistice ce a produs au înfățișat diferite păreri individuale. Cele mai însemnate sunt: sistemul lui Laurian și sistemul lui Cipariu.

Și unul și altul căutau un punct fix unde evoluțiunea limbii să fie desăvârșită și să dea forma care să rămână păstrată pentru totdeauna. Acel punct trebuià să fie realizat într'o anumită epocă: Laurian credeà că epoca aceea este secolul XII; Cipariu socotià că este secolul XVI. Cel dintâiu realizà acea formă a evoluției desăvârșite numai pe baza unor raționamente filologice pentrucă din secolul XII nu există nici o urmă de limbă românească. Celalt se oprià în secolul XVI, fiindcă cele mai vechi texte de limbă română sunt din acel timp.

Și unul și altul înlăturau ideia că limba evoluează *necontenit* și niciodată nu se pot oprì schimbările și nu se poate

stabilì forma care să rămână veşnică; totuş Cipariu, pentru a-şi puteà înfăţişà teoria lui, aveà nevoie să cunoască vechea limbă românească şi dialectele limbii româneşfi, pentrucă pe baza acestora îşi clădià construcţiunea, iar nu pe reconstruiri teoretice. El îşi propune: «a reduce limba la o formă mai «omogenă şi mai primitivă; a reînsufleţì moartele forme, cu-

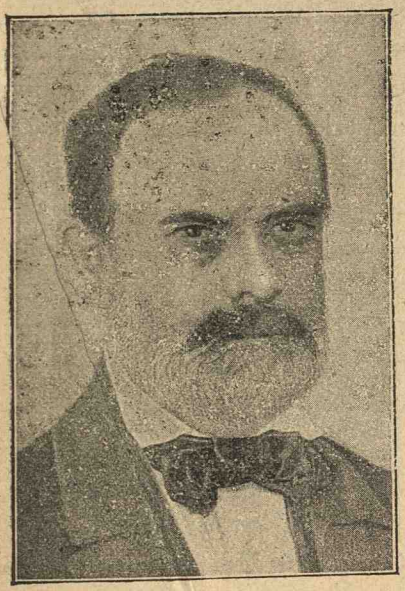

A. T. Laurian

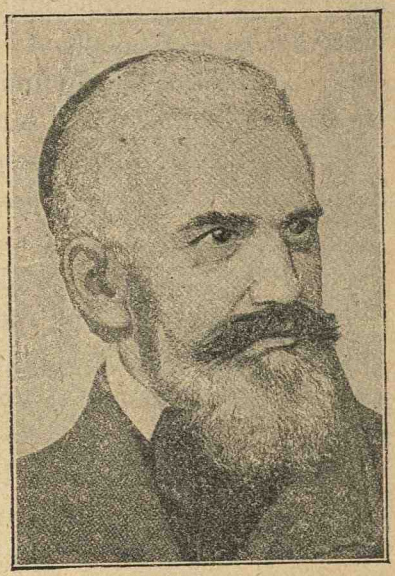

T. Cipariu
(portret publicat în «Revista Nouă»).

«vinte şi însemnări; a lepădà slovenismele şi locul lor a-l «împlinì cu termeni luaţi din dialecte române; a întocmì pe «cele împrumutate după formele ce înfăţişează structura limbii, «iar nu după uşurătatea buzelor sau plăcutul urechilor» [1].

[1]) Cu ortografia lui Cipariu aceste cuvinte se înfăţişează astfel:
«A reduce limb'a la una forma mai omogenia, mai primitiva; a reinsufletî mortele forme, cuvente si semnari; a lepeda slovenismii si loculu loru a pleni cu termini luati dein dialecte romane; a togmi pe cele impromutate după formele ce ne infaciseza structur'a limbei, era nu dupa liusioritatea buselor seau placutulu orechieloru».

Principiile şcoalei latiniste se găsesc aplicate în diferite scrieri, dintre cari cele mai însemnate sunt: *Gramatica* lui *T. Cipariu* şi *Dicţionarul* lucrat în numele Academiei de *Laurian* şi *Massim* [1]).

Sub impulsul acestei şcoale s'au desvoltat şi studiile istorice. In afară de faptul că ei se datoreşte cronica lui Şincai, acel tezaur de informaţiuni despre trecutul neamului, mai observăm că alte ramuri ale istoriei se studiază pentru prima dată de Ardeleni sau în unire cu ei. Astfel Laurian se întovărăşeşte cu Bălcescu şi stăruesc pentru adunarea tuturor felurilor de izvoare în cari se găsesc mărturii istorice. In «*Magazin istoric*» se publică, pe lângă cronici, articole de arheologice, hrisoave, memorii de călătorie ş. a. Cea dintâiu istorie universală e publicată de Florian Aaron (1846).

Ideile şcoalei latiniste s'au propagat în principate şi prin presă. Aceasta s'a făcut în două chipuri: răspândindu-se acî ziarele de peste munţi şi apoi colaborând la ele scriitori din principate.

Presa de peste munţi a luat naştere după câţiva ani după ieşirea la lumină a «Curierului» lui Heliade şi a «Albinei» lui Asachi: în 1838 a apărut *Gazeta de Transilvania*, care trăeşte până azi, şi *Foaia pentru minte, inimă şi literatură*, amândouă sub conducerea lui *George Bariţ* [2]), care mai târziu şi-a asociat diferiţi colaboratori.

---

[1]) *Ion C. Massim* (1825—1877), de fel din judeţul Brăila, a studiat în ţară şi la Paris, a fost profesor în Bucureşti şi membru al Academiei. A scris, afară de *Dicţionarul* Academiei, o *gramatică elenică* (1850), *gramatică română* (multe ed. 1854—1870), *gramatică macedo-română* (1862).

[2]) *George Bariţ* (1812—1893) a studiat la Cluj şi Blaj; a fost unul din conducătorii mişcării Românilor ardeleni în 1848; întemeietorul presei în Ardeal, a fost membru fondator al Academiei. A lăsat scrieri *istorice (Istoria Regimentului al 2-lea*, 1874, *Părţi alese din istoria Transilvaniei pe 200 de ani*, 3 vol. 1889—1891); *didactice (Dicţionar germano-român*, 1853; Idem *româno-ungurese*, 1869); *politice* (*Memoriul* reprezentanţilor alegătorilor români, 1881); *economice*, etc.

In ele, pe lângă partea de informaţii, se publicau articole asupra limbii şi naţionalităţii, scrieri literare şi istorice. In paginele acestor reviste, în epoca dintre 1840 — 48, când censura severă împedică libertatea cugetării în principate,

Simion Bărnuţ

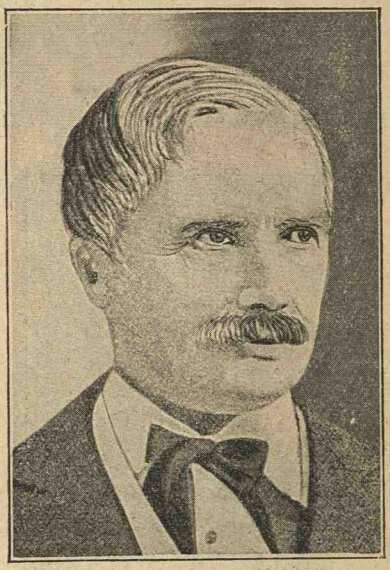

George Barit
(numărul jubilar al «Gazetei» 1908)

găsiră adăpost articole de istorie şi de politică trimise de *Bălcescu, Heliade, Ion Ghica, C. A. Rosetti* [1]), *Gr. Alexandrescu, Costache Negruzzi, Bolintineanu, Al. Donici, Alecu Russo, Cezar Boliac* [2]), *Mihail Kogălniceanu.*

[1]) *C. A. Rosetti* (1816—1885) a studiat în ţară; a fost unul din fruntaşii revoluţiei din 1848. In tinereţe s'a ocupat cu literatura, a publicat *poezii* şi a fundat ziarul *Românul*. Mai apoi s'a dedat numai trebilor publice şi mişcărilor politice. A fost primar al Capitalei şi de mai multe ori ministru şi prezident al Camerei.

[2]) *Cezar Boliac* (1813—1880), a studiat în ţară şi în Franţa; a fost unul dintre fruntaşii revoluţiei din 1848. Exilat, el a luat parte la acţiunea emigraţilor cari voiau să împace pe Românii din Transilvania cu Ungurii. Mai târziu se întoarse în ţară, fu deputat şi ziarist. A publicat mai multe volume de *poezii* (1835, 1843, 1847, 1857) şi articole de *istorie* (Domnul Tudor, 1857; Mânăstirile din România, 1862, 1863) şi de *arheologie*.

Se poate zice că în această revistă s'a făcut înfrăţirea între luptătorii pentru libertate şi naţionalitate din cele două părţi ale Carpaţilor; ea a fost un simbol al *unităţii culturale a tuturor Românilor dela nordul Dunării.*

Astfel s'au răspândit în principate ideile şcoalei ardelene, astfel s'a lăţit curentul latinist.

Prin acest curent s'a desvoltat şi îmbunătăţit instrucţiunea publică, iar istoriografia a intrat într'o frază nouă de cerce-

Andreiu Mureşianu
(portret publicat în «Vatra»)

Cezar Boliac
(stampa din 1849)

tări ştiinţifice; prin reprezentanţii lui s'au făcut cele dintâiu cursuri şi s'au tipărit cele dintâiu cărţi de filozofie; între ei s'au născut problemele cele mai mari ale limbii, precum şi problema practică a ortografiei cu litere latine şi ei au făcut posibile studiile asupra limbii române; în Ardeal în fine s'a produs un mare monument al elocuenţei române, vestitul discurs al lui Simion Bărnuţ din 1848.

In vremea când influenţa grecească făcuse să amorţească până şi conştiinţa naţională, puţinii Români cari nu puteau să se împace cu această stare de lucruri, «se uitau— zice Ne-«gruzzi—cu dor spre Buda sau Braşov, de unde le venià pe «tot anul calendare cu poveşti la sfârşit şi din când în când

«câte o broşură învăţătoare meşteşugului de a face zahăr din «ciocălăi de cucuruzi sau pâne de cartofe».

Mai puţin fecund în privinţa literaturii poetice, curentul

Dumitru Cichindel
(portretul pub. de Iosif Vulcan in discursul său de recepţie la Academie)

latinist ne dă numai numele fabulistului bănăţean *Dimitrie Cichindel* [1]) şi al lui *Andreiu Mureşianu* [2]), autorului faimo-

[1]) *Dimitrie Cichindel* sau *Ţichindel* (1775—1818), a studiat în Temişoara, a fost profesor şi preot. Luptător pentru autonomia şcoalelor româneşti din Banat, a avut o viaţă plină de greutăţi. A lăsat mai multe scrieri, între cari şi *fabule* în proză, imitate de pe scriitorul sârb Obradovici: *Filosoficeşti* şi *politiceşti* prin fabule moralnice învăţături, Buda 1814; Ed. 2-a (de Heliade) Buc. 1838; Ed. 3-a (de I. Rusu) Arad 1885. Extrase s'au publicat în Biblioteca pentru toţi.

[2]) *Andreiu Mureşianu* (1816—1863) a învăţat în Blaj; a fost profesor la Braşov, apoi funcţionar la Sibiu. A lăsat puţine scrieri între cari şi *poezii*: Braşov, 1862; Ed. 2-a Sibiu 1881.

sului «Răsunet», care a devenit cântul național al poporului. Totuș nu putem uită că printre scriitorii acelei epoce și din acele părți, au fost și *Vasile Aaron* [1]) și *Ion Barac* [2]) cari s'au inspirat din popor și au făcut scrieri în stilul popular ca și Anton Pann al nostru; iar *Ion Budai Deleanu*, printre scrierile sale istorice și de limbă, a compus o poemă eroi-comică (Țiganiada), în care se vede și apropiere de producțiunile poetice europene și inspirațiune din credințele și superstițiile poporului.

Prin aceștia, curentul latinist devine un element fundamental al desvoltării literaturii românești în secolul XIX.

INFLUENȚA FRANCEZA

Primele începuturi ale literaturii scrise în românește s'au făcut numai când limba română s'a putut emancipă câte puțin de sub stăpânirea limbii slavone, care servise, în curs de mai multe veacuri, ca limbă a statului și a bisericii. In această mișcare de emancipare, i s'a dat întru câtva ajutor de curentul grec, care a devenit mai târziu el predomnitor. Acest nou curent strein nu a folosit literaturii românești, pentrucă nu se potrivià nici cu spiritul maselor populare, nici cu al celor din păturile mai culte și pentrucă acest curent a adus cu sine spiritul grecesc nou, iar nu cultura anticității elene. De aceea puține și de puțină valoare lucrări literare s'au produs în vremea influenței grecești în secolul XVIII.

[1]) *Vasile Aaron* (1700—1822) a trăit în Sibiu. Cele mai însemnate lucrări: «*Leonat și Dorofata*» (1815), «*Patimele lui Iisus Hristos*» (1805), «*Piram și Tisbe*» (1807).

[2]) *Ion Barac* (1772—1848) autorul poemului «*Arghir și Elena*» (1801). Dela el avem și o traducere a Halimalei: *O mie și una de nopți*, Brașov 1836—38.

Curentul latinist a produs o mişcare puternică; el a întărit conştiinţa naţională şi a răspândit dragostea pentru ideia de naţionalitate. Producţiunile de literatură propriu zisă născute sub impulsiunea acestui curent n'au fost însă de o valoare deosebită, pentrucă el n'a adus la suprafaţă, n'a răspândit o cultură literară latină, ci s'a preocupat mai mult de limbă şi gramatică.

Desvoltarea literară a secolului XIX se datoreşte unei influenţe noua: *influenţei franceze.*

Să cercetăm cum se introduce limba şi spiritul francez în principatele române.

Vom observà că avem mai întâiu o influenţă indirectă în secolul XVIII şi până pe la 1820; apoi o influenţă directă după această dată şi până pe la 1870.

Influenţa indirectă o datorim Grecilor şi Ruşilor.

Este interesant de văzut că chiar în veacul în care stăpânirea grecească ajunge la culmea ei şi din punct de vedere politic şi din punct de vedere cultural, ea pregăteşte introducerea limbei franceze.

Cum se întâmplă aceasta?

Se ştie că Turcii, îndată ce s'au stabilit în Europa şi au avut legături diplomatice cu alte state, s'au servit în asemenea împrejurări de oameni străini şi în special de Greci, cari rămăsese în mare număr în Constantinopol, vechiul Bizanţ, unde au şi până azi un mare cartier în care trăesc în grupe compacte, având şi patriarhul lor. Aceşti Greci au fost siliţi să înveţe limba care erà mai mult întrebuinţată în raporturile diplomatice. Câtă vreme Veneţienii erau stăpânii mărilor şi puternici în Europa, ei vorbiră italieneşte. Mai târziu, de prin secolul XVII, limba franceză devine predominitoare; atunci, Grecii vorbiră franţuzeşte.

Când Turcii încep a trimete domnitori în principate dintre foştii dragomani greci, aceştia venind în ţară. introduc cunoş-

tința limbii franceze, își cresc copiii cu profesori francezi, lucru care curând se imită de către boieri, precum s'au imitat de către aceștia toate obiceiurile aduse de Greci. Unii domnitori își iau și secretari francezi. Astfel Nicolae Carageà are pe Pierre Laroche, care a stat vre-o 20 de ani în principate, întrebuințat în această funcțiune de mai mulți domnitori. Alexandru Mavrocordat are pe comitele Hauterive, care a scris un memoriu despre istoria și organizația Moldovei.

Prin acești secretari și învățători și prin înșiși domnitorii și familiile lor se introduseră și cunoștința limbii franceze și scrieri în limba franceză.

Tot cultură franțuzească se introduce indirect și prin Ruși.

In secolul XVIII Rușii au suferit o puternică influență franceză, mai ales în vremea împărătesei Elisabeta (1741—1762). Curtea ei este imitată după curtea franțuzească; înalții demnitari ai statului se îmbracă franțuzește, mănâncă franțuzește, își aduc mobile din Franța, vorbesc și scriu franțuzește; se stabilesc legături personale între Francezi și Ruși. Voltaire e în corespondență cu împărăteasa și scrie «Istoria lui Petru cel Mare» după documentele ce-i dă un ministru rus. O sumă de tineri ruși sunt trimiși să facă studii la Paris. Sub Caterina II (1762—96) această influență franceză ajunge la culme și se introduce în toate instituțiunile din Rusia.

Erà deci foarte firesc că această influență să treacă și în principatele române. Operațiunile deselor răsboaie dintre Ruși și Turci se desfășoară pe pământul nostru și sunt însoțite de lungi ocupațiuni rusești. Astfel este cu răsboiul dintre 1768-1774; astfel cu cel dintre 1806 și 1812; astfel este ocupația dintre 1828—1834. cu care se stabilește protectoratul rusesc și regimul regulamentului organic. Toată ofițerimea rusă care intră în relațiuni cu familiile boierești din principate are educațiune franțuzească, și obiceiurile ei, vorbirea ei fran-

ţuzească se introduc în clasele înalte din ţările române. Ruşii pronunţă franţuzeşte mai bine de cât Grecii; ei deci arătară Românilor buna pronunţare franţuzească. Ei introduseră danţurile franţuzeşti; ei introduseră instrumentele muzicale şi muzica franţuzească; introduseră mobilele şi costumele occidentale.

Aceste înrâuriri indirecte — prin Greci, prin Ruşi —

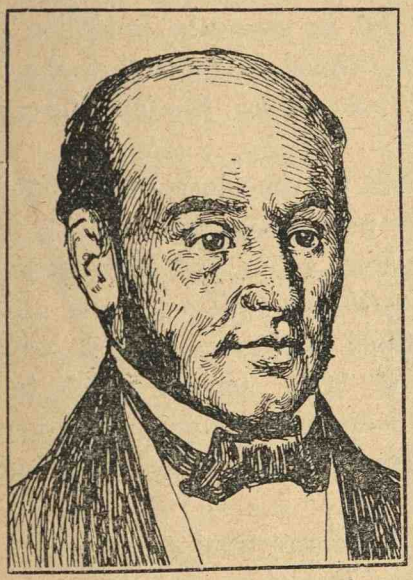

Petrache Poenaru
(desemn de D. Stoica după o fotografie)

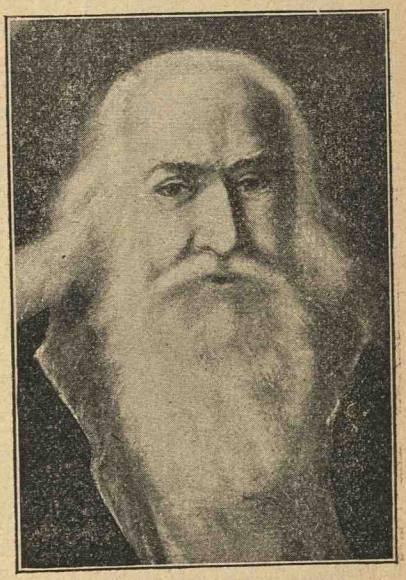

Eufrosin Poteca
(portret dela liceul Sf. Sava)

pregătiră terenul pentru contactul direct al Românilor cu civilizaţiunea şi cu literatura franceză.

Revoluţia franceză cea mare şi mai târziu restauraţiunea făcură să se răspândească în Europa o sumă de emigraţi din Franţa. Epxansiunea napoleoniană dintre 1804 — 1812 contribuì şi ea la împărtăşirea ideilor, moravurilor şi limbii franceze. Toate acestea atinseră şi principatele române şi Francezii începură a se interesà de ele. La 1797 se stabilesc cele dintâiu consulate franţuzeşti în Bucureşti şi în Iaşi;

Iar în 1800, când o seamă de boieri se gândesc să scape ţările de sub stăpânirea turcească, trimit pe boierul Dudescu la Paris ca să ceară ajutor dela guvernul primului consul.

Această influenţă franceză se întăreşte din ce în ce prin tinerii cari merg la studiu în Franţa şi prin pensionatele franţuzeşti de băieţi şi de fete cari se stabilesc în capitalele celor două ţări.

Printre aceşti tineri ereau, negreşit fii de boieri şi de oameni bogaţi cari puteau trăi pe socoteala familiilor, dar erau şi fii de familii modeste, trimişi ca bursieri ai statului. Cei dintâiu bursieri fură: *Eufrosin Poteca, Simion Marcovici* şi *Petrache Poenaru* [1]).

Dacă ţinem seamă că această tinerime instruită în Franţa devine conducătoarea mişcării politice şi literare din ţară, dacă adăugăm că şi oamenii maturi au început să călătorească prin ţările streine, cum a fost *Dinicu Golescu* [2]) care a scris povestirea călătoriilor sale, atunci înţelegem cum s'a schimbat, în vremea dintre 1830 şi 1850, spiritul public în amândouă principatele, cum «bonjuriştii» impun ideile lor în toate manifestaţiunile vieţii, cum o nouă civilizaţie se introduce în locul celei vechi.

Această civilizaţie are mai ales caracterul franţuzesc.

Impreună cu ea, şi activitatea literară se schimbă. Românii încep a cunoaşte scrierile franţuzeşti şi, văzând fecunditatea

---

[1]) *Petrache Poenaru* (1799—1875) a învăţat în ţară şi în străinătate; a fost profesor de matematică şi a lucrat sub Al. Ghica la reorganizarea şcoalelor; a fost efor al şcoalelor şi membru al societăţii academice. A lăsat câteva scrieri, între cari un *Dicţionar francez-român* cu Hill şi Fl. Aaron (1840) şi un discurs despre *Gheorghe Lazăr* (1871).

[2]) *Dinicu Golescu* (mort în 1828) oficial numit: Constantin Radovici din Goleşti, a fost mare patriot şi luptător pentru înaintarea culturală a poporului; a întemeiat o şcoală la Goleşti; a fost unul din fondatorii societăţii literare cu Heliade; a călătorit mult prin Europa şi a povestit *impresiile şi reflecţiile* sale într'o carte tipărită în 1826. Ed. 1-a a apărut în 1826 la Buda: *Insemnare călătoriei mele Constantin Radovici din Goleşti* în anul 1824, 1825, 1826, a 2-a în 1910 (cu o introducere de N. Hodoş).

literaturii franceze, simt dorința de a aveà și ei o literatură națională. Se produc un mare număr de traduceri, se produc imitațiuni, dar se produc și lucrări originale inspirate din ideile literaturii franțuzești. Mai ales nevoia de a traduce, silește pe scriitori a perfecționà alcătuirea frazei și a-i da o construcțiune mai clară, mai potrivită cu claritatea limbii franceze; iar vocabularul se îmbogățește într'un mod uimitor. Genuri și forme literare necunoscute până atunci încep a ieși la lumină.

Dinicu Golescu
(portret din ediția «Călătoriilor» publicate de N. Hodoș).

Dar, în afară de formă, în afară de stil, este ceva mai important pe care influența franceză îl dă literaturii române: este ideia de libertate. Prin limba, prin scrierile franțuzești, Românii devin din ce în ce mai stăpâniți de ideile democratice și doresc să schimbe întocmirea politică din țara lor. In Franța află refugiu cei exilați; în Franța găsesc ecou plângerile tineretului liberal și Francezii le dau mână de ajutor în momente grele.

Astfel influența franceză, unită cu înrâurirea curentului latinist, condiționează desvoltarea literaturii române în prima jumătate a secolului XIX-lea.

CARACTERIZAREA GENERALA A LITERATURII ÎN PRIMA JUMATATE A SEC. XIX

Să examinăm acuma cum se înfățișează literatura română în secolul XIX în prima lui jumătate.

Veniamin Costache
(portret dela Seminarul din Iași)

Trebue să deosebim două epoce în acest răstimp: epoca dintre 1800 și 1830 și epoca dintre 1830 și 1860.

I.

In prima epocă avem la început influența greacă încă puternică, însă curând începe să scază, pe deoparte din cauza loviturii pe care o încearcă grecismul prin reînvierea domniilor naționale, pe de alta prin răspândirea ideilor școalei latiniste de peste munți.

In aceeaș vreme începe să se accentueze influența franceză.

Intre 1800 și 1830 se înmulțesc școalele în amândouă principatele. *Mitropolitul Veniamin* [1]) înființează la 1803

[1]) *Veniamin Costache* (1768—1846), un mare prelat al Moldovei. Ajunge episcop la vârsta de 24 ani. In 1803 se sue pe scaunul mitropoliei Moldovei.

Seminarul dela Socola, pe care-l reorganizează la 1820 cu ajutorul lui *Asachi* și cu câțivă profesori transilvăneni aduși de acesta. *Lazăr* deschide în București școala lui de științe înalte pentru a arătă Românilor că și în limba lor se pot predă toate învățăturile. Continuată de Heliade, apoi de *Poteca, Marcovici, Poenaru, Aristia,*[1]) ș. a., școala dela Sf. Sava devine, ca și sora ei din Moldova, nu numai o școală propriu zise, dar un centru de activitate culturală, alipindu-și o bibliotecă și o tipografie.

Costache Aristia
(portret dela liceul Sf. Sava)

Acum apar câțiva scriitori, ale căror opere arată toată nesiguranța și toată nedibăcia începătorilor. Așà sunt poeții *Văcărești, Alecu, Nicolae* și, cel mai însemnat din toți *Ion*[2]). Deși influențați în mare măsură de literatura greacă, ei au însă meritul de a fi cunoscut și cântecele poporului, din cari se văd ici, colo ecouri în poeziile lor fie în forma versurilor, fie în idei. Ion Văcărescu

---

Inființează chiar în acel an seminarul dela Socola. După ce e nevoit să părăsească de două ori scaunul în 1808 și în 1821, el păstorește liniștit până în anul 1842, când se retrage la mânăstire. Dela el avem multe traduceri, cărți de dogme, de istorie bisericească și de cult.

[1]) *Costache Aristia* (1801—1880), grec de origine, a luat parte la mișcarea elenă în 1821, apoi la revoluția din 1848, fiind amic cu Heliade. A fost profesor la Sf. Sava, și a *tradus* multe scrieri din italienește, grecește, etc. A tradus pentru prima dată câteva cânturi din Iliada.

[2]) *Ion (Iancu) Văcărescu* (1786—1863) a studiat la Viena și a fost un spirit luminat. A sprijinit pe Gheorghe Lazăr, a încurajat înființarea teatrului românesc, a fost prieten cu Tudor Vladimirescu. Dela el au rămas multe traduceri și un volum de *poezii* originale (ed. 1830). Din acestea cunoscută e: *Primăvara amorului* și *La pecetea condicii lui Caragea.*

arată o mare varietate de strofe și de măsuri. Unele din ele (cum este măsura și strofa din «La pecetea») au fost reluate mult mai târziu și au ajuns să fie dintre cele mai gustate de la Eminescu încoace. De forma poeziei poporane se influențează și *Paris Momuleanu* [1]), însă poeziile acestuia sunt mai slabe decât ale Văcărești lor. Boierii moldoveni *Alecu Beldiman* [2]), care scrie «Jalnica Tragodie» despre întâmplările din anul 1821, și *Costache Conachi* [3]), care a lăsat o colecție de poezii ce s'au tipărit după moartea lui, ni se arată imitatori mai ales ai autorilor greci, mai puțin ai celor francezi și, în orice caz, nu se ridică la o valoare vrednică de a fi ținută în seamă. Trăește în această vreme un poet de talent, *Vasile Cârlova*, care încearcă o notă nouă, dar, murind tânăr, nu dete lucrările ce s'ar fi așteptat dela dânsul.

Iancu Văcărescu
(«Revista Română» 1861)

Costache Conachi
(«Revista Nouă» 1888)

[1]) *Paris Momuleanu* (1794—1834) a studiat în țară, mai mult singur. A publicat câteva volume de *poezii*.

[2]) *Alecu Beldiman* (1780—1862) a lăsat mai multe *traduceri* și o cronică rimată *Jalnica Tragodie* sau întâmplările din 1821 din Moldova.

[3]) *Costache Conachi* (1777—1849), boier învățat din Moldova, care s'a ocupat mult de chestiunile școlare și a lăsat o culegere de *poezii* ce s'a tipărit după moartea lui.

II.

A doua epocă începe prin activitatea lui *Asachi* şi a lui *Heliade.*

Ei văd drumul cel lung făcut pe calea culturii de celelalte popoare europene, cari trăise în împrejurări mai fericite decât a lor, şi doresc ca Românii să le ajungă. Doritori de a merge cât mai iute, desvoltă o activitate fenomenală în comparaţie cu mijloacele de cari dispuneau, şi operele lor, deşi n'au dat roadele pe cari aşteptau, deşi se resimt de pripa în care au fost făurite, totuş deteră puternicul avânt căruia îi urmă desvoltarea modernă.

Alecu Beldiman
(«Revista Nouă» 1889)

Amândoi fundară primele ziare şi reviste române. In 1829 apărù întâiu «Curierul românesc» în Bucureşti şi apoi «Albina românească» în Iaşi. In 1836, «Curierul de ambe-sexe» îndemnă pe Asachi să despartă suplementul literar al «Albinei» şi să-i dea existenţă separată sub titlul de «Alăuta Românească». In aceeaş vreme, la 12 Martie 1838, scoate *Bariţ* la Braşov «Gazeta de Transilvania» cu suplementul ei «Foaia literară», devenită apoi «Foaia pentru minte, inimă şi literatură.»

In acestea se publică, pe lângă ştiri politice, articole de critică literară, de istorie, de filozofie, nuvele, poezii, ş. a. Cu aceste publicaţii se duce lupta pentru înlocuirea vechiului alfabet slavon, pe care-l socotiau ei ca o piedică mare pentru desvoltarea culturii. Iată cum caracterizează Heliade rolul

-(CU PREA NALTA VOE.)

GAZETA
DE
TRANSILVANIA.

БРАШОВ Nro. 1. 12. Мартіе 1838.

☞ Прецѹла пренѹмерацій динпрѣнъ кѹ Фоіа літерарѫ есте пѫнъ ла 1. Іѹліе 2 Фл. к. м. іар' кѹ поста 2 Фл. 24. кр. к. м.

ТРАНСІЛВАНІА.

Брашов 22. Март. Антр'о четате аша маре, кѣм есте а нолстрѫ, фѣгерѣм лінтіцѫ антр'аста ан де пітрекѫтѹ театрале. — Дар' че кѹкѹріе, канд вазѹрам дін нов театрѹл дескіс ші о соціетате де Ділетанцѣ адѹнатѫ дін Жѹніі ші дін Фрѹмоаселе челе алесе але четацій жѹканд кѹ андемънаре ереднікѫ де тоатѫ лаѹда!

Анлуція Са Е. К. апостолеаскѫ Мѫріре сѫѣ анлѹрат прін прегънлата са Хотѣраре дін 20. Февр. а. к. пе Домнѹл Супрінтендентѹл релігіі реформате дін Трансілваніа Іоан Кѹтал дін дрегъторіе граціе ал дарві кѹ карці нобілітаре.

Фѣгераш 18. Март. Астъзі пела 8 часѹрі неаѹ антімпінат ан орашѹл нострѹ о антѫмпларе анфрікошатѫ де фок, прін каре пе лънгѫ катіва каселе ше са топірѣ, сѫѣ фъкѹт ші трей прѹнчі жерфа флакърілор.

УНГАРІА.

Бѹда 9. Март. Анфрікошата антѫмпларе, че о ашептѫ лакѹіторіі дін каселе де пе лънгѫ Дѹнаре сосі. Ла 6. а лѹнії ачестіа єші Дѹнъреа дін църмѹріле сале де катръ Бѹда, ші крескънд бъзанд кѹ окій, анѹндѫ ѹлііале жѹр ампрежѹр. Мълте фамілії трезіръ са'ші парасеаскѫ лъкѹшѹріле сале ші са се мѹте ан алтеле маі сігѹре. Пе ѹлііці ші ан піаца дела Бѹда беке ѹмблз лъкѹіторіі кѹ аѹнтріле. Астъзі рагѹфлз напастѹіній маі ѹшор; пінтрѹ кѹ ан ноаптеа трекѹтѫ анпоѹ са сказѫ ѹнфлъреа Дѹнърій ші іеширеа слоілор слъвеще. Аша єсте надіежде кѹмкз дісте пѹцін_сомѹ скапа де ачест нъказ.

СПАНІА.

Анцліпцърілі де бірѹінцъ а Регентіі Ізабелій ампротіва Претендентѹлѹі де трон Дон Карлос са амвлцескѹ. Ла 19. Февр. Цінералѹл Флінтер рісіпі де тот офіріле карлістічі командате де Іара, прінзънд 1600 ші омороънд 200 дін тръншіі. Дон Васіліо (ѕн попъ фъкѹт цінерал ан партеа лѹі Дон Карлос.) Анкз аѹ сѹферіт о пердере крѹнтъ. Цінералѹл Нарваец аѹ тріміс пе Бріґадірѹл Мацарредо ла Мадрід, ке са анцліпцезе пе Гѹвернѹ, кѹмкз дінѹл пѫнъ ан прімъварѣ ва маі пѹне ан пічоаре 12,000 де педестрашѹ ші 1500 калъраші, деквмва гѹвернѹл са ва анвої ла ѹніле сфатърі каре ле ва да ел.

Ан Вортес *) дін 14. Февр. ла Мадрід сѫѣ фъкѹт чеа маі маре тѹрбърare. Каре антре алте мълте аѹ арътат че філіѹ де сімтіменте ші планърі адѹсерѣ апъратърій капіталеі Спаніі ан міжлоквл адѹнърій націонал. Поате фі нерѹшінаре маі неаѹзіте, декът а антърі, кѹмкз Міністерѹл лор н'аѹ ватъмат конституція патріеі, каре кѹпрінсе дрептѹріле ачелора че фѹріе дінпаінтеа ѹчігторілор; каре іеронї (сѹрґіені) небіноваці, маі наінте де че ар фі фост анпътернічіт ла ачеа де брео леце, каре депътаціле провінціале ле аѹ топіт антр'ѹна кѹ ізнтеле ревалюціонаре, каре пѹсе о комісіе, ка са капете анцліпцърі таїніче деспре пъреріле політічещі а персоанелор де ѫдецe, ші дела 16. Авг. 1836 пѫнъ ла 18. Авгѹст 1837 фъкѹ са трагъ тоате статърі сѣет чеа маі неаѹзіт деспотізм? Нерѹшінаря ші обрасніча єсте

*) Аша са кіамъ адѹнаріа сенатаскъ де аколо

primelor scrieri în care alfabetul a fost întreg latin: «Au «fost începutul unei literaturi române demne de a ne repre- «zentà în ochii Europei nu cum voià a ne arătà politica «Petersburgului ca niște populade a căror origine se pierde «în întunericul secolilor, ci ca niște popoli în adevăr de stirpe «romană».

Pentru a desvoltà gustul de citire deșteptat prin ziarele și revistele lor, cât și pentru a pune publicul românesc față în față cu capo-d'operele literaturilor streine, Heliade și Asachi întreprind traducerea celor mai vestiți scriitori. In special,

FOE LITERARA.

(Gazeta 1. Ianuarie.)

Брашов Нро 1. 1838

Дела Редакціе.

Де вомъ зіче, кѣмка нѫ єсте лѣкрѫ ѫшор а дантокмі о астфеліѫ де Фоі, хотърътъ ка съ фіе чітіте де маі мѫлте класе де оамені, цімѫ, къ нѫ сънтемѫ, ноі чеі дінтаі карі кѫноащемѫ ачіаста. Капіте мѫлте сентіментѫрі мѫлте! Да тоцї нѫ вомъ пѫтеа съ плăчемѫ, съ черкемѫ тотѫш. Маі наінте де амъ апѣка съ лѣкрѫ чева, лăаіѫ врео доктрăзіне Скріторі де корєспонденцїі ка съ цїѫ о адѫнаре цінерале кѫ ачеле. Дѫпъ ніціе сфатѫрі маі днделѫнгате, опозіціа каре нѫ врея съкроасъ съ вазъ ла ноі астфеліѫ де Скріері, адăндѫсъ фоарте слăбъ, кѫ чіалалте пърері не дивоіремѫ, ка съ єшімѫ ла лѫмінъ. ші фъръ съ сі пріговіаскъ ѫна пе алта, съ ашіпті тоате хотърърєа Пълікѫлѫї романескѫ. дѫпъ кѫм ва фі ан партеа ѫміа саѫ а чіалалте. Ноі таїнъ де Редакціе н'авемѫ ші іатъ кѫпрінсѫл дор!

I.

Скріторіа ѫнѫї Бърбат серіос.

Фоіа Дѫмітале Домнѫлї Редакторї ар авеа кѫ мѫлт маі мърс пріп ші вазъ. дакъ аї дешърта діла ачеа тоате новелиле ші історіоарле чеї сарєдє, карі ле орї карі омѫ серіос прічінѫєскѫ неплăчері. Денє ноі Домніата пі чіа маі плінъ де днвецътѫрі дін тоате повестіріле, Історіа, фъръ нічі о подоаєъ саѫ модъ, сімплѫ адевърѫ чел історіческѫ сімплѫ ші фрѫмос съ о днфрѫмсецезъ: — адане дескріері де віцїі съвацілор челор марі, дін влăкѫріле векі пріскѫм ші дін челе маі де апоі; аша ші характері де періоадрї дестінїте; — ноі токма акѫм авемѫ требѫінцъ де пілде, де карє мінунăндѫні съ ле ші ѫрмезмѫ; — крѫцъ рогѫте гѫтѫл дѫхѫлуї нострѫ, нѫ не фаче грецъ кѫ захаріколе романтіче, дене о храпъ маі съпътоасъ ші маі дмпътърътоаре.

Съет ачаста кондіціе рамкѫ десонетѫл Домніїлорвоастре.

II.

Скріоарея ѫнуї Ѫморіст.

Пімік мѫмі єсті маі нєсѫферітѫ декът педантісмѫл чіл сікѫ. Віаца серіе кѫ ѫморѫ. Домніата дакъ съ арăцї віоіче Домнуле! Ѫморѫл єсті батжокоріторіѫ вредніх де їзбірі, ѫн ріформатор фолосіторіѫ. ѫн Протіѫ дестрăторіѫ.

Фіінд єл прѫнкѫл бѫкѫріі, нѫ фаче веселі ші лăкрămанд дакъ зăмєгцъ. Бат-

Primul număr din „Foaia literară“ 1838
(numărul jubiliar al «Gazetei Transilvaniei» 1908).

Heliade are un plan măreț și bine definit pentru înființarea unei «Biblioteci universale», care să dea 21 de volume pe an, cuprinzând scrieri de istorie, de filozofie, de drept, de politică, de economie politică, de științe naturale, de belle-arte, de retorică, de poezie și romane. Intreprinderea aceasta cereà și sforțări mari intelectuale și însemnate mijloace materiale; ea nu s'a putut urmà așà cum o proiectase el, dar a fost un îndemn puternic, care a dat naștere unei înfloritoare perioade de traduceri, în care vreme s'au dat pe românește un mare număr de opere literare și s'au dat într'o limbă curată și într'o traducere conștiincioasă. Astfel, grație lui, avurăm în românește părți din poemele lui Omer, din Plutarh, din Xenofon, din Shakspeare, din Byron, din Tasso, din Dante, din Schiller, din Gœthe, din Racine, din Molière, din Victor Hugo, etc.

Apoi, pe cât puterile îi ajută, ei fac și opere originale. Ii vedem scriind articole de critică literară, de istorie, de gramatică, poezii lirice și epice, nuvele și povestiri, satire și fabule, cuprinzând un domeniu mai vast decât le-ar fi îngăduit forțele, dar mai mic decât aspirațiile cari îi însuflețiau. In această privință, se vede că Asachi erà un om cu mai multe cunoștințe și dobândite în mod mai temeinic și mai sistematic în timpul tinereței, dar în schimb aveà mai puțin talent poetic decât Heliade. Acesta din urmă a fost un autodidact care, după trebuințele ocupațiunilor sale, și-a însușit cunoștințe foarte variate și adesea nu destul de bine deslușite; dar el a avut un spirit clar și de o mare vioiciune, iar stilul lui scânteiază de glume, de ironii, pe cari le strică însă câte odată vulgaritatea expresiunilor.

Heliade și Asachi înființează primele teatre, traduc primele piese și organizează ei singuri reprezentațiunile.

In fine nici unul nici altul nu pierd din vedere școala, a

cărei desvoltare o ajută mai ales prin prelucrări de cărți didactice, iar Asachi stă chiar în fruntea organizațiunii școalelor statului în vreme de peste două decenii.

*

Alături cu dânșii, în prietenie cu dânșii, adesea prin încurajarea și impulsul lor, se ridică între 1840 și 1860 o generațiune numeroasă de scriitori, printre cari străluciră câteva talente originale.

In fruntea acestei generațiuni au stat, ca poeți: *Grigore Alexandrescu, Dumitru Bolintineanu* și *Vasile Alecsandri*; au stat, ca prozatori: *Costache Negruzzi, Nicolae Bălcescu* și *Mihail Kogălniceanu.*

Unii dintr'înșii se deosebiră prin operele lor literare de o valoare reală, care a trecut chiar peste trebuințele sufletești ale epocei și s'au impus pentru totdeauna în literatura românească; alții știură să influențeze și să entuziasmeze pe contimporanii lor, fără să poată trece însă peste marginile vremii. Unii se mulțumiră să producă scrieri, alți se siliră să impună și directive literare.

La scriitorii din această generație influența franceză este vădită; dar unii din ei știu să se ridice dela simpla imitațiune și modelele nu distrug originalitatea lor.

Poet filozof, cugetător adânc, Alexandrescu unește cu tristețea meditațiilor ironia satirelor și finețea fabulelor; lucrările sale sunt citite cu interes crescând din generație în generație. Din contră Bolintineanu, cu poezia-i sentențioasă, cu lipsa lui de forță și cu monotonia compoziținii, n'a putut să fie apreciat decât într'un cerc mărginit de timp. Alecsandri, deși n'a atins adâncimea de cugetare a lui Alexandrescu, deși unele din poeziile sale sunt lucrări ocazionale, totuș printr'o mai bună știință a compoziținii și mai ales prin dragostea de natură și prin posibilitatea de a redà această

dragoste, a rămas între poeții de frunte ai Românilor. El mai are încă un merit: că a făcut cunoscute comorile poeziei poporane și că s'a inspirat din ele.

Negruzzi și Bălcescu sunt prozatori, se pot socotì ca întemeietorii prozei. Amândoi știu să dea farmec povestirii, cel dintâiu strecurând o ușoară ironie în cele mai serioase compoziţiuni, celălalt vorbind totdeauna cu căldură și cu o însufleţire patriotică ce greu poate află pereche.

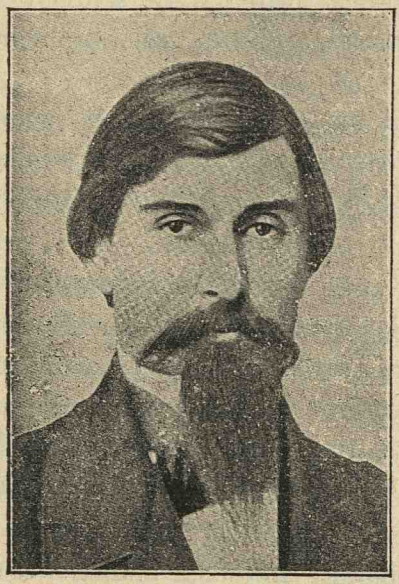

A. Russo
(potretul din ediția publicată de Academie)

Kogălniceanu începe ca istoric, urmează ca critic și sfârșește ca orator și om politic.

Din mijlocul acestei generaţiuni se pornește și o activitate de critică literară. Fără să uite sau să micșoreze rolul însemnat al școalei latiniste, care a adus în literatura noastră nota naţionalistă, conducătorii revistelor din Iași, «Arhiva românească», «Dacia literară» și «Propășirea», se ridică în contra exagerărilor unora dintre latiniștii contimporani cu ei și stăruesc ca scrierile românești să se inspire din viaţa poporului și să fugă de imitaţiuni după cele streine. Intre cei cari luară parte la această luptă fu și *Alexandru Russo*, autorul «Cântării României» [1]).

*

1) *Alexandru Russo* (1817—1859) este un scriitor — al cărui vechiu nume de familie a fost Donici și apoi i-a rămas ca nume porecla de *Russu* sau

Astfel se desvoltă literatura română între 1830 şi 1860. Este o epocă pe care am puteà-o numì *eroică*, fiindcă ea a pregătit ridicarea poporului român. Naţionalistă şi liberală, admirând trecutul şi având încredere în sine, ea a ştiut să pregătească viitorul.

Russo — amic şi tovarăş de lucru a lui Vasile Alecsandri şi Mihail Kogălniceanu. In timpul vieţei sale şi-a tipărit articole numai prin reviste. De curând ele au fost publicate de Academie într'un volum (Buc. 1908). Cea mai însemnată este poemul „*Cântarea României*“ scrisă întâiu în franţuzeşte, tradusă româneşte de Bălcescu şi apoi tradusă din nou de autorul însuş (publ. in 1855 în «România literară». Mai are *Critici literare* şi *sociale* (Critica criticei, 1846; Studie moldovană, 1851; Cugetări, 1855; Poetul Dăscălescu, 1855; Contra Ardelenilor, 1856; Studii naţionale, 1840; Poezia poporală, publ. 1868). In franţuzeşte: Piatra Teiului; Iaşii şi locuitorii lor în 1840, Soveja. — Extrase din scrierile lui s'au publicat în Bibl. Românească Socec (No. 15) şi în ediţia Minerva 1910.

II.

LITERATURA ROMÂNĂ

INTRE 1867 — 1890

VASILE ALECSANDRI[1])

LEGENDA LACRĂMIOAREI

Poezia ce urmează este una din frumoasele produceri ale lui Alecsandri, în care ia subiecte din popor şi le versifică, uneori ţinându-se aproape de povestea poporului alteori depărtându-se.

In raiu nici o minune plăcută nu lipsià,
Văzduhul lin, răcorea, a crini amirosià,

Căci albele potire în veci toate 'nflorite
Scoteau din a lor sânuri arome nesfârşite.

Lumina erà moale şi 'ndemnătoare şopţii.
Nici noaptea urmà zilei, nici ziua urmà nopţii.

Prin arbori cântau păsări, prin aer sburau îngeri
Şi nu găsiau răsunet în el a lumii plângeri;

Căci scris erà pe ceruri, pe frunze şi pe unde:
«Nici umbră nici durere aice nu pătrunde».

1) Activitatea lui Alecsandri se întindea în ambele perioade ale secolului XIX. Deşi aceasta se întâmplă şi cu alţi autori, programul şcoalei normale prevede numai pentru Alecsandri a se despărţi în două grupe bucăţile de citire reproduse din scrierile lui.

Pe maluri verzi, frumoase, pe râuri limpezite
Stau sufletele blânde, iubinde, fericite,

Gustând în liniştire cerească veselie
Ce 'n fiecare clipă coprinde o veşnicie.

Dulce-adăpost de pace, grădină 'ncântătoare..
Aveà orice minune, dar îi lipsià o floare.

II.

Şi iată că soseşte un oaspe de pe lume,
Un suflet alb şi tânăr pe-un nor de dulci parfume ;

Iar sufletele toate îi ies lui înainte,
Primindu-l cu zâmbire, cu gingaşe cuvinte

Şi-i zic: »In raiul nostru bine ai sosit, copile!
«Curând plecaşi din viaţă! Nu plângi a tale zile?»

— «Nu, că am dat o clipă de viaţă trecătoare
«Pe alta mai ferice şi 'n veci neperitoare».

— «Şi nu-ţi e dor acuma de lumea pământească?»
— «Nu, că mai mult îmi place întinderea cerească.»

— «Cum? Nu laşi nici o jale pe urma ta duioasă?»
— «Ah! las o mamă scumpă, o mamă drăgăstoasă
«Şi veşnic după dânsa voiu plânge cu durere!»

Zicând, copilul plânge lipsit de mângâiere,
Şi lacrămile-i calde se schimbă în Lăcrămioare.

De-atunci nu mai e lipsă în raiu de nici o floare!

LUNCA DIN MIRCEȘTI

Pastelurile sunt poeziile din vârsta matură a lui Alecsandri (1862—1874). Ele sunt socotite drept cele mai de frunte produceri ale lui și între cele mai prețioase poezii ale literaturii române. Scrise într'o limbă românească *literară*, adică o fuziune a elementelor vechi românești din limba poporului și a celor nouă introduse și cerute de cultura modernă, ele înfățișează scurte tablouri ale vieții dela țară, reale, însă privite numai în momentele senine ale vieții.

Bate vânt de primăvară și pe muguri îi deschide:
Vântul bate, frunza crește și voioasă lunca râde.
Sub verdeața drăgălașă dispar crengile pe rând
Și sub crengile umbroase mierla sare șuerând.

O! minune, farmec dulce! O! putere creatoare!
In or'care zi pe lume iese câte o nouă floare
Și'un nou glas de armonie completează imnul sfânt,
Ce se 'nalță către ceruri de pe veselul pământ.

Tot ce simte și viează, fiară, pasăre sau plântă,
In căldura primăverii naște, saltă, șboară, cântă.
Omul își îndreptă pasul către desul stejăriș,
Unde umbra cu lumina se alungă sub frunziș.

El se duce după visuri; inima lui crește plină
De o sacră melodie, melancolică, divină,
De o tainică vibrare, de un avânt inspirător,
Ce-i aduc în piept suspinuri și'n ochi lacrămi de amor.

Este timpul re'nvierii, este timpul re'noirii
Și'a sperării zâmbitoare, și'a plăcerii, și'a iubirii.
Pasărea-și gătește cuibul, floarea mândrele-i colori,
Câmpul via sa verdeață, lanul scumpele-i comori.

Sus, paingul pe un frasin urzind pânza-i diafană
Cu-al său fir de-argint subțire face-o punte-aeriană.
Iar în leagăn de mătase gangurul misterios
Cu privighetoarea dulce se îngână-armonios.

Jos pe la tulpini, la umbră, fluturii, flori sburătoare,
Se 'ndrăgesc în perechere pe sân alb de lăcrămioare
Şi, ca roiu de pietre scumpe, gândăceii smălţuiţi
Strălucesc, vie comoară, pe sub ierburi tăinuiţi.

O pătrunzătoare şoaptă umple lunca, se ridică:
Ascultaţi!... stejarul mare grăeşte cu iarba mică,
Vulturul cu ciocârlia, soarele cu albul nor,
Fluturul cu plânta, râul cu limpedele izvor.

Şi ştejarul zice ierbei: Mult eşti vie şi gingaşă!
Fluturaşul zice floarei: Mult eşti mie drăgălaşă!
Vulturul uimit ascultă ciocârlia ciripind;
Râu, izvoare, nouri, raze se împreună iubind.

Luncă, luncă, dragă luncă! raiu frumos al ţării mele,
Mândră 'n soare, dulce 'n umbră, tainică la foc de stele!
Ca grădinele Armidei [1]) ai un farmec răpitor
Şi Siretul te încinge cu-al său braţ desmierdător!

Umbra ta răcoritoare, adormindă, parfumată,
Stă aproape de lumină, prin poene tupilată.
Ca o nimfă pânditoare de sub arbori înfloriţi
Ea la sânul ei atrage călătorii fericiţi

Şi-i încântă, şi-i îmbată, şi-i aduce la uitare
Prin o magică plăcere de parfum şi de cântare,
Căci în tine, luncă dragă, tot ce are suflet, graiu,
Tot şopteşte de iubire în frumoasa lună Maiu!

---

[1]) *Armida*, personaj din poema «Ierusalimul liberat» a lui *Tasso*. Aveà nişte grădini încântătoare, în cari a oprit pe vestitul Rinaldo şi l'a făcut să se depărteze de armata cruciaţilor.

MIEZUL IERNEI

Poezia aceasta face parte din *Pasteluri* şi s'a publicat întâiu în revista «Convorbiri literare». An. II, 1868—69.

In păduri trosnesc stejarii! E un ger amar, cumplit!
Stelele par înghețate, cerul pare oțelit,
Iar zăpada cristalină pe câmpii strălucitoare
Pare-un lan de diamanturi ce scârțâe sub picioare.

Fumuri albe se ridică în văzduhul scânteios
Ca înaltele coloane unui templu maiestos,
Şi pe ele se așează bolta cerului senină
Unde luna îşi aprinde farul tainic de lumină.

O! tablou măreț, fantastic!... Mii de stele argintii
In nemărginitul templu ard ca veşnice făclii.
Munții sunt a lui altare, codrii organe sonoare,
Unde crivățul pătrunde scoțând note 'ngrozitoare.

Totul e în neclintire, fără viață, fără glas:
Nici un sbor în atmosferă, pe zăpadă nici un pas.
Dar ce văd?... în raza lunei o fantasmă se arată...
E un lup ce se alungă după prada-i spăimântată!...

BALCANUL ŞI CARPATUL

Răsboiul din 1877 deşteptă din nou inspirația lui Alecsandri. Acele momente de grea cumpănă prin care trecură Românii, hotăriți a pieri sau a-şi dobândi cu sabia neatârnarea, şi-au găsit cântărețul în bătrânul Alecsandri, care cântase în tinerețe vitejia strămoşilor. Sub titlul «Ostaşii noştri« el a publicat în 1878 o colecție de poezii având subiecte din răsboiul independenței. Dăm aci cea dintâiu poezie din colecție.

Balcanul şi Carpatul la Dunărea măreață
Ca doi giganți năprasnici stau astăzi față 'n față

Ş'aprinşi de dor se luptă cu ochii se măsoară,
Cu glasul se ameninţă, cu gândul se doboară,
Zicând: «Nu pot să 'ncapă doi paloşi într'o teacă!
«E scris din noi doi unul în pulbere să treacă!»
Balcanul cel fanatic, muncit de aspră ură,
Nu ştie să 'ngrădească sălbatica lui gură
Şi zice cu trufie: »Carpatule vecine,
»De nu plecà-vei fruntea, amar va fi de tine,
«Căci repezi-voiu grabnic din plaiurile-mi nalte
«Torente 'necătoare deprinse ca să salte
«Din maluri peste maluri, din munte peste munte,
«Să bat' a tale coaste, s'acopere-a ta frunte,
«Să facă într'o clipă ca să dispari din lume
«Cu-a tale stânci şi codri, cu-ai tăi copii şi mume».

Carpatul scoate-un freamăt teribil de urgie,
Mişcând coama-i de codri, ca leul în mânie.
Şi'n clocot lung răspunde: «Balcane, a ta trufie
«Arată că tu astăzi căzut eşti în pruncie.
«Nevoie ai de-o cârje ruina-ţi s'o supoarte,
«Căci eşti acum, sărmane, ajuns la prag de moarte.
»Ai fost odinioară gigant prin înnălţime,
«Amar prin fanatismu-ţi, puternic prin cruzime!
«Ai revărsat pe lume şi groază şi ruşine
«Şi te-ai scăldat în sânge pân' ce-ai dat piept cu mine
«De-atunci au trecut secoli!... Strivita omenire
«S'au deşteptat, şi numai tu stai în adormire
«Ademenit de visuri nebune şi trufaşe,
«Făr' a pătrunde norii care te ţin în faşe!
«Orb uriaş! cu cârja tu genele-ţi ridică
«Şi vezi l'a tale poale cât umbra-ţi e de mică!
«Eşti şters din carta lumii, tu care din vechime
«Stai rezemat în somnu-ţi de-o putredă mărime!
«Şi vrei să ţii în lanţuri popoarele creştine?
«Şi vrei, Balcane gârbov, eu să mă 'nchin la tine?
«Dar n'auzi cum te râde şi Dunărea şi Marea?
«Deviza ta-i *sclavia* ş'a mea *neatârnarea!*«

Cum zic, doi vulturi ageri, sburând din vârf de munte.
Să 'nnalţă până 'n ceruri şi scot ţipete crunte.
De pe Balcan e unul şi din Carpaţi e altul...
Mult repede le-i sborul, mult crâncen le-i asaltul,
Căci se izbesc cu fulgeri de lupt' ucigătoare!...
Intinsele lor aripi se bat lucind la soare
Şi'a lor cumplite ghiare şi pliscuri oţelite
Işi dau loviri de moarte şi răni îşi fac cumplite.

De-odată cade unul din vulturii duşmani:
E vulturul prădalnic din barbarii Balcani,
Şi'n patru părţi a lumii sbor smulsele lui pene!...
. . . . . .
Şi cântă libertatea pe maluri Dunărene.

Mircești, 14 Maiu 1877.

BARBUL LAUTARUL

Cântecel comic

Teatrul reprezintă un salon. La ridicarea cortinei un taraf de lăutari încep a sună un cântec vechiu din dosul uşi din fund. Barbul Lăutarul este îmbrăcat cu antereu şi giubeà vechie; el poartă pe cap o jumătate de işlic cu fund verde.

Un glas. — (Dintre culise. Lipsiţi de-aici, balaurilor!

Barbu. — Ian lasă, jupâne vataje! Aşà să trăeşti, că boieriu' ne-o chemat să-i cântăm de ziua lui!

Un glas. — Minciuni! boierului nu-i plac ţirliiturile ţigăneşti! Hai, căraţi-vă!

(Lăutarii se opresc).

Barbu. — (Deschizând uşa cu sfială). Dec!... Dacă eu sunt Barbu Lăutariu cunoscut în toată ţara Moldovii... cum o să mă dai afară?... Mai stai să grăesc două vorbe cu boierul! (Intră şi-şi scoate işlicul). Iaca!... Aice-i adunare mare! şi adunare fără

Barbu, starostele de lăutari, nu se poate! (Să închină publicului). Așà-i, boieri d-voastră, că nu vă lasă inima să mă daţi pe scări, pe mine Barbu cel bătrân, care am cântat la nunţile şi mesele părinţilor d-voastră? (Intorcându-se spre uşă). Ei! apoi ce mai dărdăeşte guleratul cel de ciocoiu? (Chiamă doi scripcari şi un lăutar cu naiul). Veniţi încoace, măi cei cu scripcele şi cu naiul, iar cei cu trâmbiţele să meargă la paharnicul Surdulea!... (Intră lăutarii). — Doamne sfinte şi părinte!... în ce vremi am mai agiuns!... Inainte mă rugà să merg pe la casele boiereşti, şi acum mi se mucezeşte cobza sub beniş!...[1]) Cine ar zice, văzându-mă, ce eu am fost lăutariul Domnilor!... Hei! hei!... (Cântă).

Millo în „Barbu Lăutarul"
(De pe o fotografie din col. Academiei)

Şi la mândre cununii.
Cobza mea a fost festită,
Veac intreg o fost cinstită.
Eu sunt Barbu Lăutariul
Starostele şi cobzariul,
Ce-am cântat pe la Domnii
De boierii de pe aici
Ba şi chiar de venetici!

Of, of, of! mi-aduc aminte
Of, of, of! că măi 'nainte
Nici un chef nu se făceà
Fără astă cobz'a mea.
Dar acum, acum, vai mie!
De când lumea-i cu nemţie
Nu mai am în lume glas
Şi pe uliţi am rămas!

Așà, așà, păcatele mele! Vremea vremueşte, bătrânii se duc, obiceiurile se prefac, oamenii se schimbă, cânticele se schimonosesc şi lăutarii mor de foame!... Hei!... în vremea boierilor cu işlic şi anteriu ca mine, ce de mai veselii! ce

1) Haina pe care în timpurile mai vechi o purtau boierii; iar la inceputul sec. XIX trecuse la lăutari.

banchetului! Când se căftănià vreun boier, se duceà bărbier-başa de-l rădeà cu bricele de mărgean în cerdacul casei, şi eu mă duceam la el cu taraful meu de-i ziceam: «Şi la mai mare, vere!» El îmi umpleà fesul de galbeni şi eu îi cântam după cum se obişnuià pe atunci:

(Cântec vechiu)

Chiu! şi vivat fericit!
Boierul s'o căftănit
Chiu, chiu, chiu şi ha, ha, ha;
Trăească Măria sa!
Cât îi şede de frumos
Cu şalvari de merinos
Chiu, chiu, chiu, etc.

Cu-anteriu de citareà
Şi cu fes de inderneà [1])
Chiu, chiu, chiu, etc.

Cu şal verde de pambriu [2])
Cu beniş portocaliu,
Chiu, chiu, chiu, etc.

Par'că-i Paşa din Ruşciuc,
Când beà cafeà şi ciubuc!
Chiu, chiu, chiu, şi ha, ha, ha!
Trăească Măria sa!

D'apoi la nunţi!... Măiculiţa mea!... ce mai zaifeturi!... Ţineà nunta câte o săptămână tot în chiote şi 'n chiote! In curte oamenii frigeau boi întregi în frigări şi desfundau la boloboace cu vin de Cotnari, în vreme ce arnăuţii trăgeau pistoale... Iar boierii, sus, beau vutce cu fesurile şi cu papucii cucoanelor... şi apoi din vreme în vreme îşi aninà anteriul în brâu, îşi asvârlià papucii de rămâneà numai în mestii [1]) şi giucà parola şi cordeaoa... Mai pe urmă au giucat mazurca cu Ruşii, valţul cu Nemţii, şi acum cadrilu' cu Franţuzii!... Dumnezeu ştie ce-or mai giucà mâine! Cât pentru mine... mă videà Dumnezeu!... boierii se apucau de umpleau un pahar mare cu vin şi cu galbeni şi mi-l puneau la gură... Eu îl dam pe gât în sănătatea miresei şi-i cântam:

---

1) *Citarcà:* o ştofă turcească; *Inderneà:* numele turcesc al oraşului Adrianopol.

2) O materie de lână.

1) *Mestii* sau *mesti* ori *meşti* (mai cunoscută e forma *meşi*) subst. plur. arată un fel de şoşoni de pâslă sau chiar de piele cari se încălţau peste ciorapi înainte de a pune papucii.

(Cântec vechiu însoțit de lăutari)

Lado, Lado, nu mai plânge,
Că la maică-ta te-oiu duce
Când o face plopul pere
Și răchita vișinele
Și resteul mugurele!

Acum nu mai plac cânticele vechi, nu mai sunt de modă, că s'o subțiet lumea!... Am fost silit la bătrânețe să învăț cântice nouă, cele dela fteatru, dela operă, adică de cele opărite... ca aista de pildă...

(Arie din Rigoletto: La donna e mobile)

Lado na mobile
C'al' lui Leventi
Nene Acsenti
Ediș prin ceriu.

Tronc! se potrivește ca nuca 'n perete!.. Vă întreb, boieri d-voastră, nu erau mai frumoase cânticele noastre cele creștinești? precum: *Doina*, *Viersu' lui Bujor*, *Sub poale de codru verde?*... De! unde se mai pomenește de-al-de-astea prin orașe! Numai pe la țară dacă se mai trec!... Acolo numai o rămas să ne câștigăm hrana noi lăutarii, pe la horele românilor, unde facem să saie opinca 'n sus!... Iacă de pildă: să zicem că s'o întins o horă, cât casa asta de mare. Flăcăii stau înșirați de giur împregiur strângându-se cu fetele de mâini, și noi lăutarii prinși în mijlocul horei, le cântăm, ian așă:

(Toți lăutarii pornesc cu pas iute de înconjoară salonul, sunând o horă. Barbu, urmărindu-i cu cobza, cântă)

Leleo roșie la obraz,
Leliț, leliț fa!
Floricică din pârleaz,
Leliț, leliț fa!
Ce folos că ești frumoasă
Leliț, leliț fa!
Și la cap căpățânoasă,
Leliț, leliț fa
Strânge-ți, leleo, buzele.
Leliț, leliț fa!
Că le pișcă mușcele,
Leliț, leliț fa!
Strânge-ți, leleo, buzele,
Leliț, leliț fa!
Că se văd fasolele,
Leliț, leliț fa!

Stați, măi, c'am obosit!... Sărmane biete Barbule! ai agiuns cal de poștă împregiuru' horii, de unde înainte le ziceai boierilor *vere*... fie! încalte mă mângâiu că m'o învrenicit Dumnezeu să înveselesc cu cobza mea o lume întreagă!

(Căutând la cobză cu jale). Dragă cobzișoară!... Bune zile am petrecut amândoi. Multă vreme mi-ai ținut isonu' numai într'o strună!... (Oftează). De-acum ne-o venit și nouă rându' de ducă cu cele multe obiceiuri vechi de ale țării!... (Ștergându-și ochii). Hei drăguliță mea, să mulțumim cui se cuvine, că ne-am petrecut veacul în această țară bună și mănoasă care a desrobit țiganii!

Dragi boieri de lumea nouă!
Ziuă bună vă zic vouă;
Eu mă duc, mă prăpădesc
Ca un cântec bătrânesc!

Ah! gândiți c'am fost odată
Glasul lumii desfătată,
Și 'nchinați câte-un pahar
Lui biet Barbu lăutar.

(Barbu cu taraful pleacă sunând un cântec vechiu. Cortina cade).

DESPOT VODĂ

Piesa «Despot Vodă» reprezentată în 1879 și tipărită în 1880, este începutul unei nouă epoce în activitatea teatrală a lui Alecsandri. El părăsește terenul comediei pentru a încercà *drama istorică* în versuri. Acì el înfățișează domnia lui Despot Vodă, care a stăpânit în Moldova între 1558—1561 și despre care cronicarii au lăsat însemnări ca despre un Domn rău. Piesa are două părți: venirea lui Despot în Moldova și încercarea neizbutită de a luà tronul ocupat de Lăpușneanu (actul I, II și III), domnia și căderea lui (actul IV și V). Acì urmează scena I-a din tabloul al 2-lea, actul II. Despot, bănuit de Lăpușneanu, e aruncat în închisoare și dacă nu l-ar fi ajutat Ciubăr Vodă să scape, ar fi fost ucis.

Scena arată un beciu de închisoare. — fereastră cu gratii în stânga. — Ușă în fund. — O masă cu două scaune în mijloc. — Un fânăr aprins.

DESPOT (pe scenă lângă masă)

O! soartă schimbătoare ce râzi de omenire!
Nebun cine se 'ncrede în tine cu orbire;
Nebun cine se urcă pe-al muntelui suiș:
Prăpastia l-așteaptă cu-adâncu-i prăvăliș.

Așà dar eu, sărmanul, a soartei jucărie,
Ajuns iubit de-un înger [1]), aproape de Domnie,
Iată-mă-acum aice din raiul meu căzut
Și din lumina lumii în lume iar pierdut!
Sunt eu?... Sunt treaz?... în viață?... și-adevărat e oare?
Eu Despot, vultur falnic, eu zac la închisoare!

(Se scoală și caută împrejur)

Acești pereți sunt umezi, triști, negri!... Ah! ei sunt
Nu ziduri de palate, dar ziduri de mormânt!
In ele cine intră, din ele nu mai iese
Decât pe-o raclă neagră cu zilele-i culese!

(Infiorându-se)

O! reci fiori de groază prin sufletul meu trec,
Răsuflu aburi de moarte... Un biet străin, un Grec,
La cine pot să aflu o rază de 'ndurare?
La Doamna numai, însă nici o putere n'are,
Căci Vodă Lăpușneanul de milă-i depărtat
Cât de pământul negru e cerul înstelat.
Cum?... mort în floarea vieții... Cum? mort ca un mișel!
Ucis de Lăpușneanul, lipsit de tron... — și el!...
O! nu, nu! nu se poate... cu unghiile tocite
Voiu sparge-această hrubă, ce 'n sânul ei mă 'nghite.

(Se asvârlă turbat peste pereți și-i lovește cu pumnii)

Deschide-te, morminte!... dă-mi drumul să-mi răsbun;
Cădeți, infame ziduri! (căzând pe scaun) Ah! Doamne, sunt nebun!

(După o scurtă pauză)

Mizerie! cu gândul pătrund bolta cerească
Și brațul meu nu poate o piatră să urnească!

(Induioșându-se)

Ah! nu-i nici o sperare... Cei ce m'au cunoscut
Vor zice: A fost un Despot, a fost... ce s'a făcut?

1) E vorba de Ana, fiica lui Moțoc.

Şi toţi m'or dà uitării... chiar Ana... lume, lume!..
Uita-va, şi amorul şi jalnicul meu nume.
Adio, planuri 'nalte! Adio, mari sperări.
A lumii ideale, sublime aspirări
Adio tot: junie, lumină, fericire...
Nălucă este omul şi viaţa o clipire.

(Priveşte fereastra)

O! Despot, te salută a veşniciei zori.
Fii om!... Când vine moartea, te 'nchină ei şi mori!

(Stă abătut, cu capul plecat pe braţul lui).

CIUBĂR (intră; uşa se închide după el).

Ei!... Despot, frate Despot, aşà-i că ai păţit-o?

DESPOT (tresărind)

Ce aud? Ce văd? Smintitul?

CIUBĂR

Cu Vodă-ai împlinit-o.

(Priveşte beciul)

Frumos palat!... priveşte: ce stofe pe păreţi!
Pe jos ce de covoare ţesute cu... bureţi!
Ce mobile-aurite! Ce mândre policandre!...
Mărire ţie, Vodă, măi Vodă Alexandre,
Că bine ştii în curte pe oaspeţi să primeşti
Şi pe-ale tale rude cu drag s'adăposteşti!

DFSPOT (în parte)

Sărmane Despot, iată la ce-ai ajuns pe lume!
Să râdă şi nebunii de tine cu-a lor glume!

CIUBĂR

Despot!

DESPOT

Ce vrei, năuce?

CIUBĂR

Năuc ești tu și prost,
Tu vezi ce sunt eu astăzi, iar nu ceeace am fost.
Am fost odinioară un Domn în strălucire,
Cât soarele cu mine erà 'n nepotrivire,
Puternic ca trei Cezari, frumos ca Macedon,
Călare pe un sceptru, iar nu pe acest baston,
Și mă loviam cu capul de nouri și de stele
Și măsuram pământul cu pasurile mele!
Dar Vodă Lăpușneanul, un hoț, un destrămat,
M'a prins și de-a mea vâlfă în drum m'a desbrăcat!
Și eu, și tu, ajuns-am ca două frunzi uscate
De-o pânză de păianjen în aer aninate.
Tot vântul mic sau mare ne clatină suflând...
Ei! ș'apoi?... vântul bate și cânii fug lătrând.

(Se apropie de fereastră)

DESPOT (în parte, sculându-se)

O! Doamne, să fiu oare și eu în a lui stare,
In câmpul nebuniei, pe-un gărgăun călare?
Cum? Visurile mele de falnic viitor
Să fi făcut din mine un om aiuritor
Ca dânsul?

CIUBĂR

Frate Despot, știi tu ce-i mătrugună?
O fată ce aleargă pe câmp când iese luna

Şi merge de se scaldă în roua de pe flori
Cu gând să se mărite c'un împărat în zori.
Am prins-o într'o noapte...
Dar hoţul Lăpuşneanul mi-a şters-o, ca pe-o salbă!...
Ce-mi pasă! Scaraoţchi îi este lui nănaş;
Iar eu al mătrăgunei sunt mire drăgălaş.

(Ia o poză maiestuoasă)

DESPOT

Dar bine, Ciubăr, spune-mi cum ai intrat aice?
Şi tu eşti, ca şi mine, închis?

CIUBĂR

Eu?... Cine zice
C'a îndrăsnit vr'odată o mână de capcân
Măcar să se atingă de-al lumilor stăpân?
Nu! Am venit eu însumi la tine 'n puşcărie,
Trimis de Lăpuşneanu să-ţi ţiu tovărăşie
Ca să-ţi grăesc de moarte, ca un prieten bun,
Pân' ce-a venì calăul, al temniţei tăun.

DESPOT

Cum? Lăpuşneanul însuş ţi-a dat astă solie?

CIUBĂR

El! şi-ţi trimite... iată.., un dar de berbănţie

(Aruncă pe masă ecrinul oferit ne Despot Doamnei Rucsandra în actul I)

Şiraguri şi paftale, să ai cu ce-amăgì
Nevasta lui Satana spre a vă îndrăgì.

(Se pune pe scaun în faţă cu Despot)

Ei!... ce mai zici tu, Despot?... Aşà-i că viaţa-i scurtă,
Aşà-i că nu plăteşte nici cât un dram de turtă?

In faptul viu al vieții ne pare drumul lung:
Trei pași de-abià, și 'n capăt picioarele ajung.
Omul ca iarba!... viața ca... iapa cea bălțată,
Cât trece dealul mare, nu se mai vede... iată!
Eu unul cred că omul, nerezemat de tron,
E mic ca și o muscă pe muntele Sion.
Dar tu ce ești acuma sosit pe prag de moarte
Ce zici?

DESPOT (în parte).

O! ce ideie... (tare) Eu zic că relei soarte
E drept să ne supunem când altfel nu putem.

CIUBĂR

Cum asta?

DESPOT

Tu, de pildă, lipsit de diadem,
Să duci o viață tristă și plină de nevoie,
Iar eu în astă țară să fiu Domn făr' de voie.

CIUBĂR

Ce? tu? Domn?

DESPOT

Eu, Ciubere! (tainic) Crezi tu că-s destinat
A trece 'n ceea lume tăiat sau spânzurat!
Te 'nșeli.. ai mei prieteni sunt gata ca să vie
In zori, ca să mă ducă deadreptul la Domnie,

CIUBĂR

Ce spui? ce spui?

DESPOT

Și martur mi-e sfântul Dumnezeu,
Că eu fug de putere ca de păcat.

CIUBĂR

Nu eu!

DESPOT

Așà-i fatalitatea, și n'am, vai ce mă face.
Am să fiu Domn, Ciubere, de-mi place, de nu-mi place.
Ah! (face un gest de disperare).

CIUBĂR

Și te plângi de asta?... Ești un nebun, nătâng.

DESPOT

Decât păstor de oameni, mai bine, zău!...

CIUBĂR

Te plâng!

DESPOT

Eu sunt un biet om simplu, eu n'am visuri deșarte:
De grijile măririi doresc a fi departe.
Mi-e teamă să fiu capul unui popor.

CIUBĂR

Ba, zău!
Decât a fi în coadă mai bine 'n frunte vreu.

(Despot, observând pe Ciubăr, care se exaltează la cuvintele lui).

DESPOT

Nu-mi place pompa lumii, nici la a mea ivire
Poporul să m'aclame, poporul să m'admire

Şi oştile să 'nchine stindarde 'n faţa mea
Şi 'n frunte-mi să lucească surguciul ca o stea
Şi surlele să cânte, şi tunul să detune,
Şi clopotele toate în cale-mi să tot sune.
Ş'apoi, Ciubere dragă, eu am cugetul drept
Şi mult şi greu se bate a mea inimă 'n piept,
Când ştiu că tronul Ţării e dreapta moştenire
A lui Ciubăr.

CIUBAR (îmbrăţişând pe Despot)

Ah! frate, eşti bun, bun peste fire!
Nu eu când vine fala aş zice: ba!... Nu eu!
Hei! căci nu vrea norocul să fiu în locul tău!

DESPOT

Ai vrea?

CIUBĂR

Cum nu!

DESPOT

E lesne.

CIUBAR

Cum, cum, cum?

DESPOT

Foarte lesne.

CIUBAR

Dar cum?

DESPOT

Te schimbă 'n Despot din cap şi până 'n glesne,
Şi mâni, în zori de ziuă, poporul adunat,
In locul meu, te-a duce pe tine la palat.

CIUBAR

Mâni?

DESPOT

Mâni. (în parte). S'a prins nebunul.

CIUBAR (încântat)

Domn!... eu, Ciubăr!... dă-mi iute a ta îmbrăcăminte.
Dă-mi pălăria!

DESPOT

Na-ţi-o!

(Ciubăr schimbă haina pe mantaua lui Despot)

CIUBAR

Şi, 'n schimb, na stema mea;
Dar fii cu îngrijire să nu te culci pe ea.

(Schimbă stema pe pălăria lui Despot)

DESPOT

Ce-ţi pasă? mâni te-aşteaptă o stemă 'mpărătească.

CIUBAR (vesel)

A! ştiu că Lăpuşneanul de ciud'o să plesnească.

DESPOT

Acum ici, lângă masă, te-aşează liniştit
Şi stai, ca un om mare, pe gânduri adâncit.

(Ciubăr se pune pe scaun)

Aşă, şi pălăria pe frunte ţi-o apasă,
Nicicum să te cunoască cine-ar intră în casă.

CIUBAR

Bine-i aşà?

DESPOT

Prea bine.

CIUBAR

Dar tu ce-ai să devii?

DESPOT

Eu dintre morţi, Ciubere, mă'ntorc printre cei vii.
Noroc de-acuma nouă!... cu pene 'mprumutate,
Tu sbori către mărire, eu către libertate!

(Imbrăcat cu hlamida şi încoronat cu stema lui Ciubăr, vine în faţa scenei)

Nebun aici intrat-am? nu ştiu, dar nebun ies.
Priviţi!... din pompa lumii cu ce, vai! m'am ales!
Cu-o stemă de hârtie, cu-o cârpă de hlamidă,
Cu tot ce poate face pe oameni ca să râdă.
Dar bună-i răsbunarea!... Pre sfântul Dumnezeu!
Voiu râde mult mai tare şi eu la rândul meu!

(Iese)

UN GLAS (afară)

Stăi! Cine-i?

DESPOT imitând glasul lui Ciubăr)

Ciubăr Vodă.

GLASUL

Treci!

(Hohote de râs afară)

CIUBAR (singur)

Prost! Să-mi lase mie
Tot ce-i mai scump: mărire, putere, avuţie.

Şi el să nu voească a fi chiar Domnitor!
Nebun! (cască) dar eu, cuminte, mă 'nalţ... şi sbor, şi sbor
Sus, sus pe vârful lumii, ce visul îl arată,
Când omul mândru doarme cu gura lui căscată...
Posnaşă întâmplare!... (cască) eu Domn, eu Domn, eu Domn...
Pe tron... mă urc... cu fală... şi însă... cad de somn!

(Adoarme cu capul pe masă)

ALEXANDRU ODOBESCU

1834—1895

Născut in București, Alexandru Odobescu a studiat mai întâiu acasă și la Sf. Sava, apoi la Paris, unde a obținut titlul de bacalaureat și a terminat facultatea de litere.

Fiind încă în străinătate, publică în diferite reviste din țară câteva articole, iar când se întoarse devenì un colaborator asiduu al revistei lui Alecsandri «România literară» și în acelaș timp se hotărî a servì statului, ocupând diferite funcțiuni, intrând un moment în magistratură ca procuror la Curtea de Apel din București; iar după aceea, mai conform cu dispozițiile sale firești, fu numit membru în comisiunea documentală. Când se unirà ministerele la 1861, fu numit director al ministerului instrucției; iar la 1863 ministru de culte și instrucțiune publică.

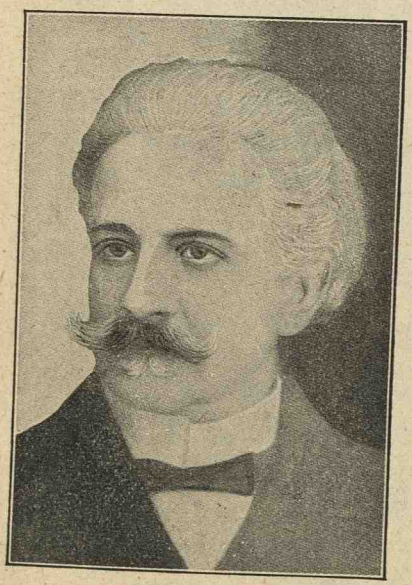

Alexandru Odobescu
(portret din colecția Academiei Române).

In timpul acesta se ocupà și cu știința și cu literatura, făceà cercetări arheologice prin țară, publicà diferite articole și fundà *Revista Română* (1861—1863).

Pe când erà ministru, s'a agitat foarte tare chestiunea mânăstirilor închinate. Deosebindu-se în păreri de colegii săi din minister a tipărit sub pseudonimul *Agaton Otmenedec* o lucrare foarte importantă în limba franceză intitulată: «Studii asupra drepturilor și îndatorilor mânăstirilor românești închinate Locurilor-Sfinte» (Buc. 1863). Atunci s'a retras din minister.

Mai târziu, în 1867, când s'a început organizarea expoziției din Paris, gu-

vernul român a însărcinat pe Odobescu, care fusese membru în consiliul de stat, să mijlocească pentru participarea României la acea expoziție.

Prin stăruințele lui, România fu primită să participe în mod oficial la acel concurs universal, unde a figurat pentru prima oară cu numele general de «România». Atunci a publicat Odobescu în unire cu P. S. Aurelian o lucrare în franțuzește, sub titlul: «Notiță despre România, mai ales din punctul de vedere al economiei rurale, industriale și comerciale, — urmată de catalogul special al produselor expuse în secțiunea românească la expoziția din Paris în 1867 — și de o notiță despre istoria muncii în țara aceasta» (Paris 1867).

Odobescu publică apoi diferite articole în «Columna lui Traian» și prin alte reviste și ziare, mai ales ocupându-se cu arheologia. Din scrierile arheologice cităm: *Fumuri arheologice scornite din lulele preistorice* (Buc. 1873); *Un vas de lut cu numele lui Decebal* (Buc. 1873); *Antichitățile județului Romanați* (Buc. 1878); *Anticități scitice* (Buc. 1879).

Ales membru al Academiei în 1870, el află tocmai în splendoare direcțiunea latinistă, care voià să reformeze limba, eliminând cuvintele vechi și să facă o ortografie care să oglindească originea latină a cuvintelor. Odobescu erà contra acestui mod de a vedeà și de aceea stăruià să se revizuească dicționarul și glosarul Academiei, lucrare de mare răbdare, dar «greșită în însăși concepțiunea ei». Revizuirea cerută nu s'a făcut atunci, dar prin acest curent s'a născut ideia unui dicționar în care să intre limba «poporană», așà cum a propus Academiei Regele Carol I.

La 1874, Odobescu făcù lecțiuni de arheologie la facultatea de litere din București și mai târziu devenì profesor titular, când se înființă prin lege catedră anumită.

Intre 1876—78 se ocupă cu politica și publică mai ales în ziarul «Românul», o mulțime de articole, reproduse în vol. III al scrierilor Ed. Socec 1887.

După o boală grea, Odobescu plecă la Paris, unde ocupă câtva timp funcțiunea de prim-secretar și însărcinat-de-afaceri al legațiunii (1882—1885) și începù publicarea în franțuzește a monumentalei lucrări «*Tezaurul dela Pietroasa*». Intorcându-se în București la 1887, reîncepù cursul de arheologie la universitate, fu membru al consiliului permanent de instrucțiune, de unde trecù director al școalei normale superioare.

* * *

După ce se făcù cunoscut prin câteva articole, precum cel despre *Poeții Văcărești*, ș. a., Odobescu publică două nuvele istorice «Mihnea» și «Doamna Chiajna», fruct al studiilor sale istorice și al citirii cu folos a cronicarilor. Scrise într'o limbă curat românească înfrumusețată prin cuvinte din cronicari, cuvinte cari dau o coloare de vechime, aceste lucrări ne arată o fantazie de poet în combinațiunea detaliilor, pe când fondul rămâne istoric fără nici o falsificare, ne arată pe scriitorul știutor al limbii, care a devenit stăpân pe toate farmecele ei. Prin asemenea calități pot sta alături cu celebra nuvelă «Alexandru Lăpușneanu» a lui Costache Negruzzi, întemeietorul prozei moldovenești. Prima ediț. Buc. 1860. Alte edițiuni: Craiova 1886; Buc. 1894, 1896, 1901, 1905.

La 1874, publică «Pseudocynegeticos» sau Fals tractat de vânătoare. Scrisă în stil epistolar, lucrarea se desvoltă cu libertatea vorbirii obișnuite și cugetările

ne apar ca inspirațiuni ale momentului. Acì aflăm felurite chestiuni în legătură cu vânătoarea, aluziuni la diferite întâmplări politice sau literare, descripțiuni de opere artistice, minunate fragmente din cugetarea și limba poporană; în total e o operă care te captivă, astfel că, după expresiunea unui critic, «sfârșești cartea fără să știi că ai ajuns la capătul ei».

In «*Istoria Arheologiei*» a tipărit lecțiunile făcute la universitate în 1874 relative la antichitate și renaștere (București 1877).

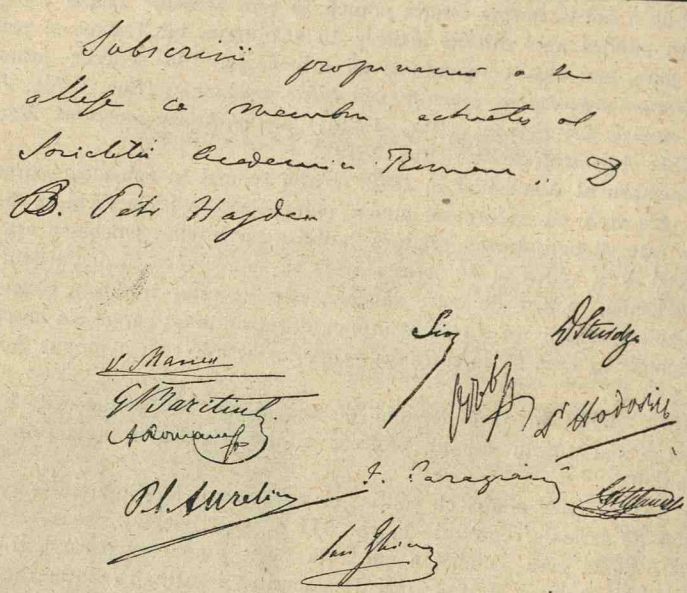

Autograf al lui A. Odobescu

Este propunerea scrisă de Odobescu pentru admiterea lui Hasdeu ca membru în Academie. Se văd semnăturile colegilor ce au aderat: *V. Maniu, G. Barițiu, A. Roman, P. S. Aurelian, Sion, Odobescu, D. Sturdza, Dr. Hodosiu, I. Caragiani, Gr. Ștefănescu, Ion Ghica.* (Dintr'un dosar din arhiva Academiei).

Sub titlul caracteristic de «*Moții și Curcanii*», a tipărit două conferințe rostite în vremea războiului (București 1878, ed. 2-a 1880).

Cu prilejul serbării Universității din București, când ea împlinià 25 de ani dela întemeiere, Odobescu fiind delegat de colegii săi să rostească un discurs, făcù într'o lucrare măeastră elogiul unui fost profesor și director de școale, *Petrache Poenaru*, care în curs de șasesprezece ani a diriguit instrucțiunea publică în Țara Românească (București 1889).

In 1889—1900 a publicat la Paris «*Tezaurul dela Petroasa*» studiu amănunțit în 3 volume asupra vestitului tezaur cunoscut sub numele de *Cloșca cu pui*, care se păstrează la muzeul din Capitală și apoi în București diferite cărți didactice pentru clasele elementare (1890—1895).

Cele mai multe din scrierile sale au fost adunate în 3 volume publicate de librăria Socec în 1887. O altă ediție cu adaose Minerva, 3 vol. 1906.

Odobescu dar este un scriitor de valoare deosebită prin cercetările sale în domeniul arheologiei, căci, precum zice Urechiă, «arheologia română născù numai cu lucrările lui Odobescu». Apoi, ca director al şcoalei normale, ca autor de cărţi didactice, aduse un mare serviciu învăţământului nostru. Dar mai ales s'a distins Odobescu ca prozator, cu stilul său energic şi presărat cu ironii fine, cu acea frumuseţe de limbă care a îndreptăţit pe d. Maiorescu să zică în faţa Academiei: «Precum Alecsandri este cea mai înaltă expresiune a poeziei române asemenea şi Odobescu este cel mai eminent prozator».

MOARTEA DOAMNEI CHIAJNA.

In anul 1860 Odobescu publică în «Revista Carpaţilor» a lui G. Sion a doua nuvelă istorică intitulată «Doamna Chiajna». Pe cea dintâiu o publicase în 1857 în ziarul «Românul».

«Doamna Chiajna» înfăţişează caracterul acestei femei extraordinare care — rămânând văduvă prin moartea soţului său Mircea Ciobanul în anul 1560 — izbuti să învingă pe boierii răsculaţi şi să dobândească tronul Ţării Româneşti pentru fiul său Petru Schiopul. Acesta domni fără nici o autoritate şi nici nu rămase mult pe tron, căci Turcii îl maziliră şi-l puseră la închisoare; dar Chiajna nu fu de tot înfrântă, căci tronul ţării se dete celuilalt fiu, Alexandru. După ce scoase pe Petru din închisoare, ea dobândi pentru el firman de domnie în Moldova. Acì însă stăpânià Ion Vodă Armanul. In potriva acestuia trebuià dusă lupta. Şi se porniră oşti turceşti cu Petru şi oşti munteneşti cu Alexandru. In vremea aceasta, Chiajna făcù o lungă călătorie prin Oltenia ca să împiedice o răscoală a boierilor din acele părţi, duşmani ai familiei sale. Intorcându-se în tabăra fiilor săi, fu întâmpinată de câţiva boieri moldoveni veniţi cu vicleşug şi ucisă. Această din urmă parte se reproduce mai jos.

Pe când doamna Chiajna îşi urmà ispititoarea colindă peste Olt şi prin ţara de sus, tinerii ei feciori domneşti, însoţiţi, unul de oaste pământeană şi de ajutorinţe ungureşti, altul de Turcii ce i se dase ca să-l aşeze pe scaunul năzuit al Moldovei, se întâmpinase în ocolul Focşanilor şi se lăsase cu taberele lor amestecate la satul Săpăteni pe lunca înfrăţitoare a Milcovului. Doamna mumă îi ajunse acolo, purtând în sufletu-i smăcinat o îngrijată presimţire care, sub aspra-i fălnicie, se vădeà printr'un neastâmpăr fioros. Ea cătà în zadar să-şi potolească neodihna cu nădejdea isprăvilor viitoare; oştirile împrejuru-i, multe şi veghiate, i se păreau molatice şi nevoioase. Un neîncetat susur de tainică trădare îi şoptià la auz; mintea i se muncià cu tot felul de bănueli. Ziua ea colindà fără repaos tabăra, vrând să încerce credinţa ostaşilor, să învie, ca odinioară, bărbăţia în inimile lor, dar iazma neîncrederii o urmărià pretutindeni şi

viersul îmbolditor îi pierià pe buză ; apoi iar în tăcerea nopții, în veci deșteaptă și frământată de griji, ea trăgeà cu urechia la strigările prelungite ale strejilor depărtate și adesea, coprinsă de o neadormită temere, alergà să pândească la perdeaoa corturilor. unde se odihniau în visuri de izbândă fiii săi, uneltele nesățioasei sale mândrii.

Din potrivă, acești doi tineri, bizuindu-se cu încredere pe reazimul lor ostășesc, pe părtinirea soartei și pe toate voioasele închipuiri ale juneței lor, petreceau zilele în vesele ospețe, bonchetuind cu boierii și purtătorii oștilor și gata a purcede asupra lui Ion Vodă, dacă nu i-ar fi amânat din zi în zi îngrijatele presimțiri ale doamnei mumei lor.

Intr'astfel de felurite aplecări se află tabăra frățească a fiilor lui Mircea, când sosì știrea cum că boierii moldoveni, temători a se vedeà pe viitor înstrăinați dela mila noului Domn ar fi hotărît să părăsească relei sale soarte pe vechiul lor stăpânitor și are să vină, mânați de Dumbravă Vornicul, ca să se închine lui Petru Voevod. Această veste umplù tabăra de bucurie: cu nădejdea viitoarei împăciuiri, strejile se ridicară, vegherea se desființă, caii se sloboziră la păsune, armele se așezară în snopi; toate se pregătiau pentru o obștească înfrățire. Doamna Chiajna însă, ce nu privise cu suflet liniștit acea nesocotită risipire a tuturor mijloacelor de o grabnică apărare, cu cât se apropiau Moldovenii, mai cu dinadinsul stăruià ca tinerii Domni să se țină în laturi cu bună și zdravănă pază.

Norocul lor voì ca, înduplecați de nepregetata rugăciune a mumei lor, dorința acesteia să fie împlinită și ca dânșii amândoi să lipsească din cortul lor în ceasul când Moldovenii se iviră dinaintea taberii muntenești.

Intr'adevăr, Dumbravă Vornicul descălică în fața șatrei domnești, însoțit d'o gloată năprasnică de boieri și de slujitori, purtând nu veșminte de sărbătoare, nici zâmbetul smerit al supunerii, ci podoaba oțelită a unei zile de harță și semeața căutătură a unei biruințe lesnicioase.

Osebit de aceea se zărià în depărtare oștiri numeroase, cari, depe caii lor mărunței și păroși, depe largii lor șalvari roșii, depe chiverele lor țuguiete, depe cântările lor prelungite și de pe înaltele lor sulițe ce luciau la soare ca spicu-

rile pe holdă, lesne se cunoşteau că sunt pâlcurile de Cazaci venite sub povăţuirea lui Sfirski, în ajutorul lui Ion Vodă.

Chiajna, care într'această grea prilejire, ştiuse a întipări pe chipu-i fătarnic o senină şi rece mândrie, adăstă pe boierii moldoveni într'un falnic cort rotat de covor alb, cusut cu fir şi legat jurîmprejur cu ţăruşi poleiţi.

Dumbravă vornicul intră în fruntea tovarăşilor săi; el erà un voinic înalt şi spătos, purtând o ţurcă de blană flocoasă ce ascundeà capu-i ras, din creştetul căruia o singură şuviţă de păr atârnà în jos pe ceafa-i lată şi vânoasă; erà îmbrăcat cu un mintean de urs lăţos şi încins cu o cureà, de care sta aninată o ghioagă nestrujită cu dinţi de fier, adevărat baltag de uriaş:

— «Unde-s puii di năpârcă?..» strigă el cu glas răguşit, intrând în cort cu mâna în şold. — «Li-a sosit ceasul peirei! halal di ei, fartaţi!»

—» «Pare-mi-se că în beţie ţi-ai pierdut cumpătul vorbei, jupân vornice» — rostì doamna înstrunându-şi mânia — «ori pe semne c'ai mintea ca de prunc într'atâta trupeşie?»

— «Taci, muiere; nu bârfì!» — răspunse Dumbravă, — «nu doară c'aţi socotì voi că-i Moldova ţară di jac, să ni «gioace ca pi urs o mişà pripăşită pi la Munteni şi doi fe- «ciori di lele fărmecaţi, doi lingăi nătângi ce li pute botul «a lapti?.. N'avem noi nevoie di domn muntean. Munteanul «îi om viclean: nu-i ca moldovanul ortoman şi dănos la «mână şi la suflet fălos... Hai! voinici, drăguţii mei, daţi nă- «vală di mi-i prindeţi şi mi-i legaţi colè cot la cot să-i ducem «plocon lui Ioniţă Vodă, ca doi berbeci di Arminden!»

— «Câni nerusinaţi, liftă rea!»... — strigă Chiajna spumegând de turbare; dar Dumbravă nu-i dete vreme să urmeze zadarnicele-i sudălmi, ci desprinzând ghioaga dela brâu, o învârtì de câteva ori cu braţu-i vârtos şi apoi glăsuind un groasnic blestem, o azvârlì drept în capul înfuriatei Doamne.

Chiajna căzù răsturnată pe spate şi atunci îndată, cu ochii însângeraţi, cu fălcile căscate, încearcă să se ridice în genunchi, să se sprijine pe palme, să rostească un cuvânt, dar abià putù să iasă din gâtleju-i năbuşit, vorbele: — «Domnii! feciorii mei!» ş'o înecă sângele ce curgeà şiroaie din tot capu-i găurit de ţinte. Trupu-i se svârcolì cu scrâşniri din dinţi,

«mijlocul mormintelor, ea cântă călătorilor, cu glas răsunător, «doina cea de jale!».

Cuvintele acestea din urmă, în care se simte dureroasa mângâiere ce-şi crease poetul exilat, cântând patria sa depărtată şi căzută, ne destăinuesc totdeodată şi una din cele mai solide virtuţi ale poeziei poporane, adică stăruinţa cu care cânticele poporului, lipsite de toate mijloacele de perpetuare ale literaturilor cultivate, se păstrează necontenit chiar în sânul naţiunilor bântuite de soartă. In asemenea ceasuri, însă, caracterul lor oareşicum se preface. Ca o suflare de jale, ca un dor nestins se revarsă asupră-le; în povestirea faptelor celor mai strălucite se strecoară o amarnică zâmbire; un răsunet tânguios se îmbină cu strigătele de veselie şi chiar sărbătorile îşi au lacrămile lor. Dar cât de adâncă fie durerea, cât de mare fie umilinţa, precât încă poporul le simte, poezia veghează la porţile templului unde se păstrează amintirile naţionale. Mai vrednic încă de însemnat e că atunci, chiar accentele ei devin mai pătrunzătoare. Şi într'adevăr, dacă ea este *glasul poporului*, când oare glasul scoate-va mai din adâncul inimii, răsunetele sale, din adâncul inimii, răsunetele sale, decât în ceasurile de durere? Care popor cântă-va mai frumos, mai cu foc, mai cu duioşie decât acela ce şi-a pierdut bunurile strămoşeşti, ce cunoaşte gloria şi fericirea numai ca o amintire din trecut, ca o dorinţă, ca a aspiraţiune către viitor?

SPECIALIZAREA STUDIILOR IN ŞCOALELE SECUNDARE

In anul 1865 Ministerul Instrucţiei a convocat consiliul general al instrucţiei pentru a discută chestiunea înfiinţării gimnaziilor reale. Cu ocazia aceea, Odobescu, care erà membru în consiliu, ca delegat al consiliului de stat, a citit un raport, din care se extrag pasagiile ce urmează.

Din diversificarea studiilor în ramurile gemene ale instrucţiunii secundare, se poate câştigà un mare folos; acela de a se consolidà foarte tare, în fiecare din ele, specia de învăţătură ce-i este rezervată.

In adevăr, când într'o şcoală, scopul instruirii nu este

determinat cu preciziune, când tendinţele generale ale învăţământului nu sunt toate pornite către una şi aceeaşi ţintă, fie chiar ca materiile predate în acea şcoală să nu fie nici numeroase nici împovărătoare pentru spiritul şcolarilor, totuş învăţătura acolo este fără soliditate şi facultăţile celor ce învaţă se risipesc fără spor. Cunoştinţele dobândite, neputându-se grupă împrejurul unei idei predomnitoare, se pierd cu mare înlesnire şi lasă numai oarecare idei nestatornice, mai adesea pernicioase pentru inteligenţă şi moralitate.

Din contră, când elevul iese dintr'o şcoală în care toate studiile s'au urmat după o sistemă identică, conducătoare la un sfârşit comun şi niciodată pierdut din vedere, toată ştiiţa câştigată rămâne înaintea lui aşà de clar lămurită, aşà de bine clasificată încât la orice moment al vieţii el se poate servì cu dânsa, ca zeţarul cu literele bine regulate ale unei caştii de imprimerie.

Tot această specializare a studiilor pentru fiecare şcoală în parte, permite a se da fiecării materii de învăţământ o desvoltare îndestulătoare, şi a nu se sacrificà toate cunoştinţele, grămădite la un loc, una în dauna celorlalte. Apoi şi elevul unei şcoale bine specializate, condus în tot cursul învăţământului său secundar după aceeaşi sistemă de studiu, şi menţinut în curgere de mai mulţi ani, în aceeaş ordine de idei, aprofundează cu înlesnire şi precât îi este de trebuinţă toate materiile ce se prezintă investigaţiunilor sale; căci ori cât ar fi de diverse acele materii, modul sub care îi vin înainte îi este acum familiar şi, prin urmare, chiar dificultăţile lor îi sunt lesne accesibile şi lesne de învins.

DIN PSEUDOCYNEGETICOS

In 1874 Odobescu e rugat de amicul său C. Cornescu să facă o prefaţă la scrierea acestuia: «Manualul Vânătorului». In loc să scrie câteva pagini, el compune o carte întreagă, pentrucă adunase material foarte mult, şi adaogă:

«Am luat dar pretenţioasa hotărire a le deşertà într'un volum osebit, ce-l voiu tipări numai pe seama lor, şi care sub un titlu pendantesc şi arhaic, spunând vânătorilor numai lucruri ce sunt cu totul de prisos artei lor, va întocmì un fel de *Fals Tractat de Vânătorie: Pseudo-cynegeticos*, în opoziţiune făţişe cu *Manualul* tău, care, deşì mai scurt, este fără îndoeală cu mult mai folositor celor cari vor să înveţe ceva cu temeiu».

In acelaș an lucrarea lui Odobescu s'a tipărit într'un volum. Ea se compune din 12 capitole în cari întâlnim chestiunile cele mai variate, literatură, istorie, arheologie, critică artistică, ș. a. cari au vre-o legătură depărtată sau apropiată cu vânătoarea. Intr'un loc vedem fazele prin care a trecut vânătoarea din cele mai vechi timpuri până azi; in altul descrierea sau critica celor mai însemnate lucrări de pictură ori de sculptură cu subiecte de vânătoare. Multe capitole povestesc vânători din țara noastră; altele au descripțiuni de peisage. In mijlocul lucrării figurează un basm, care poate formă o bucată literară de sine stătătoare. E o scriere în care autorul ne arată ușurința cu care știe a tractă chestiuni aride în mod plăcut și atrăgător, ne arată apoi o mare varietate de cunoștințe și ne dă pagini cari au rămas ca modele în literatura noastră. Sfârșitul este spiritual. Ultimul capitol e format dintr'o pagină de puncte și intitulat «Capitolul cel mai plăcut pentru cititor».

Urmează aici câteva extrase și anume: Vânătoarea pe Bărăgan (din cap. I) Despre plagiatori: (cap. VIII), O priveliște de pe deal (cap. XI).

VÂNĂTOAREA PE BĂRĂGAN

Oare ce desfătare vânătorească mai deplină, mai nețărmurită, mai senină și mai legănată în dulci și duioase visări, poate fi pe lume, decât aceea care o gustă cinevă când, prin pustiile Bărăganului, căruța în care stă culcat abiă înaintează pe căi fără de urme? Dinainte-i e spațiul nemărginit; dar valurile de iarbă, când înviate de o spornică verdeață, când ofilite sub pârlitura soarelui, nu-i insuflă îngrijirea nestatornicului ocean. In depărtare, pe linia netedă a orizontului, se profilează, ca moșoroaie de cârtițe uriașe, movilele a căror urzeală e taina trecutului și podoaba pustietății. Dela movila Neacșului de pe malul Ialomiței, până la movila Vulturului din preajma Borcei, ele stau semănate în prelargul câmpiei, ca sentinele mute și gârbovite sub ale lor bătrâneți. La poalele lor cuibează vulturii cei falnici cu late pene negre, precum și cei suri, al căror cioc, ascuțit și aprig la pradă răsare hidos din ale lor grumazuri jupuite și golașe.

De cu zorile, atunci când roua stă încă aninată pe firele de iarbă, căruța s'a pornit dela conacul de noapte, și, tocmai când soarele e de-asupra amiazului, ea sosește la locul de întâlnire al vânătorilor. Mai ades, acest loc este o cruce de piatră strâmbată din piua ei, sau un puț cu furcă, adecă o groapă adâncă de unde se scoate apă cu burduful. Trebue să fii la Paicu, în gura Bărăganului, sau la Cornățele, în miezul lui, ca să găsești câte o mică dumbravă de vechi tufani, sub care se adăpostesc turmele de oi la poale, iar mii și mii de cuiburi de ciori printre crăcile copacilor. In orice alt loc al Bărăganului, vânătorul nu află alt adăpost,

spre a îmbucà sau dormì ziua, decât umbra căruţei sale. Dar ce vesele sunt acele întruniri de una sau două ore, în care toţi îşi povestesc câte isbânzi au făcut sau mai ales erau să facă, cum i-a amăgit pasărea vicleană, cum i-a purtat din loc în loc şi cum, în sfârşit, s'a făcut nevăzută în sboru-i prelungit!

După repaos, colinda prin pustiu reîncepe cu aceeaş plăcere. Când soarele se pleacă spre apus, când murgul serii începe a se destinde treptat peste pustii, farmecul tainic al singurătăţii creşte şi mai mult în sufletul călătorului. Un susur noptatic se înalţă de pe faţa pământului; din adierea vântului prin ierburi, din ţârâitul greerilor, din mii de sunete uşoare nedesluşite se naşte ca o slabă suspinare ieşită din sânul obosit al naturii. Atunci, prin nălţimile văzduhului, sboară cântând ale lor doine, lungi şire de cocori, brâne şerpuinde de acele păsări călătoare, în care *Divinul Dante* a întrevăzut graţioasa imagine a stolului de suflete duioase [1]).

Dar câte una-una căruţele sosesc la târla sau la stâna unde vânătorii au să petreacă noaptea. Un bordeiu acoperit cu paie, o ceată de dulăi ţepeni, lătrând cu înverşunare: iată adăpostul şi streaja ce le poate oferì baciul dela Rădana sau cel dela Renciu. Din aceste cată vânătorii să-şi întocmească un culcuş şi cină, dacă cumvà n'au avut grijă a-şi aduce aşternut şi merinde în căruţe. Pe când însă, pe sub şure şi la vatra bordeiului, ospăţul şi paturile se gătesc, după cum pe fiecare îl taie capul, limbile se desmorţesc şi prin glume, prin râsuri cu hohote, ele răscumpără lungile ore de tăcere ale zilei....

> Dar chiar şi în căruţă, vânatul oboseşte
> Şi dup'o cină scurtă, şi somnul a sosit. [2])

---

[1]) E vorba de un pasagiu din «Infernul» (prima parte din poema «Divina comedie») a lui Dante, în care autorul compară stolul de suflete cu stolul de cocori.

[2]) Reproducere, cu mici schimbări, a două versuri din «Sburătorul» lui Heliade:

> Dar câmpul şi argeaua câmpeanul osteneşte
> Şi după o cină scurtă şi somnul a sosit.

Vânători și căruțași, mârțoage și dulăi, culcați toți la pământ, dorm acum duși, la târlă!...

«Singure stelele nopții se uită de pe cer la dânșii; ei aud cu urechile toată acea nenumărată lume de insecte ce se strecoară prin ierburi, țârâind, scâțâind, fluerând, șuerând și toate acele mii de glasuri se înalță cu răsunet potolit în tăria nopții, se limpezesc în aerul ei răcoros și leagănă în somnie auzul lor aromit. Când însă vre-unul se deșteaptă și clipește ochii, câmpia i se înfățișează luminată de schinteile strălucitoare ale licuricilor; uneori, cerul se încinge pe alocurea în depărtare de o vâlvoare roșiatică, provenită din pârjol și un stol întunecos de păsări se strecoară prin noapte»...

DESPRE PLAGIATORI

Știi, frate, c'au ajuns băieții să te dea în primejdie în țară la noi! Nu poți să mai scrii un rând fără să te descoasă și să-ți ia socoteală că adică, de unde ai furat cutare ideie și de unde ai tradus cutare pasaj? Ce plăcere mai poate gustă atunci un biet român, care și-ar fi pus binișor numele său pe o carte sau pe o cuvântare, rumegate de altul și scrise în vre-o limbă străină, scrieri pe care el, mintosul, le-ar fi scos frumușel pe românește, curate și luminate și numai bune de deochi, ca apa neîncepută?

S'au deprins să stea mereu la pândă, drăcoșii, ca și când altă treabă n'ar mai aveà! caută, miros, se furișează prin cărți și dibuesc, mai rău decât copoiul când adurmecă dâra fiarei prin țărână, și bine n'apuci să te bucuri de vre-o nevinovată haiducie ce te-ai ispitit a face prin codrii literaturii, când fără veste, te și pomenești dovedit. Atunci se fac Dunăre de mânie dumnealor, pare că i-ai fi jefuit chiar pe dânșii, de averea lor.

La noi în țară însă, a dat Dumnezeu că n'avem lege care să ne poprească de a vână pe moșia altuia, și până acum nu s'a întâmplat vre-un proprietar să facă pretențiune că

l-ai despuiat de vânatul său. Dar neamul scriitorilor, — totdeauna şi pretutindeni mai arţăgos, — nu numai că-şi apără morţiş toate ale sale, dar încă duce şi grija autorilor de peste şeapte ţări şi şeapte mări. Indată ce te-a călcat focul ca să te dovedească vre-un colţat din şcoala nouă că ai făcut în carte-ţi oare-care împrumuturi tăinuite, adică, cum am zice, vre-o ciupeală, fericirea lui e să te scoată în vileag. Se grăbeşte, păgânul, a da sfoară în ţară că te-a prins cu mâna'n sac; te aşterne prin gazete cu frazele originale ale hoţului de păgubaş de gât; te batjocoreşte cum îi vine la gură şi la pană; te pune în rând cu puricaşii, cu controbonţii, cu calpuzanii...[1]) Vai de lume!

Văz că tu, şiretule, te-ai ferit deasemenea neajunsuri şi judecând după vorba Românului, că «paza bună trece primejdia rea», ai înşirat o listă de toţi autorii cinegetici pe cari i-ai consultat pentru *Manualul* tău.

O PRIVELIŞTE DE PE DEAL

Eram acum tocmai pe culmea dealurilor sub care se adăposteşte, ca într'o copaie, satul Bisoca. Gata a cârmì în dreapta ca să coborîm în sat, aruncai împrejurul meu o lungă şi mulţumitoare privire, voind să-mi iau ziua bună dela întinsele privelişti ale plaiului, mai nainte de a le pierde cu totul din vedere.

Soarele apuneà drept dinaintea noastră; cercul lui roşatic scăpătase până pe zarea orizontului şi razele-i calde şi senine, par'că se aşternuse peste tot şesul răsăritean al ţării, care ni se destindeà acum sub ochi. De pe acest tăpşan culminant de unde munţii Săcueni cotesc spre ţara Vrancei, tot Bărăganul, tot câmpul Brăilei, tot şesul Galaţilor, cu matca Râmnicului, cu valea Buzăului, cu lunca Siretului, toată acea lată şi oablă câmpie se arătà scăldată într'o lu-

[1]) *Controbonţii:* cuvânt deformat în mod comic, în loc de *contrabandişti*. *Culpuzan* înseamnă: falsificator de monetă.

mină gălbuie şi lucioasă, ca faţa unei uriaşe sinii [1]) de aur; printr'însa, liniile şerpuite ale râurilor se desprindeau ca fire creţe de beteală argintie, iar suprafaţa netedă a apelor sărate din Balta-Albă şi din Balta-Amară oglindeau ca nişte ochiuri de sticlă, frecate în mijlocul dauritei table. In depărtarea cea mai afundată, dealurile dobrogene, tivite cu aburoasa cordeà a Dunărei, încingeau ca un cerc plumburiu, acest curios tabel, al cărui aspect devenià cu totul fantastic, prin neobişnuite şi metalice reflexe.

Mai aproape de noi însă, sub forme şi cu colori mai reale, se vedeau pe vârful Bisocei şi pe al Ulmuşorului, mari pietroaie sure şi murgi, unele grămădite la un loc ca turme de vite adunate la repaos, altele răsipite prin livezi ca vacile când pasc pribege. Apoi, sub aceste muchii, la stânga, pământul se lasă la vale în costişe şi pripoare gradate, până se cufundă în jghiaburile mult umbrite ale Râmnicului şi Râmnicelului; tot pe acolo, la locul care se zice «Intre Râmnice» se zăriau încă poienile fragede şi verzi ale Năculelor, adăpostite sub stâncile roşcate, care se numesc Pietrele-Fetei; şi în fund de tot, înălţându-se în albăstreala înegurată a cerului, se pierdeau culmile păduroase ale Steşicului, învelite în umbre viorii, civite şi negre.

Preumblându-mi ochii, când peste şesul cu străluciri şi scântei, când prin munţii cu tainice şi răcoroase raze, mă aşezasem pe un bolovan de piatră şi, aşteptând să dispară cu totul soarele, nu mă puteam sătură de asemenea privelişti, ce nouă orăşenilor ne este dat arareori a le vedeà.

HORIA LA IMPĂRAT

In anul 1878 Odobescu rostì la Ateneul din Bucureşti două conferinţe (una în Februarie şi alta în Martie) pe cari le publică sub titlul de «*Moţii şi Curcanii*». Cea dintâiu este istoria mişcării lui Horia, Cloşca şi Crişan în 1784; a doua este povestirea luării Rahovei de către ostaşii români în Noemvrie 1877. Nu numai prin faptul că le-a publicat împreună a voit el să le lege, dar în chiar textul conferinţelor se spune că aceleaşi virtuţi răsboinice s'au păstrat în cursul timpului în toate ramurile neamului românesc.

---

[1]) Sinìe: tavă mare; de obiceiu, de aramă.

Conferința dintâiu, după ce arată icoana Ardealului și cuprinsul ținuturilor zise Munții Apuseni, povestește luptele seculare dintre Români și Unguri și ajunge până în vremea lui Iosif II, care călătorise în Transilvania și făgăduise dreptate Românilor. Acî se reproduce partea privitoare la mergerea lui Horia în Viena. Conferința desfășoară apoi toate fazele revoluțiunii.

Deasupra Zarandului și încins într'un brâu îngust de munți aspri și înalți, șerpuește râul Arieșul, în a cărui sălbatică vale stau pitulate, printre stânci și păduri, numai sălașe neaoș românești, adăpostiri ale mândrilor Moți din țara Abrudului. Acolo sub piscurile semețe ale Detunatei stă târgul Abrudului și băile lui de aur.

Mai sus, pe apa Arieșului — carele, ieșind apoi din strâmtoarea munților, curge spre răsărit, pe lângă Turda — mai sus pe Arieș se văd satele Câmpenii, Ponoarele, Scărișoara și Vidra, ce se reazămă spre apus de munții Bihorului; iar în fundul cel mai adânc al văilor, chiar la obârșia Arieșului, zace Albacul, satul de naștere al lui Horia, unde modesta lui căscioară țărăncască încă și până astăzi se păstrează cu sfințenie de nepoții eroilor și martirilor dela 1785.

Horia din Albac, iobagiu de pe domeniile Statului, fost-a el, mai întâiu, precum se pretinde, cătană împărătească ?

Aceasta e probabil, și ce este și mai probabil este că el știă scrie și citi, că vorbiă nemțește și fără îndoeală că, prin mintea și isteciunea lui, eră privit ca omul cel mai de frunte și mai de temeiu dintre țăranii Români din ținuturile împrejmuitoare.

Pe dânsul îl aleseră dar ei, în mai multe rânduri, ca să ducă la Viena plângerile lor către Impăratul.

Intr'un rând chiar, văzând ei că, din câte bunuri le făgăduise, nimic nu se împliniă și, încredințați fiind că vina nu este a monarhului, ci a nemeșilor, a vicespanilor și solgabirăilor, adică a boierilor, prefecților și subprefecților unguri, ei legară cu jurământ pe trimisul lor, ca să nu se întoarcă înapoi, până nu se va fi încredințat cu ochii cum că împăratul le-a citit jalba.

Horia jură și, plecând pe jos la Viena, — ca și în alte rânduri, — avù vreme, în patru săptămâni cât ținù drumul, să plănuească cum va face spre a-și plini juruirea.

Horia eră om cu minte și încercat ; el știă bine că împăraților nu le prea place a-și pierde vremea citind lungi jeluiri.

Iată dar ce se gândì să facă :

Impăratul Iosif aveà obiceiul foarte lăudabil de a primì pe oricine în palatul său. Vizitatorii de orice treaptă se înşirau, la anumite ore ale zilei, în lungi galerii, şi monarhul, trecând pe dinaintea fiecăruia, îl întrebà ce-i este de lipsă.

In ziua când venì şi rândul lui Horia de a fi cercetat de Iosif, el zise că vine cu plângeri dela Românii din Ardeal şi-i înmână o hârtie, în care toate acele plângeri erau coprinse.

Horia şi Cloşca în închisoare

Gravuri contemporane, («Papiu, Tezaur de monumente», vol. III).

— «Bine, voinice ; voiu îngrijì eu de voi !

— «Aşà e, mărite Impărate, — răspunse Horia, — dar eu am venit acì legat cu jurământ dela ai mei, ca să văd pe Măria ta, citind cu ochii Măriei tale, cartea noastră ; că de-i citi-o însuţi, bine ştim noi cu toţii că nu ne-i uità».

Iosif zâmbì cu bunăvoinţă de obstinaţiunea ţăranului şi deschizând hârtia, iată, domnilor, ce citì într'însa :

«*Mărite Impărate !*

«*Impărţeala săptămânii :*

«*Patru zile de robot* (adică de clacă) ;
«*A cincea la pescărit ;*
«*A şasea la vânătoare ;*
«*Şi toate acestea la o laltă, numai pe seama domnului.*
«*A şeaptea zi, doară-i a lui Dumnezeu !*
«*Apoi, judecă, prea drepte Impărate, cu ce o să ne mai plătim şi noi de bir şi de toate cele dări !*»

Anecdota — fie autentică sau nu — ne dă totuşi măsura înţelepciunii lui Horia.

De am crede ceea ce au mai spus în urmă Ungurii, Horia, în acelaş rând sau în altă întrevedere a sa cu Impăratul, i-ar fi zis că, dacă nu se va face dreptate iobagilor români, apoi ei au să şi-o facă înşişi, ucigând pe toţi domnii lor unguri.

Iosif ar fi răspuns atunci, scurt şi coprinzător :

«Faceţi voi aceasta».

Spus-a sau nu a spus într'astfel Iosif Impăratul, — de altmintrelea nu prea mare prieten al neamului unguresc, — noi ştim că în toamna anului 1784, Horia erà întors acasă în Ardeal şi colindà mereu satele româneşti din Bihor, din Zarand, din Haţeg, din Abrud şi din Zlatna, îndemnând pe iobagi a împlinì voinţele Impăratului, dela care ei trebue să aştepte numai bine şi ajutor.

BOGDAN P. HASDEU

1836—1907

Hasdeu s'a născut în Hotin şi a primit numele de Tadeu, pe care l-a schimbat în Bogdan la venirea sa în Moldova.

Bogdan Petriceicu Hasdeu îşi făcù studiile la universitatea din Harcov. Servì apoi în armată cu gradul de sublocotenent în regimentul de huzari Radetzki.

B. P. Hasdeu
(portret publicat de revista «Literatură şi artă română»).

La 1856, când se anexă sudul Basarabiei la Moldova, trecù în acest ţinut ca să se scape de protecţiunea rusească şi ca să se facă cetăţean român. Rusii cerură extrădarea lui şi-l despuiară de dreptul de moştenire ce aveà asupra unor moşii ale familiei rămase în partea rusească a Basarabiei, dar mai târziu i s'a recunoscut dreptul său pe cale judiciară.

La 1857 fu numit membru la tribunalul din Cahul, dar nu stete decât şeapte luni şi demisionă. Venì la Iaşi, unde fu numit profesor de istorie, şi fundă, între altele, revista «Din Moldova», (Iaşi 1862—63) în care pe lângă istorie, se încercă să scrie poezii lirice, fabule, nuvele, critice, etc. Tot atunci fu numit bibliotecar al universităţii, funcţiune pentru care arăta mare râvnă, dăruind chiar bibliotecii 400 de volume.

Fu membru în comisiunea instituită în Bucureşti, pentru examinarea documentelor mânăstirilor închinate, şi deputat.

Numit în 1878 director general al archivelor statului, întreprinse publicarea documentelor din arhivă şi a altora privitoare la Români în «Arhiva istorică» şi

în «Cuvente den bătrâni». Atunci fu numit și profesor la universitatea din București pentru filologia comparativă, în care calitate tipări o parte din lecțiunile sale pline de originalitate și de cunoștințe vaste asupra literaturilor străine și asupra limbii române.

* * *

Activitatea literară a lui Hasdeu este foarte întinsă. A scris nuvele, poezii, piese de teatru, ș. a.

Volumul de poezii (Buc. 1873) cuprinde poezii ocazionale, fabule, satire sociale și politice precum și o traducere din «Tristele lui Ovidiu». Cugetări adânci, exprimate într'o «formă dură», cum spune însuși autorul, versuri scrise în momente de supărare sau de desnădejde: aceasta e opera poetică a lui Hasdeu, care n'a avut un răsunet deosebit. El a caracterizat-o prin următoarele versuri:

O poezie neagră, o poezie dură,
O poezie de granit,
Mișcată de teroare și palpitând de ură
Ca vocea răgușită pe patul de tortură
Când o silabă spune un chin nemărginit.

Dintre piesele de teatru cea mai însemnată e «*Răzvan Vodă și Vidra*», foarte criticată în vremea apariției ei (1867) de către criticii «Convorbirilor literare». Ea zugrăvește una din epocele sbuciumate ale trecutului nostru: sfârșitul secolului XVI, plină de lupte pentru tron între boieri și de lupte între bogați și săraci. Înfățișarea epocei este arătată cu o cunoștință desăvârșită a oamenilor și a lucrurilor; dialogul este natural și foarte viu; se observă însă oarecare tendință spre declamațiune, mai ales în ce privește naționalismul. Cu toate scăderile ei, piesa aceasta se reprezintă și astăzi cu succes, mai ales din pricina căldurii și simpatiei cu care este înfățișată pătura țărănească. (Ed. I-a Buc. 1867; Alte ediții 1866, 1869, 1895).

Cea mai mare parte a activității sale Hasdeu a consacrat-o istoriei și filologiei.

Dintre lucrările istorice, cea mai cunoscută este monografia asupra lui «*Ion Vodă cel cumplit*». (Buc. 1865. Ed. 2-a 1894). Cele mai importante sunt: «*Arhiva istorică a Românici*« și «*Istoria critică*».

Începută la 1865, *Arhiva* este o colecțiune în 2 volume (1865—1867) de documente streine și interne privitoare la istoria Românilor. Acî s'au dat întâiu la lumină un mare număr de acte inedite românești și streine, s'au publicat în traducere documente streine publicate în diferite colecțiuni și s'au extras pasagii interesante din altele. E un vast repertoriu în care cercetătorul află materialul adunat, clasat și pus în stare de a fi bine înțeles. Ea a contribuit mult la înaintarea studiilor istorice în țara noastră, ducând mai departe opera începută de Cronica lui Șincai, de Magazinul istoric al lui Bălcescu și Laurian și de Letopisețele lui Kogălniceanu.

Istoria critică își propune a studia secolul XIV, epoca formațiunii statelor române. Primul volum — singurul ce a apărut întreg, — cuprinde trei studii: *întinderea teritorială, nomenclatura, acțiunea naturii asupra omului.* Lucrarea aceasta a fost primită cu mare entuziasm de către Români. Parlamentul a votat

atunci un premiu pentru continuarea istoriei naționale și s'a dăruit autorului o medalie specială de aur pentru această operă.

Dintre lucrările filologice, cele mai însemnate sunt: «*Cuvente den bătrâni*» și «*Etymologicum magnum*».

Sub titlul arhaic de «Cuvente den bătrâni», a publicat o serie de documente și de studii de o mare valoare. Volumul I (1878) se ocupă cu limba dintre 1550—1600. Din acest timp noi posedăm un număr foarte restrâns de opere, mai toate bisericești și mai toate traduceri. Hasdeu și-a dat seama că ar fi mai interesante pentru istoria limbii compuneri românești propriu zise. Compuneri literare n'a găsit, dar a găsit acte publice și particulare, scrisori, etc., în cari — dacă nu se poate urmări desvoltarea unor idei — se pot însă vedea fazele evoluției limbii. El nu s'a mulțumit să le transcrie, ci le-a însoțit de observații felurite, despre cari marele filolog german Schuchard a zis: «Pătrunderea și erudiția lui Hasdeu se pun în evidență aici în modul cel mai splendid». Volumul II-lea (1879) poartă titlul special de «*Cărțile poporane ale Românilor în sec.* XVI» publicând și studiind colecțiunea de texte cunoscute sub numirea de «Codex sturdzanus».

«*Etymologicum magnum Romaniae*» (1887) este dicționarul limbii lucrat în numele Academiei după îndemnul Regelui Carol I. Conceput pe un plan prea vast, acest dicționar s'a oprit când d'abia începuse și nimeni nu l-a continuat, căci Academia și-a stabilit alte norme după cari se lucrează noul dicționar.

Ultimii ani ai vieții i-a consacrat Hasdeu altor preocupări: acum a scris articole și poezii filozofice, multe satire literare și, dela moartea fiicei sale Iulia, s'a dat cu totul cercetărilor asupra spiritismului. (Sic cogito 1892).

Alte scrieri ale lui Hasdeu, afară de cele citate:

Romane, nuvele: Ursita (1864); Micuța (1864).

Studii istorice: Studii critice asupra istoriei române (1864); Cine au fost Dacii (1868); Originile Craiovei (1878); Strat și substrat (1892); Basarabii (1894); Românii bănățeni (1896); Cine sunt Albanezii (1900).

Ziare și reviste: Satirul (1866); Traian (1869); Columna lui Traian (1870—1877, 1882—83).

Piese de teatru: Domnița Rusanda (1868); Trei crai dela Răsărit (1878); Femeia (1894).

Studii filologice: Principii de filologie comparativă (1875); Fragmente pentru istoria limbii române (1876); Cum s'au introdus slavismele în limba română (1876); Goții și Gepizii în Dacia (1877); Din istoria limbii române (1883).

Conferințe, diferite studii: Noi în 1892 (1892); Noi și Voi (1892); Prieteni cu voie sau fără voie (1900); Papa dela Neva (1901).

Spirit cu o cultură vastă, cu o vioiciune rară, Hasdeu are adesea sclipiri geniale în combinarea detaliilor pentru a închegă teorii istorice sau filologice spre deslegarea problemelor celor mai grele și mai obscure. Din nenorocire, el nu a urmărit vreme îndelungată studiul unei chestiuni pentru a da o operă desăvârșită, ci a trecut în cursul vieții prea de multe ori dela o serie de preocupări la altele, în cât cele mai de frunte din operele lui au rămas neterminate.

Iată cum îl caracterizează N. Gane în discursul de recepție la Academie: «Hasdeu este deci și va rămânea, orice s'ar zice, cel mai mare istoric al ge-

nerațiunii sale, căci el cel dintâiu, a înțeles noua îndrumare ce trebue să se dea istoriei, care nu se cuvine să fie o simplă înșirare de fapte, ci are mai cu seamă menirea să oglindească întreaga și adevărata viață intelectuală, economică și

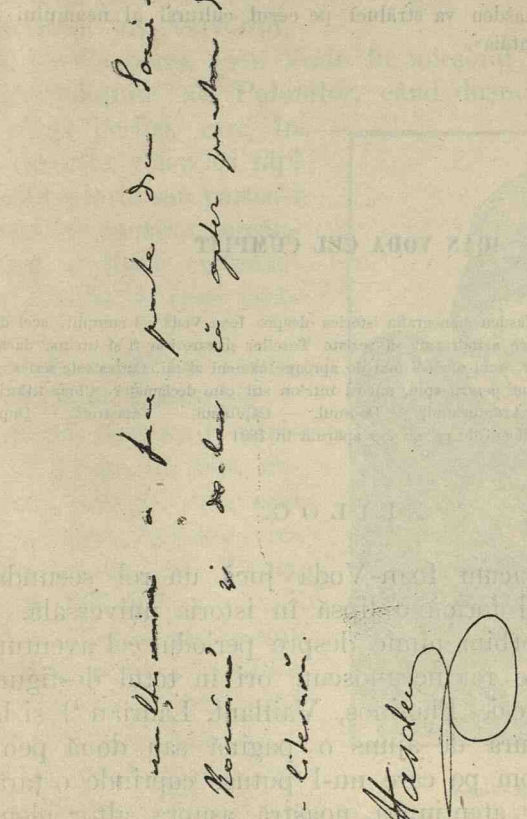

Autograf al lui B. P. Hasdeu, 1877
(adresa prin care mulțumește pentru alegerea sa în Academie)

politică a unui popor, și să arate cauzele determinante cari au produs șirul faptelor ce închiagă istoria acelui popor.

«De asemenea în ramura filologiei dânsul, prin cunoștința multor limbi străine și mai ales a tuturor dialectelor slave, precum și prin operele sale limbistice săvârșite, a ocupat cât a trăit neîntrerupt și fără contestație vârful piramidei.

«Prin urmare cât va există un neam românesc, o limbă românească și o cultură românească, Hasdeu va străluci pe cerul cultural al neamului ca un luceafăr de mărimea întâia».

IOAN VODA CEL CUMPLIT

In 1864—1865 a scris Hasdeu monografia istorică despre Ioan Vodă cel cumplit, acel domnitor al Moldovei (1572—1574) care a îndrăznit să reziste Turcilor și care i-ar fi și învins, dacă n'ar fi fost trădat de către un boier, unul din cei mai de aproape oameni ai săi. Cartea este scrisă cu multă căldură, cu multă admirațiune pentru erou, uneori într'un stil cam declamator. Chiar titlurile capitolelor ne arată aceasta: «Aventurierul, — Domnul, — Căpitanul, — Catastrofa, — După el, — Epilog». Reproducem aci epilogul de pe ed. 2-a apărută în 1894.

EPILOG.

§ 1. — Până acum Ioan-Vodă jucă un rol secundar în analele române și formă o lipsă în istoria universală.

§ 2. — Nu vorbim nimic despre periodul cel aventuros al vieții sale, sau de tot necunoscut, ori în totul desfigurat la Engel, Wolf, Șincai, Photinos, Vaillant, Laurian [1]) și la toți ceilalți, câți crezură de ajuns o pagină sau două pentru a cuprinde pe un om pe care nu-l putuse cuprinde o țară; ne vom pironi toată atențiunea noastră asupra altor elemente, prin cari persoana individuală a lui Ioan-Vodă se contopește cu persoana cea colectivă a României și atinge colosul umanității.

§ 3. — Ca domn el fu judecat până astăzi numai de pe înveninatele spuse ale vrășmașilor săi: ciocoi, farisei și streini. Astfel marele Julian Apostatul, unul din cei mai sublimi împărați ai Romei dejà căzute, zăceà, osândit fără rezervă

[1]) Diferiți istorici, streini și români, cari au vorbit în scrierile lor despre Domn.

în cursul secolilor, până ce, în fine, trebuì să vină un Bayle [1] și un Voltaire pentru ca să întoarcă Cesarului ceeace este al lui Cesar.

Astfel, de asemenea, uriașul Napoleon apare și mai puțin decât mic în pamfletul lui Victor Hugo; dar nu Victor Hugo este istoricul lui Napoleon.

§ 4. — Ca ostaș, Ioan Vodă fu micșorat până astăzi după viclenele relațiuni ale Polonilor, când dușmani neputincioși, când aliați perfizi, cari, în ambe cazurile, voiau a-i răpì sau toată gloria sau partea-i cea mai frumoasă, împăunându-se ei înșiși cu mizerabilul plagiat de pene strălucite.

Ioan-Vodă cel cumplit
(portet publicat de Hasdeu în monografia sa)

Această soartă o avură, vai! toți eroii României.

Maghiarii oare nu-și atribuiau ei lorușì, în fața nedomeritei Europe, cele mai falnice și mai legitime victorii ale lui Mircea, Țepeș, Ștefan și Mihaiu?

§ 5. — Numai un democrat poate înțelege domnia lui Ioan-Vodă, a cărui toată administrațiunea fuse ca o luminoasă presimțire a cuvintelor lui Saint-Simon:

«Nu lăsați ca cei săraci, despoindu-se de puținul ce au, să mai adaoge la prisosul celor avuți;

«Nu lăsați ca hoții cei de frunte să fie puși judecători «peste greșelile celor mici;

«Nu lăsați ca neștiința, superstițiunea, lenea și desfrânarea

[1] Bayle (citește *be-le)* a fost unul din filozofii cari au precedat școala lui Voltaire. A trăit intre 1647 și 1706 și a lăsat, între altele, un *dicționar istoric*.

«născute pe puful saloanelor, să calce în picioare capacitatea «și moralitatea ieșite din întunericul unui «bordeiu».

§ 6. — Numai un soldat poate înțelege războaiele lui Ioan-Vodă, cari se povestiau până acum ca un lung «înșiră-te mărgărite» fără plan și fără succesiune; dar în cari arta militară descopere cu uimire o prodigioasă diversitate de mijloace, cârmuită de o minunată unitate de direcțiune.

§ 7.—Ce e dreptul, ca Domn, Ioan-Vodă, se arătă câte odată prea crud; dar Mircea, Ștefan, Mihai, fost-au ei oare mai blânzi? Dar secolul al șasesprezecelea întreg nu fu el oare unul din secolii cei mai încruntați în toate țările lumii, în Spania, în Franța, în Anglia? Dar până și capii bisericilor, până și predicatorii păcii evangelice, până și Luther și Papa Piu V, nu strigau ei oare atunci cu furie: «tăiați! tăiați mereu!»

§ 8.—Ce e dreptul, ca ostaș Ioan-Vodă, după ce făcuse miracole, căzù; dar nu uitați cuvintele lui Frederic: «nici un geniu militar nu poate ține contra trădării»; dar nu uitați moartea lui Cesar, Enric IV, Gustav Adolf și chiar pe a lui Mihaiu; dar nu uitați Waterloo!...

Nu totdeauna succesul este ceeace distinge pe oamenii cei mari; căci adesea sunt foarte mari tocmai nenorociții cari mor semănând, pentru ca mediocra posteritate să aibe fericirea de a culege mai târziu rodul cel ce se coace cu greu.

§ 9.—Mircea domnise aproape 40 de ani;

Ștefan de asemenea;

Mihaiu tot încă, cu bine cu rău, își trăgănă până la 9 ani eroica-i domnie...

Mircea, Ștefan, Mihaiu, având puternici dușman., avură însă și puternici amici, regi și împărați.

Dar căutați cu lumânarea, ca Diogen, nu numai în România, ci căutați în toată istoria universală un singur principe, carele cu mai puține mijloace să fi executat în pace și în războiu, ca domn și ca ostaș, într'un interval de douăzeci și opt de luni, niște lucruri mai gigantice decât reformele administrative și bătăliile lui Ioan-Vodă!

§ 10.—Fiecare fapt istoric este o învățătură, adresată la un moment oarecare ce se va ivì cândva în viitor, precum

în poezia lui Heine cedrul Libanului se gândește la depărtatul brad din codrii Scandinaviei.

Zilele noastre mi se par a fi anume oara care răspunde la vechea lecțiune a lui Ioan-Vodă: suntem slabi și desorganizați, nu avem amici, dușmanii ne împresoară, ne amenință, ne năbușesc din toate părțile.

Dar trebue oare să desperăm?... Lipsească un pârcălab Ieremia Golia, lipsească niște vornici Bilăe și Murgul, lipsească un hatman Slavilă, lipsească negrul stol de lacomi vânzători; și atunci, sub un alt Ioan-Vodă, ne vor ajunge doi ani, numai doi ani, fraților Români! pentru a răsădi în scumpa noastră țărișoară un paradis, păzit la hotarele sale de mii de îngeri cu săbii înflăcărate.

§ 11.—Pentru cine vrea, în puțin timp și din nemica se fac multe și mari.

CERINȚELE ISTORICULUI

(DIN «ISTORIA CRITICĂ»)

Istoria critică s'a publicat în fascicole în anii 1863—1873. O a doua ediție a apărut în 1874. Numai primul volum este complet: din al doilea a ieșit o singură fascicolă. Volumul I cuprinde trei capitole:

Întinderea teritorială arată că Muntenia în sec. XIV și XV cuprindeà și ținutul Făgărașului, sudul Moldovei până la Bârlad, sudul Basarabiei, Dobrogea și o parte din Temișana. Creșterea s'a făcut treptat; la început sâmburele coloniei romane cuprindeà Oltenia și Hațegul și partea orientală a Banatului.

Nomenclatura explică originea multor termeni întrebuințați ca să arate teritoriul Munteniei. Tot aci se tratează și fundarea principatului muntean, socotindu-se că nu descălecătorii au venit de peste munți, ci Românii din Banatul Severinului s'au întins către Nord și Răsărit.

Acțiunea naturii asupra omului se ocupă cu acțiunea diferitelor elemente ale naturii (atmosferă, hidrografie, topografie) asupra omului. Acțiunea naturii se modifică prin *ginte*, prin *instituțiuni*, prin *oameni mari*, prin *accidente locale*. In acest capitol studiază și teoria lui Roesler, pe care o combate, susținând că naționalitatea română s'a format în Oltenia și Temișana și de-acolo s'au întins Românii și limba lor și peste Dunăre și la nordul Dunării.

Istoria critică este precedată de o prefață, din care se reproduce aici un paragraf.

. . . . . .

1. Nu e permis istoricului a-și întemeià aserțiunile decât numai pe date sincronice evenimentelor.

2. Chiar o sorginte în înțelesul de mai sus, nu e suficientă dacă este una, nesusținută printr'o altă serie de considerațiuni.

3. O mărturie mai nouă atunci numai capătă caracterul de fântână, dacă se poate demonstrà că a fost foarte aproape de loc şi de timp, sau cel puţin avusese la dispoziţiune nişte adevărate sorginţi în virtutea cărora se pronunţă;

4. Să nu se citeze niciodată ceeace nu s'a citit, iar în caz de a fi împrumutată de aiuri vre-o citaţiune să se pună modestul *apud*[1]) fără care nu se poate şti pe a cui responsabilitate se vorbeşte;

5. Afară de fântâne, scuturate de orice dubiu, nu există nicio altă autoritate în istorie, şi cu atât mai puţin nici o nefaibilitate;

6. O sorginte trebue studiată în text şi în context cunoscându-se într'un mod filologic limba originalului;

7. Nu este iertat a sacrificà eterna veritate trecătorului interes, fie acesta de orice natură, căci falşificându-se o singură verigă, nu vom mai puteà înţelege totalitatea catenei;

8. Cineva se naşte Transilvan, Moldovan, Muntean, Basarabean, etc., dar istoricul poate fi numai Român prin simţimânt şi trebue să fie numai om prin raţiune: provincialismul şi fanatismul ucid ştiinţa;

9, Ceea ce-i comun naturii umane întregi, formând o nestrămutată lege universală, se aplică către toate cazurile concrete, suplinind chiar lipsa fântânelor propriu zise;

10. Istoria fiind partea cea mai supraordinată în clasificaţiunea pozitivistă a ştiinţelor, nu este nici o ramură a cunoştiinţelor care să nu poată răspândì câteodată o vie lumină asupra unei chestiuni istorice.

DIN «ETYMOLOGICUM»

In şedinţa dela 23 Martie 1884, Regele Carol I propune Academiei să se facă un «*Etymologicum magnum Romaniae*, conţinând toate cuvintele vechi, cari alminteri vor fi pierdute pentru generaţiile viitoare». Academia dă această nobilă sarcină lui Hasdeu, care se şi pune pe lucru. După ce adresează un cestionar preoţilor şi învăţătorilor ca să stabilească pentru fiecare ţinut formele, sunetele sensurile cuvintelor, numirile obiectelor, etc. începe a redactà după un plan propriu: fiecare cuvânt

[1]) Cuvânt latin: *la:* adică: se *găseşte în cartea şi pagina cutare.*

o monografie; de aceea unele cuvinte, ca *ban*, *Basarab*, ş. a. iau proporţii foarte mari. Tomul I a apărut în 1887 *(a-amuţ)*, având o prefaţă şi un studiu introductiv de o mare însemnătate, în care figurează şi capitolul despre circulaţia cuvintelor. Tomul II nu are dată. Tomul III a ieşit în 1893 (până la vorba *bărbat)*. Din tomul IV a tipărit numai introducerea: un studiu despre Negru-Vodă. Urmează acì un paragraf din vol. I despre cuvântul *adevăr*.

Adevăr (plur. adevăruri şi adevere), s. n., în opoziţiune cu minciună.

Cantemir, Chronicul: «minciuni cu voroava frumeasă ascunse şi cu numele *adevărului* căptuşite»...

Zilot, Cron. p. 75:

Să tălmăcim aşà: vezi pe duşman că vine,
Te 'ncredinţezi atunci şi fugi să scapi pe sine;
Dar când numai l-auzi, tu stai la îndoeală:
Ori fi-va zici — sau nu, şi poci face greşeală;
Şi poate *ş'adevăr* să fie auzirea,
Şi tu gândind minciuni, stai să-ţi găseşti peirea...

şi ceva mai jos p. 77:

Unul zice un fel, altul astfel răspunde;
Săracul *adevăr* cum sub minciuni s'ascunde:

In aceeaşi opoziţiune cu *adevăr* este *bârfire :* Corbea, Psaltire 1700 :

Cel care nu bârfeşte,
Ci *adevăr* grăeşte...

Mai departe, *adevăr* e în antiteză cu orice întunecă realitatea.

Caragea, Legiuire 1818 : «jurând mai întâiu că nu o porneşte (judecata) din vreo pizmă, ci întru *adevăr*...»

Coresi, Omiliar 1580 : «o nălucitură este, nu pre *adevăr* trupul nostru luat-au...»

Noţiunea de *adevăr* se asociază mai ales cu acea de *dreptate* :

Arsenie dela Bisericani, 1650 : «va venì să giudece pamentianii, să giudece lumii întru dreptate şi oamenilor întru *adevărul* său...»

. . . . . .

Dacă *adevărul* nu e ascuns, atunci cineva îl află, ca în pasagiul de mai sus; iar dacă e tăinuit într'adins, îl vădește: Caragea, Legiuire 1818: «Dacă vreo parte prigonitoare va ascunde sau va furà, ori însuși ori prin altul, dovezile dreptăților ceilalte împrotivnice părți, și cu viclesug se va învoì cu aceia, și apoi se va vădì *adevărul*...»

Dacă *adevărul* nu e tăinuit într'adins, dar totuș nu se vede, trebuind urmărit, atunci noi îl descoperim:

Cantemir, Istoria Ieroglifică: «și mai multă ocară s'ar fi lucrat, de n'ar fi fost Brebul lucrul cu un ceas mai 'nainte spre descoperirea *adevărului* apucat...»

Mai rar se zice: «a găsì adevărul», «a cercà adevărul», «a nemerì adevărul», deși câtetrele sunt permise pentru varietatea stilului; de exemplu:

Cantemir, Chronicul: «sufletul odihnă nu poate aflà până nu găsește *adevărul*, carile îl cearcă oricât de departe și oricât de cu trudă i-ar fi a-l nimerì...»

Când cineva nu mai poate ascunde adevărul, îl mărturisește, termen teologico-juridic trecut în graiul comun, unde își pierde cu totul urma provenienței:

Costachi Negruzzi. Au mai pățit-o și alții, p. 67: «*adevărul* vă mărturisesc, nu mă pot oprì de a blăstemà pe Englezi...»

Fără amestec de minciună, de patimă, de nălucire, se zice: *curat adevăr*. Și mai energic este la Zilot, Cronica: «ritorică n'am învățat ca să vorbesc și să scriu cu meșteșug, ci am învățat singur curat *adevărul*, întâiu dela părinți...», unde: «singur curat» e un fel de superlativ, ca și când ar fi «cel mai curat», și de aceea autorul, ca să nu despartă logicește ambii adjectivi, post-articulează substantivul.

Cu aceeași emfază se poate zice *adevărul* **adevărat**, adică lipsit de orice amestec. Altceva este *adevărul* **adeverit**:

Mss. al Bis. Sf. Nic. din Brașov, sec. XVII: «*adevăr adeverit* grăesc vouă, că nu iaste robul mai mare de domnul său...»

TITU MAIORESCU

Titu Maiorescu, s'a născut în Craiova, în anul 1840. Şi-a făcut studiile secundare în Viena, cele superioare în Berlin şi Paris şi venind în ţară (1862) este numit profesor la gimnaziu şi apoi la Universitatea din Iaşi. Acì în unire cu P. P. Carp, Iacob Negruzzi, Teodor Rosetti şi V. Pogor, întemeiază pe la 1865 societatea literară «Junimea, care atrage în sânul său mai pe toţi oamenii culţi din acel oraş; iar dela 1867 revista «Convorbiri literare».

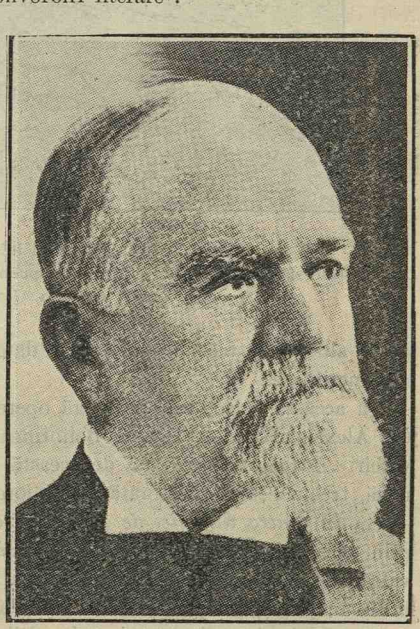

Titu Maiorescu

Maiorescu fu profesor la Universitate până la 1871; atunci fiind ales deputat părăsì profesura; devenind în 1874 ministru al instrucţiunii publice, căută printr'o lege, ce n'a putut trece, să reformeze învăţământul public. El continuă aproape neîntrerupt să facă parte din parlament; totuşi în 1883 i se dă catedra de Logică şi Istoria filozofiei contimporane la Universitatea din Bucureşti, unde a profesat până în anul 1909 şi unde a contribuit la crearea unui început de mişcare filozofică, fapt nou în literatura noastră. Ministru de instrucţie în 1888 şi în 1890, ministru de justiţie în 1900 şi de externe în 1910, prezident al consiliului în 1913 Maiorescu a aflat totuşi timp să se intereseze de mişcarea literară a noastră, fie ca membru al Academiei (încă din 1867), fie ca critic literar.

* * *

Opera literară a lui Maiorescu este bogată şi foarte interesantă.

In primii ani după întoarcerea sa dela studii din străinătate, s'a ocupat cu

chestiuni didactice și pedagogice redactând anuare ale diferitelor școli pe cari le conduceà (1863—1864).

De când se întemeiază societatea *Junimea* și de când apare revista «Convorbiri literare», Maiorescu se ocupă mai ales cu critica literară. După ce cercetează teoriile ortografice pentru *scrierea limbii române* în o serie de articole, ce apărură și in volum (1866), el începe a urmări sistematic diferitele genuri literare cari s'au manifestat in literatura uoastră în trecut și apoi judecă valoarea operelor de tot felul ce apăreau în timpul său. Astfel, publică în 1867 o cercetare critică *asupra poeziei române*, în care pe deoparte studiază condițiile teoretice ale poeziei pentru a vedeà întrucât ele se realizează în scrierile românești

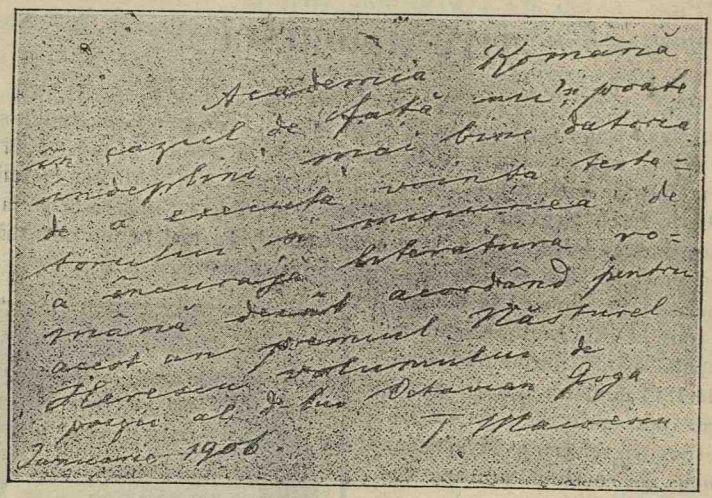

Autograf al lui T. Maiorescu
Este sfârșitul raportului prin care propune Academiei să premieze volumul de poezii al lui O. Goga. (Dosar din arhiva Academiei),

pe de altă parte face pentru prima dată, o antologie română alegând bucățile mai meritoase.

In această colecțiune, pe lângă operele scriitorilor mai vechi, ca Alecsandri, Gr. Alexandrescu, A. Donici, Bolintineanu, dă și câtevà poezii apărute în «Convorbiri». Mișcarea provocată de această revistă, care se prezentà ca o direcție nouă, trebuià să fie susținută, și Maiorescu, după ce publică, în 1868, o critică severă *în contra direcției de atunci* în cultura română, întreprinde o justificare, prin teorie și prin exemple, *a direcției celei noue* (1872). In aceasta susține valoarea literară a câtorva scriitori mai vârstnici, ca Alecsandri în poezie, Odobescu în proză, și apoi scoate la lumină o sumă de scriitori, cari debutase în revista Junimei, unii cu mai mult, alții cu mai puțin talent. Din aceștia, câțiva s'au ridicat mai târziu și au devenit scriitori de frunte, ca Eminescu, Slavici, Lambrior, Gane, d-na Cugler Poni.

Asemenea articole, prin fondul lor și mai ales prin forma lor adesea destul

de violență, deteră naștere multor articole de răspuns și de aceea Maiorescu e nevoit a-și consacră o parte din activitatea sa pentru a polemiză cu diferitele reviste, scriind: *Beția de cuvinte* (1873), Răspunsurile *Revistei contimporane* (1873) ș. a. Tot lucrare de polemică este și «*Contra Școalei Barnutiu*» (1868).

Activitatea critică a lui Maiorescu n'a încetat nici după ce se potoliră luptele între *Convorbiri* și alte reviste. Acum articolele sale sunt mai puțin polemice. Acum cercetează teoretic *progresul adevărului* în judecarea lucrărilor literare (1883), studiază chestiunea *neologismelor* (1881), arată cum literatura română începe a fi cunoscută și aprețiată în străinătate (1882), caută a stabilì valoarea și locul în desvoitarea literaturii noastre a unora dintre scriitori cari dobândesc în vremea aceasta o mare reputație, ca *Eminescu, Caragiale, ș. a.*

In fine, în rapoartele sale relative la premiile Academiei, el are ocazia să releve talentele și să ceară răsplătirea unor scriitori, ca *O. Goga, M. Sadoveanu, Brătescu-Voinești.*

Studiile sale critice au fost reunite în volume prima dată în 1874, apoi în 1892—93.

Ca om politic, Maiorescu a făcut multe discursuri pe cari le-a reunit în 5 volume (1897—914) și în fruntea fiecărui a pus un studiu istoric asupra epocei, scris în chip foarte interesant și cu câtă imparțialitate îi puteà ingăduì situațiunea sa de actor principal în diversele lupte politice.

Maiorescu este și autorul mai multor traduceri de mare valoare; a tradus Aforismele lui *Scophenhauer* (1891), a tradus din *Specner* (1893), din *Ibsen* (1895), etc., atrăgând mai totdeauna prin studii introductive atențiunea asupra operelor autorilor din cari traduceà.

Maiorescu a fost sufletul mișcării literare provocate de revista *Convorbiri literare*, a fost criticul cel mai de frunte și susținătorul ei teoretic și această vreme, care formează un moment de căpetenie al desvoltării literaturii noastre, este cea mai însemnată epocă din viața sa.

POEZIILE POPULARE ROMÂNE

Când a apărut colecția completă de poezii populare a lui Alecsandri, T. Maiorescu a publicat în «Convorbiri literare», un articol (An. I, pag. 301) din care se extrag pasagiile ce urmează.

...Ceeace distinge întâiu poeziile populare, în modul cel mai favorabil de celelalte poezii ale literaturii noastre este naivitatea lor, lipsa de orice artificiu, de orice dispozițiune forțată, simțimântul natural ce le-a inspirat. Sunt două moduri de a privì lumea care ne înconjură: cu reflecțiunea rece, speculativă sau speculatoare, și cu inima plină de simțiminte. Din cel dintâi mod ies pentru literatură cărțile de

ştiinţă, din cel de al doilea lucrările de artă. Ceeace constitue defectul operelor de artă celor rele este confundarea acestor sfere, este lipsa de inspirare sentimentală şi producerea sub impresia reflecţiunii. Cei mai mulţi poeţi ai noştri cântă fără cauză firească, simulează inspirări ce nu-i agită, descriu sentimente ce nu-i insuflă, şi nu este o excepţiune junele de 17 ani, care în anul trecut trimesese subscrisului un caiet de poezii plin de «iluziuni pierdute asupra sexului frumos». In aceşti oameni nechemaţi şi nealeşi predomneşte calculul, ei iau pana în mână fără a şti încă ce să cânte; se hotărăsc mai întâiu a face «o poezie» şi apoi îşi resfoesc mintea pentru a găsi o materie convenabilă, şi astfel lucrarea lor face o impresie tot aşâ de rece ca şi reflecţiunea din care a izvorît.

Nimic din toate aceste în poezia populară! Şi ce ambiţiune calculatoare ar puteà îndemnà pe simplul sătean ca să-şi întrupeze simţirea în formă poetică! Ceeace abundenţa tristeţei sau bucuriei i-a scos din adâncul inimei sale, nu este niciodată al lui; în *toate* inimile îşi află un răsunet şi la toate le devine o proprietate: fapta lui devine fapta lor, el însuşi piere necunoscut. Cea mai adâncă simţire numai îl sileşte astfel a se aruncà afară din sine, şi de aceea din poezia lui îţi vorbeşte însăşi durerea şi însăşi bucuria, dar nu un individ care sufere, un individ care se bucură. Insă tocmai aceasta este semnul adevăratei poezii, şi ne putem explicà, cum asupra Iliadei atribuite lui Homer s'a născut controversa dacă în adevăr este compusă de un poet Homer, sau este numai un şir de balade populare de autori necunoscuţi; într'atât poetul celei mai frumoase epopei s'a consumat şi s'a pierdut fără vre-o urmă a individualităţii sale în lucrarea ce a produs-o.

Isvorînd astfel poezia populară din plenitudinea simţimânlui, în ea ne aflăm apăraţi de acele aberaţiuni intelectuale, care strică inspirarea multor poeţi, chiar a celor cu talent.

Politica, declamările în contra absolutismului, reflecţiunile manierate asupra divinităţii, imoralităţii, etc. etc., nu ating cuprinsul lor sentimental şi nu silesc pe cititor a recădeà din înălţimea impresiunii poetice în mijlocul preocupaţiunii de toate zilele.

Nu că doară poporul ar fi nesimţitor la asemenea lucruri; dar el când face poezie, nu face politică; când inima îi saltă, încetează sarcina reflecţiunii. Şi la Români se găsesc poezii contra Rusiei şi Austriei, dar nu fiindcă Rusia este «cnuta colosală dela Nord» şi Austria «despoticul absolutism», ci fiindcă străinul îi rămâne străin sub orce formă politică l-ar subjugà.

Exemple aflăm multe în cântecele din Basarabia şi în Doinele din Transilvania.

Frunză verde de măslină
Trecui Nistrul, apă lină,
Să vedem pânea de-i bună
Ca şi 'n ţara mea străbună.
Fie dulce ca şi mierea,
Mie-mi pare că-i ca fierea.

Când eram la mama fată,
Purtam rochii de bucată,
Dar de când m'am măritat
C'un moscal din cela sat,
Nici n'am fustă de purtat,
Nici papuci de încălţat!
Inima-mi e cu lăcată:
Când aş discuià odată
Ar cunoaşte lumea toată
Cât amar şi cât venin
Bea inima la străin.

Doina Haiducească.

Murgule, coamă rotată,
Mai scoate-mă 'n deal odată
Să-mi fac ochişorii roată,
Să mă uit la lumea toată.
Veni-i-ar timpul să vie
Ca românul iar să 'nvie
Şi de hoţi să mântuească
Ţara lui Ardelenească!
Asta nu-i ţară de câni,
Ci e ţară de Români,
Nu-i pământ de Ungureni,
Ci de neaoşi pământeni!

Vrăbiuţa

Vrăbiuţă de pe deal,
Sbori de grabă în Ardeal
Şi te 'ntoarce de îmi spune
Or veşti rele or veşti bune
Du-te vezi dacă mai sunt
Fraţi de ai mei pe acest pământ,
Sau dacă i-a omorât
Ungureanul cel urît?
De-or fi vii, să mă răpăd
Intr'o fugă ca să-i văd;
De-or fi morţi, să mi-i răsbun
Cu o măciucă de alun
Ce-i bună de descântat
Şi morţii de răsbunat.

Cu toate acestea, autorii şi publicul «din societate» s'ar înşelà foarte mult, când ar crede că simţimântul naiv al poporului nu este compatibil cu ideile cele înalte. Lumea se

poate aprofundà tot așà de bine pe calea inimii ca și pe calea reflecțiunii, și din aceea că poporul își exprimă numai simțimintele sale, nu rezultă că i-ar lipsì mediațiunea și delicatețea în exprimarea ei. Indrăznim chiar a crede că mulți poeți de salon ar fi încântați, când ar puteà descoperì în fantazia d-lor idei cu o umbră numai de frumusețea celor populare, precum le aflăm d. e. în următoarele poezii.

Bade Trandafir.

— «Bade Trandafir frumos!
Vrut-ai să te-arăți duios,
Dar te-ai arătat ghimpos
Și din minte nu m'ai scos.
— «Vai! leliță din cel sat!
Ce ai cerut și nu ți-am dat?
Cerut-ai faguri de miere,
Eu ți-am dat buzele mele;
Cerut-ai o vioreà,
Ți-am adus inima mea
— «Dacă vrei dragoste aprinsă,
Adă-mi gură ne-atinsă,
Și o inimă fecioară
Ca apa dela izvoară».

Șoimul și Floarea.

Sus în vârf de brăduleț
S'a oprit un șoimuleț,
El se uită drept în soare
Tot mișcând din aripioare,
Jos la trunchiul bradului,
Crește floarea fragului,
Ea de soare se ferește
Și de umbră se lipește,
— «Floricică dela munte,
Eu sunt șoim șoimuț de frunte,
Ieși din umbra din tulpină,
Să-ți văd fața la lumină,
C'a venit până la mine
Miros dulce dela tine,
Cât am pus în gândul meu
Pe-o aripă să te ieu
Și să mi te port prin soare
Pân't-ei face roditoare
Și de mine iubitoare.
— «Șoimuleț duios la graiu,
Fiecare cu al său traiu.
Tu ai aripi sburătoare
Ca să te înalți la soare,
Eu la umbră la răcoare
Am menire 'nfloritoare;
Tu te legeni sus pe vânt,
Eu mă leagăn pe pământ,
Du-te 'n cale-ți, mergi cu bine
Făr' a te gândì la mine,
Că e lumea 'ncăpătoare
Pentr'o pasăre și-o floare î»

Nu mai puțin excelente sunt poeziile populare, cât pentru delicateța expresiunilor și energia și justețea comparărilor; d. e. când zice Păunașul Codrilor:

Nu, eu mândra nu ți-oiu da
Pân'ce capul sus mi-a sta.

Că eu când o am luat,
In cosiţe i-am jurat
Să n'o las de lângă mine
Şi s'o apăr de orcine...

Sau când spune în «Doncilă» :

Rămâi, soro, sănătoasă,
Ca o vioreà frumoasă
Intr'un păhărel pe masă...

Sau când compară cu vioiciune plastică :

Voinicelul nearmat
E ca ştiuca pe uscat,
Voinicelul fără cal
E ca peştele pe mal
Şi ca mărul lângă drum,
N'are pace nici de cum.

Câţi trec îl sburătăesc
Şi de crengi îl sărăcesc.
Dar voinicul înarmat
Şi p'un smeu încălecat,
Drăgălaş e şi frumos
Ca luceafăr luminos.

Sau :

Doamne-ajută! el ziceà,
Barda 'n mână apucà,
Ca un vânt înviforat
Intr'un lan de grâu uscat!

DIRECŢIA NOUĂ IN POEZIA ROMÂNĂ

Paginile ce urmează sunt reproduse din seria de articole asupra *direcţiei nouă* în poezia şi proza română (1872). Aci autorul scoate la iveală pe câţiva din colaboratorii «Convorbirilor Literare» şi-i înfăţişează ca formând o direcţie *nouă* şi *superioară* celei de până atunci.

Din norocire, o reacţie salutară a spiritului nostru literar se constată în produceriie ultimilor patru ani. Noua direcţie, în deosebire de cea veche şi căzută, se caracterizează prin simţimânt natural, prin adevăr, prin înţelegerea ideilor ce omenirea întreagă le datoreşte civilizaţiei apusene şi totdeodată prin păstrarea şi chiar accentuarea elementului naţional. Ne pare timpul venit de a atrage atenţia publică asupră-i,

și în paginile următoare ne încercăm a aruncà o scurtă privire asupra câtorva reprezentanți ai acestui început de scăpare, ai acestei nașteri și renașteri literare. Valoarea lor nu este deopotrivă ; și unii și alții sunt pe calea naturală și aspiră cu bună credință spre adevăr. Din acest punct de vedere toți împreună merită o atenție binevoitoare.

In fruntea nouei mișcări e drept să punem pe Vasile Alecsandri. Cap al poeziei noastre literare în generația trecută, poetul *Doinelor și Lăcrămioarelor,* culegătorul cântecelor populare, păruse a-și fi terminat chemarea literară și nici atenția publicului nu mai erà îndreptată spre poezie, o agitare stearpă preocupà toate spiritele. Deodată, după o lungă tăcere, din mijlocul iernei grele, ce o petrecuse în izolare la Mircești, și iernei mult mai grele ce o petreceà izolat în literatura țării sale, poetul nostru reînviat ne surprinse cu publicarea «Pastelurilor» :

In fund pe cer albastru, în zarea depărtată
La răsărit, sub soare un negru punt s'arată:
E cocostârcul tainic în lume călător,
Al primăverii dulce, iubit prevestitor.

El vine, se înnalță, în cercuri line sboară
Și repede ca gândul la cuibu-i se coboară,
Iar copilașii veseli, cu pieptul desgolit,
Alerg sărind în cale-i și-i zic: bine-ai sosit!

In aer ciocârlia, pe case rândunele,
Pe crengile pădurii un roiu de păsărele.
Cu lungă ciripire la soare se 'ncălzesc,
Și pe deasupra bălții nagâții se'nvârtesc.

Ah! iată primăvara cu sânu-i de verdeață!
In lume-i veselie, amor, sperare, viață,
Și cerul și pământul preschimbă sărutări
Prin raze aurite și vesele cântări!

«Pastelurile» [1]) sunt un șir de poezii, cele mai multe lirice, de regulă descrieri, câteva idile, toate însuflețite de o simțire

[1]) Apărute în «Convorbiri literare» dela 1868—1871.

așà de curată și de puternică a naturii, scrise într'o limbă așà de frumoasă, încât au devenit fără comparare cea mai mare podoabă a poeziei lui Alecsandri, o podoabă a literaturei române în deobște.

Rodica.

Purtând cofița cu apă rece
Pe ai săi umeri albi, rotunjori,
Juna Rodică voioasă trece
Pe lângă junii semănători.

Ei cu grăbire îi sar în cale
Zicând: «Rodico, floare de crin,
«In plin să-ți meargă vrerile tale
«Precum tu, dragă, ne ieși cu plin!

«Până la toamnă s'ajungi mireasă!
«Calea să-ți fie plină de flori
«Și casa casă și masa masă
«Și sânul leagăn de pruncușori!»

Ei zic ș'o seamăn cu grâu de vară,
Apoi cofița întreag'o beu:
Copila râde și'n cale-i sboară,
Scuturând grâul din părul său.

Am citat două din ele, le-am puteà cità pe toate: nicăeri declamații politice, simțiri meșteșugite, extazieri și desperări de ocazie; pretutindeni concepție naturală și un aer răcoritor de putere și sănătate sufletească.

Cu totul osebit în felul său, om al timpului modern, deocamdată blazat în cuget, iubitor de antiteze cam exagerate, reflexiv mai peste marginile iertate, până acum așà de puțin format, încât ne vine greu să-l citàm îndată după Alecsandri, dar în fine poet, poet în toată puterea cuvântului este d-l Mihail Eminescu. Dela d-sa cunoaștem mai multe poezii publicate în «Convorbiri literare», care toate au particularitățile arătate mai sus, însă au și farmecul limbagiului (semnul celor aleși), o concepție înnaltă și pe lângă aceste (lucru rar între ai noștri) iubirea și înțelegerea artei antice.

Ideal perdut în noaptea unei lumi ce nu mai este,
Lume ce gândià în basme și vorbià în poezii,
O! te văd, te-aud, te cuget, tânără și dulce veste
Dintr'un cer cu alte stele, cu-alte raiuri, cu alți zei.

Venere, marmură caldă, ochiu de piatră ce scânteie,
Braț molatic ca gândirea unui împărat poet,
Tu ai fost divinizarea frumuseței de femeie,
A femeii, ce și astăzi tot frumoasă o revăd —

astfel începe strania sa poezie «Venere și Madonă».

Ironia amară, care străbate din puținele poezii ale răposatului N. Nicoleanu, este mult mai puternică și mai aprofundată în Eminescu.

Iară noi ? noi epigonii —

întreabă el, după ce a cântat frumusețile poeților anteriori

simțiri reci, harfe sdrobite,
Mici de zile, mari de patimi, inimi bătrâne, urâte,
Măști râzânde puse bine pe-un caracter inimic;
Dumnezeul nostru: umbră; patria noastră; o frază;
In noi totul e spoeală, totu-i lustru fără bază;
Voi credeați în scrisul vostru, *noi nu credem în nimic!*

Și de-aceea spusa voastră era sfântă și frumoasă,
Căci de minți era gândită, căci din inimi era scoasă,
Inimi mari, tinere încă, deși voi sunteți bătrâni.
S'a întors mașina lumii: cu voi viitorul trece;
Noi suntem iarăș trecutul fără inimi, trist și rece.
Noi în noi n'avem nimica, totu-i calp, totu-i străin!

Reproducem în fine din «*Mortua est*» ultimele strofe:

Dar poate... o! capu-mi pustiu cu furtune...
Gândirile-mi rele sugrum cele bune.
Când sorii se sting și când stelele pică,
Imi vine a crede că toate-s nimică.

Se poate ca bolta de sus să se spargă,
Să cadă nimicul cu noaptea lui largă,
Să văd cerul negru că lumile-și cerne
Ca prăzi *trecătoare* a morții *eterne*...

Ş'atunci, de-a fi astfel... atunci în vecie
Suflarea ta caldă ea n'o să învie,
Atunci graiu-ţi dulce în veci este mut...
Atunci acest înger n'a fost decât lut.

Şi totuş, ţărână frumoasă şi moartă,
De racla ta razim eu harfa mea spartă
Şi moartea ta n'o plâng, ci mai fericesc
O rază fugită din haos lumesc.

Ş'apoi cine ştie de este mai bine
A fi sau a nu fi; dar ştie orcine
Că ceeace nu e nu simte dureri
Şi *multe* dureri-s, puţine plăceri.

A fi? Nebunie şi tristă şi goală!
Urechea te minte şi ochiul te 'nşală:
Ce-un secol ne zice, ceilalţi o deszic —
Decât un vis searbăd, mai bine nimic.

Văd vise 'ntrupate gonind după vise,
Pân' dau în morminte ce-aşteaptă deschise,
Şi nu ştiu, gândirea-mi în ce să o sting:
Să râd ca nebunii? să blestem? să plâng?

La ce? Oare *totul* nu e nebunie?
Au moartea ta, înger, de ce fu să fie?
Au e sens în lume? Tu chip zâmbitor
Trăit-ai anume ca astfel să mori?
De e sens într'asta, e'ntors şi ateu,
Pe palida-ţi frunte nu-i scris Dumnezeu.

Ocazia la observări critice nu lipseşte în aceste poezii. *Venere şi Madona* cuprinde o comparare confuză. Femeia a fost divinizată în Venera antică şi apoi (de Rafael) în Madona. Tot aşà poetul asupra unei feţe «pală de o bolnavă beţie», aruncă vălul alb de «poezie» şi o divinizează. Insă Madona nu este o idealizare a Venerei, nici Venera antică o realitate brută pe lângă Madona modernă şi strofa

O, cum Rafael creat-a....

prin care poetul rezumă încă odată compararea, nu o lămureşte mai bine, ci slăbeşte poezia prin repetiţie. Originală

și plină de efect, însă prea calculată, este tranziția «Plângi copilă ?...»

«Epigonii» cuprind o antiteză foarte exagerată. Pentru a arătà micimea epigonilor, se înalță peste măsură poeții mai vechi și lauda ditirambică a lui Țichindeal d. e. și a lui Heliade cu greu va puteà încălzì cititorii mai critici de astăzi.

Cea mai bună din cele trei poezii ale d-lui Eminescu ne pare a fi cea din urmă, *Mortua est,* un progres simțit în precizia limbagiului și în ușurința versificării.

Dar și aici, ca în celelalte. sunt greșeli ce trebuesc neapărat îndreptate.

Abuz de cuvântul *pală,* care poate n'ar trebuì uzat de loc, uneori gândiri și expresii prea obișnuite, multe rime rele

Nu înțelegem, nu putem primì această neglijență a formei. Nepăsarea publicului român, care în aceeaș linie cu adevărații poeți pune și pe Tăutu și pe Sion, și pe de altă parte precipitarea întregei noastre activități intelectuale, ce se vede produsă sub neliniștea unei amenințări statornice, explică dar nu excuză greșala arătată.

Tocmai spre deșteptarea publicului român din nepăsarea lui trebue prezentate numai formele estetice cele mai curate, și în mijlocul agitărilor politice și sociale, arta este anume chemată a ne da un liman de adăpost.

Când mișcarea astfel trecătoare a unei inimi pline de simțiri vrea să se întrupeze în forma poeziei, ea prin chiar aceasta intră într'o lume, unde timpul nu mai are înțeles. Cea mai scumpă îngrijire pentru curățenia formei este atunci o datorie a poetului, ca astfel concepția lui să rămână o moștenire neatinsă a generațiilor viitoare. Și care poet, în momentul adevăratului entuziasm, nu ar trebuì să uite marginile actualității și, încălzit de raza unei încrederi adese iluzorie, nu și-ar înălță aspirarea spre o nemurire omenească ?...

PETRE ISPIRESCU

1838—1887

Petre Ispirescu s'a născut în București din părinți săraci. A fost lucrător tipograf, mai târziu conducător și proprietar de tipografie. In atelierele lui tipări multă vreme Academia Română publicațiunile sale; de aceea se și numise Tipografia Academiei Române.

* * *

Începuturile literare ale lui Ispirescu au fost foarte modeste. El însuși nu și-a prețuit niciodată îndeajuns însemnătatea. Basmele publicate ici colo prin reviste, snoavele și ghicitorile atraseră atențiunea celor mai de seamă oameni de litere ai noștri. El publică în broșuri (1873—1874) *Snoavele și poveștile populare* și avù cinstea ca ediținea *basmelor* din 1872 să fie precedată de o introducere a lui Hasdeu, iar ediținea din 1882 să aibă o prefață scrisă de V. Alecsandri. Lucrările acestea sunt interesante nu numai ca obiecte de folklor, dar sunt de mare preț mai ales pentru aceia cari voesc să studieze limba poporului.

Petre Ispirescu
(portret publicat în «Revista Nouă»)

Din culegător, el voì să devie povestitor original. In această privință avem două serii de lucrări: deoparte a povestit în graiul poporului viața lui *Mihai Viteazul* și a lui *Ștefan cel Mare*; de alta a alcătuit o serie de *basme păgânești*, adică a dat în graiu românesc povestiri din mitologia grecească. Aceste lucrări au fost reunite sub titlul de *Poveștile unchiașului sfătos* și publicate în

1879 cu o prefață a lui Odobescu. Ele însă nu au valoarea primelor sale lucrări, mai ales cele mitologice, în cari lipsa sa de cultură clasică îl împiedică de a potrivì în deajuns forma cu fondul, care-i este strein.

Ispirescu va rămâne dar ca un mare și iscusit culegător de basme, precum zice Odobescu în discursul ce a ținut în Academie în 1887:

«Ceeace la noi a făcut pe tăcute și fără de nici o pretențiune de erudit culegătorul tipograf Petre Ispirescu, în Germania l-au făcut învățați de prima ordine, frații Grimm. Ei au adunat și au publicat basmele poporane ale semințiilor teutonice».

NUMAI CU VITELE SE SCOATE SARACIA DIN CASA

Urmează acì un basm din colecțiunea întitulată «*Legende sau basmele Românilor*» și publicată în 1872. Acest basm e nu numai instructiv, dar vădește iscusința de povestitor a lui Ispirescu.

A fost odată ca niciodată, etc.

A fost odată un țăran și-l chemà Neagoe. Acest țăran erà om voinic și harnic. Nu-i păsà lui de nu știu cine de ar fi fost. Vezi că-și cătà de munculița lui, își plătià dajdea, se aveà bine cu toți din sat, și cum făceà el ce dregeà el, se chivernisià omul ca să-i ajungă agoniseala muncii sale pentru mai multă vreme.

Ii venì vremea de însurătoare și, ca tot creștinul, își făcù și el rândul. Ce să vezi d-ta? odată cu nevasta, se strecură în casa lui și sărăcia. Ea găsise un tron vechiu, urgisit într'un colț din bordeiul Neagului la care nimeni nu luà aminte, și acolo, pe dânsul Sărăcia își făcù culcușul. Sta grecește pe tron cât e ziulica și nopticica de mare, și din loc să se miște ba. Pasă-mi-te tronul erà gol, nu mai puneà oamenii într'însul nimic, atât erà de vechiu și de odorogit.

Bietul Neagoe văzù că începe a da îndărăt, lucrurile nu-i mai mergeau strună ca mai nainte; se luă de gânduri fiindcă el se știà că muncește și mai și decât inainte, și dela o vreme încoa, două în teiu nu puteà lega. Se spetise bietul om muncind și să salte și el cevà, teaș! cătuș decât! ferit-a sfântul!

Ba până într'atât ajunsese, decât să-l împingă păcatele să se gândească ca să-și facă seama singur; vezi că dracul n'are de lucru, el nu face biserici ori puțuri pela răspântii.

Se sbătea bietul om, cu mintea și cu trupul, și par'că era un făcut, mergeà din pagubă în pagubă, de ajunsese în sapă de lemn.

Tot satul îl luase la ochi: îl vedeà lucrând când la alde neica Burcilă, când la alegii ori la fruntașii satului, când la taica popa. Totdeauna găsià de lucru; la toți sporià lucrul lui.

Când însă muncià și pentru dânsul, munca nu-i da în spor. De venià apa mare, arăturile lui le înecà. Dacă vreun prăpăd dela niscaiva lighioane ori dela ciori cădeà peste semănăturile megiașilor, ale lui erau stinse cu desăvârșire. De băteà piatra holdele, apoi pe ale lui le amestecà cu pământul, de nu se alegeà nici praful de dânsele. Ba uneori porumbul se tăciunià; ba lăcuste, ba potop, ba toate relele numai pe capul lui cădeà.

Sătenii, megiașii lui, puseră mâna cu toții de mai multe ori să-i dea câte un ajutor, să-i facă câte vreo ciacă; dar toate în deșert, că nu-i ieșià în de bine nimic; în cele din urmă și vecinii și tot satul îl părăsiră. Toți cu totul ziceà că așà i-a fost osânda și credeà că trebue să fi căzut asupra capului lui vreun blestem dela Dumnezeu.

Ajunsese omul să-și urască zilele. Și așà cu sufletul amărât, șezând într'o Duminică cu luleaua în gură și gândindu-se cum să-și curme viața, ca unul ce i se urâse cu sărăcia, iată că vine soția lui și-i spune că peste puțin are să fie tată.

El ridicând ochii la soția lui, i se părù că vede o slutenie de ființă stând grecește și ghemuită pe tronul cel vechiu și neîntrebuințat. Se frecă la ochi, se mai uità odată, și ce să vază? O sfrijită de lighioae, mai urâtă decât ciuma, cu barba adusă de părea că stă să o apuce de nasu-i, cu ochii numai scovârliile; părul îi sta în cap, de par'că ar fi pus cu furca, mâinile ei răschitoare goale; cocoșată, și cucuiată, de seamăn pe lume nu mai aveà.

Când văzù el o așà nemetenie spurcată, stând ca o cobe rea în casa lui și pe tronul lui, un șarpe rece îi trecù prin sân. El însă își ținù firea, și merse drept la ea întrebând-o:

— Cine ești și ce cauți aici?

— Eu sunt Sărăcia, răspunse ea, și am venit nepoftită.

— Ieși afară din casa mea!

— O! o! stai că prea te pripești, voinicule, îi răspunse Săràcia rânjind la dânsul cu batjocură. Ca să scoți Sărăcia din casă, trebue să ai ce pune în locul ei.

Și rânjind încă odată, îi arătà niște colți, de care s'ar fi speriat și dracul.

Bietul om tăcù și înghiți gălușca. Cugetul că are să fie tată, vorba că trebue să aibă ce pune în locul Sărăciei îi mută gândul.

El voià să gonească Sărăcia din casa lui, căci nu puteà mistuì înfruntarea ce i-o făcuse ea, și apoi nu se îndurà să-și lase odraslele pe mâinile cele blestemate ale Sărăciei.

Din nou se puse pe muncă, — muncă jidovească — se svârcolià omul și în dreapta și în stânga, noaptea o făceà zi, da și din mâini și din picioare, cum se zice, și folos nici cât negru supt unghie. Nevoile îl năpădiau din toate părțile, și el nu mai știà ce să facă. De câteori intrà în casă, de atâtea ori și sfrijita de Sărăcie îi rânjià în bătaie de joc.

Intr'una din zile iată că și nevestei îi abătuse să facă, și născù un dolofan de copil sănătos și voinic ca tată-său.

Acum ce să facă el? parale n'aveà de moară nici cât să orbească un șoarece; ceva țoale or vr'un dichis în casa lui, tufă; nimic, dar nimic n'aveà de ce să prindă ochiul la el. Cum s'o scoată la căpătâiu? Ar fi voit și el, de! să-și boteze copilul cu vr'un naș mai de Doamne ajută, să facă și el o cumetrie. Dar cu ce? Sta bietul om cu mâinile încrucișate; se uità în cer și în pământ și nu știà la cine să caște gura. Și de felul lui fiind om cinstit, nu voià să amăgească pe nimeni cu minciuna. El știà una și bună: când o zice da, să fie da; când o zice nu, apoi nu.

El cunoșteà de mult pe un cioban chiabur. Dar nu erà în sat. Când, iată că se pomenește că-l chiamă cineva să-l cinstească. Acolo ce să-i vază ochii? Prietenul lui suià oile la munte. Părerea lui de bine nu se poate spune. Il rugă să se cumetrească, și ciobanul primì cu bucurie să-i boteze pruncul. Partea lui, să trăească bine!

La botez ciobanul dăruì finului său o oaie fătătoare. Atât îi trebuì. Când fu să plece, mocanul zise:

— Cumetre, tot n'ai tu unde ţine oiţa; las'o în turmă la mine şi mi ţi-oiu îngrijì-o ca şi pe ale mele.

— Bine, cumetre, răspunse Neagoe, să fie precum zici tu.

El erà bun bucuros că-i ia beleaua din bătătură, de oarece n'aveà el ce să mănânce, dar-încă-mi-te să mai dea şi oii.

Mocanul se duse cu oile. Omul se puse iar pe muncă, dar munca lui d'abià aduceà cu ce brumă să-şi ţie zilele. Cum am zice, muncià în sec.

După câtă-va vreme se pomeneşte cu un argat dela stâna mocanului.

— Neică, m'a trimes stăpânul meu cu lâna asta la dumneata.

— Ei, şi ce să fac eu cu dânsa?

— Apoi să vezi d-ta, stăpânul meu a pus de şi-a tuns oiţele şi a tuns şi oaia finului său. Aceasta e lâna ei şi a trimis-o cui se cuvine.

— Foarte mulţumim de bunătate. Să spui cumătrului multă sănătate şi să auzim de bine.

Şi, luând lâna din mâna argatului, intră în casă, merse drept către Sărăcie şi, cu graiu ţanţoş, îi zise:

— Dă-te, Sărăcie, la o parte, că am să puiu lâna asta acolo.

Sărăcia nu se îndură, neiculiţă, să iasă din culcuşul ce şi-l făcuse acolo.

Rânjì ea şi de astă dată, dar îi dete rânjitul prin piele, căci voinicul unde aduse odată lâna şi buf! o lovì după ceafă de erà să-şi muşte limba şi o răsturnă jos de pe tron. Sărăcia rămase locului unde căzuse ca vai de ea.

Oaia finului fătase un miel; acesta, după ce se mai mărì mielul, îl miţuì şi pe dânsul ca şi pe ceilalţi şi îi trimise miţele acasă.

Ţăranul şi mai curagios intră în casă şi merse iarăş drept la Sărăcie.

— Dă-te, rânjito, mai la o parte, că am să puiu miţele astea acolo.

Şi fiindcă Sărăcia tot mai întârzià, o lovì odată cu miţele de-i merse fulgii, şi o dete peste cap mai către uşă.

Pe toamnă se pomeneşte cu un alt argat că-i aduce un burduşel de brânză.

— Baciul dela stână, zise el, a adunat laptele dela oaia finului, l-a făcut brânză și l-am adus acasă.

— Spune cumătrului, răspunse Neagoe, că finul d-sale îi sărută mâinile și să ne vedem sănătoși.

Apoi se întoarse repede în casă și îndreptându-se către Sărăcie, îi zise:

— Dă-te, Sărăcie, la o parte, că am să puiu burduful ăsta în locul tău.

— Da unde să mă mai dau? răspunse Sărăcia.

— Ieși afară, dacă n'ai loc, și te du în oțelele puștii vr'unui vânător; că acolo ți-e locul.

— Ba aia-i vorbă; mai puneți pofta în cuiu.

Și, lovind-o cu burduful în cap, o făcù mototol după ușe.

Bietul Neagoe fu nevoit să petreacă încă o iarnă întreagă cu Sărăcia pe vatră.

In vara viitoare, mielul dela oaia finului se făcuse mare.

Acum îi aduse două lâne.

Țăranul intră cu amândouă în mână și bufnind și răsbufnind pe Sărăcie, o poftì să iasă afară cu nepusă masă. Sărăcia, dacă văzù zorul, dete dosul pe ușă afară; și să te ții pârleo, îi sfârâià călcâiele fugind până ce se duse să clocească ouăle în oțelele puștilor vânătorilor.

Și d'atunci a rămas de vânătorii sunt săraci; fiindcă își pierd vremea prin colții de piatră, prin mărăcini, umblând toată ziua până să împuște și ei câte vr'o băbușcă de nu știu care păsărică.

Neagoe începù a bate în pinteni de bucurie, că se cortorosise de Sărăcie. Acum pe ce puneà mâna puneà Dumnezeu mila.

Toate îi mergeau în de bine. Incepù și el a legà gura pânzei. Munca lui se vedeà cum mergeà înnainte și aveà parte de ea. Ce să mai spunem multe? In scurtă vreme ajunse fruntaș al satului, după hărnicia lui, cu vitișoare, cu pluguleț, și cu toate dichisurile unui om cu parte lăsată dela D-zeu.

Vezi că numai cu vitele se scoate sărăcia din casă afară.

POVESTEA APRODULUI PURICE

Bucata aceasta face parte din «poveștile unchiașului sfătos», în care povestește în graiu popular pagini din istoria noastră. E un frumos model de vulgarizare.

Hroiot, știind pe Ștefan dus cu oaste în goana Turcilor, voì a năvălì în țară pe sub ascuns ca hoții și s'o prade.

Aflând de această nelegiuită voință, un Român ce erà pribeag la Unguri, încălecă calul, și în vipia [1]) gătelii lor, scapă din tabără și fuge, și fuge toată noaptea până ce la răsăritul soarelui ajunge la Roman. De-abià apucă să zică pârcălabului: «vin Ungurii», și cade leșinat; iară calul plesnì acolo pe loc de goană ce-i dase.

Cum auzì pârcălabul de pacostea ce are să cadă pe capul lor, trimise în pripă veste pe la toți boierinașii ca să se adune cu toți oamenii de oaste ce se vor găsì, cu vecinii și cu slujbașii lor. Ridică și satele marginașe cu securi, topoare, coase și toți, cu mic cu mare, se scoală să vie în apărarea țării. Totodată trimete și o ștafetă lui Ștefan-Vodă, spunându-i cele ce aveau să se întâmple. Apoi strânse călărașii și parte din târgoveți, înarmați cu arcuri și săgeți, cu săbii și cu suliți, și ieșind afară din târg așteaptă pe vrășmaș.

După ce intră în țară, Hroiot nu se puteà dumerì cum de, cu cât înaintează, cu atâta pustiul întâlnește. Și dând peste un bătrân gârbovit îl întreabă și-i poruncește să-i spue pricina acestei goliciuni de țară. Moșneagul fără frică, carele nu știà să-și poleească cuvintele, ci spuneà pe șleau românește tot ce știà, îi răspunse: — Și mai întrebi încă? Hoț turbat și fără de lege! Pricina, vezi bine, tu ești. Tu cari vii cu cete de tâlhari să aduci jalea și pârjolul în locașul unor locuitori pașnici. N'aveà grijă, curând ai să te întâlnești cu dânșii și ai să le papi papara.

— «Să se spânzure! să se taie! să se tragă în țeapă! să se frigă în frigare!» strigară deodată catanele și husarii și haiducii.

Dar Hroiot poruncì să-i dea drumul, ostașii se supuseră,

[1]) *Vipia:* focul, graba.

și mergând mai înainte, deteră peste oastea moldovenească. Puțină erà la număr, dară numai spirit și inimă. Erà frumos de văzut această oștire: boierinașii care erau toți călări, fiecare din ei erà îmbrăcat cu țoale luate în răsboaie de pe la vrășmași. Unii aveau câte un sireap de armăsar ager, cu harșà [1]) muiată numai fir, dela vr'un turc mare cu care se loviseră și-l biruiseră. Alții, câte un cal căzăcesc, dela vr'un tătar, cu frânele, chingile, șeaua ferecate cu argint dela vr'un Leah.

Unii erau îmbrăcați cu câte-o dulmană roșie muiată numai în fir; alții cu haine aurite, și alții cu câte un cepchen [2]) verde îmblănit numai cu samur; iară alții cu arcuri și căciuli tătărești. Cea mai mare parte erà cu cușme turcănești. Toate acestea erau semne de biruință asupra vrășmașilor ce încălcau țara din când în când.

Deabia văzù oastea Ungurilor venind spre ei, și deodată pârcălabul carele erà în capul Moldovenilor, porunci să bată din tobe, să sune din buciume și din surle, și se năpustesc asupra Ungurilor, strigând:

— Dați de tot, copii! nu vă lăsați! — Și unde se încinse o luptă și o măcelărie, de să te ferească Dumnezeu! Dau Ungurii, catanele și husarii nemiluit. Insă dădeau și Românii de le scăpărau ochii vrășmașilor. Mai cu seamă țăranii cu coasele și cu securile dau orbiș, nu se mai uitau unde loviau. Și multă pagubă și stricăciune mai făcură oștirii protivnice.

Ungurenii o băgaseră pe mânecă. Incepuseră a se da îndărăt și se gătiau a o luà la sănătoasa, când iată că le vin în ajutor mai multe cete de ale lor. Românii se îndârjiseră grozav. Dară oastea protivnică se însuflețește și se încleștează la o luptă de cum nu s'a mai văzut.

Grăbì Ștefan Domnul pasul când auzì că lupta s'a început, și cu o a treia parte din oastea sa, tot oameni aleși pe sprânceană, știi, colea, hârșiți la necazuri, venì toată noaptea.

A doua zi la amiază, 6 Martie 1486, iată că sosì și el

---

[1]) *Harșà:* pătură cu care să acoper caii.
[2]) *Cepchen:* haină boierească.

la fața locului. Pe lângă Ștefan erau și câțiva din căpitanii cei mai viteji: vornicul Boldur, spătarul Clănău, paharnicul Costea, hatmanul Arbore și alții. Tocmai când Ungurii dovediseră pe Moldoveni și umblau să ia în goană pe puținii ce mai rămăseseră, iată și Ștefan că se arată cu ai săi și, năpustindu-se asupra vrăşmaşului, taie în dreapta, taie în stânga, până ce ajunge la Hroiot. Atunci și Ungurii se înglotesc toți cu totul unde era marele Ștefan, ca pe dânsul să-l răpuie. Și cât pe ce era să puie mâna pe dânsul, fiindcă un glonț lovise calul lui Ștefan, care îndată căzuse mort. Aceasta văzând-o vrăşmaşii, dau năvală să apuce pe Domnul Moldovenilor. Dară copiii din casă și aprozii se făcură zid împrejurul lui Ștefan-Vodă, și dădeau de moarte. In deșert husarii, în deșert haiducii se grămădesc, ca fiarele sălbatice, să spargă zidul. Cel ce cutează să se apropie rămâneà mort pe loc.

Ștefan-Vodă se scoală și cere alt cal. Purice-Aprodul descălecând, duce calul de frâu la Vodă; Ștefan fiind de stat mic, Purice îi zise:

— Mă voiu face un moșinoiu pe care să te sui spre a puteà încălicà. — Indată se și puse pe brânci la picioarele lui Vodă.

Acesta, după ce încălecă, se întoarse și zise:

«Să știi că, dacă ne-a ajutà Dumnezeu să scăpăm cu fața curată din această nevoie, am să te fac movilă!»

Deabia se urcă Ștefan pe cal și începù a da porunci, că Ungurii păliră. Și repezindu-se din nou asupra vrăşmaşilor, îi culcă la pământ precum seceră coasa morții. Atunci să te ții, pârleo! Unde o luară, nene, la fugă, de le sfârâiau călcâiele. Iară Moldovenii îi goniau și-i tăiau fără cruțare. Și mulți oameni din ai Ungurilor mai pieriră aici. In goană Aprodul Purice puse mâna pe Hroiot și-i reteză capul, și înfigându-l în suliță, vine cu el la Ștefan pe care îl găsește mâhnit. El aflase că Pârcălabul murise de multele răni ce dobândise în luptă.

Ungurii umplură dealurile și câmpiile; iar cei ce mai rămăseseră, căzură robi. După săvârșirea luptei, Ștefan descălecă și plecând cu toții genunchii la pământ, aduseră Domnului

mulțumire pentru biruința ce le dete. Și poruncind a se adună toți morții, făcù deasupra lor o movilă.

A doua zi de dimineață toată oastea sosì la Roman cu pas lin. Ștefan Domnul așteptà dinaintea bisericei. După săvârșirea sfintei slujbe, Vodă în mijlocul căpitanilor și mai marilor oastei, chemă pe Pârcălăbeasa și-i zise:

— Soțul tău, jupâneasă, a murit pe câmpul de bătaie ca un viteaz. Mai bine aș fi voit să pierd un ținut întreg, decât un astfel de om credincios. Dacă așà a voit Dumnezeu, fie lăudat numele său! De acì înainte tu vei aveà traiu din vistieria țării. De fiica ta voiu îngrijì».

Apoi chemând pe Purice Aprodul, îl lăudă pentru voinicia ce a arătat în răsboiu și sfârșì zicând:

«De azi încolo Movilă te vei numì, ca să rămâie numele tău de pomenire. Pentru calul ce mi-ai dat ieri împrumut, îți dau cinci moșii cu sate în ținutul Soroca. Și ca să trăești fericit, eu îți zic să iei de nevastă pe fata Pârcălabului. Pentru aceasta te înnalț la rangul de Vel-Armaș».

ION CREANGA

1837—1889

După cum însuș a notat într'o autobiografie, Creangă s'a născut în satul Humulești, județul Neamțu, din părinți români: Ștefan a lui Petrea Ciobotarul și Smaranda, fiica lui David Creangă din Pipirig.

A învățat la școala din Humulești cu dascălul bisericei din sat; apoi la școala din Broșteni, județul Succava, la o biserică diu Târgu Neamțului; în fine, la o școală de preoție din Fălticeni, de unde trecù la seminarul dela Socola lângă Iași.

Dela 1856 până la 1859 Creangă stete în seminar; atunci luând atestatul, venì în satul natal; apoi se însură la Iași și intră diacon la biserica Patruzeci de sfinți și de acolo la alte biserici.

Deși om în vârstă, căsătorit de trei ani, Creangă dorind să se cultive și să găsească pentru viitor și un mijloc de a scăpà de cariera preoțească, pe care nu o prea iubià, intră în școala normală «Vasile Lupu» din Iași, și terminând, fu numit institutor la o școală din capitala Moldovei.

Mai târziu, pe la 1871, părăsì preoția, ceeace îi atrase destituirea din funcția de institutor.

Atunci se apucă de negustorie, fu și profesor la o școală particulară din Iași; dar peste puțin, a fost reintegrat la locul său.

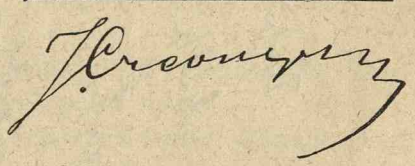

(Portret publ. în ediția din 1890 a operelor lui)

Imprietenindu-se cu Eminescu, a început să frecuenteze întrunirile societății «Junimea» și a publicat în *«Convorbiri literare»* diverse povestiri, anecdote și amintiri.

* * *

Creangă a scris, și singur și în colaborare, câteva cărți didactice: *abecedare* (1868—1889) *geografii* (1879) ș. a. dar el este însemnat prin operile sale literare. O mare parte din acestea din urmă s'au adunat și s'au publicat în două volume

Autograf al lui Creangă
(Publ. în ediția din 1890 a scrierilor lui)

(1890—1892). Multe ediţiuni ulterioare au răspândit în public aceste lucrări: Şaraga, 1892; Minerva, 1902; «Biblioteca pentru toţi».

In primul volum sunt publicate *basmele*. Culese din gura poporului de către un povestitor care însuşi crescuse în mijlocul lumii dela sate, ele au un farmec deosebit, au expresiuni, construcţii şi gândiri ciudate cari se întâlnesc rar aiurea. Vom cită dintre acestea «Harap-Alb», în care aflăm zugrăvite cu o măestrie deosebită, tipurile caracteristice ale lui Ochilă, Setilă, Flămânzilă, unul care vedeà «şi în măruntaele pământului«, altul care bea «apă dela 24 de iazuri şi o gârlă şi strigă că se usucă de sete», altul care mâncà «brazdele de pe urma a 24 pluguri şi strigă că crapă de foame». Cunoscute sunt de asemenea «*Soacra cu trei nurori*», *Capra cu trei iezi*». Dar se citeşte cu o plăcere deosebită basmul «*Dănilă Prepeleac*», ce ne înfăţişează figura cunoscutului tip poporan Păcală, ale cărui întâmplări comice, combinări de dibăcie şi de prostie provoacă în cititor un interes susţinut.

Intre basme sunt intercalate şi două istorioare: «*Moş Nichifor Coţcarul*» şi «*Ivan Turbincă*». In acest din urmă regăsim tema din «Toderică», povestirea lui Costache Negruzzi.

«Amintirile din copilărie» sunt partea cea mai personală a operei lui Creangă Acestea i-au stabilit reputaţiunea de mare prozator. In adevăr, alcătuirea meşteşugită a frazei, în care se vede totuş tonul poporan, — scoaterea la iveală a multor provincialisme cu o putere de expresiune deosebită, vivacitatea naraţiunii şi sinceritatea cu care povesteşte cele mai intime detalii ale vieţii lui de copil, toate acestea fac din opera lui Creangă una din cele mai însemnate ale literaturii româneşti.

PUNGUŢA CU DOI BANI

Acest basm s'a publicat întâia oară în «Convorbiri literare», an IX, 1875—76; apoi în diferitele ediţiuni ale scrierilor lui Creangă.

Erà odat'o babă şi-un moşneag. Baba aveà o găină şi moşneagul un cucoş; găina babei se ouà de câte două ori pe zi, şi baba mâncà o mulţime de ouă, iar moşneagului nu-i da nici unul. Moşneagul, într'o zi pierdù răbdarea şi zise:

— Măi babă, mănânci ca în târgul lui Cremene. Ia dă-mi şi mie nişte ouă, ca să-mi prind pofta măcar.

— Da, cum nu? zise baba, care erà foarte sgârcită. Dacă ai poftă de ouă, bate şi tu cucoşul tău să facă ouă, şi-i mâncà! eu aşà am bătut găina şi iacă-tă-o cum se ouă.

Moşneagul, pofticios şi hapsin, se ia după gura babei, şi de ciudă, prinde iute şi de grabă cucoşul, şi-i dă o bătaie bună, zicându-i:

—Na! ori te ouă ori du-te dela casa mea, ca să nu mai strici mâncarea de geaba.

Cucoşul cum scăpă din mâinele moşneagului, fugì de-a-casă şi umblă pe drumuri bezmetic. Şi cum mergeà el pe-un drum, numai iacă găseşte o punguţă cu doi bani. Şi cum o găseşte, o şi ia în clonţ se întoarnă cu dânsa înapoi, spre casa moşneagului. Pe drum întâlneşte o trăsură c'un boier şi cu nişte cucoane. Boierul se uită cu băgare de seamă la cucoş, vede în clonţu-i o punguţă şi zice vezeteului:

—Măi! ia dă-te jos şi vezi ce are cucoşul cela în plisc?

Vezeteul se dă iute jos de pe capra trăsurii, şi c'un fel de meşteşug, prinde cucoşul, şi luându-i punguţa din clonţ. o dă boierului. Boierul o ia fără păsare, o pune în buzunar, şi porneşte cu trăsura înainte. Cucoşul, supărat de asta, nu se lasă, ci se ia după trăsură, spuind neîncetat;

Cucurigu! boieri mari,
Daţi punguţa cu doi bani!

Boierul înciudat, când ajunge în dreptul unei fântâni, zice vezeteului:

—Mă ia cucoşul ist obrasnic şi-l dă în fântâna ceea.

Vezeteul iarăş se dă jos din capra trăsurii, prinde iarăşi cucoşul şi-l asvârle în fântână. Cucoşul văzând această mare primejdie, ce să facă? Incepe a înghiţì la apă; şi înghite, şi înghite el toată apa din fântână... Apoi sboară de acolo afară şi iarăş se ia în urma trăsurii zicând:

Cucurigu! boieri mari,
Daţi punguţa cu doi bani!

Boierul. văzând aceasta, s'a mirat cumplit şi a zis:

—Măi! da'al dracului cucoş i-ista! Ei las! că ţi-oiu da eu ţie de cheltueală, măi crestatule şi pintenatule! Şi cum ajunge acasă. zice unei babe dela bucătărie să ia cucoşul, să-l asvârle într'un cuptior plin cu jăratic şi să puie o lespede la gura cuptiorului. Baba, cânoasă la inimă, de cuvânt;

face cum i-a zis stăpână-său. Cucoşul, cum vede şi astă mare nedreptate, începe a vărsà la apă; şi toarnă el apa toată cea din fântână pe jăratec, până se stinge focul de tot şi se răcoreşte cuptiorul; ba încă face şi-o apărie prin casă, de s'a îndrăcit de ciudă hârca dela bucătărie. Apoi dă o bleandă [1]) lespezei dela gura cuptiorului, iese teafăr şi de-acolo şi fuga la fereastra boierului şi începe a trântì cu ciocul în geamuri şi a zice:

Cucurigu! boieri mari,
Daţi punguţa cu doi bani!

— Măi, că mi-am găsit beleaua cu dihania asta de cucoş, zise boierul, cuprins de mirare! Vezeteu! ia-l de pe capul meu şi-l asvârlă în cireada boilor şi a vacilor! poate vr'un buhaiu înfuriat i-a venì de hac; l-a luà în coarne şi-om scăpà de supărare. Vezeteul iarăş ia cucoşul şi-l asvârle în cireadă! Atunci, bucuria cucoşului! Să-l fi văzut cum înghiţià la buhai, la boi, la vaci şi la viţei; pân'a înghiţit el toată cireada, şi-a făcut un pântece mare, mare, cât un munte. Apoi iar vine la fereastră, întinde aripele în dreptul soarelui, de întunecă de tot casa boierului şi iarăş începe:

Cucurigu! boieri mari,
Daţi punguţa cu doi bani!

Boierul când mai vede şi astă dăndănae, crăpà de ciudă şi nu ştià ce să mai facă, doar va scăpà de cucoş.

Mai stă boierul cât mai stă pe gânduri, până-i vine iarăş în cap una:

— Am să-l dau în haznaua cu bani; poate va înghiţì la galbeni, i-a sta vre-unul în gât, s'a înecà şi-om scăpà de dânsul. Şi cum zice umflă cucoşul de-o aripă şi-l svârle în haznaua cu bani (căci boierul cela de mult bănărit ce aveà, nu-i mai ştià numărul!...) Atunci cucoşul înghite cu lăcomie toţi banii şi lasă toate lăzile pustii. Apoi iese şi de acolo (el ştie cum şi pe unde), se duce la fereastra boierului şi iar începe:

[1]) *Bleandă:* lovitură, palmă,

Cucurigu! boieri mari,
Daţi punguţa cu doi bani!

Acum, după toate cele întâmplate, boierul văzând că n'are ce-i mai face, îi asvârle punguţa. Cucoşul o ia de jos cu bucurie, se duce în treaba lui şi lasă pe boieri în pace. Atunci toate păsările din ograda boierească, văzând voinicia cucoşului, s'au luat după dânsul, de ţi se păreà că-i o nuntă nu altăceva; iar boierul întristat se uità galiş cum se duceau şi păsările, şi zise oftând;

— Ducă-se şi cobe şi tot, numai bine că am scăpat de beleà; că nici lucru curat n'a fost aici!

Cucoşul însă mergeà ţanţoş, iar păsările după dânsul şi merge el cât merge, până ce ajunge acasă la moşneag, şi de pe la poartă începe a cântà: cucurigu!!! cucurigu!!!

Moşneagul, cum aude glasul cucoşului, iese din casă cu bucurie; şi când îşi aruncă ochii spre poartă ce să vadă?! Cucoşul său erà ceva de speriat! Elefantul şi se păreà purece pe lângă acest cucoş; şi apoi în urma lui veniau cârduri nenumărate de păsări, cari de cari mai frumoase, mai cucuete şi mai boghete [1]). Moşneagul văzând pe cucoşul său aşà de mare şi de greoiu, şi înconjurat de atâta amar de galiţe, i-a deschis poarta. Atunci cucoşul i-a zis:

— Stăpâne! aşterne un ţol aici, în mijlocul ogrăzii.

Moşneagul, iute, ca un prâsnel, aşterne ţolul. Cucoşul atunci se aşează pe ţol, scutură puternic din aripi şi îndată se umple ograda şi livada moşneagului, pe lângă păsări, şi de cirezi de vite; iar pe ţol toarnă o movilă de galbeni cari străluciau la soare, de-ţi luau ochii. Moşneagul văzând aceste mari bogăţii nu ştià ce să facă de bucurie, sărutând cucoşul şi desmerdându-l.

Afunci iacă şi baba venià, nu ştiu de unde; şi când a văzut unele ca acestea, numa-i sclipiau răutăcioasei ochii în cap şi plesnià de ciudă.

— Moşnege, zice ea ruşinată, dă-mi şi mie nişte galbeni.

— Ba pune-ţi pofta în cuiu, măi babă. Când ţi-am cerut ouă, ştii ce mi-ai răspuns? — Bate acum şi tu găina să-ţi

[1]) *Boghete:* cu pene deoparte şi alta a capului.

aducă galbeni; c'așà am bătut eu cucoșul, (știi tu din a cui pricină...) și iată ce mi-a adus!

Atunci baba se duce în poiată, găbueşte [1]) găina, o apucă de coadă și o ia la bătaie, de-ți venià să plângi de milă! Biata găină cum scapă din mânile babei, fuge pe drumuri. Și cum mergeà pe drum, găsește și ea o mărgică, și-o înghite; apoi repede se întoarce acasă la babă, și începe de pe la poartă: cot, cot, cotcodac!! Baba iese cu bucurie înaintea găinei. Găina sare peste poartă, trece iute pe lângă babă, și se pune pe cuibar; și după vr'un ceas de ședere, sare de pe cuibar, cotcodăcind. Baba atunci se duce cu fuga să afle ce i-a făcut găina!.. Și când se uită în cuibar, ce să vadă? găina se ouase o mărgică!.. Baba când o vede că și-a bătut joc de dânsa o prinde ș'o bate, ș'o bate, pân'o omoară în bătaie! Și așà, baba cea sgârcită și nebună a rămas de tot săracă, lipită pământului. De-acù a mai mâncà și răbdări prăjite, în loc de ouă; că bine și-a făcut râs de găină, și a ucis-o fără să-i fie vinovată cu nimica, sărmana!

Moșneagul însă erà foarte bogat; el și-a făcut case mari și grădini frumoase, și trăià foarte bine. Pe babă, de milă, a pus-o găinăriță; iar pe cucoș îl purtà în toate părțile după dânsul, cu salbă de aur la gât și încălțat cu ciuboțele galbene și cu pinteni la călcâie de ți se părea că-i un irod de cei frumoși, iar nu cucoș de făcut cu borș.

AMINTIRI DIN COPILARIE

Urmează aci începutul părții a doua din *Amintirile* lui Creangă. E un pasagiu de o valoare literară deosebită în care se vede cum umorul alternează cu fraze de o duioșie mișcătoare. Partea aceasta s'a publicat întâia oară în «Convorbiri literare» XV 1881.

Nu știu alții cum sunt, dar eu, când mă gândesc la locul nașterii mele, la casa părintească din Humulești, la stâlpul hornului unde legà mama o sfară [2]) cu motocei [3]) la capăt,

[1]) *Găbueşte:* prinde.
[2]) Moldovenism în loc de: sfoară.
[3]) Mici gheme.

de crăpau mâţele jucându-se cu ei, la prichiciul [1]) vetrei cel humuit de care mă ţineam când începusem a merge copăcel, la cuptiorul pe care mă ascundeam, când ne jucam noi băieţii de-a mijoarca, şi la alte jocuri şi jucării pline de hazul şi farmecul copilăresc, parcă'mi saltă şi acuma inima de bucurie! Şi Doamne, frumos erà pe atunci, căci, şi părinţii şi fraţii şi surorile îmi erau sănătoşi, şi casa ne erà îndestulată, şi copiii şi copilele megieşilor erau deapururea în petrecere cu noi, şi toate îmi mergeau după plac, fără leac de supărare, de par'că erà toată lumea a mea.

Şi eu eram vesel ca vremea cea bună şi sturlubatic şi copilăros ca vântul în turbarea sa.

Şi mama, care erà vestită pentru năsdrăvăniile sale, îmi ziceà cu zâmbet uneori, când începeà a se ivì soarele dintre nori după o ploaie îndelungată: «ieşi copile cu păr bălan afară şi râde [2]) la soare doar s'o îndreptà vremea». Şi vremea se îndreptà după râsul meu...

Ştià, vezi bine, soarele cu cine are de-a face, căci eram feciorul mamei, care şi ea cu adevărat că ştià a face multe şi mari minunăţii: alungà nourii cei negri de pe deasupra satului nostru şi abăteà grindina în alte părţi, înfigând toporul în pământ afară, dinaintea uşii; închegà apa numai cu două picioare de vacă, de se încrucià lumea de mirare; băteà pământul sau păretele sau vr'un lemn, de care mă păliam la cap, la mână sau la picior, zicând: «Na, na!» şi îndată îmi treceà durerea...

Când vuià în sobă tăciunele aprins, care se zice că face a vânt şi vreme rea, sau când ţiuià tăciunele despre care se zice că te vorbeşte cineva de rău, mama îl mustrà acolo în vatra focului, şi-l buchisà cu cleştele să se potolească duşmanul; şi mai mult decât atâta: oleacă de nu-i veneà mamei la socoteală căutătura mea, îndată pregătià, cu degetul îmbălat, puţină tină din colbul adunat de pe opsasul [3]) încălţării; ori mai în grabă luà funingine dela gura sobei, zicând:

---

[1]) Pervazul.

[2]) *Râde:* o curioasă formă verbală în loc de *râzi*. Forma din infinitiv se întrebuinţează la imperativul negativ: *nu râde*.

[3]) Tocul sau partea încălţămintei pe care stă călcâiul.

«Cum nu se dioache călcâiul sau gura sobei, așà să nu se dioache copilașul!» Și-mi făceà apoi câte un benghiu boghet [1]) în frunte, ca să nu-și prăpădească odorul!... Și altele multe încă făceà.

Așà erà mama în vremea copilăriei mele, plină de minunății, pe cât mi-aduc aminte; și-mi aduc bine aminte, căci brațele ei m'au legănat, când îi sugeam țâța cea dulce și mă alintam la sânu-i gângurind și uitându-mă în ochii ei cu drag! Și sânge din sângele ei și carne din carnea ei am împrumutat și a vorbì dela dânsa am învățat, iar înțelepciunea dela Dumnezeu, când vine vremea de a pricepe omul ce-i bine și ce-i rău.

Dar vremea treceà cu amăgele și eu creșteam pe nesimțite: și tot alte gânduri îmi sburau prin cap și alte plăceri mi se deșteptau în suflet; și în loc de înțelepciune mă făceam tot mai neastâmpărat și dorul meu erà acum nemărginit; căci sprințar și înșelător este gândul omului, pe a căruia aripi te poartă dorul necontenit și nu te lasă în pace, până ce intri în mormânt.

Insă vai de omul care se ia pe gânduri: Uit'te, cum te trage pe furiș apa la adânc! și din veselia cea mai mare, cazi deodată în uricioasa întristare.

Hai mai bine despre copilărie să povestim, căci ea singură este veselă și nevinovată, Și drept vorbind aceasta-i adevărul.

Ce-i pasă copilului, când mama și tata se gândesc la neajunsurile vieții, la ce poate să le aducă ziua de mâne, sau că-i frământă alte gânduri pline de îngrijire? Copilul, încălecat pe bățul său, gândește că se află călare pe un cal de cei mai strașnici, pe care aleargă cu voie bună, și-l bate cu biciul și-l strunește cu tot dinadinsul și răcnește din toată inima de-ți ia auzul; și de cade jos, crede că l-a trântit calul, și pe băț își descarcă mânia în toată puterea cuvântului.

Așà eram eu la vârsta cea fericită, și așà cred că au fost toți copiii, de când îi lumea asta și pământul, măcar să zică cine ce-a zice.

Când mama nu mai puteà de obosită și se lăsà câte

[1]) Semn în frunte.

oleacă ziua să se odihnească, noi băeţii tocmai atunci rădicam casa în slavă. Când venià tata noaptea dela pădure din Dumesnicu, înghețat de frig și plin de promoroacă, noi îl spăriam sărindu-i în spate pe întuneric și el cât erà de ostenit, ne prindeà pe câte unul, ca la «baba oarba», ne rădicà în grindă, zicând: «tâta mare!» și ne sărutà mereu pe fiecare. Iar după ce se aprindeà opaițul și tata se puneà să mănânce, noi scoteam mâţele de prin ocniţe și cotruţe[1]) și le flocăiam, și le șmotream dinaintea lui, de le mergeà colbul; și nu puteau scăpà bietele mâţe din mânele noastre, până ce nu ne sgâriau și ne stupiau ca pe noi.

— Incă te uiți la ei, bărbate, ziceà mama și le dai paiele[2])! așa-i?—Ha, ha! bine v'au mai făcut, poghibale[3]) spurcate ce sunteți! că nici o lighioaie nu se poate aciuà pe lângă casă, de răul vostru. Iacă dacă nu v'am săcelat[4]) astăzi, faceți otrocol prin cele mâţe și daţi la om ca câinii prin băţ. Ira! d'apoi aveți la știință că prea vă întreceți cu dedeochiul. Acuș ieu varga din coardă, și vă croesc de vă merg petecile.

— Ia lasă-i și tu, măi nevastă, lasă-i; că se bucură și ei de venirea mea, ziceà tata, dându-ne huţa. Ce le pasă? lemne la trunchiu sunt; slănină și făină în pod este deavolna[5]); brânză în putină, asemene; curechiu în boloboc, slavă Domnului! Numai de-ar fi sănătoși să mănânce și să se joace acum, când îs mititei; că le-a trece lor zburdăciunea, când or fi mai mari și i-or luà grijile înainte; nu te teme, că n'or scăpà de asta. Ș'apoi nu știi că este o vorbă: dacă-i copil, să se joace; dacă-i cal, să tragă; și dacă-i popă, să citească...

---

[1]) Găurile cuptorului.
[2]) Le primești obrăzniciile.
[3]) Fiinţe rele.
[4]) Formă mold. în loc de: *ţesălat.*
[5]) Deajuns.

MIHAIL EMINESCU

1850—1889

Născut în Botoşani, Eminescu, fiul unui agricultor Gheorghe Eminovici, făcù primele studii într'o şcoală primară din Cernăuţi; apoi intră în gimnaziul de acolo, având ca profesor pe Aron Pumnul, a cărui moarte a deplâns-o într'o poezie «La moartea lui Aron Pumnul». După ce făcù câteva clase, se lăsă de învăţătură spre a intrà în trupa fraţilor Vlădiceşti, care venise pe atunci să dea câteva reprezentaţiuni în Cernăuţi şi provocase mare entuziasm. Petrecù câţiva ani umblând prin ţară cu trupe de actori de provincie, îndurând cele mai grozave mizerii.

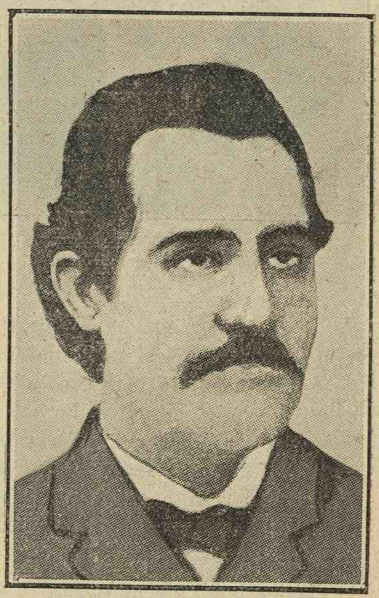

Mihail Eminescu în 1884

Ajutat după aceea de tatăl său, se duse la Blaj şi apoi la Viena ca să-şi continue studiile. Acì se ocupă foarte serios cu studiile clasicităţii greco-romane şi cu citirea filozofilor. Tot acì fiind, publică câteva poezii în revista «Familia» şi trimise la «Convorbiri literare» poezia «*Venere şi Madonă*», în care redactorii revistei întrevăzură un talent deosebit (1870). De atunci urmă cu publicarea altor producţiuni în aceeaş revistă şi venì în ţară. Peste câtva timp prietenii din societatea «Junimea» îl trimiseră la Berlin ca să-şi completeze studiile filozofice, dar nu stătù mult acolo se întoarse pe neaşteptate. In 1874 şi 1875 ocupă postul de director al bibliotecii din Iaşi şi apoi pe cel de revizor şcolar.

Fiind înlocuit în funcţiunea de revizor şcolar, Eminescu conduse în Iaşi o gazetă judiciară-comercială «Curierul de Iaşi»; apoi venì în Bucureşti şi fu numit

redactor la ziarul «Timpul». Ducea o viață retrasă, nu-i plăcea să se îngrijească fizicește, muncia din greu la ziar, trăia în veșnică lipsă din cauza nechibzuinței sale. Când se inaugură statua lui Ștefan la Iași compuse poezia «Doina».

In 1883 boala care îl mină de mult și pe care au socotit-o unii ereditară, se manifestă printr'un început de paralizie generală. Ingrijit câtva timp într'un spital din București și apoi în Viena, se făcù mai bine, putù să iasă în lume, dar boala-i revenì în 1886; se făcù iar bine, însă erà foarte melancolic și slăbit peste măsură intelectualicește, lucru ce se vede în scrierile din acest timp, publicate mai ales în ziarul literar «Fântâna Blanduziei», în cari ori e cu totul slab ori copiază pe vr'un autor pe care nu voește să-l spună.

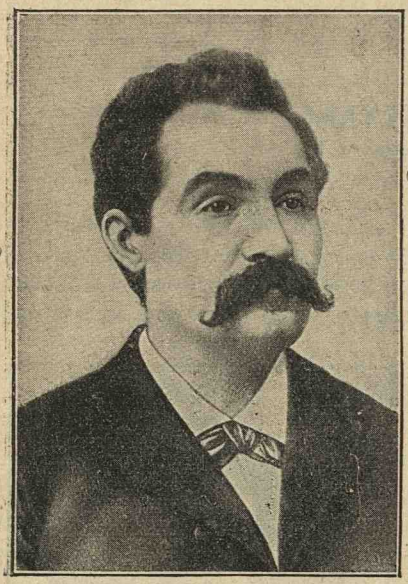

Eminescu în ultimii ani ai vieții

Lovit de un nou atac, sfârșì după o scurtă suferință în spitalul din strada Plantelor din București.

* * *

Dela Eminescu avem un volum de poezii, câteva nuvele și o serie de articole politice.

Articolele politice sunt inspirate de ideile conservatoare pe cari le apără în ziarul «Timpul». S'au adunat cele mai importante din ele și s'au publicat de Gr. Păucescu. (Buc. 1891; Idem. Minerva, 1910).

Ca lucrări în proză mai avem dela el o poveste «*Făt frumos din lacrimă*» și o nuvelă «*Sărmanul Dionisie*», un amestec de metafizică și de descripțiune după realitate. Sunt acì pagine frumoase. cari se pot socotì ca un fel de confesiune a autorului. (Nuvele, 1893). A rămas și un roman «*Geniu pustiu*» (Buc. 1904, 1907, 1909).

Renumele cel mare însă al lui Eminescu se datorește poeziilor ce a publicat.

Primele încercări, înainte de a devenì colaborator la «Convorbiri», sunt scrise ntr'o limbă presărată cu multe neologisme, are oarecari calități de stil, dar sunt departe de a prevestì pe acela care aveà să dea acea energică și plină de plasticitate alcătuire frazei românești. Versificațiunea în special lasă foarte mult de dorit: rime silite, ritm greșit, versuri cu măsură incorectă, etc. In aceste lucrări însă se arată foarte iubitor de patrie și lipsit de idei pesimiste. Vom citâ: «La Bucovina», «Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie», «Junii corupți». etc.

Poeziile publicate în volum, pe când se află bolnav la Viena (1883), adică poeziile cele cunoscute ale lui, au subiecte foarte variate.

Unele sunt poezii erotice: «*Ce e amorul*» — «*Pe lângă plopii fără soț*» — «*Adio*», etc. Se disting prin armonia cuvintelor și a frazelor și prin plasticitatea expresiunii, cum și prin sinceritatea sentimentului.

Aflăm apoi şi câteva elegii: «*Melancolie*»—«*Mai am un singur dor*», (cu mai multe variante).

Poeziile lui în formă poporană: «*Ce te legeni, codrule*», «*Doina*», ş. a., ne arată adânca lui cunoştinţă de limba şi cugetarea poporană, pe care nici un altul dintre poeţii noştri — afară de Alecsandri şi Coşbuc — n'a ştiut s'o reproducă cu infinitele nuanţe şi cu acea caracteristică naivitate care te farmecă.

Cele mai multe poezii sunt însă lucrări filozofice, în cari se oglindesc ideile lui pesimiste, desgustul de viaţă, adoraţia trecutului, disprețul prezentului, neîncrederea în viitor: «*Epigonii*»—«*Satirele*», «*Impărat şi proletar*», etc.

Intre poeziile lui cele mai frumoase sunt şi câteva producţiuni de altă natură, povestiri romantice, descripţiuni ale naturii reale sau ale închipuitelor ţinuturi din alte lumi, importante cu deosebire prin calităţile stilistice: «*Călin*», «*Luceafărul*», «*Strigoii*».

Principalele ediţiuni ale poeziilor lui Eminescu sunt: Ediţia Socec (Ultima din 1901); Ed. Scurtu, Minerva 1908, idem 1910 sub titlul: «Lumină de lună»; Bibl. p. toţi; Librăria Românească, Iaşi 1914 (opere complete).

Alte culegeri ale scrierilor, afară de cele citate: *Literatură populară*, 1902; *Poezii postume*, 1902, 1905, 1908; *Scrieri politice şi literare*, 1905; *Bogdan Dragoş*, 1906; *Laïs*, traducere, 1908.

Eminescu a fost multă vreme contestat, a fost chiar batjocorit şi chiar unii

---

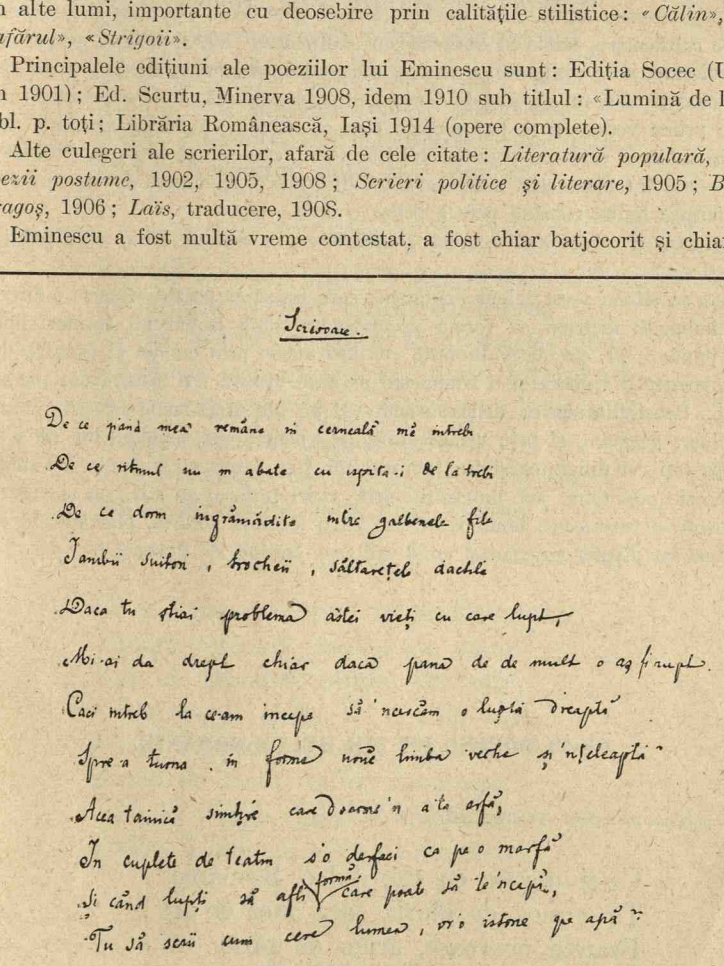

Autograf al lui Eminescu
(Inceputul satirei II-a, Manuscris No. 2261 din colecţia Academiei)

autori de literatură nu-i află nici un merit. Socotim însă că discuţiunea în această privinţă ar fi zadarnică. Totuşi ar fi de lămurit o chestiune. S'a zis că poeziile lui Eminescu sunt frumoase, dar n'au formă; versurile sunt rele. Invinuirea este până la un punct dreaptă, căci multe din versurile sale, mai ales în primele poezii, sunt incorecte şi în loc de rime aflăm uneori asonanţe. Dacă aceasta scade perfecţiunea formei, nu poate distruge valoarea operei, după cum versurile rău făcute ale lui Grigore Alexandrescu nu i-au răpit titlul de mare poet, după cum numeroasele versuri incorecte chiar din Alecsandri, care mânueşte de altfel bine versul, nu i-au micşorat gloria pe care Eminescu i-a cântat-o, numindu-l «rege al poeziei».

Opera lui Eminescu e importantă nu numai ca fond ci şi ca formă, înţelegând prin aceasta stilul. Acea combinaţie măestrită de sunete, acea alegere potrivită de calificative, unele în antiteză cu calificatele lor, şi tocmai prin aceasta mai izbitoare, acea armonie a frazelor, acea minunată pricepere de a-ţi da când nu te aştepţi câte un cuvânt de o energie extraordinară, acele expresiuni nouă cari la prima vedere ţi se par ciudate dar cu timpul iţi devin familiare, toate acestea stabilesc valoarea poeziilor lui Eminescu, care—după expresia d-lui Maiorescu — «a întrupat cele mai înalte gândiri într'o frumuseţe de forme sub al cărei farmec limba română pare a primi o nouă viaţă».

Iată cum îl caracterizâ Anghel Demetriescu în studiul critic ce a publicat asupra-i:

«Aşà se stinse acest talent nenorocit, care imprimă poeziei noastre o direcţie nouă, îmbogăţi metrica cu forme necunoscute până la dânsul, întinerì limba veche punând în circulaţie literară cuvinte uitate prin cronici şi psaltiri, dete limbei poetice o vigoare şi o frumuseţe pe care nimeni n'o întrevăzuse până la dânsul... Sensibilitatea sa delicată, acută şi pe alocurea bolnăvicioasă, cultura sa exclusiv germană şi prin urmare originală pentru noi, ambiţia lui de a întrece pe toţi cei dinaintea şi din prejurul lui, i-au făurit un stil unic, acì simplu ca o poezie poporană, acì îmbogăţit prin citiri întinse, un stil nou şi viguros, scânteietor şi întunecos, luminos şi vag ca o legendă nordică, plămădit în cele din urmă cu dispreţ suveran şi cu o ură ce-l apropià de Juvenal.»

CE-ŢI DORESC EU ŢIE, DULCE ROMÂNIE

S'a publicat în revista «Familia», 1867.

Ce-ţi doresc eu ţie, dulce Românie,
Ţara mea de glorii, ţara mea de dor?
Braţele nervoase, arme de tărie,
La trecutu-ţi mare, mare viitor!

Fiarbă vinu'n cupe, spumege pocalul,
Dacă fiii-ţi mândri aşte le nutresc;
Căci rămâne stânca, deşi moare valul...
Dulce Românie, asta ţi-o doresc.

Vis de răsbunare negru ca mormântul,
Spada ta de sânge duşman fumegând,
Şi de-asupra idrei fluture ca vântul
Visul tău de glorii falnic triumfând,
Spună lumei large steaguri tricolore,
Spună ce-i poporul mare, românesc,
Când s'aprinde sacru candida-i vâlvoare...
Dulce Românie, asta ţi-o doresc.

Ingerul iubirii, îngerul de pace
Pe altarul Vestei tainic surâzând,
Ce pe Marte 'n glorii să orbească-l face.
Când cu lampa-i sboară lumea luminând,
El pe sânu-ţi virgin încă să coboare,
Guste fericirea raiului ceresc,
Tu îl strânge 'n braţe, tu îi fă altare!..
Dulce Românie, asta ţi-o doresc.

Ce-ţi doresc eu ţie, dulce Românie,
Tânără mireasă, mamă cu amor!
Fiii tăi trăească numai în frăţie
Ca a nopţii stele, ca a zilei zori.
Viaţa în vecie, glorii, bucurie,
Arme de tărie, suflet românesc,
Vis de vitejie, fală şi mândrie:
Dulce Românie, asta ţi-o doresc.

IN FEREASTRA DESPRE MARE

Poezia aceasta scrisă în 1869 s'a publicat după moartea poetului, în colecţia «Poezii postume, 1905».

In fereastra despre mare
Stă copila cea de craiu...
Fundul mării, fundul mării
Fură chipul ei bălaiu.

Iar pescarul trece 'n luntre
Şi în ape veşnic cată...
Fundul mării, fundul mării
Ah ! de mult un chip i-arată.

— Spre castel vr'odată ochii
N'am întors şi totuş plâng...
Fundul mării, fundul mării
Mă atrage în adânc.

S'A STINS VIAŢA

Publicată întâiu în «Convorbiri literare», 1884.

S'a stins vieaţa falnicei Veneţii,
N'auzi cântări, nu vezi lumini de baluri;
Pe scări de marmură, prin vechi portaluri
Pătrunde luna înălbind păreţii.

Okeanos se plânge pe canaluri.
El numa 'n veci e 'n floarea tinereţii.
Miresei dulci i-ar da suflarea vieţii;
Izbeşte 'n ziduri vechi, sunând din valuri.

Ca 'n ţintirim tăcere e 'n cetate.
Preot rămas din a vechimei zile,
San-Marc, sinistru, miezul nopţii bate.

Cu glas adânc, cu graiul de Sibile,
Rosteşte lin în clipe cadenţate:
Nu 'nvie morţii — e 'n zadar, copile !»

SE BATE MIEZUL NOPȚII

Publicată întâiu în «Convorbiri literare», 1884.

Se bate miezul nopții în clopotul de-aramă
Și somnul, vameș vieții, nu vrea să-mi iee vamă,
Pe căi bătute-adesea vrea moartea să mă poarte,
S'asemăn între-olaltă viață și cu moarte;
Ci cumpăna gândirii-mi și azi nu se mai schimbă,
Căci între amândouă stă neclintita limbă.

SATIRA I

Publicată întâia oară sub titlul de «Scrisoarea I» în Conv. lit.» 1881.

Când cu gene ostenite seara suflu 'n lumânare,
Doar ceasornicul urmează lunga timpului cărare;
Căci perdelele 'ntr'o parte când le dai, și în odaie
Luna varsă peste toate voluptoasa ei văpaie,
Ea din noaptea amintirii o vecie 'ntreagă scoate
De dureri, pe care însă le simțim ca 'n vis pe toate.

Lună, tu stăpâna mării, pe a lumii boltă luneci
Și gândirilor dând viață, suferințele întuneci;
Mii pustiuri scânteiază sub lumina ta fecioară
Și câți codri-ascund în umbră strălucire de izvoară!
Peste câte mii de valuri strălucirea ta străbate,
Când plutești pe mișcătoarea mărilor singurătate!
Câte țărmuri înflorite, ce palate și cetăți
Străbătute de-al tău farmec ție singură ți-arăți!
Și în câte mii de case lin pătruns-ai prin ferești,
Câte frunți, pline de gânduri, gânditoare le privești!
Vezi un rege ce'mpânzește globu'n planuri pe un veac
Când la ziua cea de mâine abia cuget'un sărac.

Deşi trepte osebite le-au ieşit din urna sorţii,
Deopotrivă-i stăpâneşte raza ta şi geniul morţii,
La acelaş şir de patimi deopotrivă fiind robi,
Fie slabi, fie puternici, fie genii ori neghiobi!
Unul caută 'n oglindă de-şi buclează al său păr.
Altul caută în lume şi în vreme adevăr;
De pe galbenele file el adună mii de coji,
A lor nume trecătoare le înseamnă pe răboj.
Iară altu 'mparte lumea de pe scândura tărăbii,
Socotind cât aur marea poartă 'n negrele-i corăbii.
Iar colo bătrânul dascăl, cu-a lui haină roasă'n coate,
Intr'un calcul fără capăt tot socoate şi socoate
Şi de frig la piept şi'ncheie tremurând halatul vechiu,
Işi înfundă gâtu 'n guler şi bumbacul în urechi.
Uscăţiv aşă cum este, gârbovit şi de nimic,
Universul fără margini e în degetul lui mic!
Căci sub frunte-i viitorul şi trecutul se încheagă,
Noapte' adânc'a veşniciei el în şiruri o desleagă.
Precum Atlas în vechime sprijinià cerul pe umăr,
Aşă el sprijină lumea şi vecia într'un număr.

. . . . . .

Fericească-l scriitorii, toată lumea recunoască-l...
Ce-o să aibă din acestea pentru *el* bătrânul dascăl?
Nemurire, se va zice. Este drept că viaţa 'ntreagă,
Ca şi edera de-un arbor, de-o ideie i se leagă.
«De-oiu murì—işi zice 'n sine—al meu nume o să-l poarte
«Secolii din gură 'n gură şi l-or duce mai departe
«Deapururi, pretutindeni; în ungherul unor crieri
«Şi-or găsì, cu al meu nume, adăpost a mele scrieri!»

O sărmane; ţii tu minte câte 'n lume-ai auzit,
Ce-ţi trecù pe dinainte, câte singur ai vorbit?
Prea puţin! pe ici, pe colo de imagini o fâşie,
Vre-o urmă de gândire, vre-un petec de hârtie.
Şi când propria ta viaţă singur n'o ştii pe de rost,
O să-şi bată alţii capul s'o pătrunză cum a fost?
Poate vr'un pedant cu ochii cei verzui, peste un veac,
Printre tomuri brăcuite aşezat şi el, un brac.

Aticismul limbei tale o să-l pună la cântari,
Colbul ridicat din carte-ţi l-o suflă din ochelari
Şi te-o strânge 'n două şiruri, aşezându-te la coadă
In vr'o notă prizărită sub o pagină neroadă.

Poţi zidì o lume'ntreagă, poţi s'o sfarămi... orice-ai spune,
Peste toate o lopată de ţărână se depune.
Mâna care-a dorit sceptrul universului şi gânduri
Ce-au cuprins tot universul încap bine 'n patru scânduri...
Or să vie pe-a ta urmă în convoiu de 'nmormântare
Splendid ca o ironie, cu priviri nepăsătoare...
Iar deasupra tuturora va vorbì vr'un mititel,
Nu slăvindu-te pe tine—lustruindu-se pe el
Sub a numelui tău umbră: iată tot ce te aşteaptă.

Ba să vezi... posteritatea este încă şi mai dreaptă,
Neputând să te 'nţeleagă, crezi c'or vrea să te admire?
Ei vor aplaudà de sigur biografia subţire
Care s'o 'ncercà s'arate că n'ai fost vr'un lucru mare
C'ai fost om cum sunt şi dânşii... Măgulit e fiecare
Că n'ai fost mai mult ca dânsul. Şi prostatecele nări
Şi le umflă orişicine în savante adunări
Când de tine se vorbeşte. S'a 'nţeles de mai nainte
C'o ironică grimază să te laude 'n cuvinte.
Astfel încăput pe mâna a ori cărui te vor drege,
Rele-or zice că sunt toate câte nu vor înţelege...

Dar, afară de acestea, vor cătà vieţei tale
Să-i găsească pete multe, răutăţi şi mici scandale...
Astea toate te apropie de dânşii... Nu lumina
Ce în lume-ai revărsat-o, ci păcatele şi vina,
Oboseala, slăbiciunea, toate relele ce sunt
Intr'un mod fatal legate de o mână de pământ,
Toate micile mizerii unui suflet chinuit,
Mult mai mult îl vor atrage de cât tot ce ai gândit.

. . . . . .

Intre ziduri, printre arbori ce se scutură de floare,
Cum revarsă luna plină liniștita ei splendoare!
Și din noaptea amintirii mii de doruri ea ne scoate.
Amorțită li-i durerea, le simțim ca'n vis pe toate...
Mii pustiuri scânteiază sub lumina ta fecioară,
Și câți codri-ascund în umbră strălucire de izvoară,
Peste câte mii de valuri stăpânirea ta străbate,
Când plutești pe mișcătoarea mărilor singurătate,
Și pe toți ce'n astă lume sunt supuși puterii sorții
Deopotrivă-i stăpânește raza ta și geniul morții!

CALIN

Această poezie s'a publicat întâia oara în «Convorbiri literare», anul X, 1876—1877 p. 309. E vorba de o fată de împărat, izgonită de tatăl său, care după multă vreme este iertată și se cunună cu Făt-frumos. Aci se reproduce partea din urmă, povestirea nunții în codru.

De treci codrii de aramă, de departe vezi albind
Ș'auzi mândra glăsuire a pădurii de argint.
Acolo, lângă izvoare, iarba pare de omăt,
Flori albastre tremur' ude în văzduhul tămâiet;
Pare-că și trunchii veșnici poartă suflete sub coajă,
Ce suspină printre ramuri cu a glasului lor vrajă.
Iar prin mândrul întuneric al pădurii de argint,
Vezi izvoare sbuciumate peste pietre licurind.
Ele trec cu harnici unde și suspină'n flori molatic,
Când coboară'n ropot dulce din tăpșanul prăvălatic.
Ele sar în bulgări fluizi peste prundul din răstoace,
In cuibar rotind de ape, peste care luna zace.
Mii de fluturi mici albaștri, mii de roiuri de albine
Curg în râuri sclipitoare peste flori de miere pline.
Umplu aerul văratic de mireasmă și răcoare
A popoarelor de muște sărbători murmuitoare.

Lângă lacul care 'n tremur somnoros și lin se bate,
Vezi o masă mare 'ntinsă cu făclii prea luminate;

Căci din patru părți a lumii împărați și 'mpărătese
Au venit ca să serbeze nunta gingașei mirese:
Feți-Frumoși cu păr de aur, smei cu solzii de oțele,
Cititorii cei de zodii și șagalnicul Pepele.
Iată craiul, socru mare, răzimat în jeț cu spată,
El pe capu-i poartă mitră și-i cu barba pieptănată,
Țapăn, drept, cu sceptru'n mână șade'n perine de puf
Și cu crengi îl apăr pajii de muscuțe și zăduf.

Acum iată că din codru și Călin mirele iese
Care ține 'n a lui mână mâna gingașei mirese.
Socrul roagă 'n capul mesei să poftească să se pună
Nunul mare, mândrul soare, și pe nuna mândra lună.
Și s'așează toți la masă, cum li-s anii, cum li-i rangul;
Lin vioarele răsună, iară cobza ține hangul. —
Dar ce zgomot se aude? Bâziit ca de albine?
Toți se uită cu mirare și nu știu de unde vine,
Până văd painjinișul între tufe ca un pod,
Peste care trece 'n sgomot o mulțime de norod:
Trec furnici ducând în gură de făină marii saci
Ca să coacă pentru nuntă și plăcintă și colaci,
Și albinele-aduc miere, aduc colb mărunt de aur,
Ca cercei din el să facă cariul, care-i meșter faur.

Iată vine nunta 'ntreagă: vornicel e-un grierel,
Li sar purici înainte cu potcoave de oțel;
O cojiță de alună trag lăcuste, podu-l scutur,
Cu musteața răsucită șade 'n ea un mire flutur.
Fluturi mulți de multe neamuri vin în urma lui un lanț,
Toți cu inime ușoare, toți șăgalnici și berbanți;
Vin țânțarii, lăutarii, gândăceii, cărăbușii,
Iar mireasa viorica i-așteptă 'ndărătul ușii.
Și pe masa 'mpărătească sare-un greer, crainic sprinten.
Ridicat în două labe s'a 'nchinat bătând din pinten.
El tușește, își încheie haina plină de șireturi:
«Să iertați, boieri, ca nunta s'o pornim și noi alături».

LA STEAUA...

S'a publicat întâiu în «Convorbiri literare» 1886.

La steaua care-a răsărit
E-o cale-atât de lungă,
Că mii de ani i-au trebuit
Luminii să ne-ajungă.

Poate de mult s'a stins în drum
In depărtări albastre,
Iar raza ei abiă acum
Lucì vederii noastre.

Icoana stelei ce-a murit
Incet pe cer se sue:
Erà, pe când nu s'a zărit,
Azi o vedem, şi nu e.

Tot astfel când al nostru dor
Pierì în noapte'-adâncă,
Lumina stinsului amor
Ne urmăreşte încă.

ION SLAVICI

Născut în Ardeal 1848, a învăţat în Temişoara şi apoi la Pesta şi la Viena. A venit în regat de tânăr ca profesor şi s'a ocupat cu publicaţii istorice. In acelaş timp a început apublicà în «Convorbiri» diferite nuvele cu subiecte din viaţa ţărănească.

Ion Slavici

Cunoscut prin lucrările sale, el s'a decis în 1884 să se întoarcă din nou în provincie luând conducerea ziarului «Tribuna». Osândit la închisoare s'a refugiat în România în 1890, unde a fost iarăş profesor până în timpul din urmă.

* * *

Slavici, pe lângă scrierile sale politice (*Cestiunea Ovreilor*, 1878; *Românii din Ungaria*, 1881; *Românii din Regatul Ungar*, 1892; *Ardealul*, 1893), pe lângă puţine lucrări didactice (*Istoria universală*, 1891; *Gramatică română*, 1908), a publicat o tragedie «*Gaspar Graţiani*» (1888), două comedii (*Fata de birău*, 1871; *Toane*, 1874) şi mai multe volume de Nuvele. Prin acestea şi-a stabilit el reputaţia de scriitor. In această privinţă, deosebim două serii de lucrări: Cele mai vechi (*Nuvele din popor*, 1881; ed. 2-a 2 volume 1892—1896; ed. 3-a Minerva 1906) aduseră viaţa nouă a povestirilor din popor, scene mai ales din viaţa ţăranilor sau a oamenilor săraci scrisă într'o limbă lipsită de neologisme. Celelalte lucrări din urmă (*Din bătrâni*, 1902; *Manea*, 1906; *Mara*, 1906) tratează subiecte streine de viaţa de toate zilele şi nu mai au farmecul primelor sale lucrări.

VECINII

I.

Om are nevoe de om în lumea aceasta, și nimeni nu e nici atât de bogat și de puternic ca să n'aibă trebuință de alții, nici atât de sărac și de slab, ca să nu poată ajută pe alții. Dureri și bucurii trec din om în om.

Baciu, om bogat și harnic, chibzuit la vorbă și pricepător în ale lui, era cunoscut în toate satele de dimprejur. Ar fi putut să trăească tihnit. Știind însă că ochiul stăpânului îngrașe vita, el nu se bizuiă în slugile lui, ci alergă de dimineță până seara, ca toate să le vadă și să le ție în bună rânduială. Deși era om bun de inimă și gata de a le sări altora într'ajutor, grijele cele mai multe îl făceau adeseori supărăcios și pripit, și nu odată îl fericiă pe vecinul său Andreiu, care, fiind sărac, aveă mai puține griji și astfel mai puține supărări.

Nu odată întorcându-se dela lucru, Baciu l-a văzut pe Andreiu șezând liniștit pe prispa casei lui. Era par'că toate bogățiile lumei ar fi ale lui. El era cu toate acestea sărac și mai aveă și opt copii dintre care singur Gheorghe era mai mare. Acesta era dus de mai mulți ani nimeni nu știă unde, și părinții lui nu mai aveau nici un ajutor dela dânsul.

Sosise iarna, o iarnă geroasă și grea.

Floarea, nevasta lui Andreiu, rupeă gardul ca să încălzească casa, și plângeă mereu fiindcă n'aveă ce să le pună copiilor la masă. Ar fi muncit sărmana cât a ținut vara ca să mai aducă și ea câte ceva la casă, dar n'o lăsau mititeii cari nu puteau să rămâie singuri acasă. Iar Andreiu trăiă de azi pe mâne și nu se gândiă la nimic: își perduse voia de toate și nu mai căută de lucru.

Acum, în sfârșit, văzând-o cum plânge azi, și plânge mereu, el își luă inima'n dinți și plecă la Baciu, ca să se împrumute dela dânsul, până la primăvară cu un sac de porumb. Il știă om bun și nici că puteă să-i treacă prin minte gândul că-l va lăsă să iasă nemângâiat din casa lui

N'a nemerit însă în ceas bun.

Erà mare gălăgie la casa lui Baciu.

Ilie unul dintre argaţi, om voinic şi harnic, dar pătimaş fără seamăn, scosese un car cu gunoiu la câmp. Cum, cum nu, unul dintre boi, juncan pus de curând la jug, a luat câmpii, şi Ilie l-a bătut cu furca de l-a spetit. Intors acum apoi acasă, el se mai obrăznicise, când stăpână-său i-a tras o gură. Ast-fel Baciu şi-a perdut răbdarea şi l-a pălmuit Lovit, Ilie s'a repezit asupra stăpânului, şi numai Dumnezeu ştie ce s'ar mai fi întâmplat, dacă n'ar fi intrat tocmai atunci Andreiu în curte şi n'ar fi sărit şi celalt argat, ca să-i despartă.

Andreiu l-a luat apoi pe Baciu cu binele şi l-a dus în casă pentru ca să-l domolească.

«Lasă-l focului de bou!—zise el.—Atâta să-ţi fie paguba —Om ca tine să nu-şi facă venin pentru atâta treabă! Necazul să-l aibă cel ce pierde unul din doi, iar nu tu, care zici: mult a fost; mult a rămas! Şi pentru un om ca Ilie!— Dacă ar fi ceva de capul lui, n'ar fi, om de patruzeci de ani, slugă la alţi.—Ce dulceaţă-ţi mai are bogăţia, dacă în tot ceasul îţi amărăşti viaţa cu ea!»

«Ba face-voiu ca tine!—îi răspunse Baciu—De! voi, care n'aveţi, nici nu ştiţi cum se adună averea şi cu cât amar se păstrează. — Tot e mai bine să mă necăjesc decât ca să ajung a-mi trimite nevasta să rupă gardurile ca să fac foc în casă».

Adreiu, om slăbit şi galben la faţă, simţi că sângele îi năvăleşte în obraji.

«Vecine, — zise el tare mâhnit, — e gardul meu; eu l-am făcut şi tot eu am să-l fac, dacă vrea Dumnezeu, iar la loc.

«Nu zic nu! — întâmpină Baciu, — dar prietenește mi-ai vorbit, prietenește-ţi vorbesc şi eu. Ai casă grea, şi tot mai bine ai face să şezi mai puţin pe prispă şi să-ţi faci mai mult necaz».

Andreiu se ridică de pe scaunul pe care se aşezase, şi-i erà par'că-i vine un fel de ameţeală.

Da, da!—zise el.—Aşà e! Aşà zic şi eu! Dar vezi, aşà numai din senin nu-i vine omului lenea. N'am fost eu tot

așà. Sunt bolnav, vecine, de o boală ascunsă, care mă seacă pe picioare.

«Boala lenii, precum se vede,—grăì Baciu cam în glumă Dar să nu fie zis în ceas rău: o fi vre-o făcătură. A bine nu e, zic și eu adeseori».

Ii părea rău de vorba, pe care o scăpase. și ar fi voit s'o dreagă cumva.

«Văd, urmă el, și eu, că nu poate să fie altfel.

E greu iarna: mi-ar părea bine, dacă aș puteà să te ajut cu ceva!»

«Iți mulțumesc, îi răspunse Andreiu,—dar acum nu. Am auzit vorbe aspre în curte și am venit să văd ce e».

Grăind aceste vorbe, el se întoase iar la casa lui cea goală și plină de copii.

II.

Grea de tot a fost iarna pentru Andreiu. Trăià și nu trăià, se legănà pe picioare. Ziua steteà moleșit, în spre seară îl apucà un fel de călduri, noaptea nu dormià, dar trăià și nu-l dureà nimic. A vândut ce-i mai rămăsese pe la casă, s'a împrumutat pe la oamenii de seama lui, dar la Baciu nu s'a mai dus, nici gardul n'a lăsat-o pe nevastă-sa să-l mai rupă, și tot a ieșit cu chiu cu vai din iarnă.

Și zi de zi Andrei ieșià în drumul cel mare și-i oprià pe drumeți, ca să le zică: Spune te rog, dacă îi întâlnì cumva pe undeva pe Gheorghe al lui Andreiu din Bărsești, să vie acasă la frații lui și muma lui, că mult îl dorește tatăl său, care a ajuns om slab și neajutorat.

In săptămâna patimilor oamenii țin postul, se spovedesc și se cuminecă. Mai înainte de a luà sfânta cumineătură ei se duc și-și cer unii altora iertare, dac'au avut cumva vre-o supărare între dânșii.

Andreiu nu s'a dus la Baciu, fiindcă n'aveà nici o supărare 'n inima lui, iar Baciu a voit, ce e drept, să meargă la Andreiu, dar apoi tot nu s'a dus.

Mergând la biserică s'au întâlnit și au urmat drumul împreună, vorbind despre multe toate, numai nu despre vre-o supărare.

Noaptea, spre a doua zi de Paşti, Andreiu, care dormiă, se ridică deodată, încet şi cam a lene din culcuş. Erà par'că o lumină în podul caseĭ lui Baciu şi ieşeà fum prin acoperiş.

El deşteptă pe Floarea şi-i spuse că arde, pe semne, casa vecinului.

Trezită din somn, Floarea sărì cuprinsă de spaimă în picioare.

«Nu te sperià, îi zise el liniştit, că vântul nu bate spre noi, iar Baciu n'o să prea simţă paguba. E veche casa; o să facă alta mai frumoasă. Vorba e să scape dânşii. Scoală băiatul şi-l trimete să-i deştepte din somn».

Floarea însă, femeie ca toate femeile, şi-a ieşit din fire când a văzut flăcările mari şi a început să ţipe şi să strige, cât o ţineà gura.

Au auzit-o dar sătenii care erau încă deştepţi ori dormiau mai uşor, dar în casa lui Baciu lumea s'a trezit abià după ce vecinii au început să spargă poarta, ca să intre la foc.

Şi e grozav lucru să te pomeneşti din somn cu casa aprinsă în capul tău.

Baciu, omul cel chibzuit, nu mai ştià ce să facă, unde să alerge şi ce să scape mai nainte; se învârtià de ici până colo, se învârtià şi se afurisià. Şi fiindcă el îşi perduse capul, nu mai erà cine să ţie buna rânduealà şi alergau toţi de-a valma, împedecându-se unii de alţii şi scoţând lucruri de nimica în curte, în vreme ce alte lucruri mai scumpe stăteau uitate prin odăile în care pătrunsese focul.

Un singur om erà liniştit: Andreiu, care, intrat în curtea lui Baciu, pusese câţi-va oameni să scoată caii şi vitele din grajd şi numărà acum pe casnicii lui Baciu, ca să vază, dacă au scăpat ori nu cu toţii.

Lipsià par'că unul. Niţă băiatul lui Baciu, un copil de vre-o cinci ani, nu erà nicăeri.

«Unde e Niţă?! strigă el tare şi respicat. — A scăpat cineva pe Niţă?»

Nimeni, din mijlocul învălmăşelii, nu-l băgă'n seamă.

El alergă la Ana, nevasta lui Baciu.

«Băiatul, Niţă, unde e?!»

Ea se cutremură în tot trupul şi îşi puse mâinile pe cap.

«Vai de mine! A rămas dormind în casă».

Iar văpaia ieșià pe ferestre.

Andreiu cel plăpând și moleșit se cutremură și simți că sângele i se încălzește și vinele i se încordează, că inima îi crește și fruntea i se umple de sudori: auzind vaietele copilului, el se avântă spre casă și se aruncă în foc.

Știà ce face și simțià că are să treacă prin foc; dar simțià în el atâta viață, încât nu se mai temeà de nimic și unul singur erà gândul lui: să nu întârzie, să-l găsească viu încă pe copil.

L-a găsit în pragul ușii, întins la pământ, plin de arsuri și fără de simțiri, dar întreg l-a scos din flăcări și a început să-l poarte prin curte legănându-l mereu pe brațe și afurisind bogățiile lui Baciu, ca praf și cenușe să se aleagă de toate.

Puțin îi păsà că arde cămașa în spinarea lui: căci voià să-i dee copilului și răcoreală ca să-i vie viață.

Viața însă nu se mai ivià. El a început deci să se blesteme pe sine, fiindcă n'a alergat fără de întârziere atunci când a văzut focul.

«Eu! își ziceà, singur eu îi port păcatul; eu sunt de vină; pe mine are să mă pedepsească și Dumnezeu, și legea omenească!»

Erà mare, în adevăr, păcatul lui Andreiu! n'a alergat fără de întârziere, ca să-i vie vecinului său într'ajutor. El însă își mărturisià păcatul, se căià și Dumnezeu n'a voit să-l certe cu prea multă asprime.

Baciu erà desnădăjduit. Gândul că-și va pierde și copilul, l-a făcut să-și piardă rostul; el a început să strige în gura mare că vecinul său Andreiu i-a pus focul și că numai mustrarea cugetului l-a făcut să se arunce în foc ca să scape copilul.

Și mulți dintre cei ce auziseră vorbele lui Andreiu erau și ei de un gând cu Baciu. Intre aceștia erà și judecătorul din partea locului, care a și dat poruncă să-l lege pe Andreiu cot la cot.

Zadarnice au rămas bocetele Floarei și plânsetele copiilor, căci judecătorul trebuià să-și facă datoria, și încă noaptea aceea Andreiu a fost pus la închisoare.

Mergând la închisoare, el nu era câtuşi de puţin turburat. Durerea lui cea mare era numai că Niţă n'o să îşi mai vie poate în fire. Cât pentru celelalte el nu se temeà de nimic, fiindcă nu se simţià vinovat.

Mare era dar uşurarea, pe care o simţià ziua următoare, când Floarea a venit să-i spună că Niţă s'a înfiripat şi că doctorul, pe care Baciu îl chemase, are nădejde să-l pună iar în picioare.

Işi făceà acum gândul că Baciu el însuş va veni la judecător şi va cere să-i dea drumul. In loc de aceasta însă Baciu, a făcut o cerere, în care arătà supărările pe care le avusese cu dânsul, şi temeiurile pe care-l bănuià de a fi pus focul.

In mintea lui Andreiu nu intrà, cu toate acestea, gândul că poate să fie osândit şi fără ca să i se fi putut dovedì vina, numai pentrucă era bănuit cu oarecare temeiu şi nu se puteà desvinovăţì.

Dus în faţa judecătorului, el dete cu socoteală că un singur om a putut să pună focul, Ilie, pe care Baciu îl alungase cu ruşine dela casa lui. I se spuse însă că Ilie a plecat de mult din sat şi a dovedit cu martori că în noaptea despre a doua zi de Paşti se aflà la Valea-Rea cale de trei ceasuri dela Bârseşti. Iar Andreiu nu puteà să ia de mărturie decât pe nevastă-sa şi pe copiii săi, care nu puteau să stea martori pentru dânsul, şi nu puteà să arate de ce n'a alergat îndată ce a văzut focul.

Ţiind dar seamă de toate împrejurările, judecătorul l-a socotit vinovat şi l-a osândit.

III.

In marea lui întristare aveà Andreiu şi două mari mângâieri.

Din clipa în care se avântase spre casa aprinsă, ca să scape pe Niţă, el era alt om. Nu se mai simţià slab şi moleşit. I se desmorţise oarecum sângele, aveà poftă de mâncare, dormià bine şi era voios cu toată năpastea ce căzuse pe capul lui. Şi, stând aşà singur, nu odată şi-a făcut

gândul că Dumnezeu a rânduit să stee la închisoare, pentruca nu cumva, umblând pe afară, să-l întoarcă boala.

In acelaș timp Gheorghe, feciorul lui, se întorsese acasă cu bănișori frumoși, adunați parà cu parà în timp de patru ani, cât a lipsit de acasă.

N'a întâlnit, ce e drept, pe nici unul dintre drumeții pe care-i rugase Andreiu să-l caute. Aflase însă că prin gazete se scrie despre un oarecare Andreiu din satul Bârsești, care i-a pus foc vecinului său Baciu. Știind apoi că acest Andreiu nu poate să fie decât tatăl-său, a grăbit cu inima încleștată la frații și la muma lui.

Aflând cum și în ce fel s'au petrecut lucrurile, Gheorghe erà nemângâiat și tare pornit asupra lui Baciu. Dacă nu i-ar fi fost de frățiorii săi și de surioarele sale, ar fi fost în stare să ridice parul asupra lui.

«Lasă-l, fătul meu, îi zise Andreiu, că destulă răsplată îi este păcatul lui. Se vede, că Dumnezeu le-a rânduit toate așà, ca să te întorci și tu acasă.

«Noi să rămânem, tot cum am fost, oameni cum se cade și să trecem prin fața casei lui ca și când nimic n'ar fi acolo unde o vedem. Dumnezeu să-i fie de bună pază, ca niciodată să nu mai avem nevoie de a-i sărì într'ajutor».

Și în ceas bun a grăit Andreiu.

Peste vre-o două săptămâni el scapă din temniță ca om cinstit și năpăstuit.

Ilie, pătimașul, omorâse într'o încăerare pe un sătean, fusese prins și, luat de scurt, făcuse și mărturisirea că tot el a pus focul în niște cârlți din podul casei lui Baciu.

Baciu de aici înainte nu mai aveà odihnă nici zi tihnită, nici somn cu dulceață. Umblà cu ochii în pământ și nu mai cutezà să privească în fața altora. Jumătate din averea lui ar fi dat ca să-l împace pe Andreiu și umblà mereu cu gândul ca să-și vândă casa și moșia și să plece din sat. E grozav gândul c'ai năpustit pe omul care ți-a făcut un mare bine, a sărit chiar în foc pentru tine, și de câte ori vedeà plăgile de arsură pe fața lui Niță, Baciu se făcea galben ca ceara și gemeà ca omul greu chinuit.

Iar Andreiu erà voios și harnic, își făcuse gardul la loc și lucrà toată vara în rând cu zidarii și cu dulgherii ca să

ridice casă pentru feciorul său, care erà logodit cu una din cele mai bune fete din sat și n'așteptà decât ca să fie gata casa, pentru ca să facă și nunta.

IV.

Erà mare bucurie la casa lui Andreiu.

Mare e bucuria să ai un fecior voinic, cu minte și harnic, cel dintâiu și mai mare dintre feciorii tăi, sprijinul tău la bătrânețe, și să-l vezi aducându-și nevastă bună la casa ridicată de hărnicia lui.

Erà deodată și nuntă și sfințirea casei. Ziua senină și frumoasă. Floarea rumenă și sprintenă. Băeții și fetele cu sufletul plin de neastâmpăr. Andreiu el însuș tot slab și supt la față, dar cu sângele cald și cu ochiu vioiu. Lume multă, mâncări și băuturi cu belșug, lăutari, chiote, nuntă mare și veselă erà în cele două case, la bătrâni și la tineri

Andreiu, cu toate aceste, erà ca totdeauna voios, dar nu vesel, ci liniștit și chibzuit.

Prea multe erau necazurile prin care trecuse, prea mult se deprinsese cu gândul că viața e numai amar și necaz, dureri și greutate, și acum, când bunătățile-l năpădiseră, se temeà ca nu cumva amăgiri să fie toate. Știà cum toate se pot pierde de azi pe mâne, și nu îndrăznià să se bucure din toată inima, pentruca nu cumva, pierzând mâne fericirea, să se simță prea greu lovit. Erà ca săracul care, găsind o comoară, nu îndrăsnește să se atingă nici să se bucure de ea, nici să zică: a mea este!

Steteà deci liniștit în mijlocul celorlalți și se bucurà de bucuria lor, și nu odată. i se ivià în minte gândul: Ferice de voi, care credeți că toate sunt adevărate și dăinuitoare!

Iar Baciu, bogatul, auzià chiotele și cântecele, lăutarii din curtea vecină și ședeà ascuns în casa lui cea nouă și nu voià nici să mănânce, nici să bea, nici să vadă pe nimeni, nici să știe de nimic,

In altă parte a casei ședeà Ana cu băiatul cel cu fața plină de plăgi și plângeà și nu mai știà ce să facă.

Intr'un târziu ea se ridică ţinându-şi capul sus, îşi şterse lacrămile şi ieşì afară ca să împarţă porunci.

In spre murgul serii intră apoi la Baciu, gătită de sărbătoare şi cu o tavă în mâini.

Pe tavă erà un cocoş fript, cel mai frumos dintre cocoşii ei, o plăcintă, o garafă de vin, şi, împăturate frumos, altiţele ei de borangic cele cusute în fir de mătase.

Niţă băiatul steteà şi el în prag cu o cracă de rosmarin în mână.

«Să mergem.—zise ea,—să-i ducem cinste, că e timpul să se împartă cinstele».

Baciu se ridică în picioare ca deşteptat din somn şi faţa i se lumină.

«Da!—grăì el uşurat,—să mergem: în ceas bun să-ţi fie venit gândul!»

Mulţimea adunată în curtea lui Andreiu rămase încremenită când Baciu intră pe poarta deschisă cu nevasta sa şi cu băiatul. Erà par'că morţii ar fi ieşit din mormintele lor, ca să ia şi dânşii parte la bucuria obştească, şi hora se oprì în loc, lăutarii tăcură, chiotele şi vorbele vesele amuţiră.

Andreiu, care le vedeà şi auzià toate, se sculă din capul mesei unde se aflà, ca să vază ce s'a întâmplat afară, de s'a făcut linişte—aşà de odată. El însă n'apucă să-şi părăsească locul, când Baciu şi Ana se iviră cu copilul lor în pragul casei.

Oamenii casei, nuntaşii şi cei în bun ceas sosiţi rămaseră câtva timp muţi şi nemişcaţi ca stâncele de sub coaste.

Erà pe 'ntunecate.

«Aprindeţi lumânările,—grăì Andreiu în cele din urmă;—aduceţi lumânările şi le aprindeţi că e bună şi mare ziua la care am ajuns».

Ochii lui se umplură de lacrămi, în vreme ce Baciu şi Ana steteau cu ochii în pământ, iar băiatul privià voios şi cu inima deschisă la meseni.

«Aici! — urmă Andreiu,—aïci, vecine! aici, vecină! Faceţi loc! — Aici în capul mesei! — Voi să fiţi nunii celei mai frumoase nunte!—Vino, băiete, şi învaţă cum om cu om se bucură!

Baciu și Ana s'au așezat în fruntea mesei, dar nimic n'au zis: fapta lor spuneà prin ea însăș ceea ce în graiul omenesc nu se poate spune.

Abià târziu, în toiul nunții, s'au deschis inimile la căldura bucuriei obștești.

NICOLAE GANE

Născut în Fălticeni în 1835, a făcut studiile în Iași și în Paris. A fost magistrat, apoi advocat și om politic; a fost primar al Iașilor și ministru, precum și prezident al Senatului.

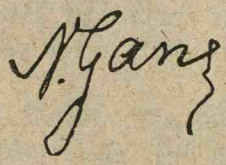

A început cariera de scriitor publicând nuvele în «Convorbiri», de cari s'a depărtat mai târziu.

După 1886 în vreme de vre-o zece cincisprezece ani, a lăsat pe al doilea plan preocupările literare. In 1908 a fost ales membru al Academiei.

* * *

Gane a debutat cu nuvela «Fluerul lui Ștefan» (1867) și de atunci a urmat să dea la lumină opere felurite: poezii, nuvele, amintiri, traduceri.

Poeziile sale (Iași 1873; Iași 1886) exprimă mai ales stări sufletești vesele, zugrăvind mulțumirea omului care iubește viața și dorește binele semenilor săi și al patriei.

Nuvelele au subiecte foarte variate. Sunt câteva istorice, ca «Stejarul din Borzești», «Petru Rareș» ș. a. Altele sunt tragedii din viața sătenilor moldoveni, ca «Piatra lui Osman» ș. a.; câteva sunt glumețe ca «Două nebunii» și multe au de subiect întâmplări din viața vânătorească, cum e «Petrea Dascălul», «Vânătoarea». El este continuatorul lui C. Negruzzi, V. Alecsandri și A. Odobescu.

Nuvelele sale au fost adunate în două volume publicate în 1880; apoi în 3 volume în 1886 (urmate de alte ediții. Buc. 1889; Idem Bibl. p. toți. 1907).

Amintirile sale coprind episoade din viața publică, la care a luat parte, ca scriitor, ca magistrat, ca om politic. Diferitele volume de amintiri se numesc: «*Pagini răzlețe*» (1901), «*Zile trăite*» (1903), «*Păcate mărturisite*» (1904).

Dintre traducerile sale, cea mai însemnată este «Infernul» lui Dante (Iași, 1906), în care, dacă n'a păstrat forma versurilor din original, a izbutit de multe ori să redeà în modul cel mai fericit paginile pline de mișcare, de grozăvii și de închipuiri îndrăznețe cari caracterizà opera genialului poet al Italiei.

Iată câteva din cuvintele cu cari îl întâmpină d. I. Negruzzi la intrarea în Academie (1909).

«Ai avut fericirea să îmbogățești literatura română cu un șir de nuvele, povestiri, poezii lirice, manifestări ale sentimentelor celor mai nobile ale sufletului tău și cu o traducere în versuri din cea mai vestită poemă ce s'a produs la popoarele moderne.

«Nuvela *Andreiu Florea Curcanul* avù cu drept cuvânt un mare răsunet în publicul nostru, căci, afară de frumusețea limbii în care e scrisă, ea a fost cea dintâiu producție literară în proză ce-și luase ca subiect scene din recentul războiu al Independenței și caracterizarea ostașului, în special a dorobanțului român. Exemplul lui avù mulți urmași, printre cari Duiliu Zamfirescu, Dumitru Ollănescu și Mihail Sadoveanu.

«Fii dar bine venit între noi și primește urările ce-ți facem ca, în bătrânețea verde de care te bucuri, să adaogi încă multe verigi la lanțul scrierilor tale, spre imbogățirea literaturii naționale și bucuria tuturor membrilor din Academia Română».

ANDREIU FLOREA CURCANUL

Această bucată s'a publicat întâia oară în «Convorbiri literare» (An. XI 1877—78) pag. 365.

I.

Sunt Vasluian, de loc din satul Florești. Eram abià de douăzeci și unu de ani când îmi venì rândul să trag la sorți. Imi aduc aminte cu ce sfială vârâi mâna într'un vraf de hârtiuțe răsucite și scosei No. 13. — «Bun!» strigară cei dimprejurul meu. «Ești băiat cu noroc». Apoi doftorul mă desbrăcă până la piele, mă căută în gât, mă ciocănì în piept și 'n spate, iar comandantul mă măsură cu o curelușe să vadă dacă sunt destul de înalt, mă întrebă de tată, mamă, frați, surori, parc'ar fi voit să-mi afle spița neamului, și după ce-mi trecù numele într'o condică, îmi zise:

— Măi băiete, n'avem ce-ţi face, ai scos număr mic, eşti sănătos şi bine făcut, n'ai nici un drept de scutire; trebue să rămâi în oaste. Şi nouă ne trebue voinici ca tine.

Nu bine sfârşì comandantul de vorbit, că un gulerat ce şedeà lângă mine strigă cât îl luă gura: «la tuns!»

Indată doi dorobanţi mă împinseră într'o odaie de alăturea şi mă aşezară pe un scaun, foarfecele începură să sune prin pletele mele întocmai ca secerea în grâu, şi cât ai bate în palme mă trezii gol la cap ca un harbuz.

Nu eram, ca să zic aşà, nici vesel nici supărat, căci tocmai bine nu puteam să-mi dau seama de ce se petreceà cu mine în ziua aceea. — Numai când văzui pe tata răzemat de uşorul odăii, mâhnit par'-c'ar fi rămas singur pe lume, simţii atunci că mă taie la inimă. Insă m'am stăpânit, şi mi-am înghiţit lacrimile cari cercau să-mi năvălească în ochi, căci îmi erà frică să nu râdă satul de mine. Avui noroc că tata erà om cuprins, cu popuşoi în coşare şi cu vitişoare împrejurul casei, încât el se prinse să-mi facă uniforma cu cheltueala lui numai să nu mă piarză de lângă el, şi astfel rămăsei soldat în regimentul de dorobanţi No. 13.

Fără să mă laud, pot zice că nu-mi şedeà tocmai rău în uniforma mea de dorobanţ, cu opincile bine şfăruite la picioare, cu mantaua cea lungă încinsă la mijloc cu cureà, şi mai ales cu căciula cea îndoită pe ureche şi împodobită cu pene de curcan.

Slujba mea nu erà tocmai grea; căci şedeam zece zile la cazarmă şi douăzeci acasă. Ce m'a încurcat mai mult a fost reglementul pe care a trebuit să-l învăţ pe de rost ca tatăl nostru. Noroc că ştiam câteva buche dela dascălul Chiriac din sat. Iar celelalte datorii ale slujbei, «La stânga, la dreapta, puşca la umăr, la picior»!... le-am deprins ca apa, pentrucă nu eram stângaciu din fire şi mâna-mi erà dată pe puşcă, de când vânam vulpile şi căprioarele prin codrii Racovei. Când mă aflam în front mergând cu paşi măsuraţi: «una, două, trei», sau când dinaintea comandanţilor cu mâna la cocardă strigam: «Ascult, domnule căpitan!.. Să trăiţi, domnule maior!..» ar fi zis cineva că-s croit pe soldăţie.

Astfel o dusei doi ani şi mai bine în care timp mama

murì, iar tata din ce în ce se gârbovià. Intr'una din zile el mă chemă la o parte şi-mi zise:

— Mă băiete, eu ca mâne o să mă duc pe urmele maică-ta şi tu încă nu eşti pus la cale. N'ar strică să avem în casă o gospodină care să caute de tinereţele tale şi de bătrâneţele mele. Eu gândesc că fata Catrina deşì nu-i bogată, dar e cuminte şi harnică, şi va ţine la cinstea casei noastre... dar tu cum socoteşti?

Aceste vorbe ieşite din gura bătrânului tată mă pătrunseră la inimă. Eu nu mă gândisem la Catrina şi nici pot zice că-mi erà dragă precum nu-mi erà dragă nici o fată din sat, însă cuvintele lui erau pentru mine o tainică poruncă care păreà că vine de sus. M'am dus drept la Catrina şi i-am spus voia tatei care acum erà şi a mea; iar ea nu-mi răspunse nimic, ci se înroşì ca focul şi plecă ochii în jos. Apoi dela Catrina făcui stânga împrejur şi mă dusei drept la căpitanul pentru a-i cere voie să mă însor, însă căpitanul îmi răspunse:

— Andreiu, nu-i vreme de însurat; în curând avem să plecăm în jos spre Dunăre cu tot batalionul din Vaslui, şi dacă o vrea Dumnezeu să ne întoarcem sănătoşi, îţi voiu fi eu nun; până atunci trebue să mai îngădui, fătul meu.

— Să trăiţi, domnule căpitan! zisei eu întorcându-mă pe călcâie ca un şurub, şi fără mai multă vorbă plecai spre casă. Tot drumul nu putui să deschid gura pentru a zice bună dimineaţa trecătorilor cu care mă întâlniam. Eram mâhnit cum nu fusesem niciodată... şi de ce, nu ştiu... că doară nici tata nu erà pe pragul morţii, nici Catrina nu aveà să se mărite cu un altul, şi nici Dunărea nu mă sperià pân' pe-acolo, căci mai fusesem eu în jos toamna cu oştirile, şi mulţumită Domnului m'am întors bine acasă. Cu toate aceste inima nu-mi erà la loc. Ajuns în sat auzii felurite sgomote cari posomorau feţele: ba că Ruşii trec Prutul, ba că Turcii năvălesc în ţară, ba că Românii intră în bătaie cu Turcii, ori cu Ruşii, nimic lămurit, tot vorbe fără şir, — însă erà ceva; văzduhul păreà a furtună!

Peste câteva zile un vătăjel mă chemă la Primărie unde găsii adunaţi toţi flăcăii din sat, cari erau soldaţi din bata-

lionul meu. Căpitanul ședeà în capul mesei cu o hârtie în mâni.

—Andreiu Florea! strigă el.

—Față!.. răspunsei eu.

—Neculai Drugă!

—Față!

—Petrea Doncilă!

—Față!

—Vasile Grăunte!

—Față!

Și tot așà mai departe ne chemă pe toți dearândul după izvodul ce țineà în mână.

— Copii!.. ne zise el... avem poruncă să mergem în lagăr la Dunărea; îngrijiți-vă bine armele, luați-vă schimburi în deajuns, și de astăzi în patru zile vă aflați la Iași, de unde vom plecà împreună cu armata de acolo. Căutați ca nimeni din voi să nu lipsească.

— Ascultăm!... răspunserăm cu toții punând mâna la cocardă.

Apoi ieșirăm din primărie spre a ne duce fiecare la casele noastre. Niculai Drugă se apropiè de mine și-mi zise:

—Ai auzit, Andreiu?.. Trebile se încurcă. Nu-i a bine.

—Bine, rău, n'ai ce-i face, răspunse Vasile Grăunte; dacă-i poruncă, s'a mântuit. Zi că nu-ți-e tată, vorba ceea.

—Ș'apoi ce mai la deal la vale? adaose Petrea Doncilă; putem oare să ne ferim de ceea ce-i scris să fie?.. Câți se întorc sănătoși din bătălie, și câți mor acasă pe cuptor? Asta nu-i voia omului, ci a Domnului.

—Bine vorbești, Petre, zise moș Toader a Paraschivei, un om bătrân care fusese treizeci de ani pușcaș la curtea boierească. De când aud că o să fie bucluc în jos par'că mă umflă în coș să merg și eu. Păcat că picioarele și mânile nu-mi sunt după inimă, căci acum ar fi vremea să văd dacă durdulița cu care m'am hrănit treizeci de ani mai știe să facă treabă.—Ei băeți!.. omului nu-i e dat numai să se întindă la soare: în viață este și voie și nevoie, și dacă nu vom fi harnici să ținem piept la nevoie, apoi mai bine să lăsăm babele să ne apere casele, iar noi să toarcem la furcă.

Grăind astfel, ochii lui moș Toader a Paraschivei străluciau

și trupul lui rezemat în cârjă se îndreptă ca lumânarea. Ai fi zis că întinerește pentru a doua oară.

—Haideți, băieți, cu mine, adaose el, să cinstim un pahar de vin. Când vremile se înăspresc, nu-i bine să ne despărțim fără să ne urăm unul altuia noroc bun.

Cu toții merserăm la crâșma din sat și ciocnirăm câte un pahar, însă mie unuia, drept să spun, nu-mi lunecă vinul pe gât, căci voia bună îmi eră, ca și spuma vinului, numai în față, iar în inimă drojdiile grijii. Mă gândiam la tata, la Catrina, la vitele noastre. apoi la Turci, la Ruși, la ghiulele, și, luat înainte de vârtejul gândurilor, ședeam tăcut pe pe o laviță fără să bag de seamă că rămăsesem în crâșmă numai cu moș Toader a Paraschivei care se uită cu milă la mine.

—Nu-ți mai face inimă rea, copile, îmi zise el, punându-mi mâna la umăr... Du-te acasă și te pregătește de drum, căci la slujbă ceasurile sunt numărate.

Trei zile după aceea eram îmbrăcat soldățește și gata de plecare. Opincile îmi erau nouă nouțe, mantaua curată, încât bumbii pe dânsa străluciau ca aurul; în spate aveam raniță cu schimburile și pe umăr pușca. Când mă dusei la tata să-mi iau ziua bună, mi se umeziră ochii, iar el, după ce mă sărută pe frunte, îmi zise cu glas înduioșat:

—Mergi cu bine, Andreiu!.. Dumnezeu să te apere de primejdii și să te întoarcă sănătos acasă.

Imi luai asemenea ziua bună dela vecini, însă pe Catrina n'o găsii nicăierea. Pe la prânz eram în crucile satului împreună cu toți flăcăii din batalionul meu.

Bătrâni și copii, babe și fete, toți afară de Catrina, erau adunați împrejurul nostru ca să ne vadă plecând. Iar noi, optsprezece de toți, eram înșirați doi câte doi cu caporalul în frunte.

—Pușca la umăr!.. Marș!..

Atunci cu piciorul stâng plecarăm. O sută de căciuli și de pălării, o sută de năframe se ridicară deodată în aer pentru a ne urà drum bun. Tot satul ne petrecù până la poarta țarinei; moș Toader al Paraschivei cu vorbe de îmbărbătare în gură veni și el în cârja lui dimpreună cu mulțimea, iar Anton Aghiuță, un pitic ghebos care erà cara-

ghiosul satului, se agăță deasupra porții strigându-ne în gura mare.

—Mergeți sănătoși, copii! Să-mi aduceți fiecare câte un pistol ca să aflu cum e Turcul; că știți, după Turc și pistol.—Tot satul porni într'un hohot de râs, iar noi le mulțumirăm militărește cu mâna la cocardă.

II.

Greu e omului până a nu intră în nevoie, dar odată intrat apoi vorba ceea, își pune capul între umere și merge orb înainte. Așă se întâmplă și cu mine. După ce am plecat de acasă, intrând în viața de oștean, începui să-mi las grijile îndărăt și puțin câte puțin venii în cheful meu obișnuit. Un singur lucru mă mai supără. Imi păreà rău că n'am găsit pe Catrina să-i zic rămas bun, căci cine știe?—se putea să n'o mai văd. Cu acest ghimpe în inimă mersei până în seară.

Erà pe la începutul lui Aprilie, pe când ciocărliile se învață a cântà și codrul prinde muguri. O lună plină și frumoasă îmi luminà calea, când iată că la câțiva pași de mine zării o umbră de femee ascunsă în dosul unui frunzar. Numai o săritură făcui până la dânsa și o apucai de mână. Erà Catrina, însă așà de slabă încât mi se părù că ochii i se mărise în cap.

—Bine că te văzui, Catrino, înainte de a mă duce la bătălie, îi zisei, uitându-mă cu jale la dânsa; dar ce-ți sunt mâinele așà de reci?

—Mi-e frică să nu mă uiți, răspunse ea cu glas înecat în lăcrămi.

—Eu să te uit!.. Doar nu mă duc la joc sàu la șezătoare, acolo. Roagă-te mai bine la Dumnezeu să nu mor, Catrino.

— Să știi bine Andreiu, că ceasul în care-ți vei călcà acest jurământ, va fi ceasul morții mele. Așà simt eu că-mi este scris.

—Atunci vei trăì mult, Catrino, afară numai dacă vreun glonte îmi va curmà zilele.

—Tu nu vei murî în războiu, adause ea c'un glas care semănà a proorocie.

— Mergi sănătos, Andreiu, şi nu mă uità!

Acuma pot să zic că-mi venise cheful la loc. Nu ştiu pentru ce, dar mă simţiam mult mai îmbărbătat de când auzisem din gura Catrinei că n'am să mor în răsboiu. Imi închipuiam că femeile au câteodată prevestiri tainice asupra viitorului, iar grija ei să nu o uit îmi păreà prea copilăreascà ca să mai mă supere câtuşi de puţin.

Trecuse miezul nopţii când ajunserăm în pădurea din valea Racovei. Acuma nu mai păzeam rândueala pasului milităresc, ci fiecare mergeà cum puteà, după cum îi mergeau şi gândurile prin cap. Luna începeà să se coboare pe cealaltă parte a cerului, şi umbrele se întindeau lungi pe pământ ca nişte braţe de uriaşi. Imi adusei aminte de spusa bătrânilor că aici Românii se răsboise odinioară cu Turcii şi risipise oardele lor, şi iată că acuma după atâţia amari de ani, ne venì şi nouă rândul să ne măsurăm cu dânşii.... Ciudată potrivire!.. Bine a zis cine-a zis că nimeni nu ştie ce-i ascuns în poala vremilor. Şi cum mergeam aşà gânditor prin acest loc udat de sânge omenesc, îmi simţiam creerii înfierbântaţi, şi nu odată mi se părù că văd în zarea lunii răsărind din pământ tidve goale cari se rânjiau la mine.

Trei săptămâni după aceea străbătusem ţara dealungul până la Dunăre, pe malul căreia mii şi mii de Români erau adunaţi în deosebite locuri aşteptând numai ordinul de trecere. Dar, până când venì ordinul, în nenumărate rânduri ne jucarăm de-a mingea cu Turcii trimiţând ghiulele în cetăţile lor şi primind altele dela dânşii.

Apoi, pe la mijlocul verii, un pod se făcù peste Dunăre, al cărui capăt abià se zărià la malul celălalt, şi înşiraţi cinci câte cinci, prinserăm a trece dincolo. Erau frumoase de văzut şirurile noastre de călăreţi şi pedeştri ale căror arme străluciau la soare, mergând cu steagurile fâlfâind şi urmate de-o sută de tunuri de oţel sub roatele cărora păreà că geme pământul.

— Strigaţi, copii, să trăească Măria Sa! zise comandantul; căci sunt multe sute de ani de când vulturul şi zimbrul Românilor n'au călcat în ţară păgânească.

— Ura !... Să trăească Măria Sa !... strigară odată mii de glasuri cari clocotiră departe în văile Dunării.

Inima se bătea tare în piepturile noastre, şi hotărîţi cum mergeam pe viaţă şi pe moarte, simţiam pentru întâia dată în noi o tainică mândrie. Acum eram şi noi *ceva !*

Peste şase zile ajunserăm în faţa întăriturilor Plevnei împotriva cărora oştile ruseşti se frânsese deatâtea ori. Aici începù pentru noi o viaţă mai grea, mai ostenitoare, căci fiind aproape de Turci, trebuiă mereu să străjuim şi să săpăm la şanţuri, pentru a nu fi loviţi pe furiş. Totdeauna îmbrăcaţi şi cu arma lângă noi, totdeauna gata a sări la cel mai mic semn, dormiam noaptea somnul iepurelui, şi ziua de multeori nu ne ticnià mâncarea amestecându-se în borşul nostru glonţii turceşti. Insă omul se deprinde şi cu binele şi cu răul; fiecare îşi făceà slujba fără să se plângă; numai când cădeau ploile cele putrede, când, uzi până la oase, trebuià să dormim în glod, atunci fără voie ne aduceam aminte de-acasă şi feţele noastre se posomorau. Dar, vorba ceea, un ceas de bine te face să uiţi un an de necaz; cum se furişà printre spărturile nourilor o rază caldă de soare, îndată ne venià cheful la loc, şi doinele începeau să răsune în şanţurile Plevnei.

In unele locuri eram aşà aproape de Turci, încât puteam vorbì unii cu alţii. Intr'o zi Vasile Grăunte, tovarăşul meu care erà un poznaş şi jumătate, strigă la dânşii:

— Bre bostangii, bre ciorbagii, aşa-i că vă dorm şoarecii în pântece ?.. Ce nu vă închinaţi nouă mai bine?

— Minciuni spui; iacă ce mâncăm noi, răspunse un glas dela dânşii, şi în aceeaşi clipă o pâne albă căzù în şanţurile noastre ?

— Asta e furată dela noi, jur pe fesul lui Mahomet !

— Cine-a zis vorba asta să-şi arate faţa dacă-l ţine cureaua !

— Indată, răspunse Grăunte, şi punându-şi un fes în cap, ieşì până la jumătatea trupului din şanţ afară.

Atunci o ploaie de gloanţe îi şueră pe la ureche.

— Dar din voi care-i harnic să-şi arăte scăfârlia, strigă el coborându-se în şanţ ?

— Eu, răspunse un Turc care se arătă cu o căciulă de curcan pe cap.

— Aferim! strigară ai noştri, împroşcându-l la rândul lor cu o salvă de puşti. Turcul se făcù nevăzut.

Glumele acestea uşor se puteau întoarce în rău, căci cu moartea nu-i de şăguit: dar ce erà să facem? Să ne arătăm mai mişei decât Turcii — asta nu se puteà. E ciudat cum eu, om milos de felul meu, trăgeam aici drept dragul în carne de om, ba încă îmi păreà rău de câte ori plumbul meu mergeà în deşert. Par'că nu mai eram eu băiatul Andreiu Florea cel blajin din sat dela Floreşti. Răsboiul mă încruntase în sânge şi-mi schimbase firea, şi de aş fi avut putere aş fi ucis pe toţi Turcii din ţara turcească ca să se mântue buclucul şi să mă întorc mai curând acasă. Insă treaba mergeà mai încet decât doriam, căci fiecare zi aduceà cu sine nouă întâmplări şi nouă muncă.

După ce întăririle noastre fură isprăvite, prinserăm să umplem saci cu nisip, să facem legături de strujani şi ţarcuri de nuiele pe cari Românii, în deprinderea lor de a poreclì lucrurile, le numiră «*Frăsini*» [1]). Toate acestea erau menite să slujească de apărătură în şanţurile noastre, sau să fie aruncate în şanţurile Turcilor în ziua când vom năvălì asupra lor. Iar şăgile întovărăşiau necurmat lucrul.

— Măi; Frăsina ta e cam înfoeată, ziceà unul, mă tem că n'ai s'o poţi duce peşcheş la Turci.

— Ba e numai bună de strâns în braţe, răspundeà celălalt; cu dânsa mă duc până în pânzele albe.

Astfel, făcând treabă, glumiau între dânşii băieţii noştri depe obiceiul lor din copilărie; căci fie zilele cât de aspre şi împletite cu primejdii, ele tot se mai îndulcesc dacă le presuri cu ceva chef şi voie bună.

III.

In ziua de 30 August, o mare mişcare domnià în tabăra noastră. Cerul erà înourat şi o ploaie subţire curgeà ca prin

[1]) *Faşini* din *fascine*.

sită. De cum se ivise zorile, generalii, colonelii, maiorii alergau călări în toate părţile dând felurite ordine; trupele noastre se înşirau în linie de bătaie, altele se înşirau în coloane la aripi; iar după ce soarele se ridicase ca de-o suliţă, începù o groaznică împuşcătură de tunuri care mergeà într'un şir ca bătaia darabanei. Erau tunurile noastre, o sută de guri de oţel ghintuite cari salutau pe împăratul Alexandru de ziua lui, împroşcând cu foc în întăririle Griviţei. Fiecare lovitură, spărgeà, brăzdà, detunà părepii de pământ ai duşmanului. Trei ceasuri ţinù acest foc înfricoşat, apoi se oprì.

Erà acum soarele sus. Un mic paraclis se făcù în câmp; apoi se dădù un prânz în cinstea împăratului, la care Măria Sa Domnul închină cel întâiu pahar. Se spune însă că Măria Sa nu a deşertat paharul şi că ar fi zis cu tristeţe generalului său de alăturea:

— Mulţi băieţi de-ai mei n'o să mai vadă asfinţitul soarelui!

Apoi se împărţì de mâncare la soldaţi ceva mai mult decât de obiceiu. Eram toţi tăcuţi şi gânditori ca în apropierea unui ceas de cumpănă! Fiecare îşi amintià câte un dor de acasă: unul de tată sau de mamă, altul de soţie sau de copii; şi fiecare punându-şi nădejdea în Dumnezeu, ziceà în gândul său: «*Cum mi-a fi scris!*» Iar eu îmi adusei aminte de cuvintele Catrinei că n'am să mor în răsboiu, şi simţii atâta încredere în inimă încât aş fi înfruntat fără grije toate bombele duşmane. Ce puteà ea să ştie o biată fată dela ţară?.. nimic... dar eu credeam, şi credinţa mântue pe om. Poate că erà numai o nădejde, o vorbă spusă într'un ceas bun, însă şi aceasta e deajuns pentru a vărsà mângâiere în sufletul unui om a cărui viaţă atârnă într'un fir de păr.

Iar Vasile Grăunte cel poznaş, pe care niciodată nu l-am văzut supărat, îmi zise la ureche:

— Măi Andreiu, am semne că am să mor!

Voii să-i răspund, însă el îmi curmă vorba.

— Ascultă, Andreiu... adause el; de-a fi să mor, să nu spui vestea asta mamei aşa deodată; s'o cruţi, sărmana, că-i bătrână, şi să-i dai părăluţele ce am acì în raniţă, adunate din leafă.

— Ia taci măi, îi răspunsei eu, că nimenea nu-şi ştie sfârşitul zilelor.

— N'ai tu grijă, Andreiu, că nu-mi fac eu inimă rea pentru atâta lucru. Oiu căutà şi eu să-mi vând pielea cât se poate mai scump, ca să nu-mi pară rău pe ceea lume c'am fost înşelat.

Vasile, după ce-şi uşurase inima, spunându-mi taina lui, intră iar în firea lui obişnuită, cu veselia pe faţă şi cu glumele pe buze,

Apoi, după ce soarele trecù de amiazi, căpitanul venì în faţa noastră şi ne spuse următoarele cuvinte cari se pecetluiră în mintea mea:

— Copii!.. Vedeţi întăririle Griviţei din faţa noastră?.. trebue să le luăm din mâna duşmanilor. Voiu merge în fruntea voastră, iar voi să mă urmaţi cu bărbăţie, căci cinstea şi viitorul ţării stau astăzi în mâinile voastre... Să nu aveţi grije de duşman; să nu aveţi decât o singură grijă, ca el să nu râdă de voi. Acei cari vor cădeà pe câmpul de luptă, vor fi aleşii lui Dumnezeu, căci numele lor va fi pus în rândul vitejilor ţării, şi ţara întreagă şi urmaşii urmaşilor noştri îi vor binecuvântà. Aşàdar după mine, copii, şi strigaţi: Să trăească România!

— Să trăească! strigară cu toţii într'un glas.

Trâmbiţele dădură semnalul de atac.

Căpitanul scoase sabia din teacă şi plecă înainte, iar rândurile noastre ca valurile apei porniră spre Griviţa.

Din dreapta mea erà Vasile Grăunte, din stânga Petrea Doncilă. Imi erà îndemână între dânşii, căci, ori-cum, erau prieteni ai mei dintr'un sat, şi împărţită între prieteni nevoia se uşurează. «Să ne ţinem bine, ne ziserăm între noi, şi ce-a da Dumnezeu!..» De ce înaintam, de ce capetele noastre se înfierbântau; iar Turcii adăpostiţi în intăririle lor, de unde numai fesurile li se zăriau, ne primiră cu o grindină de plumbi când ajunserăm la bătaia puştii lor. Mulţi de-ai noştrii căzură la cea d'intâiu salvă a duşmanului, dar nici unul nu dădù înapoi. Insă, de ce ne apropiam, de ce focul erà mai tare. Şuerau gloanţele pe la ureche, treceau prin căciulă, treceau prin mantă, curgeau mai dese decât ploaia de sus încât s'ar fi zis că iadul se deschisese înaintea noastră.

Nu erà chip să ne răsuflăm. Românii cădeau acum ca snopii și ar fi căzut toți până la unul, dacă căpitanul nostru cu sabia goală și cu steagul în mână, n'ar fi prins a alergà în fuga mare spre a scurtà calea până la dușman.

După mine, copii... nu-i vreme să ne codim!.. strigă el din toate puterile.

Atunci tot șirul nostru începù să alerge cu pas voinicesc și în câteva minute ajunse la șanțul de lângă păretele Griviței. Cât ai clipi din ochi, șanțul fu umplut cu strujani, cu țarcuri de nuiele, dar mai mult cu trupuri de oameni, apoi sute de scări aduse în spate fură lipite la părete, și căciularii noștri deprinși din copilărie a sări garduri și pârleazuri, se agățară pe ele ca mâțele. Aici priveliștea se făcù îngrozitoare, căci lupta erà mai de aproape, mai piept la piept; dar aceasta ne venià și nouă la socoteală, pentrucă până atunci noi trăsesem în pământ, iar Turcii în carne vie. Doamne sfinte!.. multe scări de ale noastre se rupseră în două, multă dorobănțime căzù în șanț, făcând pod cu trupurile lor și tot oameni unul și unul, Suseni de cei cumpătați la vorbă și răbdători la treabă, însă astădată și dintre Turci mulți căzură ca niște țărci [1]) din înălțimile Griviței, fulgerați de flăcăii noștri.

Căpitanul erà totdeauna în frunte, acolo unde primejdia erà mai mare. El se suià acum pe scară în mijlocul unei vijelii de gloanțe: aproape erà să puie piciorul deasupra și să împlânte steagul în pământ dușman când un plumb îl lovì în piept. — «Inainte copii!» strigă el pentru cea din urmă dată; apoi căzù de pe scară în mijlocul nostru. Imi veniră lacrimile în ochi când îl văzui dându-și sufletul, căci fusese om bun, căpitanul nostru, dulce și purtător de grije pentru noi, iar pentru dânsul fără de păsare. Imi adusei aminte de făgăduința ce mi-o dăduse că mă va cununà cu Catrina după ce ne vom întoarce acasă, și cum îl țineam încă cald în brațe, îmi venì un dor atât de înfocat de a-l răsbunà, încât fără voie luai steagul din mâinile lui și mă aruncai pe scară în știrea lui Dumnezeu.

Vasile Grăunte și Petrea Doncilă veniau după mine. Din

[1]) *Țarcă*: coțofană.

nenorocire însă scara nu ajungeà până la muchea părételui și trebuià să mă agăț cu mâinile ca să mă urc sus. Atunci mă simții lovit la mâna stângă de un teiuș de sabie; însă în înfierbînțeala luptei uu băgai de seamă, îmi făcui vânt și sării deasupra.

Turcul, care mă rănise sta gata să-mi mai dea o lovitură, dar vorba ceea, îi luai apa dela moară, pocnindu-l cu stratul puștei peste scăfârlie, de s'a dus de-a tăvălugul cum s'ar duce un harbuz în vale. Apoi înfipsei steagul în Griviță!

Năvălise acum ai noștri ca furnicile din toate părțile și, amestecându-se cu Turcii, începură să se lupte cu ei piept la piept. Când e vorba de luptă dreaptă și de ciomag, apoi las' pe flăcăii noștri, că nu li-s mânile amorțite! Erà drept dragul de văzut cum se învârtiau în aer straturile de pușcă lovind câte două, trei tidve odată, cum sburau fesurile cu creeri cu tot, cum se implântau baionetele până'n rădăcină în carne de Turc, încât înăbușiți, striviți de puterea noastră covârșitoare, dușmanii căzură până la unul. Dar ce-i drept, și ei s'au apărat ca niște zăvozi!

— Așà mai înțeleg, zise Vasile Grăunte, care dimpreună cu Doncilă și cu mine apărasem steagul din toate puterile, plătind cu dobândă loviturile ce ni se dăduse. Doncilă căpătase o rană la picior; eu o a doua în coaste, dar mă țineam bine; iar Vasile Grăunte erà teafăr ca oul, numai căciula și mantaua lui se făcuse ciur.

— Asta știu c'a fost nuntă, nu șagă! adause el glumind; păcat că n'am avut și lăutari!

Nu bine își isprăvì vorba, că un Turc lovit de moarte care sta lungit la picioarele lui, oftă din greu. Milos cum erà, se plecă spre el și-l întrebă ce voește, iar drept răspuns Turcul, care mai aveà încă o rămășiță de viață, scoase un pistol de la brâu și-l descărcă în pieptul lui Grăunte.

Acesta își aținti ochii într'ai mei cu o căutătură pe care nu o voiu uità niciodată, apoi căzù lângă Turc fără suflare.

Sărmanul Grăunte!.... când mi-a spus că are semne de moarte, a grăit se vede într'un ceas rău.

Dar și în mine s'a rupt ceva când a murit Grăunte, căci deodată puterile m'au părăsit și am căzut jos leșinat.

IV.

Eram acum în spital. Multă vreme frigurile mă chinuiră aşà de cumplit că nu ştiam pe ce lume mă găsesc, dar într'o noapte dormii mai liniştit şi a doua zi îmi simţii durerile alinate şi capul mai deştept. Bietul Doncilă, care se află cu mine în aceiaşi odae, suferise şi el grozav, însă acum mergeà spre bine. Când iată că văzui o mişcare neobişnuită în spital.

— Ce este? întrebai.

— Vine Măria Sa Doamna! mi se răspunse.

— Auzi, Doncilă!... cată să fii desgheţat, să nu spui vr'o prostie ca la noi la şezătoare.

— N'ai grije că doar m'am deprins cu feţele domneşti ca ţiganul cu scânteile. Nu-ţi aduci aminte colo pe Griviţa după ce am curăţit-o de Turci, că a venit Măria Sa şi m'a bătut cu mâna peste umăr, zicându-mi: «Te-ai purtat bine, băiete, îţi mulţumesc! Din curcan te-ai făcut Vultur:» Iar eu stânu drept înaintea lui cu mâna la cocardă, am strigat de i-ad trecut prin urechi: «Să trăeşti, Măria Ta!...» Dar ce spun eu?!... tu n'ai de unde să-ţi aduci aminte.... erai leşinat.... dormiai lângă Vasile Grăunte care şi el dormià, sărmanul, însă de somnul cel veşnic.

— Nu-mi mai vorbì, Petre, de dânsul, că mi se deschid ranele. La mai bine să vorbim de cei ce ne aşteaptă acasă, ca să ne mai îndulcim inima.

— Ei bre!.. da şi când a vrea Dumnezeu să ajungem la vetrişoarele noastre, să ne facem trei cruci mari şi să sărutăm pragul uşii că doar am avut zile câte buruene.

De odată se auzì un zgomot afară, uşile se deschiseră în două laturi şi Doamna ţării întovărăşită de multă lume, intră în odae.

— Cine-i Andreiu Florea? întrebă Doamna uitându-se la noi toţi.

— Eu sunt, Măria Ta, îi răspunsei.

Atunci Doamna se apropie de căpătâiul meu şi mă privì cu ochi miloşi:

— Tu ai pus steagul pe Griviţa?

— Eu, Măria Ta.

— Fiindcă te-ai purtat bine în faţa duşmanului şi ai apărat cinstea steagului tău, am venit să-ţi răsplătesc vrednicia. Iată crucea *Sf. Gheorghe*, pe care ţi-o hărăzeşte marele Impărat al Rusiei, iată şi *Steaua României* din partea Măriei Sale Domnitorului. Când vei merge acasă, să spui părinţilor şi rudelor tale că ai câştigat aceste semne de vitejie cu preţul sângelui tău, şi să le păstrezi în totdeauna ca lucruri sfinte!

— Să trăeşti, Măria Ta!

Apoi Doamna îmi anină ea singură crucile pe piept; iar eu abiă îmi puteam stăpâni inima de tare ce bătea, şi doar nu ştiu să fi făcut aşa mare izbândă.

Apoi, pe când Doamna se întoarse să vorbească cu ceilalţi, o duducă care venise cu dânsa, cea mai tânără din toate, cu nişte ochi negri şi gene lungi cum nu mai văzusem încă, se apropiă de mine şi îmi zise:

— Andreiu, aşa-i că nu mă cunoşti?

— Nu, zău nu-mi aduc aminte să vă fi văzut.

— Eu te-am căutat când aveai frigurile cele mari; mâne o să vin iară.

— Să-ţi dea Dumnezeu sănătate, răspunsei eu, uitându-mă cu recunoştinţă în ochii ei cei cu gene lungi.

Doamna, după ce spuse fiecăruia câte o vorbă bună, ieşi din odae împreună cu lumea ce o întovărăşià. Petre Doncilă căpătase şi el *Steaua României*, şi o privià acum cu ochi aprinşi de bucurie; fiecare primise câte ceva, o cruce sau câte un alt dar potrivit cu vrednicia lui, numai unul singur şedeà într'un colţ şi plângeà.

— Nu mai plânge atâta, că doar nu piere lumea pentru o cruciuliţă, îi zise Doncilă, ai cărui ochi nu se deslipiau de pe a lui.

— Ţie ţi-e uşor a zice, că dacă vei merge acasă au să creadă oamenii că te-ai bătut, dar pe mine au să mă ieie în bătaie de joc.

— N'ai rană?

— Or zice că am căpătat-o prăvălindu-mă cu carul.

— Ai dreptate, îi zisei eu. Şi tu te-ai purtat ca toţi ceilalţi. Las c'oiu pune eu un cuvânt pentru tine când o mai venì Doamna pe la noi.

Mă simţiam oarecum în drept a-i făgăduì mijlocirea mea

către Doamna, căci ea cu mine stătuse mai mult la vorbă, și numai mie dintre toți îmi dăduse două cruci. Apoi, mulțumit în suflet, mă acoperii cu plapoma, închisei ochii și mă prinsei să gândesc la duduca cea frumoasă.

A doua zi, când mă deșteptai, simții o mare bucurie văzând-o la căpătâiul meu. Insă acum nu erà îmbrăcată cu haine alese, ci aveà pe cap un tulpan alb sub care ochii ei cei negri cu gene lungi păreau și mai luminoși; aveà la piept o pestelcă [1]) albă cu semnul crucii roșii.

— Cum îți mai este, Andreiu?... mă întrebă ea cu glas dulce, pătrunzător.

— Mai bine, duducă, mai bine.

— Ia spune-mi, Andreiu, ce simțiai când erai în bătălie, fostu-ți-a frică sau nu?

— Apoi de! ce să spun?... Tocmai îndămână nu mi-a fost; dar am făcut și eu cruce și am mers înainte ca toți ceilalți, și dacă am avut zile am scăpat.

— Și nu ți-a venit nici odată prin gând să dai napoi?

— Da, unde se poate una ca asta, duducuță! Nu știi că-i scris în reglement că nu putem da înapoi decât atunci când se dă semnalul de retragere? Morți, copți, trebue să mergem înainte, așa-i pravila noastră.

Vedeam că vorbele mele îi făceau mulțumire, căci ochii ei s'aprindeau și mai viu. La vremea prânzului, ea îmi răcorià mâncarea și mi-o puneà dinainte. Uneori mă pipăià la braț ca să-mi vadă bătaia vinelor, altă dată îmi puneà mâna pe frunte să vadă dacă nu-mi arde capul.

Treceau iute ceasurile cu dânsa, căci erà veselă și harnică la treabă, gata să ne dea totdeauna ce doriam și așà de pricepută că par'că ne ghicià gândurile.

. . . . . .

— Andreiu, îmi zise doftorul, privindu-mă rece, ranele tale sunt aproape vindecate, nu mai este trebuință să mai stai în spital. Măria Sa Doamna m'a însărcinat să-ți dau această pungă cu parale ca să ai de cheltueală pe drum.

— Și când trebue să plec?

---

[1]) *Pestelcă* (mold.): șorț.

— Chiar acum.

— Dar este voie să-mi iau ziua bună dela cei cu care am stat într'o odaie ?

— Nu-i trebuinţă.

— Aş vrea să văd măcar pe Doncilă, zisei cu lacrimile în ochi.

— Doncilă doarme.

Aşà dar, nefiindu-mi iertat să mai stau acolo, mă îmbrăcai în uniforma mea de dorobanţ şi trist, mai trist decât în ziua în care plecasem de-acasă, părăsii acest loc de care mă legà inima mea.

Douăzeci de zile lungi şi obositoare mersei până la Floreşti, frământat între dorul de acasă şi dorul din dărăpt, dar când ajunsei la poarta ţarinei şi văzui de departe fumul dela ursoaica caselor noastre, când mă gândii la bătrânul tată rezemat în cârjă, la ogorul şi vitişoarele cari îşi aşteptau stăpânul, mi se lărgiră paşii într'atâta, încât mai, mai că alergam. Pe uliţele satului, care cum mă întâlnià se luà după mine şi când ajunsei acasă tot satul erà la uşa mea. Nu-mi este cu putinţă să spun bucuria tatei când mă văzù şi mă strânse în braţe : lacrimile curgeau pârae pe brazdele feţei lui ; de ce se uità la mine, de ce mai mult plângeà şi suspinà, par'că nu-şi credeà ochilor.

Apoi care din cotrò începù să-mi caute cu deamăruntul rănile, crucile, hainele cele bortite de gloanţe, şi să mă întrebe de întâmplările răsboiului prin care trecusem. Unii cu mâna la gură se minunau, alţii râdeau şi glumiau zicându-mi că iarba rea nu piere. Aghiuţă mă cercetà mereu dacă i-am adus un pistol ca să ştie cum e Turcul. Moş Toader a Paraschivei se uità cu ochii galeşi la mine par'că i-ar fi părut rău să n'a fost el în locul meu... când deodată auzii clopotul satului sunând !...

Fără să ştiu pentru ce, îmi simţii inima ghiaţă.

— Ce este ? întrebai eu.

— Nimic, răspunse Aghiuţă. Ia, biata Catrina merge la groapă. O boală năprasnică a fulgerat-o prin inimă acum douăzeci de zile, luându-i graiul şi vederile şi tocmai astăzi a voit Dumnezeu s'o ierte. S'a luptat mult cu moartea biata

Catrina, ştiind că ai să vii, dar nu i-a fost scris să te vadă. Tot satul o jăleşte, că a fost bună fată, sărmana !

— Bună fată, adause tata, clătinând din cap.

Iar eu am simţit atunci că un nour îmi trece pe dinaintea ochilor, şi sunetul cel de clopot m'a pătruns într'atâta că şi astăzi par'că-l aud !

I. L. CARAGIALE

1853—1912

Născut în 1853 în judeţul Prahova, a avut o copilărie şi tinereţe foarte zbuciumată. Ca învăţătură sistematică, a făcut numai clasele primare şi 4 clase la gimnaziul din Ploeşti, iar ce ştiă a învăţat singur.

S'a făcut cunoscut prin comediile sale publicate în «Convorbiri literare».

Ion L. Caragiale

A fost funcţionar în diferite administraţii, a fost Director al teatrelor (1888) şi câtva timp comerciant. In vremea din urmă se stabilise la Berlin, unde a şi murit în anul 1912.

* *

Caragiale a debutat ca autor dramatic. Prin comediile sale el a voit să arate cum se oglindesc unele idei politice sau sociale în unele minţi cu o învăţătură prea superficială şi cum se aplică mecanismul vieţii noastre constituţionale de unii oameni lipsiţi cu totul de cultură morală, cari nu pricep sau falşifică lucrurile. «In acest caleidoscop de figuri, înlănţuite în vorbele şi faptele lor spreefecte de scenă, cu multă cunoştinţă a artei dramatice, Caragiale — zice d. Maiorescu — ne arată realitatea în partea ei comică... Lăsând la o parte întrebările de o ordine secundară, dacă de exemplu unele situaţii şi expresii nu sunt exagerate din punct de vedere al chiar realităţii ce vor să reproducă, dacă în unele piese nu este un fel de monotonie a figurilor înfăţişate sau cel puţin a modului înfăţişării lor, *o lipsă*

aproape desăvârșită a părților mai bune ale naturii omenești etc., putem constată și recunoaște meritul necontestabil al autorului în scoaterea și înfățișarea plină de spirit a tipurilor și situațiilor din miezul unei părți a vieții noastre sociale fără imitare sau împrumutare din literaturi streine».

Comediile sale sunt: *Conul Leonida față cu reacțiunea*, *Scrisoarea pierduta* (reprez. în 1884), *O noapte furtunoasă* (1880); pe lângă acestea o farsă, *D'ale carnavalului* (reprezintată în 1885 și fluerată la prima ei reprezintație).

După ce a mai dat teatrului o dramă, *Năpasta* (1890), a început a scrie nuvele, unele psichologice, ca *Făclia de Paști* (1892), altele satirice, altele fantastice.

Aceste nuvele au fost în genere bine primite de public și judecate foarte favorabil de unii critici. Iată ce zice D. Ollănescu-Ascanio într'un raport adresat Academiei:

«Scrise cu o veselă dar mușcătoare ironie, ele dau o vie și caracteristică întrupare ființelor ce se mișcă într'însele și crestează în trăsături rămâietoare moravurile și slăbiciunile lor prinse în acele trăite clipe.

«Cu darul său minunat de observație, autorul pătrunde lesne în intimitatea personagiilor sale, le descoperă părțile stângace sau mucalite și ni le prezintă apoi așà cum îi apar, în cadrul realității, cu portul, cu graiul, cu apucăturile, cu înclinările lor sufletești. Lucrarea este un important studiu de năravuri, care învălue într'o binefăcătoare veselie amărăciunea criticei și loviturile satirei».

Desigur, nuvelele lui Caragiale ne arată că el este un artist desăvârșit în povestire, că are o varietate de procedeuri originale și că prin stilul lui care îngrijește de cele mai mici detalii, reușește să impresioneze chiar prin subiecte cari sunt prin ele însele lipsite de vreun interes — cum este schița «Petițiune». Pe de altă parte însă este de regretat că lipsește curățenia morală în cele mai multe din ele, astfel că citirea lor nu e de loc educativă.

Partea cea mai mare a nuvelelor s'au publicat sub titlul de *Momente* în 1901 (Ed. nouă Buc. 1908); iar în 1910 a reunit ultimele sale lucrări sub titlul de *Schițe nouă*.

CONUL LEONIDA FAȚĂ CU REACȚIUNEA

Piesa aceasta s'a publicat pentru prima dată în «Convorbiri literare» 1 Fevr. 1880. Ea are două persoane principale: *Conul Leonida*, pensionar,—60 de ani și *Coana Efimița*, consoarta lui,—56 de ani. Scenele se petrec în București la Leonida. Teatrul înfățișează o odaie modestă la mahalà. In fund, la dreapta, o ușă; la stânga o fereastră. De-o parte și de alta a scenei câte un pat de culcare. In mijlocul odăii o masă, împrejurul căreia sunt așezate scaune de paie. Pe masă o lampă cu gaz, pe globul lămpii un *abajur* cusut pe canavà. In planul întâiu la stânga, o sobă cu ușa deschisă și cu câțiva tăciuni pâlpâind. Leonida e în halat, în papuci și cu scufia de noapte în cap, Efimița în camizol, fustă de flanelă roșie și legată la cap cu talpan alb. Amândoi șed de vorbă la masă.

SCENA I.

Leonida. Așà, cum îți spusei, mă scol într'o dimineață, și știi obiceiul meu, puiu mâna 'ntâiu și întâiu pe «Aurora de-

mocratică», să văz cum mai merge ţara. O deschiz... şi ce citesc? Uite, ţin minte ca acuma: «$^{11}/_{23}$ Făurar... A căzut tirania! Vivat republica!»

Efimiţa. Auzi colo!

Leonida. Răposata dumneaei, — nevastă-mea a dintâiu — nu se sculase încă. Sar jos din pat şi-i strig: «Scoală, cucoană, şi te bucură, că eşti şi dumneata mumă din popor; scoală, c'a venit libertatea la putere».

Efimiţa. (afirmativ). Ei!

Leonida. Când aude de libertate, sare şi dumneaei răposata din pat... că erà republicană! zic: găteşte-te de grab, Miţule, şi... hai şi noi pe la rivuluţie. Ne îmbrăcăm, domnule, frumos, şi o luăm repede pe jos pân' la teatru. (Cu gravitate). Ei când am văzut... ştii că eu nu intru la ideie cu una, cu două...

Efimiţa. Ţi-ai găsit... dumneata nu eşti d'ăia. Ehei, ca dumneata, bobocule, mai rar cineva.

Leonida. Ori să zici, nu ştiu cum, că adicătele acù unde eşti tu republican, ţii parte naţiunii...

Efimiţa. Aş!

Leonida. Dar, când am văzut, am zis şi eu: să te ferească Dumnezeu de furia poporului!... Ce să vezi, domnule? steaguri, muzici, chiote, tămbălău, lucru mare şi lume, lume... de-ţi venià ameţeală, nu altceva.

Efimiţa. Bine că n'am fost în Bucureşti pe vremea aea! cum sunt eu nevricoasă, Doamne-fereşte! păţiam alte alea...

Leonida. Ba nu zi asta; puteai trage un ce profit. (Schimbând tonul). Ei, cât gândeşti c'a ţinut toiul rivuluţiei?

Efimiţa. Până seara.

Leonida. (zâmbind de aşà naivitate, apoi cu seriozitate). Trei săptămâni de zile, domnule.

Efimiţa (minunându-se). Nu mă 'nebunì, soro!

Leonida. Ce te gândeşti dumneata, că a fost aşà un bagadel lucru? Fă-ţi ideie: dacă chiar Galibardi, deacolo, de unde este el, a scris atunci o scrisoare către naţiunea română.

Efimiţa. (cu interes). Zău?

Leonida. Mai e vorbă?

Efimiţa. Adică cum?

Leonida. Vezi dumneata, i-a plăcut şi lui cum am adus

noi lucrul cu un sul subțire ca să dăm exemplu Europei, și s'a crezut omul dator, ca un ce de politică, pentru ca să ne firitisească...

Efimița. (curioasă). Da..., ce spuneà în scrisoare?

Leonida. (cu importanță). Patru vorbe, numai patru, da vorbe, ce-i drept! Uite, țiu minte ca acuma: Bravos națiune! Halal să-ți fie! Să trăească Republica! Vivat Principatele-Unite! și jos iscălit în original «Galibardi».

Efimița. (satisfăcută). Apoi, atunci dacă-i așà, a vorbit destul de frumos omul!

Leonida. Hehei! unul e Galibardi: om, odată și jumătate! (cu mândrie și siguranță). Ei! giantă latină, domnule, n'ai ce-i mai zice. De ce a băgat el în răcori, gândești, pe toți împărații și pe Papa dela Roma?

Efimița. (mirată). Și pe Papa dela Roma? Auzi, soro?

Leonida. Ba încă ce! i-a tras un tighel, de i-a plăcut și lui. Ce-a zis Papa — iezuit, aminteri nu-i prost! — când a văzut că n'o scoate la căpătâiu cu el?... «Mă nene, asta nu-i glumă; cu àsta, cum văz eu, nu merge ca de, cu fitecine; ia mai bine să mă iau eu cu politica pe lângă el, să mi-l fac cumătru». Și de colea până colea, tura vura, c'o fi tunsă, c'o fi rasă, l-a pus pe Galibardi de i-a botezat un copil.

Efimița. (cu ironie). Și-a cunoscut omul nașul!

Leonida. Vezi bine!... Acù ia spune, cam câți oameni te bate gândul ca să aibă Galibardi!

Efimița. Sumedenie!

Leonida. O mie, domnule, numa o mie.

Efimița. Ei! fugi că mor! și adică numa cu o mie să...

Leonida. (întrerupând-o). Da, da' întreabă-mă să-ți spun ce fel de oameni sunt?

Efimița. Ceva unul și unul.

Leonida. Ăi mai prima, domnule, aleși pe sprânceană, care mai de care, dă cu pușca 'n Dumnezeu; volintiri, mă rog: azi aici, mâine 'n Focșani, ce-am avut și ce-am pierdut!

Efimița. Ei! așà da.

Leonida. Și toți se 'nchină la el ca la Hristos; de hatârul lui, sunt în stare, trei zile d'a-rândul, să nu mănânce și să nu bea, dacă n'or aveà ce.

Efimița. Ce spui, soro?

Leonida. Ce-ţi spuiu eu, şi câte şi mai câte altele şi mai şi.

Efimiţa. Bravos! (O mică pauză şi căscături de amândouă părţile).

Leonida. Trebue să fie târziu, Miţule; ne culcăm?

Efimiţa. (se scoală şi se uită la ceas). Douspce trecute, bobocule.

Leonida (sculându-se şi el şi mergând spre patul din stânga). Vezi dumneata cum trece vremea cu vorba...

Efimiţa (dregându-şi patul). Ei! cum le spui dumneata, să tot stai s'asculţi; ca dumneata, bobocule, mai rar cineva.

Leonida (la pat şi intrând sub plapumă). Miţo, ai zis matale fetei să vie mâine mai de dimineaţă, ca să facă focul?

Efimiţa (stingând lampa). Da. (Se 'nchină şi se aşează în pat la dreapta. Odaia rămâne luminată numai de flacăra tăciunilor din sobă).

Leonida (după ce s'a învârtit în pat până să-şi facă culcuşul, cu satisfacţie). A; aaşa! (Un moment pauză, în timp ce fiecare se aşează în aşternutul său).

Efimiţa (din aşternut). Şi zi aşà cu Garibaldi, ai?

Leonida (asemenea). Aşà zău!... Ei! mai dă-mi încă unul ca el şi până mâine seară, — nu-mi trebue mai mult, — să-ţi fac republică... (cu regret). Da nu e! Da o să-mi zici că cu încetul se face oţetul, ori că mai rabdă, că n'a intrat zilele 'n sac. (Cu tărie). D'apoi bine, frate, până când tot rabdă azi, rabdă mâine? că nu mai merge, domnule, s'a săturat poporul de tiranie, trebue republică!

Efimiţa. Adică, zău bobocule, de! eu cu mintea ca de femeie, pardon să te 'ntreb şi eu un lucru: ce procopseală ar fi şi cu republica?

Leonida (minunat de-aşà întrebare). Ei! bravos! ş'asta-i bună! Cum ce procopseală? Vezi asta-i vorba: cap ai minte, ce-ţi mai trebue? Apoi închipueşte-ţi dumneata numai un condeiu, stăi să-ţi spuiu: mai întâiu şi 'ntâiu că, dacă e republică, nu mai plăteşte nimenea bir...

Efimiţa. Zău?

Leonida. Zău... Al doilea că fieştecare cetăţean ia câte o leafă bună pe lună, toţi într'o egalitate.

Efimiţa. Parol?

Leonida. Parol... Par egzamplu, eu...

Efimiţa. Pe lângă pensie?

Leonida. Vezi bine: pensia e başca, o am după legea a veche, e dreptul meu; mai ales când e republică, dreptul e sfânt: republica este garanţiunea tuturor drepturilor.

Efimița (cu toată aprobarea). Așà da.

Leonida. Și al treilea, că se face și lege de murături?

Efimița. Cum, lege de murături?

Leonida. Adicătele că nimeni să nu mai aibă drept să-și plătească datoriile [1]).

Efimița (crucindu-se de mirare). Maică Precistă, Doamne! apoi dacă-i așà, de ce nu se face mai curând republică, soro?

Leonida. Hei! te lasă reacționarii, domnule? Firește, nu le vine lor la socoteală să nu mai plătească nimenea bir! e aproape de mintea omului: de unde ar mai mâncà ei lefurile cu lingura?

Efimița. Așà e... da... (reflectând mai adânc) un lucru nu 'nțeleg eu.

Leonida. Ce lucru?

Efimița. Dacă n'o mai plătì niminea bir, soro, de unde or să aibă cetățenii leafă?

Leonida (în luptă cu somnul). Treaba Statului, domnule, el ce grijă are? pentru ce-l avem pe el? e datoria lui să 'ngrijească să aibă oamenii lefurile la vreme...

Efimița (lămurită). Așà da... vezi, mie nu-mi dădeà în gând. (După o pauză de reflecție). Ce bine ar fi! unde dă Dumnezeu odată să o mai vedem ș'asta, republica! (Leonida începe să sforăe). Dormi, soro?... (Leonida sforăe 'nainte). A adormit.

SCENA III.

Leonida (sculându-se din somn spăimântat). Ai! ce e?

Efimița. Leonido! scoal' că-i foc, Leonido!

Leonida (speriat). Unde-i foc?

Efimița. Scoal' că-i revuluție, bătălie mare afară!

Leonida. Aș! vorbă să fie! Ce te pomenești vorbind, domnule?

Efimița. Bătălie la toartă, soro: pistoale, puști, tunuri, Leonido, țipete, chiote, lucru mare, de am sărit din somn!

Leonida (luând-o cu binișorul). Mițule, nu-i nimica; știi cum

[1]) E o schimbare și o înțelegere rea a termenului juridic *moratoriu.*

(Salve și chiote foarte apropiate).

Efimița. Iute, soro, pune mâna ! (Amândoi trag cearșafurile din paturi în mijlocul casei, golesc dulapul, scrinul, și fac două legături mari; apoi baricadează ușa cu paturile și cu mobilele).

Leonida (lucrând). Mergem la gară p'în dosul Cișmegiului, și plecăm până 'n ziuă cu trenul la Ploești... Acolo nu mai mi-e frică : sunt între ai mei ! republicani toți săracii ! Sgomot și mai aproape).

Efimița (îngrozită, oprindu-se din lucru și ascultând). Soro ! Soro ! auzi dumneata ? Zavragiii vin încoace !

Leonida (asemenea). Auz... (tremură). Și cum sunt eu deochiat, drept acilea vin, să ne dărâme casa.

Efimița (îndoindu-se de genunchi și înnecându-se). Nu-mi mai spune, soro, că mor !

Leonida. Fă iute, iute ! (Sgomotul și mai aproape ; Leonida cade 'n genunchi).

Efimița. Soro, mor ! a intrat în ulița noastră...

Leonida. Stinge lampa ! (Cucoana suflă iute în lampă ; sgomotnl este sub ferestre. Amândoi sunt trăzniți, o pauză, sgomot și apoi câtevà bătăi în ușa d'afară).

Efimița (șoptind). Sunt la ușă.

Leonida (asemenea). Atât mi-a fost !... Nu te mișcà ! (Bătăile se repetă mai tare ; sgomotul s'a cam depărtat). Să ne ascundem în dulap....

Efimița. Să lăsăm calabalâcul și să sărim pe fereastră....

Leonida. Dar dacă or fi intrat în curte ? (Bătăile dela ușă se îndesesc cu nerăbdare ; sgomotul se depărtează mereu).

Un glas de femeie (d'afară). Dar asta ? comèdie !

Efimița (cu uimire, plecându-se spre ușă s'asculte). Ai ?

Leonida (oprind-o). St ! nu te mișcà ! (Pumni tari în ușă ; sgomotul și mai departe).

Glasul (d'afară). Ei ! Doamne ! (strigând). Coniță !

Efimița (uimită). E slujnica, Leonido, Safta. (Chiotele și împușcăturile d'abià se mai aud foarte depărtate).

Leonida. St ! par'că s'a mai depărtat zavera ! (Bătăi desperate în ușă).

Glasul (d'afară). Deschide, cocoană, să fac focul. (O pauză. Leonida și Efimița ascultă uimiți, neștiind ce să crează). Vai de mine ! nu-i bună asta ! a pățit boierii ceva !

Efimița. E Safta... (Vrea să meargă la ușă).

Leonida (oprind-o). St ! nu deschide odată cu capul !

Efimița (ne mai putând răbdà și smucindu-se). Trebue să deschiz, soro, că 'ncepe dobitoaca să țipe și-i mai rău ; ne dă de gol la zavragii. (Bătăi din toate puterile în ușă).

Leonida (comprimându-și inima și cu un ton de supremă rezignare) Deschide !

Efimița (mergând în vârful degetelor la ușă, întreabă cu gura jumătate). Cine e ?

Glasul (d'afară). Eu, cocoană, am venit să fac focul.

Efimița (stă un minut la îndoeală, apoi se hotărăște și, dând în lături baricada, deschide și cu glasul alterat). Haide, intră. (In odaie întuneric. Coana Efimița ține piept Saftei la ușă).

SCENA V.

Efimița (mișcată, cu tonul misterios). Ce-i afară, Safto ?

Safta (care a intrat cu un braț de lemne). Bine, cocoană, ce să fie ! Da până acuma n'am putut închide ochii : toată noaptea a fost masă mare la băcanu' din colț ; acù d'abià s'a spart cheful. Adineaori a trecut p'aici vre-o câți-va, se duceau acasă pe două cărări ; erà și Nae Ipingescu, ipistatul, beat frânt ; chiuià și trăgeà la pistoale... obiceiu mitocănesc.

Leonida (nedomerit). Ce obiceiu ?

Safta. Știi, a făcut oamenii chef, c'aseară a fost lăsata secului.

Efimița (înseninându-se și prinzând llmbă, către Leonida cu umor). A fost lăsata, secule !

Leonida (îmbărbătat). Ei vezi ? (Plin de triumful teoriei). Tot vorba mea, domnule ! Omul bunioară de par egzamplu, dintr'un nu-știu-ce ori cevà, cum e nevricos, de curiozitate, intră la o ideie ; a intrat la o ideie ; fandacsia e gata ; ei ! și după aea, din fandacsie cade în ipohondrie. (Către cocoană). Văzuși ?

Efimița (cu chef). Ei ! soro ! par'că ziceai că nu e voie dela poliție să se dea cu pistoale în oraș ?

Leonida (sigur). Apoi bine, nu vezi dumneata că aici a fost chiar poliția în persoană...

Efimița. Ei, bobocule, apoi cum le știi dumneata toate, mai rar cinevà ! (Aprinde lampa. Amândoi sunt foarte veseli. Safta rămâne încremenită văzând răsturnarea odăii). (Cortina).

VIZITĂ...

M'am dus la Sf. Ion să fac o vizită doamnei Maria Popescu, o veche prietină, ca s'o felicit pentru onomastica unicului său fiu, Ionel Popescu, un copilaș foarte drăguț de vre'o opt anișori. N'am voit să merg cu mâna goală și i-am dus băiețelului o minge foarte mare de cauciuc și foarte elastică. Atențiunea mea a făcut mare plăcere amicei mele și mai ales copilului, pe care l-am găsit îmbrăcat ca maior de roșiori în uniformă de mare ținută. După formalitățile de rigoare, am început să convorbim despre vreme, despre sorții agriculturii, —d. Popescu tatăl este mare agricultor, — despre criză, șcl. Am observat doamnei Popescu că în anul acesta nu se prea vede la plimbare, la teatru, la petreceri... Doamna mi-a răspuns că dela o vreme i se urăște chiar unei femei cu petrecerile, mai ales când are copii.

— Să-ți spun drept, cât erà Ionel mititel, mai mergeà; acù, decând s'a făcut băiat mare, trebue să mă ocup eu de el; trebue să-i fac educația. Și nu știți d-v. bărbații cât timp îi ia unei femei educația unui copil, mai ales când mama nu vrea să-l lase fără educație!

Pe când doamna Popescu îmi expune părerile ei sănătoase în privința educației copiilor, auzim dintr'o odaie de alături o voce răgușită de femeie bătrână :

— Uite, coniță, Ionel nu s'astâmpără !

— Ionel ! strigă madam Popescu; Ionel! vin la mama!

Apoi, către mine încet :

— Nu știi ce strengar se face... și deștept...

Dar vocea de dincolo adaogă :

— Coniță! uite Ionel! vrea să-mi răstoarne mașina!... Astâmpără-te, că te arzi!

— Ionel! strigă iar madam Popescu; Ionel! vin la mama!

— Sări, coniță: varsă spirtul! s'aprinde!

— Ionel! strigă iar mama, și se scoală repede să meargă după el. Dar pe când vrea să iasă pe ușă, apare micul maior de roșiori cu sabia scoasă și-i oprește trecerea, luând o poză foarte marțială. Mama ia pe maiorul în brațe și-l sărută...

— Nu ți-am spus să nu te mai apropii de mașină când face cafeà, că dacă te-aprinzi, moare mama! Vrei să moară mama!

— Dar, întrerup eu, pentru cine ați poruncit cafeà, madam Popescu?

— Pentru dumneata.

— Da'dece vă mai supărați?

— Da'ce supărare!

Madam Popescu mai sărută odată dulce pe maiorașul, îl scuipă, să nu-l deoache, și-l lasă jos. El a pus sabia în teacă, salută milităreste și merge într'un colț al salonului unde, pe două mese, pe canapeà, pe foteluri și pe jos, stau grămădite fel de fel de jucării. Dintre toate, maiorul alege o trâmbiță și o tobă. Atârnă toba de gât, sue pe un superb cal vânăt rotat, pune trâmbița la gură și, legănându-se călare, începe să bată toba cu o mână și să sufle în trâmbiță. Madam Popescu îmi spune ceva; eu nu aud nimica, îi răspund totuși că nu cred să mai ție mult gerul așà de aspru; ea nu aude nimica.

— Ionel! Ionel!! Ionel!!! Du-te dincolo, mamă; spargi urechile dumnealui! Nu e frumos, când sunt musafiri!

Iar eu, profitând de un moment când trâmbița și toba tac, adaog:

— Și pe urmă, d-ta ești roșior, în cavalerie.

— Maior, strigă mândrul militar.

— Tocmai! zic eu. La cavalerie nu e tobă; și maiorul nu cântă cu trâmbița; cu trâmbița cântă numai gradele inferioare; maiorul comandă și merge în fruntea soldaților cu sabia scoasă.

Explicația mea prinde bine. Maiorul descalică, scoate de

după gât toba, pe care o trânteşte cât colo; asemenea şi trâmbiţa. Apoi începe să comande:

— Inainte! marş!

Şi cu sabia scoasă, începe să atace strașnic tot ce întâlneşte în cale. In momentul acesta, jupâneasa cea răguşită intră cu tava aducând dulceaţă şi cafele. Cum o vede, maiorul se opreşte o clipă, ca şi cum ar vrea să se reculeagă fiind surprins de inamic. Clipa însă de reculegere trece ca o clipă, şi maiorul dând un răcnet suprem de asalt, se repede asupra inamicului. Inamicul dă un ţipăt de desperare.

— Ţine-l, coniţă, că mă dă jos cu tava!

Madam Popescu se repede să taie drumul maiorului, care în furia atacului, nu mai vede nimic înaintea lui. Jupâneasa este salvată; dar madam Popescu, deoarece a avut imprudenţa să iasă din neutralitate şi să intervie în războiu, primeşte în obraz, dedesubtul ochiului drept o puternică lovitură de spadă.

— Vezi? vezi, dacă faci nebunii? erà să-mi scoţi ochiul... Ţi-ar fi plăcut să mă omori? Sărută-mă, să-mi treacă şi să te iert!

Maiorul sare de gâtul mamei şi o sărută... Mamei îi trece; iar eu, după ce am luat dulceaţa, mă pregătesc să sorb din cafeà....

— Nu vă supără fumul de tutun? întreb eu pe madam Popescu.

— Vai de mine! la noi se fumează... Bărbatu-meu fumează... şi... dumnealui... mi se pare că-i cam place.

Şi zicând «dumnealui», mama mi-arată râzând pe domnul maior.

— A! zic eu, şi dumnealui?

— Da, da, dumnealui! să-l vezi ce caraghios e cu ţigara în gură, să te prăpădeşti de râs... ca un om mare...

— A! asta nu e bine, domnule maior, zic eu; tutunul este o otravă...

— Da, tu de ce tragi? mă întrerupe maiorul, lucrând cu lingura în cheseaua de dulceaţă...

— Ajunge, Ionel! destulă dulceaţă, mamă! iar te-apucă stomàcul...

Maiorul ascultă, dupăce mai ia încă vre-o trei-patru linguriţe; apoi iese cu cheseaua în vestibul.

— Unde te duci? întreabă mama.

— Viu acù! răspunde Ionel.

După un moment, se întoarce cu cheseaua goală; o pune pe o masă, se apropie de mine, îmi ia de pe mescioară tabacherea cu ţigarete regale, scoate una, o pune în gură, şi mă salută milităreşte, ca orice soldat care cere unui ţivil să-i împrumute foc. Eu nu ştiu ce trebue să fac. Mama, râzând, îmi face cu ochiul şi mă îndeamnă să servesc pe domnul maior. Intind ţigareta mea, militarul o aprinde pe a lui şi, fumând, ca orice militar, se plimbă foarte grav de colo până colo. Eu nu-l pot admirà în destul, pe când mama îl scuipă, să nu-l deoache, şi îmi zice:

— Scuipă-l, să nu mi-l deochi!

Maiorul şi-a fumat ţigareta până la carton. Apoi se repede la mingea pe care i-am adus-o eu şi începe s'o trânteascà. Mingea sare până la policandrul din tavanul salonului, unde turbură grozav liniştea ciucurilor de cristal.

— Ionel! astâmpără-te, mamă! Ai să spargi ceva... Vrei să mă superi? vrei să moară mama?

Dar maiorul s'a 'ndârjit asupra ghiulelei săltătoare, care i-a scăpat din mână: o trânteşte cu mult necaz de parchet. Eu aduc spre gură ceaşca, dar, vorba francezului, *entre la coupe et les lèvres...* mingea îmi sboară din mână ceaşca, opărindu-mă cu cafeaua, care se varsă pe pantalonii mei de vizită, coloarea oului de raţă.

— Ai văzut ce-ai făcut?... Nu ţi-am spus să te-astâmperi... Vezi? ai supărat pe domnul!... Aldată n'o să-ţi mai aducă nici-o jucărie!

Apoi, întorcându-se către mine, cu multă bunătate:

— Nu e nimic! iese... Cafeaua nu pătează! iese cu niţică apă caldă!

Dar n'apucă să termine, şi odată o văd schimbându-se la faţă ca de o adâncă groază. Apoi dă un ţipăt şi, ridicându-se de pe scaun:

— Ionel! mamă! ce ai?

Mă întorc şi văz pe maiorul, alb ca varul, cu ochii per-

duți și cu drăgălașa lui figură strâmbată. Mama se repede spre el, dar până să facă un pas, maiorul cade lat.

— Vai de mine! țipă mama. E rău copilului!... Ajutor! moare copilul!

Ridic pe maiorul, îi descheiu repede mondirul la gât și la piept.

— Nu-i nimic! zic eu! Apă rece!

Îl stropesc bine, pe când mama pierdută își smulge părul.

— Vezi, domnule maior? îl întreb eu după ce își mai vine în fire; vezi? Nu ți-am spus eu că tutunul nu e lucru bun. Aldată să nu mai fumezi!

Am lăsat pe madam Popescu liniștită cu scumpul ei maior afară din orice stare alarmantă, și am ieșit. Mi-am pus șoșonii și paltonul și am plecat. Când am ajuns acasă, am înțeles dece maiorul ieșise un moment cu cheseaua în vestibul: ca să-mi toarne dulceață în șoșoni.

ALEXANDRU VLAHUȚA

Născut în județul Tutova în 1858, Vlahuță a studiat la Bârlad și la Iași. A fost câtăva vreme advocat la Târgoviște, dar curând s'a stabilit în București ca profesor. Acì a început a publică poezii prin reviste și curând s'a făcut cunoscut. A colaborat la «Convorbiri literare» și cu deosebire la «Revista Nouă» a lui Hașdeu.

A întemeiat și condus revista «Viața» cu dr. Urechiă și mai târziu «Semănătorul» cu G. Coșbuc (1902). In timpul din urmă, a stat în genere retras din luptele literare, ocupat cu funcțiunea sa din administrația Casei școalelor și cu scrierile sale asupra istoriei și geografiei țării.

Alexandru Vlahuță

Primul său volum de *Poezii* a apărut în 1887. (Ed. 2-a Socec 1892 ; Ed. 3-a Steinberg 1894). Incepându-și activitatea literară ca elev al lui Eminescu, pentru care a păstrat totdeauna un cult, el s'a emancipat încet, încet de model. Această emancipare a explicat-o și teoretic într'o conferință ținută la Ateneul din București în 1892 asupra curentului eminescian în literatura noastră și apoi a înfățișat-o într'o formă plastică în poezia «Unde ne sunt visătorii ?», din care se vede că el consideră ca o datorie pentru poeții tineri de a căutà drumuri nouă și a părăsì pe cele bătute. Poeziile sale nu prezintă concepțiuni mărețe ca ale lui Eminescu, dar prin analize amănunțite caută să pătrunză tainele sufletului omenesc.

A publicat un al doilea volum de poezii, *Iubire* (1896), și a dat la lumină un roman, *Dan* (1894), și apoi o sumă de nuvele și cronici.

Prima colecție de *nuvele* a apărut în Buc. 1886; reproduse în Bibl. pentru toți No. 316, 319. Alte nuvele: *Icoane șterse*, Buc. 1893; *In vâltoare*, 1896, ed. 2-a 1901; *Clipe de liniște*, Buc. 1899. Cronici și articole critice: *Din goana vieței*, 1892; idem Bibl. p. toți No. 51, 57, 59; *Un an de luptă*, 1895.

Ediții complete ale poeziilor: Socec, 1899; Socec, 1904; Minerva, 1909.

Iată cum caracterizează d. Naum, într'un raport academic, cele dintâi lucrări ale lui Vlahuță.

«La publicarea celor dintâi poezii ale d-lui Vlahuță critica nepărtinitoare și sinceră i-a însemnat uu loc distins în rândul versuitorilor cari s'au ivit dela Eminescu încoace, iar detractorii săi au mers până a face din el un imitator direct al poetului Epigonilor.

«Elementul dramatic domnește în toate nuvelele sale. Stilul este limpede și curat, cetirea se face ușor; delicate analize sufletești țes adese dramele sale».

In a doua parte a activității sale a produs puține poezii, dar acum a descris frumusețile țării în *România pitorească* (1901) și faptele mai însemnate din istoria patriei în *Din trecutul nostru* (1908). Apoi a consacrat un mare studiu pictorului *Grigorescu* (1910), pe care l-a iubit și l-a admirat ca pe artistul desăvârșit al naturii și țării române. In ultimii ani a mai publicat două volume: *La gura sobei*, 1911 (polemici și critici); *Dreptate*, 1914 (nuvele).

Deși legat de curentul «Convorbirilor literare» prin influența ce exercită asupră-i Eminescu, Vlahuță se depărtă cu vremea cu totul de această revistă și mai târziu se alipì curentului celui nou care se desemnează cu Delavrancea și ia loc astfel, împreună cu acesta și cu Coșbuc, între întemeietorii unei școale literare care are ca punct central dragostea de țară și în special de viața țărănească.

CUGETĂRI

Vâslaș, ce-aleargă, împins în zare
De oarba sete a fericirii,
Pe câmp de ape fără cărare,
Omul e pururi prad'amăgirii;

Căci scris e dorul să și-l agațe
Numai de umbre și de năluce,
Ce'n a lui veșnic întinse brațe
Zadarnic cearcă să le apuce.

Şi când vieaţa abia i-o rază,
Atât de slabă şi trecătoare,
Când ştie bine că 'naintează
În spre-a peirei de veci vâltoare, —

De ce vâsleşte şi se răpede,
Cu-atâta pripă şi nerăbdare,
Dup'o nălucă de foc, ce-o vede
Fugind în noapte-i, din zare 'n zare?

. . . . . .

Asta-i ascunsa firii dorinţă,
Ce 'n spre repaus veşnic o 'mpinge:
Ori-ce lumină i-o suferinţă;
Scăpare-i noaptea 'n care se stinge.

Tremurătoare, vieaţa bate,
C'o frică oarbă şi ne'nţeleasă,
La poarta păcii neturburate,
Din care omul n'a vrut să iasă;

Căci chinul vieţii cine l-ar cere,
Ce stea de sine-şi s'ar mai aprinde,
Când ar ştî bine că-i o durere
Din întuneric a se desprinde!

— Unde mă duceţi, visuri deşarte?
De ce, luceafăr, te-afunzi în zare,
Mă laşi în urmă-ţi tot mai departe,
Pe câmp de ape — fără cărare?

Unde's acele limanuri sfinte,
Chinul amarnic să mi-l omoare?...
Mai înainte! — Mai înainte!
Îi şoptesc glasuri amăgitoare;

Și omul trece pe 'ntinsa mare
Cu valuri răpezi și ape-adânci,
Călător, veșnic în nerăbdare,
Impins de vânturi, lovit de stânci.

Târziu, când simte că e aproape
Clipa în care valul, sub dânsul,
Să se desfacă și să-l îngroape, —
Se uită'n urmă, și-l umple plânsul;

Căci tot trecutu-i pare-o comoară
De fericire, rămasă'n drum.
Pân' și durerea-i de-odinioară,
Plină de farmec o vede-acum.

Și nu se 'ndură să se despartă
De-atâtea visuri, — veștede foi,
Ci 'n năzuința-i oarbă, deșartă,
Dă să-și întoarcă barca 'napoi...

(Copil ce umblă s'adune stele
De pe oglinda blândelor ape)
Dar cad trudite brațele-i grele,
Cârmă și vâsle lăsând să-i scape;

Gându-i adoarme în nemișcare,
Ochii s'acopăr, stânși, sub pleoape, —
A neființii eternă mare
Valu-și desface ca să-l îngroape;

Căci, rupți din valu-i, s'asvârl în soare
Nenumărații stropi de viață,
Și 'n al ei haos recad, când moare
Clipa, de care, lacomi s'agață.

IN PADURE

Face parte din prima grupă de poezii, publicată în volumul din 1887.

Cum m'adânceşte 'n visuri lăuntrul tău feeric,
Şi cât îmi pari de sfântă!... Tu mă uimeşti, pădure,
Când pe sub bolţi tăcute şi pline de 'ntuneric,
Las paşii să mă poarte şi gândul să mă fure...
Cum m'adânceşte 'n visuri lăuntrul tău feeric....

Când mă adormi de farmec, în pacea umbrei tale,
Ce dulci vedenii, tainic sub ochi mi se strecoară...
Se 'ntorc morţii din groapă şi vremile din cale
Şi iar mă simt copilul nebun de-odinioară,
Când mă adormi de farmec, în pacea umbrei tale.

Căci peste-a mele chinuri uitarea se aşterne.
Din vremi re'nvie basmul şi-mi torn palate iarăş
Din aurul luminii, ce printre crengi se cerne...
Veniţi, crai din poveste, ne-om prinde iar tovarăşi,
Căci peste-a mele chinuri uitarea se aşterne!

Departe de-ale lumii dureri neîntrerupte,
Cătă-vom Cosinzene, ascunse prin palate;
Iar zmeii, pe la poduri, de-or sta cu noi să lupte,
I-om biruì şi 'n alte tărâmuri vom răsbate,
Departe de-ale lumii dureri neîntrerupte.

Incet... din fund de vremuri, un glas iubit mă chiamă.
Revino, cal năprasnic şi ştiutor de gânduri!
De dorul ce mă arde aprinde-te şi ia-mă,
Mai du-mă 'n sbor pe unde m'ai dus şi 'n alte rânduri...
Incet... din fund de vremuri un glas iubit mă chiamă...

Copaci bătrâni — amicii copilăriei mele,
Lăsaţi potop de frunze aicea să mă 'ngroape
In farmece de visuri şi 'n pulbere de stele,
Să dorm sub straja voastră, în veci de voi aproape,
Copaci bătrâni — amicii copilăriei mele!

UNDE NE SUNT VISĂTORII?

Această poezie s'a publicat ca anexă la conferința despre «Curentul Eminescu».

Nu știu, e melancolia secolului care moare,
Umbra care ne înecă la un asfințit de soare
Sau decepția, durerea luptelor de mai înainte,
Doliul ce se exală de pe-atâtea mari morminte,
Răspândindu-se 'n viață, ca o tristă moștenire,
Umple sufletele noastre de 'ntuneric și mâhnire
Și împrăștie în lume o misterioasă jale,
Parc'ar sta să bată ora stingerii universale.

Căci mă 'ntreb: ce sunt aceste vaiete nemângâiate,
Ce-i acest popor de spectri cu priviri întunecate,—
Chipuri palide de tineri osteniți pe nemuncite,
Triști poeți ce plâng și cântă suferinți închipuite,
Inimi lașe, abătute, făr' a fi luptat vr'o dată,
Și străine de-o simțire mai înaltă, mai curată!
Ce sunt brațele acestea slabe și tremurătoare?
Ce-s acești copii de ceară—fructe istovite 'n floare?

Și în bocetul atâtor suflete descurajate,
Când, bolnavi, suspină barzii pe-a lor lire discordate,
Și când toți, în cor funebru, înșirați la pragul muzii,
Își ard mintea ca să spună c'au pierdut orice iluzii,
Blestemând deșertul lumii ș'al vieții, în neștire,—
Când își scaldă toți în lacrămi visul lor de nemurire,—
Tu, artist, stăpânitorul unei limbi așà divine,
Ce-ai puteà să ne descoperi ca un făcător de bine
Orizonturi largi ș'atâtea frumuseți necunoscute,
Te mai simți atras s'aluneci pe aceleași căi bătute,
Să-ți adormi și tu talentul cu-al desgustului narcotic,
Ca în propria ta zonă să te-arăți străin, exotic?
Cum, când ești așà de tânăr, e o glorie a spune
C'ai îmbătrânit și sila de viață te răpune,
Că nimic pe lumea asta să te miște nu mai poate,
Că te-ai sbuciumat zadarnic și te-ai săturat de toate?

Ştii tu încă ce-i vieaţa? Ai avut tu când pătrunde
Nu problemele ei vaste, încâlcite şi profunde,
Dar un tremurat de suflet, licărirea... de-o clipă, —
Când atâtea-ţi schimbă vremea c'o bătaie de aripă
In vertiginosul haos de privelişti, ce te 'nşală
Sub imensa şi eterna armonie generală?

Eşti de-abia în pragul lumii. Ţi-i aşâ de sprinten gândul.
Câte n'ar şti el să prindă, în vieaţă aruncându-l!
Câte frumuseţi ascunse vi s'arată numai vouă,
Fericiţi poeţi: — natura, lumea pururea e nouă!
Pe sub ochii tăi tablouri lunecă strălucitoare,
Glasuri şi colori, şi forme tu le laşi să se strecoare,
Legănând a tale gânduri adormite, ca pe-o apă,
Când atâtea adevăruri nerostite încă-ţi scapă!
Ştiu. Am fost şi eu ca tine amăgit să cred că 'n artă
Pot să trec la nemurire cu revolta mea deşartă
Şi cu lacrimi stoarse 'n silă—nu mi-aş mai aduce-aminte—
Am bocit şi eu... nimicuri, ce-mi păreau atunci ca sfinte!...
Dar când m'am uitat în juru-mi ş'am văzut că e o boală
Şi că toţi începătorii, deabia scăpaţi din şcoală,
Ofiliţi în floarea vârstei de-un desgust molipsitor,
Işi zădărnicesc puterea, focul tinereţii lor,
Ca să legene 'n silabe, pe tiparele găsite,
Desperări de porunceală şi dureri închipuite,
Când am înţeles c'aceasta e o modă care soarbe
Seva tinereţii noastre, am zis gândurilor oarbe
Ce-şi rotiau peste morminte sborul lor de lilieci
Să s'abată, lăsând morţii în odihna lor de veci
Şi din florile vieţii să aleagă şi s'adune
In neperitorul fagur adevăr şi 'nţelepciune!
Câte nu-s de scris pe lume! Câte drame mişcătoare
Nu se pierd nepovestite în năprasnica vâltoare
A torentelor vieţii! Câţi eroi, lipsiţi de slavă,
Nu dispar în lupta asta nesfârşită şi grozavă!
Şi, sub vijelia soartei, câte inimi asuprite,
Câţi martiri, pe care vremea şi uitarea îi înghite!

Şi când lumea asta toată e o veşnică mişcare,
Unde cea mai mică forţă împlineşte o chemare,
Şi când vezi pe-ai tăi cum sufer, cum se sbuciumă şi luptă
In campania aceasta mare şi neîntreruptă,
Tu, departe de primejdii, razna ca un dezertor,
Să arunci celor ce-aşteaptă dela tine-un ajutor
Jalea şi descurajarea cântecului tău amar
Şi să-ţi cheltueşti puterea celui mai de seamă dar
Ca-să-i faci mai răi pe oameni şi mai sceptici şi mai trişti?
Asta vi-i chemarea sfântă de profeţi şi de artişti?...
Unde ni-s entuziaştii, visătorii, trubadurii,
Să ne cânte rostul lumii şi splendorile naturii?
Unde ni-s semănătorii generoaselor cuvinte,
Magii ocrotiţi de stele, mergătorii înainte,
Sub credinţele sfărmate şi sub pravilele şterse
Ingropând vechia durere, cu-al lor cântec să reverse
Peste inimile noastre mângâiere şi iubire,—
Şi cuvântul lor profetic, inspirata lor privire
Valurile de 'ntuneric despicându-le în două,
Splendidă 'naintea noastră să ne-arate-o lume nouă!

SĂMĂNĂTORUL

Păşeşte 'n ţarină sămănătorul
Şi 'n brazda neagră, umedă de rouă,
Aruncă 'ntr'un noroc vieaţa nouă,
Pe care va legà-o viitorul.

Sunând grăunţele pe bulgări plouă:
Speranţa, dragostea lui sfântă, dorul
De-a 'mbelşugà cu munca lui ogorul,
Le samănă cu mâinile-amândouă.

Trudește, făcătorule de bine,
Venì-vor, roiuri, alții după tine,
Și vor culege rodul — bogăție.

Tu fii soldatul jertfei mari, depline:
Ca dintr'un bob să odrăslească miea,
Cu sângele tău cald stropește gliea!

CUVÂNTUL..

Ca'n basme-i a cuvântului putere;
El lumi aevea-ți face din păreri,
Și chip etern din umbra care piere,
Și iarăși azi din ziua cea de ieri.

El poate morții din mormânt să-i cheme;
Sub vraja lui atotputernic ești,
Străbați în orice loc, în orice vreme,
Și mii de feluri de vieți trăești.

Te-atinge doar, și tu — o biată clipă
Ce tremură 'ntre două veșnicii —
Privești de sus a lumilor risipă,
Și toat'a lor deșertăciune-o știi.

Aprinde'n inimi ură, sau iubire, —
De moarte, de vieață-i dătător,
Și neamuri poate 'mpinge la peire,
Cum poate-aduce mântuirea lor.

* * *

Voi, căror vi s'a dat solia sfântă
De preoți ai acestei mari puteri,
Voi, în al căror suflet se frământă
Intunecate valuri de dureri

Şi gânduri de-un întreg popor gândite —
Nu duceţi minunatul vostru dar
Ofrandă mâinilor nelegiuite,
Ci, ca pe sfânta masă din altar

A 'mpărtăşirii taină prea curată,
Aşà cuvântul să vi-l pregătiţi —
Ca mii de inimi la un fel să bată,
Şi miilor de veacuri să vorbiţi.

UN SOL AL NEAMULUI

Administraţia Casei Şcoalelor voind a răspândi în publicul românesc cunoştinţa vieţii şi a operelor marelui pictor Grigorescu, a decis a publicà reproduceri după cele mai însemnate lucrări ale lui şi un studiu biografic. Această operă a fost încredinţată lui Vlahuţă. Ea a apărut în anul 1910. Reproducem aici introducerea scrierii.

Popoarele vorbesc rar. E un anume grad de căldură care lămureşte cugetarea lor şi-i dă glas. Şi atunci vorbesc tare — în auzul veacurilor. Ele îşi au, pentru aceasta, interpreţii şi împuterniciţii lor—crainicii gândului lor. Prin ei, marele suflet înfierbântat al mulţimii se desvăleşte ca jarul pământului prin gura vulcanilor. Aprins şi luminos în totdeauna — câte odată spăimântător.

Neamul nostru, din firea lui vorbeşte puţin. Strămoşii noştri — oameni de răsboiu — erau tăcuţi. Apoi şi fără asta, valurile grele prin cari am trecut, atâtea veacuri de griji, de sbucium, de luptă pe viaţă şi pe moarte, nu ne-au îngăduit reculegerea, concentrarea prisosului aceluia de puteri disponibile cari ard par'că de nerăbdare de a se descărcà, de a se turnà în formele trainice ale artei.

Mai ales pictura cere linişte şi siguranţă, îndestulare materială, zidiri spaţioase cu ferestre largi—o viaţă înfloritoare şi liberă, primitoare de acea înaltă aristocraţie sufletească, pe care arta ar putea-o numì aerul ei. Noi n'am avut nimic din toate acestea. Câte vijelii au trecut peste viaţa şi peste aşezările noastre, ar fi risipit fără de urmă, cum au şi risipit

atâtea, orice înfiripare de artă plastică ce-am fi putut şi noi porni. In multe din bisericile cari ne-au mai rămas de pe vremuri, se văd şi astăzi resturi de icoane arse, ziduri sparte de ghiulele, sfinţi cu ochii scoşi de sulițele Turcilor. Căci mai ales împotriva acestor vrăşmaşi ai tuturor creştinilor am luptat noi aici, neajutaţi de nimeni, atâta amar de vreme. Câmp de războiu ne-a fost ţara dela Mircea până la Mihaiu Viteazul. Pictorii noştri, artiştii noştri, toţi aleşii neamului nostru, au pierit în bătăliile cu Turcii. Deschideţi istoria, şi vedeţi ce eră aici la gurile Dunării, în veacul de aur al artei creştine!

Din aceeaş rasă de oameni mari au fost de sigur şi Ştefan al Moldovei, ca şi Leonardo da Vinci al Italiei. Şi în aceeaş vreme au strălucit, fiecare aducându-şi partea lui de bine pe lume.

Inaintea lui Dumnezeu, în adâncimile tainice ale destinelor omeneşti, cine ştie dacă nu e o legătură între paloşul dela Războeni şi penelul dela Florenţa!

Sufletul artist al poporului s'a destăinuit adesea în şoaptă de grije şi de dor pe minunatele cusături şi alesături ale ţărăncilor noastre, în măestria cu care îşi ciopliau voinicii ghioaga de luptă, plugul de arat şi fluerul de doinit, în felul cum ştiau toţi la ţară să-şi împodobească portul, casa şi viaţa lor. Ai zice că pe fiecare lucruşor mijeşte geana de lumină a unui răsărit care întârzie.

In ce fior am trăit noi, e de mirare că mai avem şi ce avem. Mă gândesc la cât sânge s'a vărsat pe bucăţica asta de pământ, şi pentru prima oară bag de seamă că în limba noastră instrumentul de ţesut se chiamă «războiu».

Cântece însă, cântece de vitejie şi de dor, avem cum nici un alt neam de pe pământ nu cred să mai fi avut vr'odată. E aproape singura artă ce ne-a rămas întreagă din zilele acelea. Binecuvântată mântuitoare doină, numai sufletul nostru te înţelege!

Sunt insule cari răsar deodată din valuri, în urma unei uriaşe sguduiri telurice. Aşà am ieşit noi în vază după marile sguduiri politice dela începutul veacului al nouăsprezecelea. Şi ca într'o tabără, când sună goarna deşteptării,—un freamăt şi un zor de pregătire a fost viaţa noastră dela un capăt

la altul al țării. Din această proaspătă înviorare de puteri, aproape sălbatice în izbucnirea lor, din acest clocot de viață frenetică, au răsărit eroii mântuirii noastre—oameni de aceia unici, aproape divini, a căror apariție în mijlocul unui popor înalță stâlpi de lumină în istoria universală și despre cari cu drept cuvânt se zice că n'au înaintași, nici urmași. Un astfel de om a fost pictorul Grigorescu.

Inainte de venirea lui—în afară de acea veche, amestecată și risipită pictură bisericească, la care nu se prea uitau cei cari mergeau să se închine, pe care foarte puțini știau s'o prețuească și din cari nimeni nu învață ce era de învățat—nici o cărare, nici un semn luminos nu se arătă sufletului artist care ar fi vrut să afle încotro e adevărul. Atingerea cu apusul așterneà doar o poleeală, o îngânare de artă și de cultură la suprafața vieții noastre. Și noi aveam nevoie de un glas care din adâncul acestei vieți să se ridice și despre această viață să ne vorbească. Un asemenea glas am avut în Grigorescu. Cum a vorbit el, în limba formelor și a colorilor, despre țară și despre neamul lui, a fost mai mult decât îndeplinirea unei chemări de artist. Un apărător înflăcărat, un sol neadormit al geniului nostru, în fața lumii care nu ne cunoșteà și în fața veacurilor viitoare, iată ce a fost omul acesta pentru noi. Ce-a fost pentru cealaltă lume, ce noutăți a spus el artei universale și cum le-a spus, și întru cât le-a spus în chip deosebit de ceilalți — aceasta se va lămuri deplin de către cei cari, uitându-se îndărăt, la lucrurile timpului nostru, vor puteà îmbrățișà cu o privire mai senină, în orice caz mai pregătită, vederea largă pe care o deschide ochiului o anume depărtare.

BARBU DELAVRANCEA

Barbu Ştefănescu (Delavrancea) s'a născut în 1858. A învăţat la liceul Sf. Sava, apoi a făcut studii literare şi istorice la Paris. A învăţat şi dreptul. Şi-a început cariera de publicist prin ziaristică. De tânăr s'a făcut cunoscut prin nuvelele sale, scrise într'o limbă ce se silia a o reproduce cât mai de aproape graiul poporului şi în special graiul din mahalalele Bucureştilor având şi subiecte luate din acelaş mediu. Foarte criticat la început, el s'a impus încet încet şi a devenit un nuvelist de frunte.

Răpit de ocupaţiunile politice, căci a fost deputat şi primar al Capitalei, şi de advocatură, el a părăsit pentru câtva timp literatura. In anii din urmă s'a întors însă la ea şi s'a manifestat printr'un gen nou de activitate, prin piese de teatru şi în special prin drame istorice.

In 1910 a fost ministru de lucrări publice.

* * *

Principalele sale lucrări sunt: *Sultănica*, colecţie de nuvele (1885); *Trubadurul*, idem (1887); *Paraziţii*, idem (1893); *Intre vis şi viaţă* (1893); *Hagi Tudose* (1903); apoi *Apus de soare* (1909); *Viforul* (1910) şi *Luceafărul* (1910) drame.

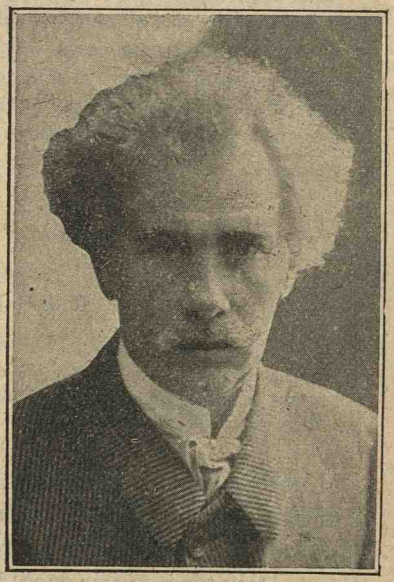

Barbu Delavrancea

Iată cum a fost apreciată activitatea sa de către unul din membrii Academiei, când în 1908 a fost ales membru corespondent.

«Un şir de nuvele interesante l-au făcut cunoscut publicului nostru şi au atras asupra sa luarea aminte a iubitorilor şi cunoscătorilor de literatură. Nuve-

lele sale se deosebesc nu numai prin bogata imaginație a autorului, dar și prin frumoasa limbă română și puritatea stilului în care au fost scrise. Dela început chiar autorul acestor scrieri s'a așezat în rândul întâiu al prozatorilor noștri, loc pe care nu l-a mai părăsit.

«Dar pe lângă talentul său de scriitor, ceeace distinge pe d. Delavrancea este elocuența sa. Cine i-a ascultat discursurile relative la literatura populară și în special la frumoasa poezie a poporului român, a fost fermecat de analiza fină, de pătrunderea spiritului și sufletului popular, de frumusețea formei, de bogăția comparațiilor și figurilor în care își exprimă admirația sa pentru producerea poporului nostru».

D. Maiorescu merge mai departe și-l numește: «cel mai strălucit orator al României contemporane».

Nu putem ști dacă discursurile lui Delavrancea vor avea puterea să treacă peste marginile vremii sale și să impresioneze și pe cei ce nu vor fi avut prilejul să-l asculte. Este sigur însă că nuvelele și piesele sale de teatru vor însemnà o epocă nouă în literatura română.

Nuvelele sale vădesc o imaginație puternică, un stil de și nu totdeauna precis, dar destul de clar și o limbă uimitor de bogată în cuvinte și construcții înadins luate din vorbirea populară spre a se potrivì cu mediul în care trăesc persoanele din cele mai multe povestiri.

Mai mare artist în stil s'a arătat el în teatru. Acì — dacă într'unele piese acțiunea propriu zisă și conflictul dramatic prezintă oarecari lipsuri și neîndemânări — limba românească dobândește un farmec deosebit, arhaismele sunt ascultate cu multă plăcere și unele caractere și momente au așà de mare putere a deșteptà simțimintele patriotice în cât vor fi totdeauna din acest punct de vedere, niște podoabe ale literaturii române.

HAGI TUDOSE

S'a publicat întâiaoară în «Revista Nouă» (1888). E povestea vieții unui sgârcit, una din cele mai isbutite lucrări ale autorului în care atinge uneori culmi tragice. Acì se reproduce o parte din cap. III și partea dela sfârșit.

Fum pe coșul Hagiului nu s'a pomenit. Poate viscolul să ridice nămeții până la strașini; pot apele să înghețe tun, Treaba lor. Hagiul nu vrea să știe daca crapă pietrile de gerul Bobotezei, nici dacă în Iulie turbează câinii de căldură. Iarna tremură, vara gâfâe.

In toată viața lui, de câte ori nepoată-sa care trăià aciolată pe lângă dânsul, îi pomenià ca, la Crăciun, să taie și ei un porc, ca tot creștinul, bătrânul răspundeà:

—Imi face rău, nepoată, s'auz cum guiță. Imi face rău, c'așà sunt eu, milos.

—Cumpără-l, nene, tăiat gata.

Dacă așà îl aduceà de cuvânt Leana, înghițind în sec cu gândul la șoriciu, bătrânul răspundeà liniștit:

—Un porc... carne multă! se strică, căci numai două guri suntem.

Venià Paștele.

—Să înroșim și noi ouă, îi ziceà Leana.

—Ce prostie! Ouă roșii? Nu e mai bine să le mâncăm proaspete? Ouă roșii, ouă ținute.

—Să roșim puținele.

—Dacă roșim puține, ardem focul de geaba, cumpărăm d'asurda băcanul. Cheltuealà zadarnică... Vremuri grele...

—Dar..... o ciosvârtă de miel....

—Miel? Ce fel de miel? Cum miel? Paștele prea e în vară; mielul miroase a oaie.

—Ce pustia de vară, nene Tudose, nu vezi că ploua și fulguește?

—Ei; fulguește, fulguește... tu nu vezi că nu ține? Unde ține? Cum cade, se topește. Eu mor de căldură. Uf! Uf!

—Și eu mor de frig.

—Mori de frig... crăpi! Așà te-am pomenit: lacomă și nemulțumitoare!

Leana tace și înghite în sec: e săracă și n'are pe nimeni. Tace, căci bătrânul, când se mânie, strigă, trântește ușile, ocolește cele două odăi, apoi se aruncă în patul de scânduri si se vaetă până la miezul nopții făcându-se că-și uità să-i dea și de pâine.

Până la optzeci de ani nu i s'a întâmplat nimic Hagiului; nu l-a durut un dinte măcar; i-au căzut toți de bătrânețe, pierzându-i pe unii în coajă, pe alții în miez de pâine.

Tocmai anul acesta căzù o iarnă grea. Trosniau pomii în grădină; pe geamurile Hagiului înflorise ghiața cu frunze mari și groase. De geaba se încercà nepoată-sa să facă ochiuri în geam. Rotunjià biata fată gura, suflà din toată inima: se croià câte un rotocol, dar se prindeà la loc.

—Suflă mai cu inimă, Leano, îi strigà Hangiul, cocoloșit într'un colț al patului.

—Suflu, nene Hagiule, suflu; dar mă taie frigul, şi mi-a îngheţat răsuflarea, îi răspundeà nepoată-sa, care tremurà c'o cergă în spinare; ar trebuì să-mi dai de lemne, că înlemnim până mâine.

—Cum? lemne acum? pe frigul ăsta? zise Hagiul necăjit. P'aşà frig, o cioaclă de lemne costă un galben, un galben!

Leana plecă bombănind în odaia d'alături; Hagiul rămase singur. Trist, întuneric şi frig. Vântul izbeşte în coşul casei, se repede rece ca ghiaţa pe gura sobei şi nu găseşte în vatra moartă nici scânteie de aprins, nici pic de cenuşe de risipit. Hagiul tremură şi morfoleşte un codru de pâine în gingii. Nişte fiori reci îi trec prin şira spinării; picioarele nu şi le mai simte din tălpi până la genunchi. I-au amorţit de frig şi de nemişcare. Când îşi atinge mâinile de nas, i se pare că a dat d'un ciubuc de ghiaţă.

Zăpada se aşterne şi se ridică până la geamuri. In toată mahalaua nu se aude nici om, nici câine.

Hagiul a adormit mâhnit că, dacă iarna va ţine tot aşà, n'o mai duce fără lemne şi ce scumpe trebue să fie lemnele! aşà e: o să iasă din iarnă sărac lipit. A adormit; se mişcă; se învârteşte. Toată noaptea visează că se prigoreşte la un foc mare.

A doua zi nepoată-sa l-a găsit pe jumătate îngheţat. Fără să poată zice altceva decât: «Leano, foc, că mor», i-a întins un bănuţ de aur şi, când l-a întins, a închis ochii, par'că i-ar fi fost ruşine ca să-l vază acel ochiu de aur cu câtă uşurinţă l-aruncă în mâinile nemiloase ale lumii. Umplù odaia c'un oftat dureros şi adânc...

Focul pâlpăe în vatră; mormanul de jeratec dogoreşte şi aruncă un poleiu cald şi rumen, asupra peretelui din faţă. Tavanul trosneşte desmorţit şi zidurile asudează. Leana, cu picioarele goale până la genunchi, se părpăleşte la gura sobei. Bătrânul a ieşit din pătură şi-i e cald, şi-l ia cu fiori; picioarele tremură sub el; e lihnit; îi cere inima o ciorbă ca niciodată în viaţa lui.

— Ce pui atâtea lemne? zise bătrânul. Prea multe lemne, Leano, n'auzi? Şi tot mi-e frig. Prea multe lemne! Mi-e

foame; mi-e greu. O să dai foc casei! Ah! pâinea nu mă satură. Picioarele nu mă mai ţin!

— Ăi fi bolnav, respunse Leana. Să chem pe cinevà. Lângă spiţerie e un doftor...

— Să nu calce nimeni în casa mea! strigă Hagiul. Câte scrie doftorul pe hârtie, nu plăteşti cu viaţa toată. Sunt sănătos, mă simt voinic! Sunt mai bine ca întotdeauna.

Dar, voind să umble prin odaie, căzù în latul patului zicând: «oh! da! niciodată n'am fost mai bine!»

După trei zile de friguri, Hagiul s'a sculat din pat, uscat şi galben, cu ochii duşi în fundul capului, cu părul lung şi ciufulit. Leana îl întreabă încetişor, dacă n'ar vrea cevà.

— Aş vreà, răspunse Hagiul, aş vreà o ciorbă de găină grasă, cu niţică lămâe... dar lămâea e scumpă, Leano: câtevà boabe de sare de lămâe, mai bine. Şi vezi găina să nu fie prea mare. Micà şi grea.

Pe seară, Leana a întins în mijlocul patului un ştergar. In mijlocul ştergarului a pus o strachină cu ciorbă caldă. Aburii se ridică din strachină, împletindu-se. O aripă galbenă iese afară din strachină, cu steluţe de grăsime. Pe buzele strachinei stă o lingură de cositor. Alăturea, un clondir cu două degete de vin în fund, astupat cu un dop de hârtie. Hagiul privì mâncarea cu lăcomie, se şterse pe frunte şi zise cu o nespusă părere de rău:

— Ce poftă de copil!

Par'că se vedeà topind, el cu mâna lui, bulgări de aur, turnându-i în strachină şi sorbindu-i cu lingura.

Se apropie de pat. Incepe a mâncà. Se opreşte, plescăe, îşi suge gropile din obraji, se încruntă, şi-acoperă ochii cu sprâncenele şi se răsteşte la Leana, aruncând lingura:

— Adu-mi una de lemn; asta e coclită!

Leana, râvnind la ciorbă şi înghiţind în sec, iese afară şi-i aduce una de lemn.

Hagiul începù iarăşi a sorbì sgomotos; iarăş se oprì. Se scutură şi scuipă de mai multe ori.

— Ia ciorba d'acì! M'am săturat. Simt pe gât o coclealà arcră, sărată, un miros nesuferit; ia ciorba, fugi cu ea, căci îmi sorb viaţa, lingură cu lingură!

Leana luă strachina şi ieşì în tindă.

Hagiul îşi trântì capul pe perna de paie. Trupul lui erà o flacără. Ce friguri ! Sub el par'că se deschisese o mare fără fund, şi se afundà, şi se duceà adânc, adânc, tot mai adânc, fără a se mai oprì. Şi pe gâtul lui simţià gustul aurului ! Acest nefericit părinte gustase din carnea copiilor săi ! Ciorba aceea îi mirosià a aur !

Când, mai târziu, Leana a intrat în odaie, el s'a ridicat pe coaste şi i-a strigat :

— Să stingi focul şi să dai cărbunii şi cenuşa înapoi ! Să arunci ciorba şi să dai fulgii şi bucăţelele înapoi ! Vreau banii pe jumătate, dacă nu toţi !

Şi începù să plângă cu hohote.

— Ucigaş ! nebun ! nelegiuit ! nici odată n'ai să te mai saturi !

Leana se uità la el înmărmurită. Dar tocmai atunci se auzì miorlăind la uşă cotoiul ei, tovarăşul ei de foame şi de tremurat, singura fiinţă care o mângâie şi pe care o mângâie.

Leana crăpă uşa ; Hagiul îşi ridică capul speriat şi văzând cotoiul care se strecurà pe uşă, se răstì :

— Să-i tai coada ! Să-i tai coada ! Are o coadă d'un stânjen... până să intre, se răceşte odaia ! Să cheltuesc şi pentru el ! Unde e toporul ? Am să i-o taiu eu !

Şi se ridică în picioare ; dar picioarele-i tremurară, i se îndoiră, trosniră din încheieturi. Hagiul se curmă de mijloc; deschise ochii mari şi roşii ; căscă gura, ca şi cum ar fi voit să soarbă toată casa, şi căzù pe spate.

Leana speriată, fugì afară închinându-se.... S'a înoptat.... Ea pândeşte pe la uşă ; tremură şi inima i se bate. Ar vrea să intre şi spaima că e mort ori nebun, o îngheaţă. Afară vântul fluieră în streaşina casei ; zăpada le-a troenit uşa p'afară. In tindă e frig şi întuneric.

Cam pe la miezul nopţii i se părù că, în odaia Hagiului, se târăşte cinevà d'abuşile. Ascultă şi auzì desluşit un sunet de bani.

— El este, n'a murit, soptì Leana ; banii îi prelungesc viaţa. Săracul, nenea Hagiu !

Liniştită puţin, dibuì pe întuneric clanţa dela odaia ei, deschise uşa binişor şi se duse să se culce, tânguind încet pe nen'su Hagiu :

— Săracu', ce bogat este !

A doua zi de dimineață, Leana intrând în odaia Hagiului, l-a găsit numai în cămașă, în cămașa sa petec de petec, trântit cu fața în jos, pe aur, îngropat în galbeni, cu fruntea p'un purcoiu de lire mari, cu ochii închiși.

Cum l-a văzut, a început să plângă.

Dar, ca prin minune, trupul Hagiului se cutremură ; banii sunară d'alungul, dela picioare până la frunte. Săltă puțin capul ; deschise ochii știnși și-i îndreptă, ca niște sticle reci, asupra Leanei ; bolborosì câtevà cuvinte nedesluşite ; mușcă în vânt cu gingiile albe și izbutì să slomnească c'un glas mort :

— Nu te uità... închide ochii... ochii fură... închide ochii!

Căscă gura mare.... limba i se mototolì în gât.... capul îi căzù într'o parte.... picioarele i se lungiră.... mâinile i se înfipseră în bani.... și adormì de veșnicie, cu ochii deschiși și țintă asupra Leanei.

Când l-au scăldat, pe genunchi, pe piept și pe frunte i se vedeau rotocoale de bani. Și i-au rupt pleoapele de sus și ochii lui spăimântați nu i s'au închis.

*

Leana l-a îngropat cu alaiu mare : zece popi, arhiereu, oranist [1]), colivă, steagul bisericii Troița, flori, lumânări, zăbranice ; așà că lumea, privindu-l, ziceà :

— Ce frumusețe ! Bine de el !

In capul alaiului mergeà Leana ; după ea câțivà bătrâni, ctitorul în mijloc.

Unul din bătrâni întrebă pe ctitor :

— Ce bani a lăsat ?

— Un milion, răspunse ctitorul.

— Cât face un milion ?

— Un milion ? De zece ori câte o sută de mii.

— Săracu' Hagiu !

— Dacá ar vedeà el cât se cheltuește cu înmormântarea lui ?

---

1) Oranist sau uranist : pat mortuar frumos împodobit.

— Ar muri, răspunse unul din bătrâni.

Şi oranistul, clătinându-şi ceprazurile de fir, intră în curtea bisericii. Mai multe glasuri s'auziră în depărtare : «Veşnica lui pomenire. veşnica lui pomenire !».

APUS DE SOARE

E o piesă în 4 acte. In toamna anului 1503 Ştefan se află cu soţia sa Maria în castelul dela Suceava. E îmbătrânit şi-l supără rana dela picior. Cu toate acestea pleacă la războiu cu Polonii ca să pună stăpânire pe Pocuţia. In vara următoare se întoarce dela luptă. Bucuria ar fi mare, căci a luptat cu izbândă, dacă Domnul n'ar fi simţit prea des durerile ranei. Lucrurile par a-şi luà drumul obişnuit, când iată că descoperă o conjuraţie : câţiva boieri vor să pregătească pentru scaun pe un nepot al lui Ştefan şi să înlăture pe Bogdan, pe care-l iubià Domnul. Atunci Ştefan hotărăşte să adune curtea pe ziua de 1 Iulie. In vremea aceea doctorii cari îl îngrijau iau înţelegere să-i arză rana, îndată după ceremonia ce pregătià. Se adună boierii, sunt de faţă şi conspiratorii, cari nu ştiu că sunt descoperiţi. Atunci Ştefan, în faţa curţii şi oştenilor, rosteşte următoarele :

Ştefan (se ridică din jeţ). — Ostaşi, boieri, curteni, v'am adunat acì să staţi mărturie după ce n'oiu mai fi. Sunt patruzeci şi şapte de ani... mulţi şi puţini... de când Moldova îmi ieşì înainte cu Mitropolit, episcopi, egumeni, boieri, răzaşi şi ţărani, în câmpul dela Direptate, şi cum vru Moldova aşà vrusei şi eu. Că vru ea un Domn drept, şi n'am despuiat pe unii ca să îmbogăţesc pe alţii... Că vru ea un Domn treaz, şi am veghiat, ca să-şi odihnească sufletul ei ostenit.... Că vru ea ca numele ei să-l ştie şi să-l cinstească cu toţii, şi numele ei trecù graniţa, dela Caffa până la Roma, ca o minune a Domnului nostru Iisus Hristos....

Hatmanul Arbore. — Numele tău, măria ta !

Toţi. — Aşà e.

Ştefan. — Nu... nu !... Eu am fost biruit la Răsboeni şi la Chilia ; Moldova a biruit pretutindenea ! Am fost norocul, a fost tăria !... Sunt bătrân..., (Se întoarce şi priveşte grupul unde sta Paharnicul Ulea, Stolnicul Drăgan şi Jitnicerul Stavăr, conspiratorii).

Mulţimea. — Nu ! Nu !

Ştefan. — O ! pădure tânără !... Unde sunt moşii voştri ? Presăraţi... la Orbic, la Chilia, la Baia, la Lipnic, la Soci, pe Teleajen, la Racova, la Răsboeni... Unde sunt părinţii

voştri ? la Cetatea Albă, la Cătlăbugi, la Scheia, la Cosmin, la Lenţeşti... Unde sunt... bătrânul Manuil şi Goian, şi Ştibor şi Cânde, şi Dobru şi Iuga, şi Gangur şi Gotcă, şi Mihaiu Spătarul, şi Ilea Huru Comisul, şi Dajbog părcălabul, şi Oană, şi Gherman, şi fiara paloşului Boldur ?... Pământ... Şi pe oasele lor s'a aşezat şi stă tot pământul Moldovei ca pe umerii unor uriaşi ! (Se opreşte ostenit). Suflarea.... bătrâneţea.... (Săgetează cu privirea grupul lui Ulea). C'am cercat să unesc apusul într'un gând, că zic că sunt creştini, şi trimeşii mei au bătut din poartă în poartă, rugându-se mai mult pentru ei ca pentru noi, să lase războiele de zavistie şi să se ridice împotriva primejdiei obşteşti a creştinătăţii.... Le trebuiă un om ?... Erà.... A fost.... Acum e bolnav.... Văzând că rămân cu făgăduelile, am căutat să unesc răsăritul. (Fulgeră, plouă repede). Ş'am trimis la Unguri, la Leşi, la Litvani, la Ruşi, la Tătari.... Au făcut cărări bătând drumurile pustii oamenii mei, şi degeaba. Invoeli, cu peceţi în calapoade, iscălituri fudule.... Şi praful s'a ales de învoeli. Vladislav, un molâu, un întristat ; Alexandru, un fudul, un Iagelon, o slugă a popii dela Roma ; Ivan, un năuc căzut în copilărie.... (Un tunet urmat imediat de un trăznet). Când voiu fi în faţa lui, voiu îndrăznì să-i zic : «Doamne, tu sin-«gur ştii ce-a fost pe inima mea, că'n tine am crezut, că «nici-o deşărtăciune nu s'a lipit de sufletul meu, că am stat «zid neclintit în faţa păgânilor.... Dar toţi m'au părăsit.... «Doamne, osândeşte-mă după păcatele mele, ci nu mă osândì «de pacea cu turcii spre mântuirea sărmanului meu popor !» (Fulgere şi tunete). Bogdane, Turcii sunt mai credincioşi ca creştinii, cuvântului dat.... Ţineţi minte cuvintele lui Ştefan care v'a fost baciu până la adânci bătrâneţe.... că Moldova n'a fost a strămoşilor mei, n'a fost a mea şi nu e a voastră, ci a urmaşilor voştri s'a urmaşilor urmaşilor voştri în veacul vecilor.... Ah !.... nimic.... Bătrân, bolnav şi neputincios.... Mantia asta e prea grea... S'o poarte altcineva mai tânăr.... (Mişcare în mulţime. Mirare). Bogdane !... (I-o pune pe umeri). Şi voi, mărturie a ceeace aţi văzut, spuneţi ţării (Tunetele se înteţesc) că voinţa mea e să se ungă Bogdan de când sunt în viaţă.... Că voinţa mea şi a ei a fost pururea una.... (Capetele boierilor se pleacă in semn de ascultare. Ştefan trage pe Bogdan spre tronul Moldovei). Bogdane... vino.... sue-te.... aşează-te.... pune coroana.... Bine.... (Ingenuchiă).

Doamne, bine cuvintează.... (Dă să-i sărute mâna). Ah !... (Se rostogolește depe treptele tronului în brațele Mariei și a doctorului Cesena).

In actul din urmă doctorii fac operația pregătită. Ștefan nu primește să fie legat de pat, cum se făceà cu bolnavii de obiceiu. El nu se va mișcà și în timpul când doctorii îi sfredelesc piciorul cu fierul ars, el zice: «Tatăl nostru». Partea aceasta este foarte mișcătoare, ea arată tăria fizică și morală cari au caracterizat în toată viața pe acest om minunat.

Acum bolnavul aveà nevoe de liniște și odihnă.

Dar se știe obiceiul vremii. Trebuià ca poporul adunat în piață să aclame pe noul Domn. Această aclamație aveà să se facă atunci la 2 Iulie 1504. Din odaia bolnavului se puteau auzì zgomotele din piață. Ele încep... Pe cine aclamă? Cei mai mulți zic «Bogdan!» Dar și unii strigă «Ștefăniță!» Bătrânul Ștefan se deșteaptă din amorțeala în care zăceà și... ca leul rănit de moarte care-și sbârlește coama și se repede să sfâșie pe vânător, zice și el:

Ștefan. — Î.... î.... î.... Par'că ș'un alt nume.... Nu strigă toți la fel.... Cine să trăească ? (Se scoală pe jumătate). Cine să trăească ?... Ștefan ?... Eu ?... Fiul cui ?... Nepotul cui ?... Moghilă, vezi ce strigă.... (Moghilă se duce la fereastră și se întoarce schimbat la față). Spune-mi vorba care ar ucide pe oricare altul în locul meu.... Ce ?...

Deși doctorii spuseseră că orice mișcare e moartea, el se scoală din pat, ia sabia și se repede în mijlocul mulțimii.

Ștefan. — Oană ! sabia !... sabia... c'am să judec !... (Oana îi dă sabia). Ștefan, nu Ștefăniță.... viu, viu, numai decât ! O ! ho ! ho ! să se împlinească legea !... (Ștefan pleacă repede și, schiopătând mai greu, iese prin stânga. Peste câtva timp se întoarce).

Ștefan se oprește pe treptele intrării, cu părul în neorânduelală, turburat ca un halucinat. De pe sabia, fără teacă, curge sânge. Toți fac câțiva pași spre el și se opresc încremeniți de durere și de spaimă.

Ștefan. — O ! Cine vrea pe Ștefăniță, nepotul răposatului Domn al Moldovei ?... Cine a zis că sunt bătrân și bolnav ?... Pe Ulea l-am măsurat cu privirea.... Murise înainte de a-l izbì.... Picăturile astea sunt calde.... în fiecare ostaș este o fiară !... Iată-l.... Pândește călare.... Calul îi tremură și joacă.... Bagă pintenii pân'la rădăcină. Chiue de înfioară valea Racovățului.... Unde e mai greu, acolo cade.... Un leu în mijlocul dihorilor.... Sboară capetele până nu mai simte mâna din umăr.... Când mă văzù, își coprinse fața cu amândouă mânele, și eu cu amândouă o învârtii și trecù prin el ca prin-

tr'un aluat ce se dospește.... Dumnezeu să-l ierte.... Dumnezeu?... Dar cine e de vină? Io Ștefan Voevod am suit pe Bogdan pe tron.... Io Ștefan Voevod i-am așezat cu mâna mea coroana strămoșilor mei.... El fu de față și văzù ce vreau eu, și tot sfatul, și toată ostășimea.... Sufletu-mi nu vrea, și ca un scos din fire se aruncă în sabia mea.... Cine e de vină?... Se cutremură Moldova și-o prăpastie se deschise.... Și cu acest sfânt oțel oprii cutremurul și umplui prăpastia!.... (S'aude: să trăească Domnul Bogdan!) Î.... î.... î.... Da....! S'a împlinit legea! (Scoboară treptele și aruncă sabia). Ți-ai împlinit menirea ca și mine! Maria.... Oana.... Răsuflarea.... (Cade pe brațele lor și-l duc pe scaunul cu stemă). Deschideți geamurile.... Apă.... (Oana îi dă apă în paharul de alabastru).

Astfel se sfârșește Ștefan în ziua de 2 Iulie 1504.

G. COȘBUC

Născut în anul 1866 într'un sat din Transilvania, Coșbuc și-a trecut copilăria în mijlocul sătenilor din a căror viață s'a împărtășit și ale căror obiceiuri le-a cunoscut de aproape. A făcut studii secundare (în Năsăud) și superioare (în Cluș), dar o bună parte din cultură și-a făcut-o mai târziu singur. După ce a lucrat câți-va ani la ziarele de peste munți, în deosebi la «Tribuna» din Sibiu, a trecut în România în anul 1883. Acì, în București, a fost câtva timp profesor și apoi ziarist, colaborând la mai multe din cele mai însemnate publicațiuni de acest fel și întemeind apoi însuși câte-va reviste, dintre cari vom cità «Vatra» (1894). Azi e funcționar superior la Casa școalelor.

* * *

Primul volum de poezii cari i-au și stabilit reputația, este: *Balade și idile*, (1893). A urmat apoi *Fire de tort* (1896)

G. Coșbuc

Ziarul unui pierde vară (1902), *Cântece de vitejie* (1904). Pe lângă poeziile sale, a publicat traduceri din limbile clasice, precum *Eneida* lui Virgil și apoi din italienește *Divina Comedie* a lui Dante. In timpul din urmă se ocupă de folklore și în special de credințe și superstițiuni, asupra cărora a dat la lumină cercetări originale și pline de interes.

In «idilele» sale Coșbuc ne înfățișază scene din viața țărănească în cari produce mare efect redând toată naivitatea sufletelor tinere și primitive. In cele în cari zugrăvește frumusețele naturii ajunge la o mare perfecțiune, întrece pe Alecsandri.

Cele mai de valoare poezii ale lui se socotesc de cei mai mulți critici că sunt «baladele», poeziile în cari povestește fapte din istoria neamului: «o adevărată reînviere a istoriei țării».

Criticul Gherea, numindu-l «poetul țărănimii», îl pune alături cu Alecsandri și Eminescu: «cei mai mari poeți ai noștri».

NUNTA IN CODRU

Face parte din colecția publicată sub titlul «*Balade și Idile*».

Ce mai chiu și chef prin ramuri
Se 'ncinsese-atunci!
Numai frați și veri și neamuri
De-ar fi fost, umpleau o țară!
Dar așă, că s'adunară
Și străini din lunci!

De mă întrebi, eu nu știu bine;
Alții poate știu.
Ce să 'ntrebi calici ca mine?
Știu că lumea dintr'o dată
S'a trezit că-i adunată
Și c'o duce 'n chiu;

Că 'ntr'o zi, purtând în mână
Un colac ș-un băț,
Prepeliță cea bătrână
S'a pornit și 'n deal și 'n vale
Și chiemă 'ntâlnind pe cale
Lumea la ospăț.

«Ce-i tu, soro?» —«Ce să fie?
«Nuntă mare 'n crâng!
«N'ai văzut tu veselie
«Decând ești și porți un nume,
«Și-am plecat, trimisă 'n lume
«Oaspeții să-i strâng».

—«Dar, pe mire cum îl chiamă,
«Cine-i el și-al cui?»
—«N'auzișidesturz, bag-samă!
«Până și 'mpăratu-l știe».
—«Și-i bogat?»—«Ce-i pe câmpie,
«Tot ce vezi, a lui!

«Iar mireasa! Din cosiță
«Numai flori îi cad.
«*Mierla* e. Și e pestriță,
«Și gătită ca o cruce:
«Cisme galbene și-aduce
«Tot din Țarigrad».

— «Ei, atunci să ştii, vecino,
«C'am să viu şi eu».
— «Păi, de bună-seamă, vino!»
Tot aşa, cu voie bună
Prepeliţa 'n sârg adună
Pe nuntaşi mereu.

Şi s'a strâns din zare-naltă
Neamu 'ntraripat,
Şi din crâng şi dela baltă
Şi din şesuri de prin grâne;
Ba şi *vrăbii* mai bătrâne,
Musafiri din sat.

Până 'n noapte tot veniră
Şi prin crengi au mas.
Iar în zori se răscoliră
Şi'n gorun aveau altarul...
Ia 'nchinaţi-mi cu paharul,
Să-mi mai vie glas.

Mă 'ntrebaţi de nun? Ei, nunul,
Soare 'ntr'adevăr:
Dumnealui, mă rog, *păunul.*
Nună mare-a fost *găiţa,*
Stete-acasă păuniţa
Că-i murise-un văr.

—«Pop' aveau?»—Tu maică sfântă!
Stai să mai vorbeşti?
Ştii pe *ciocârlan* cum cântă?
Dumnezeu să-i ţie firea!
A 'nvăţat trei veri psaltirea
La Vlădici sârbeşti.

Drusce-aveau o *coţofană*
Şi-un *cârsteiu* bălţat.
Pitpalacul, nene, 'n strană!
Iar cădelniţa de aur
O ţineà jupânul *graur*
Dascălu 'nvăţat.

Dar să vezi! la socrul-mare
Sgomote din zori:
Piţigoiu 'ntr'una sare,
Steag pe casă *şoimul* sue,
Gheunoaia bate cuie
Ca s'anine flori.

Iar prin cuhnii sfat şi vorbă,
Asta s'o vedeţi!
Prepeliţa face ciorbă,
Presurile fac friptură,
Vin *sticleţii* şi le-o fură,
Dracii de sticleţi!

Şoimii repezi scot în ghiare
Carnea din căldări,
Corbul cel cu ciocul tare
Dumicată 'n blide-o lasă,
Cintiţoii duc la masă
Rânduri de mâncări.

Şi cu şorţ, de jupânească,
Rândunele vin
Şi deretică prin casă;
Iar pe mese-aştern prosoape
Şi dau laviţele-aproape,
Cane-aduc cu vin.

Dar te miri tu, prin pahare
Cine le turnă?
Cucul sur, că-i meșter mare
La urat și 'nchinăciune,
E proroc și-ți știe spune
Tot ce-o fi și-o da.

Numai cioara cu cimpoiul,
Tot izbind cu el,
Se bătea cu *pițigoiul,*
Iar *sitarul* dup'o ușă
Se certă c'o *găinușă*
Pentr'un gândăcel.

Cântă 'n cobz' acum *buhaiul*
Cel cu gâtul strâmb.
Mierla șueră cu naiul,
Cu cimpoiul cântă *cioara,*
Pitulicea cu vioara,
Bufnița c'un drâmb.

Vin de-ar fi, că cearta vine...
Altfel cum s'o zici?
Să te superi tu, creștine,
Pentru dinții scoși din gură?
Pentr'un ghiont și-o 'mbrâncitură
Cheful să ți-l strici?

Codobaturi iuți ca focul,
Tot bătând din cozi,
Măturară 'n clipă locul
Și făcur' o bătătură,
Și ce horă mai făcură
Ca la Voevozi!

Și țipau de-avalma 'n ramuri
Miile de guri!
N'alegeai străini și neamuri,
Și pe plac cântă tot insul;
Clocotià de chiu cuprinsul
Veselei păduri.

Jucau sârba *porumbeii,*
Că e jocul lor,
Și-au luat la joc *cârsteii*
Pe-o *rățușcă*—vai de mine!—
Graurul jucà pe vine,
Barza 'ntr'un picior.

«Tu erai?» Mă 'ntrebi ca prostul!
Vorba din bătrâni:
Eu la chef ca 'n Marte postul.
Vinu-l beam din coji de-alună,
Și asvârliam de voe-bună,
Cu căciula 'n câni.

Ba, și'n ciur le-adusei apa,
Ca să fiu în rost!
Lemne le-am tăiat cu sapa
Și sărind pe-o buturugă
Am venit la voi în fugă
Să vă spun ce-a fost!

PAŞA HASSAN

Face parte din colecţia «*Fire de tort*»

Pe Vodă-l zăreşte călare trecând
Prin şiruri, cu fulgeru-'n mână.
In lături s'asvârle oştirea păgână,
Căci Vodă o 'mparte, cărare făcând
Şi 'n urmă-i se 'ndeasă, cu vuet curgând
Oştirea română.

Cu tropote roibii de spaimă pe mal
Rup frânele 'n sbucium şi saltă;
Turcimea 'nvrăjbită se rupe de-olaltă
Şi cade 'n mocirlă, un val după val,
Iar fulgerul Sinan izbit de pe cal
Se 'nchină prin baltă.

Hassan de sub poala pădurii acum
Lui Mihnea-i trimite-o poruncă:
In spatele-oştirii muntene s'aruncă
Urlând Ianicerii, prin flinte şi fum, —
Dar paşa rămâne alături pe drum
Departe pe luncă.

Mihaiu îl zăreşte şi-alege vr'o doi,
Se 'ntoarce şi pleacă spre gloată,
Ca volbura toamnei se 'nvârte el roată
Şi intră 'n urdie ca lupu-'ntre oi,
Şi-o frânge de grabă şi-o bate 'napoi
Şi-o vântură toată.

Hassan de mirare e negru-pământ;
Nu ştie de-i vis, ori aieve-i.
El vede cum sboară flăcăii Sucevei,
El vede că Bogdan e suflet de vânt
Şi 'n faţă-i puterile Turcilor sunt
Tăriile plevei.

Dar! eată-l! E Vodă, ghiaurul Mihaiu;
Aleargă năvală nebună,
Împrăştie singur pe câţi îi adună,
Cutrieră câmpul, tăind de pe cai. —
El vine spre paşă: e groază şi vai,
Că vine furtună.

«Stai, paşă, o vorbă de-aproape să-ţi spun,
Că nu te-am găsit nicăirea,»
Dar paşa-şi pierduse şi capul şi firea!
Cu frâul pe coamă el fuge nebun,
Că 'n ghiară de fiară şi 'n gură de tun
Mai dulce-i pierirea.

Sălbaticul Vodă e 'n zale şi 'n fier
Şi zalele-i zurue crunte,
Gigantică poart' o cupolă pe frunte,
Şi vorba-i e tunet, răsufletul ger,
Iar barda din stânga-i ajunge la cer,
Şi Vodă-i un munte.

«Stăi, paşă! Să piară azi unul din noi!»
Dar paşa mai tare zoreşte;
Cu scările 'n coapse fugaru-şi loveşte
Şi gâtul i-l bate cu pumnii-amândoi;
Cu ochii de sânge, cu barba vâlvoiu,
El sboară şoimeşte.

Turbanul îi cade şi-l lasă căzut;
Işi rupe cu mâna vestmântul,
Că 'n largile-i haine se 'mpiedică vântul
Şi lui i se pare că 'n loc e ţinut;
Aleargă de groaza pieririi bătut,
Mănâncă pământul.

Şi-i dârdâe dinţii şi-i galben-pierit!
Dar Alah din ceruri e mare!
Şi Alah scurtează grozava-i cărare,

Căci paşa-i de taberi aproape sosit!
Spahiii din corturi se 'ndeasă grăbit
Să-i dee scăpare.

Şi 'n ceasul acela Hassan a jurat
Să zacă de spaimă o lună,
Văzut-au şi Beii că fuga e bună
Şi bietului paşă dreptate i-au dat,
Căci Vodă ghiaurul în toţi a băgat
O groază nebună.

IN MIEZUL VERII

Poezia aceasta face parte din colecţia *«Ziarul unui pierde vară»*

Sub paltin aici e răcoare,
S'aud rândunele pe sus
Cântând şi jucându-se 'n soare.
Tăcută e valea 'nflorită
Şi-un nor ca o pânză'aurită
Se duce spre-Apus.

Pădurea, pe culme, mai tace,
Mai cântă cu freamăt încet;
Iar une-ori vârfu-şi desface,
Dând vântului loc să colinde.
Un grangure puii-şi deprinde
Să cânte 'n făget.

Eu văd cum se urcă pe-o creastă,
Călare pe-o gloabă de cal,
Merinde ducând o nevastă.
El merge prin iarbă cu botul,
In urmă s'opreşte cu totul
Să pască pe mal.

Nevasta pe coamă s'apleacă,
Trăgând cu mânie de frâu,
Cu troscotu 'n gură el pleacă,
Şi 'nghite de-abia 'mbucătura
Şi iarăş s'opreşte cu gura
Să rupă din grâu.

Se 'ntâmplă cu zgomot acestea
Şi tot cu mai mare necaz
Şi tot mai de râs e povestea;
Iar iepuri, din verdea săcară,
Scot veseli urechile-afară —
Şireţii, fac haz.

In urmă, colina-i ascunde.
Eu şuer o doină. Când tac,
Din crânguri o mierlă-mi răspunde,
Din vale vin doine de jale
Şi roşu, ca focul, prin vale
Văd câmpul cu mac.

Slăbite, de-atâta căldură
Şi leneşe apele curg;
Iar pacea naturii te fură.
Şi deal şi câmpie-aromeşte
Visând cât de vesel doineşte
Răcoarea 'n amurg.

Sub paltin aici e răcoare.
S'aud rândunele pe sus
Cântând şi jucându-se 'n soare.
Tăcută e valea 'nflorită
Şi-un nor ca o pânză'aurită
Se duce spre-Apus.

CÂNTEC

Face parte din colecţia publicată sub titlul «*Cântece de vitejie*»

Ţi-ai mânat prin veacuri turmele pe plaiu,
Din stejarul Romei tu mlădiţă ruptă,
Şi-ţi cântai amorul din caval şi naiu.
Dar cumplit tu fost-ai când te-a dus în luptă.
Ştefan şi Mihaiu.

Când ţi-or pune piedici duşmanii să cazi,
Spada ta să fie şi de-acù, Române,
Fulger care-aprinde, vânt ce rupe brazi,
Şi te 'ncrede-apururi că vei fi şi mâne
Tare cum eşti azi.

Sus ridică fruntea, vrednice popor!
Câţi vorbim o limbă şi purtăm un nume
Toţi s'avem o ţintă şi un singur dor:
Mândru să se 'nalţe peste toate 'n lume
Steagul tricolor!

SPADA ŞI CREDINŢA

Face parte din colecţia «*Cântece de vijelie*».

Ce furtuni n'au mai pornit
Pofta răilor şi ura
Ca să pieri tu, neam iubit!
Dar de toţi ne-a mântuit
Spada noastră şi scriptura.

Sfântul steag ne-a fost altar
Şi supt el săriam grămadă
Să ne batem la hotar.
Ghioagă dă orice stejar,
Orice coasă dă o spadă.

Iar când braţul ne căderà
Uneori fără putere,
Nici atunci nu ne scădeà
Inima, c'avem în ea
Scris Hristos ca mângâiere.

Ce de ură s'a pornit
Căutând a ta pierzare!
Dar ai stat şi-ai biruit,
Căci prin spadă-ţi a grăit
Domnul cel ce'n veci e tare.

CURENTUL POPORAN

Influența literaturii poporane începe a se simți în scrierile autorilor români încă dela finele secolului XVIII, cum este de pildă la *Ienăchiță Văcărescu,* a cărui «Amărîtă Turturică» este desigur direct inspirată dintr'o doină pe care mai târziu a publicat-o Alecsandri. Asemenea urme se găsesc și în «Țiganiada» lui *Budai Deleanu* și în alți poeți din primele decenii ale secolului XIX, ca *Iancu Văcărescu, Conachi,* ș. a.

Toate acestea însă sunt numai semne premergătoare ale unui eveniment ce se apropiă: ridicarea literaturii poporane din uitarea în care zăceă. Această literatură — pe când literatura cultă eră d'abia la primele și timidele ei manifestări — aveă o sumă de genuri și de specii de producțiuni. Aveă *poezii lirice,* doinele plângătoare, melancolice sau înfuriate și îndemnătoare la luptă ; aveă *poezii epice,* cântecele bătrânești, cari povestiau viața unor eroi necunoscuți, înfățișau suferințele poporului și credințele străvechi ale lui ; aveă *poezie dramatică* în vicleim și corurile dela stea ; aveă *poezie didactică,* fabule, anecdote, proverbe ; aveă *basme* ; aveă *cărți* tipărite sau scrise cari circulau prin sate și treceau din generație în generație.

Acest tezaur necunoscut fu dat la lumină, cercetat, stu-

diat şi dintr'însul se vărsară puteri nouă în producţiunea literară românească.

Alecu Russo socotiă că numai în literatura poporană se găseşte nota specific românească a poeziei, pe când tot ce au scris poeţii sunt imitaţii depe limbi streine. El culese poezii şi îndemnă şi pe amicul său Alecsandri să facă acelaş lucru. Din prietenia lor ieşiră cele dintâiu publicaţiuni de balade poporane, date la lumină de Vasile Alecsandri în 1852.

Mirarea publicului cititor fu mare: erau frumuseţi nu numai necunoscute, dar pe cari nu le bănuiă nimeni. Erà o lume nouă care apăreà în faţa ochilor lor uimiţi.

Şi pe când *Alecsandri* înfăţişà această parte — poezia epică şi lirică a poporului — păturei sociale ridicate, care aveà o cultură europeană, un alt scriitor *Anton Pann* făceà acelaş lucru pentru o altă parte, pentru poezia didactică şi se adresà păturilor de jos, mai puţin instruite [1]).

Astfel producţiunile poporane se făcură cunoscute şi poeţii se adresară lor ca unui izvor de inspiraţie.

---

[1]) In afară de colecţiunile publicate de aceşti doi scriitori, cum şi de Ispirescu s'au publicat multe altele, dintre cari însemnăm:

I. C. Fundescu, *Basme*, 1867; S. Fl. Marian, *Poezii poporane din Bucovina*, 1869; Caranfil, *Cântece pop. de pe valea Prutului*, 1872; T. Burada, *O călătorie în Dobrogea*, 1880; Iarnik şi Bârseanu, *Doine şi strigături din Ardeal*, 1885; Teodorescu G. Dem., *Poezii populare române*, 1885; D. Stăncescu, *Basme*, 1885; M. Canianu, *Poezii populare*, 1888; I. Sbiera, *Colinde. cântece de stea şi urări la nunţi*, 1888; Frâncu şi Candrea, *Românii din munţii apuseni*, 1888; I. Pop Reteganul, *Trandafiri şi viorele*, 1891; I. G. Bibicescu, *Poezii populare din Transilvania*, 1893; G. Madan, *Suspine* (Bibl. p. toţi): I. A. Zanne, *Proverbele Românilor*, 9 vol. 1895—1903; A. Gorovei, *Cimilîturile Românilor*, 1898; Gr. G. Tocilescu, *Materialuri folkloristice*, 3 vol. 1900; P. Papahagi, *Basme aromâne*, Buc. 1905; T. Panfile, *Cimilituri româneşti*, Buc. 1908; T. Bud, *Poezii populare din Maramureş*, Buc. 1908; I. Vasiliu, *Cântece, urături şi bocete*, Buc. 1909; N. Păsculescu, *Literatură populară*, Buc. 1910; S. Fl. Marian, *Hore şi chiuituri din Bucovina*, Buc. 1911; A. Viciu, *Colinde din Ardeal*, Buc. 1914.

Alecsandri împrumută forme, imagini, subiecte şi dă poeziei o notă necunoscută până atunci. *Odobescu* face studii critice comparative asupra obiceiurilor şi poeziilor poporane şi se împotriveşte curentului latinist, care voiă să cureţe limba de elementele nelatine. Vocabularul întrebuinţat în operele sale arată o cunoştinţă adâncă şi o mare iubire pentru producerile poetice ale poporului. *Hasdeu* nu apropie vocabularul său de cel poporan, dar cercetările sale istorice şi filologice asupra literaturii poporane scrise şi asupra celei nescrise, încurajarea şi îndrumările ce dă culegătorilor, toate acestea contribuesc la lăţirea curentului poporan. Iar piesa sa «Răsvan şi Vidra» este o apologie a vieţii ţărăneşti şi a calităţilor sufleteşti ale păturii populare.

Slavici şi *Delavrancea* aleg subiectele nuvelelor lor din viaţa oamenilor din straturile de jos ale poporului şi se silesc să înfăţişeze şi felul de traiu şi felul de graiu al lor, în afară de partea psihologică. Ei nu sunt culegători, dar ei elaborează materialul cules de alţii sau de ei înşişi şi se silesc să perfecţioneze limba românească vorbită de popor. In aceeaş direcţie — dar cu mai multă artă, lucrează *Eminescu*. Primele sale poezii au, pedeoparte un izvor de inspiraţie limitat, pedealta o limbă încărcată cu neologisme. Mai târziu începe a studiă literatura poporană. Manuscrisele rămase dela el — publicate numai în parte — arată că el nu numai adunase un material bogat de poezii şi alte produceri poporane, dar le studiase, se silise a intrà în spiritul lor, astfel izbuteşte a îmbrăcà într'o vorbire românească curată cele mai înalte şi mai complicate cugetări filozofice şi sociale.

Coşbuc în fine este un poet ieşit din pătura ţărănească. Ne spune el însuş într'un articol că, dacă n'ar fi mers la şcoli înalte, el ar fi rămas «poetul satului» ; prin urmare el n'a fost nevoit să studieze poezia poporului, ci a avut-o oarecum în sângele său din cea mai fragedă vârstă şi de

aceea a reușit să îmbine forma cea mai apropiată de graiul sătesc, cu cele mai serioase gândiri ce i-a inspirat cultura sa clasică de mai târziu.

Un alt aspect al influenței curentului poporan îl arată scriitorii cari publică bucăți culese din popor însă trecute prin personalitatea lor artistică. Astfel este *Petre Ispirescu* și *Creangă,* care ajunge la o adevărată perfecțiune în genul său. *Creangă* este mai talentat, povestirile sale sunt mai pline de haz și de spirit satiric; dar *Ispirescu* dă mai bine decât el simplitatea frazei poporane. Acesta poate servì de model celor ce voesc a studià stilul poporului.

Rezultatele curentului poporan sunt foarte însemnate. In primul rând este transformarea pe care a luat-o limba literară, care a ajuns acum să poseadă o bogăție de expresii și de construcții, necunoscută cu 30 de ani înainte, și să topească în sine și neologismele necesarii și vechile cuvinte dispărute și uitate. Apoi prin alegerea subiectelor și prin înfățișarea eroilor, literatura a dobândit un caracter mai particular, mai legat de trecutul și de viața neamului și prin aceasta tinde să unească toate păturile poporului în vederea idealului național.

CARACTERISTICĂ GENERALĂ

In a doua jumătate a secolului XIX, literatura română este frământată de o sumă de curente, iar operele ce se produc sunt numeroase, și multe din ele de o valoare deosebită, astfel că, afară de scriitorii cei mari, avem de înregistrat și alții de o mai mică însemnătate, cari totuș sunt interesanți de cunoscut.

O bună parte din această epocă este ocupată de activitatea revistei «*Convorbiri literare*». In 1864 se întemeiază în Iași o societate literară de către mai mulți tineri ce făcuse studii în străinătate și cu deosebire în Germania, și are de scop să țină conferințe publice. Cei dintâiu membri sunt: *Titu Maiorescu*, *Petre Carp* [1]) și *Vasile Pogor* [2]). Această societate se numește «*Junimea*». Ea înființează în 1867 o revistă cu numele de «Convorbiri literare», destinată să răspândească și să susțină ideile membrilor ei [3]). Activitatea

[1]) *Petre P. Carp*, născut în 1837, om politic. Deputat, senator, de mai multe ori ministru și prezident al consiliului (1910). In tinerețe s'a ocupat de literatură. A publicat câteva articole critice și traduceri, între cari «Macbet», tragedia lui Shakespeare.

[2]) *Vasile Pogor* (1833—1906), om politic, deputat în mai multe rânduri, a publicat poezii originale și traduse și traduceri din Goethe, din Buckle, ș. a.

[3]) Revista «*Convorbiri Literare*» apare la 1 Martie 1867 ca foae lunară în Iași, având ca *redactor* pe *I. Negruzzi*, care semnează și primul articol. Cu anul XIX 1885—86 revista apare în București, având ca *director* tot pe I. Negruzzi.

sa a fost pe deoparte negativă prin critica severă și distrugătoare ce a îndreptat în potriva unor scriitori sau unor publicațiuni românești; pe de alta, pozitivă, prin scoaterea

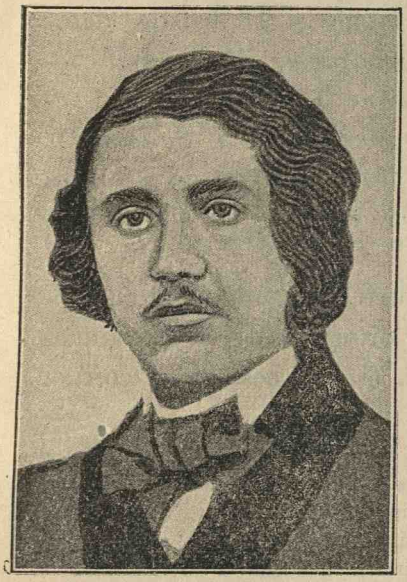

Alexandru Sihleanu
(portret publ. în «Revista Nouă»)

N. Nicoleanu
(portret publicat în «Revista Nouă»)

la lumină a câtorva tineri autori și prin publicarea unor lucrări nouă datorite autorilor mai bătrâni.

La 1 Aprilie 1893 directorul anunță că și-a asociat câțiva tineri la conducerea revistei, iar în anul 1895 (XXIX) se retrage și anunță pe cititori că lasă direcțiunea unui comitet compus din: *Teohari Antonescu, I. Al. Brătescu-Voinești, M. Dragomirescu, D. Evolceanu, I. S. Floru, P. P. Negulescu, C. Rădulescu-Motru, I. A. Rădulescu, Fr. Robin.* Acest comitet, la care se adaogă și *N. Basilescu*, conduce revista până în anul 1900 (XXXIV), când se alcătuește astfel: *Gr. Antipa, T. Antonescu, Dr. Babeș, N. Basilescu, D. Bungețianu, M. Dragomirescu, D. Evolceanu, I. S. Floru, C. Litzica, S. Mehedinți, P. Missir, L. Mrazec, A. Naum, P. P. Negulescu, D. Onciul, St. Orășeanu, E. Pangrati, I. Paul, A. Philippide, I. A. Rădulescu, F. Robin, M. Săulescu, D. Voinov, N. Volenti.*

Dela 1 Ianuarie 1902 (anul XXXVI) e director *I. Bogdan*, păstrându-se comitetul de redacție, cu mici schimbări, până în 1907, când trece revista sub direcția lui *S. Mehedinți.*

Astfel, Titu Maiorescu începe printr'un studiu asupra poeziei române, arătând condițiunile pe cari trebue să le îndeplinească opera poetică și constatând că din tot ce se scrisese până atunci, în 1867, nu se pot cită ca «poezii mai bune» decât 11 poezii lirice, 10 fabule și 13 balade, datorite următorilor autori: *Gr. Alexandrescu, Alecsandri, Bolintineanu, M. Corné* [1]), *G. Crețeanu* [2]), *A. Donici, I. Negruzzi* [3]), *N. Nicoleanu* [4]), *T. Șerbănescu* [5]) și *A. Sihleanu* [6]).

A doua serie de articole sunt acelea cari au de scop să arate cât este de stricată limba română în ziarele din Austria.

Prin aceasta începe lupta împotriva curentului latinist, pe care o va urmă și cu chestiunea ortografiei, și cu chestiunea teoriilor de limbă ale lui Cipariu, și cu chestiunea teoriilor

---

[1]) *Mihail Corné* (1844—1901) s'a ocupat în tinerețe cu literatura; a publicat un volum de poezii în 1869; cea mai mare parte a vieții și-a consacrat-o baroului, fiind unul din cei mai străluciți advocați din București.

[2]) *George Crețeanu* (1829—1887), om politic, jurisconsult, a fost puțină vreme ministru, mai mult timp magistrat. Ca literat, a colaborat la diferite reviste și ziare și a publicat două volume de poezii: *Melodii intime* (1855); *Patrie și libertate* (1879).

[3]) *Iacob Negruzzi*, născut în 1848, fiul lui Costache Negruzzi, a învățat în Iași, apoi la Berlin. Profesor de drept comercial la universitatea din Iași (1864), a trecut apoi în București, unde a profesat până în 1897, când s'a retras la pensie. A condus revista «Convorbiri Literare» în vreme de 28 de ani. Membru al Academiei din 1881, deputat în mai multe legislaturi, el a publicat scrieri numeroase: juridice, poetice, istorice, dramatice, critice; a tradus mai multe drame ale lui Schiller. Cea mai veche scriere: *Poezii*, 1872. Colecția operelor complete s'a publicat în editura Socec în 6 volume (1894—1896). Primul vol.: *Copii de pe natură;* al 2-lea *Poezii;* al 3-lea *Mihai Vereanu* roman; al 4-lea și al 5-lea *Teatru*, piese originale și traduse; al 6-lea traduceri din Schiller.

[4]) *Nicolae Nicoleanu* (1833—1871) a fost profesor, funcționar; a dus o viață foarte agitată. Avem dela el un mic volum de poezii: (Ed. I-a, 1865; Ed. 2-a Iași Bibl. Șaraga; Ed. 3-a Buc. 1888; Ed. 4-a Minerva (cu Cârlova și Stamate).

[5]) *Teodor Șerbănescu* (1837—1901), fost ofițer, a ajuns până la gradul de colonel; apoi s'a retras din armată. A lăsat un număr de poezii bune, mai ales intime, cari s'au publicat în volum în 1902.

[6]) *Alexandru Sihleanu* (1834—1857), a studiat în țară și în Paris. A murit tânăr. A rămas dela el un volum de poezii: *Armonii intime*, 1857. Ed. 2-a 1871; idem în Bibl. p. toți.

istorice și juridice ale lui Simion Bărnuț, și cu discuția modului de apreciere a scriitorilor. Deși mare parte din atacurile acestei critice erau întemeiate, totuș focul luptei silì pe critic să exagereze și să tăgăduească nu numai meritele literare, dar și cele politice ale generațiunii dela 1848 și să desaprobe admirațiunea ce tinerimea arătă pentru dânsa.

Direcțiunea din Iași întâmpină o contra-mișcare nu numai în Transilvania, dar și în București în ziarele și revistele timpului: «Columna lui Traian»[1]), «Revista contemporană»[2]) «Revista științifică și literară»[3]). Acestea considerau ca neserioase atacurile «Convorbirilor» în contra direcțiunii în cultura română și cereau mai multă iubire de neam și mai multă bunăvoință în privința scriitorilor vechi. Polemica a ținut ani întregi, alunecând uneori pe terenul personalităților celor mai violente și s'a potolit încet, fără ca vreuna din taberi să se declare învinsă și aceasta mulțumită în parte întâmplărilor politice cari au împrietenit oameni aflați mai nainte în câmpuri literare deosebite.

Au fost erori și într'o parte și în alta, dar din lupta aceasta a rezultat un mare câștig pentru literatura noastră și ideile cele bune ale «Convorbirilor» și-au făcut drum și au călăuzit toată mișcarea literară până pe la 1890. S'au modificat judecățile entuziaste pentru unii scriitori din trecut și li s'a fixat mai bine rolul în mișcarea culturală a vremii

---

[1]) «*Columna lui Traian*» apare sub direcția lui *B. P. Hasdeu* ca continuare a ziarului «*Traian*», la 2 Martie 1870 și urmează până la 1877. După o întrerupere, anul IX și X apar în 1882 și 1883.

[2]) «*Revista Contemporană*» apare în 1873 în București cu *Anghel Demetriescu, Pantazi Ghica, Petre Grădișteanu, D. A. Laurian, G. Marian, Stef. Mihăilescu, G. Sion, V. A. Urechia, Ciru Economu, G. Crețianu, M. Zamfirescu, N. Scurtescu.* Incetează în 1876.

[3]) «*Revista științifică și literară*» iese la 15 Februarie 1876 sub direcția lui *B. P. Hasdeu* și *Dr. Brânză* și cu un comitet de redacție: *Gh. Crețianu, A. Densușianu, P. Grădișteanu, Ciru Economu, D. Gusti, M. Kogălniceanu, Quintescu, N. Scurtescu, D. Sturdza, N. Țincu. V. A. Urechia, M. Zamfirescu*, ș. a. iese numai un an.

lor. Pentru scriitorii contemporani s'a cerut o mai serioasă valoare intrinsecă, socotindu-se că nu e suficientă numai intenţiunea patriotică şi naţională pentru a face o operă frumoasă. Exagerările stilistice, stilul bombastic au fost ridiculizate şi astfel stilul a dobândit mai multă simplitate şi seriozitate. S'a introdus, înfine, un spirit critic, care a devenit uneori un spirit de critică, astfel încât la 1874 Maiorescu tipărind în volum criticile sale, zice : «Iluzii pierdute — iată

Iacob Negruzzi

Dimitrie Petrino
(portret publ. în «Revista Nouă»)

semnul timpului. Numai deziluzionarea să nu treacă în scepticism». Această temere s'a îndeplinit pentru unii scriitori şi pentru unele pături din societatea noastră.

Mai interesantă decât partea negativă sau distructivă a activităţii «Convorbirilor» este partea cealaltă: scrierile ce s'au dat la lumină prin această revistă şi prin colaboratorii ei.

In «Convorbiri» publică *Eminescu* poeziile prin cari se făcù cunoscut. Singur T. Maiorescu, în epoca în care poetul

nu era încă format, avù deplină convingere despre talentul lui şi avù curajul să spună aceasta când mulţi tăgăduiau orice merit lui Eminescu şi-l puneau în rândul celor din urmă începători mediocri.

Alecsandri îmbrăţişează această mişcare cu toată inima şi în «Convorbiri» apar de acum înainte aproape toate producţiunile lui, precum Pastelurile, Legendele, Dramele, cari sunt cele mai însemnate lucrări ale lui.

Publicând în aceeaş revistă, se fac cunoscuţi: *Iacob Negruzzi,* fiul lui Constantin, care se deosibeşte prin nuvelele sale satirice «Còpii de pe natură»; *Dimitrie Petrino,* poetul din Bucovina [1]); *I. Slavici,* ale cărui «Nuvele» se traduc şi se apreciază şi în Germania; *I. L. Caragiale.* care însemnează o epocă nouă în istoria teatrului român; *I. Creangă,* marele povestitor popular; nuvelistul *N. Gane;* poeţii *N. Volenti* [1]) şi *A. Naum* [2]); *D. Ollănescu* (Ascanio) [3]), iscusitul traducător al lui Horaţiu.

Revistele din Bucureşti nu pot să dea în vremea aceasta scriitori de un talent deosebit. Trebue să citäm pe *Mihail*

---

[1]) *Dimitrie Petrino* (1846—1878) a petrecut mare parte din viaţa sa în Bucovina, a publicat câteva volume de poezii: *Flori de mormânt* (1869), *Lumine şi umbre* (1870), *Raul* (1875), *La gura sobei* (1876).

[1]) *Nicolae Volenti* (mort 1910), fost magistrat, a trăit mai mult în Iaşi. Primul său volum: *Câteva strofe* (1875). Al doilea, *Poezii,* (1891).

[2]) *Anton Naum,* născut in 1835, a studiat în ţară şi la Paris; a fost profesor la liceu şi apoi la universitatea din Iaşi până când a ieşit la pensie. In 1893 a fost ales membru al Academiei. A publicat traduceri din diferiţi autori (1875) şi poezii originale (*Versuri,* 1890) cum şi o poemă satirică: *Povestea vulpii* (1903).

[3]) *Dimitrie Olănescu* (1849—1908), a studiat în ţară şi în streinătate; a fost magistrat, apoi a intrat în diplomaţie, ajungând să ocupe funcţiunea de ministru plenipotenţiar. Comisar general al guvernului la expoziţia din Paris din 1900, a publicat un preţios volum despre activitatea ţării (1901). A tradus mai multe piese din limba franceză, a publicat piese, poezii şi nuvele originale: *Pe malul gârlei,* comedie, 1870; *Teatru,* 1893; *Satire,* 1896; *Poezii,* 1901. Cea mai însemnată lucrare e traducerea în versuri a operelor lui Horaţiu (*Arta poetică* 1891; *Ode, epode,* 1891).

Zamfirescu [1]), pe *G. Creţeanu,* pe *Nicolae Scurtescu* [2]). Dar mişcarea erà susţinută de marele polemist *Hasdeu,* care dete multe lovituri spirituale criticului Junimei.

Acelaş Hasdeu, când acţiunea revistei ieşene slăbeşte,

G. Creţeanu
(portret publ. în «Revista Nouă»)

D. C. Olănescu
(portret publicat de «Revista Nouă«)

dă naştere unei mişcări literare de mare interes, căci grupează la Revista nouă» (1888) pe mulţi scriitori, între cari pe tinerii *A. Vlahuţă* şi *B. Delavrancea,* iar din cei mai bătrâni pe *Ion Ghica* [3]).

---

[1]) *Mihail Zamfirescu* (1839—1878) a trăit în Bucureşti; a fost funcţionar; a colaborat la diferite reviste. A publicat poezii, din cari principala colecţie este *Cântece şi plângeri* (1881). Lui i se datoreşte şi o satiră împotriva Convorbirilor literare: *Muza dela Borta rece* (1873).

[2]) *Nicolae Scurtescu* (1844—1879) a fost profesor în Bucureşti şi ziarist. A publicat poezii, articole de critică şi piese de teatru, între cari *Rhea Sylvia* (1873. Ed. 3-a 1877; idem Bibl. p. toţi).

[3]) «*Revista Nouă*» a apărut la 15 Dec. 1887, cu un articol program semnat de *B. P. Hasdeu.* Comitetul este format din *Barbu St. dela Vrancea, Al. Vlahuţă, V. Bilciurescu, D. D. Racoviţă, Ionescu Gion, I. Bianu, Th. Speranţia.* Ieşind odată pe lună, şi-a urmat cursul până în 1894.

După ce «Convorbirile» se mută la București, apare la Iași «Arhiva» (1889) [1]), care nu se prezentă decât cu poetul *N. Beldiceanu* [2]), iar cea mai mare parte a activităţi sale o consacră ştiinţelor naturale şi cercetărilor istorice şi filologice.

In toată această perioadă de 10 ani (1890—1900) carac-

M. Zamfirescu
(pertret publ. în «Revista Nouă)

N. Scurtescu
(portret publicat în «Revista Nouă»)

terul principal al literaturii este influenţa covârşitoare a lui Eminescu. Subiecte imitate, forme de versuri, rime căutate ca la el: acestea se întâlnesc într'un mare număr de producţiuni poetice mediocre şi chiar la scriitori mai de talent. Erà aşà de mare această pornire, încât Vlahuţă, el însuş un elev de talent al «maestrului», ridică glasul şi combate acest

[1]) «*Arhiva societăţii ştiinţifice şi literare din Iaşi*» a început să apară în 1889 sub direcţia comitetului societăţii, al cărui prezident erà *Grigore Cobălcescu*. Apare şi azi.

[2]) *Nicolae Beldiceanu* (1845—1896) a învăţat în ţară, a fost profesor; s'a ocupat cu studii arheologice. A publicat *Pasteluri* şi un poem: *Pământul*. (Poezii, Iaşi 1893 ; ed. 2-a Minerva, 1914).

curent pe care îl socoteşte ca o piedică pentru desvoltarea literaturii.

Se aşteptă de undeva o îndrumare nouă.

N. Beldiceanu
(Portret publ. în «Figuri Contemporane»).

Aceasta n'a putut să vină nici dela aşă numita «poezie socială», reprezentată prin *Al. Macedonschi* [1]), un reflex al literaturii simboliste şi decadente din Franţa; nici dela activitatea partidului socialist, reprezentat în mişcarea culturală prin «Contemporanul» [2]) şi prin «Literatură şi ştiinţă» [3]), revistă sub direcţia criticului *Dobrogeanu - Gherea* [4]). Cel dintâiu aveà pe deoparte ceva prea străin de spiritul culturii noastre, pe de alta căutà să zugrăvească părţile josnice din vieaţă. Dintre colaboratorii «Literatorului» [5]) s'a distins *Duiliu*

[1]) *Alexandru Macedonschi*, născut în 1854, a debutat ca poet în 1870; a colaborat la multe reviste şi a fundat «Literatorul», a fost funcţionar şi ziarist. A publicat nuvele, poezii, critici, piese de teatru, şi un volum de versuri în limba franceză (*Prima verba*, 1872; *Excelsior*, 1895).

[2]) «*Contemporanul*» a apărut in Iaşi între 1881—1887 sub direcţia d-lor *I. Nădejde* şi *V. G. Morţun.*

[3]) «*Literatură şi ştiinţă*» publicaţie semestrială sub direcţia lui *C. Dobrogeanu-Gherea*, apare în 1893 şi în 1894.

[4]) *Gherea (C. Dobrogeanu)* publicist, critic literar, a publicat mai multe scrieri, dintre cari cele mai însemnate sunt cele 3 volume de *Studii critice* (1890, 1891, 1897).

[5]) «*Literatorul*» iese în Bucureşti la 29 Ianuarie 1880 cu *Al. Macedonschi, B. Florescu, Th. Stoenescu.* Mai târziu vedem articole de *G. Sion, St. Velescu, Carol Scrob, D. D. Racoviţă, Duiliu Zamfirescu.* Din anul 1883 vedem că este director *Al. Macedonschi.* In 1885 îşi modifică titlul: «*Revista Literară (Lite-*

Zamfirescu [1]), care l-a părăsit pentru a trece mai târziu la «Convorbiri». Cel de al doilea curent a pus ca principiu că poezia trebue să aibă tendința de a exprimă opinia politică sau socială a poetului și a grupului din care face parte și, deși a atras multe simpatii ale tinerimii, nu a dat cevă trainic pentru literatură decât poeziile lui *O. Carp* [2].)

Ridicarea literaturii și în special a poeziei s'a produs prin reluarea unora din ideile generației dela 1848. Acel care reprezintă nota patriotică unită cu sinceritatea poeziei poporane este *G. Coșbuc.* El este centrul unui curent nou cu care se încheie secolul XIX.

---

ratorul)», sub direcția *St. Velescu;* dar *Macedonschi* scoate în 1886 vechia revistă «Literatorul», declarând că Revista literară nu mai este continuarea Literatorului, ci o altă revistă. De atunci *Literatorul* apare neregulat în anii: 1890, 92, 93, 94, 95, în 1899, în 1904.

[1]) *Duiliu Zamfirescu,* născut în 1858, a fost magistrat, apoi a intrat în diplomație; azi e delegatul României în comisiunea dunubiană. E membru al Academiei din 1900. A publicat mai multe volume de *poezii* și *nuvele* și o serie de *romane* (*Fără titlu,* poeme și nuvele, 1882; *In fața vieții,* roman, 1884; *Nuvele,* 1888; *Alte orizonturi,* poezii, 1894; *Lumea veche* și *lumea nouă,* roman, 1895; *Imnuri păgâne,* poezii, 1897; *Poezii noui,* 1899; *Viața la țară,* roman; *In războiu,* roman, 1902; *Tănase Scatiu,* roman, 1907; *Indreptări,* roman, 1908; *Mirită,* poem, 1910).

[2]) *O. Carp* este pseudonimul sub care a publicat poeziile sale doctoru *G. Proca,* născut în 1867. E profesor la facultatea de medicină din București. A adunat poeziile sale într'un volum: «*Rândunel*» (1906).

CUPRINSUL

INTRODUCERE

Pag.

Formarea limbii române. Fondul latin şi elementele împrumutate 5
Dialectele limbii române 27

LECTURI AUXILIARE. *B. P. Hasdeu*, In ce constă fizionomia unei limbi 21

A. LITERATURA VECHE.

I. Literatura religioasă

BUCĂŢI DE LECTURĂ. *Primele texte.* **Codicele Voroneţean.** *Notiţă* . . 35
Secolul XVI. **Tipăriturile lui Coresi.** *Notiţă* 40
Epilogul tetraevanghelului 1560 41
Epilogul psaltirei slavoromâne 1577 43
Secolul XVII. **Simion Ştefan.** *Notiţă* 51
Predoslovia Noului Testament 1648 51
Mitropolitul Varlaam. *Biografie* 53
Cazania lui Varlaam 1643. 54
Mitropolitul Dosofteiu. *Biografie* 57
Psaltirea în versuri 1673 58
Din viaţa sfinţilor 1682. 60
Biblia lui Şerban. 1688 61
Secolul XVIII. **Antim Ivireanul.** *Biografie.* 66
Ce este dreptatea. 67

LECTURI AUXILIARE: *N. Iorga*, Limba din primele texte 45
N. Iorga, Coresi şi lucrările lui 47
N. Iorga, Scrierile lui Dosofteiu 63
CARACTERIZARE GENERALĂ: *Influenţa slavonă şi greacă. Limba română în Biserică. Caracterul şi importanţa literaturii religioase* . 69

Pag.

II. Literatura istorică

BUCĂȚI DE LECTURĂ: **Grigore Ureche.** *Biografia* 74
Predoslovie 74
Învățătură și mustrare celor mari 76
De moartea lui Ștefan Vodă 76
Miron Costin. *Biografie* 78
Predoslovie la cartea Descălecatului 82
Voroavă la cronica Moldovei 86
Ridicatu-s'au boierii asupra Tomșei 87
Ion Neculce. *Biografie* 89
Precuvântarea letopisețului 89
Caracteristica lui Dosofteiu 91
Uciderea lui Miron Costin 92
Tradițiuni 93
Dimitrie Cantemir. *Biografie* 94
Din istoria ieroglifică 96
Din Hronicul Vechimii 99
LECTURI AUXILIARE. **N. Bălcescu.** Logofătul Miron Costin 104
I. Bogdan. Istoriografia română 108
CARACTERIZARE GENERALĂ 113

B. *ȘCOALA ARDELEANĂ*

Școala ardeleană 119
BUCĂȚI DE LECTURĂ. **George Șincai.** *Biografie* 123
Din cronică 125
Petru Maior. *Biografie* 132
Dialog p. începutul limbii române 133
Din istoria p. începutul Românilor 138
Dudai Deleanu. *Biografie* 141
Din «Țiganiada» 142
LECTURI AUXILIARE. **A. P. Ilarian.** Ideile politice și istorice ale lui Șincai 128
I. Bianu. Insemnătatea școalei ardelene 150
CARACTERIZARE GENERALĂ 152

C. *LITERATURA NOUĂ*

I. Prima perioadă: 1821—1867

George Lazăr. *Biografie* 160
Starea Românilor la venirea lui Lazăr 161

Pag.

Vasile Cârlova. *Biografie* 163
Ruinele Târgoviștei 164
Odă ostirii române 165
George Asachi. *Biografie* 168
La restatornicirea domnilor pământeni 170
Broasca și boul 172
Inainte cuvântare la «Albina Românească» 174
Pentru ziua aniversală a teatrului 176
Lupta dela Marienburg 177
Cuvânt la înființarea Academiei Mihăilene 179
Anton Pann. *Biografie.* 182
Povestea vorbei 185
Cuiul lui Nastratin 186
Lupul pocăit 189
O șezătoare la țară 190
Cântec de stea 193
I. Heliade Rădulescu. *Biografie.* 195
Dispozițiile și încercările mele de poezie 198
Cântarea dimineței 204
Prefața gramaticei din 1828 204
Scrisoare către Negruzzi 211
Limba română este latină 216
Foile și cărbunele 217
Cântecul ursului 219
La Schiller 220
Nicolae Bălcescu. *Biografie* 222
Izvoarele istoriei Românilor 224
Starea socială a muncitorilor plugari 226
Din «Istoria lui Mihaiu». Inceputul 233
Bătălia dela Călugăreni 235
Intrarea lui Mihaiu în Alba Iulia 244
După lupta dela Mirislău 247
Departe de patrie 248
Costache Negruzzi. *Biografie.* 249
Din «Aprodul Purice» 251
Din «Alexandru Lăpușneanu» 257
Uriașul 264
Scrisoarea a 2-a 266
Scrisoarea 12-a 268
Scrisoarea 13-a 271
Alexandru Donici. *Biografie* 274
Vulpea și Bursucul 275
Cheltuitorul și rândunica 276
Țiganii (după Pușchin) 277
Grigore Alexandrescu. *Biografie* 278

Pag.

Epistolă către Văcărescu 282
Câinele soldatului. 286
Anul 1840. 287
Umbra lui Mircea 290
Ucigașul fără voie 293
Satira duhului meu. 295
Boul și viţelul 299
Toporul și pădurea 301
Dimitrie Bolintineanu. *Biografie* 303
O fată tânără pe patul morţii 307
Mihnea și Baba 308
Cupa lui Ștefan 313
San Marina 315
Mihail Kogălniceanu. *Biografie.* 317
Literatura în principate între 1830—1840. 321
Unirea principatelor 322
Opera generaţiunii dela 1848 325
Vasile Alecsandri. *Biografie* 330
Strunga. 335
Adio Moldovei. 336
Deșteptarea României. 337
N. Bălcescu murind 338
Pohod na Sybir 339
Chiriţa în provincie. 342
Insemnătatea poeziei poporane. 346
Poezii poporane: Doine. 348
Horă 349
Colind. 349
Plugușorul. 350
Soarele și luna. 353
Român Grue Grozovanul 355
Cântec de nuntă 359
Ion Ghica. *Biografie.* 360
Munca 362
Creditul 366
Din trecutul școalei române. 369
Curentul latinist. 376
Influenţa franceză. 390
CARACTERIZARE GENERALĂ 396

II. A doua perioadă: 1867—1890

Vasile Alecsandri. Legenda lăcrămioarei 409
Lunca din Mircești 411
Miezul iernii. 413

Pag.

Balcanul și Carpatul 413
Barbu Lăutarul 415
Din «Despot-Vodă» 419
Alexandru Odobescu. *Biografie* 430
Moartea Doamnei Chiajna 433
Cântecele poporane 436
Specializarea studiilor în școalele secundare 438
Din «Pseudocynegeticos» 439
Horia la împărat 444
Bogdan P. Hasdeu. *Biografie* 448
Ion Vodă cel cumplit 452
Cerințele istoricului din «Istoria critică» 455
Adevăr, din «Etymologicum» 456
Titu Maiorescu. *Biografie* 459
Poeziii populare române 461
Direcția nouă în poezie 465
Petre Ispirescu. *Biografie* 471
Numai cu vitele se soate sărăcia din casă 472
Povestea Aprodului Purice 477
Ion Creangă. *Biografie* 481
Punguța cu doi bani 483
Amintiri din copilărie 487
Mihail Eminescu. *Biografie* 491
Ce-ți doresc eu ție, dulce Românie 494
In fereastra despre mare 496
S'a stins viața 496
Se bate miezul nopții 497
Satira I 497
Călin 500
La steaua 502
Ion Slavici. *Biografie* 502
Vecinii 503
Nicolae Gane. *Biografie* 512
Andrei Florea Curcanul 513
Ion L. Caragiale. *Biografie* 530
Conu Leonida față cu reacțiunea 531
Vizită 540
Alexandru Vlahuță. *Biografie* 545
Cugetări 546
In pădure 549
Unde ne sunt visătorii 550
Sămănătorul 552
Cuvântul 553
Un sol al neamului 554
Barbu St. Delavrancea. *Biografie* 557
Din «Hagi Tudose» 558
Din «Apus de soare» 564

Pag.

George Coşbuc. *Biografie* 567
Nuntă în codru 568
Paşa Hasan 571
In miezul verii. 578
Cântec 575
Spada şi credinţa 575

Curentul poporan 576
CARACTERIZARE GENERALĂ 580

ILUSTRAŢIUNI, PORTRETE, FACSIMILE, etc.

1. Columna lui Traian 7
2. Chipuri de români Megleniţi 28
3. Pagină din Codicele Voroneţean. 36
4. Idem 38
5. Epilogul tetraevanghelului lui Coresi 41
6. Epilogul Psaltirei 43
7. Titlul Cazaniei lui Varlaam. 55
8. Portret al Mitrop. Dosofteiu 57
9. Titlul «Vieţii Sfinţilor 59
10. Titlul «Bibliei» lui Şerban 62
11. Portret al lui Antim Ivireanul 67
12. Portret al lui Miron Costin. 79
13. Document cu semnătura lui Miron Costin 80
14. Portret al lui D. Cantemir 95
15. Titlul «Divanului» lui Cantemir. 102
16. Titlul Gramaticei de Mincu şi Şincai 124
17. Portret al lui Petru Maior 132
18. Titlul Istoriei p. începp. Românilor. 139
19. Portret al lui G. Lazăr 160
20. Portret al lui V. Cârlova. 163
21. Portret al lui Asachi. 168
22. Titlul cărţii «Către neamul Moldovenesc» de Asachi 1822 171
23. Albina românească 1829 173
24. Lupta dela Marienburg, tablou de Asachi 176
25. Portret al lui A. Pann 182
26. Cântece de stea de A. Pann 183
27. Portret al lui Heliade din 1848 195
28. Alt portret al lui Heliade. 196
29. Gramatica din 1828 206
30. Curierul românesc 1829 209
31. Curierul de ambesexe 1836 210

Pag.

32. O scrisoare a lui Heliade din 1836 212
33. Portret al lui N. Bălcescu 222
34. Magazinul istoric 1845 225
35. Autograf al lui Bălcescu 234
36. Portret al lui Mihaiu. 236
37. Mihaiu în lupta dela Călugăreni 241
38. Intrarea lui Mihaiu în Alba Iulia 245
39. Portret al lui C. Negruzzi 249
40. Aprodul Purice 256
41. Autograf al lui C. Negruzzi 273
42. Portret al lui Al. Donici 274
43. Portret al lui Gr. Alexandrescu 278
44. Eliezer și Neftali 281
45. Autograf al lui Gr. Alexandrescu 283
46, Portretul lui Mircea la Cozia 291
47. Portret al lui Bolintineanu 203
48. Autograf al lui Bolintineanu 314
49. Portretul lui M. Kogălniceanu la 18 ani 317
50. Portretul lui Kogălniceanu în 1877 318
51, Autograf al lui Kogălniceanu 320
52. Letopisețele, ed. 1852 326
53. Portret al lui V. Alecsandri 330
54. Autograf al lui Alecsandri 332
55. Moise din «Lipitorile satelor» creat de Millo 333
56. Portret al lui I. Ghica 360
57. Alt portret 361
58. Autograf al lui I. Ghica 371
59. Portret al lui Aaron Florian 377
60. Portret al lui Gavr. Munteanu. 377
61. Portret al lui Fontaninu 379
62. Portret al lui I. Maiorescu 379
63. Portret al lui I. Gherasim Gorjan 382
64. Portret al lui Gheorghe Ioanid 382
65. Portret al lui Al. T. Laurian 385
66. Portret al lui Timoteiu Cipariu 385
67. Portret al lui G. Barit 387
68. Portret al lui Simion Bărnuț 387
69. Portret al lui Andreiu Mureșianu 338
70. Portret al lui Cezar Boliac 388
71. Portret al lui D. Cichindel 389
72. Portret al lui Petrache Poenaru 393
73. Portret al lui Eufrosin Poteca 393
74. Portret al lui Dinicu Golescu 395
75. Portret al lui Veniamin Costache 396
76. Portret al lui Costache Aristia 397

Pag.

77. Portret al lui Iancu Văcărescu 398
78. Portret al lui Costache Conachi 398
79. Portret al lui Alecu Beldiman 399
80. Gazeta Transilvaniei 400
81. Foaia literară 401
82. Portret al lui A. Russo 404
83. Millo în «Barbu Lăutarul» 416
84. Portret al lui Odobescu 430
85. Autograf al lui Odobescu 432
86. Horia și Cloșca la închisoare 446
87. Portret al lui Hasdeu 448
88. Autograf al lui Hasdeu 451
89. Ion Vodă cel Cumplit 453
90. Portret al lui Titu Maiorescu 459
91. Autograf al lui Titu Maiorescu 460
92. Portret al lui Petre Ispirescu 471
93. Portret al lui Ion Creangă 481
94. Autograf al lui Creangă 482
95. Portret al lui Eminescu din 1884 491
96. Alt portret din ultimii ani 492
97. Autograf al lui Eminescu 493
98. Portret al lui Slavici 502
99. Portret al lui Gane 512
100. Portret al lui Caragiale 530
101. Portret al lui Vlahuță 545
102. Portret al lui Delavrancea 557
103. Portret al lui Coșbuc 567
104. Portret al lui Al. Sihleanu 581
105. Portret al lui N. Nicoleanu 581
106. Portret al lui Iacob Negruzzi 584
107. Portret al lui D. Petrino 584
108. Portret al lui G. Crețeanu. 586
109. Portret al lui M. Zamfirescu 586
110. Portret al lui N. Scurtescu 587
111. Portret al lui D. Olănescu 587
112. Portret al lui N. Beldiceanu. 588

VERIFICAT 2017

VERIFICAT 2007

CĂRȚI DIDACTICE DE GH. ADAMESCU

Noțiuni de istoria limbii și literaturii române. București 1894
Crestomatie pentru istoria limbii și literaturii. București 1897.
Manual de poetică. București 1898.
Manual de Retorică. București 1899.
Exerciții de gramatică pentru cl. I secundară. București 1899.
Gramatica pentru clasa II sec. (Formele). București 1900.
Gramatica pentru clasa III sec. (Sintaxa). București 1901.
Modele de discursuri române și străine. Bibl. p. toți 1895.
Manual de limba română pentru cl. IV de seminar. Buc. 1909.
Manual de limba română pentru cl. VI de seminar. Buc. 1910.
Manual de limba română pentru cl. VII de seminar. Buc. 1912.
Literatura română pentru școalele normale. București 1915.